ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.
שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בלחש: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קח

א שִׁיר מִזְמוֹר לְדָוִד׃ ב נָכוֹן לִבִּי אֱלֹהִים אָשִׁירָה וַאֲזַמְּרָה אַף־כְּבוֹדִי׃ ג עוּרָה הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר
אָעִירָה שָׁחַר׃ ד אוֹדְךָ בָעַמִּים ׀ יְהוָה וַאֲזַמֶּרְךָ בַּלְאֻמִּים׃ ה כִּי־גָדוֹל מֵעַל־שָׁמַיִם חַסְדֶּךָ
וְעַד־שְׁחָקִים אֲמִתֶּךָ׃ ו רוּמָה עַל־שָׁמַיִם אֱלֹהִים וְעַל כָּל־הָאָרֶץ כְּבוֹדֶךָ׃ ז לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ
הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי׃ ח אֱלֹהִים ׀ דִּבֶּר בְּקָדְשׁוֹ אֶעְלֹזָה אֲחַלְּקָה שְׁכֶם וְעֵמֶק סֻכּוֹת אֲמַדֵּד׃
ט לִי גִלְעָד ׀ לִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי יְהוּדָה מְחֹקְקִי׃ י מוֹאָב ׀ סִיר רַחְצִי עַל־אֱדוֹם
אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי עָלַי־פְּלֶשֶׁת אֶתְרוֹעָע׃ יא מִי יוֹבִלֵנִי עִיר מִבְצָר מִי נָחָנִי עַד־אֱדוֹם׃ יב הֲלֹא־אֱלֹהִים
זָנַחְתָּנוּ וְלֹא־תֵצֵא אֱלֹהִים בְּצִבְאֹתֵינוּ׃ יג הָבָה־לָּנוּ עֶזְרָת מִצָּר וְשָׁוְא תְּשׁוּעַת אָדָם׃ יד בֵּאלֹהִים
נַעֲשֶׂה־חָיִל וְהוּא יָבוּס צָרֵינוּ׃

קט

חברו דוד בברחו מפני שאול ובאותו פעם היה לו הרבה שונאים שהיו מדברים רק רע עליו והיו מראין אליו כאלו היו אוהביו לכך היה מקללם במר נפשו:

א לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד מִזְמוֹר אֱלֹהֵי תְהִלָּתִי אַל־תֶּחֱרָשׁ׃ ב כִּי פִי רָשָׁע וּפִי־מִרְמָה עָלַי פָּתָחוּ דִּבְּרוּ
אִתִּי לְשׁוֹן שָׁקֶר׃ ג וְדִבְרֵי שִׂנְאָה סְבָבוּנִי וַיִּלָּחֲמוּנִי חִנָּם׃ ד תַּחַת־אַהֲבָתִי יִשְׂטְנוּנִי וַאֲנִי תְפִלָּה׃
ה וַיָּשִׁיתוּ עָלַי רָעָה תַּחַת טוֹבָה וְשִׂנְאָה תַּחַת אַהֲבָתִי׃ ו הַפְקֵד עָלָיו רָשָׁע וְשָׂטָן יַעֲמֹד עַל־יְמִינוֹ׃
ז בְּהִשָּׁפְטוֹ יֵצֵא רָשָׁע וּתְפִלָּתוֹ תִּהְיֶה לַחֲטָאָה׃ ח יְהִיוּ־יָמָיו מְעַטִּים פְּקֻדָּתוֹ יִקַּח אַחֵר׃ ט יִהְיוּ־בָנָיו
יְתוֹמִים וְאִשְׁתּוֹ אַלְמָנָה׃ י וְנוֹעַ יָנוּעוּ בָנָיו וְשִׁאֵלוּ וְדָרְשׁוּ מֵחָרְבוֹתֵיהֶם׃ יא יְנַקֵּשׁ נוֹשֶׁה לְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ
וְיָבֹזּוּ זָרִים יְגִיעוֹ׃ יב אַל־יְהִי־לוֹ מֹשֵׁךְ חָסֶד וְאַל־יְהִי חוֹנֵן לִיתוֹמָיו׃ יג יְהִי־אַחֲרִיתוֹ לְהַכְרִית בְּדוֹר
אַחֵר יִמַּח שְׁמָם׃ יד יִזָּכֵר ׀ עֲוֹן אֲבֹתָיו אֶל־יְהוָה וְחַטַּאת אִמּוֹ אַל־תִּמָּח׃ טו יִהְיוּ נֶגֶד־יְהוָה תָּמִיד
וַיַּכְרֵת מֵאֶרֶץ זִכְרָם׃ טז יַעַן אֲשֶׁר ׀ לֹא זָכַר עֲשׂוֹת חָסֶד וַיִּרְדֹּף אִישׁ־עָנִי וְאֶבְיוֹן וְנִכְאֵה לֵבָב לְמוֹתֵת׃
יז וַיֶּאֱהַב קְלָלָה וַתְּבוֹאֵהוּ וְלֹא־חָפֵץ בִּבְרָכָה וַתִּרְחַק מִמֶּנּוּ׃ יח וַיִּלְבַּשׁ קְלָלָה כְּמַדּוֹ וַתָּבֹא כַמַּיִם
בְּקִרְבּוֹ וְכַשֶּׁמֶן בְּעַצְמוֹתָיו׃ יט תְּהִי־לוֹ כְּבֶגֶד יַעְטֶה וּלְמֵזַח תָּמִיד יַחְגְּרֶהָ׃ כ זֹאת ׀ פְּעֻלַּת שׂטְנַי מֵאֵת
יְהוָה וְהַדֹּבְרִים רָע עַל־נַפְשִׁי׃ כא וְאַתָּה ׀ יֱהוִה אֲדֹנָי עֲשֵׂה־אִתִּי לְמַעַן שְׁמֶךָ כִּי־טוֹב חַסְדְּךָ הַצִּילֵנִי׃
כב כִּי־עָנִי וְאֶבְיוֹן אָנֹכִי וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי׃ כג כְּצֵל־כִּנְטוֹתוֹ נֶהֱלָכְתִּי נִנְעַרְתִּי כָּאַרְבֶּה׃ כד בִּרְכַּי כָּשְׁלוּ
מִצּוֹם וּבְשָׂרִי כָּחַשׁ מִשֶּׁמֶן׃ כה וַאֲנִי ׀ הָיֵיתִי חֶרְפָּה לָהֶם יִרְאוּנִי יְנִיעוּן רֹאשָׁם׃ כו עָזְרֵנִי יְהוָה אֱלֹהָי
הוֹשִׁיעֵנִי כְּחַסְדֶּךָ׃ כז וְיֵדְעוּ כִּי־יָדְךָ זֹאת אַתָּה יְהוָה עֲשִׂיתָהּ׃ כח יְקַלְלוּ־הֵמָּה וְאַתָּה תְּבָרֵךְ קָמוּ ׀
וַיֵּבֹשׁוּ וְעַבְדְּךָ יִשְׂמָח׃ כט יִלְבְּשׁוּ שׂוֹטְנַי כְּלִמָּה וַיַּעֲטוּ כַמְעִיל בָּשְׁתָּם׃ ל אוֹדֶה יְהוָה מְאֹד בְּפִי וּבְתוֹךְ
רַבִּים אֲהַלְלֶנּוּ׃ לא כִּי־יַעֲמֹד לִימִין אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיעַ מִשֹּׁפְטֵי נַפְשׁוֹ׃

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים ק״ח ק״ט ..... ג

ג) מאמר ד״ה יבחר לנו (עם ביאור בדרך אפשר) יום ב׳ דראש השנה ה׳תשכ״ג ..... ה

ד) שיחת יום ב׳ דראש השנה ה׳תשי״ג ..... יט

ה) לקוטי שיחות ראש השנה (בלה״ק) כרך ד ..... כ

ו) שיעורים בספר התניא (מוגה) לשבוע ראש השנה ..... כג

ז) לוח ״היום יום״ לשבוע ראש השנה ..... לז

ח) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... מ

שיעורי רמב״ם – ע״פ נוסח כתבי יד תימן מדוייקים (קאפח):

ט) – ג׳ פרקים ליום לשבוע ראש השנה ..... מג

י) – פרק אחד ליום לשבוע ראש השנה ..... ע

יא) – ספר המצוות לשבוע ראש השנה ..... פב

יב) נביאים וכתובים שופטים פרק כא, דברי הימים-ב פרק יח ..... פו

יג) מסכת בבא בתרא עם ביאורים מדף כג עד דף ל ..... פח

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

יד) שולחן ערוך הלכות שבת - אדמו״ר הזקן ..... קכא

טו) שולחן ערוך הלכות תפילה - אדמו״ר הזקן ..... קכא

טז) לקוטי תורה – ביאור מאמר ולא תשבית - אדמו״ר הזקן ..... קכב

יז) מאמרים קונטרסים - אדמו״ר האמצעי ..... קכה

יח) דרך מצותיך – ספר המצוות - אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... קכו

יט) תורת שמואל תרל״ב - אדמו״ר מוהר״ש ..... קכז

כ) קונטרס העבודה - אדמו״ר מוהרש״ב ..... קכח

כא) ספר המאמרים התר״ץ - אדמו״ר מוהריי״צ ..... קכט

כב) לקוטי דיבורים - אדמו״ר מוהריי״צ ..... קכט

כג) ספר הזכרונות – אדמו״ר מוהריי״צ ..... קל

כד) אגרות קודש – אדמו״ר מוהריי״צ ..... קלג

כה) הפטרות לראש השנה ..... קלד

כו) חומש, רש״י ותרגום אונקלוס לשבוע ראש השנה ע״פ חומש ״תורה תמימה״ ..... קלח

כז) לוח זמנים לשבוע ראש השנה ..... קנ

כח) סדר מצות הדלקת נרות לראש השנה ושבת קודש ..... קנא

ביאור בדרך אפשר

יִבְחַר לָנוּ אֶת נַחֲלָתֵנוּ אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב אֲשֶׁר אָהֵב סֶלָה,
וּמֵבִיא כְּבוֹד קְדֻשַּׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר בְּמַאֲמָרוֹ דִּבּוּר
הַמַּתְחִיל זֶה (שֶׁבְּהֶמְשֵׁךְ [=סידרת המאמרים, מתחילה מ]רֹאשׁ
הַשָּׁנָה תש"ג) פֵּרוּשׁ הַתַּרְגּוּם, יִרְעֵי לָנָא לְמִירַת יָת
אַחֲסַנְתָּנָא יָת בֵּית מִקְדְּשָׁא דְּיַעֲקֹב דְּרָחִים לְעָלְמִין [=יהא מרוצה
(הקב"ה) להוריש לנו את ביתנו, את בית המקדש של יעקב, אשר אהוב לנצח], וּמְדַיֵּיק בָּזֶה, חֲרֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הוּא שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ [דְּיִשְׂרָאֵל הֵם רַק עוֹשִׂים [=בונים] אֶת הַמִּקְדָּשׁ, אֲבָל הַמִּקְדָּשׁ עַצְמוֹ הוּא שֶׁל הקב"ה] וְלָמָה נִקְרָא בֵּית מִקְדָּשָׁא דְּיַעֲקֹב. גַּם, מַהִי הַשַּׁיָּכוּת דְּגְאוֹן יַעֲקֹב שֶׁקָּאִי [=מוסב] עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לְנַחֲלָתֵנוּ שמוזכר בתחילת הפסוק. וּמְבֹאָר בְּהַמַּאֲמָר, דְּנַחֲלָתֵנוּ הוּא נְקֵדַּת הַיַּהֲדוּת הַשּׁוֹרָה בִּנְקֵדַּת הַלֵּב שֶׁהוּא הַבַּיִת מִקְדָּשָׁא דְּיַעֲקֹב, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם, בְּתוֹכוֹ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא בְּתוֹכָם, בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. וְהִנֵּה הַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט דְּיִבְחַר לָנוּ גו' אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב הוּא, שֶׁלְּעָתִיד לָבוֹא יַחֲזִיר לָנוּ אֶת בֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ. וְצָרִיךְ לְהָבִין הַקֶּשֶׁר דְּהַפֵּירוּשׁ (שֶׁבַּהַמַּאֲמָר משנת תש"ג) שֶׁגְּאוֹן יַעֲקֹב קָאִי עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל עִם הַפֵּרוּשׁ (הַפָּשׁוּט) שֶׁל מפרשי התהילים שֶׁגְּאוֹן יַעֲקֹב קָאִי עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי שֶׁיִּבָּנֶה בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ.

ביאור בדרך אפשר

הביאור בפסוק "יבחר לנו" יובן על ידי הביאור בפסוק הסמוך "עלה אלקים בתרועה".

ב) וְהִנֵּה פָּסוּק זֶה הוּא בְּהַמִּזְמוֹר תהלים שֶׁאוֹמְרִים ז' פְּעָמִים קֹדֶם תְּקִיעַת שׁוֹפָר, וְהַשַּׁיָּכוּת דְּמִזְמוֹר זֶה לִתְקִיעַת שׁוֹפָר (בְּפַשְׁטוּת) הוּא, כִּי בְּמִזְמוֹר זֶה נֶאֱמַר עָלָה אֱלֹקִים בִּתְרוּעָה, הַיְנוּ בְּקוֹל שׁוֹפָר, וְאָמְרוּ רַז"ל, שֶׁבִּתְחִלָּה הקב"ה יוֹשֵׁב (וְעוֹלֶה) עַל כִּסֵּא דִּין, עָלָה אֱלֹקִים בִּתְרוּעָה, כי שם "אלקים" (מלשון: תקיף וחזק) מורה על מידת הדין וְעַל יְדֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל נוֹטְלִין [=לוקחים] אֶת שׁוֹפְרֵיהֶן וְתוֹקְעִין לִפְנֵי הקב"ה הוּא עוֹמֵד ועובר מִכִּסֵּא דִּין וְיוֹשֵׁב בְּכִסֵּא רַחֲמִים,

בס"ד. יום ב' דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה ה'תשכ"ג*

יִבְחַר לָנוּ אֶת נַחֲלָתֵנוּ אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב אֲשֶׁר אָהֵב סֶלָה[1], וּמֵבִיא כְּבוֹד קְדֻשַּׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר בְּמַאֲמָרוֹ דִּבּוּר הַמַּתְחִיל זֶה (שֶׁבְּהֶמְשֵׁךְ רֹאשׁ הַשָּׁנָה תש"ג)[2] פֵּרוּשׁ הַתַּרְגּוּם, יִרְעֵי לָנָא לְמִירַת יָת אַחֲסַנְתָּנָא יָת בֵּית מִקְדְּשָׁא דְּיַעֲקֹב דְּרָחִים לְעָלְמִין, וּמְדַיֵּיק בָּזֶה, חֲרֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הוּא שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[3] וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ [דְּיִשְׂרָאֵל הֵם רַק עוֹשִׂים אֶת הַמִּקְדָּשׁ, אֲבָל הַמִּקְדָּשׁ עַצְמוֹ הוּא שֶׁל הקב"ה] וְלָמָה נִקְרָא בֵּית מִקְדָּשָׁא דְּיַעֲקֹב. גַּם, מַהִי הַשַּׁיָּכוּת דְּגְאוֹן יַעֲקֹב שֶׁקָּאִי עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לְנַחֲלָתֵנוּ. וּמְבֹאָר בְּהַמַּאֲמָר[4], דְּנַחֲלָתֵנוּ הוּא נְקֵדַּת הַיַּהֲדוּת הַשּׁוֹרָה בִּנְקֵדַּת הַלֵּב שֶׁהוּא הַבַּיִת מִקְדָּשָׁא דְּיַעֲקֹב, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[3] וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם, בְּתוֹכוֹ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא בְּתוֹכָם, בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל[5]. וְהִנֵּה הַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט דְּיִבְחַר לָנוּ גו' אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב הוּא, שֶׁלְּעָתִיד לָבוֹא יַחֲזִיר לָנוּ אֶת בֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ[6]. וְצָרִיךְ לְהָבִין הַקֶּשֶׁר דְּהַפֵּירוּשׁ (שֶׁבַּהַמַּאֲמָר) שֶׁגְּאוֹן יַעֲקֹב קָאִי עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל עִם הַפֵּרוּשׁ (הַפָּשׁוּט) שֶׁגְּאוֹן יַעֲקֹב קָאִי עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי שֶׁיִּבָּנֶה בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ.

ב) וְהִנֵּה פָּסוּק זֶה הוּא בְּהַמִּזְמוֹר שֶׁאוֹמְרִים ז' פְּעָמִים קֹדֶם תְּקִיעַת שׁוֹפָר, וְהַשַּׁיָּכוּת דְּמִזְמוֹר זֶה לִתְקִיעַת שׁוֹפָר (בְּפַשְׁטוּת) הוּא, כִּי בְּמִזְמוֹר זֶה[7] נֶאֱמַר עָלָה אֱלֹקִים בִּתְרוּעָה הַיְנוּ בְּקוֹל שׁוֹפָר, וְאָמְרוּ רַז"ל[8], שֶׁבִּתְחִלָּה הקב"ה יוֹשֵׁב (וְעוֹלֶה) עַל כִּסֵּא דִּין, עָלָה אֱלֹקִים בִּתְרוּעָה, וְעַל יְדֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל נוֹטְלִין אֶת שׁוֹפְרֵיהֶן וְתוֹקְעִין לִפְנֵי הקב"ה הוּא עוֹמֵד מִכִּסֵּא דִּין וְיוֹשֵׁב בְּכִסֵּא רַחֲמִים, הַיְנוּ בְּקוֹל שׁוֹפָר, וּמִתְמַלֵּא[9]

---

*) יצא לאור בקונטרס ראש השנה – תנש"א, "לקראת ראש השנה . . ג' דסליחות, שנת ה'תש"נ".

1) תהלים מז, ה. 2) סה"מ ה'תש"ג ס"ע 26 ואילך. 3) תרומה כה, ח. 4) בסיומו (סה"מ שם ע' 35). 5) ראשית חכמה שער האהבה פ"ו קרוב לתחילתו (ד"ה ושני פסוקים – סט, ב). אלשיך עה"פ תרומה שם קרוב לסופו (ד"ה עוד יתכן – פט, א בדפוס ווארשא תרל"ה). של"ה סט, א. רא, א. שכה, ב. שכו, ב. לקו"ת ר"פ נשא (כ, סע"ב). ובכ"מ. 6) מפרשים לתהלים שם. 7) פסוק ו'. 8) ויק"ר פכ"ט, ג. וראה עד"ז במדרש תהלים עה"פ. 9) כ"ה בויק"ר שם, דענין "מתמלא עליהם רחמים וכו'" הוא

ביאור בדרך אפשר

הֲוֵי׳ בְּקוֹל שׁוֹפָר ״הוי״ הוא שם מידת הרחמים, **וּמִתְמַלֵּא עֲלֵיהֶם רַחֲמִים וּמְרַחֵם עֲלֵיהֶם וְהוֹפֵךְ** ומשנה **עֲלֵיהֶם מִדַּת הַדִּין לְרַחֲמִים. וְלָכֵן אוֹמְרִים מִזְמוֹר זֶה קֹדֶם תְּקִיעַת שׁוֹפָר בִּכְדֵי לְהָבִיא רְאָיָ׳ מִן הַתּוֹרָה עַל הַהַמְשָׁכָה (דְּעוֹמֵד מִכִּסֵּא דִּין וְיוֹשֵׁב בְּכִסֵּא רַחֲמִים) שֶׁעַל יְדֵי תְּקִיעַת שׁוֹפָר.**

ביאור בדרך אפשר

וְהִנֵּה מִזֶּה שֶׁאוֹמְרִים לִפְנֵי תְּקִיעַת שׁוֹפָר (לֹא רַק פָּסוּק זֶה, אֶלָּא) אֶת כָּל הַמִּזְמוֹר, מוּבָן, שֶׁכָּל הַפְּסוּקִים דְּהַמִּזְמוֹר שַׁיָּכִים לְהָעִנְיָן דְּעוֹמֵד מִכִּסֵּא דִּין וְיוֹשֵׁב בְּכִסֵּא רַחֲמִים שֶׁעַל יְדֵי תְּקִיעַת שׁוֹפָר. וּמִכָּל־שֶׁכֵּן הַפָּסוּק יִבְחַר לָנוּ גו׳ שֶׁהוּא בִּסְמִיכוּת לְהַפָּסוּק עָלָה אֱלֹקִים בִּתְרוּעָה גו׳, שֶׁזֶּה מוֹרֶה, שֶׁפָּסוּק זֶה שַׁיָּךְ לְעָלָה אֱלֹקִים בִּתְרוּעָה גו׳. וְצָרִיךְ לְהָבִין, דְּעִנְיָן יִבְחַר לָנוּ הוּא שֶׁהַבְּחִירָה דהקב״ה בְּיִשְׂרָאֵל הִיא מִצַּד עַצְמוֹ (וְלֹא שֶׁהָעֲבוֹדָה דְּיִשְׂרָאֵל מְעוֹרֶרֶת שֶׁיִּבְחוֹר בָּהֶם), וִיתֵירָה מִזּוֹ, דְּעִנְיָן הַבְּחִירָה הוּא[13] בְּהָעַצְמוּת, שֶׁאֵין שַׁיָּךְ שֵׁם הָעִנְיָן דְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא. וְהַיְינוּ, דְּנוֹסָף לָזֶה שֶׁהַבְּחִירָה בְּפֹעַל הִיא מִצַּד עַצְמוֹ וְלֹא שֶׁמִּתְעוֹרֶרֶת עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא, אֶלָּא שֶׁבְּמָקוֹם זֶה (שֶׁבּוֹ הוּא עִנְיָן הַבְּחִירָה) אֵין שַׁיָּךְ כְּלָל לְעוֹרֵר עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא. וְעִנְיָן עָלָה אֱלֹקִים בִּתְרוּעָה גו׳ הוּא, שֶׁתְּקִיעַת שׁוֹפָר דְּיִשְׂרָאֵל מְעוֹרֶרֶת שֶׁיִּהְיֶה עוֹמֵד מִכִּסֵּא דִּין וְיוֹשֵׁב בְּכִסֵּא רַחֲמִים. וּמֵהַסְּמִיכוּת דִּשְׁנֵי הַפְּסוּקִים מַשְׁמַע דִּשְׁנֵי הָעִנְיָנִים שַׁיָּכִים זֶה לָזֶה. וְהַיְינוּ, דְּעַל יְדֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל נוֹטְלִין אֶת שׁוֹפְרֵיהֶן וְתוֹקְעִין לִפְנֵי הקב״ה הֵם מַמְשִׁיכִים לֹא רַק הָרַחֲמִים הַמִּתְעוֹרְרִים עַל יְדֵי עֲבוֹדָה (אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא שֶׁמִּתְעוֹרֶרֶת עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא), אֶלָּא שֶׁעַל יְדֵי זֶה מַמְשִׁיכִים

ביאור בדרך אפשר

[=התעוררות מלמטה] שאין עבודת האדם מגעת ב׳עצמות׳ ומשום כך אין בכוח מעשי הנבראים לעורר שם. **וְהַיְינוּ, דְּנוֹסָף לָזֶה שֶׁהַבְּחִירָה בְּפֹעַל הִיא מִצַּד עַצְמוֹ וְלֹא שֶׁמִּתְעוֹרֶרֶת עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא, אֶלָּא שֶׁבְּמָקוֹם זֶה (שֶׁבּוֹ הוּא עִנְיָן הַבְּחִירָה) אֵין שַׁיָּךְ כְּלָל לְעוֹרֵר עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא.** ואומנם לא כך מובן מֵעִנְיָן **עָלָה אֱלֹקִים בִּתְרוּעָה גו׳** שהרי, כאמור, ביאור הפסוק **הוּא, שֶׁתְּקִיעַת שׁוֹפָר דְּיִשְׂרָאֵל מְעוֹרֶרֶת** גורמת **שֶׁיִּהְיֶה עוֹמֵד מִכִּסֵּא דִּין וְיוֹשֵׁב בְּכִסֵּא רַחֲמִים.** ואילו **מֵהַסְּמִיכוּת דִּשְׁנֵי הַפְּסוּקִים מַשְׁמַע דִּשְׁנֵי הָעִנְיָנִים שַׁיָּכִים זֶה לָזֶה. וְהַיְינוּ, דְּעַל יְדֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל נוֹטְלִין אֶת שׁוֹפְרֵיהֶן וְתוֹקְעִין לִפְנֵי הקב״ה הֵם מַמְשִׁיכִים לֹא רַק הָרַחֲמִים הַמִּתְעוֹרְרִים עַל יְדֵי עֲבוֹדָה (אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא שֶׁמִּתְעוֹרֶרֶת עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא)**

לאחרי שמביא הפסוק הוי׳ בקול שופר. 10) סידור (עם דא״ח) רלח, ב. המשך וככה תרל״ז פרק פב־פג. סה״מ תרצ״ט ע׳ 28. ובכ״מ. וראה גם לקו״ת דרושים לר״ה נו, ג. 11) והראי׳ מן התורה על שאר הענינים שנמשכים על ידי תק״ש היא בפסוקי שופרות, כבס׳ שבהערה הקודמת. 12) להעיר מסידור האריז״ל במקומו, שעל ידי אמירת מזמור זה מהפכים מדה״ד למדה״ר. ולהעיר, שבסידור האריז״ל שם, שענין זה נעשה על ידי אמירת המזמור עצמו (ולא שעי״ז ממשיכים (מביאים ראי׳) שזה יהי׳ על ידי תק״ש). וראה לקמן הערה 62. 13) כמבואר בארוכה בהמשך ר״ה הנ״ל — סה״מ ה׳תש״ג ע׳ 24.

ביאור בדרך אפשר

אֶלָּא עוד יתרה מזו שֶׁעַל יְדֵי זֶה מַמְשִׁיכִים הֵם גַּם הָרַחֲמִים שֶׁמִּצַּד בְּחִירַת הקב״ה בְּיִשְׂרָאֵל, יִבְחַר לָנוּ.

ג) וְיֵשׁ לְהוֹסִיף, דְּעִנְיָן הַנַּ״ל (שֶׁעַל יְדֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל תּוֹקְעִין בַּשּׁוֹפָר מַמְשִׁיכִים הֵם גַּם הָעִנְיָן דִּבְחִירַת הָעַצְמוּת שֶׁאֵין שַׁיָּךְ לְעוֹרֵר שָׁם עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא) מוּבָן גַּם מֵהַיְדוּעַ שֶׁעִקַּר עִנְיָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא בִּנְיַן מדת הַמַּלְכוּת של הקב״ה שירצה למלוך על הנבראים, (כאדם הראוי להיות מלך מצד תכונותיו, אך אינו מעונין למלוך וכדי לעורר בו הרצון למלוכה מקבלים העם מלכותו עליהם מצד עצמם על ידי שקוראים אותו ״מלך״) כְּמַאֲמַר רַז״ל אִמְרוּ לְפָנַי פסוקי מַלְכֻיּוֹת כְּדֵי שֶׁתַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם. (ולכן בתפלת מוסף של ראש השנה אומרים אנו פסוקים מהתנ״ך המדברים על מלכותו של הקב״ה) וּמַה שֶּׁאָמְרוּ מִצְוַת הַיּוֹם דוקא בַּשּׁוֹפָר הוּא, כִּי הָעִנְיָן דְּתַמְלִיכוּנִי עֲלֵיהֶם [עֲלֵיכֶם] הוּא עַל יְדֵי תְּקִיעַת שׁוֹפָר, כְּהֶמְשֵׁךְ מַאֲמַר רַז״ל הַנַּ״ל וּבַמֶּה בַּשּׁוֹפָר. וְהַשַּׁיָּכוּת דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה לְבִנְיַן הַמַּלְכוּת (בְּפַשְׁטוּת) הִיא, לְפִי שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא חִדּוּשׁ מַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית. כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים בתפילה זֶה הַיּוֹם תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ, שֶׁבְּכָל רֹאשׁ הַשָּׁנָה מִתְחַדְּשִׁים כָּל הָעוֹלָמוֹת כְּמוֹ שֶׁהָיָה בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה בבריאת העולם. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִתְחַדְּשׁוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת הִיא מִמִּדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְהַמְשָׁכַת הַמַּלְכוּת שֶׁבְּכָל רֹאשׁ הַשָּׁנָה (כּוֹלֵל גַּם רֹאשׁ הַשָּׁנָה הָרִאשׁוֹן שֶׁבִּתְחִלַּת הַבְּרִיאָה) הִיא רַק עַל שָׁנָה אַחַת, וּבְעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה עִם חֲשִׁיכָה הִיא חוֹזֶרֶת וְעוֹלָה וְנִכְלֶלֶת בִּמְקוֹרָהּ כמלך שפסק רצונו למלוך על העם. ואם כן נשאלת השאלה כיצד מתקיים העולם בזמן זה? אֶלָּא שֶׁהַעֲלִיָּה וְהַסִּלּוּק הוּא רַק בִּפְנִימִיּוּת הַמַּלְכוּת, שֶׁהוּא הַתַּעֲנוּג וְהָרָצוֹן שֶׁבַּמַּלְכוּת. וְהַחִיּוּת דְּהָעוֹלָם בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (גַּם לִפְנֵי הָעִנְיָן דְּתַמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם) הוּא מֵחִיצוֹנִיּוּת הַמַּלְכוּת, בְּדֶגְמַת אָדָם שֶׁעוֹשֶׂה מְלָאכָה כְּשֶׁהוּא עָיֵף

ביאור בדרך אפשר

הֵם גַּם הָרַחֲמִים[14] שֶׁמִּצַּד בְּחִירַת הקב״ה בְּיִשְׂרָאֵל, יִבְחַר לָנוּ.

ג) וְיֵשׁ לְהוֹסִיף, דְּעִנְיָן הַנַּ״ל (שֶׁעַל יְדֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל תּוֹקְעִין בַּשּׁוֹפָר מַמְשִׁיכִים הֵם גַּם הָעִנְיָן דִּבְחִירַת הָעַצְמוּת שֶׁאֵין שַׁיָּךְ לְעוֹרֵר שָׁם עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא) מוּבָן גַּם מֵהַיְדוּעַ[15] שֶׁעִקַּר[16] עִנְיָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא בִּנְיַן הַמַּלְכוּת, כְּמַאֲמַר רַז״ל[17] אִמְרוּ לְפָנַי מַלְכֻיּוֹת כְּדֵי שֶׁתַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם. וּמַה שֶּׁאָמְרוּ[18] ״מִצְוַת הַיּוֹם בַּשּׁוֹפָר״ הוּא, כִּי הָעִנְיָן דְּתַמְלִיכוּנִי עֲלֵיהֶם [עֲלֵיכֶם] הוּא עַל יְדֵי תְּקִיעַת שׁוֹפָר[19], כְּהֶמְשֵׁךְ מַאֲמַר רַז״ל הַנַּ״ל וּבַמֶּה בַּשּׁוֹפָר[20]. וְהַשַּׁיָּכוּת דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה לְבִנְיַן הַמַּלְכוּת (בְּפַשְׁטוּת) הִיא[21], לְפִי שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא חִדּוּשׁ מַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית. כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים[22] זֶה הַיּוֹם תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ, שֶׁבְּכָל רֹאשׁ הַשָּׁנָה מִתְחַדְּשִׁים[23] כָּל הָעוֹלָמוֹת כְּמוֹ שֶׁהָיָה בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִתְחַדְּשׁוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת הִיא מִמִּדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְהַמְשָׁכַת הַמַּלְכוּת שֶׁבְּכָל רֹאשׁ הַשָּׁנָה (כּוֹלֵל גַּם רֹאשׁ הַשָּׁנָה הָרִאשׁוֹן שֶׁבִּתְחִלַּת הַבְּרִיאָה) הִיא רַק עַל שָׁנָה אַחַת, וּבְעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה עִם חֲשִׁיכָה[25] הִיא חוֹזֶרֶת וְעוֹלָה וְנִכְלֶלֶת בִּמְקוֹרָהּ[24]. אֶלָּא שֶׁהַעֲלִיָּה וְהַסִּלּוּק הוּא רַק בִּפְנִימִיּוּת הַמַּלְכוּת, שֶׁהוּא הַתַּעֲנוּג וְהָרָצוֹן שֶׁבַּמַּלְכוּת. וְהַחִיּוּת דְּהָעוֹלָם בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (גַּם לִפְנֵי הָעִנְיָן דְּתַמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם) הוּא מֵחִיצוֹנִיּוּת הַמַּלְכוּת[26], בְּדֶגְמַת אָדָם שֶׁעוֹשֶׂה מְלָאכָה כְּשֶׁהוּא עָיֵף וּרְפֶה יָדַיִם וְאֵין

---

14) ראה בהמאמר שם (ריש ע׳ 27) ״דענינה הפנימי (של האהבה אשר אהב סלה) הוא הרחמים״. ואולי יש לומר, דבהמאמר מפרש, דמ״ש בתרגום ״דרחים לעלמין״ הכוונה בזה היא גם לרחמים. 15) המשך ר״ה הנ״ל בתחלתו. וראה פע״ח שער ר״ה. שער הכוונות שם. ובכ״מ. 16) כ״ה הלשון בהמשך ר״ה הנ״ל שם. ולכאורה הכוונה, דבר״ה יש גם הענין דזכרונות ושופרות, אבל העיקר הוא מלכיות. וראה לקו״ש ח״ד ע׳ 1354, ובהערות שם. 17) ר״ה טז, א. שם לד, ב. 18) שם כו, ב (במשנה). שם כז, א. 19) וראה רס״ג, הובא באבודרהם טעמי התקיעות, אשר ״הענין הראשון״ בתק״ש הוא, שאז ״אנו ממליכין עלינו את הבורא״. 20) שקאי על תקיעת שופר (אלא שנכלל בזה גם אמירת פסוקי שופרות) — ראה תורת מנחם ספר המאמרים מלוקט תשרי ע׳ כד; ע׳ כו, ובהערות שם. 21) כ״ה בלקו״ת דרושים לר״ה נח, ב. ובכ״מ. וראה תורת מנחם שם ע׳ לה ואילך. 22) בתפלת מוסף דר״ה, מר״ה כז, א. 23) כ״ה בלקו״ת ובאוה״ת שבהערה הבאה. ובכ״מ. וראה לקמן ס״ו עוד פירוש ב״תחילת מעשיך״ שקאי על ישראל. 24) לקו״ת שם נח, ב־ג. אוה״ת ר״ה כרך ה ע׳ ב׳כא ב׳עט. 25) כ״ה בהמשך ר״ה ה׳תש״ג הנ״ל (ע׳ 19). ובכ״מ. ובאגה״ק סי״ד (קכ, ב) ״מסתלק לשרשו בכל ערב ר״ה״; ״בערב ר״ה״. אבל לקמן שם (קכא, רע״א) ״שמסתלק בליל ר״ה״. 26) המשך ר״ה

ביאור בדרך אפשר

וּרְפֶה יָדַיִם וְאֵין לוֹ תַּעֲנוּג בָּזֶה. וּכְפִתְגָּם הַיָּדוּעַ, שֶׁבְּלִיל רֹאשׁ הַשָּׁנָה (לִפְנֵי הָעִנְיָן דְּתַמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם) הָעוֹלָם הוּא בְּמַצָּב דְּהִתְעַלְּפוּת כאדם מעולף אשר חי הוא, ורק שצריך לעוררו מעילפונו. וְזֶהוּ אִמְרוּ לְפָנַי מַלְכֵיּוֹת כְּדֵי שֶׁתַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם, שהתעוררות העם לקבל מלכותו עליהם תכליתה לעורר שֶׁיִּהְיֶה לוֹ רָצוֹן וְתַעֲנוּג חדש בַּמְּלוּכָה. וְהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁהַסִּלּוּק של המלכות שֶׁבְּערב רֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא בְּכָל הַמַּדְרֵגוֹת (מַעֲשֶׂה, דִּבּוּר, מַחֲשָׁבָה, מִדּוֹת וְשֵׂכֶל), דְּכָל הַדְּבָרִים חוֹזְרִין לְקַדְמוּתָן ונותרת רק היותם החיצונית (חיצוניות המלכות). וְהַמְשָׁכַת פנימיות הַמַּלְכוּת (רָצוֹן וְתַעֲנוּג בִּמְלוּכָה) בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הִיא עַל יְדֵי שֶׁמַּמְשִׁיכִים מַעֲצָמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף. ונמצא שמִזֶּה שֶׁהָעִנְיָן דְּתַמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם הוּא עַל יְדֵי תְּקִיעַת שׁוֹפָר כַּנַּ"ל, מוּבָן, שֶׁתְּקִיעַת שׁוֹפָר מַגַּעַת בְּעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף.

וְצָרִיךְ לְהָבִין, הֲרֵי תְּקִיעַת שׁוֹפָר הִיא מִצְוָה, וְהרי עִנְיַן הַצִּוּוּיִים (מִצְוֹת) שַׁיָּךְ דַּוְקָא (רק) לְאַחֲרֵי שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ נַעֲשָׂה מֶלֶךְ, כְּמַאֲמָר קַבְּלוּ מַלְכוּתִי תְּחִילָה וְאַחַר כָּךְ אֶגְזֹר עֲלֵיכֶם גְּזֵירוֹת, וּבִכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה תַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם (שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂים אוֹתוֹ יִתְבָּרֵךְ לְמֶלֶךְ) הוּא עַל יְדֵי שֶׁמַּגִּיעִים בְּעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף כְּמוֹ שֶׁהוּא לִפְנֵי (לְמַעְלָה) שֶׁנַּעֲשָׂה מֶלֶךְ, וְאֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁעַל יְדֵי תְּקִיעַת שׁוֹפָר (קִיּוּם מִצְוַת וְצִוּוּי הַמֶּלֶךְ) יַעֲשׂוּ אוֹתוֹ יִתְבָּרֵךְ לְמֶלֶךְ. וּמִזֶּה מוּבָן, דְּבִתְקִיעַת שׁוֹפָר שְׁנֵי עִנְיָנִים, הַמִּצְוָה דִּתְקִיעַת שׁוֹפָר, וְזֶה שֶׁעַל יְדֵי תְּקִיעַת שׁוֹפָר מַגִּיעִים בְּעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת מֶלֶךְ.

ד) וְהִנֵּה בְּמָקוֹם אַחֵר מְבֹאָר הַטַּעַם עַל זֶה שֶׁבִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה בִּנְיַן הַמַּלְכוּת הוּא עַל יְדֵי הַהַמְשָׁכָה מֵעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף, כִּי מַלְכוּת עִנְיָנָהּ הוּא גִּלּוּי. וְגַם הַמַּלְכוּת שֶׁבְּכָל סְפִירָה עִנְיָנָהּ הוּא כֹּחַ הַגִּלּוּי שֶׁל

ביאור בדרך אפשר

מוּבָן, דְּבִתְקִיעַת שׁוֹפָר שְׁנֵי עִנְיָנִים, א. פעולת הַמִּצְוָה דִּתְקִיעַת שׁוֹפָר, וְב. תוצאתה - זֶה שֶׁעַל יְדֵי תְּקִיעַת שׁוֹפָר מַגִּיעִים בְּעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת מֶלֶךְ.

ד) וְהִנֵּה בְּמָקוֹם אַחֵר מְבֹאָר הַטַּעַם עַל זֶה שֶׁבִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה בִּנְיַן הַמַּלְכוּת הוּא עַל יְדֵי הַהַמְשָׁכָה מֵעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף, כִּי מדת מַלְכוּת עִנְיָנָהּ הוּא גִּלּוּי לא כשאר המדות ששייך לקרוא לאדם "איש החסד" מצד תכונתו גם כאשר אינו עושה עדיין חסד בפועל. אך לקוראו בשם "מלך" שייך רק כאשר נעשה הוא בפועל מלך על זולתו. וְגַם הַמַּלְכוּת שֶׁבְּכָל סְפִירָה עִנְיָנָהּ הוּא כֹּחַ הַגִּלּוּי שֶׁל הַסְּפִירָה שמביא תוכנה אל

הנ"ל (ע' 38). ובכ"מ. 27) סידור (עם דא"ח) שער התקיעות רמו, ב ואילך. 28) ראה לקו"ד כרך א ה, סע"א. 29) ראה מכילתא (ויל"ש) עה"פ יתרו כ, ג. תו"כ ופרש"י עה"פ אחרי יח, ב. וראה המשך ר"ה הנ"ל פכ"ו (ע' 69). ולהעיר מברכות יג, א (במשנה): שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואח"כ מקבל עליו עול מצוות. 30) ברמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ד "אע"פ שתק"ש בר"ה גזירת הכתוב, רמז יש בו כו' וחזרו בתשובה". אבל ראה לקו"ש ח"ד ע' 1145 ואילך (וראה גם לקמן ס"ט), שגם על ידי התשובה א"א להגיע לדרגא זו. 31) סד"ה שה"מ ממעמקים עדר"ת (המשך תער"ב ח"א ע' תד).

הַסְּפִירָה[32]. אֶלָּא שֶׁהַגִּלּוּי עַל יְדֵי הַמַּלְכוּת דְּהַסְּפִירוֹת הוּא בַּאֲצִילוּת[33], וּבְכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַגִּלּוּי בִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה הוּא עַל־יְדֵי הַמַּלְכוּת כְּמוֹ שֶׁהִיא פַּרְצוּף בִּפְנֵי עַצְמוֹ. עַל־דֶּרֶךְ הַדִּבּוּר שֶׁבָּאָדָם (מַלְכוּת הוּא עִנְיָן הַדִּבּוּר, מַלְכוּת פֶּה[34]) שֶׁהוּא גִּלּוּי לְזֻלָּתוֹ. וְעִנְיָן בִּנְיַן הַמַּלְכוּת שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא[35], שֶׁהַגִּלּוּי יִהְיֶה לֹא רַק בַּנִּבְרָאִים דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה הָרוּחָנִיִּים אֶלָּא גַּם בָּעֲשִׂיָּה הַגַּשְׁמִית, וּבָזֶה עַצְמוֹ — לְמַטָּה מַטָּה, עַד בְּהַדּוֹמֵם, כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים בִּתְפִלּוֹת רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיֵדַע כָּל פָּעוּל כִּי אַתָּה פְּעַלְתּוֹ, שֶׁגַּם הַדּוֹמֵם (שֶׁבַּעֲשִׂיָּה)[36] יֵדַע כִּי אַתָּה פְּעַלְתּוֹ.

וְזֶהוּ אִמְרוּ לְפָנַי מַלְכִיּוֹת כְּדֵי שֶׁתַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם כו׳ וּבַמֶּה בַּשּׂוֹפָר, דֶּמְהַטְעָמִים עַל זֶה שֶׁאֵין מַסְפִּיק אֲמִירַת מַלְכִיּוֹת וְצָרִיךְ גַּם לִתְקֹעַ בַּשּׂוֹפָר, הוּא[37], כִּי הָעִנְיָן דְּתַמְלִיכוּנִי שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא שֶׁיִּמְשַׁךְ הַגִּלּוּי בָּעֲשִׂיָּה, וְזֶה נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי תְּקִיעַת שׁוֹפָר בְּמַעֲשֶׂה. וְעַל יְדֵי שֶׁהַמַּעֲשֶׂה דִּתְקִיעַת שׁוֹפָר הוּא שֶׁתּוֹקְעִין בְּשׂוֹפָר שֶׁל בְּהֵמָה, נִמְשַׁךְ הַגִּלּוּי גַּם בָּעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים, בְּהֵמָה שֶׁבָּאָדָם. וּבְכְדֵי שֶׁיִּמְשָׁךְ הַגִּלּוּי לְמַטָּה יוֹתֵר עַד בְּהַדּוֹמֵם, צָרִיךְ שֶׁקֶּרֶן הַשּׂוֹפָר שֶׁבּוֹ תּוֹקְעִין יִהְיֶה תָּלוּשׁ (וְלֹא מְחֻבָּר לְהַבְּהֵמָה), דּוֹמֵם.

וְהִנֵּה כָּל שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא לְמַטָּה יוֹתֵר, הוּא עַל יְדֵי שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַהַמְשָׁכָה הוּא לְמַעְלָה יוֹתֵר. וְכַמּוּבָא[38] הַדֻּגְמָא לְזֶה מִכֹּחַ הַהַפְלָאָה שֶׁבְּחָכְמָה, שֶׁהַיְרִידָה הִיא כְּפִי אֹפֶן הַהַפְלָאָה. שֶׁבִּכְדֵי לְהוֹרִיד אֶת הַשֵּׂכֶל וּלְהַלְבִּישׁוֹ בַּמָּשָׁל (וְשֶׁהַמָּשָׁל יִהְיֶה מְכֻוָּן לנמשל) הוּא דַּוְקָא כְּשֶׁיּוֹדֵעַ אֶת עֶצֶם הָעִנְיָן שהפשיט הענין מכל גדר וציור עד אשר השיג אמיתת ההשכלה (וכח ההפלאה שבחכמה הוא יכולת ההפשטה) כי דווקא כשמשיג עצם נקודת הענין, אזי ממילא יכול הוא למצוא ריבוי הסברים ודוגמאות לענין השכלי אפילו בדברים זרים ורחוקים בתכלית.

ביאור בדרך אפשר

הגילוי. אֶלָּא שֶׁהַגִּלּוּי עַל יְדֵי הַמַּלְכוּת דְּהַסְּפִירוֹת הוּא נשאר בַּעולם הָאֲצִילוּת, וּבְכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַגִּלּוּי בִּבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה הוּא עַל־יְדֵי הַמַּלְכוּת כְּמוֹ שֶׁהִיא מדה בפני עצמה - פַּרְצוּף [=מכלול של עשר ספירות] בִּפְנֵי עַצְמוֹ. עַל־דֶּרֶךְ הַדִּבּוּר שֶׁבָּאָדָם (מַלְכוּת הוּא עִנְיָן הַדִּבּוּר, כלשון הקדמת תיקוני הזוהר: מַלְכוּת נמשלת ל-פֶּה) שֶׁהוּא כלי הַגִּלּוּי לְזֻלָּתוֹ. וְעִנְיָן בִּנְיַן הַמַּלְכוּת שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא, שֶׁהַגִּלּוּי יִהְיֶה לֹא רַק בַּנִּבְרָאִים דְּעולמות בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה הָרוּחָנִיִּים אֶלָּא גַּם בָּעֲשִׂיָּה הַגַּשְׁמִית [=עולם הזה הגשמי], וּבָזֶה עַצְמוֹ - לְמַטָּה מַטָּה, עַד בְּהַדּוֹמֵם, כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים בִּתְפִלּוֹת רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיֵדַע כָּל פָּעוּל כִּי אַתָּה פְּעַלְתּוֹ, שֶׁגַּם הַדּוֹמֵם (שֶׁבַּעֲשִׂיָּה) יֵדַע כִּי אַתָּה פְּעַלְתּוֹ.

וְזֶהוּ אִמְרוּ לְפָנַי מַלְכִיּוֹת כְּדֵי שֶׁתַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם כו׳ וּבַמֶּה בַּשּׂוֹפָר, דֶּמְהַטְעָמִים עַל זֶה שֶׁאֵין מַסְפִּיק פסוקי אֲמִירַת מַלְכִיּוֹת וְצָרִיךְ גַּם לִתְקֹעַ בַּשּׂוֹפָר, הוּא, כִּי הָעִנְיָן דְּתַמְלִיכוּנִי שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא שֶׁיִּמְשַׁךְ הַגִּלּוּי בָּעֲשִׂיָּה שאין מספיקה קבלת עול מלכות שמים באמירה ודיבור בלבד כי אם זקוקים לגילוי הדבר במעשה בפועל, וְזֶה נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי תְּקִיעַת שׁוֹפָר בְּמַעֲשֶׂה. וְעַל יְדֵי שֶׁהַמַּעֲשֶׂה דִּתְקִיעַת שׁוֹפָר הוּא שֶׁתּוֹקְעִין בְּשׂוֹפָר שֶׁל בְּהֵמָה, נִמְשַׁךְ הַגִּלּוּי גַּם בָּעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים, בְּהֵמָה שֶׁבָּאָדָם. וּבְכְדֵי שֶׁיִּמְשָׁךְ הַגִּלּוּי לְמַטָּה יוֹתֵר עַד בְּהַדּוֹמֵם, צָרִיךְ שֶׁקֶּרֶן הַשּׂוֹפָר שֶׁבּוֹ תּוֹקְעִין יִהְיֶה תָּלוּשׁ (וְלֹא מְחֻבָּר לְהַבְּהֵמָה), דּוֹמֵם. וְהִנֵּה כָּל שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא לְמַטָּה יוֹתֵר, הוּא עַל יְדֵי שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַהַמְשָׁכָה הוּא לְמַעְלָה יוֹתֵר. וְכַמּוּבָא הַדֻּגְמָא לְזֶה מִכֹּחַ הַהַפְלָאָה שֶׁבְּחָכְמָה, שֶׁהַיְרִידָה הִיא כְּפִי אֹפֶן הַהַפְלָאָה. שֶׁבִּכְדֵי לְהוֹרִיד אֶת הַשֵּׂכֶל וּלְהַלְבִּישׁוֹ בַּמָּשָׁל (וְשֶׁהַמָּשָׁל יִהְיֶה מְכֻוָּן) הוּא דַּוְקָא כְּשֶׁיּוֹדֵעַ אֶת עֶצֶם

ביאור בדרך אפשר

תּוֹקְעִין יִהְיֶה תָּלוּשׁ (וְלֹא מְחֻבָּר לְהַבְּהֵמָה), דּוֹמֵם. וְהִנֵּה כָּל שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא לְמַטָּה יוֹתֵר, הוּא עַל יְדֵי שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַהַמְשָׁכָה הוּא לְמַעְלָה יוֹתֵר. וְכַמּוּבָא הַדֻּגְמָא לְזֶה מִכֹּחַ הַהַפְלָאָה שֶׁבְּחָכְמָה, שֶׁהַיְרִידָה הִיא כְּפִי אֹפֶן הַהַפְלָאָה ירידת החכמה למקום נמוך ביותר מעידה שהחכמה כה גבוהה ומופלאה עד שביכולתה לרדת מטה מטה ביותר. שֶׁבִּכְדֵי לְהוֹרִיד אֶת הַשֵּׂכֶל וּלְהַלְבִּישׁוֹ בַּמָּשָׁל (וְשֶׁהַמָּשָׁל יִהְיֶה מְכֻוָּן לנמשל) הוּא דַּוְקָא כְּשֶׁיּוֹדֵעַ אֶת עֶצֶם הָעִנְיָן שהפשיט הענין מכל גדר וציור עד אשר השיג אמיתת ההשכלה (וכח ההפלאה שבחכמה הוא יכולת ההפשטה) כי דווקא כשמשיג עצם נקודת הענין, אזי ממילא יכול הוא למצוא ריבוי הסברים ודוגמאות לענין השכלי אפילו בדברים זרים ורחוקים בתכלית.

---

32) המשך תער״ב שם. וראה בארוכה המשך תער״ב ח״ב פשפ״ח ואילך (ע׳ תשצז ואילך). סה״מ תרפ״ז ע׳ כד ואילך. ובכ״מ. 33) כ״ה בהמשך תער״ב שם פשפ״ט (ע׳ תת) לאופן השני. 34) תקו״ז בהקדמה (״פתח אליהו״) — יז, א. 35) ראה ד״ה שה״מ שבהערה 31 ״שהכוונה בהמשכת המלכות בר״ה הוא להיות גילוי המלוכה למטה״. וראה תורת מנחם ספר המאמרים מלוקט תשרי ע׳ קז. 36) ד״פעול״ קאי על עשי׳ (סידור האריז״ל במקומו. משנת חסידים מסכת ליל ר״ה פ״ח מ״ב. הובאו בלקו״ת שלח מז, א), ו״כל פעול״ הוא גם הדומם שבעשי׳. 37) ראה תורת מנחם שם. וראה עד״ז לקו״ת דרושים לר״ה נט, ד. עט״ר שער ר״ה ספי״ט. 38) בסד״ה שה״מ עדר״ת דלעיל הערה 31.

ביאור בדרך אפשר

וּלְהָעִיר, שֶׁבְּכֹחַ הַיְרִידָה דְשֵׁכֶל שְׁנֵי עִנְיָנִים.א. שֶׁבִּיכָלְתּוֹ לְצַמְצֵם אֶת הַשֵּׂכֶל שֶׁיִּהְיֶה לְפִי עֵרֶךְ הַתַּלְמִיד כדי שיוכל להבינו ולא יתבלבל, ב. וְשֶׁבִּיכָלְתּוֹ לְהַעֲלִים לזמן מה אֶת הַשֵּׂכֶל עַל יְדֵי שֶׁמַּלְבִּישוֹ בַּמָּשָׁל. וְגַם בִּכְדֵי לְצַמְצֵם אֶת הַשֵּׂכֶל צָרִיךְ לְכֹחַ עֶלְיוֹן יוֹתֵר. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהַטַּעַם שֶׁמֵּבִיא בְּהַמַּאֲמַר (של שנת תש״ג) עִנְיָן הַיְרִידָה דְשכל וְהִתְלַבְּשׁוּת בַּמָּשָׁל ולא הביא הירידה דצמצום, הוּא, כִּי מְדַבֵּר כָּאן בְּכֹחַ הַהַפְלָאָה (הַפְשָׁטָה) שֶׁבְּחָכְמָה, וּבְעִנְיָן זֶה נוֹגֵעַ יוֹתֵר הַיְרִידָה דְהִתְלַבְּשׁוּת בַּמָּשָׁל. דְּהַגַּם שֶׁעִנְיָן הַהִתְלַבְּשׁוּת בַּמָּשָׁל (מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַיְרִידָה דְצִמְצוּם) הוּא לְכְאוֹרָה הֵפֶךְ עִנְיָן הַהַפְלָאָה, מִכָּל מָקוֹם, בָּזֶה שֶׁמַּלְבִּישׁ אֶת הַשֵּׂכֶל בַּמָּשָׁל נִכָּר וּמִתְגַּלֶּה כֹּחַ הַהַפְלָאָה דְחָכְמָה שהשכל סובל גם דבר המסתיר על הענין השכלי. דְּזֶה שֶׁהִתְלַבְּשׁוּת בַּמָּשָׁל הוּא נראה הֵפֶךְ הַהַפְלָאָה הוּא כְּשֶׁהַהַפְלָאָה אינה בשלמותה וְהִיא מֻגְדֶּרֶת וּמְצֻיֶּרֶת עדיין בְּהַצִּיּוּר דְּלְמַעְלָה מֵהִתְלַבְּשׁוּת בַּמָּשָׁל ולגבי הפלאה זו המשל מעלים, אֲבָל מִצַּד אֲמִתִּית עִנְיָן הַהַפְלָאָה, אֶפְשָׁר לִהְיוֹת גַּם הִתְלַבְּשׁוּת בַּמָּשָׁל. ומבואר בחסידות שלכן על שלמה המלך נאמר ״וידבר שלשת אלפים משל״, דווקא שלמה ״החכם מכל האדם״ היה בכוחו להוריד דברי חכמה העמוקים ולהלבישם במשלים פשוטים. וכן חז״ל אומרים: ״משמת רבי מאיר בטלו מושלי משלים״ כי רבי מאיר היה מופלא בחכמתו משאר החכמים ש״לא עמדו על סוף דעתו״.

ביאור בדרך אפשר

וְיֵשׁ לוֹמַר, א. דְּהַגִּלּוּי שֶׁעַל יְדֵי הַמַּלְכוּת כְּמוֹ שֶׁהִיא בְּהַסְפִּירוֹת דְּזְעֵיר אַנְפִּין, [=מידות דאצילות] שאז הגִּלּוּי הוא בָּאֲצִילוּת, הוּא עַל דֶּרֶךְ הַיְרִידָה דְּצִמְצוּם, וְ ב. הַגִּלּוּי שֶׁעַל יְדֵי הַמַּלְכוּת כְּמוֹ שֶׁהִיא פַּרְצוּף בִּפְנֵי עַצְמוֹ שאז, הגִּלּוּי הוא בִּבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, הוּא עַל דֶּרֶךְ הַיְרִידָה דְּהִתְלַבְּשׁוּת בַּמְּשָׁלִים. וּמִזֶּה מוּבָן גֹּדֶל הָעִלּוּי דְּהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל יָדָהּ נַעֲשֶׂה בִּנְיַן הַמַּלְכוּת (וּבִפְרָט בִּנְיַן הַמַּלְכוּת דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה) שֶׁאֵינָהּ מֻגְדֶּרֶת בְּהַגֶּדֶר וְהַצִּיּוּר דְּלְמַעְלָה מֵהִתְלַבְּשׁוּת, שֶׁלָּכֵן, עַל יְדֵי הַמְשָׁכָה זוֹ, נִמְשַׁךְ וּמִתְלַבֵּשׁ הַגִּלּוּי גַּם בִּבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה - עַצְמָם - אֲפִילּוּ בְּדוֹמֵם, שֶׁגַּם הַדּוֹמֵם יֵדַע כִּי אַתָּה פְּעַלְתּוֹ.

ה) וְיֵשׁ לוֹמַר, דִּלְפִי בֵּאוּר זֶה בסעיף ד׳, שֶׁהַטַּעַם שֶׁבִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה בִּנְיַן הַמַּלְכוּת הוּא עַל יְדֵי הַמְשָׁכָה מֵעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף הוּא כִּי בִּכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה יְרִידָה לְמַטָּה מַטָּה (וּבְאֹפֶן דְּהִתְלַבְּשׁוּת) הוּא עַל יְדֵי

הָעִנְיָן. וּלְהָעִיר, שֶׁבְּכֹחַ הַיְרִידָה דְשֵׂכֶל שְׁנֵי עִנְיָנִים. שֶׁבִּיכָלְתּוֹ לְצַמְצֵם אֶת הַשֵּׂכֶל שֶׁיִּהְיֶה לְפִי עֵרֶךְ הַתַּלְמִיד, וְשֶׁבִּיכָלְתּוֹ לְהַעֲלִים אֶת הַשֵּׂכֶל עַל יְדֵי שֶׁמַּלְבִּישוֹ בַּמָּשָׁל. וְגַם בִּכְדֵי לְצַמְצֵם אֶת הַשֵּׂכֶל צָרִיךְ לְכֹחַ עֶלְיוֹן יוֹתֵר. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהַטַּעַם שֶׁמֵּבִיא בְּהַמַּאֲמַר עִנְיָן הַיְרִידָה דְהִתְלַבְּשׁוּת בַּמָּשָׁל, הוּא, כִּי מְדַבֵּר כָּאן בְּכֹחַ הַהַפְלָאָה (הַפְשָׁטָה) שֶׁבְּחָכְמָה, וּבְעִנְיָן זֶה נוֹגֵעַ יוֹתֵר הַיְרִידָה דְהִתְלַבְּשׁוּת בַּמָּשָׁל. דְּהַגַּם שֶׁעִנְיָן הַהִתְלַבְּשׁוּת בַּמָּשָׁל (מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַיְרִידָה דְצִמְצוּם) הוּא לְכְאוֹרָה הֵפֶךְ עִנְיָן הַהַפְלָאָה, מִכָּל מָקוֹם, בָּזֶה שֶׁמַּלְבִּישׁ אֶת הַשֵּׂכֶל בַּמָּשָׁל נִכָּר וּמִתְגַּלֶּה כֹּחַ הַהַפְלָאָה דְחָכְמָה. דְּזֶה שֶׁהִתְלַבְּשׁוּת בַּמָּשָׁל הוּא הֵפֶךְ הַהַפְלָאָה הוּא כְּשֶׁהַהַפְלָאָה הִיא מֻגְדֶּרֶת וּמְצֻיֶּרֶת בְּהַצִּיּוּר דְּלְמַעְלָה מֵהִתְלַבְּשׁוּת בַּמָּשָׁל, אֲבָל מִצַּד אֲמִתִּית עִנְיָן הַהַפְלָאָה, אֶפְשָׁר לִהְיוֹת גַּם הִתְלַבְּשׁוּת בַּמָּשָׁל.

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהַגִּלּוּי שֶׁעַל יְדֵי הַמַּלְכוּת כְּמוֹ שֶׁהִיא בְּהַסְפִּירוֹת דְּזְעֵיר אַנְפִּין, גִּלּוּי בָּאֲצִילוּת, הוּא עַל־דֶּרֶךְ הַיְרִידָה דְּצִמְצוּם, וְהַגִּלּוּי שֶׁעַל יְדֵי הַמַּלְכוּת כְּמוֹ שֶׁהִיא פַּרְצוּף בִּפְנֵי עַצְמוֹ, גִּלּוּי בִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, הוּא עַל דֶּרֶךְ הַיְרִידָה דְהִתְלַבְּשׁוּת בַּמְּשָׁלִים[39]. וּמִזֶּה מוּבָן גֹּדֶל הָעִלּוּי דְּהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יָדָהּ נַעֲשֶׂה בִּנְיַן הַמַּלְכוּת (וּבִפְרָט בִּנְיַן הַמַּלְכוּת דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה) שֶׁאֵינָהּ מֻגְדֶּרֶת בְּהַגֶּדֶר וְהַצִּיּוּר דְּלְמַעְלָה מֵהִתְלַבְּשׁוּת, שֶׁלָּכֵן, עַל יְדֵי הַמְשָׁכָה זוֹ, נִמְשַׁךְ וּמִתְלַבֵּשׁ הַגִּלּוּי גַּם בִּבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, וּבִבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה עַצְמָם — אֲפִילּוּ בְּדוֹמֵם, שֶׁגַּם הַדּוֹמֵם יֵדַע כִּי אַתָּה פְּעַלְתּוֹ.

ה) וְיֵשׁ לוֹמַר, דִּלְפִי בֵּאוּר זֶה, שֶׁהַטַּעַם שֶׁבִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה בִּנְיַן הַמַּלְכוּת הוּא עַל יְדֵי הַמְשָׁכָה מֵעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף הוּא כִּי בִּכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה יְרִידָה לְמַטָּה מַטָּה (וּבְאֹפֶן דְּהִתְלַבְּשׁוּת) הוּא עַל יְדֵי הַמְשָׁכַת

וראה בהמאמר שם פקצ״ז (המשך תער״ב שם ע׳ תא). 39) ראה תו״א וירא יד, סע״ב ואילך.

ביאור בדרך אפשר

כֹּחַ מֻפְלָא שֶׁאֵינוֹ מֻגְדָּר, הַיְרִידָה (הַגִּילוּי דְמַלְכוּת) יֵשׁ לָהּ יַחַס לְגַבֵּי כֹּחַ הַמֻּפְלָא. דְּכֵיוָן שֶׁהַהַפְלָאָה שֶׁלּוֹ הוּא שֶׁאֵינוֹ מֻגְדָּר בְּהַצִּיּוּר דִּלְמַעְלָה דַּוְקָא וּבִיכָלְתּוֹ גַּם לֵירֵד לְמַטָּה, הֲרֵי הַיְרִידָה לְמַטָּה הוּא גִּלּוּי הַהַפְלָאָה שֶׁלּוֹ שבזה ניכרת גודל הפלאת החכמה. וִיתֵירָה מִזּוֹ, שֶׁגִּלּוּי הַהַפְלָאָה שֶׁלּוֹ הוּא גַּם בְּאֹפֶן הַיְרִידָה שהירידה היא לא רק כדוגמת ״צמצום השכל״ אלא כ״התלבשות במשל״. דְּכָל שֶׁהוּא מֻפְלָא יוֹתֵר בִּיכָלְתּוֹ לֵירֵד לְמַטָּה יוֹתֵר. וּמִזֶּה מוּבָן, דְּמַה שֶׁכָּתוּב בְּהַדְרוּשִׁים (שֶׁמְּבֹאָר בָּהֶם בֵּאוּר זֶה) שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהַמְשָׁכָה מֵעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף, הַכַּוָּנָה בָּזֶה הִיא לְמעלת הַהַפְלָאָה דְאוֹר־אֵין־סוֹף (שֶׁאֵינוֹ מֻגְדָּר), וְלֹא לְהָעַצְמוּת מַמָּשׁ. מַה שֶׁאֵין כֵּן לְהַבֵּאוּר דִּלְעֵיל (סְעִיף ג) דְּהַטַּעַם שֶׁהַמְשָׁכַת הַמַּלְכוּת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה צְרִיכָה לִהְיוֹת מֵעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף לְפִי שֶׁעֲלִיַּת וְסִלּוּק הַמַּלְכוּת הִיא בְּכָל הַדַּרְגּוֹת (וְלָכֵן צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהַמְשָׁכָה מִמָּקוֹם נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר), הַהַמְשָׁכָה הִיא מֵעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף מַמָּשׁ.

ו) **וְהִנֵּה** יָדוּעַ[40] שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה שְׁנֵי עִנְיָנִים. עִקַּר עִנְיַן רֹאשׁ הַשָּׁנָה (א׳ בְּתִשְׁרֵי) הוּא שֶׁבְּיוֹם זֶה נִבְרָא הָאָדָם, וּבְכָל שָׁנָה בְּיוֹם זֶה מִתְחַדֵּשׁ הָעִנְיָן דִּבְרִיאַת הָאָדָם, אַתֶּם[41] קְרוּיִין אָדָם[42]. וְעוֹד עִנְיָן בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, דְּכֵיוָן שֶׁהָאָדָם הוּא תַּכְלִית הַבְּרִיאָה, לָכֵן, בְּכָל שָׁנָה, בְּיוֹם בְּרִיאַת הָאָדָם, מִתְחַדֶּשֶׁת גַּם כְּלָלוּת הַבְּרִיאָה שֶׁנִּבְרְאָה בְּכ״ה בֶּאֱלוּל[43]. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּזֶהוּ מַה שֶׁכָּתוּב זֶה הַיּוֹם תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ זִכָּרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן, דְּזֶה הַיּוֹם תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ קָאֵי עַל הָאָדָם[44] (עִקַּר מַעֲשֶׂיךָ) שֶׁנִּבְרָא בְּיוֹם זֶה עַצְמוֹ, וְזִכָּרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן הוּא שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא זִכָּרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן דְּהַבְּרִיאָה (כ״ה בֶּאֱלוּל) שֶׁבּוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם. וְזֶה שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא בְּנִין הַמַּלְכוּת בִּשְׁבִיל ב׳ הָעִנְיָנִים. בִּכְדֵי שֶׁעַל יְדֵי הַמַּלְכוּת יִתְהַוּוּ הָעוֹלָמוֹת מֵחָדָשׁ (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ג), וְעִקַּר עִנְיַן בְּנִין הַמַּלְכוּת

ביאור בדרך אפשר

שהאדם ילמד תורה ויקיים מצוות, לָכֵן, בְּכָל שָׁנָה, בְּיוֹם בְּרִיאַת הָאָדָם, מִתְחַדֶּשֶׁת גַּם כְּלָלוּת הַבְּרִיאָה שֶׁנִּבְרְאָה בְּכ״ה בֶּאֱלוּל. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּזֶהוּ מַה שֶׁכָּתוּב א. זֶה הַיּוֹם תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ ב. זִכָּרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן, דְּזֶה הַיּוֹם תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ קָאֵי [=(מוסב)] עַל הָאָדָם (שהוא עִקַּר מַעֲשֶׂיךָ) שֶׁנִּבְרָא בְּיוֹם זֶה עַצְמוֹ, וְזִכָּרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן הוּא שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא זִכָּרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן דְּהַבְּרִיאָה (כ״ה בֶּאֱלוּל) שֶׁבּוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם. ושני ענינים אלו שבראש השנה (התחדשות בריאת האדם, והתחדשות כללות הבריאה) כלולים בעבודת בנין המלכות. וְזֶה שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא בְּנִין הַמַּלְכוּת הוּא בִּשְׁבִיל ב׳ הָעִנְיָנִים. א. בִּכְדֵי שֶׁעַל יְדֵי הַמַּלְכוּת יִתְהַוּוּ הָעוֹלָמוֹת מֵחָדָשׁ (כנ״ל סְעִיף ג), ב. וְעִקַּר עִנְיַן בְּנִין הַמַּלְכוּת הוּא

---

40) ראה סידור (עם דא״ח) שם רמה, סע״ג ואילך. 41) יבמות סא, רע״א. 42) לקו״ת נצבים מז, ב. 43) ויק״ר רפכ״ט. ועוד. — נסמן בתורת מנחם ספר המאמרים מלוקט תשרי ע׳ מא הערה 7. 44) ראה ר״ן לר״ה טז, א ד״זה היום תחלת מעשיך כו׳״ ״על יצירת אדם קאמרינן״.

ביאור בדרך אפשר

בִּשְׁבִיל תּוֹלְדוֹת הַנְּשָׁמוֹת (בְּרִיאַת הָאָדָם), דְּנְשָׁמוֹת וּמַלְכוּת הֵם עִנְיָן אֶחָד שהוחלט בעצמותו שיהיה ענין המלוכה ושהמלוכה תהיה על נשמות ישראל **כַּמּוּבָן גַּם מִזֶּה שֶׁהַמַּלְכוּת נִקְרֵאת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל** על שם שהמלכות מקור לנשמות ישראל כמאמר חז״ל כל ישראל בני מלכים הם.

וְעַל פִּי זֶה, בִּכְדֵי לִפְעֹל שֶׁיִּהְיֶה בִּנְיַן הַמַּלְכוּת מחדש **צְרִיכִים לְהַמְשִׁיךְ מִמָּקוֹם שֶׁאֵין שָׁם (לֹא רַק מְצִיאוּת הָעוֹלָמוֹת, אֶלָּא שֶׁאֵין שָׁם) גַּם הַמְּצִיאוּת דִּנְשָׁמוֹת. וְצָרִיךְ לְהָבִין, אֵיךְ שַׁיָּךְ שֶׁהַנְּשָׁמוֹת עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם יַגִּיעוּ לְמָקוֹם שֶׁלְּמַעְלָה מִמְּצִיאוּתָם.**

וּנְקֻדַּת הַבֵּאוּר בָּזֶה, דְּזֶה שֶׁבְּעֵת סִלּוּק הַמַּלְכוּת (בְּהַדַּרְגּוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מִמַּלְכוּת) **אֵין תְּפִיסַת מָקוֹם לִכְאוֹרָה לַנְּשָׁמוֹת וַעֲבוֹדָתָם (כִּי נְשָׁמוֹת וּמַלְכוּת הֵם עִנְיָן אֶחָד), הוּא בְּנוֹגֵעַ לְהַמְּצִיאוּת דִּנְשָׁמוֹת, וְעִנְיָן תַּמְלִיכוּנִי (שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְבַקְּשִׁים וּמִתְחַנְּנִים לְהקב״ה שֶׁיִּהְיֶה מֶלֶךְ) הוּא הַבִּטּוּל פְּנִימִי שֶׁמִּצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה[46], שֶׁמֵּשְׁרֶשֶׁת בְּהָעַצְמוּת. וּכְשֶׁמִּתְגַּלִּית עֶצֶם הַנְּשָׁמָה הִיא מַמְשֶׁכֶת אֶת הָעַצְמוּת. וְעַל יְדֵי זֶה נַעֲשָׂה גַּם בִּנְיַן הַמַּלְכוּת.**

ז) וּבֵאוּר הָעִנְיָן דְּבִנְיַן הַמַּלְכוּת שֶׁנַּעֲשָׂה עַל יְדֵי הַמְשָׁכַת הָעַצְמוּת שֶׁעַל יְדֵי גִּלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, יֵשׁ לוֹמַר, עַל פִּי הַמְבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[47] בְּעִנְיָן יִשְׂרָאֵל עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה[48], דְּמַחֲשָׁבָה זוֹ הִיא מַחֲשָׁבָה עַצְמִית. דְּמַחֲשָׁבָה בִּכְלָל הִיא מִחוּץ לְהַחוֹשֵׁב [וּכְמוֹ אָדָם הַחוֹשֵׁב אֵיזֶה דָּבָר, דְּהַמַּחֲשָׁבָה בְּהַדָּבָר הִיא לְמַטָּה מֵהָאָדָם עַצְמוֹ, וּבְמֵילָא הִיא כְּמוֹ חוּץ מִמֶּנּוּ], וְהַמַּחֲשָׁבָה דְּיִשְׂרָאֵל הִיא חַד עִם הַחוֹשֵׁב עַצְמוֹ. וְזֶהוּ

---

45) כ״ה בד״ה זה בהמשך ר״ה תש״ג (ע׳ 35). 46) ורמז בחינה זו בשופר הוא המיצר שבו — לא מיצר דעוונות, כ״א זה שהוא ״עם״ ולא במרחב העצמות ששם מושרש. ולכן זה נוגע בהעצמות (עיין ד״ה שה״מ בהמשך ר״ה הנ״ל. המשך ר״ה תרצ״ה בסופו). 47) סה״מ עטר״ת ע׳ שב ואילך. ה״ש״ת ע׳ 18. ובכ״מ. 48) ב״ר פ״א, ד.

ביאור בדרך אפשר

ידי התעוררות זו מעוררים את ה״עצמות אין סוף׳ לגלות המלוכה שלו. להבנת הפרק הבא, נקדים כי במחשבת האדם ישנן כמה דרגות. המחשבה החיצונית היא כאשר מחשב האדם בפרטי פרטים כיצד לדבר דיבור מסוים בפועל. ובנמשל היא המחשבה להתהוות העולמות על פרטיהם בפועל. אך פנימית יותר היא המחשבה הכללית אודות דיבור זה עוד בטרם שנכנס לפרטים בנוגע לפועל. ובנמשל היא המחשבה הכללית אם לברוא עולמות או לא. אך גם זו נחשבת חיצונית באשר עוסקת היא עדיין בעולמות ובזולת. לעומתן במחשבה עצמית, אין כלל זולת כי ״אין דבר חוץ ממנו״ ולכן בדרגא זו אין לעולמות חשיבות כלל.

ז) ובאור הענין דבנין המלכות שנעשה על ידי המשכת העצמות שעל ידי גלוי עצם הנשמה, יש לומר, על פי המבאר בכמה מקומות בענין ישראל עלו במחשבה[48], דמחשבה זו היא מחשבה עצמית. דמחשבה בכלל היא מחוץ להחושב [וכמו אדם החושב איזה דבר, דהמחשבה בהדבר היא למטה מהאדם עצמו, ובמילא היא כמו חוץ ממנו], והמחשבה דישראל היא חד עם החושב עצמו. וזהו

---

45) כ״ה בד״ה זה בהמשך ר״ה תש״ג (ע׳ 35). 46) ורמז בחינה זו בשופר הוא המיצר שבו — לא מיצר דעוונות, כ״א זה שהוא ״עם״ ולא במרחב העצמות ששם מושרש. ולכן זה נוגע בהעצמות (עיין ד״ה שה״מ בהמשך ר״ה הנ״ל. המשך ר״ה תרצ״ה בסופו). 47) סה״מ עטר״ת ע׳ שב ואילך. ה״ש״ת ע׳ 18. ובכ״מ. 48) ב״ר פ״א, ד.

ביאור בדרך אפשר

[=נתיעץ] הקב״ה כאשר ברא את העולמות, (וכמו שיבואר באות ח׳), עלה במחשבתו התענוג שיתענג ממעשיהם של צדיקים בעולם שנאמר (וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים), שֶׁהַהַמְלָכָה דְּבִמִי נִמְלַךְ הִיא לֹא רַק עַל בְּרִיאַת הָעוֹלָמוֹת באופן כללי לפני הכניסה לפרטים (אִם לִבְרֹא עוֹלָמוֹת אוֹ לֹא לִבְרֹא שמחשבה כזו יש לה כבר שייכות לעולם), אֶלָּא גַּם עַל הַמַּחֲשָׁבָה לְהִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת (אִם תִּהְיֶה הַמַּחֲשָׁבָה לְהִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת לפרטי פרטיהם אוֹ לַאו - דרגא נמוכה יותר במחשבה), דְּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל (שֶׁבָּהֶם נִמְלַךְ אִם תִּהְיֶה הַמַּחֲשָׁבָה דְּבְרִיאַת הָעוֹלָמוֹת) הֵם לְמַעְלָה מִמַּחֲשָׁבָה זוֹ. כִּי הַמַּחֲשָׁבָה דְּבְרִיאַת הָעוֹלָמוֹת, גַּם כְּמוֹ שֶׁהִיא בְּדַרְגָּא הֲכִי נַעֲלִית, הִיא דֶּגְמַת אָדָם הַחוֹשֵׁב אֵיזֶה דָּבָר (מַחֲשָׁבָה לִבְרֹא עוֹלָמוֹת), שֶׁהַמַּחֲשָׁבָה הִיא חוּץ מִמֶּנּוּ, וְיִשְׂרָאֵל עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה עַצְמִית. וּמְבֹאָר שָׁם, דְּהַטַּעַם עַל זֶה שֶׁהַהַמְלָכָה עַל הַמַּחֲשָׁבָה דְּבְרִיאַת הָעוֹלָמוֹת הָיְתָה עִם יִשְׂרָאֵל שֶׁעָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה עַצְמִית (אַף שֶׁמַּחֲשָׁבָה עַצְמִית הִיא לְמַעְלָה מֵהַמַּחֲשָׁבָה דְּבְרִיאַת הָעוֹלָמוֹת), הוּא, כִּי בְּמַחֲשָׁבָה עַצְמִית שְׁנֵי אֹפָנִים. שֶׁחוֹשֵׁב אוֹדוֹת עַצְמוֹ, וְשֶׁחוֹשֵׁב בְּדָבָר הַנִּבְדָּל מִמֶּנּוּ וְאַף עַל פִּי כֵן אֵין הַמַּחֲשָׁבָה חוּץ מִמֶּנּוּ כִּי הוּא עַצְמוֹ הוּא הַחוֹשֵׁב. וְזֶה שֶׁיִּשְׂרָאֵל עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה הוּא אֹפֶן הַב׳ שֶׁבְּמַחֲשָׁבָה עַצְמִית, שֶׁהָעַצְמוּת חוֹשֵׁב כִּבְיָכוֹל בְּדָבָר הַזֵּלֶת [וְזֶהוּ בָּנִים אַתֶּם לַהֲוַי׳ אֱלֹקֵיכֶם[51], דְּכֵיוָן שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַנִּשְׁמוֹת הוּא בְּמַחֲשָׁבָה הָעַצְמִית, שֶׁהָעַצְמוּת חוֹשֵׁב כִּבְיָכוֹל בְּדָבָר הַזֵּלֶת, לָכֵן, גַּם לְאַחֲרֵי שֶׁבָּאוּ בְּהַמְשָׁכָה הֵם כְּמוֹ בָּנִים, שֶׁבְּבֵן (דֶּגְמַת) שְׁנֵי עִנְיָנִים הַנַ״ל. שֶׁהַבֵּן הוּא נִבְדָּל מֵהָאָב וְאַף עַל פִּי כֵן יֵשׁ בּוֹ מֵעַצְמִיּוּת הָאָב]. וְלָכֵן הַהַמְלָכָה עַל הַמַּחֲשָׁבָה דְּעוֹלָמוֹת הָיְתָה עִם יִשְׂרָאֵל. כִּי הַכַּוָּנָה דִּבְרִיאַת הָעוֹלָם [שֶׁהַתַּחְתּוֹנִים יִהְיוּ דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ] נִשְׁלֶמֶת עַל יְדֵי הַנִּשְׁמוֹת.

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַשַּׁיָכוּת דְּנִשְׁמוֹת לַמַּלְכוּת כְּמוֹ שֶׁהֵם בְּשָׁרְשָׁם בַּמַּחֲשָׁבָה הָעַצְמִית, הִיא, דְּזֶה שֶׁהָעַצְמוּת חוֹשֵׁב כִּבְיָכוֹל בְּדָבָר הַזֵּלֶת הוּא

ביאור בדרך אפשר

שֶׁהָעַצְמוּת חוֹשֵׁב כִּבְיָכוֹל בְּדָבָר הַזֵּלֶת [וְזֶהוּ ביאור הפסוק המדבר במעלת עם ישראל בָּנִים אַתֶּם לַהֲוַי׳ אֱלֹקֵיכֶם, דְּכֵיוָן שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַנִּשְׁמוֹת הוּא בְּמַחֲשָׁבָה הָעַצְמִית, שֶׁהָעַצְמוּת חוֹשֵׁב כִּבְיָכוֹל בְּדָבָר הַזֵּלֶת, לָכֵן, גַּם לְאַחֲרֵי שֶׁבָּאוּ בְּהַמְשָׁכָה וירדו לעולם הזה נשמות בגופים הֵם כְּמוֹ בָּנִים, שֶׁבְּבֵן (דֶּגְמַת) שְׁנֵי עִנְיָנִים הַנַ״ל. א. שֶׁהַבֵּן הוּא נִבְדָּל מֵהָאָב ו״ב. וְאַף עַל פִּי כֵן יֵשׁ בּוֹ מֵעַצְמִיּוּת הָאָב]. וְלָכֵן הַהַמְלָכָה עַל הַמַּחֲשָׁבָה דְּעוֹלָמוֹת הָיְתָה עַם יִשְׂרָאֵל. כִּי הַכַּוָּנָה דִּבְרִיאַת הָעוֹלָם [שֶׁהַתַּחְתּוֹנִים יִהְיוּ דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ] נִשְׁלֶמֶת עַל יְדֵי הַנִּשְׁמוֹת.

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַשַּׁיָכוּת דְּנִשְׁמוֹת לַמַּלְכוּת כְּמוֹ שֶׁהֵם בְּשָׁרְשָׁם בַּמַּחֲשָׁבָה הָעַצְמִית, הִיא, דְּזֶה שֶׁהָעַצְמוּת חוֹשֵׁב כִּבְיָכוֹל בְּדָבָר הַזֵּלֶת הוּא

49) ב״ר פ״ח, ז. רות רבא פ״ב, א (ג). 50) ישעי׳ ס, כא. 51) ראה יד, א.

ביאור בדרך אפשר

מידת **הַמַּלְכוּת, דְּעִנְיָן הַמַּלְכוּת הוּא** התנשאות **עַל זֻלָּת דַּוְקָא,** שהרי הכלל הוא **שֶׁאֵין מֶלֶךְ בְּלֹא עָם** ולא כשאר המידות. לדוגמא מידת החסד, אשר מי שהוא נדיב לב בטבעו נמצאת אצלו מידת הטוב שאם יצטרך אדם לחסדו יתן לו. וכמו שכתוב על אברהם אבינו "והוא יושב פתח האהל כחום היום" לראות אם יש עובר ושב ויכניסם לביתו. אך מדת ההתנשאות לא קיימת ללא הזולת כמו שכאשר אדם נמצא במדבר שמם לא תתעורר בו מדת ההתנשאות. **וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר הַטַּעַם עַל זֶה שֶׁעַל יְדֵי גִּלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה (שֶׁעַל יְדֵי תְּקִיעַת שׁוֹפָר) נַעֲשָׂה בִּנְיַן הַמַּלְכוּת, כִּי עַל יְדֵי שֶׁמִּתְגַּלֶּה שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בְּמַחֲשָׁבָה הָעַצְמִית, נַעֲשָׂה עַל יְדֵי זֶה הַמְשָׁכַת הַמַּלְכוּת מִשָּׁרְשָׁהּ הָאֲמִתִּי כְּמוֹ שֶׁהִיא בְּמַחֲשָׁבָה הָעַצְמִית.**

ח) **וְצָרִיךְ** לְהָבִין, דִּלְפִי הַנַּ"ל זֶה שֶׁעַל יְדֵי תְּקִיעַת שׁוֹפָר נַעֲשָׂה הָעִנְיָן דְּתַמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם הוּא לְפִי שֶׁעַל יְדֵי תְּקִיעַת שׁוֹפָר מִתְגַּלִּית שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מֵשָׁרְשָׁת בְּהָעַצְמוּת שֶׁלְּמַעְלָה מֵעִנְיָן הַמִּצְוֹת, וּמִזֶּה שֶׁתְּקִיעַת שׁוֹפָר הִיא מִצְוָה, מוּבָן, שֶׁהָעִנְיָן דְּתַמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם שַׁיָּךְ גַּם לְהַמִּצְוָה דְּתְקִיעַת שׁוֹפָר.

וְיוּבַן זֶה עַל פִּי מַה שֶּׁמְּבָאֵר כְּבוֹד קְדֵשַׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר בְּהֶמְשֵׁךְ רֹאשׁ הַשָּׁנָה הַנַּ"ל[53], שֶׁבְּהָרָצוֹן דַּאֲנָא אֶמְלֹךְ, ג' מַדְרֵגוֹת. רָצוֹן גָּלוּי, רָצוֹן נֶעְלָם וְרָצוֹן הַמֻּחְלָט בְּעַצְמוּתוֹ. וְג' מַדְרֵגוֹת אֵלּוּ נֶחֱלָקוֹת לְב' סוּגִים. דְּרָצוֹן הַגָּלוּי וְהַנֶּעְלָם, שְׁנֵיהֶם הֵם בְּגִלּוּי בּוֹ בְּעַצְמוֹ, וְהַחִלּוּק שֶׁבֵּינֵיהֶם הוּא בְּנוֹגֵעַ לְהַפּוֹעַל, דְּרָצוֹן הַגָּלוּי הוּא בְּהִתְעוֹרְרוּת שֶׁשַּׁיָּךְ לַפֹּעַל, וְרָצוֹן הַנֶּעְלָם הוּא רַק הֶסְכֵּם שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ לַפֹּעַל (וְלָכֵן נִקְרָא בְּשֵׁם נֶעְלָם, כִּי הוּא נֶעְלָם לְגַמְרֵי, הַיְינוּ שֶׁהוּא נֶעֱלָם גַּם לְגַבֵּי עַצְמוֹ. [וְעַל דֶּרֶךְ הָרָצוֹן לְבַיִת, דְּכָל אָדָם יֵשׁ לוֹ (מִצַּד עֶצֶם נַפְשׁוֹ, גַּם כְּשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מִזֶּה) יֵשׁ לוֹ רָצוֹן לְבַיִת, כִּי זֶה נוֹגֵעַ לְעֶצֶם מְציאוּתוֹ ורצון זה נמצא אצלו בפנימיות גם כשאינו מודע לכך, וכלל אינו חושב עליו]. וְעוֹד חִלּוּק בֵּין רָצוֹן הַגָּלוּי לְרָצוֹן הַנֶּעְלָם, שמחולקים לא רק בנוגע לפועל, אלא גם באופן התעוררותם שֶׁהַהִתְעוֹרְרוּת דְּרָצוֹן הַגָּלוּי אצל הקב"ה הוּא עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא, עַל יְדֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם עֹל מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ וּמְבַקְּשִׁים בתפילה מְלוּךְ עַל הָעוֹלָם

ביאור בדרך אפשר

מַחְלָט בְּעַצְמוּתוֹ. וְג' מַדְרֵגוֹת אֵלּוּ נֶחֱלָקוֹת לְב' סוּגִים. דְּרָצוֹן הַגָּלוּי וְהַנֶּעְלָם, שְׁנֵיהֶם הֵם בְּגִלּוּי בּוֹ בְּעַצְמוֹ, וְהַחִלּוּק שֶׁבֵּינֵיהֶם הוּא בְּנוֹגֵעַ לְהַפּוֹעַל, דְּרָצוֹן הַגָּלוּי הוּא בְּהִתְעוֹרְרוּת שֶׁשַּׁיָּךְ לַפֹּעַל, וְרָצוֹן הַנֶּעְלָם הוּא רַק הֶסְכֵּם שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ לַפֹּעַל (וְלָכֵן נִקְרָא בְּשֵׁם נֶעְלָם, כִּי הוּא נֶעְלָם לְגַמְרֵי, הַיְינוּ שֶׁהוּא נֶעֱלָם גַּם לְגַבֵּי עַצְמוֹ. [וְעַל דֶּרֶךְ הָרָצוֹן לְבַיִת, דְּכָל אָדָם יֵשׁ לוֹ (מִצַּד עֶצֶם נַפְשׁוֹ, גַּם כְּשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מִזֶּה) יֵשׁ לוֹ רָצוֹן לְבַיִת, כִּי זֶה נוֹגֵעַ לְעֶצֶם מְציאוּתוֹ]. וְעוֹד חִלּוּק בֵּין רָצוֹן הַגָּלוּי לְרָצוֹן הַנֶּעְלָם, שֶׁהַהִתְעוֹרְרוּת דְּרָצוֹן הַגָּלוּי הוּא עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא, עַל יְדֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם עֹל מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ וּמְבַקְּשִׁים מְלוּךְ עַל

---

52) רבינו בחיי עה"פ וישב לח, ל. שעהיוה"א רפ"ז (פא, ב). ועוד. — נסמן בתורת מנחם ספר המאמרים מלוקט תשרי ע' רלד הערה 86. 53) סה"מ ה'תש"ג ע' 6 ואילך.

הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בִּכְבוֹדָךְ. וְעִנְיָן זֶה (שֶׁהִתְעוֹרְרוּת רָצוֹן הַגָּלוּי הוּא עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא) הָיָה גַּם בִּתְחִילַת הַבְּרִיאָה, אֶלָּא שֶׁהִתְעוֹרְרוּת הָרָצוֹן אָז הָיָה עַל יְדֵי הַעֲלָאַת מ״ן מִינֵי׳ וּבִי׳[54]. כְּמַאֲמָר בְּמִי נִמְלַךְ בְּנִשְׁמוֹתֵיהֶן שֶׁל צַדִּיקִים, דְּעַל יְדֵי שֶׁעָלָה לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ הַתַּעֲנוּג שֶׁיִּתְעַנֵּג בַּעֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים, וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים, עַל יְדֵי זֶה נִתְעוֹרֵר בְּרָצוֹן גָּלוּי לִמְלוּכָה. [בְּדֶגְמַת מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, שֶׁהָרָצוֹן (הַגָּלוּי) לִמְלוּכָה מִתְעוֹרֵר עַל יְדֵי הַכְתָּרַת הָעָם]. וְהַהִתְעוֹרְרוּת דְּרָצוֹן הַנֶּעְלָם הוּא לֹא עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא אֶלָּא שֶׁמִּתְעוֹרֵר מֵעַצְמוֹ. וּמְבָאֵר שָׁם[55], דְּזֶה שֶׁעַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא מִתְעוֹרֵר הָרָצוֹן גָּלוּי, אֵין זֶה מִצַּד מַעֲלַת הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא מִצַּד עַצְמָהּ, כִּי נִבְרָא הוּא בְּאֵין עֵרֶךְ לְגַבֵּי בּוֹרֵא (גַּם לְגַבֵּי הַדַּרְגָּא דְּרָצוֹן הַגָּלוּי, וּבִפְרָט שֶׁגַּם רָצוֹן הַגָּלוּי הוּא בְּאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלִּפְנֵי הַצִּמְצוּם), אֶלָּא לְפִי שֶׁכֵּן עָלָה בִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ בָּרָצוֹן הַנֶּעְלָם, וּלְמַעְלָה יוֹתֵר לְפִי שֶׁכֵּן הֵחֵלַט בָּרָצוֹן הַמֻּחְלָט בְּעַצְמוּתוֹ, שֶׁאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא תְּעוֹרֵר אֶת רָצוֹן הַגָּלוּי.

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּזֶה שֶׁהֵחֵלַט בָּרָצוֹן הַמֻּחְלָט שֶׁהִתְעוֹרְרוּת רָצוֹן הַגָּלוּי תִּהְיֶה עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא דַּוְקָא, הוּא, בִּכְדֵי שֶׁמַּלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ עַל הָעוֹלָמוֹת תִּהְיֶה (גַּם) מִצַּד הָעוֹלָמוֹת. [וְעַל דֶּרֶךְ כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּמַלְכוּתָא דְּאַרְעָא[56], דְּעַל יְדֵי שֶׁהַמַּלְכוּת נַעֲשֵׂית עַל יְדֵי הַכְתָּרַת הָעָם, שׁוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ[57], בִּטּוּל הָעָם לְהַמֶּלֶךְ הוּא מִצַּד הַמְּציאוּת שֶׁלָּהֶם[58]. וְעַל פִּי זֶה יוּבַן הַשַּׁיָּכוּת דְּתַמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם (גַּם) לְהַמִּצְוָה דִּתְקִיעַת שׁוֹפָר, כִּי קִיּוּם הַמִּצְוָה דִּתְקִיעַת שׁוֹפָר הוּא הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא שֶׁמְּעוֹרֶרֶת אֶת רָצוֹן הַגָּלוּי. דְּהַבִּטּוּל שֶׁמִּצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה שֶׁבִּתְקִיעַת שׁוֹפָר, אֵינוֹ אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא לְעוֹרֵר אֶת רָצוֹן הַגָּלוּי, כִּי

---

54) ראה ע״ח שער כח (שער העיבורים) פ״ב. שער לט (שער מ״ן ומ״ד) דרוש ב. ועוד. 55) סה״מ שם ע׳ 15 ואילך. 56) שהיא כעין מלכותא דרקיע (ברכות נח, א), שלכן ״ממלכותא דארעא יש לבאר ולהסביר ענין מלכותא דרקיע״ (המשך ר״ה הנ״ל רפ״ב – ע׳ 6). 57) שופטים יז, טו. 58) ראה לקו״ש

ביאור בדרך אפשר

1 כֻּלּוֹ בִּכְבוֹדָךְ. וְעִנְיָן זֶה (שֶׁהִתְעוֹרְרוּת רָצוֹן הַגָּלוּי הוּא עַל יְדֵי
2 אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא) הָיָה גַּם בִּתְחִילַת הַבְּרִיאָה, אֶלָּא
3 שֶׁהִתְעוֹרְרוּת הָרָצוֹן אָז הָיָה עַל יְדֵי הַעֲלָאַת מ״ן מִינֵיה וּבֵיה
4 [=החלטה בו עצמו שיהיה תופס מקום אצלו התעוררות הזולת]. כְּמַאֲמָר
5 בְּמִי נִמְלַךְ בְּנִשְׁמוֹתֵיהֶן
6 שֶׁל צַדִּיקִים, דְּעַל יְדֵי
7 שֶׁעָלָה לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ
8 הַתַּעֲנוּג שֶׁיִּתְעַנֵּג בַּעֲבוֹדַת
9 הַצַּדִּיקִים, וְעַמֵּךְ כֻּלָּם
10 צַדִּיקִים, עַל יְדֵי זֶה
11 נִתְעוֹרֵר בְּרָצוֹן גָּלוּי
12 לִמְלוּכָה. [בְּדֶגְמַת מֶלֶךְ
13 בָּשָׂר וָדָם, שֶׁהָרָצוֹן
14 (הַגָּלוּי) לִמְלוּכָה
15 מִתְעוֹרֵר דווקא עַל יְדֵי
16 הַכְתָּרַת הָעָם] ושכל זה הוא
17 ברצון הגלוי. וְהַהִתְעוֹרְרוּת
18 דְּרָצוֹן הַנֶּעְלָם הוּא לֹא
19 עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא
20 אֶלָּא שֶׁמִּתְעוֹרֵר מֵעַצְמוֹ.
21 וּמְבָאֵר שָׁם במאמר של שנת
22 תש״ג, דְּזֶה שֶׁעַל יְדֵי
23 אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא
24 מִתְעוֹרֵר הָרָצוֹן גָּלוּי, אֵין
25 זֶה מִצַּד מַעֲלַת
26 הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא של
27 האדם מִצַּד עַצְמָהּ, כִּי
28 נִבְרָא הוּא בְּאֵין עֵרֶךְ
29 לְגַבֵּי בּוֹרֵא (גַּם לְגַבֵּי
30 הַדַּרְגָּא התחתונה דְּרָצוֹן
31 הַגָּלוּי ששייך לפועל, וּבִפְרָט
32 שֶׁגַּם רָצוֹן הַגָּלוּי הוּא
33 בְּאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלִּפְנֵי
34 הַצִּמְצוּם) ואין למעשי הנברא
35 שום חשיבות אצל הבורא,
36 אֶלָּא לְפִי שֶׁכֵּן עָלָה
37 בִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ בָּרָצוֹן
38 הַנֶּעְלָם, וּלְמַעְלָה יוֹתֵר
39 לְפִי שֶׁכֵּן הֵחֵלַט בָּרָצוֹן
40 הַמֻּחְלָט בְּעַצְמוּתוֹ,
41 שֶׁאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא
42 תְּעוֹרֵר אֶת רָצוֹן הַגָּלוּי.
43 וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהסיבה לְזֶה
44 שֶׁהֵחֵלַט בָּרָצוֹן הַמֻּחְלָט
45 שֶׁהִתְעוֹרְרוּת רָצוֹן הַגָּלוּי
46 תִּהְיֶה עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא

ביאור בדרך אפשר

47 דִּלְתַתָּא דַּוְקָא, הוּא, בִּכְדֵי שֶׁמַּלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ עַל הָעוֹלָמוֹת
48 תִּהְיֶה (גַּם) מִצַּד הָעוֹלָמוֹת שיקבלו מלכותו מרצונם ולא בכפיה
49 מלמעלה. [וְעַל דֶּרֶךְ כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּמַלְכוּתָא דְּאַרְעָא [=מלכות
50 הארץ. מלך בשר ודם], דְּעַל יְדֵי שֶׁהַמַּלְכוּת נַעֲשֵׂית עַל יְדֵי הַכְתָּרַת
51 הָעָם, כמו שכתוב שׁוֹם
52 תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ, בִּטּוּל
53 הָעָם לְהַמֶּלֶךְ תלוי בעבודת
54 העם מצד עצמם, שהכתרת
55 המלך הוּא מִצַּד הַמְּציאוּת
56 שֶׁלָּהֶם]. וְעַל פִּי זֶה יוּבַן
57 הַשַּׁיָּכוּת דְּתַמְלִיכוּנִי
58 עֲלֵיכֶם (גַּם) לְהַמִּצְוָה
59 דִּתְקִיעַת שׁוֹפָר [אף שכאמור
60 מצות תקיעת שופר שייכת
61 לכאורה רק אחרי שהוא מלך],
62 כִּי קִיּוּם הַמִּצְוָה דִּתְקִיעַת
63 שׁוֹפָר במעשה בפועל הוּא
64 הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא
65 שֶׁמְּעוֹרֶרֶת אֶת רָצוֹן
66 הַגָּלוּי. דְּהַבִּטּוּל שֶׁמִּצַּד
67 עֶצֶם הַנְּשָׁמָה שֶׁבִּתְקִיעַת
68 שׁוֹפָר, אֵינוֹ אִתְעָרוּתָא
69 דִּלְתַתָּא לְעוֹרֵר אֶת רָצוֹן

ביאור בדרך אפשר

הַגָּלוּי, כִּי עִנְיָן אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא הוּא שֶׁעֲבוֹדַת הַתַּחְתּוֹן (כפי שהוא **בִּמְצִיאוּת** ולא בביטול במציאות שמצד עצם הנשמה) **מְעוֹרֶרֶת אֶת הַהַמְשָׁכָה. וְלָכֵן צָרִיךְ לִשְׁנֵי הָעִנְיָנִים.** א. **שֶׁהָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא הַמְעוֹרֶרֶת אֶת רָצוֹן הַגָּלוּי הוּא** נפעל על ידי **קִיּוּם הַמִּצְוָה דִּתְקִיעַת שׁוֹפָר.**

ב. **וְהַמְשָׁכַת רָצוֹן הַמֶּחְלָט** שאין אפשרות להגיע אליו על ידי עבודת התחתון **[דְּזֶה שֶׁעַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא מִתְעוֹרֵר הָרָצוֹן גָּלוּי הוּא לְפִי שֶׁכָּךְ הֶחְלַט בָּרָצוֹן הַמֶּחְלָט] הוּא עַל יְדֵי הַבִּטּוּל שֶׁמִּצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה שֶׁבִּתְקִיעַת שׁוֹפָר.**

ט) **וְהִנֵּה** גַּם בָּרָצוֹן הַמֶּחְלָט שְׁנֵי עִנְיָנִים. א. **כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּשַׁיָּכוּת לָרָצוֹן הַגָּלוּי,** כמו שאנו רואים **שֶׁעַל יְדֵי הַמְשָׁכַת רָצוֹן הַמֶּחְלָט מִתְעוֹרֵר הָרָצוֹן גָּלוּי** גם **עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא אַף שֶׁהַאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא הִיא בְּאֵין עֲרֹךְ,** מפני שכאמור כך הוחלט ברצון המוחלט שהאתערותא דלתתא תפעול התעוררות למעלה, **דְּעִנְיָן זֶה הוּא הַהַפְלָאָה דְּעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁאֵינוֹ מֻגְדָּר בְּשׁוּם גֶּדֶר וּבִיכָלְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁתִּהְיֶה הַהִתְעוֹרְרוּת גַּם עַל יְדֵי עִנְיָן שֶׁבְּאֵין עֲרֹךְ [וְעַל דֶּרֶךְ הַמְבֹאָר לְעֵיל (סְעִיף ה) בָּעִנְיָן הַהַפְלָאָה, שֶׁהַהַפְלָאָה הִיא זֶה שֶׁאֵינוֹ מֻגְדָּר וּבִיכָלְתּוֹ לִירֵד לְמַטָּה].** כי אם תאמר שאין ביכלתו לירד למטה ושיכולתו הינה רוחנית בלבד - הרי אתה מחסר בשלימותו]. **וְ** ב. דרגה גבוהה יותר היא **הָרָצוֹן הַמֶּחְלָט עַצְמוֹ, שֶׁהוּא מִצַּד בְּחִירַת הָעַצְמוּת. דְּזֶה שֶׁהֶחְלַט אֶצְלוֹ לִרְצוֹת כָּךְ הוּא לֹא מִפְּנֵי שֶׁעַל יְדֵי זֶה מִתְגַּלָּה הַהַפְלָאָה שֶׁלּוֹ, אֶלָּא שֶׁכֵּן בָּחַר בִּבְחִירָתוֹ הַחָפְשִׁית.**

ביאור בדרך אפשר

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּזֶהוּ שֶׁבִּתְקִיעַת שׁוֹפָר ג׳ עִנְיָנִים (בִּכְלָלוּת). הַמִּצְוָה שֶׁבָּהּ, עִנְיָן הַתְּשׁוּבָה[59], וְהַבִּטּוּל פְּנִימִי שֶׁמִּצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה. שֶׁקִּיּוּם הַמִּצְוָה דִּתְקִיעַת שׁוֹפָר הוּא הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא הַמְעוֹרֶרֶת אֶת הָרָצוֹן גָּלוּי (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל). וְעַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה דִּתְקִיעַת שׁוֹפָר, דְּעִנְיָן הַתְּשׁוּבָה הוּא שֶׁיּוֹצֵא מֵהַהַגְבָּלוֹת שֶׁלּוֹ, נִמְשָׁךְ הַהַפְלָאָה (בְּלִי גְּבוּל) שֶׁבְּעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף, שֶׁהַהִתְעוֹרְרוּת (דְּרָצוֹן הַגָּלוּי) הוּא עַל יְדֵי עִנְיָן שֶׁבְּאֵין עֲרֹךְ, רָצוֹן הַמֶּחְלָט שֶׁבְּנוֹגֵעַ לָרָצוֹן הַגָּלוּי. וְעַל יְדֵי גִּילוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה שֶׁעַל יְדֵי תְּקִיעַת שׁוֹפָר נִמְשָׁךְ רָצוֹן הַמֶּחְלָט עַצְמוֹ, בְּחִירַת הָעַצְמוּת.

ח״ח ע׳ 26. 59) רמב״ם דלעיל הערה 30.

יו״ד) **וְיֵשׁ** לוֹמַר, דְּהַטַּעַם הַפְּנִימִי עַל זֶה שֶׁבְּכָל רֹאשׁ הַשָּׁנָה חוֹזְרִים כָּל הַדְּבָרִים לְקַדְמוּתָם, הוּא, כִּי עַל יְדֵי שֶׁהַמְשָׁכַת הַמַּלְכוּת הַעוֹלָמוֹת) הִיא עַל יְדֵי אִמְרוּ לְפָנַי מַלְכֵיוֹת, הַבִּטּוּל שֶׁמִּצַּד עֶצֶם הַנִּשְׁמָה שֶׁמַּגִּיעַ וּמַמְשִׁיךְ אֶת רָצוֹן הַמֶּחְלָט עַצְמוֹ, עַל יְדֵי זֶה נִמְשַׁךְ גִּלּוּי נַעֲלֶה יוֹתֵר גַּם בָּעוֹלָם. דַּהֲגַם שֶׁבְּנוֹגֵעַ לָעוֹלָמוֹת הוּא (בְּעִקָּר) הַמְשָׁכַת הָרָצוֹן גָּלוּי, מִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁהִתְעוֹרְרוּת וְהַמְשָׁכַת רָצוֹן הַגָּלוּי (עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא) הוּא עַל יְדֵי הַמְשָׁכַת רָצוֹן הַמֶּחְלָט שֶׁעַל יְדֵי הַבִּטּוּל שֶׁמִּצַּד עֶצֶם הַנִּשְׁמָה, נִמְשַׁךְ מֵעֵין זֶה גַּם בָּעוֹלָם. וְעַל יְדֵי זֶה נִשְׁלֶמֶת הַכַּוָּנָה דִּבְרִיאַת הָעוֹלָמוֹת, שֶׁיִּהְיֶה דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ בַּתַּחְתּוֹנִים[60].

יא) **וְזֶהוּ** יִבְחַר לָנוּ אֶת נַחֲלָתֵנוּ אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב, שֶׁהַבַּקָּשָׁה דְּפָסוּק זֶה (וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בִּכְלָלוּת הַמִּזְמוֹר) שֶׁאוֹמְרִים קֹדֶם תְּקִיעַת שׁוֹפָר הִיא, שֶׁעַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דִּתְקִיעַת שׁוֹפָר תִּהְיֶה (נוֹסָף עַל קִיּוּם הַמִּצְוָה דִּתְקִיעַת שׁוֹפָר, וְעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה דִּתְקִיעַת שׁוֹפָר) גַּם גִּלּוּי עֶצֶם הַנִּשְׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מֻשְׁרֶשֶׁת בְּהָעַצְמוּת, דְּזֶה שֶׁהַנִּשְׁמוֹת מֻשְׁרָשׁוֹת בְּהָעַצְמוּת הוּא לְפִי שֶׁכֵּן בָּחַר בִּבְחִירָתוֹ הֶחָפְשִׁית, "יִבְחַר לָנוּ". וּמַמְשִׁיךְ "אֶת נַחֲלָתֵנוּ אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב", דְּגִלּוּי עִנְיָן זֶה הוּא בִּנְקֻדַּת הַיַּהֲדוּת, נַחֲלָתֵנוּ, הַשּׁוֹרָה בִּנְקֻדַּת הַלֵּב שֶׁבְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, בֵּית מִקְדָּשָׁא דְּיַעֲקֹב. וְעַל פִּי הַמְבֹאָר לְעֵיל (סְעִיף יו״ד) שֶׁעַל יְדֵי גִּלּוּי שֹׁרֶשׁ הַנִּשְׁמוֹת נִמְשַׁךְ מֵעֵין גִּלּוּי זֶה גַּם בָּעוֹלָם שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִשְׁלֶמֶת הַכַּוָּנָה דְּדִירָה בַּתַּחְתּוֹנִים, יֵשׁ לְבָאֵר הַקֶּשֶׁר דְּהַפֵּירוּשׁ שֶׁגְּאוֹן יַעֲקֹב קָאֵי עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁבְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל עִם הַפֵּרוּשׁ שֶׁקָּאֵי עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי, כִּי עִקַּר הָעִנְיָן דְּדִירָה בַּתַּחְתּוֹנִים יִהְיֶה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי שֶׁיִּבָּנֶה בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ עַל יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁנּוֹסָף עַל הַשַּׁיָּכוּת דְּהַפָּסוּק יִבְחַר לָנוּ גוֹ׳ לִכְלָלוּת הָעִנְיָן דִּתְקִיעַת שׁוֹפָר, יֵשׁ לוֹ שַׁיָּכוּת מְיֻחֶדֶת לְהַפָּסוּק (שֶׁלְּאַחֲרָיו) עָלָה

---

60) וע״ד המובא לעיל ס״ז, שההחלטה על ההמשכה דבריאת העולמות היתה על ידי ישראל שעלו במחשבה העצמית, כי על ידי ישראל דוקא נשלמת הכוונה דבריאת העולמות.

ביאור בדרך אפשר

יו״ד) וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהַטַּעַם הַפְּנִימִי עַל זֶה שֶׁבְּכָל רֹאשׁ הַשָּׁנָה חוֹזְרִים כָּל הַדְּבָרִים לְקַדְמוּתָם (כנ״ל אות ג׳), הוּא, כִּי עַל יְדֵי שֶׁהַמְשָׁכַת הַמַּלְכוּת (גַּם הַמְשָׁכַת הַמַּלְכוּת שֶׁבִּשְׁבִיל קיום הָעוֹלָמוֹת) הִיא עַל יְדֵי אִמְרוּ לְפָנַי מַלְכֵיוֹת, שזהו הַבִּטּוּל שֶׁל בני ישראל מִצַּד עֶצֶם הַנִּשְׁמָה שֶׁמַּגִּיעַ וּמַמְשִׁיךְ אֶת רָצוֹן הַמֶּחְלָט עַצְמוֹ, עַל יְדֵי זֶה נִמְשַׁךְ גִּלּוּי נַעֲלֶה יוֹתֵר גַּם בָּעוֹלָם. דַּהֲגַם שֶׁבְּנוֹגֵעַ לָעוֹלָמוֹת הוּא (בְּעִקָּר) הַמְשָׁכַת הָרָצוֹן גָּלוּי, מִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁהִתְעוֹרְרוּת וְהַמְשָׁכַת רָצוֹן הַגָּלוּי (עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא) הוּא עַל יְדֵי הַמְשָׁכַת רָצוֹן הַמֶּחְלָט שֶׁעַל יְדֵי הַבִּטּוּל שֶׁמִּצַּד עֶצֶם הַנִּשְׁמָה, נִמְשַׁךְ מֵעֵין זֶה גַּם בָּעוֹלָם. וְעַל יְדֵי זֶה נִשְׁלֶמֶת הַכַּוָּנָה דִּבְרִיאַת הָעוֹלָמוֹת, שֶׁיִּהְיֶה דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ בַּתַּחְתּוֹנִים ופירוש ״לו יתברך״ היא לעצמותו שגילוי עצמותו יתברך נמשך בעולם הזה.

יא) וְזֶהוּ יִבְחַר לָנוּ אֶת נַחֲלָתֵנוּ אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב, שֶׁהַבַּקָּשָׁה דְּפָסוּק זֶה (וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בִּכְלָלוּת הַמִּזְמוֹר) שֶׁאוֹמְרִים קֹדֶם תְּקִיעַת שׁוֹפָר הִיא, שֶׁעַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דִּתְקִיעַת שׁוֹפָר תִּהְיֶה (נוֹסָף עַל קִיּוּם הַמִּצְוָה דִּתְקִיעַת שׁוֹפָר, וְעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה דִּתְקִיעַת שׁוֹפָר) גַּם גִּלּוּי עֶצֶם הַנִּשְׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מֻשְׁרֶשֶׁת בְּהָעַצְמוּת, דְּזֶה שֶׁהַנִּשְׁמוֹת מֻשְׁרָשׁוֹת בְּהָעַצְמוּת הוּא לְפִי שֶׁכֵּן בָּחַר בִּבְחִירָתוֹ הֶחָפְשִׁית, "יִבְחַר לָנוּ". וּמַמְשִׁיךְ בפסוק "אֶת נַחֲלָתֵנוּ אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב", דְּגִלּוּי עִנְיָן זֶה הוּא בִּנְקֻדַּת הַיַּהֲדוּת, נַחֲלָתֵנוּ, הַשּׁוֹרָה בִּנְקֻדַּת הַלֵּב שֶׁבְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, בֵּית מִקְדָּשָׁא דְּיַעֲקֹב. וְעַל פִּי הַמְבֹאָר לְעֵיל (סְעִיף יו״ד) שֶׁעַל יְדֵי גִּלּוּי שֹׁרֶשׁ הַנִּשְׁמוֹת נִמְשַׁךְ מֵעֵין גִּלּוּי זֶה גַּם בָּעוֹלָם שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִשְׁלֶמֶת הַכַּוָּנָה דְּדִירָה בַּתַּחְתּוֹנִים, יֵשׁ לְבָאֵר הַקֶּשֶׁר דְּהַפֵּירוּשׁ שֶׁגְּאוֹן יַעֲקֹב קָאֵי עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁבְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל עִם הַפֵּרוּשׁ שֶׁקָּאֵי עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי, כִּי עִקַּר הָעִנְיָן דְּדִירָה בַּתַּחְתּוֹנִים יִהְיֶה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי[61] שֶׁיִּבָּנֶה בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ עַל יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁנּוֹסָף עַל הַשַּׁיָּכוּת דְּהַפָּסוּק יִבְחַר לָנוּ גוֹ׳ לִכְלָלוּת הָעִנְיָן דִּתְקִיעַת שׁוֹפָר, יֵשׁ לוֹ שַׁיָּכוּת מְיֻחֶדֶת לְהַפָּסוּק (שֶׁלְּאַחֲרָיו) עָלָה

---

61) להעיר מסד״ה

ביאור בדרך אפשר

(שֶׁלְּאַחֲרָיו) עָלָה אֱלֹקִים בִּתְרוּעָה הַוַיָ׳ בְּקוֹל שׁוֹפָר, שֶׁדָּרְשׁוּ חֲזַ״ל דְּעַל יְדֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל נוֹטְלִין אֶת שׁוֹפְרֵיהֶן וְתוֹקְעִין לִפְנֵי הקב״ה הוּא עוֹמֵד מִכִּסֵּא דִּין וְיוֹשֵׁב בְּכִסֵּא רַחֲמִים. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהָרַחֲמִים הַנִּמְשָׁכִים עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא הֵם בְּהַגְבָּלָה כְּפִי הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא. וְהַקֶּשֶׁר דִּשְׁנֵי הַפְּסוּקִים הוּא, דְּזֶה שֶׁיִּשְׂרָאֵל נוֹטְלִין אֶת שׁוֹפְרֵיהֶן וְתוֹקְעִין הוּא לֹא רַק אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא אֶלָּא שֶׁעַל יְדֵי זֶה מִתְגַּלָּה בְּחִירַת הָעַצְמוּת בְּיִשְׂרָאֵל, וְלָכֵן הָרַחֲמִים הַנִּמְשָׁכִים עַל יְדֵי זֶה הֵם רַחֲמִים בְּלִי גְּבוּל. וְנִמְשַׁךְ מֵהקב״ה עַצְמוֹ (מֵהָעַצְמוּת) לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל כְּתִיבָה וַחֲתִימָה טוֹבָה לְשָׁנָה טוֹבָה וּמְתוּקָה בְּטוּב הַנִּרְאֶה וְהַנִּגְלֶה.

ביאור בדרך אפשר

הַנִּמְשָׁכִים עַל יְדֵי זֶה הֵם רַחֲמִים בְּלִי גְּבוּל. וְנִמְשַׁךְ מֵהקב״ה עַצְמוֹ (מֵהָעַצְמוּת) לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל כְּתִיבָה וַחֲתִימָה טוֹבָה לְשָׁנָה טוֹבָה וּמְתוּקָה בְּטוּב הַנִּרְאֶה וְהַנִּגְלֶה.

אֶלֹקִים בִּתְרוּעָה הַוַיָ׳ בְּקוֹל שׁוֹפָר, שֶׁדָּרְשׁוּ חֲזַ״ל דְּעַל יְדֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל נוֹטְלִין אֶת שׁוֹפְרֵיהֶן וְתוֹקְעִין לִפְנֵי הקב״ה הוּא עוֹמֵד מִכִּסֵּא דִּין וְיוֹשֵׁב בְּכִסֵּא רַחֲמִים[62]. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהָרַחֲמִים הַנִּמְשָׁכִים עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא הֵם בְּהַגְבָּלָה כְּפִי הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא. וְהַקֶּשֶׁר דִּשְׁנֵי הַפְּסוּקִים הוּא, דְּזֶה שֶׁיִּשְׂרָאֵל נוֹטְלִין אֶת שׁוֹפְרֵיהֶן וְתוֹקְעִין הוּא לֹא רַק אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא אֶלָּא שֶׁעַל יְדֵי זֶה מִתְגַּלָּה בְּחִירַת הָעַצְמוּת בְּיִשְׂרָאֵל, וְלָכֵן הָרַחֲמִים הַנִּמְשָׁכִים עַל יְדֵי זֶה הֵם רַחֲמִים בְּלִי גְּבוּל. וְנִמְשַׁךְ מֵהקב״ה עַצְמוֹ (מֵהָעַצְמוּת) לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל כְּתִיבָה וַחֲתִימָה טוֹבָה לְשָׁנָה טוֹבָה וּמְתוּקָה בְּטוּב הַנִּרְאֶה וְהַנִּגְלֶה.

גדול יהי׳ כבוד הבית הזה ה׳תשכ״ב (תורת מנחם ספר המאמרים מלוקט אב ע׳ קיט ואילך). 62) ויש לומר, דבפסוקי שופרות מדובר (גם) בענין ההמשכה בעולם (בנין המלכות) שעל ידי תק״ש דישראל – רצון המוחלט כמו ששייך לרצון הגלוי; ובהמזמור שקודם תק״ש מדובר בענין רצון המוחלט עצמו, שנמשך רק לישראל. ולכן במזמור זה דוקא מודגש הענין דבחירת הקב״ה בישראל, ובהמשך לזה – הרחמים שהקב״ה מרחם על ישראל. וע״פ המבואר לעיל (ס״ח) דהמשכת רצון המוחלט הוא על ידי הביטול שמצד עצם הנשמה וענין המצוה דתק״ש הוא בכדי לעורר הרצון גלוי – אולי יש לומר, שהמשכת הענינים דמזמור זה (יבחר לנו, הפיכת מדה״ד לרחמים) הם גם על ידי ההכנה לתק״ש (לפני קיום המצוה)*, כי גם בההכנה לתק״ש מתגלה הביטול שמצד עצם הנשמה. וראה לעיל הערה 12 מסידור האריז״ל, דהפיכת מדה״ד לרחמים היא על ידי אמירת המזמור. *) ולהעיר מלשון המדרש ״נוטלין את שופריהן ותוקעין״ – דלכאורה הול״ל ״שתוקעין״, ומה נוגע שנוטלין את שופריהן? וי״ל, שהכוונה ב״נוטלין כו׳ ותוקעין״, שנוטלים השופר בכדי לתקוע, ועי״ז עצמו מהפכים מדה״ד לרחמים.

אגרות קודש

ב״ה, כ״ז אלול, תש״כ
ברוקלין.

הנהלת א.ת.ה. ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבם מעש״ק כ״ד אלול עם הדו״ח המצורף אליו.

ויהי רצון שבעמדנו בימי הסליחות והרחמים שרחמים רבים הם ונמשכים עד למטה, כן יצליחו בפעולותיהם אשר הנקודה הפנימית ה״ה לעשות לו ית׳ דירה בתחתונים, דמטה מטה, וכמבואר בתניא פרק ל״ו שאין תחתון למטה ממנו וכו׳.

ויהי רצון שכשמם יהי׳ הענין ד״אתה״ ע״ד הכתוב אתה הוא ה׳ לבדך וכמו שנתבאר במאמר דשבת העבר, דקאי על עצמותו ומהותו ית׳ שם שמים שגור בפי כל.

בברכת הצלחה ולכוח״ט לכאו״א מהם.

בס"ד. שיחת יום ב' דראש השנה ה'תשי"ג.

בלתי מוגה

א. [כ"ק אדמו"ר שליט"א נטל ידיו הק' לסעודה, ואחר כך אמר:]

כיון שכללות סעודה זו (בסיומו של יום ב' דראש השנה) היא דבר חידוש[1], יכולים להוסיף בזה עוד חידוש – שכל הקהל יאמרו "לחיים", ויבקשו ברכה כו', ועל ידי ההתכללות ("אַז מ'וועט זיך כולל זיין") עם הכלל, כל אלה שנמצאים כאן, ובכל העולם כולו – יפעלו זאת.

[אחרי אמירת לחיים, צוה כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן ניגון "הבינוני", וניגון כ"ק אדמו"ר הזקן.

אחר כך ברך כ"ק אדמו"ר שליט"א על הכוס, ולאחר ברכת המזון נתן בידו הקדושה לכל המסובים מ"כוס של ברכה"].

* * *

ב. כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר מאמר דיבור המתחיל היום הרת עולם.

* * *

ג. כיון שבני ישראל מבקשים מהקב"ה – ועל ידי בקשתם פועלים זאת – שתהיה ההמשכה מבחינת "תחלת מעשיך", היינו, לא רק מבחינה שענינה גילוי לזולתו, ואפילו לא רק מבחינת הגילוי לעצמו, אלא גם מבחינת עצם האור, ולמעלה יותר, מבחית ה'עצמות' ממש, ומשם יומשך למטה בעולם הזה, היינו, שההשפעה הגשמית תהיה "מידו המלאה כו' והרחבה", מצד הבלי גבול דבחינת ה'עצמות' (כמדובר לעיל בהמאמר) –

הנה הכלי לזה – על ידי זה שפועלים בנוגע לעבודה דראש השנה (שעל ידה נעשית ההמשכה מבחי' "תחלת מעשיך", כנ"ל בהמאמר), שההתעוררות דראש השנה וההחלטות טובות שמחליטים בראש השנה יומשכו בפועל בכל השנה, היינו, שהעבודה דקיום התורה ומצוות בכל השנה תהיה כמו שהיא מצד ההתעוררות דראש השנה,

וכאשר העבודה היא באופן שבכל השנה נרגשת ההתעוררות דראש השנה, פועלים כן גם למעלה – שההמשכה ד"תחלת מעשיך" בראש השנה תומשך במציאות העולם למטה גם בגשמיות.

ד. וכיון ש"אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה"[2] – הרי כאשר מחליטים בראש השנה להמשיך את ההתעוררות דראש השנה בכל השנה, אזי נידונין לפי "אותה שעה", להיות ההמשכה הגשמית, בבני חיי ומזונא רויחא, באופן של בלי גבול, כפי שהוא מצד הבלי גבול דבחינת ה'עצמות'.

והענין בזה – כידוע שאצל בני ישראל באה הגשמיות מן הרוחניות, כמו שכתוב[3] "כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב", והיינו, שהענין ד"חק לישראל", מלשון "הטריפני לחם חוקי"[4], דקאי על הענינים הגשמיים[5], נמשך מה"משפט לאלקי יעקב", האלקות דיעקב[6], דקאי על הענינים הרוחניים[5].

ולכן, כאשר ישנו הענין ד"תחלת מעשיך" ברוחניות, שזוהי ההחלטה שההנהגה בכל השנה תהיה בהתאם להתעוררות דראש השנה, ומחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה[7] – אזי נעשה כן גם בגשמיות, שההשפעה הגשמית היא באופן של בלי גבול,

ונכתבין ונחתמין לאלתר בספרן של צדיקים[8], כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה, בתוך כלל ישראל.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן "ניע זשוריצי כלאָפּצי"].

* * *

המשך בעמוד לו

1) ראה שיחת יום ב' דר"ה דאשתקד בתחילתה (תו"מ ח"ד ע' 8).
2) ר"ה טז, ב. הובא בפרש"י עה"ת וירא כא, יז.
3) תהלים פא, ה. וראה ביצה טז, רע"א.
4) משלי ל, ח. ביצה שם. וראה לקו"ת דרושי ר"ה נד, ד. נה, סע"ד. ד"ה כי חק תש"י ספ"ז (סה"מ תש"י ע' 15).
5) ד"ה כי חק שם. ועוד.
6) ראה לקו"ת שם נו, א.
7) קידושין מ, א.
8) ראה ר"ה שם.

לקוטי שיחות ראש השנה כרך ד׳

מתורגם ללשון הקודש

א. על הפסוק[1] ״דרשו הוי׳ בהמצאו״, אומרים רז״ל[2] ״אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום״כ״. בלשון רז״ל זה ישנם לכאורה שני ענינים הפכיים: מהלשון ״שבין ראש השנה ליום הכיפורים״ משמע שראש השנה ויום כיפור אינם נכללים בעשרה ימים[3], ואילו מכך שהגמרא אומרת ״אלו עשרה ימים״, מוכח שגם ראש השנה ויום כיפור נכללים בחשבון העשרה ימים, שכן בין ראש השנה ויום הכיפורים ישנם שבעה ימים בלבד.

הכרח איפוא לומר, שבראש השנה ויום כיפור ישנם שני ענינים: ענינם העצמי, שאינו ענין התשובה, וענין התשובה שבהם, שבגללו הם נכללים בעשרת ימי תשובה. והסדר הוא, שתחילה צריכה להיות העבודה מחמת הענין העצמי של ראש השנה ואחר כך - עבודת התשובה של ראש השנה. לכן נאמר הלשון ״עשרה ימים שבין ר״ה כו׳״, משום שעבודת התשובה של ראש השנה - שבגללה נכלל ראש השנה בחשבון של עשרת ימי תשובה - באה לאחר העבודה של ראש השנה מצד עצמו[4].

ב. מצות התשובה היא נעלית מכל המצוות. לכן מועילה התשובה לתקן את כל הפגמים של יתר המצוות, מכיוון שהיא ״מגעת״ למעלה ממקום אליו ״מגיעים״ כל המצוות[5]. ומכיון שאמרנו, שענין התשובה (שבראש השנה) בא רק לאחר הענין העצמי שבראש השנה, מובן, איפוא, שענין ראש השנה שמצד עצמו הוא נעלה עוד יותר מענין התשובה שבו.

במה מתבטאת העבודה של ראש השנה שמצד עצמו - ״אמרו לפני כו׳ מלכיות כדי שתמליכוני עליכם״[6]. מובן, שכל עוד ולא קבלו על עצמם את מלכותו יתברך, לא שייך כלל עבודת המצוות. (וכמאמר[7]): ״קבלו מלכותי ואחר כך קבלו גזירותי״. הרי שגם עבודת התשובה, שענינה הוא לתקן את מה שלא קיימו את גזירת המלך, שייכת רק לאחר קבלת מלכותו יתברך.

כלומר, על ידי העבודה העצמית של ראש השנה: ״שתמליכוני עליכם״, ״לוקחים״ את עצמותו ית׳ עצמו, הנעלה מכל הגילויים: קיום המצוות (גזירות) מגיע עד לרצון העליון כפי שהוא בא למטה בגילוי, שכן המצוות הן רצונו יתברך; עבודת התשובה, המתקנת גם את מה שעשה האדם היפך הרצון, מגיעה לדרגה נעלית יותר מהרצון - אבל עדיין במדריגה שיש לה שייכות עם בחינת הרצון[8] - גילויים (שכן באותה דרגה ששם אין כל שייכות לרצון - אין בה תפיסת מקום גם לעבודת התשובה על היפך הרצון); אבל עבודת ״תמליכוני עליכם״, ״מגיעה עד עצמותו ית׳ עצמו כפי שהוא למעלה מכל הגילויים[9].

בזאת תובן גם רוממותן של נשמות ישראל, ש״מגיעות״ אל עצמותו ית׳ עצמו, שלכן הן יכולות לעורר אצל הקב״ה עצמו את הרצון להיות מלך. אבל בכדי להגיע אל עצמותו ית׳ ממש נדרש ביטול פנימי שמצד עצם הנשמה[10], המתבטא בהכתרה - הבקשה ״מלוך על העולם כולו וכו׳״.

ג. שם שנקרא כך בתורה, אינו שם הסכמי (שם שהוסכם בצורה סתמית), אלא מבטא את החיות (המהות) של הדבר הנקרא בשם זה[11]. בשם ״ראש השנה״ נרמזים[12] הענינים האמורים. ״ראש״ מכיל בתוכו א) את המהות והיתרון של הראש מצד עצמו, למעלה מכל האברים, ב) בו כלולה חיות כל האברים, ג) הראש מנהיג את כל האברים גם לאחר שהחיות נמשכת בהם. כך הוא גם בראש

---

1) ישעי׳ נה, ו.

2) ר״ה יח, א.

3) ראה בנדו״ז תענית ה, רע״א. בהנסמן בשד״ח כללים ב, עב.

4) וכן ביו״כ - ב׳ ענינים: ענינו העצמי ובחי׳ התשובה שבו, ומהות העצמי דיו״כ הוא החותם של כל עשי״ת. כמו שמבואר לקו״ש ח״ד [המתורגם] ע׳ 130.

5) לקו״ת אחרי כו, ג. דרמ״צ מצות וידוי ותשובה. - וי״ל שמטעם זה לא מנה הרמב״ם תשובה במנין תרי״ג מצות, כי היא נעלית מהם וכוללת אותם, וציווים הכוללים אינם נמנים במנין המצוות (ספר המצוות שרש ד).

- ואין להקשות דמ״מ תכנס במנין המצות לפי שיש בו ״מעשה מיוחד״ (ראה בלקו״ש ח״ד [המתורגם] בהוספות ע׳ 330 הערה 26) דתשובה, כי בתשובה יש ב׳ ענינים: א) ענין העיקרי שבה - קבלת קיום התומ״צ להבא, וזהו ע״ד הציווי ״קדושים תהיו״. ב) חרטה על העבר וזהו ע״ד הציווי ״וערפכם לא תקשו עוד״. וב׳ ציווים אלו - ״קדושים גו׳ וערפכם גו׳״ - הם ציווים כוללים (סהמ״צ שם). והחידוש מיוחד שבתשובה הוא רק ענין הוידוי דברים (שהוא ״מעשה מיוחד״) ונמנה במנין המצות (סהמ״צ מ״ע עג). - וראה בארוכה לקו״ש חלק ל״ח עמ׳ 18 ואילך.

6) ר״ה טז, א. לד, ב.

7) ע״פ מכילתא שמות כ, ג. תו״כ אחרי פי״ג. יל״ש שמות שם.

8) שלכן איתא הל׳ בזה שמגעת ״בעומק הרצון״, ״בבעל הרצון״ (עיין המשך ר״ה תרצ״א).

9) ראה בארוכה המשך ר״ה תש״ג. ועוד.

10) וכשמתגלית עצם הנשמה היא ממשכת את העצמות או שנעשית כלי (ראה סד״ה מי א-ל סוס״ב ס׳ תרכ״ז) להעצמות שמושרשת בו.

11) תניא ח״ב, פ״א.

12) לקו״ת תבוא מא, ג. עטרת ראש בתחילתו.

השנה: א) העבודה של ראש השנה מצד עצמו - "שתמליכוני עליכם", ה"מגיעה" עד לעצמותו ית', כנ"ל - היא בדרגה נעלית מלהיות בערך לעבודה של כל ימי השנה, ב) עבודת התשובה של ראש השנה, יש לה ערך וקשר עם המצוות (הגזירות), אבל היא נעלית מהן והיא ככלל הכולל את כולם, ג) ההשפעה של ההחלטה הטובה שבראש השנה, על קיום המצוות של כל השנה - היא כמו הראש שמנהיג את האברים.

ד. על ראש השנה נאמר[13]: "מצות היום בשופר". לפי האמור מובן, ששלשת העבודות של ראש השנה - "שתמליכוני עליכם", תשובה וקיום המצוות - ישנם במצות היום - בשופר[14], והדבר (ככל הענינים שבפנימיות התורה) נרמז גם בנגלה.

הרמב"ם בהלכות תשובה אומר[15]: "אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב רמז יש בו כו' וחזרו בתשובה". צריך להבין, מדוע קבע הרמב"ם ענין זה של תקיעת שופר בהלכות תשובה ולא בהלכות שופר? אף אמנם מדובר כאן אמנם אודות תשובה, אבל מאחר שהוא רמז וטעם על תקיעת שופר, היה לו לקובעו בהלכות שופר - כפי שעשה הרמב"ם במקום אחר: הרמב"ם נותן טעם[16] לטבילה במקוה, "אלא גזירת הכתוב היא כו' אף על פי כן רמז יש בדבר כו' לטהר נפשו מטומאת הנפשות כו' ודעות הרעות כו' במי הדעת טהור כו'", אבל בכל זאת אינו קובעו בהלכות תשובה אלא בהלכות מקואות, שכן זהו רמז וטעם למקוה.

גם צריך להבין: בגמרא נאמר[6] "אמרו לפני כו' מלכיות כדי שתמליכוני עליכם כו' ובמה בשופר". הרי שעל ידי השופר נפעל גם התמליכוני[17]; מדוע, אם כן, אין הרמב"ם מביא בשופר גם את ענין "תמליכוני"?

לאור האמור לעיל (אודות שלושת הענינים ב"ראש" ובראש השנה) אפשר לבאר כי גם בשופר ישנם שלשה ענינים: א) מצות תקיעת שופר על כל פרטי דיניה, את זאת מונה הרמב"ם בין תרי"ג המצוות וקובעו בהלכות שופר.

ב) בחינת התשובה הקיימת ברמז בתקיעת שופר, שהיא למעלה מן המצוות - ולכן קבע הרמב"ם ענין זה שבשופר בהלכות תשובה ולא בהלכות שופר, שכן בהלכות שופר הוא דן רק אודות מצות השופר ופרטי דיניה, ואילו התשובה היא למעלה מהמצוות והיא רק מרומזת בשופר[18].

- וזאת הרמב"ם גם מדייק בלשונו: "אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב", למרות שתקיעת שופר היא גזירה, מצוה, בכל זאת "רמז יש בו", מרומז בו ענין נוסף שהוא למעלה מהמצוה עצמה (כשם שכל רמז מורה על דבר שהוא למעלה מלהתלבש באותיות; ומסוגל להתבטא רק על-ידי רמז) וזוהי בחינת התשובה -

ג) ה"תמליכוני עליכם" שנפעל על ידי תקיעת שופר, ענין זה הינו נעלה לגמרי ממצות שופר, ואינו יכול להתבטא אפילו באופן של רמז - שכן גם "רמז" הוא תנועה של גילוי, ואילו "תמליכוני" הוא התבטלות העצמית שבעצם הנשמה[19].

ה. לפי זה גם תובן השייכות של הפסוק "יבחר לנו את נחלתנו גו'" ל(פרק "למנצח לבני קרח" הנאמר לפני תקיעת) שופר.

בחירה אמיתית, משמעותה שהבחירה אינה באה בגלל שום סיבות וטעמים צדדיים, אלא רק מחמת הבחירה חפשית של הבוחר, שכן כשישנה סיבה שבגללה הוא בוחר, הרי הסיבה מכריחה אותו לבחור ואין זו בחירה חפשית[20]. לפי זה צריך להבין: איך אפשר לחבר את "יבחר לנו את נחלתינו גו'" עם העבודה של תקיעת שופר - מאחר שה"יבחר" בא בגלל העבודה של תקיעת שופר הרי לכאורה אין זו בחירה חפשית?

---

13) ר"ה כז, א.

14) ובזה יובן מה שמבואר בד"ה בחכמה יבנה בית לאדה"ז (נדפס תשכ"ב. וראה גם במאמרים שנסמנו שם) הטעם שצריך לומר פסוקי מלכיות זכרונות ושופרות כי "כדי שיהי' בחי' קיום לדבר בבחי' חותם אי"ז אלא עפ"י התורה דוקא". ולכאורה א"מ למה א"צ להביא ראי' מן התורה על ההמשכות שבכל המצוות, ורק על ההמשכה שבשופר.

- והענין, צורך החותם הוא רק כשההמשכה היא מבחי' שלמעלה לגמרי מהשתלשלות (כבחי' התשובה ומכ"ש בחי' שתמליכוני).

ובזה יובן מ"ש בהמאמר שם: "כמו שגם בסודות ורזין דאורייתא שבזוהר הקדוש אנו רואים שלא יסמך בעל המאמר בלתי שיביא ראיה ברורה לדבריו באיזה פסוק מן התורה או מן הנביאים כי בלתי זה אין למאמרו וסודו קיום כלל וד"ל". שבסודות ורזין דאורייתא, הבחי' שבתורה שלמעלה מהשתל' - הצורך להביא ראי' מפסוק.

15) פ"ג, ה"ד.

16) סוף הלכות מקואות. - וכנראה שטעות הדפוס שם וצ"ל במי הדעת הטהור טהור.

17) כפשט הל', וכ"מ מכוונת תק"ש, וכ"כ בלקו"ת דרושי ר"ה נו, ד. ובכ"מ בדא"ח בפי'. ועדמש"נ מ"א א. ומש"כ בתוספתא ר"ה (פ"א, יא), הוא עוד ענין בשופר. ועד"ז בעוד מדרז"ל בזה. וראה דברי רס"ג (הובא בלקו"ש ח"ד [המתורגם] ע' 339).

18) משא"כ הרמז שמטבילה כו' אף שענינו לתקן הפגמים כו' מ"מ הו"ע תיקון פרטי "לטהר נפשו כו' מדיעות הרעות כו' במי הדעת הטהור", ולכן שייך זה להלכות מקואות.

19) ורמז בחינה זו בשופר הוא המיצר שבו - לא מיצר דעוונות, כ"א זה שהוא "עם" ולא במרחב בעצמות ששם מושרש. ולכן זה נוגע בהעצמות (עיין ד"ה שה"מ תש"ג בסופו. המשך ר"ה תרצ"ה בסופו).

20) ראה לקו"ש ח"ד [המתורגם] ע' 290 וע' 324 ואילך.

אולם לאור הביאור דלעיל, הדבר מובן: העבודה של "מצוה" ו"תשובה" שבשופר, אינן מגיעות אל עצמותו ית', מקום הבחירה החפשית, הן ממשיכות גילויים בלבד - אתערותא דלעילא הבאה על ידי ובגלל אתערותא דלתתא; דוקא הביטול העצמי של עצם הנשמה שבשופר - "תמליכוני" - "מגיע" עד עצמותו ית', שם בני ישראל הם דבר אחד עם הקב"ה והוא בוחר בהם מצד עצמו בבחירתו החפשית - ולא שתקיעת שופר היא סיבה הפועלת ומעוררת את ה"יבחר"[21].

ו. לגבי עצמותו ית' הרי אין כל הגבלות ח"ו. ומאחר וההמשכה, הנמשכת בראש השנה כתוצאה מתקיעת שופר, היא מעצמותו ית', בהמשכה זו לא שייך כל חשבונות ואין שם כל הגבלות מחמת סדר השתלשלות - הרי ודאי שהמשכה זו תהיה כפי רצונו ית', ורצונו ודאי שהוא טוב (ככתוב "באור פני מלך" שם מצוי רק "חיים"), וטוב בגשמיות (כידוע[22] שעצמותו ית' קשור כביכול עם הגשמיות), שיומשך מעצמותו ית' כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בטוב הנראה והנגלה.

(משיחת ר"ה ושמחת בית השואבה תשכ"ג)

21) ראה ד"ה יבחר לנו תש"ג סעיף יד: "דהמשכת הרצון משם אינו ענין הכרחי כלל מאחר שהוא מצד העצמות ממש בלי שום התעוררות כלל".

22) ראה תורת שלום ע' 12 וע' 120.

אגרות קודש

ב"ה, ט"ו אלול, תשי"ז
ברוקלין.

הרה"ג וו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ מו"ה יהודא זרחי' מרדכי ליב חיים שי'

שלום וברכה!

לאחרי הפסק הארוך נתקבל מכתבו מיום הרביעי, ובטח מכבר קבל מכתבי מענה על מכתבו הקודם אף שאינו מזכיר עד"ז, בו כותב שבימי החופש עזרו אנ"ש בעניני החינוך שבסביבתו, ובודאי ניצל הזדמנות זו כדי להתקרב אתם יותר, והרי על כל חלקי ועניני התומ"צ נאמר בהם שהתועלת הוא דבוק חברים ומרובה מדה טובה בזה שהרבה חברות עושה וכמבואר הענין בארוכה בקונטרס החלצו הידוע, וסיסמא היא בפתגם אדמו"ר האמצעי, שכששני יהודים מתדברים יחד, הרי זה שתי נפשות אלקית על נפש טבעית אחת, וק"ל.

במ"ש אודות לסדר ספר מדריך לנשואין בקשר עם השאלות השונות אשר במחיצתן במקצוע זה, נכון הדבר, כי בתקופתנו נפגשו שתי הקצוות, בעיות ושאלות מסובכות ביותר ומאידך גיסא בהדור הכי אחרון נתמעט ביותר הלימוד בהנוגע להוראה להלכה למעשה בפוסקים האחרונים דוקא, דהלכה כבתראי ובהם באו הדברים מבוארים יותר, וק"ל. ולכן מובן שקובצים המבארים צדדי שאלות ומעוררים עליהם ומה טוב מורים ג"כ הספרים בם נדונה שאלה זו מהספרים ששעה זו מכריחה העסק בהם.

דא"ג זה הי' ג"כ אחד הטעמים בהדפסת השדי חמד בו נקבצו מכמה ספרי פוסקים האחרונים בהנוגע להלכה למעשה וכמו"כ ג"כ מאשר סו"ס עמדו על הנחיצות להוציא אוצר הפוסקים על אבן העזר אף שחבל שהולך הענין לאט כ"כ.

בעת רצון אזכיר את כל אלו שכותב אודותם על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע כאו"א להמצטרך לו מתאים לתוכן כתבו.

ולקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה הנני בזה להביע ברכתי לו ולכל אשר לו, ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

בברכה.

יום ראשון כ"ד אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קכה, יז נודע דבאתערותא... עד עמ' 250, וע"ש היטב.

יז. נוֹדַע[1] **דְּבְ"אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא",** – על ידי ההתעוררות של עבודת האדם למטה, **שֶׁהָאָדָם מְעוֹרֵר בְּלִבּוֹ מִדַּת הַחֶסֶד** – לעשות צדקה וחסד, **וְ** – מעורר **רַחֲמָנוּת** – שלו, **עַל כָּל הַצְּרִיכִים לְרַחֲמִים** – הוא מעורר על ידי כך **"אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא",** – התעוררות למעלה, **לְעוֹרֵר עָלָיו רַחֲמִים רַבִּים מִמְּקוֹר הָרַחֲמִים,** – לא רק מדת הרחמים שבסדר ההשתלשלות, שהיא רחמים בהגבלה, אלא **ממקור** מדת הרחמים, שמשם הרחמים הם בלי הגבלה, כנזכר בפרק מ"ה בחלק הראשון של ספר ה"תניא", שזה נקרא "אב הרחמים" (לא "אב הרחמן") **כי** אם "אב הרחמים"), מקור הרחמים, משם נמשכים רחמים על האדם, **לְהַשְׁפִּיעַ לוֹ הַפִּרוֹת בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְהַקָּרֵן לָעוֹלָם הַבָּא**[2]. להלן יפרש רבנו הזקן, שהשפעת הפירות בעולם הזה, אין הכוונה רק ההשפעה בעניני עולם הזה, בבני חיי ומזוני, **כי** אם זה כולל גם ההשפעות וההשגות של גן עדן, שכל זה נקרא "עולם הזה" בהשוואה ל"עולם הבא" שהוא זמן תחיית המתים. כלומר, למרות שבהשוואה **לעולם הזה ממש** נקרא גן עדן בשם עולם הבא", שכן זה בא אחרי (ובתור שכר על) העבודה של עולם הזה[3], הרי, אבל, בהשוואה ל"עולם הבא" של זמן התחיה, נקרא כל סדר ההשתלשלות, גם העולמות הרוחניים וגן עדן בשם "עולם הזה", שכן, הם כולם ענינים ובחינות השייכות (גם כעת) לגילוי השגה ("הזה" הוא לשון גילוי), ואילו "עולם הבא" של זמן התחיה, הוא למעלה מגילוי השגה, כפי שיסביר להלן[4]. **פֵּרוּשׁ, "הַפִּרוֹת"** - **הִיא הַשְׁפָּעָה הַנִּשְׁפַּעַת** – ונמשכת, **מִמְּקוֹר הָרַחֲמִים וְחַיֵּי הַחַיִּים בְּרוּךְ־הוּא, וְנִמְשֶׁכֶת לְמַטָּה מַטָּה בִּבְחִינַת הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלְמוֹת מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה כו'**, – שמעולם ומדריגה נעלים יותר היא נמשכת לעולם ולמדריגה תחתונים יותר, ומאותו עולם ומדריגה, לעולם ולמדריגה תחתונים עוד יותר, **עַד שֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת** – ההשפעה, **בָּעוֹלָם הַזֶּה הַנִּשְׁמִי בְּ"בְנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי" כו'.** – בכל הענינים של השפעה גם בענינים הרוחניים ועד שההשפעה באה למטה בענינים גשמיים – הרי כל זה נקרא "פירות", שכשם שפירות האילן אינם כמו האילן עצמו שהוא תמיד אותו אילן ואילו הפירות מתחלפים, כך משתנה ההשפעה מעולם לעולם, **וְ"הַקָּרֵן"** - **הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[5]**: "רְחָבָה מִצְוָתְךָ מְאֹד", וְהָיוּ לֵיהּ לְמֵימַר** – היה לו לומר, **"מִצְוָתֶיךָ"** לְשׁוֹן **רַבִּים** – לפי הפירוש הפשוט, שהכוונה היא למצוות בכלל, שאין להן קץ, היה צריך לומר "מצותיך" לשון רבים, **(וְגַם לְשׁוֹן "רְחָבָה" אֵינוֹ מוּבָן);** – שכן, הלשון הרגיל בזה הוא: גדולה, רבה, רמה, נישאה, **אֶלָּא "מִצְוָתְךָ" דַּיְקָא, – המצוה שלך דוקא** היא בבחינת "רחבה מאד", כלי רחב ל"מאד" שלמעלה, **הִיא מִצְוַת הַצְּדָקָה, שֶׁהִיא מִצְוַת ה' מַמָּשׁ, מַה שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ עוֹשֶׂה תָּמִיד לְהַחֲיוֹת הָעוֹלָמוֹת, וְיַעֲשֶׂה** – כך, **לְעָתִיד בְּיֶתֶר שְׂאֵת וָעֹז,** – בכמות ובאיכות, מה שהקדוש ברוך הוא מחיה כעת העולמות ומה שיחייה לעתיד את העולמות ביתר חיות ובסוג חיות נעלה יותר, הרי זה ענין של צדקה מהקב"ה, לכן נקראת מצות הצדקה "מצותך", המצוה שלך, שכן, הקב"ה בעצמו עושה **תמיד** ענין הצדקה, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[6]**: "וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה כו'",** – הרי נקראת צדקה "דרך ה'", שהיא דרך ה', שהוא הולך בה, **כְּמוֹ דֶּרֶךְ שֶׁהוֹלְכִים בָּהּ מֵעִיר לְעִיר, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, כָּךְ הַצְּדָקָה הִיא בְּחִינַת גִּלּוּי וְהָאָרַת אוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין",** – מקיף וסובב על העולמות ומחיה אותם בחיות שאינה מצומצמת בהתאם למדריגתם, אלא היא למעלה מעלה מהן, **שֶׁיָּאִיר וְיִתְגַּלֶּה עַד עוֹלָם הַזֶּה, בְּ"אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא",** – על ידי התעוררות למטה, **בְּתוֹרַת צְדָקָה וְחֶסֶד חִנָּם,** – זה יתגלה ויאיר **לֶעָתִיד בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, בְּיֶתֶר שְׂאֵת** – בכמות, **וְיֶתֶר עֹז** – באיכות, **לְאֵין קֵץ מִבְּחִינַת גִּלּוּי (הָאָרָה) [הַהָאָרָה] בְּגַן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְהָעֶלְיוֹן,** – לעתיד תהיה כאן למטה התגלות הרבה יותר עליונה מאשר ההתגלות שבגן עדן התחתון ובגן עדן העליון, ההוכחה על כך היא,

אגרת הקדש

יז נודע דבאתערותא דלתתא שהאדם מעורר בלבו מדת החסד ורחמנות על כל הצריכים לרחמים אתערותא דלעילא לעורר עליו רחמים רבים ממקור הרחמים להשפיע לו הפירות בעוה"ז והקרן לעוה"ב. פי' הפירות היא השפעה הנשפעת ממקור הרחמים וחיי החיים ב"ה ונמשכת למטה מטה בבחינת השתלשלות העולמות מלמעלה למטה כו' עד שמתלבשת בעוה"ז הגשמי בבני חיי ומזוני כו' והקרן הוא כמ"ש רחבה מצותך מאד והל"ל מצותיך לשון רבים (וגם לשון רחבה אינו מובן) אלא מצותך דייקא היא מצות הצדקה שהיא מצות ה' ממש מה שהקב"ה בכבודו ובעצמו עושה תמיד להחיות העולמות ויעשה לעתיד ביתר שאת ועז וכמ"ש ושמרו דרך ה' לעשות צדקה כו' כמו דרך שהולכים בה מעיר לעיר עד"מ. כך הצדקה היא בחי' גילוי והארת אור א"ס ב"ה סובב כל עלמין שיאיר ויתגלה עד עוה"ז באתערותא דלתתא בתורת צדקה וחסד חנם לעתיד בתחיית המתים ביתר שאת ויתר עז לאין קץ מבחינת גילוי (הארה) [ההארה] בג"ע התחתון והעליון שהרי

---

1. זח"א פח, א. **2.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "משנה ריש פאה. פיה"מ שם. וראה ד"ה כל המרחם תש"ט (סה"מ תש"ט ע' 7 (הב')). **3.** רמב"ם הל' תשובה פ"ח ה"ח. **4.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וראה פמ"ח". **5.** תהלים קיט, צו. **6.** וירא יח, יט.

שֶׁחֲרֵי כָּל נִשְׁמוֹת הַצַּדִּיקִים[7] וְהַתַּנָּאִים[8] וְהַנְּבִיאִים[9], שֶׁהֵם עַתָּה בְּגַן עֵדֶן הָעֶלְיוֹן בְּרוּם הַמַּעֲלוֹת, – והמדריגות, יִתְלַבְּשוּ בְּגוּפוֹתֵיהֶם לֶעָתִיד[10], וְיָקוּמוּ בִּזְמַן הַתְּחִיָּה[10] לֵהָנוֹת מִזִּיו הַשְּׁכִינָה. – שיאיר בעולם הזה לנשמות בגופים, מן ההכרח הרי לומר, שתהיה זו התגלות עליונה בהרבה מאשר ההתגלות שבגן עדן העליון, שבגלל זה כדאי שהנשמות הנמצאות בדרגות העליונות ביותר בגן עדן העליון, תתלבשנה בגוף כדי לקבל הגילוי של זמן תחיית המתים, וזהו גילוי שהוא רק ענין של צדקה וחסד חנם, שכן, אין בכוח ההתעוררות למטה **להמשיך** סוג גילוי כזה, ההתעוררות למטה היא רק בבחינת "כלי" **לקליטת** גילוי זה. במה, איפוא, הגילוי שלעתיד נעלה יותר אפילו מן הגילוי שבגן עדן העליון? יסביר רבנו הזקן להלן: לְפִי שֶׁהַהֶאָרָה וְהַגִּלּוּי שֶׁבְּגַן עֵדֶן הִיא בְּחִינַת "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין"[11], – ממלא כל העולמות – החיות האלקית המצומצמת ומותאמת לדרגת הנברא, ומתלבשת בפנימיות בנברא, שֶׁהוּא בְּחִינַת הִשְׁתַּלְשְׁלוּת מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה – החיות יורדת ומשתלשלת ומתצמצמת ממדריגה למדריגה, עַל יְדֵי צִמְצוּמִים עֲצוּמִים, – המצמצמים ומקטינים את החיות ואת הגילוי, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[12]: "כְּיוֹ"ד נִבְרָא עוֹלָם הַבָּא", – כלומר, גן עדן, שנברא באות יו"ד, והאות יו"ד היא הרי צמצום של נקודה, וְהִיא בְּחִינַת חָכְמָה עִלָּאָה, – יו"ד היא בחינת חכמה עליונה, שכן, היו"ד של שם הוי' רומזת על "חכמה עילאה" (עליונה), הראשונה מעשר הספירות של עולם ה"אצילות", הַנִּקְרֵאת – "חכמה" נקראת "עֵדֶן הָעֶלְיוֹן", – "עדן" שהוא למעלה והוא מקור "גן עדן", הַמִּשְׁתַּלְשֶׁלֶת וּמִתְלַבֶּשֶׁת בְּכָל הָעוֹלָמוֹת, – בחינת וספירת ה"חכמה" משתלשלת ומתלבשת בכל העולמות להוותם ולהחיותם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[13]: "כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ כוּ'", – הרי שהתהוות כל הנבראים היא מבחינת ה"חכמה", וְ"הַחָכְמָה תְּחַיֶּה כוּ'"[14], – הרי ש"חכמה" היא החיות של העולמות, וּבְגַן עֵדֶן – בחינת ה"חכמה" הִיא בְּבְחִינַת גִּלּוּי הַהַשָּׂגָה לְכָל חַד לְפוּם שִׁעוּרָא דִּילֵיהּ, – לכל אחד לפי שיעורו, החיות האלקית של בחינת "חכמה" בעולמות, היא בהעלם, ואילו בגן עדן היא באופן של גילוי, שהנשמות מבינות ומשיגות אלקות בהשגת המהות, כַּנּוֹדָע שֶׁעֹנֶג הַנְּשָׁמוֹת בְּגַן עֵדֶן הוּא מֵהַשָּׂגַת סוֹדוֹת הַתּוֹרָה שֶׁעָסַק בָּעוֹלָם הַזֶּה כַּנִּגְלֶה, – ובגן עדן הוא מבין ומשיג את הסודות שבתורה, כִּדְאִיתָא – כמו שכתוב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת שְׁלַח[15], – שם מבואר סדר ה"מתיבתא" של משה רבינו ו"מתיבתא דרקיע", עד גם של נשים צדקניות ומרים הנביאה, וּבַגְּמָרָא[16] בְּעוּבְדָא – בסיפור של דְּרַבָּה בַּר נַחְמָנִי, – שם מביאה הגמרא, שבענין של ספק אם "בהרת קדמה לשער לבן" או "שער לבן קדמה לבהרת" – פלוגתא (מחלוקת) במתיבתא דרקיע (הקב"ה אומר טהור ומתיבתא דרקיע אומרים טמא), ואומרים מי מכריע במחלוקת זו – רבה בר נחמני שהוא יחיד בנגעים ויחיד באהלות. ב"לקוטי תורה" של רבנו הזקן, פרשת תזריע, ישנו מאמר[17] המסביר בפרוטרוט ענין מחלוקת זו וענין מתיבתא דרקיע בכלל. על כל פנים, הגילוי שבגן עדן הוא גילוי בבחינת "ממלא כל עלמין" – אור מצומצם. אֲבָל גִּלּוּי הַהֶאָרָה שֶׁבְּתְחִיַּת הַמֵּתִים יִהְיֶה מִבְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין", שֶׁאֵינָהּ בִּבְחִינַת צִמְצוּם וְשִׁעוּר וּגְבוּל, אֶלָּא בְּלִי גְּבוּל וְתַכְלִית, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים – ספר ה"תניא", פֶּרֶק מַה בֵּאוּר עִנְיַן "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין", – "סובב כל העולמות", שֶׁאֵינוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ כְּמוֹ עָגוֹל, חַם וְשָׁלוֹם, – שמשמעותו תהיה אור שהוא למעלה לגמרי מהדבר ושאינו נמצא בתוך הדבר, אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ בִּבְחִינַת הִתְלַבְּשׁוּת וְכוּ', – אלא המדובר הוא באור שאינו מתלבש בפנימיות הדבר על ידי צמצומו בהתאם למדריגת הדבר, אלא הוא למעלה במדריגה תוך הימצאו והשפעתו בדבר, וְעַיֵּן שָׁם הֵיטֵב.

אגרת הקדש

1 כל נשמות הצדיקים והתנאים והנביאים שהם עתה
2 בג"ע העליון ברום המעלות יתלבשו בגופותיהם לעתיד
3 ויקומו בזמן התחייה ליהנות מזיו השכינה לפי
4 שההארה והגילוי שבג"ע היא בחינת ממלא כל עלמין
5 שהוא בחינת השתלשלות ממדרגה למדרגה ע"י
6 צמצומים עצומים וכמארז"ל ביו"ד נברא עוה"ב והיא
7 בחינת חכמה עילאה הנקראת עדן העליון המשתלשלת
8 ומתלבשת בכל העולמות כמ"ש כולם בחכמה עשית
9 כו' וההכמה תחי' כו' ובג"ע היא בבחינת גילוי ההשגה
10 לכל חד לפום שיעורא דילי' כנודע שעונג הנשמות
11 בג"ע הוא מהשגת סודות התורה שעסק בעוה"ז בנגלה
12 כדאיתא בזוה"ק פ' שלח ובגמ' בעובדא דרבה בר
13 נחמני. אבל גילוי ההארה שבתחה"מ יהי' מבחינת
14 סובב כל עלמין שאינה בבחינת צמצום ושיעור וגבול
15 אלא בלי גבול ותכלית כמ"ש בלק"א פמ"ח ביאור
16 ענין סוכ"ע שאינו כמשמעו כמו עיגול ח"ו אלא שאינו
17 בבחי' התלבשות וכו' וע"ש היטב.

---

7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מצוות". **8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "תורה". **9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "גילוי אלקות". **10. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "להעיר שמחלק לב' זמנים (ובמילא מובן שזהו גם ב' ענינים): לעתיד, בתחי'. וצ"ע". **11. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ראה פמ"ח". **12.** מנחות כט, ב. **13.** תהלים קד, כג. **14.** קהלת ז, יב. **15.** קסג, א. **16.** ב"מ פו, א. **17.** ד"ה קא מיפלגי במתיבתא דרקיע.

יום שני כ"ה אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 250, וזהו שארז"ל ועטרותיהם... עד עמ' קכו, וד"ל.

וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[18]: – "העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה וכו' אלא צדיקים יושבין **"וְעַטָּרוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם וְנֶהֱנִין כו'"**[19], – מזיו השכינה, **עֲטָרָה הִיא בְּחִינַת מַקִּיף וְסוֹבֵב,** – כלומר, אור שאינו מתצמצם ושאינו מתלבש בפנימיות בהתאם לדרגתו של כל עולם או נברא, אלא הוא אור היורד למטה[20] ומאיר באופן שהוא מקיף על הכל בשווה, **וְנִקְרָא "כֶּתֶר" מִלְּשׁוֹן "כּוֹתֶרֶת"**[21], – כפי שמובא במלכים א' פרק ז' על הכותרות שנתן שלמה לעשות לעמודים, אפשר שזו ההוספה ב"כתר" לגבי "עטרה", עטרה – היא הרי על הראש, "תשית לראשו עטרת פז"[22], "ועטרותיהם בראשיהם", ואילו כתר מלשון כותרת – הוא על עמודים, וכיוון שגילוי אור הכתר לעתיד בתחיית המתים בא הרי על ידי קיום המצוות, שתרי"ג המצוות שמן התורה וז' מצוות דרבנן, הם תר"ך **עמודי** אור (תר"ך אותיות "כתר")[23], אפשר שלכן הוא מביא הלשון "כותרות" המובאת בקשר לעמודים, שכן, זה כתר על עמודי המצוות, **וְהוּא** – בחינת ה"כתר" היא **בְּחִינַת מְמָצָע הַמַּחַבֵּר הָאֶרֶת** – והתגלות **הַמַּאֲצִיל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לְהַנֶּאֱצָלִים,** – של עולם ה"אצילות", המאציל הוא הרי "אין סוף" והנאצלים הם הרי ב"עולם", ש"עולם" בכלל הוא הרי ענין של גבול – הרי הממוצע בין המאציל לבין הנאצלים, הוא בחינת וספירת ה"כתר"; פנימיות הכתר שייכת למאציל, וחיצוניות הכתר שייכת לנאצלים, ועל ידי כך בחינת ה"כתר" היא ממוצעת בין המאציל לנאצלים – כלומר, על ידי ה"כתר" נמשך מ"אור אין סוף" אל הנאצלים של עולם ה"אצילות", **וְלֶעָתִיד יָאִיר וְיִתְגַּלֶּה בָּעוֹלָם הַזֶּה לְכָל הַצַּדִּיקִים שֶׁיָּקוּמוּ בַּתְּחִיָּה** – בתחיית המתים, ("**וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים**[24] **כו'**"[25]). – כלומר שלעתיד זה יתגלה לכל בני ישראל. הרי, שהאור השייך כעת לנאצלים של עולם ה"אצילות" בלבד, יאיר ויתגלה לעתיד לבוא למטה בעולם הזה, ולא כפי שאמר לעיל בקשר לגן עדן, שהאור המאיר בגן עדן מבחינת ה"חכמה", הוא בבחינת גילוי והשגה לכל אחד בהתאם למדריגתו, שכן, מדובר באור פנימי המשתלשל ומתצמצם ממדריגה למדריגה ובא בהתגלות לכל אחד בהתאם למדריגה **שלו** – אלא, האור והגילוי של תחיית המתים, שהוא אור מקיף של "כתר" אינו מתצמצם אלא מאיר לכולם בשווה, ויהיה זה בהתגלות גמורה, בהשגת **המהות**, שמשיגים את המהות, כפי שהדבר בענין הראיה שרואים את **המהות** של הדבר, כפי שנאמר על לעתיד[26] "ונגלה כבוד ה' **וראו** כל בשר יחדיו", ראיית המהות. **וְזֶה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה**[27]: **"עֲתִידִים צַדִּיקִים שֶׁיֹּאמְרוּ לִפְנֵיהֶם קָדוֹשׁ"**, – כפי שאומרים כעת "קדוש" לפני הקדוש ברוך הוא, **כִּי "קָדוֹשׁ" הוּא בְּחִינַת מֶכְדָּל, שֶׁאֵינוֹ בְּגֶדֶר הַשָּׂגָה וָדַעַת, כִּי הוּא לְמַעְלָה מַעֲלָה מִבְּחִינַת הַחָכְמָה וָדַעַת שֶׁבְּגַן עֵדֶן, כִּי "הַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא" כְּתִיב**[28]**, הוּא בְּחִינַת "כֶּתֶר עֶלְיוֹן" הַנִּקְרָא "אַיִן" כַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[29]**, וְהַשִּׂגָתוֹ וְהֶאָרָתוֹ בִּבְחִינַת גִּלּוּי,** – שיוכלו להשיגו בהשגת המהות, **הוּא דַּוְקָא כְּשֶׁהַנִּשְׁמָה תִּתְלַבֵּשׁ בְּגוּף זַךְ וְצַח אַחַר הַתְּחִיָּה,** – אחרי תחיית המתים, ומדוע הדבר כך, שבגן עדן, כשהנשמה היא **בלי** גוף, אין היא יכולה להשיג בגילוי את אור הכתר, ואילו לעתיד לבוא בתחיית המתים, כשהנשמה תהיה מלובשת בגוף (בידוע[30] ההכרעה כדעת הרמב"ן[31], שתכלית השכר תהיה דוקא לנשמה בגוף בזמן תחיית המתים), דוקא אז תוכל להשיג בגילוי את אור הכתר? אומר על כך רבינו הזקן: **כִּי**

אגרת הקדש

וזהו שארז"ל
ועטרותיהם בראשיהם ונהנין כו' עטרה היא בחינת מקיף וסובב ונקרא כתר מלשון כותרת והוא בחי' ממוצע המחבר הארת המאציל א"ס ב"ה להנאצלים ולעתיד יאיר ויתגלה בעוה"ז לכל הצדיקים שיקומו בתחייה (ועמך כולם צדיקים כו'). וזה שארז"ל עתידים צדיקים שיאמרו לפניהם קדוש כי קדוש הוא בחי' מובדל שאינו בגדר השגה ודעת כי הוא למעלה מעלה מבחינת החכמה ודעת שבג"ע כי החכמה מאין תמצא כתיב הוא בחינת כתר עליון הנקרא אין בזוה"ק והשפעתו והארתו בבחינת גילוי הוא דוקא כשהנשמה תתלבש בגוף זך וצח אחר התחי' כי נעו"ץ

---

18. ברכות יז, א. **19.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ועטרותיהם בראשיהם (מקיף - ועוד ענין) ונהנין כו' (פנימי)". **20.** **הרבי שליט"א** העיר, שלמרות שהאור מאיר גם למטה, אי אפשר לומר שהוא מאיר למטה כמו למעלה, שכן "**סוכ"ע** - גילוי שלו **בעולם** העליון והתחתון שווה, ויש עוד ענין שונה **לגמרי** - האם כמו שהוא למע' כך מתגלה: התנשאות המלך על כל בני המדינה **בשווה**, אבל אינו דומה כלל לכמו שהיא בעצמו (לא בעצמותו כ"א אפילו בגילוי ובהרגש דעצמו)". **21.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "שזה נוגע כאן, ולא הענין שהוא מל' כתר לי - שתיקה וביטול (לקו"ת במדבר סט, א. תער"ב בתחלתו)". **22.** תהלים כא, ד. **23.** תפלת ר' נחוניה בן הקנה, הובאה ונתבארה להלן סימן כט (קמט, סע"ב ואילך). **24.** ישעי' ס, כא. **25.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "הובא כאן כי זה מחילוקי תחה"מ וג"ע: בתה"מ "ועמך **כולם** צדיקים", משא"כ ג"ע שלא כל העם זוכה - ראה תו"א יתרו עג, ב. לקו"ת וכו'". ולמרות שהוא אומר להלן "אך א"א להגיע למדריגה זו עד שיהא בג"ע תחלה" - הוסיף הרבי שליט"א, שלעיל כשהוא אומר "ועמך **כולם** צדיקים" הכוונה היא רק ש"כולם - **יעמדו** בתחה"מ, ויהיו אז: משה והאבות כו' ועד שואב מימיך. ופשיטא - **גודל** החילוק שבין זל"ז בהגילויים דאז, וכאו"א לפום שעו"ד (בג"ע) וכו'". **26.** ישעי' מ, ה. **27.** ב"ב עה, ב. **28.** איוב כח, יב. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "במקום שהחכ' נמצאת (ג"ע) הכתר הוא בהעלם 'אין'". **29.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ראה משפטים קכא, סע"א: והחכמה כו'. ובכ"מ". **30.** ספר המצוות להצ"צ (דרמ"צ) מצות ציצית. וראה גם לקו"ת צו טו, ג. **31.** בשער הגמול.

אגרת הקדש

תחלתן בסופן דוקא וסוף מעשה במחשבה תחלה כו' כנודע. אך א"א להגיע למדרגה זו עד שיהא בג"ע תחלה להשיג בחינת חכמה עילאה (כו') [אפשר צ"ל כל חד] כפום שיעורא דיליה וטל תורה מחייהו והקיצות היא תשיחך כו' וד"ל.

"**נְעוּץ תְּחִלָּתָן** – המדריגה העליונה ביותר שב"תחלה", **בְּסוֹפָן" דַּוְקָא,** – ככתוב בספר יצירה[32] ומשמעות הדבר, כפי פירוש החסידות[33], שה"תחלה" שלמעלה גם מה"ראש המתפשט" (כמו המדריגות העליונות ביותר של השתלשלות) – נמצאת ב"סוף" דוקא, במדריגת ה"כתר" שלמעלה מהשתלשלות (למעלה אפילו מהמדריגה הגבוהה ביותר של השתלשלות, שהיא "חכמה" הנקראת "ראשית", שהיא היא ראשית ההשתלשלות). היכן זה יורד בגילויי? – "בסופן" דוקא – בגוף גשמי, שלכן דוקא כשהנשמה תהיה מלובשת בגוף בזמן התחייה – תתגלה בה אז ההתגלות הנעלה ביותר של אור הכתר, גילוי שאין בכוח הנשמה בגן עדן לקבלו. והכוונה היא: לא זו בלבד שלגבי אור זה, כיוון שהוא למעלה מהשתלשלות, אין לגביו שום הבדל בין נשמה לגוף. – לגבי הגילוי של גן עדן שכאמור לעיל הוא גילוי היורד בהשתלשלות – קיים הבדל בין נשמה לגוף, לנשמה בגן עדן הוא **יכול** להתגלות, ואילו לנשמה בגוף **אין** הוא יכול להתגלות, אך, לגבי אור ה"כתר" שהוא למעלה לגמרי מהשתלשלות, אין שום הבדל בין נשמה לגוף – אלא אדרבה, בגוף דוקא, שהוא "סופן" – דוקא שם "נעוץ" (נמצא) "תחלתן" אור ה"כתר", **וְ"סוֹף מַעֲשֶׂה בְּמַחֲשָׁבָה תְּחִלָּה כו'", כַּנּוֹדַע.** – **במחשבה** ישנם "תחלת המחשבה" ו"סוף המחשבה", **ובמעשה** ישנם "תחלת המעשה" ו"סוף המעשה" – והרי "**סוף** מעשה" דוקא הוא בתחלת המחשבה, שלכן, על ידי מצוות מעשיות דוקא הנעשות על ידי נשמה המלובשת בגוף גשמי – על ידי זה דוקא ממשיכים את אור ה"כתר", כפי שהוא אומר כאן על ידי ענין הצדקה, וכללות המצוות הרי נקראות בשם צדקה[34], שעל ידי מצוות ממשיכים אור ה"כתר", שכן, מצוות מעשיות שהן "סוף מעשה" – הן דוקא הינן ב"תחלה" של מחשבה – תכלית הכוונה ב"כתר" ו"רצון" לבריאת העולמות. על כל פנים מוסבר מדוע יאמרו לעתיד לצדיקים "קדוש", שכן, לצדיקים ("ועמך כולם צדיקים" – כל בני ישראל) יומשך ויתגלה אור שהוא קדוש ומובדל ולמעלה מהשגה, וכיוון שהם יתעצמו עם האור שיהיה בהם בהתגלות – לכן הם עצמם "קדוש". **אַךְ אִי אֶפְשָׁר**[35] **לְהַגִּיעַ לְמַדְרֵגָה זוֹ,** – לקלוט בהתגלות את האור הסובב כל העולמות, **עַד שֶׁיְּהֵא בְּגַן עֵדֶן תְּחִלָּה, לְהַשִּׂיג בְּחִינַת חָכְמָה עִלָּאָה** – חכמה עליונה, **כו'**) [אֶפְשָׁר צ"ל[36]: **כָּל חַד**] **כְּפוּם שִׁעוּרָא דִּילֵיהּ,** – כל אחד כפי שיעורו ומדריגתו, (הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א: **ולאח"ז יקום בתחה"מ – ע"י טל תורה – במחז"ל**[37]) **וְ"טַל תּוֹרָה מְחַיֵּהוּ",** – כפי שחכמינו ז"ל אומרים "כל העוסק בתורה טל תורה מחייהו" – בתחיית המתים, (הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א: **ולאחכ"ז ש**)"**וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְּשִׂיחֶךָ כו'"**[38]**, וְרִי לַמֵּבִין.** – שכפי המוסבר במסכת אבות[39] זה מוסב על עולם הבא, שכן התחלת הפסוק[40] היא "יחיו מתיך וגו' הקיצו ורננו שוכני עפר", ולאחר מכן מסיים "כי טל אורות טליך" שעל כך דורשת הגמרא "כל העוסק בתורה אור תורה מחייהו", כשהכוונה היא על "טל תורה". הרי כדי להגיע למדריגה שתהיה בתחיית המתים, שיוכלו לקבל בגילוי את האור ה"סובב כל עלמין", מן ההכרח שהנשמה תהיה לפני זה בגן עדן ותשיג "חכמה עליונה" בהתאם לשיעורה ולמדריגתה, למרות שהשגת הנשמה בגן עדן היא בבחינת "ממלא כל עלמין" בלבד, אור פנימי (כמוסבר לעיל), אבל, הרי מאיר בה גם בחינת ה"כתר" באופן של "מקיף", שלא בהתגלות ובהשגת המהות, אלא באופן של "ידיעת המציאות" – דבר זה נותן כוח בנשמה, שבזמן התחייה תוכל לקבל את האור ה"סובב" בהתגלות ובהשגת המהות (כמובא במאמר "קא מיפליגי במתיבתא דרקיע" ב"לקוטי תורה" פרשת תזריע, ש"אור הסובב" מאיר לנשמה בגן עדן באופן של "מקיף"), הרי, שבגן עדן שהשגת הנשמה היא בבחינת "ממלא כל עלמין" (אור פנימי), שם ההתגלות של ענין ה"תורה" שהיא ענין של "מזון" ואור פנימי, "ותורתך בתוך מעי"[41], כמובא בפרק ה' בחלק הראשון של ספר ה"תניא", אלא שמאירה **גם** הארה מענין המצוות (שהן לבושים ומקיפים לנשמה, כפי המובא ב"תניא" שם), ולעתיד, בתחיית המתים יהיה עיקר ההתגלות מאור ה"סובב כל עלמין" על ידי ענין המצוות, **ועל ידי ועם** ענין התורה "טל תורה" – ש"מחייהו" ו"**היא** תשיחך".

---

32. פרק א' משנה ז'. **33.** המשך תרס"ו ע' שמו. **34.** ראה ח"א פל"ז. לקמן סימן לב. **35.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לכאורה מה ענין פיסקא זו כאן?! - וי"ל דבא לתרץ: ע"פ הנ"ל אינו מובן מחז"ל **בכ"מ** (וראה ג"כ לקמן סכ"ט) דשכר המצות בג"ע (וכולל - מצות הצדקה). - והתירוץ עפמשנ"ת לעיל ס"ג, אבל ה"ז רק "הארה דהארה" וכו' - כן אינו מובן "נשמות הצדיקים כו' שהם עתה בג"ע" כמה אלפי שנים (שהזכיר כאן לעיל) מאי נפק"מ ואהני להו להשכר (דתחה"מ). - ולזה מוכרח להמשיך הבי': אך א"א כו'. ומוסיף **עוד** ענין - **תוס' בי': תחה"מ** בא ע"י שטל תורה מחייהו - שזהו שייך **ותלוי (כמחז"ל זה)** שיהי' בסוג "כל העוסק בתורה", ובמילא תלוי גם בהשגת "בחי' ח"ע כפום **שעורא דילי'**" שזהו בג"ע דוקא. ומוסיף **עוד** ענין - תוס' בי': **לאחרי** תחה"מ - השכר ד"תשיחך" - וה"ז "**היא** (דוקא) תשיחך" (התורה, ח"ע דכפום שיעורא דילי' **בג"ע**). עפ"ז יומתק ג"כ שמסיים בבי' **סיום** הכתוב: לכל תכלה גו', אף שלא הביאו (ולא רמזו אפילו) ע"ע! אלא שמסתייע להענין שקדמו - וממתיק עי"ז גם הסדר דבכתוב, שתחלה צ"ל "כל תכלה" (כי אא"פ כו' - כנ"ל) ורק **אח"ז** יבוא לרחבה מצותך מאד. אבל בתחלת האגרת **אין** מקום להזכיר "כל תכלה גו'" - שהרי ענינה בי' **הרחבות** שע"י הצדקה דלמטה". **36.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "במקום כו' - שלכאורה אינו מובן - ולכן הקיפוהו בחצע"ג - כ"ח. ז. א. כל חד". **37.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ראה כתובות קיא, ב. לעיל ספל"ו". **38.** משלי ו, כב. **39.** ספ"ו. **40.** ישעי' כו, יט. **41.** תהלים מ, ט.

יום שלישי כ"ו אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קכו, וזהו רחבה מצותך... עד עמ' קכו, מנוחה כו'.

להלן, חוזר רבנו הזקן לפרש הפסוק "רחבה מצותך מאד", שלעיל פירש המלה "**מצותך**" שהכוונה היא למצות הצדקה הנקראת "מצותך" (המצוה שלך), המצוה של הקדוש ברוך הוא. כעת יפרש המלה "**רחבה**", שמצות הצדקה היא כלי ושטח רחב, שתוכל להתלבש בה ההתגלות של "אור אין סוף" שתהיה בזמן התחייה. ובלשון רבינו הזקן: **וְזֶהוּ "רְחָבָה מִצְוָתְךָ מְאֹד", הִיא מִצְוַת הַצְּדָקָה, שֶׁהִיא כְּלִי וְשֶׁטַח רָחָב מְאֹד, לְהִתְלַבֵּשׁ בָּהּ הָאָרַת** – והתגלות, **אוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא** (**וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב:** – בפיוט ראש השנה: "**לְבוּשׁוֹ צְדָקָה**"), – שצדקה היא לבוש לקבלת "אור אין סוף" ברוך הוא, **אֲשֶׁר יָאִיר לֶעָתִיד בִּבְחִינַת כְּלִי גָּבוֹל וְתַכְלִית בְּחֶסֶד חִנָּם** – של הקדוש ברוך הוא, **בְּ"אִתְעָרוּתָא דִלְתַתָּא"** – על ידי עבודת האדם למטה בענין חסד וצדקה, **זוֹ, הַנִּקְרֵאת "דֶּרֶךְ ה'"**. – וכנזכר לעיל (בתחילת האגרת) שלמרות שישנה התעוררות מלמטה על ידי עבודת הצדקה – בכל זאת זה "חסד חנם", שכן, לאמיתו של דבר התעוררות האדם מלמטה אינה בערך כלל שהיא תעורר התעוררות כזו למעלה של התגלות אלקית בלתי מוגבלת כזו, אלא זה חסד חנם, והצדקה היא **כלי** בלבד **לקבלת** חסד זה והתגלות זו. **וְזֶהוּ לְשׁוֹן "מְאֹד"**, – "רחבה מצותך מאד", **שֶׁהוּא בְּלִי גָּבוֹל וְתַכְלִית.** – שמצות הצדקה היא כלי רחב בלי גבול ותכלית לקבלת ההתגלות האלקית שהיא בלי גבול ותכלית. **אֲבָל** – התחלת הפסוק "רחבה מצותך מאד" היא: **"לְכָל תְּכֻלָּה - רָאִיתִי קֵץ", "תְּכֻלָּה" - הִיא מִלְּשׁוֹן "כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ" שֶׁבְּגַן עֵדֶן,** – הרי לכך ראיתי קץ, שיש לה קץ וגבול, **שֶׁהִיא בִּבְחִינַת "קֵץ" וְתַכְלִית וְצִמְצוּם כַּנִּזְכָּר לְעֵיל,** – שהאור המאיר בגן עדן הוא מבחינת "ממלא כל עלמין", שהוא אור מוגבל ומצומצם. ב"לקוטי לוי יצחק" להרה"ג ר' לוי יצחק שניאורסאהן, אביו של, כ"ק רבינו, מפרש שלשת הענינים של "קץ", "תכלית" ו"צמצום", שהם בשלשת בחינות **האור** המאיר בגן עדן, וכן מסביר מדוע המלה "קץ" כתובה בפירוש בפסוק, "לכל תכלה ראיתי קץ", ולא הענין של "תכלית" ו"צמצום". **וּ"לְכָל תְּכֻלָּה"** – לכל סוגי הגעגועים וכלות הנפש, כיוון שמדובר כאן אודות כלות הנפש והגעגועים שבגן עדן דוקא – מדוע, איפוא, הוא אומר "**לכל** תכלה"? – **הוּא לְפִי שֶׁיֵּשׁ כַּמָּה וְכַמָּה מַעֲלוֹת וּמַדְרֵגוֹת גַּן עֵדֶן זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּלִקּוּטֵי הַשַ"ס מֵהָאֲרִי"י זַ"ל כִּפְרוּשׁ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[42]: "תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אֵין לָהֶם מְנוּחָה כוּ'"**, – לא בעולם הזה ולא בעולם הבא", מפרש האריז"ל, שהכוונה היא, **שֶׁעוֹלִים תָּמִיד מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה בְּהַשָּׂגַת הַתּוֹרָה שֶׁאֵין לָהּ סוֹף כוּ',** – ואין להם מנוחה לעמוד במדריגה אחת, אלא הם עולים תמיד ממדריגה למדריגה, **עַד אַחַר הַתְּחִיָּה שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם** – אז, **מְנוּחָה כוּ':** – כמו אחרי זמן התחייה הנקרא "יום שכולו שבת **ומנוחה**"[43], שכן, יתגלה אז אור מעצמות "אין סוף" ברוך הוא, שאין בו שום התחלקות של מדריגות, הרי שלא שייך אז שום עליה ממדריגה למדריגה, אלא זה ענין של מנוחה ועונג מעצמות "אור אין סוף" ברוך הוא.

אגרת הקדש

וזהו רחבה מצותך מאד היא מצות הצדקה שהיא כלי ושטח רחב מאד להתלבש בה הארת אור א"ס ב"ה (וכמ"ש לבושו צדקה) אשר יאיר לעתיד בבחינת בלי גבול ותכלית בחסד חנם באתערותא דלתתא זו הנק' דרך ה' וזהו לשון מאד שהוא בלי גבול ותכלית. אבל לכל תכלה ראיתי קץ תכלה היא מלשון כלות הנפש שבג"ע שהיא בבחי' קץ ותכלית וצמצום כנ"ל ולכל תכלה הוא לפי שיש כמה וכמה מעלות ומדרגות ג"ע זה למעלה מזה עד רום המעלות כמ"ש בלקוטי הש"ס מהאריז"ל בפי' מארז"ל ת"ח אין להם מנוחה כו' שעולים תמיד ממדרגה למדרגה בהשגת התורה שאין לה סוף כו' עד אחר התחי' שיהיה להם מנוחה כו':

יום רביעי כ"ז אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קכו, יח כתיב מה יפית... עד עמ' 252, בלק"א.

יח. כבר הוזכר לעיל כמה וכמה פעמים, שהאגרות קודש (ש"בני הגאון המחבר" קבעו ב"אגרת הקודש" כחלק מספר ה"תניא") נכתבו רובן ככולם כעניני התעוררות לעבודה בפועל[1] ובמיוחד בענין הצדקה בהקשר ל"כולל חב"ד", להחזיק בעוסקים בתורה ועבודה בארץ ישראל.

בהתאם לכך הרי אגרת שלמראית עין לא נראה שמדובר בה אודות ענין של עבודה בפועל או של צדקה, ראוי להשתדל למצוא את הקשר שבין הענין אודותו מדובר באגרת הקודש לעבודה בפועל בכלל ולצדקה בפרט, ואם הדבר אפשרי – גם את ההמשך של אותה אגרת קודש למה שדובר באגרת הקודמת, ואשר לכן קבעו בני הגאון המחבר אגרת זו אחרי האגרת שלפניה[2].

באגרת הקודש סימן ח"י מסביר רבנו הזקן שני סוגים כלליים באהבת ה' – סוג אחד של אהבה הבאה מלמעלה ואין בכוח עבודת האדם להגיע אליה, שכן היא רק ענין של מתנה מלמעלה, וזו היא בחינת ומדריגת "אהבה בתענוגים"

---

42. סוף ברכות. **43.** סוף מסכת תמיד. **1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "וכל' הסכמת הרבנים שי' בני הגאון המחבר ז"ל נ"ע: להורות לעם ה' הדרך ילכו בה והמעשה אשר יעשון". **2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "כי נסדרו לא ע"פ סדר הזמן שנכתבו כ"א ע"פ סדר הענינים (סה"ש תש"ה ע' 110)".

שהיא מעין עולם הבא (שם "נהנין מזיו השכינה"), כלומר, אהבה זו יש בה משום הנאה ותענוג מאלקות. סוג שני של אהבה – אהבה של צמאון ותשוקה לאלקות, אליה יש בכוח האדם להגיע על ידי עבודתו והתבוננותו.

שייכות אגרת הקודש זו לאגרת הקודמת (סימן יז), ובמילא מה היא מוסיפה בעבודה בפועל בכלל ולגבי ענין הצדקה במיוחד – יכול להיות שהיא: הרי באגרת הקודש הקודמת בא ליד ביטוי המעלה הנעלית של עבודת הצדקה, שבעשיית מצות צדקה, יש באמת לאדם העושה, בשעת מעשה, גם מגן עדן וגם מעולם הבא, מזמן התחייה (שכן, בגן עדן יתגלו ה"פירות" בלבד – הארה דהארה של המצוה, ובעולם הבא (בזמן התחייה) תתגלה ה"קרן", השכר של המצוה עצמה). שבענין ההתגלות, שהאדם "יקח" אותו בענין של הבנה ובאופן של השגת המהות שהוא מבין את המהות של האלקות שבמצוה –הרי זה יהיה רק בגן עדן ובעולם הבא. אך, עצם הענין יש לאדם בשעה שהוא מקיים את המצוה (שהוא מתחבר על ידי כך ("מצוה" מלשון "צוותא וחיבור") עם עצמות "אין סוף" ברוך הוא, מצווה המצוה). שלכן "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה **מכל** חיי עולם הבא"[3], שעצם עשיית תשובה ומעשים טובים (שעל ידי הקדמת התשובה, המעשים של המצוות הם – טובים ומאירים[4]) בעולם הזה טוב יותר מאשר **כל** הבחינות והמדריגות של עולם הבא.

אך, כל זה הוא באופן של "העלם", שאין האדם חש בכך, ואין זה בגילוי בנפשו. באגרת הקודש זו – סימן ח"י – יסביר רבנו הזקן שני סוגים אלה באהבה, שאהבה היא הרי ענין של התגלות בנפש (הרגש הנפש באופן של התגלות), סוג אחד של אהבה ("אהבה בתענוגים") הוא התגלות שיש לה שייכות להתגלות שתהיה לעתיד לבוא בתחיית המתים, שכן כיוון שיהיה אז "צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה"[5], ההנאה והתענוג "משכר מצוה" שיתגלה אז, לכן אהבה זו היא "אהבה **בתענוגים**", אהבה מלווה בענין של תענוג, וכפי שהוא אכן מזכיר, שזה "מעין עולם הבא ממש שנהנין כו'" (מזיו השכינה). האהבה השניה, שהיא באופן של כוסף ותשוקה (שהוא רוצה להיות דבוק באלקות), היא התגלות ומעין הגילוי שבגן עדן, שם קיים "תכלה", כוסף ותשוקה, בקץ וגבול (כפי שהסביר באגרת הקודש הקודמת את הפסוק[6] "לכל תכלה ראיתי קץ", שלכוסף ולכליון שבגן עדן יש קץ וגבול), כך, שלא זו בלבד שיש ליהודי בשעה שהוא מקיים את המצוה, עצם ענין ההתקשרות עם הקדוש ברוך הוא (מצווה המצוה) שזה הרי באופן של העלם; אלא יכול גם שתהיה לו **התגלות** מכך בנפשו – גם מההתגלות שהיא מעין הגילוי שב"גן עדן", וגם (אפילו) התגלות שהיא מעין הגילוי של לעתיד לבוא בתחיית המתים.

שכן, למרות שלא כל אחד יכול להגיע ל"אהבה בתענוגים" שהיא ענין של מתנה מלמעלה – מדובר הרי בחסידות[7] בענין "גביע הכסף" שטמן יוסף "באמתחת בנימין" ש"יוסף" זה מדריגת צדיקים, ו"בנימין" – מדריגת בינונים (ו"מדת הבינוני" היא הרי "מדת **כל** אדם"[8], ו"גביע הכסף" הוא מדריגת "אהבה בתענוגים" ("כסף" מלשון "נכסוף נכספת"[9]) השייך ליוסף, הרי זה יורד לפעמים גם לבנימין (לבינונים), אלא באופן של "הטמין", שהוא עצמו אינו יודע מכך; וכפי שרבנו הזקן אומר בפרק י"ד בחלקו הראשון של ספר ה"תניא", שגם על העבודה של "שמחו צדיקים בה'"[10], צריכה להיות השתדלות, שכן, יכול להיות שזה יהיה אצלו באופן של "עיבור" של נשמת צדיק. כך, שגם האהבה של "אהבה בתענוגים" שהיא מעין ההתגלות של עולם הבא ושל זמן התחייה – יכול להיות שתהיה ביהודי התגלות מעין זו על ידי אופן של שלימות בקיום המצוות, שהוא מקיים מצוות בחיות של אהבת ה'.

אגרת הקדש

יח כתיב מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים.

הנה ב' מיני אהבות הן הא' אהבה בתענוגים דהיינו שמתענג על ה' עונג נפלא בשמחה רבה ועצומה שמחת הנפש וכלותה בטעמה כי טוב ה' ונעים נעימות עריבות עד להפליא מעין עוה"ב ממש שנהנין כו' וע"ז כתיב שמחו צדיקים בה' ולא כל אדם זוכה לזה וזו היא בחינת כהנא ברעותא דלבא שבזוה"ק וע"ז נאמר עבודת מתנה וגו' והזר הקרב וגו' כי אין דרך להשיגה ע"י יגיעת בשר כמו היראה ששואלין עליה יגעת ביראה ואוי לבשר שלא

כְּתִיב: – כתוב[11]: **"מַה יָּפִית וּמַה נָּעַמְתְּ, אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים"**[12]. – מה יפית ומה נעמת להתחבר אתך על ידי "אהבה בתענוגים", על ידי אהבה שיש בה משום הנאה ותענוג בדביקות של האהבה, שלא באופן שהאוהב **מחפש** את הנאהב ורוצה להיות דבוק בו, אלא שהוא כבר דבוק בנאהב ויש לו תענוג מהדביקות ומהאהבה. **הִנֵּה ב' מִינֵי** – וסוגי **אַהֲבוֹת הֵן,** – באהבה ישנן מדריגות מרובות, אך באופן כללי ישנם שני סוגים כלליים: **הָא'** - **"אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים", דְּהַיְנוּ שֶׁמִּתְעַנֵּג עַל ה' עֹנֶג נִפְלָא, בְּשִׂמְחָה רַבָּה וַעֲצוּמָה, שִׂמְחַת הַנֶּפֶשׁ וּכְלוֹתָהּ, בְּטַעֲמָהּ כִּי טוֹב ה' וְנָעִים, נְעִימוּת עֲרֵבוּת עַד לְהַפְלִיא,** – לא נעימות ועריבות של השגה שמשיגים, אלא באופן של "פלא", שלמעלה מהשגה, **מֵעֵין עוֹלָם הַבָּא מַמָּשׁ, שֶׁ** – בעולם הבא הרי צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ו**־נֶּהֱנִין כו',** – ומתענגים מאלקות, **וְעַל זֶה** – על אופן האהבה בתענוג ושמחה מאלקות, **כְּתִיב:** – כתוב[53]: **"שִׂמְחוּ צַדִּיקִים בַּה'";** – שבצדיקים ישנו אופן התענוג ושמחה באלקות, **וְלֹא כָּל אָדָם זוֹכֶה לְזֶה, וְזוֹ הִיא בְּחִינַת "כַּהֲנָא** – כהנים שעבודתם היא בבחינת **בִּרְעוּתָא דְּלִבָּא" שֶׁכַּוֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[13], – העבודה בכהנים היתה באופן של "חשאי", שלא בשיר ורצוא של כוסף ותשוקה וכליון כפי שזה היה אצל הלויים, האופן של חשאי ו"רעותא דלבא" הוא רצון עצמי של **פנימיות** הלב, **וְעַל זֶה נֶאֱמַר**[14]**: "עֲבוֹדַת מַתָּנָה וְגוֹ'** – אתן את כהנתכם – שבחינת הכהונה ("אהבה בתענוגים") היא באופן של מתנה מלמעלה, **וְהַזָּר הַקָּרֵב וְגוֹ'"**[15]. – לאופן זה של עבודה, זה לגביו היפך החיים, שכן, אין הוא שייך לזה, **כִּי אֵין דֶּרֶךְ לְהַשִּׂיגָהּ עַל יְדֵי יְגִיעַת בָּשָׂר, כְּמוֹ הַיִּרְאָה, שֶׁשּׁוֹאֲלִין עָלֶיהָ: "יָגַעְתָּ בְּיִרְאָה", וְ"אוֹי לְבָשָׂר שֶׁלֹּא נִתְיַגֵּעַ בְּיִרְאָה",** – להגיע ל"יראה",

---

3. אבות פ"ד מי"ז. **4.** לקו"ת מטות פב, א. ובכ"מ. **5.** ברכות יז, א. **6.** תהלים קיט, צו. **7.** לקו"ת מסעי ד"ה לבאר ענין המסעות אות ב'. **8.** לעיל ח"א ר"פ י"ד. **9.** ויצא לא, ל. **10.** תהלים צז, יב. **11.** שיר השירים ז, ז. **12.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ל' רבים - תו"א תולדות ח, א באריכות (בקיצור בסה"מ תקס"ח לאדה"ז)". **13.** ראה זח"ג קעז, ב. **14.** קרח יח, ז. **15.** שם.

כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּרֵאשִׁית חָכְמָה[16], **וּכְתִיב בְּיִרְאָה:** – לגבי "יראה" כתוב[17]: **"אִם תְּבַקְשֶׁנָּה כַּכָּסֶף וְגוֹ'"**, – וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה'", **מְלַמֵּד שֶׁצְּרִיכָה** – ה"יראה", **יְגִיעָה רַבָּה וַעֲצוּמָה כְּמְחַפֵּשׂ אַחַר אוֹצָרוֹת.** – כנזכר בפרק מ"ב בחלק הראשון של ספר ה"תניא", שכמו מי שמחפש אוצר שבודאי טמון בקרקע, שאז אין הוא מתעייף בעבודת החפירה, בידעו בוודאות שהאוצר נמצא במעמקי האדמה – כך על יהודי לחפש, לחפור, עד שיגיע לאוצר של יראת שמים שנמצא בודאי ב"בינת הלב" של כל יהודי. ברם, כל האמור הוא ביחס לענין של "יראה", שאפילו לגבי המדריגה העליונה ביותר ביראה, "יראה עילאה" (עליונה), גם כן שייך להתייגע ולהשתדל להגיע אליה, שכן, על ידי יגיעה הוא בודאי יגיע אליה. **אֲבָל אַהֲבָה רַבָּה זוֹ [אַהֲבָה כַּתַּעֲנוּגִים], נוֹפֶלֶת לָאָדָם מֵאֵלֶיהָ מִלְּמַעְלָה בְּלִי שֶׁיְּכִין וִיכַוֵּן לָהּ,** – אך, היא באה **אַךְ וְרַק אַחַר שֶׁנִּתְיַגֵּעַ בְּ"יִרְאַת הָרוֹמְמוּת",** – במדריגה העליונה שב"יראה", שהוא ירא מפני רוממותו של הקדוש ברוך הוא, **וְ** – אחרי ש – **הִגִּיעַ לְתַכְלִית מַה שֶׁיּוּכַל לְהַשִּׂיג מִמֶּנָּה** – מיראת הרוממות, **לְפִי בְּחִינַת נִשְׁמָתוֹ** – שאחד בהתאם לשורש נשמתו יכול להגיע למדריגה זו ביראה, ושני – למדריגה עליונה יותר, הרי, אם הוא כבר הגיע למדריגה העליונה ביותר שבכוחו להגיע – **אֲזַי מִמֵּילָא בָּאָה הָ"אַהֲבָה כַּתַּעֲנוּגִים" מִלְּמַעְלָה, לִשְׁכֹּן וּלְהִתְיַחֵד עִם הַיִּרְאָה, כִּי "דַּרְכּוֹ שֶׁל אִישׁ לְחַזֵּר כּוֹ"**, – על אשה[18] **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים.** – ב"תניא" חלק ראשון, פרק מ"ג, שאהבה נקראת "איש" ו"זכר", ויראה נקראת "אשה יראת ה'"[19] – כוונת מאמר רבותינו ז"ל זה: "דרכו של איש לחזר על אשה" בעבודה היא, שדרך בחינת אהבה זו היא לחזר ולהגיע היכן שישנה "יראה".

אגרת הקדש

נתייגע ביראה כמ"ש בר"ח וכתיב ביראה אם תבקשנה ככסף וגו' מלמד שצריכה יגיעה רבה ועצומה כמחפש אחר אוצרות. אבל אהבה רבה זו [אהבה בתענוגים] נופלת לאדם מאליה מלמעלה בלי שיכין ויכוון לה אך ורק אחר שנתייגע ביראת הרוממות והגיע לתכלית מה שיוכל להשיג ממנה לפי בחינת נשמתו אזי ממילא באה האהבה בתענוגים מלמעלה לשכון ולהתייחד עם היראה כי דרכו של איש לחזר כו' כמ"ש בלק"א.

יום חמישי כ"ח אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 252, והשנית היא אהבה... עד עמ' קכז, דעהו.

וְהַשֵּׁנִית – הסוג השני **הִיא אַהֲבָה וְתַאֲוָה, שֶׁהַנֶּפֶשׁ מִתְאַוָּה וְאוֹהֶבֶת וְחַפֵּצָה לְדַבְקָה בַּה', לִצְרֹר** – להיות קשור, **בִּצְרוֹר הַחַיִּים, וְקִרְבַת אֱלֹהִים טוֹב לָהּ מְאֹד, וּבוֹ** – בקרבה אל האלקים, **תַּחְפֹּץ,** – חפצה ורצונה הפנימי הוא רק להיות קרוב אל הקדוש ברוך הוא, **וְרַע לָהּ מְאֹד לְהִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ חַס וְשָׁלוֹם, לִהְיוֹת מְחִצָּה שֶׁל בַּרְזֶל מֵהַחִיצוֹנִים** – מהקליפות שהן היפך הקדושה, **מַפְסֶקֶת** – בינו לבין אלקות **חַס וְשָׁלוֹם.** – מחיצה כזו מתהווה מענינים שהם היפך רצון העליון, הרי רע הדבר במאד שיהיה כך חס ושלום. כלומר, באהבה שהוא רוצה להיות קרוב להקדוש ברוך הוא, כלולה גם יראה, שלא להיות רחוק חס ושלום מאלקות. ב"לקוטי לוי יצחק" להרה"ג וכו' ר' לוי יצחק שניאורסאהן, אביו של, כ"ק רבינו, מסביר את הלשונות "מתאוה", "אוהבת", "חפיצה" ו"לדבקה" במדריגות שונות של הנשמה כפי שהן בארבעת העולמות: "מתאוה" – בעשיה, "אוהבת" – ביצירה, וכו'. **וְאַהֲבָה זוֹ הִיא מְסֻתֶּרֶת בְּלֵב כְּלַל יִשְׂרָאֵל,** – של כל אחד מישראל, **אֲפִלּוּ בָּרְשָׁעִים,** – כפי שמוסבר בפרוטרוט בפרק י"ח וי"ט בחלק הראשון של ספר ה"תניא", שאהבה מסותרת זו ישנה גם ברשעים, **וּמִמֶּנָּה** – מהאהבה המסותרת, **בָּאָה לָהֶם** – לרשעים, **הַחֲרָטָה.** – החרטה שישנה ברשעים אחרי עשיית עבירה (כמאמר חכמינו ז"ל: "רשעים מלאים חרטה") – באה מאהבה מסותרת זו. אלא, אם כך הדבר, שיש להם אהבה זו להקדוש ברוך הוא – מדוע, איפוא, הם רשעים? אומר על כך רבנו הזקן להלן: **אַךְ מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְסֻתֶּרֶת וְנֶעֱלָמָה בִּבְחִינַת גָּלוּת בַּגּוּף** - חֲרֵי הַקְּלִפָּה יְכוֹלָה לִשְׁלֹט עָלֶיהָ, וְזֶהוּ רוּחַ שְׁטוּת הַמַּחֲטִיא לָאָדָם[20]. – ה"רוח שטות" מכסה ומסתירה על אהבה זו, שלא יחוש שעל ידי החטא הוא מתרחק וניתק מהקדוש ברוך הוא, **וְעַל כֵּן,** – ולכן, **עֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ הִיא, לְהִתְחַזֵּק וּלְהִתְגַּבֵּר עַל הַקְּלִפָּה בַּכֹּל מִכֹּל כֹּל.** – בכל הענינים, **דְּהַיְנוּ, מִתְּחִלָּה לְגָרְשָׁהּ** – ראשית דבר לגרש את הקליפה, **מֵהַגּוּף לְגַמְרֵי,** – שלא תהיה לה שום שליטה על אברי הגוף, **מִמַּחֲשָׁבָה** – שלא יחשוב שום ענינים

אגרת הקדש

והשנית היא אהבה ותאוה שהנפש מתאוה ואוהבת וחפיצה לדבקה בה' לצרור בצרור החיים וקרבת אלהים טוב לה מאד ובו תחפוץ ורע לה מאד להתרחק ממנו ית' ח"ו להיות מחיצה של ברזל מהחיצונים מפסקת ח"ו ואהבה זו היא מוסתרת בלב כלל ישראל אפילו ברשעים וממנה באה להם החרטה אך מפני שהיא מוסתרת ונעלמה בבחינת גלות בגוף הרי הקליפה יכולה לשלוט עליה וזהו רוח שטות המחטיא לאדם וע"כ עבודת האדם לקונו היא להתחזק ולהתגבר על הקליפה בכל מכל כל דהיינו מתחלה לגרשה מהגוף

---

16. צ"ע מקומו. **17.** משלי ב, ד ואילך. **18.** קידושין ב, ב. **19.** משלי לא, א. **20.** סוטה ג, א.

שהם היפך רצון ה', שזה ענין של קליפה, **דִּבּוּר** – שלא ידבר שום דיבורים שהם היפך רצון ה', **וּמַעֲשֶׂה** – שלא יעשה שום מעשים שהם היפך רצון ה', שֶׁ – שלשה ענינים אלה הם **בְּמֹחַ וְלָשׁוֹן וּרְמָ"ח אֵבָרִים,** – שהמוח לא יחשוב, הלשון לא תדבר והאברים לא יעשו שום ענינים של קליפה. **וְאַחַר כָּךְ יוּכַל גַּם כֵּן לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אָסִיר בְּחֹזֶק יָד,** – אחרי שלא ירשה לקליפה להתלבש בגופו, להישמר בענינים של סור מרע, שלא לחשוב ולא לדבר ולא לעשות ענינים של קליפה (ענינים שהם היפך רצון ה'), יוכל גם לגלות את ה"אהבה המסותרת", שתתבטא בגלוי בענינים של **עשה טוב,** שהמוח יחשוב בגדלות ה', דבר שיביא אותו לחוש בגלוי אהבה לה', ובאהבה זו ללמוד תורה ולקיים מצוות בדיבור ובמעשה, **דְּהַיְנוּ, לִהְיוֹת חָזָק וְאַמִּיץ לִבּוֹ בַּגִּבּוֹרִים, לִהְיוֹת הָאַהֲבָה הַמְסֻתֶּרֶת נִגְלֵית בְּגִלּוּי רַב בְּכָל כֹּחוֹת חֶלְקֵי הַנֶּפֶשׁ שֶׁבַּגּוּף. דְּהַיְנוּ,** – כלומר, **הָעִקָּר בְּשֵׂכֶל וּבְמַחֲשָׁבָה שֶׁבְּמֹחַ,** – שכן, השכל עוזר הרי לגילוי האהבה, וכשהאהבה היא בהתגלות – מביא הדבר להתאמתות האהבה בשאר האברים, **שֶׁהַשֵּׂכֶל יַחְשׁוֹב וְיִתְבּוֹנֵן תָּמִיד כְּפִי שִׂכְלוֹ וְהַשְׂכָּלָתוֹ בְּבוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ, אֵיךְ שֶׁהוּא חַיֵּי הַחַיִּים בְּכְלָל** – בעולם, **וְחַיֵּי נִשְׁמָתוֹ בִּפְרָט,** – הנשמה היא הרי חיי האדם, והקדוש ברוך הוא החיים של הנשמה, **וְעַל כֵּן** – ולכן, **יִכְסֹף וְיִתְאַוֶּה לִהְיוֹת דָּבוּק בּוֹ וְקָרוֹב אֵלָיו, כֹּסֶף טִבְעִי, כְּבֵן הַכּוֹסֵף** – המשתוקק **לִהְיוֹת תָּמִיד אֵצֶל אָבִיו, וּכְמוֹ אֵשׁ הָעוֹלָה לְמַעְלָה תָּמִיד בְּטִבְעָהּ לִמְקוֹרָהּ.** – כפי שהסביר בפרק י"ט בחלק הראשון של ספר ה"תניא", שטבע האש הוא שהיא נמשכת תמיד למעלה לשרשה, **וְכָל מַה שֶׁיִּתְמִיד לַחֲשֹׁב בְּשִׂכְלוֹ כֹּסֶף זֶה** – השתוקקות זו, **כָּכָה יִתְגַּבֵּר וְיִתְפַּשֵּׁט כֹּסֶף זֶה גַּם בְּפִיו וּבְכָל אֵבָרָיו לַעֲסֹק בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, לְדָבְקָה בָהֶם** – על ידן, **בַּה' מַמָּשׁ, דְּאוֹרַיְתָא וְקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד**[21]**.** – כי, תורה והקדוש ברוך הוא הם דבר אחד, ולכן תשפיע אהבה זו במוחו ובפיו ובשאר אברים, ללמוד תורה ולקיים מצוות באהבה זו. **וְעַל כֹּסֶף זֶה** – על אהבה זו, **שֶׁבְּגִלּוּי רַב כְּתִיב:** – כתוב[22]: **"צְמְאָה נַפְשִׁי וְגוֹ'",** – לאלקים, **כְּאָדָם הַצָּמֵא לְמַיִם וְאֵין לוֹ תַּעֲנוּג עֲדַיִן כְּלָל.** – כשהוא מרווה את צמאונו, יש לו תענוג; אך, בהיותו צמא, אין לו שום תענוג, אלא צמאון חזק – כך אהבה זו היא ענין של צמאון לאלקות, לא אהבה שיש בה תענוג תוך כדי השגת דביקות באלקות, כפי שהדבר במדריגה הראשונה של "אהבה בתענוגים", אלא כאן מדובר בצמאון לאלקות. **וְגַם**[23] **עַל כֹּסֶף זֶה וְאַהֲבָה זוֹ הַמְסֻתֶּרֶת בָּנוּ, אָנוּ מַעְתִּירִים** – אנו מתפללים **לַה' לִהְיוֹת בְּעֶזְרֵנוּ, לְהוֹצִיאָהּ מִמַּסְגֵּר,** – כלומר, למרות שאהבה זו איננה ענין שעל האדם לזכות שיעניקו לו אותה מלמעלה, שכן עצם אהבה זו ישנו בכל אחד מישראל, וגילוי אהבה זו תלוי הרי בעבודתו ובהתבוננותו – בכל זאת גם על אהבה זו מתפללים אל הקדוש ברוך הוא שיעזור להתגלותה ולהוציא אותה מהעלם אל הגילוי, **וְשֶׁיִּהְיֶה הַלֵּב מָלֵא מִמֶּנָּה לְבַדָּהּ, וְלֹא תִּכָּנֵס צַרְתָּהּ בְּבֵיתָהּ** – שלא תשרור בלב שום אהבה אחרת ותאוה שהן נגד האהבה להקדוש ברוך הוא, **שֶׁהִיא** – ה"צרה" היא **תַּאֲוַת עוֹלָם הַזֶּה,** – שהתאוה היא ניגוד לאהבת ה', **רַק שֶׁתִּהְיֶה הִיא** – בלבד, **עֲקֶרֶת הַבַּיִת** – בעלת הבית, השליטה היחידה של הלב, **לְמָשֹׁל בְּצָרָתָהּ וּלְגָרְשָׁהּ הַחוּצָה מִמַּחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה עַל כָּל פָּנִים, הֲגַם שֶׁלֹּא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ לְגַמְרֵי מִלִּבּוֹ,** – שלא תהיה לו שום תאוה בלב, שכן, אהבה זו היא הרי ב"בינונים", בהם קיימת בלב התאוה של הנפש הבהמית, אלא שלא מרשים שתעלה במחשבה דיבור ומעשה (כפי שהוסבר למעלה בפרק י"ב בחלק הראשון של ספר ה"תניא"), **עַל כָּל פָּנִים תִּהְיֶה הִיא מֻסְתֶּרֶת בִּבְחִינַת גְּלוּת וְעַבְדוּת לַעֲקֶרֶת הַבַּיִת גְּבִרְתָּהּ,** – היא האהבה לאלקות, שבמקום שהאהבה לאלקות תהיה "**אהבה מסותרת**" ובבחינת גלות – תהיה התאוה של הנפש הבהמית מסותרת ובבחינת גלות, **לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ** – בתאוה, **לְדָבָרִים הֶכְרֵחִים לָהּ לְבַד, כַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה,** – שכדי שהנפש האלקית תתקיים בגוף ותוכל לקיים תורה ומצוות, מן ההכרח

אגרת הקדש

לגמרי ממחשבה דו"מ שבמוח ולשון ורמ"ח אברים ואח"כ יוכל ג"כ להוציא ממסגר אסיר בחוזק יד דהיינו להיות חזק ואמיץ לבו בגבורים להיות האהבה המסותרת נגלית בגילוי רב בכל כחות חלקי הנפש שבגוף דהיינו העיקר בשכל ובמחשבה שבמוח שהשכל יחשב ויתבונן תמיד כפי שכלו והשכלתו בבורא יתברך איך שהוא חיי החיים בכלל וחיי נשמתו בפרט וע"כ יכסוף ויתאוה להיות דבוק בו וקרוב אליו כוסף טבעי כבן הכוסף להיות תמיד אצל אביו וכמו אש העולה למעלה תמיד בטבעה למקורה וכל מה שיתמיד לחשוב בשכלו כוסף זה ככה יתגבר ויתפשט כוסף זה גם בפיו ובכל אבריו לעסוק בתורה ומצות לדבקה בהם בה' ממש דאורייתא וקוב"ה כולא חד ועל כוסף זה שבגילוי רב כתיב צמאה נפשי וגו' כאדם הצמא למים ואין לו תענוג עדיין כלל וגם על כוסף זה ואהבה זו המוסתרת בנו אנו מעתירים לה' להיות בעזרנו להוציאה ממסגר ושיהיה הלב מלא ממנה לבדה ולא תכנס צרתה בביתה שהיא תאות עוה"ז רק שתהיה היא עקרת הבית למשול בצרתה ולגרשה החוצה ממחדו"מ עכ"פ הגם שלא יוכל לשלחה לגמרי מלבו עכ"פ תהיה היא מוסתרת בבחי' גלות ועבדות לעקרת הבית גברתה להשתמש בה לדברים הכרחים לה לבד כאכילה ושתיה כדכתיב בכל דרכיך דעהו:

---

21. ראה זח"א כד, א. ח"ב ס, א. **22.** תהלים מב, ג. **23.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מוכרח להוסיף זה כאן - לתרץ מש"כ ס"ד שזה הגילוי נעשה לא ע"י התבוננות כ"א ע"י תפלה וצדקה. - ועפ"ז יש בעבודה זו גם שייכות לצדקה".

שהאדם יאכל וישתה – הרי שישתמש ברצון הנפש הבהמית לענינים גשמיים, לבצע רצון הנפש האלקית בענינים של תורה ועבודת ה', **כְּדַרְכְּתִיב:** – כמו שכתוב[24]: **"בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ":** – בכל הדרכים **שלך** תדע את (ותהיה קשור אל) הקדוש ברוך הוא, כלומר, מדובר, אודות "דרכיך", הדרכים והענינים הגשמיים של האדם, אך, שיהיה בזה "דעהו", הדעת וההתקשרות באלקות, משתמשת הרי הנפש האלקית ברצון של הנפש הבהמית כדי שיהיה "דעהו"[25].

יום שישי כ"ט אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קכז, יט עוטה אור... עד עמ' 254, דאצילות.

יט. אגרת הקודש זו – סימן יט – מתיחסת לפסוק[1]: "עוטה אור כשלמה". ידוע[2], שפסוק זה מדבר אודות תורה, שהיא ממוצע בין "אור אין סוף" לבין עולמות. שכן, "אור אין סוף" הוא הרי ענין של **"אין סוף"** (בלי גבול), ועולמות הם בעלי גבול, במילא זקוקים לממוצע על ידו תהיה התהוות העולמות וההשפעה בעולמות. הממוצע ביניהם הוא – תורה. כן ידוע[3], שכל ממוצע מן ההכרח שתהיינה בו משתי המדריגות שהוא מחברן, לכן יש בתורה שתי הבחינות "אור" ו"שלמה": "אור" של תורה הוא פנימיות התורה, שהיא ענין של אין סוף (בלי גבול), "ארוכה מארץ מדה"[4]; ו"שלמה" שהיא **לבוש** – היא הענין של גליא דתורה (התורה הנגלית), שיש בה גבול ושיעור, יש לה שייכות לעולמות. באגרת זו מסביר רבנו הזקן שבנגלה דתורה יש בהעלם הענין הנעלה יותר של "אור", פנימיות התורה, וכן מסביר את ההבדל בין השגה של תורה לבין השגה של נבואה.

אגרת הקדש

יט עוטה אור כשלמה וגו'. הנה בלקוטי תורה של האריז"ל פ' כי תשא ופ' ויקרא כתב כי השגת מרע"ה לא היתה בבחינת פנימיות דחכמה עילאה הנקרא אבא דאצי' וכ"ש בספירת הכתר שלמעלה ממנה הנקרא א"א כ"א בבחי' אחוריים דחכמה המלובשת בבינה המתלבשת בז' ספירות תחתונות שנק' ז"א סוד התורה ומתפשטת עד סוף ד' ספירות התחתונות שהן נהי"מ ושם היתה השגת נבואתו בבחי' פנימיות דהיינו מבחי' פנימיות דנהי"מ. אבל למעלה מנהי"מ לא היתה לו שום השגה בפנימיות כ"א בבחי' אחוריים דחכמה המלובשת בבינה המלובשת ומתפשטת תוך פנימיות דנהי"מ

"עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה וְגוֹ'". – הכוונה, שהאור מתלבש ומסתתר בלבוש. ורבנו הזקן יסביר שאור התורה שלמעלה מהתגלות מתעטף ומתלבש בלבוש והעלם. **הִנֵּה, בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה שֶׁל הָאָר"י זַ"ל פָּרְשַׁת כִּי תִשָּׂא וּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא כָּתַב[5], כִּי הַשָּׂגַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם לֹא הָיְתָה בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת דְּחָכְמָה עֲלָאָה, – פנימיות החכמה העליונה, הַנִּקְרָא "אַבָּא דַּאֲצִילוּת", – שכן, ב"חכמה עילאה" ישנן מדריגות שהן למעלה מ"חכמה דאצילות", כמו חכמה שבכתר וחכמה דאדם קדמון וכדומה – והוא מפרש, שמה שהוא אומר שהשגת משה רבנו לא היתה בפנימיות החכמה העליונה, אין הכוונה רק למדריגות החכמה שלמעלה מ"אצילות", אלא גם בפנימיות החכמה העליונה שב"אצילות" (כפי ש"חכמה עילאה" נקראת "אבא דאצילות"), וְכָל שֶׁכֵּן בִּסְפִירַת הַכֶּתֶר שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנָּה, – מ"חכמה", הַנִּקְרָא "אֲרִיךְ אַנְפִּין", – הרי בודאי שלא היתה לו השגה בזה, שכן "אריך אנפין" הוא הרי בחינה של "אריך", אריכות בלי גבול; ונשמה המלובשת בגוף שהוא בעל גבול – אין בכוחה להשיג ענין של בלי גבול, כִּי אִם – משה השיג, בִּבְחִינַת אֲחוֹרַיִם – החיצוניות, דְּחָכְמָה – אין זו הפנימיות ועצם מדריגת ה"חכמה", כי אם החיצוניות שיש לה כבר שייכות לירידה במדריגות שלמטה מ"חכמה", הַמְלֻבֶּשֶׁת[6] בִּבִינָה, הַמִּתְלַבֶּשֶׁת – "בינה" מתלבשת בְּז' סְפִירוֹת תַּחְתּוֹנוֹת שֶׁנִּקְרָאִים "זְעֵיר אַנְפִּין", – ענין של "זעיר", קטנות וצמצום והגבלה, אלו הן שבע המדות הנקראות בשם "מדות", מלשון "מדה" ושיעור, שכן, זה כבר כפי ש"אור אין סוף" מתלבש בענין של מדה ושל שיעור להיות מקור לעולמות, **סוֹד** הַתּוֹרָה, – "חכמה עילאה" (עליונה) כפי שהיא יורדת (על ידי "בינה") בשבע המדות – זה הסוד של ענין התורה, שההלכות והדינים של התורה, כשר ופסול, חייב וזכאי, טמא וטהור, באים מהמדות: כשר, זכאי וטהור – ממדת החסד. פסול, חייב וטמא – ממדת הגבורה, וכו', **וּמִתְפַּשֶּׁטֶת עַד סוֹף ד' סְפִירוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת, שֶׁהֵן: נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד־מַלְכוּת,** – שבמדות עצמן, ספירות אלו אינן עצמיות המדות, כי אם הענפים של מדות חסד, גבורה, תפארת, להוריד ולממש את המדות "חסד", "גבורה", "תפארת", וְשָׁם הָיְתָה הַשָּׂגַת נְבוּאָתוֹ – של משה רבנו, בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת, דְּהַיְנוּ מִבְּחִינַת פְּנִימִיּוּת דְּנֶצַח־הוֹד־יְסוֹד־מַלְכוּת, – דוקא בספירות אלו, שענינן להוריד את ההשפעה מהספירות העליונות יותר בעולמות שלמטה מ"אצילות" – שם דוקא היתה יכולה להיות ואכן היתה השגת הנבואה של משה רבנו בפנימיות ועצמיות ספירות אלו, אֲבָל לְמַעְלָה מִנֶּצַח־הוֹד־יְסוֹד־מַלְכוּת לֹא הָיְתָה לוֹ שוּם הַשָּׂגָה בִּפְנִימִיּוּת, כִּי אִם בִּבְחִינַת אֲחוֹרַיִם – החיצוניות, דְּחָכְמָה הַמְלֻבֶּשֶׁת[7] בִּבִינָה, הַמְלֻבֶּשֶׁת וּמִתְפַּשֶּׁטֶת תּוֹךְ פְּנִימִיּוּת דְּנֶצַח־הוֹד־יְסוֹד־מַלְכוּת, – רק שם

---

24. משלי ג, ו. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "וכפס"ד השו"ע או"ח סרל"א בארוכה". **25.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "עצ"ע מהי השייכות להכתוב מה יפית גו'?! וי"ל ע"פ המבואר בתו"ח שם הטעם להיופי והנועם ובאופן דהפלאה (מה גו' ומה גו') - מובן שאהב"ת היא כמבואר באגה"ק כאן (וכן בנוגע לאהמ"ס - שלכן אין בה ההפלאה דיופי ונועם)". **1.** תהלים קד, ב. **2.** ראה יהל אור (רשימות הצ"צ) עה"פ. **3.** ראה לקו"ש חי"ט ע' 11 ואילך. וש"נ. **4.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "איוב יא, ט. **5.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "עיי"ש היטב איך ללמוד כהנ"ל באגה"ק - ממ"ש בל"ת, ואיך שנלמד דוקא בצירוף הנא' בכ"ת ובויקרא". **6.** בתניא שלפנינו: "המלובשת", אבל ב"הערות ותיקונים"

היתה לו השגה בפנימיות. הרבי מציין ב"הערות ותיקונים" השאלה: מה מחדש רבנו הזקן בחזרו עוד הפעם על הענין של אחוריים דחכמה המתלבש בבינה, המתלבשת בנהי"ם; הרי אמר זאת כבר לפני זה? ויש לציין שכאן אין רבנו הזקן מזכיר את ההתלבשות בשאר המדות כנזכר לעיל, אלא ההתלבשות שבבינה ובנהי"ם בלבד. **בְּסוֹד** – שאומר במדרש[7]: **"נוֹבְלוֹת חָכְמָה שֶׁלְּמַעְלָה תּוֹרָה"**, – "חכמה" כפי שהיא יורדת במדריגה תחתונה ביותר, עד שהיא רק כמעין ודוגמא למדריגת ה"חכמה" (שזה ענין של "נובלות") – זהו ענין התורה. הרי משמעות הדבר היא, שהתורה איננה העצמיות של "חכמה עילאה" (עליונה), כי אם ה"נובלות" והחיצוניות של "חכמה עילאה"; שכן רק זה יכול לרדת בהתגלות גמורה, בבחינת תורה שהיא ענין של התגלות, בחינת נגלה דתורה, **שֶׁהִיא** – תורה היא **בְּבְחִינַת "זְעִיר אַנְפִּין"**, – כנזכר לעיל, ענין של קטנות וצמצום וגבול, **וּכְדִכְתִיב:** – וכמו שכתוב[8]: **"וְרָאִיתָ אֶת אֲחֹרָי, וּפָנַי** – הפנימיות, **לֹא יֵרָאוּ"**, – פסוק זה נאמר על משה רבנו, שכן, גם משה רבנו יכול היה לראות רק בחינת "אחוריים" ולא הפנימיות והעצמיות של ה"חכמה" שלמעלה, **עַיֵּן שָׁם** – ב"לקוטי תורה" של האריז"ל, **וּבְשַׁעַר הַנְּבוּאָה פֶּרֶק א. וְלִכְאוֹרָה יֵשׁ לְהַפְלִיא; הֲרֵי נֶאֱמַר**[9]: **"וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה"**, – שמשה רבנו השיג במדריגות הגבוהות ביותר בנבואה, **וְאֵיךְ הִשִּׂיג הָאָר"י זַ"ל יוֹתֵר מִמֶּנּוּ וְדָרַשׁ כַּמָּה דְּרוּשִׁים בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת, אֲפִלּוּ בִּסְפִירוֹת וּמַדְרֵגוֹת רַבּוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַחָכְמָה וְכֶתֶר דַּאֲצִילוּת?** – שישנם "דרושים" מרובים בקבלת האריז"ל לא רק בפנימיות "חכמה" דאצילות, אלא גם בפנימיות המדריגות שלמעלה מ"חכמה" דאצילות, ואפילו מ"כתר" דאצילות; הרי, כיוון שהאריז"ל אומר על משה רבנו שלא השיג בנבואתו בפנימיות "חכמה" דאצילות, אלא רק באחוריים של "חכמה", כפי ש"חכמה" יורדת בהתלבשות וכו' – הרי, שהאריז"ל השיג יותר מאשר משה רבנו?! ב"לקוטי הגהות" ל"תניא"[10] מובא כאן לשון "חידושי הריטב"א"[11]: "מעשה מרכבה העליונה הקדושה שלא נסתכלו בה נביאים מעולם וסודה ידועה לבעלי האמת" – מעשה המרכבה העליונה ("מרכבה" שלמעלה מ"אצילות", שכן, יש ענין ה"מרכבה" בעולם ה"בריאה", ו"מרכבה" בעולם ה"אצילות", וישנו ענין ה"מרכבה" למעלה מ"אצילות"), הרי מעשה מרכבה **העליונה** (שלמעלה מעולם ה"אצילות"), שהנביאים מעולם לא הסתכלו בה, (לא השיגו אותה בנבואתם), וסודה ידועה לבעלי האמת, אלה המקובלים היודעים חכמת הקבלה הנקראת "חכמת האמת".

אגרת הקדש

בסוד נובלות חכמה שלמעלה תורה שהיא בבחי' ז"א וכדכתיב וראית את אחורי ופני לא יראו ע"ש ובשער הנבואה פ"א. ולכאורה יש להפליא הרי נאמר ולא קם נביא עוד בישראל כמשה ואיך השיג האריז"ל יותר ממנו ודרש כמה דרושים בבחי' פנימיות אפילו בספירות ומדרגות רבות שלמעלה מהחכמה וכתר דאצילות.

יום שבת קודש א' תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 254, אך הענין הוא... עד עמ' קכח, האותיות.

אַךְ הָעִנְיָן הוּא פָּשׁוּט וּמוּבָן לַכֹּל, שֶׁיֵּשׁ הֶפְרֵשׁ גָּדוֹל בֵּין הַשָּׂגַת חַכְמֵי הָאֱמֶת כְּרַשְׁבַּ"י וְהָאָר"י זַ"ל, שֶׁהִיא הַשָּׂגַת חָכְמָה וָדַעַת, וּבֵין הַשָּׂגַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם וּשְׁאָר הַנְּבִיאִים – שהשיגו, **בְּנְבוּאָה**[12], **הַמְכֻנָּה בַּכָּתוּב בְּשֵׁם "רְאִיָּה" מַמָּשׁ:** – שעל ידי "ראיה" רואים "מהות" הדבר, ואילו בהשגה של חכמה ודעת מבינים רק את "מציאות" הדבר (ולא מהותו). על כך, שנבואה נקראת "ראיה", מביא רבנו הזקן ראיות ממה שכתוב במשה רבנו: **"וְרָאִיתָ אֶת אֲחֹרָי"**, – ולא רק במשה רבנו (שמדריגת הנבואה שלו היתה הגבוהה ביותר) כתוב הלשון "ראיה", אלא גם בישעיה הנביא כתוב[13]: **"רָאָרָאה אֶת ה'"**, – ואפילו לפני מתן תורה, באברהם אבינו, כבר כתוב גם כן הלשון "ראיה" בנבואתו: **"וַיֵּרָא אֵלָיו ה'"**[14]. – כתוב הרי לשון "ראיה", שהיא ראיית המהות ממש. **וְאַף שֶׁ** – הלשון "ראיה" בענין הנבואה **זֶהוּ דֶּרֶךְ מָשָׁל,** – "ראיה" זה **משל** על נבואה, **וְאֵינָהּ רְאִיַּת עַיִן בָּשָׂר גַּשְׁמִי מַמָּשׁ, מִכָּל מָקוֹם, הַנִּמְשָׁל צָרִיךְ לִהְיוֹת דּוֹמֶה לַמָּשָׁל,** – וכיוון שבמשל הכוונה היא ראיית מהות הדבר, כפי שרואים בעין הגשמית, כך גם בנמשל (ראיית הנבואה) צריכה להיות הכוונה, סוג כזה של ראיה רוחנית ה"לוקחת" את המהות של המדריגה האלקית שרואים בנבואה, **וּכְתַרְגּוּם: "וַיֵּרָא אֵלָיו ה'" - "וְאִתְגַּלְיָא לֵיהּ וְכוּ'", שֶׁהוּא בְּחִינַת**

אגרת הקדש

אך הענין הוא פשוט ומובן לכל שיש הפרש גדול בין השגת חכמי האמת כרשב"י והאריז"ל שהיא השגת חכמה ודעת ובין השגת מרע"ה ושאר הנביאים בנבואה המכונה בכתוב בשם ראיה ממש וראית את אחורי ואראה את ה' וירא אליו ה' ואף שזהו דרך משל ואינה ראיית עין בשר גשמי ממש. מ"מ הנמשל צ"ל דומה למשל וכתרגום וירא אליו ה' ואתגליא ליה

תיקן כ"ק אדמו"ר שליט"א שצ"ל כבפנים. **7.** ב"ר פי"ז, ז. **8.** תשא לג, כג. **9.** ברכה לד, י. **10.** קה"ת תשל"ג. **11.** לסוכה כח, א. **12.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "משא"כ השגתם ב"השגת חכ' ודעת" השיגו בכתר וכו'". **13.** ישעי' ו, יא. **14.** וירא יח, א.

הִתְגַּלּוּת, שֶׁנִּגְלָה אֵלָיו[15] **הַנֶּעֱלָם בְּרוּחַ־הוּא** – נעלם ונסתר, למעלה מהתגלות, **בְּבְחִינַת הִתְגַּלּוּת.** – "התגלות" משמעותה, שזה נקלט גם בדרגה הנמוכה יותר, על דרך כמו בראיה גשמית, שלא כמו בשמיעה הקולטת רק דבר רוחני, שהרוחני אינו יכול להיקלט במדריגה התחתונה יותר של ראיה, הוא נשאר בידיעה רוחנית בלבד, ומשמעות הדבר שאין זה בהתגלות לגבי הדרגה התחתונה יותר, ואילו "התגלות" פירושה – שזה נקלט גם בדרגה התחתונה יותר, שכן, הדבר הוא בהתגלות, **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּהַשָּׂגַת חַכְמֵי הָאֱמֶת,** – המקובלים, **שֶׁלֹּא נִגְלָה אֲלֵיהֶם**[16] **הַיְינוּ הַנֶּעֱלָם בְּרוּחַ־הוּא**[17] **בִּבְחִינַת הִתְגַּלּוּת, רַק שֶׁהֵם מַשִּׂיגִים הַעֲלוּמוֹת חָכְמָה הַנֶּעֱלָם** [נוסח אחר: **בַּנֶּעֱלָם**] – על דרך "שמיעה" הקולטת דבר רוחני, שה"רוחני" נשאר אז ברוחניותו והשמיעה והשגה "לוקחת" אותו ברוחניותו, כך הם קולטים בהשגתם את הענין שהוא נעלם ונפלא, אך לא שהענין הנעלם מתגלה אליהם בהתגלות של ירידה למדריגתם. **וּמְפֻלָּא מֵהֶם.**

וְלָכֵן אָמְרוּ: – חכמינו ז"ל[18]: **"חָכָם עָדִיף מִנָּבִיא",** שֶׁיּוּכָל – החכם, **לְהַשִּׂיג בְּחָכְמָתוֹ לְמַעְלָה מִמַּדְרֵגוֹת שֶׁיּוּכְלוּ לִירֵד לְמַטָּה בִּבְחִינַת הִתְגַּלּוּת לִנְבִיאִים בְּמַרְאֵה נְבוּאָתָם**[19]**,** – שכן, כיוון שאל הנביאים, צריך הדבר לרדת למטה באופן של ראיה, הרי המדריגות הגבוהות ביותר – על דרך שנזכר לעיל, הפנימיות של "חכמה עילאה" (עליונה) – אי אפשר להן לרדת למטה בהתגלות, **כִּי לֹא יוּכְלוּ לִירֵד וּלְהִתְגַּלּוֹת אֲלֵיהֶם,** – לנביאים ב"מראה הנבואה", רַק **מַדְרֵגוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת, שֶׁהֵן:** – ספירות **נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד־מַלְכוּת, שֶׁהֵן הֵן הַיּוֹרְדוֹת תָּמִיד וּמִתְגַּלּוֹת מֵהַמַּשְׁפִּיעַ לְהַמְקַבֵּל בִּבְחִינַת מֹחִין וְחַיּוּת, כַּיָּדוּעַ לְיוֹדְעֵי חֵן,** – כידוע ללומדי תורת הקבלה, **שֶׁהַנֶּצַח־הוֹד־יְסוֹד־מַלְכוּת שֶׁל הָעֶלְיוֹן** – של המדריגה העליונה יותר, שזו המדריגה התחתונה ביותר של המדריגה העליונה, **מִתְלַבְּשִׁים בַּתַּחְתּוֹן** – במדריגה התחתונה יותר, **לְהַחֲיוֹתוֹ, שֶׁהֵן הֵן כְּלֵי הַהַשְׁפָּעָה וְהוֹרָדַת הַחַיּוּת מֵהָעֶלְיוֹן לַתַּחְתּוֹן** – מהמדריגה העליונה יותר למדריגה התחתונה יותר, **בְּכָל הָעוֹלְמוֹת וְהַמַּדְרֵגוֹת, וְלָכֵן גַּם כֵּן הֵן הֵן הַמִּתְגַּלּוֹת לַנְּבִיאִים בִּבְחִינַת הִתְגַּלּוּת מַמָּשׁ,** – כפי שהדבר בענין הנבואה, כנזכר לעיל, שזה יורד אליהם באופן של התגלות. **וּבְתוֹכָן** – בספירות נצח־הוד־יסוד־מלכות, **מְלֻבָּשׁ אוֹר** – ספירת **הַבִּינָה, שֶׁהִיא בְּחִינַת הָבְנַת הָאֱלֹהוּת מֵאוֹר** [נֶסַח אַחֵר: **וְאוֹר**] **אֵין סוֹף בְּרוּחַ־הוּא,** – או לפי הנוסח השני, בחצאי ריבוע – הבנת האלקות ואור אין סוף ברוך הוא, שגם "אור אין סוף" ברוך הוא יורד בהבנה זו, **וּבְתוֹכָהּ** – ב"בינה", **מְלֻבָּשִׁים אֲחוֹרַיִם דְּחָכְמָה, שֶׁהִיא** – "חכמה" היא, **מַדְרֵגָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל וְהַהָבְנָה בֶּאֱלֹהוּת בָּרוּחַ־הוּא, כִּי שֵׁם "חָכְמָה" מוֹרֶה עַל מְקוֹר הַשֵּׂכֶל וְהַהָבְנָה.** – כנזכר בפרק י"ח בחלק הראשון של ספר ה"תניא", שהמלה "חכמה" היא "כח מה"[20], דבר שאינו בר הבנה והשגה בשכל, **וְלָכֵן אָמְרוּ בַּזֹּהַר, דְּ"אוֹרַיְתָא מֵחָכְמָה נָפְקַת",** – תורה באה מחכמה, בזוהר בשלח (סב, א) נאמר שאורייתא (תורה) באה מ"חכמה עילאה" (עליונה), וכך גם בזוהר חוקת (קפב, א) ואתחנן (רסא, א) ובעוד מקומות, **כִּי טַעֲמֵי מִצְוֹת לֹא נִתְגַּלּוּ,** – כענין של שכל ושל הבנה, **וְהֵם לְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל וְהַהָבְנָה,** – למעלה מ"חכמה". **וְגַם בְּאֵיזֶהוּ מְקוֹמָן שֶׁנִּתְגַּלָּה וְנִתְפָּרֵשׁ אֵיזֶה טַעַם הַמּוּבָן לָנוּ לְכָאוֹרָה - אֵין זֶה הַטַּעַם הַמּוּבָן לָנוּ לְבַדּוֹ תַּכְלִית** – סוף, **הַטַּעַם** – של המצוה, **וּגְבוּלוֹ,** – שנאמר שכאן מסתיים הטעם ואין לו עומק יותר, **אֶלָּא בְּתוֹכוֹ** – בתוך הטעם, **מְלֻבָּשׁ פְּנִימִיּוּת וְתַעֲלוּמוֹת חָכְמָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל וְהַהָבְנָה.** – בשיחה קדושה[21] הסביר פעם הרבי, שרבנו הזקן מדייק בלשון שאין זה "תכלית הטעם", אין זה סוף **הטעם** של המצוה, כלומר, שלא זו בלבד שאין זה תכלית המצוה עצמה,

אגרת הקדש

וכו' שהוא בחי' התגלות שנגלה אליו הנעלם ב"ה בבחי' התגלות משא"כ בהשגת חכמי האמת שלא נגלה אליהם הוי' הנעלם ב"ה בבחי' התגלות רק שהם משיגים תעלומות חכמה הנעלם [נ"א בנעלם] ומופלא מהם ולכן אמרו חכם עדיף מנביא שיכול להשיג בחכמתו למעלה מעלה ממדרגות שיוכלו לירד למטה בבחי' התגלות לנביאים במראה נבואתם כי לא יוכלו לירד ולהתגלות אליהם רק מדרגות התחתונות שהן נהי"מ שהן הן היורדות תמיד ומתגלות מהמשפיע להמקבל בבחי' מוחין וחיות כידוע לי"ח שהנהי"מ של העליון מתלבשים בתחתון להחיותו שהן הן כלי ההשפעה והורדת החיות מהעליון לתחתון בכל העולמות והמדרגות ולכן ג"כ הן הן המתגלות לנביאים בבחי' התגלות ממש ובתוכן מלובש אור הבינה שהיא בחי' הבנת האלהות מאור [נ"א ואור] א"ס ב"ה ובתוכה מלובשים אחוריים דחכמה שהיא מדרגה שלמעלה מהשכל וההבנה באלהות ב"ה כי שם חכמה מורה על מקור השכל וההבנה ולכן אמרו בזהר דאורייתא מחכמה נפקת כי טעמי מצות לא נתגלו והם למעלה מהשכל וההבנה. וגם באיזהו מקומן שנתגלה ונתפרש איזה טעם המובן לנו לכאורה אין זה הטעם המובן לנו לבדו תכלית הטעם וגבולו אלא בתוכו מלובש פנימיות ותעלומות חכמה שלמעלה מהשכל

---

15. ב"הערות ותיקונים" תיקן כ"ק אדמו"ר שליט"א "אליו הוי' הנעלם". **16.** ב"הערות ותיקונים" מביא אשר כ"ק אדמו"ר הצ"צ הגי' כאן שצ"ל: עליהם, ומעיר ע"ז כ"ק אדמו"ר שליט"א בהערות שם וז"ל: כן הוא בכת"י המעתיק (גוף כתי"ק הצ"צ אינו). ואולי טעה וצ"ל: **אליהם.** וכמו"ש באגה"ק לפנ"ז: **אליו. 17.** ב"הערות ותיקונים" מביא אשר כ"ק אדמו"ר הצ"צ הגי' כאן שצ"ל: הוי' בבחי' (בלי תיבות "הנעלם ב"ה"). **18.** ב"ב יב, א. **19.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "משא"כ בהשגתם, כנ"ל". **20.** זח"ג כח, א. **21.** ש"פ וישב ה'תשכ"ד.

אלא זה אפילו לא תכלית **הטעם** של המצוה, שכן ענינה האמיתי של מצוה הוא הרצון העליון שלמעלה לגמרי מטעם, שלכן הרי עיקר קיום המצוות הוא כדי לקיים רצון הקדוש ברוך הוא. וכפי שכ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" כותב בספרו "דרך מצותיך" (הנקרא גם "ספר **טעמי** המצוות, כי הוא ספר של **טעמים** על מצוות) מיד במצוה הראשונה[22], שעיקר הכוונה הנדרשת בקיום מצוה היא, לכוון בעשיית המצוה שכך ציוונו בורא העולם לעשות, ושידע האדם שבאותו מעשה הוא מקיים ציוויו ורצונו של הקדוש ברוך הוא, למרות שאין הוא יודע את המכוון והמטרה של המצוה, והוא אומר שם להלן שמה שמובן משהו מטעם המצוה (כמו על דרך הקבלה והחסידות, החקירה והדרוש) אין זה באמת רק רמז של הענין, וכטיפה מים האוקיינוס, ויתירה מזו באין ערוך ממש, שכן האדם שלבוש בחומר (הגוף) אי אפשר לו להשיג רוחניות, ומשה רבנו שכבר למעלה משלשת אלפים שנה בגן עדן והולך תמיד מחיל אל חיל בעומק השגת טעמי המצוות, ועל כל אלה (מה שמשה רבנו משיג) כתוב[23] "לכל תכלה ראיתי קץ" (שלהשגה ולכליון של גן עדן יש קץ וגבול), ואילו המצוה עצמה "רחבה מצותך מאד" היא "רחבה", בלי גבול, שכן יש בה גבוה וגבוה יותר[24]. מה שהוא אומר שרק "**באיזהו מקומן**" נתגלה טעם המצוה, שלכאורה ישנן הרי הרבה מצוות של "משפטים" ו"עדות", שיש בהן טעם גלוי, והן רוב המצוות, כיצד, איפוא, הוא אומר שרק **באי אלה** מצוות נתגלה טעמן? מובא על כך ב"לקוטי ביאורים" על "תניא" (להרב קארף שי') בשם הרבי, שגם **באותן** מצוות יש טעם רק למצוה **בכלל**, ואילו פרטיה המרובים של המצוה – לא נתגלה טעמם, כמו, למשל, מצות תפילין, שהמצוה בכלל יש לה טעם, שיהיה "לאות על ידיך"[25], ואילו פרטיה הרבים של מצות תפילין: שתהיינה מרובעות, ארבע פרשיות בארבעה "בתים" בשל ראש, ובשל יד "בית" אחד בלבד, רצועות שחורות, וכדומה – כל אלה אין להם טעם בגלוי. **וְכֵן בְּכָל דִּבּוּר וְדִבּוּר שֶׁיָּצָא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לַנְּבִיאִים, הַכְּתוּבִים בַּתְּנַ"ךְ,** – שכל דיבור של נבואה שבתנ"ך הוא נבואה לכל הדורות, לא רק לאותו זמן שהנבואה נאמרה בו[26], **הֵן דִּבְרֵי תּוֹכֵחָה** – שנביאים הוכיחו את בני ישראל בדבר ה' של נבואה שנתגלה אליהם, שאז הרי אין זה שהנביא מוכיח את בני ישראל, כי אם הקדוש ברוך הוא מוכיח את בני ישראל על ידי הנביא, **וְהֵן סִפּוּרֵי מַעֲשִׂיּוֹת** – אם הסיפור מופיע בתורה או בנביאים או בכתובים, הרי אמת הדבר שזה כפשוטו, שכך אירע, אך כיוון שזה נקבע בתורה, משמעותו הוא ענין נצחי לכל הזמנים, **מְלֻבָּשִׁים בְּתוֹכָם** – בדברי התוכחה ובסיפורי המעשיות, **בְּחִינַת חָכְמַת אֱלֹהוּת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל וְהַהֲבָנָה, כַּנִּרְאֶה בְּחוּשׁ מֵעֵנְיַן הַ"קְּרִי" וְהַ"כְּתִיב",** – מילים בתנ"ך שיש הבדל בין איך שכותבים אותן לבין איך שקוראים אותן, **כִּי הַ"קְּרִי"** – איך שקוראים את המלה, **הוּא לְפִי הַהֲבָנָה הַנִּגְלֵית לָנוּ, וְהַ"כְּתִיב"** – איך שכותבים את המלה, **הוּא לְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל וְהַהֲבָנָה, שֶׁתֵּבָה זוֹ כְּכְתִיבָתָהּ** – כפי שנכתבה, **אֵין לָהּ לְבוּשׁ בְּבְחִינַת הַהֲבָנָה, וּבְקְרִיאָתָהּ בַּפֶּה** - **יֵשׁ לָהּ לְבוּשׁ.** – של הבנה, שמבינים את המלה לפי תוכנו הפשוט של הענין. כמו למשל, "הוא עשנו ולא (ולו) אנחנו עמו וצאן מרעיתו"[27], שהכתיב הוא "ולא" (באל"ף) שהכוונה היא "ואין", והקרי הוא "ולו" (בוא"ו) שהכוונה היא "ואליו" – הרי הקרי "ולו" (ואליו) יש לו לבוש לפי פשטות הענין, שמדובר כאן: "כי הוא עשנו" – "ולו אנחנו", ואליו אנו מיוחדים בתור "עמו וצאן מרעיתו"; ואילו הכתיב הוא "ולא" (באל"ף) "ואין", הרי במשמעותו העמוקה יש לכך הסבר[28], אבל בלבוש הפירוש הפשוט – אין לכך שום הבנה[29]. **וְכֵן הָעִנְיָן בְּאוֹתִיּוֹת גְּדוֹלוֹת שֶׁכַּתְּנַ"ךְ, שֶׁהֵן מֵעֵלְמָא עִלָּאָה,** – מעולם עליון יותר, בספירת ה"בינה", **וּמְאִירוֹת מִשָּׁם בְּגִלּוּי בְּלִי לְבוּשׁ כִּשְׁאָר הָאוֹתִיּוֹת.**

אגרת הקדש

וההבנה וכן בכל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה לנביאים הכתובים בתנ"ך הן דברי תוכחה והן סיפורי מעשיות מלובש בתוכם בחינת חכמת אלהות שלמעלה מהשכל וההבנה כנראה בחוש מענין הקרי והכתיב כי הקרי הוא לפי ההבנה הנגלית לנו והכתיב הוא למעלה מהשכל וההבנה שתיבה זו ככתיבתה אין לה לבוש בבחינת ההבנה ובקריאתה בפה יש לה לבוש וכן הענין באותיות גדולות שבתנ"ך שהן מעלמא עילאה ומאירות משם בגילוי בלי לבוש כשאר האותיות.

יום ראשון ב' תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קכח, והנה בחי' חכמת... עד עמ' 256, מהאריז"ל.

וְהִנֵּה, בְּחִינַת חָכְמַת אֱלֹהוּת בָּרוּךְ־הוּא הַמְלֻבֶּשֶׁת בְּתַרְיַ"ג – 613, **מִצְוֹת הַתּוֹרָה - נִקְרֵאת בְּשֵׁם "בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם דְּחָכְמָה",** – חיצוניות ה"חכמה". לעיל אמר רבנו הזקן, שמה שהשיג משה רבנו בנבואה, בספירת ובחינת ה"חכמה", הוא רק "אחוריים דחכמה", ולאחר מכן אמר, שגם מה שתורה "מחכמה נפקת" (באה מבחינת "חכמה") זה גם כן בחינת "אחוריים" של חכמה, שגם "אחוריים דחכמה" הוא ענין שלמעלה משכל ומהבנה – אומרים לכן שתורה באה מחכמה,

אגרת הקדש

והנה בחי' חכמת אלהות ב"ה המלובשת בתרי"ג מצות התורה נק' בשם בחינת אחוריי' דחכמה כי כל

---

22. ד, ב. **23.** תהלים קיט, צו. נתבאר לעיל סימן יז. **24.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "להעיר מהמשנה (ברכות לג ב): האומר... אשר במו"נ ח"ג פמ"ח פי' טעם המצוה דשה"ק [דשילוח הקן] כדי לקבוע... ובפיה"מ כ' הרמב"ם עצמו שהיא מצוה ש'אין לו טעם'!". **25.** ואתחנן ו, ח. **26.** ראה מגילה יד, א. **27.** תהלים ק, ג. וראה ב"ר רפ"ק. **28.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "זח"א קכ, ב. אוה"ת (יהל אור) להצ"צ לתהלים עה"פ. וש"נ. **29.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "אבל עיין פירש"י שם".

וכן הוא אומר שחכמת אלקות המלובשת בתרי"ג מצוות – היא גם כן בחינת אחוריים של חכמה, **כִּי כָּל אֲחוֹרַיִם שֶׁבַּסְּפִירוֹת הֵן מַדְרֵגוֹת הַחִיצוֹנוֹת וְהַתַּחְתּוֹנוֹת בְּמַעֲלָה שֶׁבַּסְּפִירָה זוֹ, מַה שֶּׁיּוּכְלוּ לֵירֵד וּלְהִתְפַּשֵּׁט לְמַטָּה לְהִתְלַבֵּשׁ בַּבְּרוּאִים לְהַחֲיוֹתָם; וּבְחִינַת הַפָּנִים,** – הבחינה הפנימית של הספירה, **הִיא הַסְּפִירָה עַצְמָהּ הַמְיֻחֶדֶת בְּמַאֲצִילָהּ אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּתַכְלִית הַיִּחוּד. כְּגוֹן** דֶּרֶךְ **מָשָׁל, סְפִירַת חָכְמָה** – אודותה מדובר כאן, **שֶׁהִיא מְיֻחֶדֶת בְּמַאֲצִילָהּ אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, כִּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְחָכְמָתוֹ אֶחָד (כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל),** – בפרק ב' ובפרק נ"ב בחלק הראשון של ספר ה"תניא", **וּמַה שֶּׁמֵּאִיר וּמִתְפַּשֵּׁט מֵחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ לְמַטָּה בַּתַּחְתּוֹנִים, שֶׁהֵם בַּעֲלֵי גְבוּל וְתַכְלִית,** – יש להם גבול וסוף, **וּמִתְלַבֵּשׁ בָּהֶם** – בפנימיות, שכן "מאיר" ו"מתפשט" יכול הרי להיות באופן של "מקיף", שהאור אינו מתצמצם לפי ערך הדבר שבו הוא מאיר ומתפשט, ואינו מתאחד בו, ואילו "התלבשות" היא הרי, שהאור מתצמצם לפי ערך הדבר שבו הוא מתלבש ומתאחד אתו, הרי, אם הנבראים שבהם מתלבש האור, הם בעלי גבול ותכלית, אי אפשר הרי להיות שהאור המתלבש בהם יהיה אור שבבחינת בלי גבול – כפי שהדבר בספירה עצמה שהיא מיוחדת במאציל בתכלית היחוד, וכשם שהמאציל הוא "אין סוף" ו"בלי גבול", כך גם הספירה היא בבחינת "בלי גבול", הרי מה שמאיר ומתפשט **ומתלבש** בנבראים **נִקְרָא "אֲחוֹרַיִם"**, – החיצוניות של הספירה ולא הספירה עצמה, **וְנִקְרָא גַּם כֵּן בְּחִינַת "עֲשִׂיָּה שֶׁבַּאֲצִילוּת"**[30]. – ה"אחוריים" והחיצוניות של ספירת ה"חכמה" (ש"חכמה" היא הרי הבחינה של "אצילות") נקרא בחינת **העשיה** שב"אצילות" – בחינה של "אצילות" שיכולה לרדת למטה. **פֵּרוּשׁ, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּמוֹ שֶׁבָּאָדָם הַתַּחְתּוֹן שֵׁשׁ בְּנִשְׁמָתוֹ ה' מַדְרֵגוֹת, זוֹ לְמַטָּה מִזּוֹ, שֶׁהֵן בְּחִינַת הַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת וּמַחֲשָׁבָה וְדִבּוּר וּמַעֲשֶׂה, וְהַמַּעֲשֶׂה הִיא** – המדריגה **הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁבְּכֻלָּם,** – גילוי הנפש שישנו ב"מעשה" הוא במדריגה פחותה בהרבה מאשר בשאר הבחינות שעל ידן הנפש מתגלה, **שֶׁהַחִיּוּת הַמִּתְפַּשֵּׁט מֵהַנְּשָׁמָה וּמְלֻבָּשׁ בְּכֹחַ הַמַּעֲשֶׂה, הוּא כְּאֵין לְגַבֵּי הַחִיּוּת הַמִּתְפַּשֵּׁט מִמֶּנָּה וּמְלֻבָּשׁ בְּכֹחַ הַדִּבּוּר, שֶׁהוּא** – כוח הדיבור, הוא **כְּאֵין לְגַבֵּי הַחִיּוּת הַמִּתְפַּשֵּׁט מִמֶּנָּה** – מהנשמה, **וּמְלֻבָּשׁ בְּמַחֲשָׁבָה וּמִדּוֹת וְשֵׂכֶל** – כל אלה מיוחדים עם הנפש, שכן, אפילו מחשבה שהיא "לבוש" לנפש, היא, אבל, לבוש המיוחד עם הנפש, והיא קיימת תמיד כשם שהנפש עצמה קיימת תמיד, ואילו דיבור ומעשה הם "לבושים נפרדים", מהנפש, (שלכן אפילו בדיבור הרי "עת לדבר ועת לחשות מלדבר"[31]), ובהם גופא, "מעשה" נפרד הרבה יותר מהנפש מאשר דיבור, **כֵּן עַל דֶּרֶךְ זֶה מַמָּשׁ** – כמו שהדבר במשל של הנפש, **הִיא בְּחִינַת חָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, מַה שֶּׁיּוּכַל לְהִתְפַּשֵּׁט מִמֶּנָּה (לְהַשְׁפִּיעַ) [לְהִתְלַבֵּשׁ] בַּתַּחְתּוֹנִים כֻּלָּם,** – שכן, הרי "כולם בחכמה עשית"[32], הכל נתהווה על ידי "חכמה", הרי ש"חכמה" מתלבשת בכל הנבראים, ואיזו בחינה של "חכמה" יכולה להתלבש בכל הנבראים **הֵם**[33] **כְּאֵין לְגַבֵּי בְּחִינַת פָּנִים** – פנימיות ה"חכמה", **הַמְיֻחָד בַּמַּאֲצִיל בָּרוּךְ־הוּא, דְּכֻלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חָשִׁיב,** – שכן, הכל לגבי הקדוש ברוך הוא נחשב לכלום – הרי שהבחינה שהיא "קמי" (מיוחדת אתו) – היא לגביו כלא כלום. **וְהַהַשְׁפָּעָה לְכָל הַנִּבְרָאִים כֻּלָּם שֶׁהֵם בַּעֲלֵי גְבוּל וְתַכְלִית - נֶחְשֶׁבֶת יְרִידָה וְצִמְצוּם כְּבִיכוֹל לְגַבֵּי הַמַּאֲצִיל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּמוֹ שֶׁנֶּחְשֶׁבֶת יְרִידָה וְצִמְצוּם לְשֵׂכֶל הָאָדָם הַמַּשְׂכִּיל הַמְצֻמְצָם בְּאֵיזֶה עֲשִׂיָּה גַּשְׁמִיּוּת וְחָמְרִית מַמָּשׁ. וְלָכֵן מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁהִשִּׂיג עַד אֲחוֹרַיִם דְּחָכְמָה,** – כנזכר לעיל, **זָכָה שֶׁתִּנָּתֵן עַל יָדוֹ הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא** – התורה, היא **"נוֹבְלוֹת חָכְמָה שֶׁלְּמַעְלָה", פֵּרוּשׁ מַה שֶּׁנּוֹבֵל מִמֶּנָּה וְיוֹרֵד לְמַטָּה וּמִתְלַבֵּשׁ**

אגרת הקדש

אחוריים שבספירות הן מדרגות החיצונות והתחתונות במעלה שבספירה זו מה שיוכלו לירד ולהתפשט למטה להתלבש בברואים להחיותם ובחי' הפנים היא הספירה עצמה המיוחדת במאצילה א"ס ב"ה בתכלית היחוד כגון ד"מ ספירת חכמה שהיא מיוחדת במאצילה א"ס ב"ה בתכלית היחוד כי הקב"ה וחכמתו אחד (כמ"ש לעיל) ומה שמאיר ומתפשט מחכמתו ית' למטה בתחתונים שהם בעלי גבול ותכלית ומתלבש בהם נק' אחוריים ונק' ג"כ בחי' עשיה שבאצי' פי' עד"מ כמו שבאדם התחתון שיש בנשמתו ה' מדרגות זו למטה מזו שהן בחי' השכל והמדות ומחשבה ודבור ומעשה והמעשה היא התחתונה שבכולם שהחיות המתפשט מהנשמה ומלובש בכח המעשה הוא כאין לגבי החיות המתפשט ממנה ומלובש בכח הדבור שהוא כאין לגבי החיות המתפשט ממנה ומלובש במחשבה ומדות ושכל כן עד"ז ממש היא בחי' חכמתו ית' מה שיוכל להתפשט ממנה (להשפיע) [להתלבש] בתחתונים כולם הם כאין לגבי בחינת פנים המיוחד במאציל ב"ה דכולא קמיה כלא חשיב וההשפעה לכל הנבראים כולם שהם בעלי גבול ותכלית נחשבת ירידה וצמצום כביכול לגבי המאציל א"ס ב"ה עד"מ כמו שנחשבת ירידה וצמצום לשכל האדם המשכיל המצומצם באיזה עשיה גשמיות וחומרית ממש ולכן משה רבינו ע"ה שהשיג עד אחוריים דחכמה זכה שתנתן ע"י התורה שהיא נובלות חכמה שלמעלה פי' מה שנובל ממנה ויורד למטה

---

30. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כ"ה בהדפוסים שראיתי. ולכאורה הול"ל עשי' שבחכמה. ואולי אפ"ל שכאן מדבר בהחילוק דגבול ובל"ג - בי"ע ואצילות - תורתך - תורה דאציל', שלמדתנו - תורה דבריאה, ולכן מדגיש שבאצי'. והשייכות שבין זל"ד - דבל"ג דאצי' ה"ה דאצי' הוא חכ' (יו"ד שבשם) ובי"ע שאר הספירות". **31.** ראה קהלת ג, ז. **32.** תהלים קד, כד. **33.** ב"הערות ותיקונים" תיקן כ"ק אדמו"ר שליט"א

אגרת הקדש

ומתלבש בתורה גשמיות שלנו שעיקרה ותכליתה הוא קיום המצות ל"ת ועשה בפועל ומעשה ממש כמאמר היום לעשותם וגדול תלמוד שמביא לידי מעשה והלומד שלא לעשות נוח לו שנהפכה שלייתו וכו' וכל אדם מוכרח להתגלגל עד שיקיים כל התרי"ג מצות בפועל ממש כנודע מהאריז"ל:

בְּתוֹרָה גַּשְׁמִיּוּת שֶׁלָּנוּ, שֶׁעִקָּרָהּ וְתַכְלִיתָהּ – של תורה, הוּא קִיּוּם הַמִּצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה וַעֲשֵׂה בְּפֹעַל וּמַעֲשֶׂה מַמָּשׁ, כְּמַאֲמַר[34]: "הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם", – וכפי שהגמרא אומרת בעירובין[35] על כך: "היום לעשותם ולא למחר לעשותם", שזמן קיום המצוות הוא דווקא היום, בעולם הזה. **וְ"גָדוֹל תַּלְמוּד שֶׁמֵּבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה"**[36], – הרי שהגדלות של תלמוד (לימוד) היא מפני שזה **מביא** לעשיית המצוות, הרי שהתכלית היא – קיום המצוות, **וְ"הַלּוֹמֵד שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת - נֹחַ לוֹ שֶׁנֶּהְפְּכָה שְׁלִיָּתוֹ וְכוּ'"**[37], – ולא היה נברא, **וְכָל אָדָם מְבֻרָּח לְהִתְגַּלְגֵּל עַד שֶׁיְּקַיֵּם כָּל הַתַּרְיַ"ג מִצְוֹת בְּפֹעַל מַמָּשׁ, כַּנּוֹדַע מֵהָאָרִי" זַ"ל**[38]: – ב"יהל אור" להרבי ה"צמח צדק", על תהלים, עמוד 369, מביא על אגרת קודש זו: רבנו הזקן מתחיל את האגרת בפסוק "עוטה אור כשלמה", ובאגרת חסר הביאור על פסוק זה, אלא מההקדמה מסתבר ש"אחוריים דחכמה" הנקרא "נובלות חכמה שלמעלה תורה", זה ה"שלמה" (הלבוש) ונגלה דתורה, ובחינת פנימיות אבא (פנימיות החכמה) היא טעמי תורה, (שבעיקרו זה יתגלה בביאת המשיח, כפי שרש"י אומר על הפסוק[39], "ישקני מנשיקות פיהו", שמשיח יגלה טעמי תורה, ומעין זה היא התגלות החסידות שהיא הכנה למשיח, על דרך שטועמים ממאכלי השבת – בערב שבת)[40]. והוא (ממשיך ה"צמח צדק" ב"יהל אור") ה"אור" המלובש ב"שלמה", שכן, זה האור שנברא ביום ראשון ש"גנזו לצדיקים", והיכן גנזו – בתורה[41], וזהו "פנימיות יסוד אבא", כפי שהרמ"ז אומר בפרשת בהעלותך[42]. וה"צמח צדק" מציין שם מהסידור במאמר "ועשו להם ציצית"[43].

שצ"ל הוא. **34.** ואתחנן ז, יא. **35.** כב, א. **36.** קידושין מ, ב. **37.** ירושלמי שבת פ"א ה"א. **38.** ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"א ה"ד ובהנסמן שם בציונים ומ"מ. **39.** שה"ש א, ב. **40.** ראה לקו"ש חט"ו ע' 282 ובהנסמן בהערות שם. **41.** לקו"ש ח"י ע' 10 ובהנסמן שם. **42.** ח"ג קסב, א. **43.** סידור עם דא"ח (קה"ת, תשכ"ה).

המשך מעמוד יט

שיחת יום ב' דראש השנה ה'תשי"ג

ה. [אחרי תפלת ערבית והבדלה – אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:]

אף על פי שענין ההבדלה, "המבדיל בין קודש לחול", הוא התעלמות הקדושה דשבת ויום טוב, מכל מקום, הרי הכוונה בהתעלמות זו היא – בשביל שיהיה החיפוש אחר קדושת שבת ויום טוב, כמשל האב המסתיר את עצמו מבנו כדי שיחפשנו כו'[9].

וענין זה נקל יותר מיד לאחרי ראש השנה, כיון שהעבודה דראש השנה מהוה נתינת-כח שבכל השנה יוכלו לחפש ולמצוא את הענינים דראש השנה.

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) יתן השם יתברך שיהיה ענין החיפוש כו', ובלשון הכתוב[10]: "דרשו הוי'", ואז יהיה "בהמצאו"; שיהיה "קראוהו", ואז – "בהיותו קרוב".

כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה.

---

9) ראה לקו"ת פ' ראה יט, ג. שער האמונה לאדמו"ר האמצעי בהקדמה (ב, ב ואילך). המשך תרס"ו ע' רמח ואילך.

10) ישעי' נה, ו. וראה ר"ה יח, א. וש"נ.

יום ראשון

תהלים:
מפרק קיג
עד פרק קיח
ופרקים
ע־עב

יום שישי — כד אלול — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: נצבים וילך, ששי עם פירש״י.
תהלים: קיג־קיח. ע־עב.
תניא: והשנית היא . . . .דעהו.א

אַמאָל איז יעדער וואָרט וואָס מ׳האָט געהערט געווען א תורה, און יעדער זאך וואָס מ׳האָט געזעהן – א הוראה אין עבודה און הדרכה.

בֶּעָבָר, כָּל אִמְרָה שֶׁשָּׁמְעוּ הָיְתָה תּוֹרָה, וְכָל דָּבָר שֶׁרָאוּ – הוֹרָאָה בָּעֲבוֹדָה וְהַדְרָכָה.

יום שני

תהלים:
מפרק קיט
אשרי . . .
מצותך מאד.
ופרקים
עג־עה

שבת — כה אלול — ה׳תש״ג

אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁכָּמָה. יוֹם הִתְוַעֲדוּת.
סְלִיחוֹת – אַחַר חֲצוֹת לַיְלָה וּבְסָמוּךְ לָהּ. אֲבָל בִּשְׁאָר הַיָּמִים – בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר.
כַּאֲשֶׁר נִצָּבִים וַיֵּלֶךְ נִפְרָדוֹת, מַתְחִילִין לְמַפְטִיר וְכֵן לִשְׁבִיעִי – שַׁבָּת פָּרָשַׁת נִצָּבִים – רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ גו׳.

שיעורים. חומש: נצבים וילך, שביעי עם פירש״י.
תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד. עג־עה.
תניא: יט. עוטה . . . ־254־ דאצילות.

אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן סִפֵּר: בִּהְיוֹתִי בְּמַעֲזְרִיטְשׁ, שָׁמַעְתִּי מִמּוֹרִי וְרַבִּי הָרַב הַמַּגִּיד בְּשֵׁם מוֹרוֹ וְרַבּוֹ הַבַּעַל שֵׁם טוֹב נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן: הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי שֶׁהוּא הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ מְבָרְכוֹ בְּשַׁבָּת מְבָרְכִים שֶׁהוּא הַשַּׁבָּת הָאַחֲרוֹן דְּחֹדֶשׁ אֱלוּל, וּבְכֹחַ זֶה יִשְׂרָאֵל מְבָרְכִים אֶת הֶחָדָשִׁים י״א פְּעָמִים בְּשָׁנָה. כְּתִיב ״אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם״, דְּ״הַיּוֹם״ קָאִי עַל רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁהוּא יוֹם הַדִּין, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב ״וַיְהִי הַיּוֹם גו׳״ וְתִרְגֵּם ״וַהֲוָה יוֹם דִּינָא רַבָּא״, וְ״אַתֶּם נִצָּבִים – קַיָּמִים וְעוֹמְדִים״, וְהַיְנוּ שֶׁזּוֹכִים בַּדִּין. וּבְשַׁבָּת שֶׁלִּפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁהוּא שַׁבָּת הָאַחֲרוֹן דְּחֹדֶשׁ אֱלוּל, קוֹרְאִין אָז פָּרָשַׁת ״אַתֶּם נִצָּבִים״, דְּזֶהוּ בִּרְכָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּשַׁבָּת מְבָרְכִים חֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי, שֶׁהוּא הַמְשֻׁבָּע וְהַמַּשְׁבִּיעַ בְּרֹב טוּב לְכָל יִשְׂרָאֵל עַל כָּל הַשָּׁנָה.

יום שלישי

תהלים:
פרק קיט
מה . . .
לא שכחתי.
ופרקים
עו־עח

יום ראשון — כו אלול — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: האזינו, פ׳ ראשונה עם פירש״י.
תהלים: קיט, מה . . . לא שכחתי. עו־עח.
תניא: אך הענין . . . ־קכח־ האותיות.

סדר הכשר בשר לאכילה להוציא ממנו דם האסור הוא: שרי׳, מליחה, הדחה. ענינם בעבודה: שרי׳ – ווייקען זיך אין דברי הרב, מליחה – יחידות, הדחה – ניגון.

סֵדֶר הֶכְשֵׁר בָּשָׂר לַאֲכִילָה לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ דַּם הָאָסוּר הוּא: שְׁרִיָּה, מְלִיחָה, הֲדָחָה. עִנְיָנָם בַּעֲבוֹדָה: שְׁרִיָּה – לְהַשְׁרוֹת עַצְמוֹ בְּדִבְרֵי הָרַב, מְלִיחָה – יְחִידוּת, הֲדָחָה – נִגּוּן.

יום רביעי

תהלים: מפרק קכ עד פרק קלד ופרקים עט־פא

יום שני **כז אלול** ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: האזינו, שני עם פירש״י.
תהלים: קכ־קלד. עט־פא.
תניא: והנה בחי׳ . . . ־256־ ושכל.

מדברי קודש רבינו הזקן: ישראל גוי אחד בארץ, דער עם ישראל אויך אין דער ערדישער וועלט איז פארבונדען מיט ה׳ אחד, השי״ת מאַכט פון רוחניות גשמיות, און דער עם ישראל מאַכט פון גשמיות רוחניות.

מִדִּבְרֵי קֹדֶשׁ רַבֵּנוּ הַזָּקֵן: ״יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ״. עַם יִשְׂרָאֵל, גַּם בְּאַרְצִיּוּת הָעוֹלָם, קָשׁוּר הוּא עִם ה׳ אֶחָד. ה׳ יִתְבָּרֵךְ עוֹשֶׂה מֵהָרוּחָנִיּוּת גַּשְׁמִיּוּת, וְעַם יִשְׂרָאֵל עוֹשֶׂה מֵהַגַּשְׁמִיּוּת רוּחָנִיּוּת.

יום חמישי

תהלים: מפרק קלה עד פרק קלט ופרקים פב־פד

יום שלישי **כח אלול** ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: האזינו, שלישי עם פירש״י.
תהלים: קלה־קלט. פב־פד.
תניא: כן עד״ז . . . .־256־ מהאריז״ל.

ברכת ד׳ היא תעשיר, בכלל ובפרט להנותן מעתו ומזמנו לעסוק בצרכי צבור בעניני צדקה וחזוק היהדות, וכמאמר: דער אויבערשטער ב״ה בלייבט ניט קיין בעל חוב, פאר יעדער גוטער זאך וואָס א איד טוט, צאָלט ער במיטב מיט בני חיי ומזוני רויחי .

״בִּרְכַּת ה׳ הִיא תַּעֲשִׁיר״, בִּכְלָל וּבִפְרָט לְהַנּוֹתֵן מֵעִתּוֹ וּמִזְּמַנּוֹ לַעֲסֹק בְּצָרְכֵי צִבּוּר בְּעִנְיְנֵי צְדָקָה וְחִזּוּק הַיַּהֲדוּת, וּכְמַאֲמָר: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא נִשְׁאַר בַּעַל חוֹב. עֲבוּר כָּל דָּבָר טוֹב שֶׁיְּהוּדִי עוֹשֶׂה, מְשַׁלֵּם הוּא בְּ׳מֵיטַב׳, בְּבָנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי [=בְּבָנִים, חַיִּים, וּפַרְנָסָה בְּרֶוַח].

יום שישי

תהלים: מפרק קמ עד פרק קנ ופרקים פה־פז

יום רביעי **כט אלול, ערב ר״ה** ה׳תש״ג

סְלִיחוֹת בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר, וְאֵין נְפִילַת אַפַּיִם. הַתָּרַת נְדָרִים, וּבַעֲשָׂרָה. עֵרוּב תַּבְשִׁילִין.

שיעורים. חומש: האזינו, רביעי עם פירש״י.
תהלים: קמ־קנ. פה־פז.
תניא: האותיות הנגלות . . . כנודע.

יום הולדת את הצ״צ – שנת תקמ״ט.

מפתגמי רבינו הזקן: מען האָט גאָר קיין השגה ניט, ווי עס איז טייער בא השי״ת דער גוף פון א אידען .

יוֹם הֻלֶּדֶת אֶת הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ – שְׁנַת תקמ״ט.

מִפִּתְגָּמֵי רַבֵּנוּ הַזָּקֵן: אֵין לָנוּ שׁוּם מַשָּׂג, עַד כַּמָּה יָקָר אֵצֶל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוּפוֹ שֶׁל יְהוּדִי.

שבת קודש

תהלים: מפרק א עד פרק ט ופרקים פח־צ

יום חמישי — **א תשרי, א דר"ה** — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: האזינו, חמישי עם פירש"י.
תהלים: א־ט. פח־צ.
תניא: כ. איהו . . . ־258־ בלה"ק.

בְּרִכַּת הַדְּלָקַת הַנֵּרוֹת: שֶׁל יוֹם הַזִּכָּרוֹן. שֶׁהֶחֱיָנוּ. אֵין כּוֹפְלִין "לְעֵלָא" בַּקִּדּוּשׁ, לְבַד מִנְּעִילָה. לְדָוִד גו' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ גו' – קֹדֶם עָלֵינוּ. בְּקִדּוּשׁ הַיּוֹם: תִּקְעוּ, כִּי חֹק. וְאֵין אוֹמְרִים "אֵלֶּה מוֹעֲדֵי", וְ"אַתְּקִינוּ". לְתַשְׁלִיךְ: מְנַעֲרִים שׁוּלֵי הַטַּלִּית קָטָן.
"יְהִי רָצוֹן" שֶׁעַל הַתַּפּוּחַ – אַחַר הַבְּרָכָה וְקֹדֶם הָאֲכִילָה. אוֹכְלִים רֹאשׁ אַיִל, אֲבָל אֵין אוֹמְרִים "יְהִי רָצוֹן" כִּי אִם עַל הַתַּפּוּחַ.

יום ראשון

תהלים: מפרק י עד פרק יז ופרקים צא־צג

יום ששי — **ב תשרי, ב דר"ה** — ה'תש"ד

לְאֵל עוֹרֵךְ דִּין – בִּתְפִלַּת מוּסָף.

שיעורים. חומש: האזינו, ששי עם פירש"י.
תהלים: י־יז. צא־צג.
תניא: והגם שהיש . . . . ־קל־ עילתו.

בְּמִנְחָה אֵין אוֹמְרִים הוֹדוּ, אֲבָל אוֹמְרִים פָּתַח אֵלִיָּהוּ.

מַה שֶּׁכָּתוּב בַּסִּדּוּר שַׁעַר הַקְּרִיאַת שְׁמַע דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "לְהָבִין הַהֶפְרֵשׁ" (ע"ד עַמּוּד א), שֶׁקֹּדֶם תְּקִיעַת שׁוֹפָר אוֹמְרִים "אָנָּא בְּכֹחַ", פֵּרוּשׁוֹ: בְּדֶרֶךְ כְּלָל הֵם הַכַּוָּנוֹת מֵהַפְּסוּקִים שֶׁרָאשֵׁי תֵּבוֹת שֶׁלָּהֶם שֵׁם שֵׁנִי מִשֵּׁם מ"ב, אָמְנָם יֵשׁ שֶׁמְּכַוְּנִים הַתֵּבוֹת "אָנָּא בְּכֹחַ כו'" בְּמַחֲשָׁבָה, אֲבָל אֵין אוֹמְרִים הָאוֹתִיּוֹת וְהַתֵּבוֹת. וְהָעוֹסֵק בְּכַוָּנוֹת צָרִיךְ לִלְמֹד הָעִנְיָנִים בָּרוּר בְּכִתְבֵי הָאֲרִיזַ"ל, וְאָז כַּוָּנָתוֹ רְצוּיָה.

אגרות קודש

ב"ה, י"ט אלול, תשי"ז
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו בו שואל אם יש כבר אתחלתא דגאולה או לא.

ולפלא השאלה בדבר הפשוט ונפסק בהלכה ע"י המורה הגדול הוא הרמב"ם סוף הלכות מלכים מיוסד על כמה כתובים בתורה ובנביאים ורז"ל, שיעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה (והוא דוקא) ויקבץ נדחי ישראל, עיי"ש, ובהלכות תשובה סוף פרק ט', ונמצאים עתה בגלות חשך כפול ומכופל עוד יותר מדורות שלפנינו, כיון שכמה מגדולי ישראל הלכו למנוחות וכו' ולא די בהחשך מצד עצמו, הנה נתקיים גם החזון דשמים חשך לאור ואור לחשך.

ויהי רצון אשר תחת שאלות בענינים האמורים, ינצל את זמנו להתמדה ושקידה בלימוד תורתנו הק' בנגלה ובחסידות ויוסיף בהידור בקיום המצות, שכל פעולה כזו מוסיפה אור בעולם ומעט אור דוחה אפילו הרבה חשך ומקרב עי"ז קץ הגלות המר.

בטח יודע משלשת השיעורים דחומש תהלים ותניא בכל יום, ועכ"פ ישמור עליהם מכאן ולהבא.

בברכה לכוח"ט,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
מזכיר

נכרים בערכין

יום ראשון כ"ד אלול ה'תשס"ט

הלכות ערכים וחרמים פרק א, הלכה ו': הַגּוֹי נֶעֱרָךְ, אֲבָל אֵינוֹ מַעֲרִיךְ.

במשנה (ערכין ה, ב): "עובד כוכבים – רבי מאיר אומר: נערך אבל לא מעריך. רבי יהודה אומר: מעריך אבל לא נערך".

ובביאור המחלוקת יש לומר:

בערכין, מצד אחד העיקר הוא המעריך המקדיש (ה'גברא'), והוא זה שצריך לעמוד בתנאים המאפשרים להקדיש, ומצד שני מהות הפעולה היא הקדשת ערך הדבר (ה'חפצא') והדבר צריך לעמוד בתנאים המכשירים אותו להיות מוקדש. במילים אחרות, דרושה "מציאות שלימה" של המעריך (הפועל) או של הנערך (הפעולה)?

לפי רבי מאיר: "ריבה הכתוב בנערכין יותר מבמעריכין, שהרי חרש שוטה וקטן נערכין אבל לא מעריכין". מכאן שהעיקר הוא שלימותו של המעריך ולכן אף שחש"ק נערכין (כחפצא), אינם מעריכים (כי הגברא חסר).

ואילו לפי רבי יהודה: "ריבה הכתוב במעריכין יותר מבנערכין, שהרי טומטום ואנדרוגינוס מעריכין אבל לא נערכין". מכאן שהקפידה תורה בעיקר על ה'חפצא' (הנערכין) ובמציאות בלתי שלימה (טומטום), מעריכין (כי על ה'גברא' הקפידה תורה פחות), ואינם נערכין.

וזוהי שיטתו של רבי מאיר בנכרים (וכן פסק הרמב"ם): נערכים כי יש כאן 'חפצא' חשובה, ולא מעריכים כי התורה הקפידה בעיקר על שלימות ה'גברא' ובזה הנכרים חסרים.

והרבי מוסיף ומסביר (שיחת ש"פ תרומה תשד"מ): "... הקב"ה נתן כוח ליהודי להמשיך קדושה בדבר שמצד עצמו אין בו קדושה – חולין – כמו שכתוב 'והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני'...". ומאחר שההבדל בין ישראל לעמים הוא מהותי ובאין ערוך, כי רק לבנ"י יש נשמה אלקית, נמצא שאצל הנכרים חסר עניין מהותי ב'גברא' המקדיש.

ולפי רבי יהודה החיסרון של הנכרים הוא כה גדול עד שהם מושללים לגמרי מהקדש ולכן אינם נערכים ובכל זאת מעריכים, כי העיקר הוא חשיבות החפצא והרי הנערך אינו נכרי.

(הערות וביאורים אהלי תורה, תתצח, עמ' 84)

התוקף של גאולת בעל השדה

יום שני כ"ה אלול ה'תשס"ט

הלכות ערכים וחרמים פרק ד' הלכה כ': גְּאֻלָּה הַמַּקְדִּישׁ קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ הַיּוֹבֵל - הֲרֵי זוֹ חוֹזֶרֶת לִבְעָלֶיהָ... אֲבָל אִם גְּאֻלָּה אוֹתָהּ בִּתּוֹ, אוֹ שְׁאָר קְרוֹבָיו, אוֹ נָכְרִי מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ - אִם חָזַר הַמַּקְדִּישׁ וּגְאָלָהּ מִיָּדָן, חוֹזֶרֶת לוֹ לְעוֹלָם; וְאִם לֹא גְּאָלָהּ מִיָּדָן, אֶלָּא הִגִּיעַ הַיּוֹבֵל וְהִיא תַּחַת יַד הַבַּת אוֹ שְׁאָר קְרוֹבִים אוֹ נָכְרִי - הֲרֵי זוֹ יוֹצֵאָה לַהֶקְדֵּשׁ, וְאֵינָהּ חוֹזֶרֶת לִבְעָלֶיהָ לְעוֹלָם, אֶלָּא תִּהְיֶה אֲחֻזָּה לַכֹּהֲנִים.

אם הגואל את השדה מן ההקדש אינו המקדיש או בנו אלא "בתו או שאר קרוביו או נכרי" והגיעה שנת היובל, הרי היא יוצאת מרשותו ומתחלקת בין הכהנים, אך כאשר המקדיש חזר וקנה אותה מיד הגואל והיא בידו, בהגיע שנת היובל "חוזרת לו לעולם".

ומה פשר הביטוי "חוזרת לו לעולם" והרי השדה כבר ביד המקדיש? אלא כוונת הרמב"ם, שמעתה אף אם ישוב וימכור אותה לאחר תחזור אליו ביובל, כי לאחר שגאלה מן ההקדש היא כ'שדה אחוזה' ולא כ'שדה מקנה' (רדב"ז).

אמנם, הלכה זו, שאם חזר המקדיש וגאל את השדה מיד אחר שגאלה מן ההקדש אינה יוצאת מידו ביובל – היא בהתאם לגירסת הגמרא (ערכין כה, א) שהיתה לפני הרמב"ם. אך גירסת הגמרא לפנינו היא: "גאלה אחר... וגאלה [המקדיש] מידו יוצאה לכהנים ביובל", כי רק אם המקדיש גאל את השדה היא חוזרת להיות 'שדה אחוזתו' ואינה יוצאת מידו ביובל, אבל אם אדם אחר גאלה, הרי אף שבעל השדה קנאה ממנו – הרי היא כ'שדה מקנה' ויוצאת לכהנים ביובל (תוס' ערכין כו, א ד"ה אילימא). וכך גרס גם הראב"ד.

האם הקדש מפקיע מידי שעבוד?

יום שלישי כ"ו אלול ה'תשס"ט

הלכות ערכים וחרמים פרק ז, הלכה יד: הַמַּקְדִּישׁ כָּל נְכָסָיו, וְהָיְתָה עָלָיו כְּתֻבַּת אִשָּׁה, אוֹ שִׁטְרֵי בַּעֲלֵי חוֹבוֹת - אֵין הָאִשָּׁה יְכוֹלָה לִגְבּוֹת כְּתֻבָּתָהּ מִן הַהֶקְדֵּשׁ, וְלֹא בַּעַל חוֹב אֶת חוֹבוֹ: שֶׁהַהֶקְדֵּשׁ מַפְקִיעַ הַשִּׁעְבּוּד שֶׁקָּדַם. אֲבָל כְּשֶׁיִּמְכֹּר הַהֶקְדֵּשׁ הַקַּרְקַע שֶׁלּוֹ, וְתֵצֵא הַשָּׂדֶה לְחֻלִּין - יֵשׁ לְבַעַל חוֹב וְלָאִשָּׁה לִגְבּוֹת מִן הַפּוֹדֶה, שֶׁהֲרֵי שִׁעְבּוּדָהּ עוֹמֵד עַל קַרְקַע זוֹ.

נכסי אדם ערבים לפירעון חובותיו (בכורות מח, א וראה שו"ע חו"מ, מט, י. קיא, א) ובלבד שהחוב הוא בשטר, והנכסים אינם מטלטלין אלא קרקעות, ואף אם נמכרו לאחר רשאי הנושה לגבות מהם.

ואמר רבא (כתובות נט, ב): "הקדש מפקיע שיעבוד", היינו שאף בחוב בשטר, ההקדש שולל מהנושה את הזכות לרדת לנכסים שהוקדשו.

אולם, ממקורות אחרים עולה שהקדש אינו מפקיע מידי שעבוד. למשל, שנינו (ערכין ו, ב): "המקדיש נכסיו והיתה עליו כתובת אשה ובעל חוב", הרי לפני גביית החוב או הכתובה, על הנושה לפדות את ההקדש בדינר (סכום סמלי), ולגבות את חובו מנכסי ההקדש. אם כן, הקדשת הנכסים אינה מעכבת את בעל החוב או את האשה לגבות את חובם מהנכסים. וכן שנינו (שבועות ו, ד) שבעל חוב המבקש לעקל נכסי חייב שהוקדשו צריך להישבע תחילה שהחוב לא נפרע, אך לאחר מכן רשאי לגבות מהם.

רוב הראשונים (רש"י וריטב"א, כתובות, נט ב ועוד) אומרים שב"קדושת הגוף" (הקדשת בהמה למזבח) אמר רבא שהקדש מפקיע את השעבוד, ואילו ב"קדושת דמים" (הקדשת כספים כדי לרכוש בהם קרבנות או לבדק הבית) הקדש אינו מפקיע את

השעבוד.

אך הרמב"ם (מלוה ולוה יח, ז) פסק: "המקדיש נכסיו, אין בעל חוב יכול לטרוף מן ההקדש, שההקדש מפקיע השעבוד וכשפודין הקרקע מיד ההקדש אומדין כמה אדם רוצה ליתן בשדה זו על מנת שיתן לבעל חוב את חובו ולאשה כתובתה, לפיכך לכשתפדה ותצא לחולין ביד הלוקח יבא בעל חוב ויטרוף אותה או האשה בכתובתה".

וביאר ה'מגיד משנה' שלדעת הרמב"ם "כל הקדש מפקיע מידי שיעבוד, ואם הוא קדושת הגוף, ההפקעה עולמית, ואם הוא קדושת דמים, נפקע עד שיפדה".

כלאים אחד מעשרים וארבעה

יום רביעי כ"ז אלול ה'תשס"ט

הלכות כלאים פרק ב', הלכה א: זֶרַע שֶׁנִּתְעָרֵב בּוֹ זֶרַע אַחֵר - אִם הָיָה אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה, כְּגוֹן סְאָה שֶׁל חִטִּים שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּשָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים סְאָה שֶׁל שְׂעוֹרִים - הֲרֵי זֶה אָסוּר לִזְרֹעַ אֶת הַמְּעֹרָב, עַד שֶׁיְּמַעֵט הַחִטִּין אוֹ יוֹסִיף עַל הַשְּׂעוֹרִים; וְאִם זָרַע, לוֹקֶה.

תערובת של שני מיני זרעים, שאחד מהם הוא לפחות החלק העשרים וארבעה של כל התערובת אסור לזרוע אותה משום כלאיים. לדוגמה: ק"ג חיטים שהתערב עם עשרים ושלושה ק"ג של שעורים, והחיטים הם חלק אחד מעשרים וארבע מהתערובת – אסור לזרוע את התערובת. קל־וחומר כאשר המיעוט (החיטים) הוא יותר מאחד חלקי עשרים וארבעה אבל אם המיעוט שבתערובת הוא קטן מאחד חלקי עשרים וארבעה (כגון ק"ג חיטים שהתערב בעשרים וארבעה ק"ג שעורים והוא 1/25 מהתערובת), מותר לזרוע את התערובת.

וב'תוספות יו"ט' (כלאים ב, א) נותן טעם לכך: "שהתורה לא אסרה אלא כשרוצה אדם לזרוע כלאים, אבל כשאינו רוצה, לא אסרה התורה, אלא שחכמים אסרו מפני מראית העין ונתנו שיעור לדבר", ובפחות מהשיעור האמור לא אסרו, כי תערובת בכמות זו מצויה, וקשה לברירה, ולא ניתנה התורה למלאכי השרת (שו"ת הרשב"א סי' רנט).

טעם נוסף: בפחות מאחד מעשרים וארבעה אין דרכם של בני אדם להקפיד, ולכן אין זה נחשב כתערובת של שני מינים, אלא כאילו יש כאן רק מין אחד (רמב"ן ב"ב צד).

ולכאורה יש לתמוה על דברי הרמב"ם בסוף ההלכה, שמותר למעט או להוסיף כדי שהמיעוט יהיה פחות מאחד מעשרים וארבעה, והרי "אין מבטלין איסור לכתחילה"?

אלא מוסבר בירושלמי (כלאים פ"ב ה"א) כי מאחר שבכלאים כל מין ומין בפני עצמו מותר, ורק התערובת של שניהם יחד אוסרת, הרי היא אסורה רק כשהיא נראית וניכרת לעין, ולכן מותר לבטל את האיסור, כי כאן, בשונה מתערובת של איסור, משמעות הביטול היא שמביא לכך שמלכתחילה לא חל איסור.

אין אדם אוסר דבר שאינו שלו

יום חמישי כ"ח אלול ה'תשס"ט

הלכות כלאים פרק ה', הלכה ח': אֵין אָדָם מְקַדֵּשׁ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ; לְפִיכָךְ, הַמְסַכֵּךְ גַּפְנוֹ עַל גַּבֵּי תְּבוּאָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ - קִדֵּשׁ גַּפְנוֹ, וְלֹא נִתְקַדְּשָׁה הַתְּבוּאָה.

הרמב"ם פוסק כר' יוסי ור' שמעון (כלאים פ"ז מ"ה) שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ולכן המסכך גפנו על תבואת חברו - לא נאסרה תבואת חברו.

וכתבו התוספות (יבמות מג, ב ד"ה אין) שרק באיסור התלוי במחשבה, כגון השוחט בהמת חברו לעבודה זרה (ראה הל' ע"ז פ"ח ה"א), אינו אוסר את של חברו, אבל אם האיסור אינו תלוי במחשבה ורצון אלא במעשה (כגון הנותן חלב בתבשיל בשרי של חברו), אדם אוסר גם במה שאינו שלו. ואף לענין כלאים, אין אדם אוסר תבואה שאינה שלו כי האיסור נקבע במחשבה, כמו ששנינו (כלאים פ"ה מ"ד) שירק הגדל בכרם נאסר בכלאים רק אם בעליו רוצה בקיומו.

אך לדעת הר"ש (כלאים שם) גם בדבר התלוי במחשבה יכול לאסור דבר שאינו שלו, כמו שמצינו (ב"ק נו, א) לענין פרת חטאת (הנפסלת אם נעשית בה מלאכה) שהעושה מלאכה בפרת חברו פסלה, אף שהפסול הוא רק אם המלאכה נעשית לרצונו. והמסכך גפנו על תבואת חברו לא אסרה כי גזירת הכתוב היא "לא תזרע כרמך - ולא של אחר". ובעבודה זרה לא אסר של חברו כי בדבר שאינו שלו אין שם 'תקרובת עבודה זרה' עליו.

ומבאר הגר"ע איגר (בהגהותיו לש"ע א"ח סי' רנ"ג ס"ב) את מחלוקת הראשונים:

גם הר"ש סובר שאין אדם אוסר של חברו באיסור של מחשבה, אלא שלדעת התוספות כל מעשה שנדרש לו גם מחשבה או רצון אינו אוסר אם אינו שלו, אבל לדעת הר"ש רק אם עיקר האיסור הוא במחשבה, אינו אוסר שאינו שלו (כמו בעבודה זרה שללא מחשבתו אין כאן עבודה זרה ובשל חברו אין מחשבתו מועלת), אבל באיסור שעיקרו הוא המעשה ונדרש גם רצונו, אוסר גם בשל חברו (כמו בפרת חטאת שהמלאכה היא הפוסלת רק שנדרש גם רצון).

וכך גם בכלאים: עיקר האיסור הוא מעשה התערובת, ולכן אלמלא גזירת הכתוב היה יכול לאסור את של חברו.

מחלוקת בביאורה של מחלוקת

יום שישי כ"ט אלול ה'תשס"ט

הלכות כלאים פרק ח', הלכה ג: וּמֵהֵיכָן מוֹדְדִין? מִן עִקַּר הַגֶּדֶר שֶׁעָרְכָּן עָלָיו. כֵּיצַד? הִרְחִיק אֶת הַשּׁוּרָה שֶׁל גְּפָנִים מִן הַכֹּתֶל אַמָּה, וְנִמְצָא הֶעָרִים מִן הַגְּפָנִים וְלַכֹּתֶל - מוֹדֵד מִן הַכֹּתֶל אַרְבַּע אַמּוֹת, וְזוֹרֵעַ; וְנִמְצָא בֵּין הַזֶּרַע וּבֵין עִקְּרֵי הַגְּפָנִים חָמֵשׁ אַמּוֹת. וְאִם בָּא לִזְרֹעַ מִצַּד הַגְּפָנִים - מַרְחִיק מֵעִקְּרֵי הַגְּפָנִים אַרְבַּע אַמּוֹת, שֶׁנִּמְצָא רָחוֹק מִן הַכֹּתֶל חָמֵשׁ אַמּוֹת. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ, דָּנִין בְּכָל עָרִים.

במשנה (כלאים ו, א): "אי זה הוא עריס? הנוטע שורה של חמש גפנים בצד גדר... נותנין לו עבודתו ארבע אמות. בית שמאי

אומרים, מודדים ארבע אמות מעיקר הגפנים לשדה. בית הלל אומרים מן הגדר לשדה. אמר ר' יוחנן בן נורי טועים כל האומרים כך...".

לדעת בית הלל 'כרם' הוא רק אם יש בו שתי שורות של גפנים (כלאים ד, ה) ומשנה זו מלמדת שבעריס (שורת גפנים הגדלות על גבי הגדר ושריגיהן יוצרים כעין סוכה) בית הלל מודים שאפילו שורה אחת של גפנים נקראת כרם ושיעור הרחקת הזרע מהעריס הוא ארבע אמות.

אבל בית שמאי ובית הלל נחלקו באופן ההרחקה, ובביאור מחלוקת זו נחלקו הדעות:

הראב"ד מפרש כי מדובר בשדה שהיא מצד הגפנים (מבעד לגדר), ובית שמאי סוברים שלא לוקחים בחשבון את המרחק בין הגדר לעיקרי הגפנים, אלא מרחיקים מעיקרי הגפנים ארבע אמות ובית הלל מקילים וסוברים שאין מרחיקים אלא מהגדר, ואם הגפנים היו רחוקות מהגדר שתי אמות, מרחיקים רק שתי אמות נוספות מהגפנים וזורעים ואילו מהצד השני של הגדר אין צורך בהרחקה, כי הגדר מפסיקה בין ה"עריס" לשדה.

הרמב"ם בפירוש המשניות כתב, שמדובר בשדה שמאחורי הגדר, ומאחר שהגפנים צומחות על הגדר, הרי הגדר לא מפסיקה בין העריס לשדה. לדעתו, בית שמאי מקילים כי הם מודדים ארבע אמות מעיקרי הגפנים ואם (למשל) מעיקרי הגפנים ועד הגדר היו שתי אמות בלבד, די להרחיק את השדה שתי אמות מהגדר. אבל לדעת בית הלל מחמירים ויש למדוד ארבע אמות מהגדר, אבל אם בא לזרוע מצד הגפנים, מרחיק מעיקרי הגפנים ארבע אמות. ולפי זה מדידת שיעור ההרחקה מה"עריס" היא תמיד לחומרא: לצד הגפנים מודדים ארבע אמות מעיקריהם, ולצד הגדר מודדים מהגדר.

בהלכה זו הרמב"ם חוזר בו מפירושו למשניות, ולפי דבריו כאן דברי בית הלל נאמרו להקל, דהיינו שאם יש מרחק של אמה אחת בין הגדר והעריס, מספיק להרחיק עוד ג' אמות משורת העריס שהן ד' אמות מהגדר. ולפי זה מצד הגדר אין צורך להרחיק כלל, כדין כל גדר המפסיקה לכלאים.

האם 'פאה' היא חיוב ממון?

שבת קודש ר"ה, א' תשרי ה'תש"ע

הלכות מתנות עניים פרק א, הלכה ג: אָבַד כָּל הַקָּצִיר שֶׁקָּצַר, אוֹ נִשְׂרַף, קֹדֶם שֶׁיִּתֵּן הַפֵּאָה - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה; שֶׁהֲרֵי עָבַר עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְקַיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ שֶׁנִּתַּק לוֹ.

הלאו "לא תכלה פאת שדך" ניתק לעשה של "לעני ולגר תעזוב אותם", והעובר על הלאו אינו לוקה כל זמן שיוכל לקיים את העשה, אך אם נשללה אפשרות קיום העשה – לוקה. ולכן, אם "אבד כל הקציר או נשרף", שאינו יכול לנתק את הלאו לעשה, "הרי זה לוקה".

ויש להקשות:

גם "לאו הניתן לתשלומין" אין לוקים עליו (הל' סנהדרין פי"ח ה"ב), כמו שמצינו (מכות טז, א) לענין מלוה הנכנס לבית הלווה ליטול ממנו משכון שעובר על לאו ("לא תבוא אל ביתו לעבוט עבוטו"), ואינו לוקה כי הלאו ניתן לתשלומין ("השב תשיב לו את העבוט"). ומדוע פסק כאן הרמב"ם שאם "אבד כל הקציר" לוקה, והרי הוא לאו הניתן לתשלומין?

והביאור:

"לאו הניתן לתשלומין" משמעו שאם היה חיוב תשלומין בזמן מסוים הוא פוטר ממלקות. ולכן, המלוה שנתחייב בהשבת המשכון נפטר לגמרי ממלקות, אבל כאן אין זה "לאו שניתן לתשלומין" כי אין כאן חוב ממון לעניים, אלא שהתורה נתנה לו אפשרות להפטר ממלקות על הלאו ("לא תכלה פאת שדך") אם יתן מהפאה לעניים, וככל "לאו הניתק לעשה" הוא נפטר ממלקות אם מקיים את ה'עשה' בפועל. וממילא, כאשר נתבטלה אפשרות זו, כשאבדה הפאה או נשרפה ואינו יכול לקיים את ה'עשה', נשאר חיוב המלקות בתוקפו.

(שו"ת דברי חיים ח"ב ליקוטים סי' ל)

מתנות עניים שניתנו בגזירת חכמים

יום ראשון ב' דר"ה, ב' תשרי ה'תש"ע

הלכות מתנות עניים, פרק ד' הלכה ו': לֶקֶט שֶׁנָּפַל לָאָרֶץ, וְלֹא לִקְּטוּהוּ עֲנִיִּים, וּבָא בַּעַל הַבַּיִת וְהִגְדִּישׁ אֶת הַקָּצִיר שֶׁלּוֹ עַל הָאָרֶץ... כָּל הַשִּׁבֳּלִים הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ - כֻּלָּן לָעֲנִיִּים.

בהלכה הבאה כתב הרמב"ם שהסיבה לכך שכל השבלים הנוגעות בארץ (אף אלו שעל־פי האומד הם של בעל השדה) הרי הן לעניים, היא מפני שקנסוהו חכמים, וכך אמרו בירושלמי (פאה פ"ה ה"א): "קנס קנסו בו שגדש על גבי לקטן של עניים".

וקנסו גם אם הגדיש את הקציר בשוגג, כפי שנאמר בגמרא לענין אחר, "משרבו המזידים ואמרו שוגגים אנחנו - גזרו על הכל", אבל לא גזרו לתת הכל לעניים כאשר הרוח פיזרה את העומרים (לעיל הל' ה'), כי הפיזור ע"י הרוח לא תלוי במעשי האדם (תוס' אנשי שם, שם).

ולגבי חיוב מעשר מהלקט שניתן לעניים כקנס, האם פטור ככל מתנות עניים או חייב כי מדין תורה הוא של בעל השדה?

לדעה אחת בירושלמי (שם) הדבר תלוי במחלוקת. בית שמאי סוברים הפקר לעניים הפקר ופטור מן המעשר, ובית הלל אומרים הפקר לעניים אינו הפקר ו"עניים מעשרים ואוכלים". ולדעה שניה, גם לשיטת בית הלל שהפקר לעניים אינו הפקר - פטור מן המעשרות, כי הקנס שקנסו חכמים הוא כהפקר בית דין.

ומקשה הגר"ע איגר (בתוספותיו פאה שם): אמנם "הפקר בית דין הפקר" אף אם הוא לעניים בלבד, אבל לדעת בית הלל הפקר שהוא רק לעניים חייב במעשרות?

ומבאר:

'הפקר לעניים' אינו הפקר אף לעניים (לדעת ב"ה) ואם העני יטול אותו יהא חייב להחזירו - ולכן חייב במעשרות. מה שאין כן 'הפקר בית דין', אף שהוא רק לעניים, הרי ההפקר חל לגביהם והם נוטלים אותו כדין, ומכיון שההפקר חל, פטור הוא ממעשר.

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – כ"ד אלול ה'תשס"ט־ב' תשרי ה'תש"ע

יום ראשון כ"ד אלול ה'תשס"ט

הִלְכוֹת נְזִירוּת פֶּרֶק ט

א. הַמַּפְרִישׁ מָעוֹת שֶׁיַּקְרִיב מֵהֶן קָרְבְּנוֹת נְזִירִים [אחרים], וְהִקְרִיב מֵהֶן וְהוֹתִירוּ - יָבִיא בְּמוֹתָרָן קָרְבְּנוֹת נְזִירִים אֲחֵרִים; שֶׁמּוֹתַר נְזִירִים, לִנְזִירִים. הִפְרִישׁ מָעוֹת סְתוּמִין לִנְזִירוּתוֹ, וְהוֹתִירוּ - יִפְּלוּ הַמּוֹתָרִין לִנְדָבָה.

ב. הִפְרִישׁ מָעוֹת מְפֹרָשִׁין לִנְזִירוּתוֹ, וְהוֹתִירוּ - מוֹתַר מְעוֹת הָעוֹלָה יָבוֹאוּ עוֹלָה, וּמוֹתַר הַחַטָּאת יֵלְכוּ לְיָם הַמֶּלַח [לאיבוד], וּמוֹתַר דְּמֵי הַשְּׁלָמִים יָבוֹאוּ שְׁלָמִים; וְאֵין טְעוּנִין לֶחֶם, וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד.

ג. הַמַּפְרִישׁ מָעוֹת לִנְזִירוּתוֹ, וָמֵת - אִם הָיוּ סְתוּמִין, יִפְּלוּ לִנְדָבָה. הָיוּ מְפֹרָשִׁין - דְּמֵי עוֹלָה עוֹלָה, דְּמֵי חַטָּאת יֵלְכוּ לְיָם הַמֶּלַח, דְּמֵי שְׁלָמִים יָבוֹאוּ שְׁלָמִים, וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד וְאֵין טְעוּנִין לֶחֶם.

ד. כֵּיצַד הֵם הַמָּעוֹת הַסְּתוּמִין? כְּגוֹן שֶׁהִפְרִישׁ מָעוֹת לְהָבִיא מֵהֶן קָרְבְּנוֹתָיו, וְלֹא אָמַר כְּלוּם; אֲבָל אִם אָמַר: 'אֵלּוּ לְחוֹבָתִי', הֲרֵי אֵלּוּ כִּמְפֹרָשִׁין; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם אָמַר 'אֵלּוּ לְעוֹלָתִי וּלְחַטָּאתִי וְלִשְׁלָמַי', שֶׁהֵן כִּמְפֹרָשִׁין.

ה. הַמַּפְרִישׁ בְּהֵמָה בַּעֲלַת מוּם, הֲרֵי הִיא כְּמָעוֹת סְתוּמִין; וְכֵן הַמַּפְרִישׁ לָשׁוֹן שֶׁל כֶּסֶף וְזָהָב, אוֹ כְּלִי - אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר 'שֶׁזּוֹ לְחַטָּאתִי וּלְעוֹלָתִי וְלִשְׁלָמַי', הֲרֵי הוּא כְּמָעוֹת סְתוּמִין.

ו. הָאוֹמֵר: 'אֵלּוּ לְחַטָּאתִי, וְהַשְּׁאָר לִנְזִירוּתִי', וָמֵת, אוֹ שֶׁהָיְתָה אִשָּׁה, וְהִפֵּר לָהּ בַּעְלָהּ - דְּמֵי חַטָּאת יֵלְכוּ לְיָם הַמֶּלַח, וְהַשְּׁאָר - יָבִיא בְּחֶצְיָן עוֹלָה וּבְחֶצְיָן שְׁלָמִים.

ז. אָמַר: 'אֵלּוּ לְעוֹלָתִי, וְהַשְּׁאָר לִנְזִירוּתִי' - דְּמֵי עוֹלָה יָבוֹאוּ עוֹלָה, וְהַשְּׁאָר יִפְּלוּ לִנְדָבָה.

ח. מִי שֶׁדִּמָּה [=חשב] שֶׁהוּא חַיָּב בִּנְזִירוּת, וְהִפְרִישׁ קָרְבְּנוֹתָיו, וְאַחַר כָּךְ שָׁאַל לְחָכָם, וְהוֹרָהוּ שֶׁאֵין זֶה נֶדֶר וְאֵינוֹ חַיָּב בִּנְזִירוּת - מַה יַּעֲשֶׂה בַּקָּרְבָּנוֹת שֶׁהִפְרִישׁ? יֵצְאוּ [לחולין] וְיִרְעוּ בָּעֵדֶר; שֶׁזֶּה הֶקְדֵּשׁ טָעוּת הוּא, שֶׁאֵינוֹ הֶקְדֵּשׁ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

ט. הָאִשָּׁה שֶׁנָּדְרָה בְּנָזִיר, וְהִפְרִישָׁה קָרְבְּנוֹתֶיהָ, וְאַחַר כָּךְ הֵפֵר לָהּ בַּעְלָהּ - אִם מִשֶּׁלּוֹ הָיְתָה הַבְּהֵמָה, תֵּצֵא וְתִרְעֶה בָּעֵדֶר; שֶׁאֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ. וְאִם הָיוּ הַקָּרְבָּנוֹת מִשֶּׁלָּהּ וְאֵין לְבַעְלָהּ בָּהֶן כְּלוּם, כְּגוֹן שֶׁנִּתְּנוּ לָהּ מַתָּנָה עַל מְנָת שֶׁלֹּא יִהְיֶה לַבַּעַל בָּהֶן רְשׁוּת, אֶלָּא מַה שֶּׁתִּרְצֶה תַּעֲשֶׂה בָּהֶן - הַחַטָּאת תָּמוּת, וְהָעוֹלָה תִּקָּרֵב עוֹלָה, וְהַשְּׁלָמִים יִקְרְבוּ שְׁלָמִים, וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד וְאֵינָן טְעוּנִים לֶחֶם.

י. הִפְרִישׁ מָעוֹת סְתוּמִין לְקָרְבְּנוֹתֶיהָ, יִפְּלוּ לִנְדָבָה. הָיוּ מְפֹרָשִׁין - דְּמֵי חַטָּאת יֵלְכוּ לְיָם הַמֶּלַח, וּדְמֵי עוֹלָה יָבוֹאוּ עוֹלָה, וּדְמֵי שְׁלָמִים יָבוֹאוּ שְׁלָמִים, וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד וְאֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם.

יא. הָאִשָּׁה שֶׁנָּדְרָה בְּנָזִיר, וְנִטְמֵאת בְּתוֹךְ יְמֵי נְזִירוּת, וְאַחַר כָּךְ שָׁמַע בַּעְלָהּ וְהֵפֵר לָהּ - הֲרֵי זוֹ מְבִיאָה קָרְבַּן טֻמְאָה.

יב. הָאִישׁ שֶׁהִדִּיר אֶת בְּנוֹ בְּנָזִיר, וְהִפְרִישׁ עָלָיו קָרְבְּנוֹתָיו, וְלֹא רָצָה הַבֵּן בִּנְזִירוּת זוֹ, וּמִחָה הוּא אוֹ קְרוֹבָיו, אוֹ שֶׁגִּלַּח הוּא, אוֹ שֶׁגִּלְּחוּהוּ קְרוֹבָיו - הַחַטָּאת תָּמוּת, וְהָעוֹלָה תִּקָּרֵב עוֹלָה, וְהַשְּׁלָמִים יִקְרְבוּ שְׁלָמִים, וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד וְאֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם. הִפְרִישׁ לוֹ מָעוֹת סְתוּמִים, הֲרֵי אֵלּוּ יִפְּלוּ לִנְדָבָה. הָיוּ מָעוֹת מְפֹרָשִׁין - דְּמֵי חַטָּאת יֵלְכוּ לְיָם הַמֶּלַח, וּדְמֵי עוֹלָה יָבוֹאוּ עוֹלָה, דְּמֵי שְׁלָמִים יָבוֹאוּ שְׁלָמִים, וְאֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד.

יג. הָאוֹמֵר: 'הֲרֵינִי נָזִיר כְּשֶׁיִּהְיֶה לִי בֵּן', וְהִפְרִישׁ קָרְבָּן, וְהִפִּילָה אִשְׁתּוֹ, וְחָזְרָה וְיָלְדָה - הֲרֵי הַקָּרְבָּנוֹת סָפֵק, וַאֲסוּרִין בְּגִזָּה וַעֲבוֹדָה.

יד. שְׁנֵי נְזִירִים שֶׁנִּטְמְאוּ אֶחָד מֵהֶן, וְאֵין יָדוּעַ מִי הוּא - כֵּיצַד מְבִיאִין קָרְבְּנוֹתֵיהֶן? מְבִיאִין קָרְבַּן טֻמְאָה וְקָרְבַּן טָהֳרָה בִּמְלֹאת יְמֵי נְזִירוּתָם, וְאוֹמֵר אֶחָד מֵהֶן: 'אִם אֲנִי הוּא הַטָּמֵא, קָרְבַּן טֻמְאָה שֶׁלִּי וְקָרְבַּן טָהֳרָה שֶׁלְּךָ; וְאִם אֲנִי הוּא הַטָּהוֹר, קָרְבַּן טָהֳרָה שֶׁלִּי וְקָרְבַּן טֻמְאָה שֶׁלְּךָ'. וְסוֹפְרִין יְמֵי נְזִירוּת אַחֶרֶת גְּמוּרָה מֵאַחַר קָרְבָּנוֹת אֵלּוּ. וְחוֹזְרִין וּמְבִיאִין קָרְבַּן טָהֳרָה, וְאוֹמֵר אֶחָד מֵהֶן: 'אִם אֲנִי הוּא שֶׁהָיִיתִי טָמֵא - קָרְבַּן טֻמְאָה שֶׁלִּי וְקָרְבַּן טָהֳרָה שֶׁלְּךָ, וְזֶה קָרְבַּן טָהֳרָתִי; וְאִם אֲנִי הוּא הַטָּהוֹר - קָרְבַּן טָהֳרָה שֶׁלִּי וְקָרְבַּן טֻמְאָה שֶׁלְּךָ, וְזֶה קָרְבַּן טָהֳרָתְךָ'. נִמְצְאוּ שֶׁלֹּא הִפְסִידוּ בְּקָרְבְּנוֹתֵיהֶן כְּלוּם.

טו. מֵת אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי זֶה מֵבִיא חַטַּאת הָעוֹף וְעוֹלַת בְּהֵמָה, וְיֹאמַר: 'אִם טָמֵא הָיִיתִי, הַחַטָּאת מֵחוֹבָתִי וְהָעוֹלָה נְדָבָה; וְאִם טָהוֹר הָיִיתִי, הָעוֹלָה מֵחוֹבָתִי וְחַטַּאת הָעוֹף סָפֵק'; וְסוֹפֵר יְמֵי נְזִירוּת אַחֶרֶת, וּמֵבִיא קָרְבַּן טָהֳרָה וְאוֹמֵר: 'אִם טָמֵא הָיִיתִי, הָעוֹלָה הָרִאשׁוֹנָה נְדָבָה וְזוֹ חוֹבָה; וְאִם טָהוֹר הָיִיתִי, הָעוֹלָה הָרִאשׁוֹנָה חוֹבָה וְזוֹ נְדָבָה, וְזֶה שְׁאָר קָרְבָּנִי'. וְאֵין אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶן מְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת טֻמְאָה, אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ קְטַנִּים אוֹ נָשִׁים - שֶׁאֵין אֵלּוּ מַקִּיפִין פְּאַת רֹאשָׁם מִסָּפֵק.

טז. כֵּיצַד יִוָּלֵד לָהֶם סָפֵק זֶה בְּטֻמְאָה? כְּגוֹן שֶׁהָיוּ שְׁנֵי הַנְּזִירִים עוֹמְדִין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, שֶׁסָּפֵק טֻמְאָה שָׁם טָמֵא, וְהָיָה אֶחָד מִבַּחוּץ רוֹאֶה אוֹתָן וְאוֹמֵר: 'רָאִיתִי אֶת אֶחָד מִכֶּם שֶׁנִּטְמָא, וְאֵינִי יוֹדֵעַ מִי הוּא'. אֲבָל אִם הָיָה עֵד זֶה עִמָּהֶן בֶּחָצֵר, הֲרֵי שְׁנֵיהֶן טְהוֹרִין - כֵּיוָן שֶׁהֵן שְׁלֹשָׁה, הֲרֵי הֵן רַבִּים, וְרַבִּים בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, סְפֵקָן טָהוֹר; כְּסָפֵק טֻמְאָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים שֶׁהוּא טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

יז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁשָּׁתְקוּ הַנְּזִירִים שְׁנֵיהֶם, אוֹ נִסְתַּפֵּק לָהֶם הַדָּבָר. אֲבָל אִם אָמַר אֶחָד מֵהֶם: 'אֲנִי לֹא נִטְמֵאתִי' - אֲפִלּוּ שְׁנֵי עֵדִים מְעִידִין עָלָיו שֶׁנִּטְמָא, אֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן עַל פִּיהֶם; שֶׁזֶּה שֶׁאָמַר 'לֹא נִטְמֵאתִי', כְּאוֹמֵר 'אֵינִי מֵבִיא בְּטֻמְאָה, שֶׁכְּבָר נִשְׁאַלְתִּי עַל נְזִירוּתִי', וְנִמְצָא

שֶׁאֵינוֹ מַכְחִישׁ אֶת הָעֵדִים, וְאָדָם נֶאֱמָן עַל יְדֵי עַצְמוֹ. אֲבָל אִם שָׁתַק אוֹ נִסְתַּפֵּק לוֹ - הֲרֵי זֶה מֵבִיא קָרְבָּן, אֲפִלּוּ עַל פִּי עֵד אֶחָד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְכֵן עַד שֶׁאָמַר לְאֶחָד: 'בְּפָנַי נָדַרְתָּ בִּנְזִירוּת' - אִם הִכְחִישׁוֹ, אֵינוֹ חַיָּב כְּלוּם; וְאִם לֹא הִכְחִישׁוֹ, נוֹהֵג נְזִירוּת עַל פִּיו. אֲפִלּוּ אָמַר לִשְׁנַיִם: 'רָאִיתִי אֶחָד מִכֶּם שֶׁנָּזַר, וְאֵינִי יוֹדֵעַ מִי הוּא' - הוֹאִיל וְאֵין מַכְחִישִׁין אוֹתוֹ, נוֹהֲגִין נְזִירוּת עַל פִּיו. נָהֲגוּ נְזִירוּת עַל פִּי עֵד, וְשָׁתָה יַיִן אוֹ נִטְמָא, וְהִתְרוּ בּוֹ - לוֹקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁעִקַּר הַנְּזִירוּת בְּעֵד אֶחָד.

יח. מֵת שֶׁהָיָה מֻשְׁכָּב לְרֹחַב הַדֶּרֶךְ - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם מָקוֹם לַעֲבֹר אֶלָּא עָלָיו אוֹ נוֹגֵעַ בְּצִדּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא טֻמְאָה יְדוּעָה, וְעָבַר מִשָּׁם נָזִיר - הֲרֵי זֶה טָהוֹר, הוֹאִיל וְסָפֵק בִּרְשׁוּת הָרַבִּים טָהוֹר [ואולי נטה מהדרך].

יט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּמְהַלֵּךְ בְּרַגְלוֹ. אֲבָל אִם הָיָה רוֹכֵב, אוֹ טָעוּן מַשָּׂא - הֲרֵי זֶה טָמֵא; שֶׁהַמְהַלֵּךְ בְּרַגְלָיו, אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִגַּע אוֹ שֶׁלֹּא יַאֲהִיל אוֹ שֶׁלֹּא יָסִיט; אֲבָל טָעוּן אוֹ רוֹכֵב - אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִגַּע וְשֶׁלֹּא יַאֲהִיל אוֹ שֶׁלֹּא יָסִיט, שֶׁהֲרֵי הַמֵּת לְרֹחַב הַדֶּרֶךְ.

הִלְכוֹת נְזִירוּת פֶּרֶק י

א. אֵין אָדָם מְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת אַחַת, וְעוֹלָה לוֹ לְנִזְרוֹ וּלְצָרַעְתּוֹ; וְתִגְלַחַת הַצָּרַעַת בִּזְמַן שֶׁהוּא סְפֵק מְצֹרָע, אֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַנְּזִירוּת. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁנָּזַר שָׁנָה אַחַת, וְהָיָה בְּכָל הַשָּׁנָה הַזֹּאת סְפֵק מְצֹרָע וּסְפֵק טְמֵא מֵת, אוֹ שֶׁהָיָה בָּהּ סְפֵק מְצֹרָע וּבְסוֹף הַשָּׁנָה נִטְמָא בְּסָפֵק - הֲרֵי זֶה מוֹנֶה שִׁבְעַת יָמִים, וּמַזֶּה בַּשְּׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי, וְאֵינוֹ מְגַלֵּחַ בַּשְּׁבִיעִי [רק בסוף השנה]; וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשְׁתּוֹת בְּיַיִן וּלְהִטַּמֵּא לְמֵת, אֶלָּא לְאַחַר אַרְבַּע שָׁנִים, וְאוֹכֵל בְּקָדָשִׁים לְאַחַר שְׁתֵּי שָׁנִים; מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָרִיךְ לְגַלֵּחַ אַרְבַּע תִּגְלָחוֹת - תִּגְלַחַת טָהֳרָה, וְתִגְלַחַת טֻמְאָה מִסָּפֵק, וּשְׁתֵּי תִּגְלָחוֹת שֶׁמְּגַלֵּחַ הַמְּצֹרָע, שֶׁהֲרֵי הוּא סְפֵק מְצֹרָע.

ב. תִּגְלַחַת רִאשׁוֹנָה - מְגַלֵّחַ אוֹתָהּ אַחַר שָׁנָה רִאשׁוֹנָה, וּמְגַלֵּחַ בָּהּ רֹאשׁוֹ וּזְקָנוֹ וְגַבּוֹת עֵינָיו, וּמִטַּהֵר בְּעֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וְצִפָּרִים כִּשְׁאָר מְצֹרָעִין; אִם אֵינוֹ טְמֵא מֵת וְלֹא מְצֹרָע, הֲרֵי הִיא תִּגְלַחַת טָהֳרָה שֶׁל נְזִירוּתוֹ; וְאִם הוּא מְצֹרָע וַדַּאי בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה, הֲרֵי הִיא תִּגְלַחַת רִאשׁוֹנָה שֶׁל מְצֹרָע. וְשׁוֹהֶה שָׁנָה אַחֶרֶת כְּמִנְיַן יְמֵי הַנְּזִירוּת, וְאַחַר כָּךְ מְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת שְׁנִיָּה שֶׁל מְצֹרָע - שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְגַלֵּחַ אַחַר שִׁבְעָה כִּשְׁאָר מְצֹרָעִין, שֶׁמָּא אֵינוֹ מְצֹרָע אֶלָּא טְמֵא מֵת וַדַּאי הָיָה; וְשָׁנָה שְׁנִיָּה זוֹ, הֲרֵי הוּא בָּהּ נָזִיר שֶׁאָסוּר לְגַלֵּחַ. וּמֵאַחַר שֶׁגִּלַּח שְׁתֵּי תִּגְלָחוֹת אֵלּוּ, שֶׁלְּמָה טָהֳרַת הַצָּרַעַת, וּמֵתֶר לֶאֱכֹל בַּקָּדָשִׁים. וְשׁוֹהֶה שָׁנָה שְׁלִישִׁית, וְאַחַר כָּךְ מְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת שְׁלִישִׁית - שֶׁמָּא מְצֹרָע וַדַּאי הָיָה בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה וְלֹא הָיָה טְמֵא מֵת, וְשָׁנָה רִאשׁוֹנָה לֹא עָלְתָה לוֹ מִפְּנֵי שֶׁהִיא יְמֵי חוֹלְטוֹ, וְשָׁנָה שְׁנִיָּה לֹא עָלְתָה לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא יְמֵי סוֹפְרוֹ שֶׁל מְצֹרָע [שבעה ימים-] שֶׁבֵּין תִּגְלַחַת רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה; לְפִיכָךְ צָרִיךְ לִשְׁהוֹת שָׁנָה שְׁלִישִׁית בִּנְזִירוּתוֹ, וּמְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת שְׁלִישִׁית לִנְזִירוּתוֹ - וְהִיא תִּגְלַחַת טָהֳרָה. אוֹ שֶׁמָּא טְמֵא מֵת וַדַּאי הָיָה וּמְצֹרָע וַדַּאי, וְאֵין תִּגְלַחַת אַחַת עוֹלָה לִנְזִירוּתוֹ וּלְצָרַעְתּוֹ; וְנִמְצֵאת תִּגְלַחַת רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה תִּגְלַחַת צָרַעַת, וְתִגְלַחַת שְׁלִישִׁית תִּגְלַחַת טֻמְאָה, וְאֵין אַחַת מִשָّלֹשׁ שָׁנִים עוֹלָה לוֹ, שֶׁהֲרֵי הַשְּׁלִישִׁית תִּגְלַחַת טֻמְאָה. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לִשְׁהוֹת שָׁנָה רְבִיעִית בִּנְזִירוּת, וּמְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת רְבִיעִית. וּשְׁעָרוֹ בְּכָל תִּגְלַחַת סָפֵק, אָסוּר בַּהֲנָיָה מִסָּפֵק - שֶׁשְּׁעַר נָזִיר שֶׁנִּצְטָרַע מֵתֶר בַּהֲנָיָה.

ג. וְכֵן אִם נָדַר עֶשֶׂר שָׁנִים נְזִירוּת, וְהָיָה בָּהֶן סְפֵק מְצֹרָע, וְנוֹלַד לוֹ סְפֵק טֻמְאָה בְּסוֹפָן - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ שׁוֹתֶה בְּיַיִן עַד אַרְבָּעִים שָׁנָה; וּמְגַלֵּחַ אַרְבַּע תִּגְלָחוֹת, אַחַת בְּסוֹף כָּל עֶשֶׂר שָׁנִים - תִּגְלַחַת רִאשׁוֹנָה לִסְפֵק יְמֵי צָרַעְתּוֹ, וּשְׁנִיָּה לִסְפֵק יְמֵי סוֹפְרוֹ שֶׁל מְצֹרָע, וּשְׁלִישִׁית לִסְפֵק טֻמְאָתוֹ, וּרְבִיעִית תִּגְלַחַת טָהֳרָה.

ד. וְכֵיצַד מֵבִיא זֶה קָרְבְּנוֹתָיו? אִם הָיָה עָשִׁיר [שקרבנו בהמה], כּוֹתֵב נְכָסָיו לַאֲחֵרִים [ונחשב עני, שקרבנו עוף]; שֶׁמִּמְּצֹרָע עָשִׁיר שֶׁהֵבִיא קָרְבַּן עָנִי, לֹא יָצָא. וְאַחַר כָּךְ מֵבִיא חַטַּאת הָעוֹף [שבאה על הספק, מה שאין כן חטאת בהמה] וְעוֹלַת בְּהֵמָה בְּתִגְלַחַת רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית - וְכָל חַטַּאת עוֹף מֵהֶן, לֹא תֵאָכֵל מִפְּנֵי שֶׁהִיא סָפֵק [שאם חולין היא נבילה הואיל והעוף נמלק ולא נשחט]; וּמֵבִיא בְּתִגְלַחַת רְבִיעִית קָרְבַּן נָזִיר טָהוֹר, שֶׁהוּא שָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ה. שָׁלֹשׁ חַטֹּאת הָעוֹף שֶׁמֵּבִיא בִּשְׁלֹשׁ הַתִּגְלָחוֹת - חַטָּאת רִאשׁוֹנָה, לִסְפֵק טֻמְאָתוֹ; שְׁנִיָּה לִסְפֵק צָרַעְתּוֹ, שֶׁאֵין הַמְּצֹרָע מֵבִיא קָרְבָּנוֹ אֶלָּא לְאַחַר תִּגְלַחַת שְׁנִיָּה. וְכֵן חַטָּאת שְׁלִישִׁית לִסְפֵק טֻמְאָתוֹ, שֶׁאֵין תִּגְלַחַת אַחַת עוֹלָה לִנְזִרוֹ וּלְצָרַעְתּוֹ; וְשֶׁמָּא מְצֹרָע וַדַּאי וּטְמֵא מֵת וַדַּאי הָיָה, שֶׁהַתִּגְלַחַת הָרִאשׁוֹנָה וְהַשְּׁנִיָּה לְצָרַעְתּוֹ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְתִגְלַחַת שְׁלִישִׁית תִּגְלַחַת טֻמְאָה, וּלְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהָבִיא קָרְבַּן טֻמְאָה בַּשְּׁלִישִׁית.

ו. שָׁלֹשׁ עוֹלוֹת בְּהֵמָה שֶׁמֵּבִיא עִמָּהֶן - עַל הָרִאשׁוֹנָה הוּא מַתְנֶה וְאוֹמֵר: 'אִם טָהוֹר אֲנִי, זוֹ מֵחוֹבָתִי, וְאִם טָמֵא אֲנִי, הֲרֵי הִיא נְדָבָה'; וְכֵן הוּא אוֹמֵר בַּשְּׁנִיָּה וּבַשְּׁלִישִׁית.

ז. וּמֵבִיא קָרְבַּן טָהֳרָה בְּתִגְלַחַת רְבִיעִית, וּמַתְנֶה וְאוֹמֵר: 'אִם טָמֵא הָיִיתִי - עוֹלָה רִאשׁוֹנָה נְדָבָה, וְזוֹ חוֹבָה [אם היה גם מצורע]; וְאִם מֵחֶלְטָ הָיִיתִי - עוֹלָה רִאשׁוֹנָה חוֹבַת מְצֹרָע, וְזוֹ חוֹבַת נְזִירוּת, וּשְׁתַּיִם הָאֶמְצָעִיּוֹת נְדָבָה [אם היה גם טמא מת]. וְאִם טָהוֹר מִטֻּמְאַת מֵת הָיִיתִי, וּמְצֹרָע - עוֹלָה הָרִאשׁוֹנָה חוֹבָה וְכֵן הַשְּׁנִיָּה, אַחַת לְחוֹבַת מְצֹרָע וְאַחַת לְחוֹבַת נְזִירוּת, וּשְׁלִישִׁית וּרְבִיעִית נְדָבָה, וְהַשְּׁאָר קָרְבַּן טָהֳרָתִי. וְאִם טְמֵא מֵת הָיִיתִי, וּמְצֹרָע - עוֹלָה רִאשׁוֹנָה חוֹבַת צָרַעַת, וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית נְדָבָה, וְזֶה קָרְבַּן תִּגְלַחַת טָהֳרָה'.

ח. אֲבָל הָאָשָׁם וְהָעוֹלָה - אֵינָם מְעַכְּבִין לֹא בְּתִגְלַחַת טֻמְאָה, וְלֹא בְּצָרַעַת. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר: אִם הוּא מְצֹרָע וַדַּאי, וְלֹא נִטְמָא בְּמֵת - הֲרֵי טָהַר בַּצִּפָּרִין, וְחַטַּאת הָעוֹף הִיא חַטָּאתוֹ, וְלֹא תֵאָכֵל מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק; וְעוֹלַת בְּהֵמָה שֶׁעִמָּהּ, מִקָּרְבַּן תִּגְלַחַת טָהֳרָה, כְּדֵי שֶׁיִּגְלַח עַל הַבְּהֵמָה [אם

הוא טהור]. וְאִם טְמֵא מֵת הוּא, הֲרֵי עוֹלַת בְּהֵמָה נְדָבָה. וְאִם אֵינוֹ מְצֹרָע, וּטְמֵא מֵת הוּא - חַטַּאת הָעוֹף קָרְבַּן נָזִיר שֶׁנִּטְמָא, וְעוֹלַת בְּהֵמָה נְדָבָה, וַהֲרֵי הֵבִיא קָרְבַּן טָהֳרָה בָּאַחֲרוֹנָה. וְאִם אֵינוֹ טְמֵא מֵת, וְלֹא מְצֹרָע - עוֹלַת בְּהֵמָה שֶׁהֵבִיא בְּתִגְלַחַת רִאשׁוֹנָה הִיא מֵחוֹבַת תִּגְלַחַת טָהֳרָה, וְחַטַּאת הָעוֹף בָּאָה עַל סָפֵק, וַהֲרֵי לֹא נֶאֱכֶלֶת.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהוּא מְגַלֵּחַ אַרְבַּע תִּגְלָחוֹת? בְּשֶׁהָיָה קָטָן אוֹ אִשָּׁה. אֲבָל הָאִישׁ אֵינוֹ מְגַלֵּחַ מִסָּפֵק, לֹא תִּגְלַחַת טֻמְאָה וְלֹא תִּגְלַחַת צָרַעַת - שֶׁמָּא טָהוֹר הוּא, וְנִמְצָא מַקִּיף פְּאַת רֹאשׁוֹ שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם מִצְוָה; לְפִיכָךְ אֵינוֹ מְגַלֵּחַ אֶלָּא תִּגְלַחַת טָהֳרָה בִּלְבַד - שֶׁאֵין אַרְבַּע תִּגְלָחוֹת אֵלּוּ לְעַכֵּב, אֶלָּא לְמִצְוָה.

י. נָזִיר שֶׁנִּצְטָרַע וַדַּאי וְנִטְמָא בְּסָפֵק, כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? אַחַר שֶׁיִּטְהַר מִצָּרַעְתּוֹ, מַזֶּה בִּשְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי, וּמְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת טֻמְאָה [לאחר ימי נזירותו]; וּמַתְחִיל לִמְנוֹת נְזִירוּתוֹ כֻּלָּהּ, שֶׁהֲרֵי נָפְלוּ הַיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים בִּסְפֵק טֻמְאָה שֶׁנִּטְמָא; וּמֵבִיא קָרְבְּנוֹת טָהֳרָה, וְשׁוֹתֶה בְּיַיִן. וּמֵאַחַר שֶׁיָּבִיא קָרְבַּן צָרַעַת, אוֹכֵל בַּקָּדָשִׁים.

יא. נִטְמָא וַדַּאי וְהָיָה מְצֹרָע בְּסָפֵק, וְטָהַר [נרפא] מִסְּפֵק צָרַעְתּוֹ - מוֹנֶה יְמֵי נְזִירוּתוֹ שְׁלֵמָה [ואינו יכול לגלח אחר שבעה, שמא הוא מצורע ואינו יכול להקריב קרבנות התגלחת], וְאַחַר כָּךְ מְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת הַנֶּגַע; שֶׁאֵין תִּגְלַחַת סְפֵק נֶגְעוֹ דּוֹחָה נְזִירוּת. וְאַחַר כָּךְ מוֹנֶה שִׁבְעַת יָמִים שֶׁבֵּין תִּגְלַחַת מְצֹרָע הָרִאשׁוֹנָה לְתִגְלַחַת שְׁנִיָּה, וּמְגַלֵּחַ וּמֵבִיא קָרְבְּנוֹתָיו; וְאוֹכֵל בַּקָּדָשִׁים, אִם הִזָּה בִּשְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי. וְאַחַר כָּךְ מוֹנֶה שִׁבְעָה אֲחֵרִים לְטֻמְאַת מֵת, וּמְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת טֻמְאָה; וְאַחַר כָּךְ מוֹנֶה נְזִירוּתוֹ כֻּלָּהּ.

יב. וְכֵן אִם הָיָה טָמֵא וּמְצֹרָע בְּוַדַּאי - לְאַחַר שֶׁיִּטְהַר מִצָּרַעְתּוֹ, מְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת צָרַעַת הָרִאשׁוֹנָה, וּמַזֶּה בִּשְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי [לצורך הבאת קרבנותיו], וּמְגַלֵּחַ רֹאשׁוֹ וּזְקָנוֹ בַּשְּׁבִיעִי, וְהִיא תִּגְלַחַת שְׁנִיָּה שֶׁל צָרַעַת; וּמֵבִיא קָרְבְּנוֹתָיו בַּשְּׁמִינִי, וְאוֹכֵל בַּקָּדָשִׁים. וְסוֹפֵר שִׁבְעָה [ימים נפרדים לתגלחת טומאה של נזירותו], וּמְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת טֻמְאָה; וְאַחַר כָּךְ סוֹפֵר יְמֵי נְזִירוּת שְׁלֵמָה, וּמֵבִיא קָרְבַּן טָהֳרָה וְשׁוֹתֶה בְּיַיִן.

יג. וְלָמָּה סוֹפֵר שִׁבְעָה? שֶׁאֵין שִׁבְעַת יְמֵי הַטֻּמְאָה עוֹלִין בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַסְּפִירָה שֶׁבֵּין תִּגְלַחַת וְתִגְלַחַת שֶׁל מְצֹרָע.

יד. הָאוֹמֵר: 'הֲרֵינִי נָזִיר אִם אֶעֱשֶׂה כָּךְ וְכָךְ', אוֹ 'אִם לֹא אֶעֱשֶׂה', וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה - הֲרֵי זֶה רָשָׁע, וּנְזִירוּת כָּזוֹ מִנְּזִירוּת רְשָׁעִים הִיא [שנוזרים לפי מצב רוחם]; אֲבָל הַנּוֹדֵר לַה' דֶּרֶךְ קְדֻשָּׁה - הֲרֵי זֶה נָאֶה וּמְשֻׁבָּח, וַהֲרֵי נֶאֱמַר בּוֹ: "נֵזֶר אֱלֹהָיו עַל רֹאשׁוֹ וּגוֹ' קֹדֶשׁ הוּא לַה'"; וּשְׁקָלוֹ הַכָּתוּב בַּנְּבִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וָאָקִים מִבְּנֵיכֶם לִנְבִיאִים, וּמִבַּחוּרֵיכֶם לִנְזִרִים".

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן

הִלְכוֹת עֲרָכִים וַחֲרָמִים

יֵשׁ בִּכְלָלָן שֶׁבַע מִצְוֹת - חָמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתַּיִם מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לָדוּן בְּעֶרְכֵי אָדָם כַּאֲשֶׁר מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, וְזֶה הוּא דִּין עֶרְכֵי אָדָם; (ב) דִּין עֶרְכֵי בְּהֵמָה; (ג) דִּין עֶרְכֵי בָּתִּים; (ד) דִּין עֶרְכֵי שָׂדוֹת; (ה) דִּין מַחֲרִים נְכָסָיו; (ו) שֶׁלֹּא יִמְכֹּר חֵרֶם; (ז) שֶׁלֹּא יִגְּאַל חֵרֶם. וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ - בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

הִלְכוֹת עֲרָכִים וַחֲרָמִים פֶּרֶק א

א. הָעֲרָכִים - הֵם נֶדֶר מִכְּלַל נִדְרֵי הֶקְדֵּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִישׁ כִּי יַפְלִא נֶדֶר, בְּעֶרְכְּךָ נְפָשֹׁת לַה'"; לְפִיכָךְ חַיָּבִין עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם "לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ", וְ"לֹא תְאַחֵר", וּמִשּׁוּם "כְּכָל הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה".

ב. וּמִצְוַת עֲשֵׂה לָדוּן בְּדִינֵי עֲרָכִין, כַּאֲשֶׁר מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה; וְאֶחָד הָאוֹמֵר: 'עֶרְכִּי עָלַי', אוֹ הָאוֹמֵר: 'עֶרְכְּךָ [אדם-] זֶה עָלַי', אוֹ 'עֶרֶךְ פְּלוֹנִי עָלַי' - נוֹתֵן הָעֵרֶךְ לְפִי שְׁנֵי הַנֶּעֱרָךְ, וְהוּא הַדָּבָר הַקָּצוּב שֶׁבַּתּוֹרָה, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יָתֵר.

ג. וְכַמָּה הוּא הָעֵרֶךְ? אִם הָיָה הַנֶּעֱרָךְ בֶּן שְׁלֹשִׁים יוֹם אוֹ פָּחוֹת - אֵין לוֹ עֵרֶךְ, וְהָאוֹמֵר עָלָיו: 'עֶרְכְּךָ זֶה עָלַי' - הֲרֵי זֶה כְּאוֹמֵר 'עֶרְכְּךָ כְּלִי זֶה', וְאֵינוֹ חַיָּב כְּלוּם. הָיָה מִבֶּן אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים יוֹם עַד בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים גְּמוּרוֹת - עֶרְכְּךָ הַזָּכָר חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים, וְהַנְּקֵבָה שְׁלֹשָׁה שְׁקָלִים. מִשֶּׁיִּכָּנֵס בִּשְׁנַת שֵׁשׁ יוֹם אֶחָד עַד שֶׁיַּשְׁלִים שְׁנַת עֶשְׂרִים - עֶרְכְּךָ הַזָּכָר עֶשְׂרִים שְׁקָלִים, וְהַנְּקֵבָה עֲשָׂרֶת שְׁקָלִים. מִשֶּׁיִּכָּנֵס בִּשְׁנַת אֶחָד וְעֶשְׂרִים יוֹם אֶחָד עַד שֶׁיַּשְׁלִים שְׁנַת שִׁשִּׁים - עֶרְכְּךָ הַזָּכָר חֲמִשִּׁים שְׁקָלִים, וְהַנְּקֵבָה שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים. וּמִשֶּׁיִּכָּנֵס בִּשְׁנַת אַחַת וְשִׁשִּׁים יוֹם אֶחָד עַד יוֹם מוֹתוֹ, אֲפִלּוּ חָיָה כַּמָּה שָׁנִים - עֶרְכְּךָ הַזָּכָר חֲמִשָּׁה עָשָׂר שְׁקָלִים, וְהַנְּקֵבָה עֲשָׂרָה שְׁקָלִים.

ד. כָּל הַשָּׁנִים הָאֵלּוּ, מֵעֵת לְעֵת מִיּוֹם הַלֵּדָה. וְכָל הַשְּׁקָלִים - בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ, וְהוּא מִשְׁקַל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים שְׂעוֹרָה מִכֶּסֶף טָהוֹר; וּכְבָר הוֹסִיפוּ עָלָיו וְעָשׂוּ אוֹתוֹ סֶלַע, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת שְׁקָלִים.

ה. טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס - אֵין לָהֶם עֵרֶךְ, שֶׁלֹּא קָצְבָה תּוֹרָה עֵרֶךְ אֶלָּא לְזָכָר וַדַּאי אוֹ לִנְקֵבָה וַדָּאִית; לְפִיכָךְ, טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס שֶׁאָמַר: 'עֶרְכִּי עָלַי', אוֹ שֶׁהֶעֱרִיכוֹ אַחֵר - אֵינוֹ חַיָּב כְּלוּם.

ו. הַגּוֹי נֶעֱרָךְ, אֲבָל אֵינוֹ מַעֲרִיךְ. כֵּיצַד? גּוֹי שֶׁאָמַר: 'עֶרְכִּי עָלַי', אוֹ 'עֶרְכְּךָ יִשְׂרָאֵלִי זֶה עָלַי' - לֹא אָמַר כְּלוּם; וְיִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר: 'עֶרְכְּךָ גּוֹי זֶה עָלַי', אוֹ 'עֶרֶךְ פְּלוֹנִי הַגּוֹי עָלַי' - נוֹתֵן לְפִי שְׁנֵי הַגּוֹי הַנֶּעֱרָךְ. וְכֵן הַמַּעֲרִיךְ אֶת הַחֵרֵשׁ וְאֶת הַשּׁוֹטֶה - חַיָּב, וְנוֹתֵן לְפִי שָׁנָיו.

ז. הָעֶבֶד - נֶעֱרָךְ וְעוֹרֵךְ, כִּשְׁאָר יִשְׂרָאֵל; וְאִם יִפָּדֶה וְיִהְיֶה לוֹ, יִתֵּן עֶרְכְּךָ שֶׁנָּדַר.

ח. אֶחָד הַמַּעֲרִיךְ אֶת הַיָּפֶה הַבְּרִיא, וְאֶחָד הַמַּעֲרִיךְ אֶת הַכָּעוּר הַחוֹלֶה, אֲפִלּוּ הָיָה הַנֶּעֱרָךְ מֻכֶּה שְׁחִין [פצעים] אוֹ סוּמָה אוֹ גִּדֵּם [קטוע יד] וְיֵשׁ בּוֹ כָּל מוּם - נוֹתֵן לְפִי שָׁנָיו, כְּמוֹ שֶׁקָּצוּב בַּתּוֹרָה.

ט. הַדָּמִים אֵינָן כַּעֲרָכִים. כֵּיצַד? הָאוֹמֵר: 'דָּמַי עָלַי', אוֹ 'דְּמֵי זֶה עָלַי', אוֹ 'דְּמֵי פְּלוֹנִי עָלַי' - אֲפִלּוּ הָיָה אוֹתוֹ פְּלוֹנִי קָטָן בֶּן יוֹמוֹ, אוֹ טֻמְטוּם אוֹ אַנְדְּרוֹגִינוֹס, אוֹ גּוֹי - נוֹתֵן מַה שֶּׁהוּא שָׁוֶה, דִּינָר אוֹ אֶלֶף, כְּאִלּוּ הוּא עֶבֶד נִמְכָּר בַּשּׁוּק.

י. וְהָעֲרָכִים כֻּלָּן וְהַדָּמִים - הַכֹּל, סְתָמָן לְבֶדֶק הַבַּיִת [תחזוקת המקדש]; וְיִפְּלוּ [=ימסרו] הַכֹּל לַלִּשְׁכָּה שֶׁהָיְתָה בַּמִּקְדָּשׁ, מוּכָנֶת לְקָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת.

יא. גּוֹי שֶׁאָמַר: 'דָּמַי עָלַי', אוֹ 'דְּמֵי פְּלוֹנִי' - נוֹתֵן כְּפִי נִדְרוֹ; וְאֵינוֹ נוֹפֵל לַלִּשְׁכָּה, שֶׁאֵין מְקַבְּלִין מִן הַגּוֹיִם נְדָבָה אוֹ נֶדֶר לְחַזֵּק בֶּדֶק הַבַּיִת אוֹ בֶּדֶק יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא לָכֶם וָלָנוּ לִבְנוֹת בַּיִת לֵאלֹהֵינוּ", וְנֶאֱמַר: "וְלָכֶם אֵין חֵלֶק וּצְדָקָה וְזִכָּרוֹן בִּירוּשָׁלָיִם".

יב. וּמַה יֵּעָשֶׂה בָּהֶן? יִבָּדֵק הַגּוֹי עַל דַּעַת מִי נָדַר: אִם נָדַר עַל דַּעַת יִשְׂרָאֵל - יוֹצִיאוּהוּ בֵּית דִּין בְּמַה שֶׁיִּרְאֶה לָהֶן, חוּץ מִבֶּדֶק הַבַּיִת וּבֶדֶק יְרוּשָׁלַיִם; וְאִם אָמַר: 'לַשָּׁמַיִם נָדַרְתִּי', יִגָּזוּ.

יג. הַגּוֹסֵס - אֵין לוֹ לֹא עֵרֶךְ וְלֹא דָּמִים; הוֹאִיל וְרֹב הַגּוֹסְסִין לְמִיתָה, הֲרֵי הוּא כְּמֵת. וְכֵן מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ בְּבֵית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְהָרְגוֹ עַל עֲבֵרָה שֶׁעָבַר, וְהֶעֱרִיכוֹ אַחֵר, אוֹ שֶׁהֶעֱרִיךְ עַצְמוֹ, אוֹ שֶׁאָמַר: 'דָּמַי עָלַי', אוֹ שֶׁאָמַר אַחֵר: 'דְּמֵי זֶה עָלַי' - אֵינוֹ חַיָּב כְּלוּם; שֶׁזֶּה כְּמֵת הוּא, וְהַמֵּת אֵין לוֹ לֹא עֵרֶךְ וְלֹא דָּמִים; וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "כָּל חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן הָאָדָם - לֹא יִפָּדֶה", כְּלוֹמַר: אֵין לוֹ פִּדְיוֹן, אֶלָּא הֲרֵי הוּא כְּמֵת.

יד. זֶה הַיּוֹצֵא לְהָרֵג שֶׁהֶעֱרִיךְ אֲחֵרִים, אוֹ נָדַר דְּמֵיהֶן, אוֹ הִזִּיק - חַיָּב לְשַׁלֵּם, וְגוֹבִין הַכֹּל מִנְּכָסָיו.

טו. כֹּהֲנִים וּלְוִיִּים מַעֲרִיכִין וְנֶעֱרָכִין, כִּשְׁאָר יִשְׂרָאֵל. וְקָטָן שֶׁהִגִּיעַ לְעוֹנַת נְדָרִים וְהֶעֱרִיךְ, אוֹ נָדַר דָּמִים - חַיָּב לְשַׁלֵּם; שֶׁהֲרֵי נְדָרָיו קַיָּמִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת נְדָרִים.

טז. הָעֲרָכִין הַקְּצוּבִין לְפִי הַשָּׁנִים - הֵן שְׁנֵי הַנֶּעֱרָךְ, לֹא שְׁנֵי הַמַּעֲרִיךְ. כֵּיצַד? בֶּן עֶשְׂרִים שֶׁאָמַר לְבֶן שִׁשִּׁים: 'עֶרְכְּךָ עָלַי' - נוֹתֵן עֵרֶךְ בֶּן שִׁשִּׁים; וּבֶן שִׁשִּׁים שֶׁאָמַר לְבֶן עֶשְׂרִים: 'עֶרְכְּךָ עָלַי' - נוֹתֵן עֵרֶךְ בֶּן עֶשְׂרִים. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יז. וְצָרִיךְ בַּעֲרָכִים שֶׁיִּהְיֶה פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִין, כִּשְׁאָר הַנְּדָרִים; וְנִשְׁאָלִין עַל הָעֲרָכִין וְעַל הַדָּמִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּשְׁאָלִין עַל שְׁאָר נְדָרִים וְהֶקְדֵּשׁוֹת.

יח. הָאוֹמֵר: 'עֵרֶךְ אֵלּוּ כֻּלָּם עָלַי' - נוֹתֵן עֵרֶךְ כֻּלָּם, כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי שָׁנָיו. וְאִם הָיָה עָנִי, נוֹתֵן עַל יְדֵי כֻּלָּם עֵרֶךְ עָנִי; וְאִם הָיָה עָשִׁיר, נוֹתֵן עַל יְדֵי כֻּלָּם עֵרֶךְ עָשִׁיר.

יט. הָאוֹמֵר: 'עֶרְכִּי עָלַי', וְחָזַר וְאָמַר: 'עֶרְכִּי עָלַי', וְכֵן כַּמָּה פְּעָמִים - חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. אָמַר: 'שְׁנֵי עֲרָכַי עָלַי', נוֹתֵן שְׁנֵי עֲרָכִין; וְכֵן אִם אָמַר: 'אַרְבָּעָה', אֲפִלּוּ 'אֶלֶף' - נוֹתֵן כַּמִּנְיָן שֶׁנָּדַר.

כ. אָמַר: 'הֲרֵי עָלַי עֵרֶךְ', וְלֹא פֵּרֵשׁ עֵרֶךְ מִי, אֶלָּא עֵרֶךְ סְתָם - נוֹתֵן פָּחוֹת שֶׁבַּעֲרָכִין, שֶׁהוּא שְׁלֹשָׁה שְׁקָלִים.

כא. הָאוֹמֵר: 'עֶרְכִּי עָלַי', וּמֵת קֹדֶם שֶׁיַּעֲמֹד בַּדִּין - אֵין הַיּוֹרְשִׁין חַיָּבִין לִתֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֶעֱמִידוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֵן, וְהֶעֱרִיךְ אוֹתוֹ הַכֹּהֵן". עָמַד בַּדִּין וָמֵת, יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁין.

כב. אֲבָל הָאוֹמֵר: 'דָּמַי עָלַי' - אַף עַל פִּי שֶׁעָמַד בַּדִּין, וּמֵת קֹדֶם שֶׁיְּקַצְּצוּ [=יקצבו] דָּמָיו וְיֹאמְרוּ הַדַּיָּנִין כַּמָּה יִשְׁוֶה - אֵין הַיּוֹרְשִׁין חַיָּבִין לִתֵּן. וְאִם קִצְּצוּ דָּמָיו וְאַחַר כָּךְ מֵת - יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁין.

כג. וּמַה בֵּין הָעֲרָכִים לְדָמִים? שֶׁהָעֲרָכִין קְצוּבִין מִן הַתּוֹרָה, וְהַדָּמִים אֵינָן קְצוּבִין.

כד. וְכֵן הָאוֹמֵר: 'עֵרֶךְ פְּלוֹנִי עָלַי', וּמֵת הָעוֹרֵךְ וְהַנֶּעֱרָךְ אַחַר שֶׁעָמַד הַנֶּעֱרָךְ בַּדִּין - חַיָּבִין הַיּוֹרְשִׁין לִתֵּן. מֵת הַנֶּעֱרָךְ קֹדֶם שֶׁיַּעֲמֹד בַּדִּין - אַף עַל פִּי שֶׁהַמַּעֲרִיךְ קַיָּם, הֲרֵי זֶה פָּטוּר; שֶׁאֵין עֵרֶךְ לְמֵת, וְהַנֶּעֱרָךְ צָרִיךְ עֲמִידָה בַּדִּין. אָמַר: 'דְּמֵי פְּלוֹנִי עָלַי', וְעָמַד בַּדִּין וּמֵת קֹדֶם שֶׁיְּקַצְּצוּ דָּמָיו - הֲרֵי זֶה פָּטוּר; שֶׁאֵין דָּמִים לַמֵּתִים.

יום שני כ"ה אלול ה'תשס"ט

הִלְכוֹת עֲרָכִים וַחֲרָמִים פֶּרֶק ב

א. הָאוֹמֵר: 'עֵרֶךְ יָדִי' אוֹ 'רַגְלִי' אוֹ 'עֵינִי עָלַי', אוֹ שֶׁאָמַר: 'עֵרֶךְ יַד זֶה' אוֹ 'עֵינָיו עָלַי' - לֹא אָמַר כְּלוּם. 'עֵרֶךְ לִבִּי' אוֹ 'כִּבְדִי עָלַי', אוֹ 'עֵרֶךְ לִבּוֹ' אוֹ 'כִּבְדוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי' - נוֹתֵן עֵרֶךְ כֻּלּוֹ; וְכֵן כָּל אֵבֶר שֶׁאִם יִנָּטֵל מִן הַחַי, יָמוּת - אִם אָמַר: 'עֶרְכּוֹ עָלַי', נוֹתֵן עֵרֶךְ כֻּלּוֹ.

ב. אָמַר: 'חֲצִי עֶרְכִּי עָלַי', נוֹתֵן חֲצִי עֶרְכּוֹ; 'עֵרֶךְ חֲצִיי עָלַי' - נוֹתֵן עֵרֶךְ כֻּלּוֹ, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּנָּטֵל חֶצְיוֹ וְיִחְיֶה.

ג. הָאוֹמֵר: 'דְּמֵי יָדִי עָלַי', אוֹ 'דְּמֵי יַד פְּלוֹנִי עָלַי' - שָׁמִין אוֹתוֹ כַּמָּה הוּא שָׁוֶה בַּיָּד, וְכַמָּה הוּא שָׁוֶה בְּלֹא יָד, וְנוֹתֵן לַהֶקְדֵּשׁ. כֵּיצַד? אִם נִמְכָּר הוּא כֻּלּוֹ, יִשְׁוֶה חֲמִשִּׁים, וְאִם יִמָּכֵר חוּץ מִיָּדוֹ, שֶׁתִּשָּׁאֵר יָדוֹ זוֹ לִבְעָלָיו וְלֹא יִהְיֶה לַלּוֹקֵחַ בָּהּ כְּלוּם, יִשְׁוֶה אַרְבָּעִים - נִמְצָא זֶה יִתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם לְהֶקְדֵּשׁ עֲשָׂרָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ד. הָאוֹמֵר: 'דְּמֵי רֹאשִׁי' אוֹ 'כִּבְדִי עָלַי', אוֹ 'דְּמֵי רֹאשׁוֹ' אוֹ 'לִבּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי' - נוֹתֵן דְּמֵי כֻּלּוֹ. וְכֵן הָאוֹמֵר: 'דְּמֵי חֶצְיִי עָלַי', נוֹתֵן דְּמֵי כֻּלּוֹ; אֲבָל הָאוֹמֵר: 'חֲצִי דָּמַי עָלַי', נוֹתֵן חֲצִי דָּמָיו.

ה. הָאוֹמֵר: 'מִשְׁקָלִי עָלַי', אוֹ 'מִשְׁקַל פְּלוֹנִי' - נוֹתֵן מִשְׁקָלוֹ: אִם כֶּסֶף, כֶּסֶף, וְאִם זָהָב, זָהָב - כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ. אָמַר: 'מִשְׁקַל יָדִי', אוֹ 'רַגְלִי עָלַי' - רוֹאִין כַּמָּה הִיא רְאוּיָה לִשְׁקֹל, וְנוֹתֵן מִמִּין שֶׁפֵּרֵשׁ. וְעַד הֵיכָן הִיא הַיָּד לְעִנְיָן זֶה? עַד הָאַצִּיל [=מרפק]; וְהָרֶגֶל, עַד הָאַרְכֻּבָּה [=ברך]; לְפִי שֶׁבִּנְדָרִים, הוֹלְכִין אַחַר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם.

ו. הָאוֹמֵר: 'קוֹמָתִי [=גובהי] עָלַי, כֶּסֶף אוֹ זָהָב' - נוֹתֵן שַׁרְבִיט [=מקל] שֶׁאֵינוֹ נִכְפָּף מְלֹא קוֹמָתוֹ, מִמִּין שֶׁפֵּרֵשׁ; אָמַר: 'מְלֹא קוֹמָתִי עָלַי' - נוֹתֵן אֲפִלּוּ שַׁרְבִיט הַנִּכְפָּף, מִמִּין שֶׁפֵּרֵשׁ.

ז. הָאוֹמֵר: 'מִשְׁקָלִי עָלַי', וְלֹא פֵּרֵשׁ מֵאֵיזֶה מִין - אִם הָיָה עָשִׁיר בְּיוֹתֵר, וְנִתְכַּוֵּן לְמַתָּנָה מְרֻבָּה - נוֹתֵן מִשְׁקָלוֹ זָהָב; וְהוּא הַדִּין בְּאוֹמֵר 'מִשְׁקַל יָדִי' אוֹ 'רַגְלִי' אוֹ 'קוֹמָתִי עָלַי', וְלֹא פֵּרֵשׁ מֵאֵיזֶה מִין - נוֹתֵן זָהָב. וְאִם אֵינוֹ מֻפְלָג בַּעֲשִׁירוּת - נוֹתֵן מִשְׁקָלוֹ אוֹ מִשְׁקַל יָדוֹ מִדְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לְהִשָּׁקֵל בְּאוֹתוֹ מָקוֹם, אֲפִלּוּ פֵּרוֹת; וְכֵן נוֹתֵן שַׁרְבִיט מְלֹא קוֹמָתוֹ, אֲפִלּוּ שֶׁל עֵץ; הַכֹּל לְפִי מָמוֹנוֹ וְדַעְתּוֹ [=נדיבותו].

ח. הָאוֹמֵר: 'עָמְדִי עָלַי', 'יְשִׁיבָתִי עָלַי', אוֹ 'מְקוֹם יְשִׁיבָתִי עָלַי', 'רָחְבִּי עָלַי', 'עָבְיִי עָלַי', 'הֶקֵּפִי עָלַי' - כָּל אֵלּוּ סָפֵק,

וּמֵבִיא לְפִי מָמוֹנוֹ; עַד שֶׁיֹּאמַר: 'לֹא כָּךְ נִתְכַּוַּנְתִּי'. וְאִם מֵת, יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁין פָּחוֹת שֶׁבַּלְּשׁוֹנוֹת.

ט. הָאוֹמֵר: 'הֲרֵי עָלַי מַטְבֵּעַ כֶּסֶף', לֹא יִפְחוֹת מִדִּינַר כֶּסֶף; 'מַטְבֵּעַ נְחֹשֶׁת', לֹא יִפְחוֹת מִמָּעָה כֶּסֶף [בנחושת]. 'הֲרֵי עָלַי בַּרְזֶל', לֹא יִפְחוֹת מֵאַמָּה עַל אַמָּה לְכָלָה עוֹרֵב [מתקן להברחת עופות] שֶׁהָיָה בַּמִּקְדָּשׁ לְמַעְלָה בְּגַג הַהֵיכָל, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

י. הָאוֹמֵר: 'הֲרֵי עָלַי כֶּסֶף אוֹ זָהָב', וְלֹא הִזְכִּיר מַטְבֵּעַ - יָבִיא לָשׁוֹן [=גוש] שֶׁל כֶּסֶף אוֹ שֶׁל זָהָב, יִהְיֶה מִשְׁקָלָהּ כְּדֵי שֶׁיֹּאמַר: 'לֹא עַד כָּךְ נִתְכַּוַּנְתִּי'. וְכֵן אִם פֵּרֵשׁ הַמִּשְׁקָל, וְשָׁכַח כַּמָּה פֵּרֵשׁ - יָבִיא עַד שֶׁיֹּאמַר: 'לֹא עַד כָּךְ נִתְכַּוַּנְתִּי'.

יא. אֶחָד הָאוֹמֵר: 'דָּמַי עָלַי', אוֹ 'דְּמֵי פְּלוֹנִי עָלַי', אוֹ הָאוֹמֵר: 'הֲרֵי עָלַי מָנֶה', אוֹ 'חֲמִשִּׁים', אוֹ 'כֶּסֶף', אוֹ 'זָהָב' - הַכֹּל הֵן הַנִּקְרָאִין 'חַיָּב דָּמִים'; וְהַדָּמִין וְהָעֲרָכִין לְבֶדֶק הַבַּיִת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יב. שְׁתֵּי לְשָׁכוֹת הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ - אַחַת לִשְׁכַּת חֲשָׁיִים, וְאַחַת לִשְׁכַּת הַכֵּלִים: לִשְׁכַּת חֲשָׁיִים - יִרְאֵי חֵטְא נוֹתְנִין לְתוֹכָהּ בַּחֲשַׁאי, וַעֲנִיִּים בְּנֵי טוֹבִים מִתְפַּרְנְסִין מִמֶּנָּה בַּחֲשַׁאי. לִשְׁכַּת הַכֵּלִים - כָּל מִי שֶׁהִתְנַדֵּב כְּלִי זוֹרְקוֹ לְתוֹכָהּ, וְאַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם הַגִּזְבָּרִין פּוֹתְחִין אוֹתָהּ: כָּל כְּלִי שֶׁנִּמְצָא בּוֹ צֹרֶךְ לְבֶדֶק הַבַּיִת, מַנִּיחִין אוֹתוֹ; וְהַשְּׁאָר נִמְכָּרִין, וּדְמֵיהֶן נוֹפְלִין [=מועברים] לְלִשְׁכַּת בֶּדֶק הַבַּיִת.

יג. הֵצְרְכוּ לְקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ [קרבנות], וְלֹא הִסְפִּיקָה לָהֶן תְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה - מוֹצִיאִין אֶת הָרָאוּי לָהֶן מִקָּדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת; אֲבָל אִם הֵצְרְכוּ לְבֶדֶק הַבַּיִת, וְלֹא מָצְאוּ בְּלִשְׁכַּת בֶּדֶק הַבַּיִת דָּבָר הַמְסַפֵּק לָהֶן - אֵין מוֹצִיאִין אֶת הָרָאוּי לָהֶן מִקָּדְשֵׁי הַמִּזְבֵּחַ [שמעלין בקודש].

הִלְכוֹת עֲרָכִים וַחֲרָמִים פֶּרֶק ג

א. הַמַּעֲרִיךְ אֶת הַפָּחוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים, וְלֹא עָמַד בַּדִּין עַד שֶׁיִּהְיֶה יָתֵר עַל עֶשְׂרִים - אֵינוֹ נוֹתֵן אֶלָּא עֵרֶךְ פָּחוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים; שֶׁאֵין הָעֵרֶךְ אֶלָּא בִּזְמַן הָעֵרֶךְ, לֹא בִּזְמַן הַהַעֲמָדָה בַּדִּין.

ב. כָּל הָעֲרָכִין הַקְּצוּבִין בַּתּוֹרָה - הֵן שֶׁנּוֹתֵן הַמַּעֲרִיךְ, אִם הָיָה עָשִׁיר; אֲבָל אִם הָיָה עָנִי, וְאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת - נוֹתֵן כָּל הַנִּמְצָא בְּיָדוֹ, אֲפִלּוּ סֶלַע אֶחָד, וְנִפְטָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִם מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ . . עַל פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנֹּדֵר".

ג. וּמִנַּיִן שֶׁהוּא נוֹתֵן אֲפִלּוּ סֶלַע אֶחָד, אִם אֵין לוֹ אֶלָּא סֶלַע? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָל עֶרְכְּךָ יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ" - הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין בַּעֲרָכִין פָּחוֹת מִסֶּלַע, וְלֹא יוֹתֵר עַל חֲמִשִּׁים.

ד. הֲרֵי שֶׁלֹּא נִמְצָא בְּיָדוֹ אֲפִלּוּ סֶלַע - אֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ פָּחוֹת מִסֶּלַע, אֶלָּא יִשָּׁאֵר הַכֹּל עָלָיו חוֹב; וְאִם מָצְאָה יָדוֹ וְהֶעֱשִׁיר - יִתֵּן עֵרֶךְ שָׁלֵם הַקָּצוּב בַּתּוֹרָה.

ה. עָשִׁיר שֶׁהֶעֱרִיךְ וְהֶעֱנִי, אוֹ שֶׁהֶעֱרִיךְ כְּשֶׁהוּא עָנִי וְהֶעֱשִׁיר - הֲרֵי זֶה חַיָּב בְּעֵרֶךְ עָשִׁיר; אֲבָל אִם הֶעֱרִיךְ כְּשֶׁהוּא עָנִי, וְהֶעֱשִׁיר וְחָזַר וְהֶעֱנִי - נוֹתֵן עֵרֶךְ עָנִי.

ו. עָשִׁיר שֶׁאָמַר: 'עֶרְכִּי עָלַי', אוֹ 'עֵרֶךְ פְּלוֹנִי עָלַי', וְשָׁמַע הֶעָנִי וְאָמַר: 'מַה שֶּׁאָמַר זֶה עָלַי' - הֲרֵי הֶעָנִי חַיָּב בְּעֵרֶךְ עָשִׁיר, שֶׁהוּא עֵרֶךְ שָׁלֵם; אֲבָל עָנִי שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶת הֶעָשִׁיר, וְאָמַר: 'עֵרֶךְ זֶה עָלַי' - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּעֵרֶךְ עָנִי, שֶׁהוּא כְּפִי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ.

ז. מַה בֵּין הַחַיָּב בְּעֵרֶךְ עָנִי, לְהַחַיָּב בְּעֵרֶךְ עָשִׁיר, שֶׁהוּא הָעֵרֶךְ הַקָּצוּב כֻּלּוֹ? שֶׁהַחַיָּב בְּעֵרֶךְ עָנִי שֶׁלָּקְחוּ מִמֶּנּוּ כָּל מַה שֶּׁיָּדוֹ מַשֶּׂגֶת אֲפִלּוּ סֶלַע אֶחָד, וְאַחַר כָּךְ הֶעֱשִׁיר - אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם; וְאִם הָיָה חַיָּב בְּעֵרֶךְ עָשִׁיר - יִשָּׁאֵר שְׁאָר הָעֵרֶךְ חוֹב עָלָיו, עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר וִישַׁלֵּם הָעֵרֶךְ שֶׁעָלָיו.

ח. הַמְפָרֵשׁ אֶת הָעֵרֶךְ וְאָמַר: 'עֶרְכִּי עָלַי חֲמִשִּׁים סְלָעִים', אוֹ 'עֵרֶךְ פְּלוֹנִית עָלַי שְׁלֹשִׁים סְלָעִים' - אֵינוֹ נִדּוֹן בְּהֶשֵּׂג יָד; אֶלָּא לוֹקְחִין כָּל הַנִּמְצָא בְּיָדוֹ, וְהַשְּׁאָר עָלָיו חוֹב עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר וְיִתֵּן.

ט. וְכֵן הָאוֹמֵר: 'דָּמַי עָלַי', אוֹ 'דְּמֵי פְּלוֹנִי עָלַי' - אֵינוֹ נִדּוֹן בְּהֶשֵּׂג יָד; שֶׁחַיָּבֵי דָּמִים, הֲרֵי פֵּרְשׁוּ נִדְרָן; וַהֲרֵי הֵן כְּמִי שֶׁאָמַר 'מָנֶה עָלַי הֶקְדֵּשׁ', שֶׁהוּא חַיָּב לִתֵּן מָנֶה גָּמוּר.

י. הָאוֹמֵר: 'הֲרֵי עָלַי עֵרֶךְ' סְתָם, וְלֹא פֵּרֵשׁ - אֵינוֹ כִּמְפָרֵשׁ שְׁלֹשָׁה שְׁקָלִים [פחות שבערכין], אֶלָּא נִדּוֹן בְּהֶשֵּׂג יָד כִּשְׁאָר הַמַּעֲרִיכִין.

יא. הָאוֹמֵר: 'עֶרְכִּי עָלַי', וְחָזַר וְאָמַר 'עֶרְכִּי עָלַי', וְהָיוּ בְּיָדוֹ עֶשֶׂר סְלָעִים, וְנָתַן תֵּשַׁע לַשְּׁנִיָּה, וְסֶלַע לָרִאשׁוֹנָה - יָצָא יְדֵי שְׁתֵּיהֶן; שֶׁהָעֲרָכִין לֹא כְּחוֹבוֹת הֵן, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁכָּל מַה שֶּׁבְּיָדוֹ מְשֻׁעְבָּד לָרִאשׁוֹנָה - הֶקְדֵּשׁ מְאֻחָר, מַה שֶּׁגָּבָה גָּבָה. אֲבָל אִם נָתַן תֵּשַׁע לָרִאשׁוֹנָה, וְאַחַת לַשְּׁנִיָּה - יְדֵי שְׁנִיָּה יָצָא - שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁנָּתַן הַסֶּלַע, לֹא נִשְׁאַר בְּיָדוֹ כְּלוּם, וַהֲרֵי אֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת; וְיֵדֵי רִאשׁוֹנָה לֹא יָצָא - שֶׁהֲרֵי כָּל מַה שֶּׁהָיָה בְּיָדוֹ מְשֻׁעְבָּד לָרִאשׁוֹנָה, וּכְשֶׁנָּתַן הַתֵּשַׁע נִשְׁאַר לוֹ סֶלַע וְלֹא נִתְּנוּ, וַהֲרֵי לֹא נָתַן כָּל מַה שֶּׁיָּדוֹ מַשֶּׂגֶת. לְפִיכָךְ, יִשָּׁאֵר עָלָיו שְׁאָר עֵרֶךְ רִאשׁוֹן, עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר וְיַשְׁלִים.

יב. הָאוֹמֵר: 'שְׁנֵי עֲרָכַי עָלַי', וְלֹא הָיָה בְּיָדוֹ אֶלָּא פָּחוֹת מִכְּדֵי שְׁנֵי עֲרָכִין - הֲרֵי הַדָּבָר סָפֵק, אִם נִתְפַּס לִשְׁנֵיהֶן, וְנוֹתֵן חֲצִי מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ לְעֵרֶךְ אֶחָד וְחֶצְיוֹ לָעֵרֶךְ הַשֵּׁנִי וְיִפָּטֵר, אוֹ יִתֵּן עֵרֶךְ אֶחָד מֵהֶן שָׁלֵם אוֹ כָּל הַנִּמְצָא בְּיָדוֹ [בשביל] בְּאֶחָד מֵהֶן, וְיִשָּׁאֵר הָעֵרֶךְ הָאַחֵר עָלָיו חוֹב עַד שֶׁיִּתֵּן אוֹתוֹ בַּעֲנִיּוּת אוֹ בַּעֲשִׁירוּת, כְּפִי הֶשֵּׂג יָדוֹ.

יג. הַמַּפְרִישׁ עֶרְכּוֹ אוֹ דָּמָיו, וְאָבְדוּ אוֹ נִגְנְבוּ - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא אָמַר 'עָלַי חִיּוּב אַחֲרָיוּתָן' - חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן עַד שֶׁיַּגִּיעוּ לְיַד הַגִּזְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָתַן אֶת הָעֶרְכְּךָ בַּיּוֹם הַהוּא, קֹדֶשׁ לַה'" - הֲרֵי הֵן חֵלֶק אַף עַל פִּי שֶׁהִפְרִישָׁן, עַד שֶׁיַּגִּיעוּ לְיַד הַגִּזְבָּר.

יד. חַיָּבֵי עֲרָכִין וְדָמִים - מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן, וְלוֹקְחִין מֵהֶן בְּעַל כָּרְחָן מַה שֶּׁנָּדְרוּ; וְאֵין חַיָּבִין לְהַחֲזִיר לָהֶן הַמַּשְׁכּוֹן בַּיּוֹם אוֹ בַּלַּיְלָה. וּמוֹכְרִין כָּל הַנִּמְצָא לָהֶן מִן הַקַּרְקַע, וּמִן הַמִּטַּלְטְלִין, מִכְּסוּת, וּכְלֵי תַּשְׁמִישׁ הַבַּיִת, וַעֲבָדִים, וּבְהֵמָה; וְנִפְרָעִין מִן הַכֹּל. וְאֵין מוֹכְרִין לֹא כְּסוּת אִשְׁתּוֹ, וְלֹא כְּסוּת בָּנָיו, וְלֹא בְּגָדִים שֶׁצְּבָעָן [בשבילם] לִשְׁמָן, וְלֹא סַנְדָּלִים חֲדָשִׁים שֶׁלְּקָחָן לִשְׁמָן; וְכֵן הַמַּקְדִּישׁ כָּל נְכָסָיו, לֹא הִקְדִּישׁ אֶת אֵלּוּ.

טו. וְנוֹתְנִין לוֹ מִכָּל נְכָסָיו - לָזֶה שֶׁיֵּשׁ עָלָיו עֲרָכִין אוֹ

דָּמִים אוֹ שֶׁהִקְדִּישׁ מָנֶה לְבֶדֶק הַבַּיִת, וְאֵין לוֹ: נוֹתְנִין לוֹ תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ וְשֶׁל יָד, וְסַנְדָּלִין, וּמִטָּה לִישֵׁב עָלֶיהָ, וּמִטָּה וּמַצָּע הָרְאוּיִין לוֹ לִישַׁן עֲלֵיהֶן; וְאִם הָיָה עָנִי, נוֹתְנִין לוֹ מִטָּה וּמַפָּץ [=מחצלת] לִישַׁן עָלָיו. וְנוֹתְנִין לוֹ מָזוֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם, וּכְסוּת שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ לוֹ לְבַדּוֹ; אֲבָל לֹא לְאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֵיהֶן וּבִכְסוּתָן. וְאֵין נוֹתְנִין לוֹ אֶלָּא כְּסוּת הָרְאוּיָה לוֹ.

טז. הָיוּ עָלָיו כְּלֵי מֶשִׁי וּבְגָדִים מֻזְהָבִין - מַעֲבִירִין אוֹתָן מֵעָלָיו, וְנוֹתְנִין לוֹ כְּסוּת הָרְאוּיָה לְאִישׁ כְּמוֹתוֹ לְחֹל; אֲבָל לֹא לְשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים.

יז. אִם הָיָה אֻמָּן - נוֹתְנִין לוֹ שְׁנֵי כְלֵי אֻמָּנוּת מִכָּל מִין וָמִין. כֵּיצַד? אִם הָיָה חָרָשׁ [=נגר], נוֹתְנִין לוֹ שְׁנֵי מַעֲצָדִין [כלי ליישור קרש] וּשְׁתֵּי מְגֵרוֹת [מסור]. הָיוּ לוֹ כֵּלִים מְרֻבִּין מִמִּין אֶחָד וּמוּעָטִין [אחד] מִמִּין שֵׁנִי - אֵין מוֹכְרִין מִן הַמְרֻבִּין וְלוֹקְחִין לוֹ מִן הַמּוּעָטִין, אֶלָּא נוֹתְנִין לוֹ שְׁנֵי כֵלִים מִן הַמְרֻבִּין, וְכָל שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִן הַמּוּעָט.

יח. הָיָה חַמָּר אוֹ אִכָּר - אֵין נוֹתְנִין לוֹ בְּהֶמְתּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ מְזוֹנוֹת אֶלָּא מִמֶּנָּה; הָיָה סַפָּן - אֵין נוֹתְנִין לוֹ סְפִינָתוֹ, אֶלָּא יִמְכֹּר הַכֹּל.

יט. הָיָה בַּנְכָסִים בְּהֵמָה וַעֲבָדִים וּמַרְגָּלִיּוֹת, וְאָמְרוּ הַתַּגָּרִים: 'אִם יִלְקַח לְעֶבֶד זֶה כְּסוּת בִּשְׁלֹשִׁים, מַשְׁבִּיחַ הוּא מֵאָה; וּפָרָה זוֹ - אִם תַּמְתִּינוּ בָּהּ לָאַטְלָס [=שוק הבשר], מְשַׁבַּחַת עֲשָׂרָה; וּמַרְגָּלִית זוֹ - אִם מַעֲלִין אוֹתָהּ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי, תִּשְׁוֶה מָמוֹן רַב, וְכָאן אֵינָהּ שָׁוָה אֶלָּא מְעַט' - אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶן. אֶלָּא כֵּיצַד עוֹשִׂין? מוֹכְרִין הַכֹּל בִּמְקוֹמוֹ וּבִשְׁעָתוֹ, כְּמָה שֶׁהוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָתַן אֶת הָעֶרְכְּךָ בַּיּוֹם הַהוּא, קֹדֶשׁ לַה'", לְרַבּוֹת כָּל דָּבָר שֶׁל הֶקְדֵּשׁ - שֶׁאֵין מְפַרְכְּסִין [=מייפים] אוֹתוֹ, וְאֵין מַמְתִּינִין בּוֹ לַשּׁוּק, וְלֹא מוֹלִיכִין אוֹתוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. אֵין לְהֶקְדֵּשׁ, אֶלָּא מְקוֹמוֹ וּשְׁעָתוֹ.

כ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמִטַּלְטְלִין וַעֲבָדִים; אֲבָל הַקַּרְקָעוֹת - מַכְרִיזִין עֲלֵיהֶן שִׁשִּׁים יוֹם רְצוּפִין בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב, וְאַחַר כָּךְ מוֹכְרִין אוֹתָן.

הִלְכוֹת עֲרָכִים וַחֲרָמִים פֶּרֶק ד

א. שָׂדֶה שֶׁיָּרְשָׁהּ אָדָם מִמּוֹרִישָׁיו, הִיא הַנִּקְרֵאת 'שְׂדֵה אֲחֻזָּה'; וְשָׂדֶה שֶׁלָּקְחָהּ אוֹ זָכָה בָּהּ [במתנה], הִיא הַנִּקְרֵאת 'שְׂדֵה מִקְנָה'. וְהַמַּקְדִּישׁ שְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ - מוֹדְדִין אוֹתָהּ, וְעֶרְכָּהּ הוּא הָעֵרֶךְ הַקָּצוּב בַּתּוֹרָה.

ב. וְכַמָּה הוּא? כָּל מָקוֹם שֶׁרָאוּי לִזְרֹעַ בּוֹ חֹמֶר שְׂעוֹרִים, יִזְרָעֻנּוּ בַּיָּד [ולא באמצעות כלי שהפיזור רחב] וְלֹא יָקֵרֵב [יצופף] זְרִיעָתוֹ וְלֹא יַרְחִיק אוֹתָהּ - עֶרְכּוֹ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל לְכָל שְׁנֵי יוֹבֵל, וְאֵין שְׁנַת יוֹבֵל מִן הַמִּנְיָן. וְאֶחָד הַמַּקְדִּישׁ שָׂדֶה טוֹבָה שֶׁאֵין בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּמוֹתָהּ, אוֹ שָׂדֶה רָעָה שֶׁאֵין כְּמוֹתָהּ לְרֹעַ - כָּזֶה מַעֲרִיכִין אוֹתָהּ.

ג. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת שְׁקָלִים, שֶׁהַשֶּׁקֶל הָאָמוּר בַּתּוֹרָה, הוּא הַנִּקְרָא 'סֶלַע' בִּלְשׁוֹן חֲכָמִים; וְהַגֵּרָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה, הִיא הַמָּעָה בְּדִבְרֵי חֲכָמִים. וְהוֹסִיפוּ עַל הַשֶּׁקֶל, וְעָשׂוּ אוֹתוֹ סֶלַע; וְהַסֶּלַע אַרְבָּעָה דִינָרִין, וְהַדִּינָר שֵׁשׁ מָעִין, וְהַמָּעָה שְׁנֵי פּוּנְדְּיוֹנִין. נִמְצָא לְכָל שָׁנָה, סֶלַע וּפּוּנְדְּיוֹן; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהַסֶּלַע שְׁמוֹנָה וְאַרְבָּעִים פּוּנְדְּיוֹנִין - כְּשֶׁיִּתֵּן הַפּוּנְדְּיוֹנוֹת לִקַּח סֶלַע מִן הַשֶּׁלְחָנִי, נוֹתֵן תִּשְׁעָה וְאַרְבָּעִים.

ד. הַחֹמֶר - הוּא הַכֹּר, וְהוּא שְׁנֵי לְתָכִין; וְהַלֶּתֶךְ, חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה סְאִין. נִמְצָא הַחֹמֶר שְׁלֹשִׁים סְאָה, שֶׁהֵן עֶשֶׂר אֵיפּוֹת, כָּל שָׁלֹשׁ סְאִין אֵיפָה. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת שַׁבָּת, שֶׁהַמָּקוֹם שֶׁיֵּשׁ בְּשִׁבּוּרוֹ [שטחו] חֲמִשִּׁים אַמָּה עַל חֲמִשִּׁים אַמָּה, הוּא בֵּית סְאָה, וְהוּא מִזְרַע סְאָה. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁהַמָּקוֹם שֶׁיֵּשׁ בְּשִׁבּוּרוֹ חֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים אֶלֶף אַמָּה, שֶׁהוּא בְּרִבּוּעַ מָאתַיִם אַרְבַּע וְשִׁבְעִים אַמּוֹת עַל מָאתַיִם אַרְבַּע וְשִׁבְעִים אַמּוֹת בְּקֵרוּב - הוּא בֵּית כֹּר, וְהוּא "זֶרַע חֹמֶר שְׂעוֹרִים".

ה. כֵּיצַד דֶּרֶךְ הַחֶשְׁבּוֹן בְּעֶרְכֵּי שָׂדוֹת? הֲרֵי שֶׁהִקְדִּישׁ שְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ, וְנִשְׁאַר לַיּוֹבֵל שְׁמוֹנָה שָׁנִים חוּץ מִשְּׁנַת הַיּוֹבֵל שֶׁאֵינָהּ בַּחֶשְׁבּוֹן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ - כָּל הָרוֹצֶה לִפְדּוֹתָהּ מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ, נוֹתֵן לְכָל "זֶרַע חֹמֶר שְׂעוֹרִים" שְׁמוֹנָה סְלָעִים וּשְׁמוֹנָה פּוּנְדְּיוֹנוֹת; וְאִם רָצוּ הַבְּעָלִים לִפְדּוֹתָהּ, נוֹתְנִין עֶשֶׂר סְלָעִים וַעֲשָׂרָה פּוּנְדְּיוֹנוֹת, לְפִי שֶׁהֵן מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ. וְכֵן כָּל חֹמֶשׁ הָאָמוּר בַּתּוֹרָה, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה הַקֶּרֶן עִם הַתּוֹסֶפֶת חֲמִשָּׁה - נִמְצָא שֶׁהוֹסִיף רְבִיעַ הַקֶּרֶן; וְכֵן אִם פָּדָת אִשְׁתּוֹ שֶׁל מַקְדִּישׁ אוֹ אֶחָד מִיּוֹרְשָׁיו - הֲרֵי אֵלּוּ מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ.

ו. נִשְׁאַר לַיּוֹבֵל אַרְבַּע שָׁנִים, נוֹתֵן הַפּוֹדֶה אַרְבַּע סְלָעִים וְאַרְבָּעָה פּוּנְדְּיוֹנוֹת לְכָל חֹמֶר; וְאִם הַבְּעָלִים פָּדוּ אוֹתָהּ, נוֹתְנִין חֹמֶשׁ. וְכֵן לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, סֶלַע וּפּוּנְדְּיוֹן לְכָל שָׁנָה. וְאֵינוֹ נוֹתֵן [מדי-] שָׁנָה בְּשָׁנָה, אֶלָּא נוֹתֵן הַכֹּל כְּאֶחָד.

ז. נִשְׁאַר בֵּינוֹ וּבֵין הַיּוֹבֵל שָׁנָה - אֵינוֹ יָכוֹל לִתֵּן סֶלַע וּפּוּנְדְּיוֹן לִפְדּוֹתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחִשַּׁב לוֹ הַכֹּהֵן עַל פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרוֹת", אֵינָהּ נִפְדֵּית בְּגֵרְעוֹן כֶּסֶף אֶלָּא קֹדֶם לַיּוֹבֵל בִּשְׁתֵּי שָׁנִים אוֹ יָתֵר.

ח. נִשְׁאַר בֵּינוֹ וּבֵין הַיּוֹבֵל שָׁנָה וָחֳדָשִׁים - אִם רָצָה הַגִּזְבָּר לַחְשֹׁב הֶחָדָשִׁים שָׁנָה וְיִתֵּן שְׁנֵי שְׁקָלִים וּשְׁנֵי פּוּנְדְּיוֹנִין לְכָל זֶרַע חֹמֶר, הֲרֵי זֶה מֻתָּר; לְפִי שֶׁאֵין מְחַשְּׁבִין חֳדָשִׁים לְהֶקְדֵּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרוֹת" - שָׁנִים אַתָּה מְחַשֵּׁב לְהֶקְדֵּשׁ, וְאֵין אַתָּה מְחַשֵּׁב חֳדָשִׁים.

ט. לְפִיכָךְ, אֵין רָאוּי לְאָדָם לְהַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ לִפְנֵי הַיּוֹבֵל בְּפָחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים, וְאִם הִקְדִּישָׁהּ - הֲרֵי זוֹ מֻקְדֶּשֶׁת, וְאֵינָהּ נִפְדֵּית בְּגֵרְעוֹן כֶּסֶף; אֶלָּא אִם רָצָה הַפּוֹדֶה לִתֵּן חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל לְכָל חֹמֶר, פּוֹדֶה אוֹתָהּ; וְאִם לֹא פְּדָיָהּ - הֲרֵי זוֹ יוֹצֵאָה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

י. הִקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל עַצְמָהּ, אֵינָהּ מֻקְדֶּשֶׁת. וְכֹהֵן וְלֵוִי שֶׁהִקְדִּישׁוּ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל עַצְמָהּ, הֲרֵי זוֹ מֻקְדֶּשֶׁת;

יא. כְּשֵׁם שֶׁגּוֹאֲלִין [=פודים] לְעוֹלָם, כָּךְ מַקְדִּישִׁין לְעוֹלָם.

יב. הַמַּקְדִּישׁ אֶת שָׂדֵהוּ אַחַר הַיּוֹבֵל - אֵינָהּ נִפְדֵּית בְּגֵרְעוֹן כֶּסֶף עַד שֶׁיִּגְמֹר שָׁנָה אַחַר הַיּוֹבֵל, לְפִי שֶׁאֵין מְחַשְּׁבִין חֳדָשִׁים לַהֶקְדֵּשׁ; לְפִיכָךְ, אִם רָצָה הַפּוֹדֶה לִתֵּן חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל לְכָל זֶרַע חֹמֶר - הֲרֵי זֶה פּוֹדֶה אֲפִלּוּ בַּיּוֹם שֶׁאַחַר הַיּוֹבֵל, וְאֵינוֹ גּוֹרֵעַ כְּלוּם.

יג. כְּשֶׁמּוֹדְדִין, אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא מְקוֹמוֹת הָרְאוּיִין לִזְרִיעָה. הָיוּ שָׁם סְלָעִים גְּבוֹהִים עֲשָׂרָה טְפָחִים, אוֹ נְקָעִים [שקעים] מְלֵאִים מַיִם עֲמֻקִּים עֲשָׂרָה טְפָחִים - אֵין נִמְדָּדִין עִמָּהּ; פָּחוֹת מִכָּאן, נִמְדָּדִין עִמָּהּ.

יד. הָיוּ בָּהּ מְקוֹמוֹת נְמוּכוֹת עֲשָׂרָה אוֹ יוֹתֵר, וְאֵין בָּהֶם מַיִם - נִמְדָּדִין בִּפְנֵי עַצְמָן, וּמְחַשְּׁבִין לָהֶן מַה שֶּׁרָאוּי לָהֶן [לפי שווים ולא לפי התעריף של כל השדה].

טו. הָיְתָה מְלֵאָה אִילָנוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ, הֲרֵי הִקְדִּישׁ גַּם הָאִילָנוֹת; שֶׁכָּל הַמַּקְדִּישׁ, בְּעַיִן יָפָה הוּא מַקְדִּישׁ. וּמְחַשְּׁבִין אֶת הָאִילָנוֹת בִּשְׁוָיֵיהֶן, וְהַקַּרְקַע - מוֹדְדִין אוֹתָהּ, וְיִהְיֶה עֶרְכָּהּ סֶלַע וּפוּנְדְּיוֹן לְכָל שָׁנָה וּלְכָל זֶרַע חֹמֶר, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ.

טז. הַמַּקְדִּישׁ שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִזְרִיעָה, וְהִיא הַנִּקְרֵאת 'טְרָשִׁין' - פּוֹדִין אוֹתָהּ בְּשָׁוְיָהּ; וְכֵן הַמַּקְדִּישׁ אֶת הָאִילָנוֹת בִּלְבַד, פּוֹדִין אוֹתָן בִּשְׁוָיֵיהֶן.

יז. הָיוּ הָאִילָנוֹת שְׁלֹשָׁה אִילָנוֹת לְתוֹךְ בֵּית סְאָה, וְלֹא פֵּרֵשׁ שֶׁהָאִילָנוֹת בִּלְבַד הוּא שֶׁהִקְדִּישׁ - הֲרֵי זֶה הִקְדִּישׁ אֶת הַקַּרְקַע וְאֶת הָאִילָנוֹת שֶׁבֵּינֵיהֶן. אֲבָל אִם הָיוּ הָאִילָנוֹת נְטוּעִין כָּל שְׁלֹשָׁה אִילָנוֹת בְּיָתֵר מִבֵּית סְאָה, אוֹ בְּפָחוֹת, אוֹ שֶׁהִקְדִּישָׁן זֶה אַחַר זֶה - הֲרֵי זֶה לֹא הִקְדִּישׁ אֶת הַקַּרְקַע, וְלֹא אֶת הָאִילָנוֹת שֶׁבֵּינֵיהֶן.

יח. הִקְדִּישׁ הָאִילָנוֹת, וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישׁ אֶת הַקַּרְקַע - פּוֹדֶה אֶת הָאִילָנוֹת בִּשְׁוָיֵיהֶן, וְאֶת הַקַּרְקַע עַל פִּי מִדָּתָהּ.

יט. הַמַּקְדִּישׁ שְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ, וְהִגִּיעַ הַיּוֹבֵל וְלֹא נִפְדֵּית, אֶלָּא הֲרֵי הִיא תַּחַת יַד הֶקְדֵּשׁ - הַכֹּהֲנִים נוֹתְנִין אֶת דָּמֶיהָ, וְתִהְיֶה אֲחֻזָּה לָהֶן; שֶׁאֵין הֶקְדֵּשׁ יוֹצֵא בְּלֹא פִּדְיוֹן; וְאוֹתָן הַדָּמִים יִפְּלוּ [=יימסרו] לְהֶקְדֵּשׁ בֶּדֶק הַבַּיִת.

כ. גְּאֻלָּה הַמַּקְדִּישׁ קֹדֶם שֶׁהִגִּיעַ הַיּוֹבֵל - הֲרֵי זוֹ חוֹזֶרֶת לִבְעָלֶיהָ, וְהָעֵרֶךְ שֶׁנָּתַן יִפֹּל לְבֶדֶק הַבַּיִת כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ; וְכֵן אִם גְּאֻלָּהּ בְּנוֹ שֶׁל מַקְדִּישׁ, הֲרֵי זוֹ חוֹזֶרֶת לְאָבִיו בַּיּוֹבֵל. אֲבָל אִם גְּאֻלָּה אוֹתָהּ בִּתּוֹ, אוֹ שְׁאָר קְרוֹבָיו, אוֹ נָכְרִי [זר, שאינו קרובו] מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ - אִם חָזַר הַמַּקְדִּישׁ וּגְאָלָהּ מִיָּדָן, חוֹזֶרֶת לוֹ לְעוֹלָם; וְאִם לֹא גְּאָלָהּ מִיָּדָן, אֶלָּא הִגִּיעַ הַיּוֹבֵל וְהִיא תַּחַת יַד הַבַּת אוֹ שְׁאָר קְרוֹבִים אוֹ נָכְרִי - הֲרֵי זוֹ יוֹצֵאָה לַהֶקְדֵּשׁ, וְאֵינָהּ חוֹזֶרֶת לִבְעָלֶיהָ לְעוֹלָם, אֶלָּא תִּהְיֶה אֲחֻזָּה לַכֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַיּוֹבֵל . . לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ". וְאֵין כֹּהֲנִים צְרִיכִין לִתֵּן דָּמִים, שֶׁכְּבָר נִפְדֵּית מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ וְלֻקַּח עֶרְכָּהּ מֵאַחֵר; אֶלָּא תַּחְזֹר לַכֹּהֲנִים, כְּאִלּוּ הֵן בְּעָלֶיהָ.

כא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּיִשְׂרָאֵל. אֲבָל אִם הָיָה הַמַּקְדִּישׁ כֹּהֵן אוֹ לֵוִי, הֲרֵי זֶה גּוֹאֵל לְעוֹלָם; וַאֲפִלּוּ עָבַר עָלֶיהָ הַיּוֹבֵל וְלֹא נִפְדֵּית מִן הַהֶקְדֵּשׁ - פּוֹדֶה אוֹתָהּ אַחַר הַיּוֹבֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם".

כב. הָאִשָּׁה שֶׁהִקְדִּישָׁה שְׂדֵה אֲחֻזָּתָהּ, וּגְאָלָהּ בַּעֲלָהּ מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ, וְהִגִּיעַ הַיּוֹבֵל וְהִיא תַּחַת יְדֵי הַבַּעַל - הֲרֵי הַדָּבָר סָפֵק, אִם תַּחְזֹר לָאִשָּׁה אוֹ תֵּצֵא לַכֹּהֲנִים. לְפִיכָךְ, אִם קָדְמָה הָאִשָּׁה וְהֶחְזִיקָה בָּהּ אַחַר הַיּוֹבֵל, אֵין הַכֹּהֲנִים יְכוֹלִין לְהוֹצִיא מִיָּדָהּ; וְאִם קָדְמוּ הַכֹּהֲנִים וְהֶחְזִיקוּ, אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהוֹצִיא מִיָּדָם.

כג. הַמַּקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ, וּפָדָה אוֹתָהּ כֹּהֵן מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ, וְהִגִּיעַ הַיּוֹבֵל וְהִיא תַּחַת יַד הַכֹּהֵן - לֹא יֹאמַר: 'הוֹאִיל וַהֲרֵי הִיא יוֹצְאָה לַכֹּהֲנִים, הֲרֵי הִיא תַּחַת יָדִי וְזָכִיתִי בָּהּ'; אֶלָּא יוֹצְאָה לְכָל אֶחָיו הַכֹּהֲנִים.

כד. כְּשֶׁתֵּצֵא הַשָּׂדֶה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל, תִּנָּתֵן לַכֹּהֲנִים שֶׁבַּמִּשְׁמָר [קבוצת הכהנים שבתורנות השבועית בבית המקדש] שֶׁפָּגַע בּוֹ הַיּוֹבֵל; וְאִם הָיָה רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל יוֹבֵל בַּשַּׁבָּת, שֶׁהֲרֵי מִשְׁמָר יוֹצֵא וּמִשְׁמָר נִכְנָס - תִּנָּתֵן לַמִּשְׁמָר הַיּוֹצֵא.

כה. הַמַּקְדִּישׁ אֶת הָאִילָנוֹת, וְהִגִּיעַ הַיּוֹבֵל וְלֹא פָּדוּ אוֹתָן - אֵינָן יוֹצְאִין לַכֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַיּוֹבֵל", וְאֵין לִי אֶלָּא שָׂדֶה. אֲבָל הַמַּקְדִּישׁ אֶת הַטְּרָשִׁין, וְהִגִּיעַ הַיּוֹבֵל וְלֹא פָּדוּ אוֹתָן הַבְּעָלִים - הֲרֵי אֵלּוּ יוֹצְאִין לַכֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה הַשָּׂדֶה", וְזוֹ 'שָׂדֶה' נִקְרֵאת.

כו. כֵּיצַד דִּין מַקְדִּישׁ שְׂדֵה מִקְנָתוֹ? שָׁמִין אוֹתָהּ בְּדָמֶיהָ, וְרוֹאִין כַּמָּה הִיא שָׁוָה עַד הַיּוֹבֵל, וּפוֹדֶה אוֹתָהּ כָּל מִי שֶׁיִּרְצֶה; וְאִם פָּדָה אוֹתָהּ הַמַּקְדִּישׁ, אֵינוֹ מוֹסִיף חֹמֶשׁ. וּפִדְיוֹנָהּ לְבֶדֶק הַבַּיִת, כִּשְׁאָר עֲרָכִים וְדָמִים. וּכְשֶׁיַּגִּיעַ הַיּוֹבֵל, תַּחְזֹר לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁמִּכָּרוּהָ. בֵּין שֶׁנִּפְדֵּית מִיַּד הַגַּזְבָּר, וַהֲרֵי הִיא יוֹצְאָה מִיַּד אַחֵר, בֵּין שֶׁלֹּא נִפְדֵּית, וַהֲרֵי הִיא יוֹצְאָה מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ - הֲרֵי זוֹ חוֹזֶרֶת לַמּוֹכֵר, וְאֵינָהּ יוֹצְאָה לַכֹּהֲנִים; שֶׁאֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ [והרי ביובל כבר לא היתה אמורה להשתייך עוד למקדיש].

כז. כָּל שָׂדֶה שֶׁשָּׁמִין [=מעריכים] אוֹתָהּ לַהֶקְדֵּשׁ לִמְכֹּר אוֹתָהּ בְּדָמֶיהָ, מַכְרִיזִין עָלֶיהָ שִׁשִּׁים יוֹם רְצוּפִין, בַּבֹּקֶר בִּשְׁעַת הוֹצָאַת פּוֹעֲלִין, וּבָעֶרֶב בִּשְׁעַת הַכְנָסַת פּוֹעֲלִין; וּמְסַיְּמִין [=מציינים] מְצָרֶיהָ, וְאוֹמְרִין: 'כָּךְ הִיא יָפָה וּבְכָךְ הִיא שׁוּמָה, כָּל הָרוֹצֶה לִקַּח יָבוֹא וְיִקַּח'.

כח. הַלּוֹקֵחַ [=קונה] שָׂדֶה מֵאָבִיו אוֹ מִשְּׁאָר הַמּוֹרִישִׁין אוֹתוֹ, וְהִקְדִּישָׁהּ, בֵּין שֶׁהִקְדִּישָׁהּ אַחַר מוֹת אָבִיו אוֹ מוֹרִישָׁיו, בֵּין שֶׁהִקְדִּישָׁהּ בְּחַיֵּי אָבִיו אוֹ שְׁאָר מוֹרִישָׁיו, וְאַחַר כָּךְ מֵת אָבִיו אוֹ מוֹרִישָׁיו - הֲרֵי זוֹ כִּשְׂדֵה אֲחֻזָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִם אֶת שְׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ", שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחֻזָּה - יָצְאַת זוֹ שֶׁרְאוּיָה לוֹ לְיָרְשָׁהּ.

יום שלישי כ"ו אלול ה'תשס"ט

הִלְכוֹת עֲרָכִים וַחֲרָמִים פֶּרֶק ה

א. הַמַּקְדִּישׁ שְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ - מִצְוָה עָלָיו לִפְדּוֹתָהּ הוּא, שֶׁהָאֲדוֹן [בעל השדה] קוֹדֵם; וְאִם לֹא רָצָה, אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁמִּצְוַת יוֹבֵל נוֹהֶגֶת - שֶׁאִם יַגִּיעַ יוֹבֵל וְלֹא יִגְאָלֶנָּה, תֵּצֵא לַכֹּהֲנִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. אֲבָל בִּזְמַן שֶׁבָּטְלוּ הַיּוֹבְלוֹת, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ יוֹצֵאת לַכֹּהֲנִים, אֶלָּא סוֹפָהּ לְהִפָּדוֹת לְעוֹלָם - כּוֹפִין אֶת הָאָדוֹן לִפְתֹּחַ בָּהּ תְּחִלָּה [בהצעת מחיר ראשונית], וְהִיא נִפְדֵּית בְּשָׁוְיָהּ כִּשְׁאָר הַהֶקְדֵּשׁוֹת. אִם נִמְצָא מִי שֶׁמּוֹסִיף עָלָיו וְגוֹאֵל אוֹתָהּ,

יִגְאַל; וְאִם לָאו, אוֹמְרִין לוֹ: 'הִגִּיעָתְךָ', וְיִתֵּן מַה שֶּׁאָמַר. וְאֵינוֹ פּוֹתֵחַ בְּפָחוֹת מֵאַרְבַּע פְּרוּטוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַחֹמֶשׁ שְׁמוֹסִיף פְּרוּטָה.

ב. רָצָה הָאָדוֹן לִמְכֹּר שָׂדוֹת אֲחֵרוֹת מִשְּׂדוֹתָיו, אוֹ לִלְווֹת, כְּדֵי לִפְדּוֹת שָׂדֶה זוֹ שֶׁהִקְדִּישׁ - הָרִשּׁוּת בְּיָדוֹ, בֵּין בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, בֵּין בִּזְמַן שֶׁאֵין הַיּוֹבֵל נוֹהֵג; וְהוּא קוֹדֵם לְכָל אָדָם. וְכֵן אִם רָצָה לִגְאֹל חֶצְיָהּ, גּוֹאֵל - מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמוֹכֵר לַהֶדְיוֹט [לחבירו]; וְזֶה חֹמֶר בַּהֶדְיוֹט מִבַּהֶקְדֵּשׁ.

ג. הַמַּקְדִּישׁ אֶת בֵּיתוֹ, אוֹ אֶת בְּהֵמָה טְמֵאָה שֶׁלּוֹ, אוֹ שְׁאָר מִטַּלְטְלִין - חֲרֵי אֵלּוּ נֶעֱרָכִין בִּשְׁוָוֵיהֶן, בֵּין טוֹב וּבֵין רַע. וְאִם פָּדָה אוֹתָן הַמַּקְדִּישׁ, אוֹ אִשְׁתּוֹ, אוֹ יוֹרְשׁוֹ - מוֹסִיף חֹמֶשׁ; וְכוֹפִין אֶת הַבְּעָלִים לִפְתֹּחַ רִאשׁוֹן. וְהַדָּמִים לְבֶדֶק הַבַּיִת. בֵּין שֶׁהָיָה הַבַּיִת בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה, בֵּין שֶׁהָיָה מִבָּתֵּי הַחֲצֵרִים [בית בעיר פרוזה] - חֲרֵי זֶה נִגְאָל לְעוֹלָם.

ד. גְּאָלוֹ אֶחָד מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ - אִם הָיָה בֵּית עִיר חוֹמָה, וְקָם בְּיַד הַגּוֹאֵל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ - נֶחְלָט [משתייך לפודה לצמיתות]; וְאִם הָיָה בֵּית הַחֲצֵרִים, וְהִגִּיעַ הַיּוֹבֵל וְהוּא בְּיַד הַגּוֹאֵל - חוֹזֵר לִבְעָלָיו בַּיּוֹבֵל.

ה. הַמַּקְדִּישׁ בְּהֵמָה טְהוֹרָה תְּמִימָה לְבֶדֶק הַבַּיִת - אַף עַל פִּי שֶׁעָבַר עַל עֲשֵׂה [שהיה לו להקדישה לקרבן], מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי, וְחָלָה קְדֻשָּׁה עָלֶיהָ, וְנִפְדֵּית כְּשֶׁהִיא תְּמִימָה; וּמַעֲרִיךְ אוֹתָהּ הַכֹּהֵן בְּדָמֶיהָ, וְהַדָּמִים יִפְּלוּ לְבֶדֶק הַבַּיִת. וְאֵין הַפּוֹדֶה אוֹתָהּ פּוֹדֶה אֶלָּא עַל מְנָת לְהַקְרִיבָהּ לַמִּזְבֵּחַ, לְמַה שֶּׁהִיא רְאוּיָה - שֶׁכָּל דָּבָר הָרָאוּי לַמִּזְבֵּחַ, אֵינוֹ יוֹצֵא מִידֵי מִזְבֵּחַ לְעוֹלָם.

ו. וּמִנַּיִן שֶׁאָסוּר לְהַקְדִּישׁ תְּמִימִים לְבֶדֶק הַבַּיִת? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשׁוֹר וָשֶׂה שָׁרוּעַ וְקָלוּט - נְדָבָה תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ"; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, נְדָבָה לְבֶדֶק הַבַּיִת. וְכֵן הַדְּבָרִים מַרְאִין שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא קֹדֶשֶׁת דָּמִים, שֶׁאֵין מַקְרִיבִין בַּעַל מוּם לַמִּזְבֵּחַ. וְנֶאֱמַר: "אֹתוֹ" - אוֹתוֹ אַתָּה עוֹשֶׂה נְדָבָה לְבֶדֶק הַבַּיִת, וְאֵין אַתָּה עוֹשֶׂה תְּמִימִים נְדָבָה לְבֶדֶק הַבַּיִת. וְלָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה, חֲרֵי הוּא כַּעֲשֵׂה.

ז. הַמַּקְדִּישׁ אֶת בְּהֶמְתּוֹ סְתָם, אוֹ שֶׁהִקְדִּישׁ אֶת נְכָסָיו סְתָם - רוֹאִין: כָּל בְּהֵמָה תְּמִימָה הָרְאוּיָה לְהַקְרִיב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ - הַזְּכָרִים יִמָּכְרוּ לְצָרְכֵי עוֹלוֹת, וְיַקְרִיבוּ אוֹתָן עוֹלוֹת; וְהַנְּקֵבוֹת יִמָּכְרוּ לְצָרְכֵי שְׁלָמִים, וְיַקְרִיבוּ אוֹתָן שְׁלָמִים; וְהַדָּמִים - יִפְּלוּ לְבֶדֶק הַבַּיִת, שֶׁסְּתָם הֶקְדֵּשׁוֹת לְבֶדֶק הַבַּיִת. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "וְאִם בְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ מִמֶּנּוּ קָרְבָּן לַה', כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לַה', יִהְיֶה קֹדֶשׁ" - כְּלוֹמַר: כָּל הָרָאוּי לִקָּרֵב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, יִקָּרֵב.

ח. הִקְדִּישׁ נְכָסָיו סְתָם, וְהָיוּ בָּהֶן יֵינוֹת שְׁמָנִים וּסְלָתוֹת וְעוֹפוֹת הָרְאוּיִין לִקָּרֵב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ - יִמָּכְרוּ לְצָרְכֵי אוֹתוֹ הַמִּין, וְיַקְרִיבוּ אוֹתָן; וְהַדָּמִים יִלָּקַח בָּהֶן זְכָרִים, וְיִקְרְבוּ עוֹלוֹת.

ט. וּמִפְּנֵי מָה יִקְרְבוּ דְּמֵי אֵלּוּ עַצְמָן, וּדְמֵי הַבְּהֵמָה הַתְּמִימָה יִפְּלוּ לְבֶדֶק הַבַּיִת? לְפִי שֶׁהַבְּהֵמָה הַקְּדוֹשָׁה לַמִּזְבֵּחַ, אִם נָפַל בָּהּ מוּם יֵשׁ לָהּ פִּדְיוֹן כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר, וְהַסֹּלֶת וְהַיַּיִן וְהַשֶּׁמֶן וְהָעוֹפוֹת שֶׁנִּפְסְלוּ, אֵין לָהֶן פִּדְיוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֶעֱמִיד אֶת הַבְּהֵמָה לִפְנֵי הַשֶּׁם, וְהֶעֱרִיךְ הַכֹּהֵן אוֹתָהּ" - כֹּל שֶׁיֵּשְׁנוֹ בִּכְלַל הַעֲמָדָה וְהַעֲרָכָה, יֵשׁ לוֹ פִּדְיוֹן; וְשֶׁאֵינוֹ בִּכְלַל הַעֲמָדָה וְהַעֲרָכָה, אֵין לוֹ פִּדְיוֹן.

י. הִקְדִּישׁ נְכָסָיו סְתָם, וְהָיְתָה בָּהֶן הַקְּטֹרֶת שֶׁנּוֹתְנִין לָאֲמָנִין [העוסקים ברקיחת הקטורת] בִּשְׂכָרָן, עַד שֶׁיַּחְזִרוּ וְיִקָּחוּ אוֹתָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּשְׁקָלִים - חֲרֵי זוֹ תִּנָּתֵן לָאֲמָנִין בִּשְׂכָרָן, כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂין בְּמוֹתַר הַקְּטֹרֶת. וְכֵן עוֹשִׂין אִם יֵשׁ שָׁם בִּנְכָסָיו אֶחָד מִסַּמְמָנֵי הַקְּטֹרֶת.

יא. הַמַּקְדִּישׁ בְּהֵמָה תְּמִימָה לַמִּזְבֵּחַ, וְנָפַל בָּהּ מוּם וְנִפְסְלָה - חֲרֵי זוֹ נֶעֱרֶכֶת וְנִפְדֵּית; וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "וְאִם כָּל בְּהֵמָה טְמֵאָה, אֲשֶׁר לֹא יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַה' - וְהֶעֱמִיד אֶת הַבְּהֵמָה" וְגוֹ'; וְיָבִיא בְּדָמֶיהָ קָרְבָּן אַחֵר כְּמוֹתָהּ.

יב. כָּל הַמַּקְדִּישׁ בְּהֵמָה בַּחַיִּים - בֵּין טְמֵאָה בֵּין טְהוֹרָה, בֵּין [לשם-] קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת בֵּין קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ שֶׁנָּפַל בָּהֶן מוּם, אוֹ תְּמִימָה הָרְאוּיָה לְקָרֵב [-שהקדישה לבדק הבית] כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר - חֲרֵי זוֹ צְרִיכָה הַעֲמָדָה בַּדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֶעֱמִיד אֶת הַבְּהֵמָה"; לְפִיכָךְ, אִם מֵתָה הַבְּהֵמָה קֹדֶם שֶׁתֵּעָרֵךְ וְתִפָּדֶה, אֵין פּוֹדִין אוֹתָהּ אַחַר שֶׁמֵּתָה, אֶלָּא תִּקָּבֵר. אֲבָל אִם הִקְדִּישׁ שְׁחוּטָה אוֹ נְבֵלָה לְבֶדֶק הַבַּיִת, חֲרֵי זוֹ תִּפָּדֶה כִּשְׁאָר מִטַּלְטְלִין.

יג. שָׁחַט בָּהּ שְׁנַיִם אוֹ רֹב שְׁנַיִם, וַעֲדַיִן הִיא מְפֻרְכֶּסֶת - חֲרֵי הִיא כְּחַיָּה לְכָל דְּבָרֶיהָ, וְנֶעֱרֶכֶת; וַחֲרֵי הִיא בִּכְלַל "וְהֶעֱמִיד וְהֶעֱרִיךְ", עַד שֶׁתָּמוּת.

יד. הַמַּקְדִּישׁ בְּהֵמָה תְּמִימָה לְדָמֶיהָ, חֲרֵי זוֹ נִתְקַדֵּשׁ גּוּפָהּ. כֵּיצַד? הָאוֹמֵר: 'דְּמֵי בְּהֵמָה זוֹ הֶקְדֵּשׁ לַמִּזְבֵּחַ', הִיא עַצְמָהּ תִּקָּרֵב. הִקְדִּישׁ אֶחָד מֵאֵבָרֶיהָ לְדָמָיו, וְאָמַר: 'דְּמֵי רַגְלָהּ שֶׁל פָּרָה זוֹ הֶקְדֵּשׁ לַמִּזְבֵּחַ' - חֲרֵי זוֹ סָפֵק אִם פָּשְׁטָה קְדֻשָּׁה בְּכֻלָּהּ אוֹ לֹא פָּשְׁטָה, וּלְפִיכָךְ תִּקָּרֵב וְלֹא תִּפָּדֶה.

טו. וְכֵיצַד עוֹשִׂין? מוֹכְרִין אוֹתָהּ כֻּלָּהּ לְמִי שֶׁיַּקְרִיב אוֹתָהּ, וְדָמֶיהָ חֵלִּין, חוּץ מִדְּמֵי אוֹתוֹ אֵבֶר. וְאִם הָיָה אֵבֶר שֶׁהַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ, פָּשְׁטָה קְדֻשָּׁה בְּכֻלָּהּ [ונחשב כהקדיש כולה].

טז. הָיְתָה בְּהֵמָה בַּעֲלַת מוּם שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִקָּרֵב, וְהִקְדִּישׁ אֵבֶר מֵאֵבָרֶיהָ לְדָמָיו - בֵּין שֶׁהַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ, וּבֵין שֶׁאֵין הַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ - לֹא נִתְקַדֵּשׁ אֶלָּא דְּמֵי אוֹתוֹ אֵבֶר בִּלְבַד. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁאָמַר: 'דְּמֵי רֶגֶל פָּרָה זוֹ', אוֹ 'דְּמֵי לִבָּהּ הֶקְדֵּשׁ לַמִּזְבֵּחַ' - הוּא וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁתָּפִין בָּהּ.

יז. וְכֵן הָאוֹמֵר: 'רֹאשׁ עֶבֶד זֶה', אוֹ 'לֵב חֲמוֹר זֶה הֶקְדֵּשׁ לַמִּזְבֵּחַ', אוֹ שֶׁאָמַר: 'רֹאשִׁי הֶקְדֵּשׁ לַמִּזְבֵּחַ' - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בִּדְמֵי רֹאשׁוֹ [וממילא מחציתו]; וְרוֹאִין כַּמָּה יִשְׁוֶה אוֹתוֹ אֵבֶר [כשאין הנשמה תלויה בו] אִלּוּ הָיָה נִמְכָּר, וְיָבִיא בְּדָמָיו קָרְבָּן.

יח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ. אֲבָל בְּקָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת - הָאוֹמֵר: 'דְּמֵי רֹאשׁ חֲמוֹר זֶה' אוֹ 'כְּבֵדוֹ הֶקְדֵּשׁ', אוֹ 'דְּמֵי רֹאשׁ עֶבֶד זֶה' אוֹ 'כְּבֵדוֹ הֶקְדֵּשׁ' - הוֹאִיל וְהוּא אֵבֶר שֶׁהַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ, חֲרֵי זֶה חַיָּב בִּדְמֵי כֻּלּוֹ; שֶׁכָּל הֶקְדֵּשׁ בֶדֶק הַבַּיִת, קְדֻשַּׁת דָּמִים הוּא.

יט. הָאוֹמֵר: 'עֶרְכִּי עָלַי לַמִּזְבֵּחַ', מֵבִיא בְּעֶרְכּוֹ קָרְבָּן; וְאִם

אין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת לְעֵרֶךְ שָׁלֵם, הֲרֵי הַדָּבָר סָפֵק - אִם נִדּוֹן בְּהֶשֵּׂג יָד, הוֹאִיל וְהוֹצִיאוֹ בִּלְשׁוֹן עֵרֶךְ, אוֹ אֵינוֹ נִדּוֹן בְּהֶשֵּׂג יָד, הוֹאִיל וְלַמִּזְבֵּחַ נָדַר. וְכֵן הַמַּקְדִּישׁ שְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ לַמִּזְבֵּחַ - הֲרֵי זוֹ נִפְדֵּית, וְהַדָּמִים יָבִיאוּ בָּהֶם עוֹלוֹת לַמִּזְבֵּחַ; וְיֵשׁ בַּדָּבָר סָפֵק - אִם פּוֹדִין אוֹתָהּ בְּעֵרֶךְ הַקָּצוּב בָּהּ, אוֹ פּוֹדִין אוֹתָהּ בְּשָׁוְיָהּ הוֹאִיל וְלַמִּזְבֵּחַ הִקְדִּישׁ. וְדָנִין בְּכָל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, לְהַחְמִיר.

הִלְכוֹת עֲרָכִים וַחֲרָמִים פֶּרֶק ו

א. אֶחָד הָאוֹמֵר: 'הֲרֵי זֶה הֶקְדֵּשׁ לְבֶדֶק הַבַּיִת', אוֹ 'חֵרֶם לְבֶדֶק הַבַּיִת', אוֹ 'חֵרֶם לַשָּׁמַיִם'; וְכֵן בְּכָל נְכָסָיו, אִם אָמַר כָּל נְכָסָיו 'הֶקְדֵּשׁ', אוֹ 'חֵרֶם לְבֶדֶק הַבַּיִת', אוֹ 'חֵרֶם לַשָּׁמַיִם' - הֲרֵי אֵלּוּ יִפְּלוּ לְבֶדֶק הַבַּיִת. אֲבָל אִם אָמַר 'חֵרֶם' סְתָם, הֲרֵי אֵלּוּ לַכֹּהֲנִים - שֶׁסְּתָם חֲרָמִים לַכֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל - לְךָ יִהְיֶה".

ב. מַחְרִים אָדָם מִצֹּאנוֹ וּמִבְּקָרוֹ, וּמֵעֲבָדָיו וּמִשִּׁפְחוֹתָיו הַכְּנַעֲנִיִּים, וּמִשָּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ. אֲבָל לֹא יַחְרִים כָּל בְּהֶמְתּוֹ, וְלֹא כָּל עֲבָדָיו, וְלֹא כָּל שְׂדוֹתָיו, וְלֹא כָּל מִין שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִשְּׁאָר הַמִּטַּלְטְלִין - שֶׁנֶּאֱמַר: "מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ, מֵאָדָם וּבְהֵמָה"; וְאִם הֶחְרִים אֶת הַכֹּל, אֲפִלּוּ הֶחְרִים כָּל נְכָסָיו - הֲרֵי אֵלּוּ מֻחְרָמִין; בֵּין שֶׁהֶחְרִים לַכֹּהֲנִים, בֵּין שֶׁהֶחְרִים לְבֶדֶק הַבַּיִת.

ג. וְכָל מִי שֶׁהֶחְרִים אוֹ הִקְדִּישׁ כָּל נְכָסָיו - לוֹקֵחַין כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ, וַאֲפִלּוּ תְּפִלִּין שֶׁבְּרֹאשׁוֹ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר כְּלֵי אֻמָּנוּתוֹ וּבִגְדָיו - הַכֹּל הֶקְדֵּשׁ אוֹ חֵרֶם.

ד. מַה בֵּין חֲרָמֵי כֹּהֲנִים לְחֲרָמֵי שָׁמַיִם? שֶׁחֲרָמֵי שָׁמַיִם - הֶקְדֵּשׁ, וְנִפְדִּין בִּשְׁוָיֵיהֶן, וְיִפְּלוּ הַדָּמִים לְבֶדֶק הַבַּיִת, וְיֵצְאוּ הַנְּכָסִים לְחֻלִּין. וְחֲרָמֵי כֹּהֲנִים - אֵין לָהֶן פִּדְיוֹן לְעוֹלָם, אֶלָּא נִתָּנִין לַכֹּהֲנִים כַּתְּרוּמָה; וְעַל חֵרֶם כֹּהֲנִים הוּא אוֹמֵר: "לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל" - לֹא יִמָּכֵר לְאַחֵר, וְלֹא יִגָּאֵל לַבְּעָלִים.

ה. וְאֶחָד הַמַּחְרִים קַרְקַע אוֹ מִטַּלְטְלִין - הֲרֵי אֵלּוּ נִתָּנִין לַכֹּהֵן שֶׁבְּאוֹתוֹ מִשְׁמָר בְּשָׁעָה שֶׁהֶחְרִים. חֲרָמֵי כֹּהֲנִים - כָּל זְמַן שֶׁהֵן בְּבֵית הַבְּעָלִים - הֲרֵי הֵן הֶקְדֵּשׁ לְכָל דִּבְרֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל חֵרֶם, קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לַה'"; נִתָּנָן לַכֹּהֵן - הֲרֵי הֵם כְּחֻלִּין לְכָל דִּבְרֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל, לְךָ יִהְיֶה".

ו. כֹּהֵן שֶׁהָיְתָה לוֹ שְׂדֵה חֵרֶם שֶׁזָּכָה בָּהּ אַחַר הַיּוֹבֵל, וְהֶחְרִימָהּ - הֲרֵי זוֹ מֻחְרֶמֶת, וְיָצְאָה לְאָחִיו הַכֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ" - מְלַמֵּד שֶׁשְּׂדֵה חֶרְמוֹ לוֹ, כִּשְׂדֵה אֲחֻזָּה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁאִם הֶחְרִימָהּ - תִּהְיֶה מֻחְרֶמֶת.

ז. מָכַר הַכֹּהֵן שְׂדֵה חֶרְמוֹ, וְהִקְדִּישָׁהּ לוֹקֵחַ - אֲפִלּוּ הָיָה הַלּוֹקֵחַ הַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁהֶחְרִימוּהָ - הֲרֵי זוֹ שְׂדֵה מִקְנָה, וְחוֹזֶרֶת לַכֹּהֵן שֶׁמְּכָרָהּ בַּיּוֹבֵל. אֲבָל קַרְקַע אוֹ מִטַּלְטְלִין שֶׁל כֹּהֲנִים וּלְוִיִּים - אֵינָן מַחְרִימִין אוֹתָן, שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר בִּשְׁדֵיהֶן: "כִּי אֲחֻזַּת עוֹלָם הוּא לָהֶם", וּמִטַּלְטְלִין הֵקָּשׁוּ לְקַרְקָעוֹת כַּחֲרָמִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ וּמִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ".

ח. הַמַּקְדִּישׁ קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ [בהמת קרבן שעליו להקריבה -] לְבֶדֶק הַבַּיִת - הֲרֵי הַהֶקְדֵּשׁ חָל עֲלֵיהֶן, וְתֵעָרֵךְ הַבְּהֵמָה וְתִפָּדֶה, וְיִפְּלוּ דָּמֶיהָ לְבֶדֶק הַבַּיִת, וְהַבְּהֵמָה תִּקָּרֵב לְמַה שֶּׁהָיְתָה בַּתְּחִלָּה. אֲבָל הַמַּקְדִּישׁ קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת לַמִּזְבֵּחַ, וְאָמַר: 'הֲרֵי זוֹ עוֹלָה' אוֹ 'שְׁלָמִים', אוֹ הֶחְרִימָהּ לַכֹּהֲנִים - לֹא עָשָׂה כְּלוּם, וְאֵין הֶקְדֵּשׁ מִזְבֵּחַ וְלֹא הַחֵרֶם חָל עַל קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת; שֶׁאֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ.

ט. הָאוֹמֵר: 'שׁוֹר זֶה הֶקְדֵּשׁ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם', וּשְׁחָטוֹ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּהֲנָאָה; הִקְדִּישׁוֹ לַמִּזְבֵּחַ, הֲרֵי זֶה הֶקְדֵּשׁ לַמִּזְבֵּחַ. אֲבָל אִם אָמַר: 'הֲרֵי זֶה הֶקְדֵּשׁ מֵעַכְשָׁו [אם לא ימות עד] לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם', וּשְׁחָטוֹ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זֶה אָסוּר בַּהֲנָאָה; וְאִם הִקְדִּישׁוֹ בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים לַמִּזְבֵּחַ, אֵינוֹ מֻקְדָּשׁ.

י. הִקְדִּישׁ עוֹלָה לְבֶדֶק הַבַּיִת, אֵין בָּהּ אֶלָּא עִכּוּב גִּזְבָּרִין בִּלְבַד [שלפני הקרבתה הגזברים נדרשים להעריך שוויה]. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים שֶׁלֹּא תִּשָּׁחֵט עַד שֶׁתִּפָּדֶה. לְפִיכָךְ, אִם עָבַר וּשְׁחָטָהּ - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה.

יא. מַחְרִים אָדָם בֵּין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים בֵּין קָדָשִׁים קַלִּים, בֵּין חֲרָמֵי כֹּהֲנִים בֵּין חֲרָמֵי בֶדֶק הַבַּיִת. וְאִם הָיוּ קָדָשִׁים שֶׁהוּא חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן, נוֹתֵן אֶת דְּמֵיהֶן בֵּין לַכֹּהֲנִים בֵּין לְבֶדֶק הַבַּיִת; וְיִקְרְבוּ אוֹתָן הַקָּדָשִׁים אַחַר שֶׁיִּפָּדוּ, לְמַה שֶּׁהֵן.

יב. הָיוּ נְדָבָה [שלא חייב באחריותה] וְהֶחְרִימָן, כֵּיצַד פּוֹדִין אוֹתָן? אוֹמְרִין: 'כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִתֵּן בִּבְהֵמָה זוֹ, לְהַעֲלוֹתָהּ עוֹלָה שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בָּהּ', וְכָל הַנּוֹתֵן אוֹתוֹ שִׁעוּר [אפילו אחר], יַקְרִיב בְּהֵמָה זוֹ נְדָבָה כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה.

יג. יִשְׂרָאֵל שֶׁהֶחְרִים אֶת בְּכוֹר בְּהֵמָה לַשָּׁמַיִם, בֵּין שֶׁהָיָה תָּמִים בֵּין שֶׁהָיָה בַּעַל מוּם - הֲרֵי זֶה מֻחְרָם; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם הֶחְרִימוֹ הַכֹּהֵן לַשָּׁמַיִם, אַחַר שֶׁבָּא לְיָדוֹ.

יד. וְכֵיצַד פּוֹדִין אוֹתוֹ? אוֹמְרִין: 'כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִתֵּן בִּבְכוֹר זֶה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ וְתִהְיֶה הָרְשׁוּת [=האפשרות] בְּיָדוֹ לִתְּנוֹ לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה, לְקָרוֹבוֹ אוֹ לְרֵעוֹ'. כָּל הַנּוֹתֵן אוֹתוֹ שִׁעוּר, יִקַּח הַבְּכוֹר וְיִתְּנֶנּוּ לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה; וְיִפְּלוּ הַדָּמִים לְבֶדֶק הַבַּיִת.

טו. הַמַּחְרִים אֶת הַמַּעֲשֵׂר - הֲרֵי זֶה כְּמַחְרִים שַׁלְמֵי נְדָבָה, לְפִי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ.

טז. הַמַּקְדִּישׁ שִׁקְלוֹ [מטבע מחצית השקל] לְבֶדֶק הַבַּיִת, הֲרֵי זֶה קֹדֶשׁ. הִקְדִּישׁ בִּכּוּרִים לְבֶדֶק הַבַּיִת, אֵינָן קֹדֶשׁ; אֲבָל אִם הִקְדִּישָׁן הַכֹּהֵן אַחַר שֶׁבָּאוּ לְיָדוֹ, הֲרֵי אֵלּוּ קֹדֶשׁ.

יז. הַמַּחְרִים חֲצִי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ, הוּא וְהַכֹּהֲנִים שֵׁתָּפִין בּוֹ; אֲבָל אִם הִקְדִּישׁ אוֹ הֶחְרִים לַשָּׁמַיִם חֲצִי עַבְדּוֹ, כֻּלּוֹ קֹדֶשׁ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְכָל הַמַּקְדִּישׁ עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַכְּנַעֲנִיִּים, אוֹ הַמַּקְדִּישׁ כָּל נְכָסָיו וְהָיוּ בָּהֶן עֲבָדִים - הֲרֵי גּוּפָן קֹדֶשׁ; לְפִיכָךְ אָסוּר לַהֲנוֹת בָּהֶם, עַד שֶׁיִּפָּדוּ.

יח. וְאֵין הַגִּזְבָּרִין רַשָּׁאִין לִקַּח דְּמֵיהֶן מֵאַחֵרִים, וּלְהוֹצִיא אוֹתָן לַחֵרוּת [כדי שלא יתפרש כזלזול בהקדש]; אֶלָּא מוֹכְרִין אוֹתָן לַאֲחֵרִים, וַאֲחֵרִים מוֹצִיאִין אוֹתָן לַחֵרוּת, אִם רָצוּ.

יט. הַמַּקְדִּישׁ יְדֵי עַבְדּוֹ, כָּל הַיָּתֵר עַל פַּרְנָסָתוֹ קֹדֶשׁ. וְכֵיצַד הוּא מִתְפַּרְנֵס עֶבֶד זֶה? לוֶה וְאוֹכֵל, וְעוֹשֶׂה וּפוֹרֵעַ; וְהוּא

שֶׁיַּעֲשֶׂה פָּחוֹת פָּחוֹת מִשֶּׁוָּה פְּרוּטָה, וְיִפְרַע - שֶׁאִם עָשָׂה בִּפְרוּטָה, רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן קָנָה הֶקְדֵּשׁ.

כ. הַמַּקְדִּישׁ אֶת עַצְמוֹ - לֹא הִקְדִּישׁ אֶלָּא דָּמָיו, וַהֲרֵי הוּא חַיָּב בִּדְמֵי עַצְמוֹ; וּמֻתָּר לוֹ לַעֲשׂוֹת וְלֶאֱכֹל, שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְקַדֵּשׁ גּוּפוֹ כָּעֵבֶד.

כא. אֵין אָדָם מַקְדִּישׁ, דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהֶחְרִים בְּנוֹ וּבִתּוֹ, וְעַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִיִּים, אוֹ שְׂדֵה מִקְנָתוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ אֵינָן מֻחְרָמִין, שֶׁאֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁאֵין גּוּפוֹ שֶׁלּוֹ.

כב. אֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ. כֵּיצַד? הָיָה לוֹ פִּקָּדוֹן בְּיַד אַחֵר, וְכָפַר בּוֹ זֶה שֶׁהוּא אֶצְלוֹ - אֵין הַבְּעָלִים יְכוֹלִין לְהַקְדִּישוֹ; אֲבָל אִם לֹא כָּפַר בּוֹ, הֲרֵי הוּא בִּרְשׁוּת בְּעָלָיו בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא.

כג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמִטַּלְטְלִין. אֲבָל קַרְקַע שֶׁגְּזָלָהּ אַחֵר, וְכָפַר בָּהּ - אִם יָכוֹל לְהוֹצִיאָהּ בְּדַיָּנִין - הֲרֵי זֶה יָכוֹל לְהַקְדִּישָׁהּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הוֹצִיאָהּ: שֶׁהַקַּרְקַע עַצְמָהּ, הֲרֵי הִיא בִּרְשׁוּת בְּעָלֶיהָ.

כד. הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ, וְלֹא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים - שְׁנֵיהֶן אֵין יְכוֹלִין לְהַקְדִּישׁ: זֶה לְפִי שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, וְזֶה לְפִי שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

כה. מִי שֶׁהָיָה מוֹכֵר דְּלוּעִין אוֹ בֵּיצִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וּבָא לוֹקֵחַ וְנָטַל אַחַת וְהָלַךְ לוֹ - אִם הָיוּ דְּמֵי כָּל אַחַת וְאַחַת מֵהֶן קְצוּבִין, הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁפָּסַק; וְאֵין הַמּוֹכֵר יָכוֹל לְהַקְדִּישׁ דְּלַעַת זוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ בִּרְשׁוּתוֹ [שכבר נמכרה]. וְאִם אֵין הַדָּמִים קְצוּבִין, וְהִקְדִּישָׁהּ - הֲרֵי זוֹ מֻקְדֶּשֶׁת, שֶׁעֲדַיִן בִּרְשׁוּתוֹ הִיא [עד שידע הקונה כמה לשלם]: שֶׁזֶּה שֶׁלָּקָחָהּ, לֹא לָקָחָהּ דֶּרֶךְ גְּזֵלָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

כו. אֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם. כֵּיצַד? 'מַה שֶׁתַּעֲלֶה מְצוֹדָתִי [רשת הדייגים] מִן הַיָּם קֹדֶשׁ', 'מַה שֶׁתּוֹצִיא שָׂדֶה זוֹ מִן הַפֵּרוֹת חֵרֶם' - לֹא אָמַר כְּלוּם.

כז. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: 'שָׂדֶה זוֹ שֶׁמָּכַרְתִּי לְךָ לִכְשֶׁאֶקְחֶנָּה מִמְּךָ מֻקְדֶּשֶׁת', וּלְקָחָהּ מִמֶּנּוּ - אֵינָהּ מֻקְדֶּשֶׁת, לְפִי שֶׁכְּשֶׁהִקְדִּישָׁהּ לֹא בָּאת לִרְשׁוּתוֹ.

כח. וְכֵן הַמַּקְדִּישׁ מַעֲשֵׂה יְדֵי אִשְׁתּוֹ - הֲרֵי זוֹ עוֹשָׂה וְאוֹכֶלֶת, וְהַמּוֹתָר חֵלִין. אָמַר לָהּ: 'יִקְדְּשׁוּ יָדַיִךְ לְעוֹשֵׂיהֶן' - הוֹאִיל וְהֵן מְשֻׁעְבָּדִין לוֹ, הֲרֵי כָּל מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ קֹדֶשׁ; הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְאוֹמֵר: 'אֵילּוּ זֶה קֹדֶשׁ', שֶׁכָּל פֵּרוֹת שֶׁעוֹשָׂה לְהַבָּא קֹדֶשׁ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

כט. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: 'שָׂדֶה זוֹ שֶׁאֲנִי מוֹכֵר לְךָ, לִכְשֶׁאֶקְחֶנָּה מִמְּךָ תִּתְקַדֵּשׁ' - הֲרֵי זוֹ מֻקְדֶּשֶׁת כְּשֶׁיִּקָּחֶנָּה, שֶׁהֲרֵי עַתָּה בְּיָדוֹ לְהַקְדִּישָׁהּ. 'שָׂדֶה זוֹ שֶׁמִּשְׁכַּנְתִּי לְךָ, לִכְשֶׁאֶפְדֶּנָּה תְּהִי קֹדֶשׁ' - כְּשֶׁיִּפְדֶּה אוֹתָהּ תִּקְדַּשׁ, שֶׁהֲרֵי בְּיָדוֹ לִפְדּוֹתָהּ: וַאֲפִלּוּ הָיְתָה מְמֻשְׁכֶּנֶת לִזְמַן קָצוּב, שֶׁהֲרֵי בְּיָדוֹ לִפְדּוֹתָהּ אַחַר הַזְּמַן.

ל. הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ, וְחָזַר וְהִקְדִּישׁוֹ - הֲרֵי זֶה קֹדֶשׁ, וּפְקֻעָה הַשְּׂכִירוּת; וְאִם דָּר בּוֹ הַשּׂוֹכֵר, מָעַל.

לא. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם, אִם אָמַר 'הֲרֵי עָלַי לְהַקְדִּישוֹ' - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְהַקְדִּישוֹ כְּשֶׁיָּבוֹא לָעוֹלָם, מִשּׁוּם נֶדֶר; וְאִם לֹא הִקְדִּישׁ - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר מִשּׁוּם "לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ" וְ"לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ" וּמִשּׁוּם "כְּכָל הַיֹּצֵא מִפִּיו, יַעֲשֶׂה", כְּשֶׁאָר הַנְּדָרִים.

לב. כֵּיצַד? הָאוֹמֵר: 'הֲרֵי עָלַי לְהַקְדִּישׁ כָּל שֶׁתַּעֲלֶה מְצוֹדָתִי מִן הַיָּם', 'הֲרֵי עָלַי לִתֵּן לַעֲנִיִּים פֵּרוֹת שֶׁתּוֹצִיא שָׂדֶה זוֹ', 'הֲרֵי עָלַי לְהַחְרִים אוֹ לִתֵּן לִשְׁבוּיִים כָּל שֶׁאֶשְׁתַּכֵּר בְּשָׁנָה זוֹ', וְכֹל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ - הֲרֵי זֶה חַיָּב לַעֲשׂוֹת בָּהֶן מַה שֶּׁאָמַר, כְּשֶׁיָּבוֹאוּ לְיָדוֹ. וְזֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - בִּכְלַל נְדָרִים הוּא, לֹא בִּכְלַל הֶקְדֵּשׁוֹת.

לג. רְאָיָה לְדָבָר זֶה - מַה שֶּׁאָמַר יַעֲקֹב אָבִינוּ: "וְכֹל אֲשֶׁר תִּתֶּן לִי, עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ", וְנֶאֱמַר: "אֲשֶׁר נָדַרְתָּ לִּי שָׁם נֶדֶר". וַהֲרֵי הָאוֹמֵר 'לֹא אֶפָּטֵר מִן הָעוֹלָם עַד שֶׁאֶהְיֶה נָזִיר', חַיָּב לִנְהֹג בִּנְזִירוּת, וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נָדַר בְּנָזִיר - הוֹאִיל וְאָמַר שֶׁיִּדֹּר בְּנָזִיר, חַיָּב לְהִנָּזֵר. וְזֶה כַּיּוֹצֵא בּוֹ, וְכָזֶה רָאוּי לָדוּן.

לד. הֶקְדֵּשׁ טָעוּת, אֵינוֹ הֶקְדֵּשׁ. כֵּיצַד? הָאוֹמֵר: 'שׁוֹר שָׁחוֹר שֶׁיֵּצֵא מִבֵּיתִי רִאשׁוֹן הֲרֵי הוּא הֶקְדֵּשׁ', וְיָצָא לָבָן - אֵינוֹ הֶקְדֵּשׁ; 'דִּינָר זָהָב שֶׁיַּעֲלֶה בְּיָדִי רִאשׁוֹן הֲרֵי הוּא הֶקְדֵּשׁ', וְעָלָה שֶׁל כֶּסֶף - אֵינוֹ הֶקְדֵּשׁ; 'חָבִית שֶׁל יַיִן שֶׁתַּעֲלֶה בְּיָדִי רִאשׁוֹנָה הֶקְדֵּשׁ', וְעָלַת שֶׁל שֶׁמֶן - בֵּין שֶׁהַיַּיִן יָקָר מִן הַשֶּׁמֶן בְּאוֹתוֹ מָקוֹם, בֵּין שֶׁהַשֶּׁמֶן יָקָר מִן הַיַּיִן - אֵינָהּ הֶקְדֵּשׁ. הִתְפִּיס בָּהּ אַחֶרֶת, וְאָמַר: 'זוֹ כָּזוֹ' - הֲרֵי הַשְּׁנִיָּה הֶקְדֵּשׁ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

הִלְכוֹת עֲרָכִים וַחֲרָמִים פֶּרֶק ז

א. הַהֶקְדֵּשׁוֹת - אֵין פּוֹדִין אוֹתָן לֹא בְּקַרְקָעוֹת, וְלֹא בַּעֲבָדִים שֶׁהֲרֵי הֵקֵשׁוּ [הוסמכו והושוו] לְקַרְקָעוֹת, וְלֹא בִּשְׁטָרוֹת שֶׁאֵין גּוּפָן מָמוֹן [ומהווים רק הוכחה], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָתַן אֶת הַכֶּסֶף". אֶחָד הַכֶּסֶף, וְאֶחָד שְׁאָר הַמִּטַּלְטְלִין שֶׁשָּׁוִין כֶּסֶף; וַאֲפִלּוּ סֵבִין [קליפות].

ב. כָּל הַפּוֹדֶה קָדָשָׁיו, מוֹסִיף חֹמֶשׁ; וְאֶחָד הַמַּקְדִּישׁ עַצְמוֹ, אוֹ אִשְׁתּוֹ, אוֹ הַיּוֹרֵשׁ - מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְאַף הַחֹמֶשׁ, לֹא יִהְיֶה אֶלָּא מִן הַמִּטַּלְטְלִין. וְהַחֹמֶשׁ שֶׁמּוֹסִיף - הֲרֵי הוּא כַּהֶקְדֵּשׁ עַצְמוֹ, וְדִין אֶחָד לָהֶן.

ג. הַפּוֹדֶה קָדָשָׁיו, אֵין הַחֹמֶשׁ מְעַכֵּב; אֶלָּא מֵאַחַר שֶׁנָּתַן אֶת הַקֶּרֶן - יָצָא הֶקְדֵּשׁ לְחֻלִּין, וּמֻתָּר לֵהָנוֹת בּוֹ. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים שֶׁאָסוּר לוֹ לֵהָנוֹת, עַד שֶׁיִּתֵּן הַחֹמֶשׁ - שֶׁמָּא יִפְשַׁע, וְלֹא יִתֵּן; אֲבָל בַּשַּׁבָּת - מִפְּנֵי עֹנֶג שַׁבָּת, הִתִּירוּ לוֹ לֶאֱכֹל, וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נָתַן הַחֹמֶשׁ, וַהֲרֵי הַגִּזְבָּרִין תּוֹבְעִין אוֹתוֹ.

ד. קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ שֶׁנָּפַל בָּהֶן מוּם, וְנִפְדּוּ - אִם פָּדָה הַמַּקְדִּישׁ עַצְמוֹ, מוֹסִיף חֹמֶשׁ כִּשְׁאָר הַהֶקְדֵּשׁוֹת; וְהַמַּקְדִּישׁ שֶׁפָּדָה לְעַצְמוֹ, הוּא שֶׁמּוֹסִיף חֹמֶשׁ, לֹא הַמִּתְכַּפֵּר בָּהּ [מקריב הקרבן], שֶׁפְּדָאָהּ. וְהֶקְדֵּשׁ רִאשׁוֹן, הוּא שֶׁחַיָּב בְּתוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ; אֲבָל הֶקְדֵּשׁ שֵׁנִי, אֵינוֹ מוֹסִיף עָלָיו חֹמֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִם הַמַּקְדִּישׁ יִגְאַל אֶת בֵּיתוֹ, וְיָסַף חֲמִישִׁית כֶּסֶף עֶרְכְּךָ עָלָיו" - הַמַּקְדִּישׁ, לֹא הַמַּתְפִּיס.

ה. לְפִיכָךְ אִם חִלֵּל בְּהֵמָה עַל בְּהֵמָה שְׁנִיָּה, בֵּין בְּקָדְשֵׁי

בֶּדֶק הַבַּיִת, בֵּין בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ שֶׁנִּפַּל בָּהֶן מוּם, אוֹ שֶׁהֵמִיר [החליף בהמה הכשרה לקרבן בבהמה אחרת] בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ - כְּשֶׁהוּא פּוֹדֶה אֶת הַשְּׁנִיָּה שֶׁחִלֵּל עָלֶיהָ אוֹ אֶת הַתְּמוּרָה, לְעַצְמוֹ - אֵינוֹ מוֹסִיף חֹמֶשׁ.

ו. הַמַּפְרִישׁ אֶשֶׁם לְהִתְכַּפֵּר בּוֹ, וְנָפַל בּוֹ מוּם, וְהוֹסִיף עָלָיו חֹמֶשׁ וְחִלְּלוֹ עַל בְּהֵמָה אַחֶרֶת, וְנִתְכַּפֵּר בְּאָשָׁם אַחֵר [שלישי, כי נאבדה הבהמה השנייה], וְנִתְּקָה [נעקרה מדין קרבן] הַבְּהֵמָה [שמצאה לאחר שכבר הקריב קרבנו] שֶׁחִלֵּל עָלֶיהָ לִרְעִיָּה [שתרעה עד שיפול בה מום ותפדה] כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ - הֲרֵי הִיא סָפֵק אִם מוֹסִיף עָלֶיהָ חֹמֶשׁ, הוֹאִיל וְהִיא קָרְבַּן עוֹלָה וַהֲרֵי הִיא גּוּף אַחֵר וּקְדֻשָּׁה אַחֶרֶת, אוֹ אֵינוֹ מוֹסִיף עָלֶיהָ חֹמֶשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא בָּאָה מִכֹּחַ הֶקְדֵּשׁ הָרִאשׁוֹן שֶׁכְּבָר הוֹסִיף עָלָיו חֹמֶשׁ.

ז. קָדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת, אֵין עוֹשִׂין תְּמוּרָה - שֶׁלֹּא דָּנָה תּוֹרָה בִּתְמוּרָה, אֶלָּא בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ. כֵּיצַד? הָיוּ לְפָנָיו בְּהֵמַת חֻלִּין וּבְהֵמַת קָדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת, וְאָמַר: 'זוֹ חֻלִּיפַת זוֹ', אוֹ 'זוֹ תְּמוּרַת זוֹ' - לֹא אָמַר כְּלוּם. אֲבָל אִם אָמַר: 'הֲרֵי זוֹ תַּחַת זוֹ', אוֹ 'הֲרֵי זוֹ מְחֻלֶּלֶת עַל זוֹ' - דְּבָרָיו קַיָּמִין; וְיָצָאת הַבְּהֵמָה הָרִאשׁוֹנָה לְחֻלִּין, וְנִתְפְּסָה הַשְּׁנִיָּה.

ח. אֶחָד קָדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת, וְאֶחָד קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ שֶׁנִּפַּל בָּהֶן מוּם - אֵין פּוֹדִין אוֹתָן לְכַתְּחִלָּה, אֶלָּא בִּשְׁוֵיֵיהֶן; וְאִם עָבַר וְחִלְּלָן עַל פָּחוֹת מִשְּׁוֵיֵיהֶן, אֲפִלּוּ הֶקְדֵּשׁ שָׁוֶה מֵאָה דִּינָר שֶׁחִלְּלוֹ עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה - הֲרֵי זֶה פָּדוּי וְיָצָא לְחֻלִּין, וּמֻתָּר לֵהָנוֹת בּוֹ. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים שֶׁהוּא צָרִיךְ חֲקִירַת דָּמִים, וְחַיָּב לְהַשְׁלִים אֶת דָּמָיו.

ט. כֵּיצַד? הָיְתָה לוֹ בְּהֵמַת קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ שֶׁנִּפַּל בָּהּ מוּם, וַהֲרֵי הִיא שָׁוָה עֲשָׂרָה, וּבְהֵמַת חֻלִּין שֶׁשָּׁוָה חֲמִשָּׁה, וְאָמַר: 'הֲרֵי זוֹ מְחֻלֶּלֶת עַל זוֹ' - הֲרֵי זוֹ נִפְדֵּית, וְיָצָאת לְחֻלִּין; אֲבָל צָרִיךְ לְהַשְׁלִים הַחֲמִשָּׁה. וְכֵן אִם הָיְתָה הַבְּהֵמָה הָרִאשׁוֹנָה קָדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת - הֲרֵי זוֹ יָצָאת לְחֻלִּין לְהִגָּזֵז וּלְהֵעָבֵד, וְתִכָּנֵס הַשְּׁנִיָּה תַּחְתֶּיהָ דִּין תּוֹרָה; אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים צָרִיךְ חֲקִירַת דָּמִים אִם הָיְתָה זוֹ שֶׁחִלֵּל עָלֶיהָ שָׁוָה, אוֹ יַשְׁלִים דָּמֶיהָ.

י. שָׁמוּ אוֹתָהּ שְׁלֹשָׁה, וְאָמְרוּ שֶׁזּוּ בְּדָמֶיהָ - אֲפִלּוּ בָּאוּ אַחַר כֵּן מֵאָה וְאָמְרוּ: 'שֶׁל הֶקְדֵּשׁ הָיְתָה יָפָה', אֵינוֹ חוֹזֵר: הוֹאִיל וַחֲקִירַת הַדָּמִים מִדִּבְרֵיהֶם, לֹא הֶחְמִירוּ בָּהּ. אֲבָל אִם שָׁמוּ אוֹתָהּ שְׁנַיִם, וּבָאוּ שְׁלֹשָׁה וְאָמְרוּ שֶׁהוּנָה הֶקְדֵּשׁ בְּכָל שֶׁהוּא - חוֹזֵר.

יא. אֵין פּוֹדִין אֶת הַהֶקְדֵּשׁ אַכְסָרָה [אומדן שטחי], אֶלָּא בַּחֲקִירַת דָּמִים כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ; וְאִם פָּדָה, יַד הַהֶקְדֵּשׁ עַל הָעֶלְיוֹנָה. כֵּיצַד? 'פָּרָה זוֹ תַּחַת פָּרָה זוֹ שֶׁל הֶקְדֵּשׁ', 'טַלִּית זוֹ תַּחַת טַלִּית זוֹ שֶׁל הֶקְדֵּשׁ' - הֶקְדֵּשׁוֹ פָּדוּי, וְיַד הַהֶקְדֵּשׁ עַל הָעֶלְיוֹנָה; אִם הָיְתָה הַשְּׁנִיָּה יָפָה [=יקרה] מִן הָרִאשׁוֹנָה בְּיוֹתֵר, לוֹקְחִין אוֹתָהּ הַגִּזְבָּרִין וְשׁוֹתְקִין; וְאִם אֵינָהּ יָפָה - מַשְׁלִים אֶת הַדָּמִים כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וּמוֹסִיף חֹמֶשׁ. אֲבָל אִם אָמַר: 'טַלִּית זוֹ בְּעֶשֶׂר סְלָעִים תַּחַת טַלִּית שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, וּפָרָה זוֹ בְּעֶשֶׂר סְלָעִים תַּחַת פָּרָה שֶׁל הֶקְדֵּשׁ' - אֲפִלּוּ הָיְתָה שֶׁל הֶקְדֵּשׁ שָׁוֶה חֲמִשָּׁה וְשֶׁלּוֹ עֲשָׂרָה, הֲרֵי זֶה מוֹסִיף חֹמֶשׁ וְנוֹתֵן שְׁנֵי סְלָעִים וּמֶחֱצָה: שֶׁהֲרֵי בְּדָמִים קְצוּבִים פָּדָה. וּשְׁנִיָּה, אֵינָהּ טְעוּנָה חֹמֶשׁ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יב. הַפּוֹדֶה מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ - מָשַׁךְ בְּמָנֶה [בשביל לשלם מנה], וְלֹא הִסְפִּיק לִתֵּן הַדָּמִים עַד שֶׁעָמַד בְּמָאתַיִם - נוֹתֵן מָאתַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָתַן אֶת הַכֶּסֶף, וְקָם לוֹ", בִּנְתִינַת הַכֶּסֶף הוּא שֶׁלּוֹ. מְשָׁכוֹ בְּמָאתַיִם, וְלֹא הִסְפִּיק לִתֵּן אֶת הַדָּמִים עַד שֶׁעָמַד בְּמָנֶה - נוֹתֵן מָאתַיִם; לֹא יִהְיֶה כֹּחַ הֶדְיוֹט [שקונה במשיכה] חָמוּר מִכֹּחַ הֶקְדֵּשׁ, וַהֲרֵי קָנָה בִּמְשִׁיכָה וְנִתְחַיֵּב בַּדָּמִים.

יג. פָּדָה בְּמָאתַיִם, וְנָתַן הַדָּמִים, וְלֹא הִסְפִּיק לְמָשְׁכוֹ, עַד שֶׁעָמַד בְּמָנֶה - כְּבָר קָנָה בִּנְתִינַת הַכֶּסֶף; וּמוֹשֵׁךְ אֶת שֶׁלּוֹ, וְזָכָה הַהֶקְדֵּשׁ בְּמָאתַיִם. פָּדָהוּ בְּמָנֶה, וְנָתַן הַדָּמִים, וְלֹא הִסְפִּיק לְמָשְׁכוֹ, עַד שֶׁעָמַד בְּמָאתַיִם - מַה שֶּׁפָּדָה פָּדוּי, וְאֵינוֹ נוֹתֵן אֶלָּא הַמָּנֶה שֶׁכְּבָר נָתַן: וְאֵין אוֹמְרִין כָּאן, 'לֹא יִהְיֶה כֹּחַ הֶדְיוֹט חָמוּר מִכֹּחַ הֶקְדֵּשׁ' - שֶׁאֲפִלּוּ הַהֶדְיוֹט אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ, עַד שֶׁיְּקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע [מאנשי דור המבול.. הוא יפרע ממי שאינו עומד בדיבורו] כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ; וְאֵין הַהֶקְדֵּשׁ רָאוּי לְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע.

יד. הַמַּקְדִּישׁ כָּל נְכָסָיו, וְהָיְתָה עָלָיו כְּתֻבַּת אִשָּׁה, אוֹ שִׁטְרֵי בַּעֲלֵי חוֹבוֹת - אֵין הָאִשָּׁה יְכוֹלָה לִגְבּוֹת כְּתֻבָּתָהּ מִן הַהֶקְדֵּשׁ, וְלֹא בַּעַל חוֹב אֶת חוֹבוֹ: שֶׁהַהֶקְדֵּשׁ מַפְקִיעַ [=מסיר] הַשִּׁעְבּוּד שֶׁקָּדַם. אֲבָל כְּשֶׁיִּמְכֹּר הַהֶקְדֵּשׁ הַקַּרְקַע שֶׁלּוֹ, וְתֵצֵא הַשָּׂדֶה לְחֻלִּין - יֵשׁ לְבַעַל חוֹב וְלָאִשָּׁה לִגְבּוֹת מִן הַפּוֹדֶה, שֶׁהֲרֵי שִׁעְבּוּדָהּ עוֹמֵד עַל קַרְקַע זוֹ.

טו. הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לִשְׁנֵי לָקוֹחוֹת שֶׁכָּתְבָה לְרִאשׁוֹן: 'דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי עִמָּךְ' [לגבות ממך נכס], וּמָכַר לַשֵּׁנִי: - שֶׁהִיא טוֹרֶפֶת [=גובה] מִן הַשֵּׁנִי.

טז. וְכֵיצַד פּוֹדִין קַרְקַע זֶה הָאִישׁ? מַשְׁבִּיעִין אֶת הָאִשָּׁה אוֹ בַּעֲלֵי חוֹבוֹת תְּחִלָּה, כְּדֶרֶךְ כָּל הַבָּא לִפְרַע מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים; וְאַחַר כָּךְ מַכְרִיזִין עָלֶיהָ שִׁשִּׁים יוֹם בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְאוֹמְרִין: כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִתֵּן בְּשָׂדֶה זוֹ, עַל מְנָת לִתֵּן לָאִשָּׁה כְּתֻבָּתָהּ [שמקבל את המגיע לה] וּלְבַעַל חוֹב אֶת חוֹבוֹ [שמקבל אפילו מטבעות חסרות]. וְאַחַר שֶׁפּוֹדִין אוֹתָהּ, וְלוֹקֵחַ אוֹתָהּ הַלּוֹקֵחַ אֲפִלּוּ בְּדִינָר כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ 'הֶקְדֵּשׁ יוֹצֵא בְּלֹא פִּדְיוֹן' - חוֹזֵר הַפּוֹדֶה וּמַגְבֶּה לָאִשָּׁה כְּתֻבָּתָהּ אוֹ לְבַעַל חוֹב אֶת חוֹבוֹ, וַאֲפִלּוּ הָיָה הַחוֹב מֵאָה וְהַשָּׂדֶה שָׁוָה תִּשְׁעִים: עַל מְנָת כָּךְ פּוֹדֶה אוֹתָהּ, הָרוֹצֶה לִפְדּוֹתָהּ. אֲבָל אִם הָיָה הַחוֹב [פי-] שְׁנַיִם בִּדְמֵי הַשָּׂדֶה, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה שָׁוָה מֵאָה וְיֵשׁ עָלָיו חוֹב וּכְתֻבַּת אִשָּׁה מָאתַיִם - אֵין פּוֹדִין אוֹתָהּ עַל מְנָת לִתֵּן הַחוֹב אוֹ הַכְּתֻבָּה, אֶלָּא פּוֹדִין אוֹתָהּ סְתָם [ובעל חוב מפסיד], שֶׁאִם הִתְנוּ [הגזברים, בפני הלוקח, שיש] לִתֵּן, אֵינָהּ נִפְדֵּית כְּלָל [שלא יימצאו פודים].

יז. הַמַּקְדִּישׁ כָּל נְכָסָיו, וְאַחַר כָּךְ גֵּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, וְגָבְתָה כְּתֻבָּתָהּ מִן הַפּוֹדֶה מִן הַהֶקְדֵּשׁ - אֵינָהּ גּוֹבָה עַד שֶׁיַּדִּירֶנָּה הַנָּאָה, שֶׁמָּא קְנוּנְיָא [תכנית רמאות] עָשׂוּ עַל הַהֶקְדֵּשׁ; וְאֵין אוֹמְרִין אִלּוּ רָצָה הָיָה אוֹמֵר בְּטָעוּת הִקְדַּשְׁתִּי, וְיִשָּׁאֵל עַל הֶקְדֵּשׁוֹ לְחָכָם וְהָיָה חוֹזֵר לוֹ.

יח. וְכֵן אֵין נֶאֱמָן לוֹמַר אַחַר שֶׁהִקְדִּישׁ: 'מָנֶה לִפְלוֹנִי חוֹב עָלַי', אוֹ: 'כְּלִי זֶה שֶׁל פְּלוֹנִי הוּא' - שֶׁמָּא יַעֲשׂוּ קְנוּנְיָא עַל הַהֶקְדֵּשׁ; וַאֲפִלּוּ הָיָה שְׁטָר בְּיַד בַּעַל חוֹב, אֵינוֹ גּוֹבֶה עַל פִּי זֶה אֶלָּא כְּדֶרֶךְ שֶׁגּוֹבִין כָּל בַּעֲלֵי חוֹבוֹת כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּבְרִיא. אֲבָל הַחוֹלֶה שֶׁהִקְדִּישׁ כָּל נְכָסָיו, וְאָמַר בְּשָׁעָה שֶׁהִקְדִּישׁ: 'מָנֶה לִפְלוֹנִי בְּיָדִי' - נֶאֱמָן; שֶׁאֵין אָדָם עוֹשֶׂה עָרְמָה עַל הַהֶקְדֵּשׁ בְּשִׁעַת מִיתָתוֹ, וְחוֹטֵא לַאֲחֵרִים - שֶׁהֲרֵי הוּא הוֹלֵךְ לָמוּת. לְפִיכָךְ אִם אָמַר: 'תְּנוּ אוֹתָהּ לוֹ', נוֹטֵל בְּלֹא שְׁבוּעָה; וְאִם לֹא אָמַר 'תְּנוּ' [לא מספיקה אמירתו בלבד, ו] אֵין נוֹתְנִין לוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה בְּיָדוֹ שְׁטָר מְקֻיָּם, הֲרֵי זֶה נוֹטֵל מִן הַהֶקְדֵּשׁ מִפְּנֵי הַצְּוָאָה. וְאִם אַחַר שֶׁהִקְדִּישׁ אָמַר 'תְּנוּ' - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא הֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר בַּעֲלֵי חוֹבוֹת: אִם נִתְקַיֵּם שְׁטָרוֹ - נִשְׁבַּע וְגוֹבֶה מִן הַפּוֹדֶה, לֹא מִן הַהֶקְדֵּשׁ.

כ. מִי שֶׁיָּצָא עָלָיו קוֹל שֶׁהִפְקִיר אֶת נְכָסָיו, אוֹ הִקְדִּישָׁן, אוֹ הֶחְרִימָן - אֵין חוֹשְׁשִׁין לוֹ, עַד שֶׁתִּהְיֶה שָׁם רְאָיָה בְּרוּרָה.

יום רביעי כ"ז אלול ה'תשס"ט

הִלְכוֹת עֲרָכִים וַחֲרָמִים פֶּרֶק ח

א. בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּאֲדָר, בֵּית דִּין נִפְנִין לְחַפֵּשׂ וְלִבְדֹּק עַל צָרְכֵי צִבּוּר וְעַל עִנְיְנֵי הֶקְדֵּשׁוֹת; וּבוֹדְקִין עֲלֵיהֶן וְדוֹרְשִׁין וְחוֹקְרִין, וּפוֹדִין אֶת הַהֶקְדֵּשׁוֹת וְאֶת הַחֲרָמִין, וְגוֹבִין אֶת הָעֲרָכִין וְאֶת הַדָּמִים מִכָּל הַחַיָּב בָּהֶן - כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַכֹּל עָתִיד עִם תְּרוּמַת שְׁקָלִים, לְחַזֵּק אֶת בֵּית אֱלֹהֵינוּ.

ב. אֵין פּוֹדִין אֶת הַהֶקְדֵּשׁוֹת, אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה בְּקִיאִין [=מומחים]; וְכֵן כְּשֶׁגּוֹבִין מִטַּלְטְלִין שֶׁמְּמַשְׁכְּנִין מֵחַיָּבֵי עֲרָכִין, שָׁמִין אוֹתָם בִּשְׁלֹשָׁה. וּכְשֶׁמַּעֲרִיכִין בְּהֵמָה וְכַיּוֹצֵא בָהּ מִשְּׁאָר מִטַּלְטְלִין, שָׁמִין אוֹתָהּ בִּשְׁלֹשָׁה. אֲבָל כְּשֶׁמַּעֲרִיכִין אֶת הַקַּרְקָעוֹת, אוֹ אִם הֵזִקְקוּ לִגְבּוֹת עֶרְכֵּי אָדָם מִן הַקַּרְקַע שֶׁלּוֹ - אֵין מַעֲרִיכִין אוֹתָן אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה, וְאֶחָד מֵהֶן כֹּהֵן: שֶׁהֲרֵי "כֹּהֵן" כָּתוּב בַּפָּרָשָׁה. וְכֵן הָאוֹמֵר דָּמַי עָלַי, אוֹ דְּמֵי פְּלוֹנִי עָלַי, אוֹ דְּמֵי יָדִי, אוֹ דְּמֵי רַגְלִי - כְּשֶׁשָּׁמִין אוֹתוֹ כַּמָּה הוּא שָׁוֶה, אוֹ כַּמָּה דְּמֵי יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ - שָׁמִין בַּעֲשָׂרָה, וְאֶחָד מֵהֶן כֹּהֵן.

ג. כְּשֶׁפּוֹדִין אֶת הַהֶקְדֵּשׁוֹת מִידֵי הַהֶקְדֵּשׁ, בֵּין שֶׁהָיוּ קַרְקָעוֹת אוֹ מִטַּלְטְלִין - מַכְרִיזִין עֲלֵיהֶן בִּפְנֵי כָּל הַבָּאִין לִפְדּוֹת. אָמַר אֶחָד: 'הֲרֵי הֵן שֶׁלִּי בְּעֶשֶׂר סְלָעִים', וְאָמַר אֶחָד בְּעֶשְׂרִים, וְאָמַר אֶחָד בִּשְׁלֹשִׁים, וְאָמַר אֶחָד בְּאַרְבָּעִים, וְאָמַר אֶחָד בַּחֲמִשִּׁים, חָזַר בּוֹ שֶׁל חֲמִשִּׁים לְבַדּוֹ - מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עֶשֶׂר, וְנוֹתְנִין אוֹתָן הַהֶקְדֵּשׁוֹת לָזֶה שֶׁנָּתַן אַרְבָּעִים; וְנִמְצָא הַהֶקְדֵּשׁ נוֹטֵל חֲמִשִּׁים, עֶשֶׂר מִזֶּה וְאַרְבָּעִים מִזֶּה. חָזַר בּוֹ אַחֲרֵי כֵן שֶׁל אַרְבָּעִים - מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עֶשֶׂר, וְנוֹתְנִין אֶת הַהֶקְדֵּשׁ לְבַעַל הַשְּׁלֹשִׁים; וְכֵן עַד הָרִאשׁוֹן. חָזַר בּוֹ הָרִאשׁוֹן שֶׁנָּתַן עֶשֶׂר - מַכְרִיזִין עַל הַהֶקְדֵּשׁ פַּעַם שְׁנִיָּה, וּמוֹכְרִין אוֹתוֹ: אִם נִפְדָּה בְּפָחוֹת מֵעֶשֶׂר, נִפְרָעִין מִשֶּׁל בַּעַל הָעֶשֶׂר אֶת הַמּוֹתָר [=ההפרש].

ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁחָזְרוּ זֶה אַחַר זֶה; אֲבָל אִם חָזְרוּ כֻּלָּן כְּאַחַת, מְשַׁלְּשִׁין [=מחלקים] בֵּינֵיהֶם בְּשָׁוֶה. כֵּיצַד? אָמַר הָרִאשׁוֹן: 'הֲרֵי הוּא שֶׁלִּי בְּעֶשֶׂר', וְאָמַר הַשֵּׁנִי בְּעֶשְׂרִים, וְאָמַר הַשְּׁלִישִׁי בְּאַרְבָּע וְעֶשְׂרִים, וְחָזַר בּוֹ הַשְּׁלִישִׁי וְהַשֵּׁנִי כְּאֶחָד - נוֹתְנִין אוֹתוֹ לָרִאשׁוֹן בְּעֶשֶׂר, וּמְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסֵי שֵׁנִי בְּשָׁבָע וּמִנְּכָסֵי שְׁלִישִׁי בְּשָׁבָע; וְנִמְצָא הַהֶקְדֵּשׁ גּוֹבֶה אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים. וְכֵן אִם חָזְרוּ שְׁלָשְׁתָּן כְּאַחַת, וְנִמְכַּר הַהֶקְדֵּשׁ בְּשָׁלֹשׁ - מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכְסֵי כָּל אֶחָד מִשְּׁלָשְׁתָּן [שבע סלעים]. וְכֵן עַל דֶּרֶךְ זוֹ לְעוֹלָם.

ה. הַבְּעָלִים קוֹדְמִין לְכָל אָדָם, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ; וְאֵין מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ עַל עִלּוּיָן [התוספת] שֶׁל שְׁאָר הַפּוֹדִין, אֶלָּא עַל מַה שֶּׁנּוֹתְנִין הֵם תְּחִלָּה. כֵּיצַד? אָמְרוּ הַבְּעָלִים: 'הֲרֵי זֶה שֶׁלָּנוּ בְּעֶשְׂרִים', וּבָא אַחֵר וְאָמַר: 'הֲרֵי הוּא שֶׁלִּי בְּעֶשְׂרִים' - הַבְּעָלִים קוֹדְמִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵם מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ וְנוֹתְנִין חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים. בָּא אֶחָד וְאָמַר: 'הֲרֵי הוּא שֶׁלִּי בְּאַחַת וְעֶשְׂרִים' - אִם שָׁתְקוּ הַבְּעָלִים וְלֹא הוֹסִיפוּ כְּלוּם, מוֹכְרִין אוֹתוֹ לָהֶם בְּחָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים. וְאִם הוֹסִיפוּ הַבְּעָלִים עַל הָעֶשְׂרִים וְאַחַת, אֲפִלּוּ פְּרוּטָה אַחַת - הֲרֵי אֵלּוּ נוֹתְנִין שֵׁשׁ וְעֶשְׂרִים וּפְרוּטָה אַחַת; אֶחָד וְעֶשְׂרִים וּפְרוּטָה שֶׁנָּתְנוּ מֵעַצְמָן, וְחָמֵשׁ שֶׁהֵן חַיָּבִין בּוֹ מִשּׁוּם חֹמֶשׁ הַמַּתָּן שֶׁנָּתְנוּ תְּחִלָּה. וְכֵן אִם בָּא הַשֵּׁנִי וְאָמַר: 'הֲרֵי הוּא שֶׁלִּי בְּעֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם', וּבָא שְׁלִישִׁי וְאָמַר: 'בְּעֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ', וּבָא רְבִיעִי וְאָמַר: 'בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע', וּבָא חֲמִישִׁי וְאָמַר: 'בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ', וְהוֹסִיפוּ הֵן עַל הָעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אֲפִלּוּ פְּרוּטָה אַחַת - כּוֹפִין אוֹתָן לִתֵּן שְׁלֹשִׁים וּפְרוּטָה: חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים וּפְרוּטָה שֶׁנָּתְנוּ מֵעַצְמָן, וְחָמֵשׁ שֶׁל חֹמֶשׁ שֶׁהֵן חַיָּבִין בּוֹ - לְפִי שֶׁאֵין הַבְּעָלִים מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ עַל עִלּוּיוֹ שֶׁל זֶה, אֶלָּא חֹמֶשׁ מַה שֶּׁנָּתְנוּ תְּחִלָּה מוֹסִיפִין עַל מַה שֶּׁנָּתַן הָאַחֲרוֹן אִם רָצוּ.

ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא שָׁמוּ [העריכו] הַהֶקְדֵּשׁ שְׁלֹשָׁה מֻמְחִין; אֲבָל אִם שָׁמוּ אוֹתוֹ שְׁלֹשָׁה, וְאָמְרוּ שֶׁהוּא שָׁוֶה מַה שֶּׁנָּתַן הָאַחֲרוֹן, וְהוֹסִיפוּ הַבְּעָלִים עַל עִלּוּיוֹ, אֲפִלּוּ פְּרוּטָה אַחַת - הֲרֵי הֵן מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ עַל עִלּוּיוֹ שֶׁל אַחֲרוֹן, וְנוֹתְנִין אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים וְדִינָר וּפְרוּטָה.

ז. הֲרֵי שֶׁלֹּא נָשׁוֹם הַהֶקְדֵּשׁ, וְנָתְנוּ הַבְּעָלִים תְּחִלָּה עֶשְׂרִים, וּבָא אַחֵר וְנָתַן חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים, וְשָׁתְקוּ הַבְּעָלִים וְלֹא הוֹסִיפוּ כְּלוּם - הַבְּעָלִים קוֹדְמִין: שֶׁאַף הֵם חַיָּבִין לִתֵּן חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים, מִפְּנֵי הַחֹמֶשׁ. בָּא אַחֵר וְנָתַן שֵׁשׁ וְעֶשְׂרִים, הוּא קוֹדֵם; וְאִם רָצוּ הַבְּעָלִים וְהוֹסִיפוּ אֲפִלּוּ פְּרוּטָה, נוֹתְנִין אַחַת וּשְׁלֹשִׁים וּפְרוּטָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ לְעוֹלָם.

ח. אֵין מַקְדִּישִׁין וְלֹא מַעֲרִיכִין וְלֹא מַחְרִימִין בַּזְּמַן הַזֶּה - שֶׁאֵין שָׁם מִקְדָּשׁ בַּחֲטָאֵינוּ, כְּדֵי לְחַזֵּק אֶת בִּדְקוֹ. וְאִם הִקְדִּישׁ אוֹ הֶעֱרִיךְ אוֹ הֶחְרִים - אִם הָיְתָה בְּהֵמָה, נוֹעֵל דֶּלֶת בְּפָנֶיהָ עַד שֶׁתָּמוּת מֵאֵלֶיהָ; וְאִם הָיוּ כְּסוּת [=בגד] אוֹ כֵּלִים, מַנִּיחָן עַד שֶׁיִּרָקְבוּ; וְאִם הָיוּ מָעוֹת אוֹ כְּלֵי מַתָּכוֹת, יַשְׁלִיכֵן לַיָּם הַגָּדוֹל יָם הַמֶּלַח כְּדֵי לְאַבְּדָן.

ט. הִקְדִּישׁ אוֹ הֶחְרִים עֶבֶד שֶׁנִּכְנַס לַמִּצְוֹת, פּוֹדֵהוּ וְיֵלְכוּ הַדָּמִים לְיָם הַמֶּלַח כִּשְׁאָר דָּמִים וַעֲרָכִין שֶׁל זְמַן הַזֶּה; וְאִם הָיָה עֶבֶד גּוֹי, לֹא מַעֲלִין [מן הבור להצילו ממיתה] וְלֹא מוֹרִידִין [לבור להרגו].

י. מֻתָּר לִפְדּוֹת הַהֶקְדֵּשׁוֹת בַּזְּמַן הַזֶּה לְכַתְּחִלָּה, וַאֲפִלּוּ בִּפְרוּטָה; וּמַשְׁלִיךְ אֶת הַפְּרוּטָה לְיָם הַמֶּלַח. וַחֲכָמִים דָּנוּ שֶׁיִּפָּדֶה בְּאַרְבָּעָהוזּוּזִים אוֹ קָרוֹב לָזֶה, כְּדֵי לְפַרְסֵם הַדָּבָר. אֲבָל בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ, לֹא יִפָּדֶה לְכַתְּחִלָּה אֶלָּא בְּשָׁוְיוֹ כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ.

יא. מִי שֶׁהֶחְרִים בַּזְּמַן הַזֶּה מִטַּלְטְלִין סְתָם, הֲרֵי אֵלּוּ נִתָּנִין לַכֹּהֲנִים הַנִּמְצָאִין בְּאוֹתוֹ מָקוֹם. אֲבָל אִם הֶחְרִים שָׂדֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל סְתָם, אוֹ שֶׁהֶחְרִימָהּ לַכֹּהֲנִים - אֵינָהּ חֵרֶם: שֶׁאֵין שְׂדֵה חֲרָמִים נוֹהֶגֶת, אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג. הֶחְרִים לַכֹּהֲנִים קַרְקַע בְּחוּץ לָאָרֶץ, וַאֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה - הֲרֵי הִיא כְּמִטַּלְטְלִין בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְתִנָּתֵן לַכֹּהֲנִים.

יב. אַף עַל פִּי שֶׁהַהֶקְדֵּשׁוֹת וְהַחֲרָמִין וְהָעֲרָכִין מִצְוֹת, וְרָאוּי לוֹ לָאָדָם לְהַנְהִיג עַצְמוֹ בִּדְבָרִים אֵלּוּ, כְּדֵי לָכֵף יִצְרוֹ וְלֹא יִהְיֶה כִּילַי [=קמצן], וִיקַיֵּם מַה שֶּׁצִּוּוּ נְבִיאִים: "כַּבֵּד אֶת ה' מֵהוֹנֶךָ" - אַף עַל פִּי כֵן, אִם לֹא הִקְדִּישׁ וְלֹא הֶעֱרִיךְ וְלֹא הֶחְרִים מֵעוֹלָם, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם; הֲרֵי הַתּוֹרָה הֵעִידָה וְאָמְרָה: "וְכִי תֶחְדַּל לִנְדֹּר - לֹא יִהְיֶה בְךָ חֵטְא".

יג. לְעוֹלָם לֹא יַקְדִּישׁ אָדָם וְלֹא יַחֲרִים, כָּל נְכָסָיו; וְהָעוֹשֶׂה זֶה, עָבַר עַל דַּעַת הַכָּתוּב - שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ", לֹא כָּל אֲשֶׁר לוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ חֲכָמִים. וְאֵין זוֹ חֲסִידוּת, אֶלָּא שְׁטוּת - שֶׁהֲרֵי זֶה מְאַבֵּד כָּל מָמוֹנוֹ, וְיִצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת; וְאֵין מְרַחֲמִין עָלָיו. וּבָזֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ אָמְרוּ חֲכָמִים: חָסִיד שׁוֹטֶה מִכֹּלָּל מְבַלֵּי [=מחריבי] עוֹלָם. אֶלָּא כָּל הַמְפַזֵּר מָמוֹנוֹ בְּמִצְוֹת, לֹא יְפַזֵּר יוֹתֵר מֵחֹמֶשׁ; וְיִהְיֶה כְּמוֹ שֶׁצִּוּוּ נְבִיאִים "מְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט" - בֵּין בִּדְבְרֵי עוֹלָם, בֵּין בִּדְבְרֵי תוֹרָה. אֲפִלּוּ בַּקָּרְבָּנוֹת שֶׁאָדָם חַיָּב בָּהֶן - הֲרֵי חָסָה תּוֹרָה עַל הַמָּמוֹן, וְאָמְרָה שֶׁיָּבִיא כְּפִי מִסַּת יָד [=יכולתו הכלכלית]; קַל וָחֹמֶר לִדְבָרִים שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב בָּהֶן אֶלָּא מֵחֲמַת נִדְרוֹ - שֶׁלֹּא יִנְדֹּר אֶלָּא כָּרָאוּי לוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: "אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ, כְּבִרְכַּת ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ".

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסִיְּעַן. נִגְמַר סֵפֶר שִׁשִּׁי, בְּעֶזְרַת שַׁדַּי. וּמִנְיַן פְּרָקִים שֶׁל סֵפֶר זֶה, שְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים: הִלְכוֹת שְׁבוּעוֹת, שְׁנַיִם עָשָׂר פְּרָקִים; הִלְכוֹת נְדָרִים, שְׁלֹשָׁה עָשָׂר פְּרָקִים; הִלְכוֹת נְזִירוּת, עֲשָׂרָה פְּרָקִים; הִלְכוֹת עֲרָכִים וַחֲרָמִים, שְׁמוֹנָה פְּרָקִים.

בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם.

תְּהִי יָדְךָ לְעָזְרֵנִי, כִּי פִקּוּדֶיךָ בָּחָרְתִּי.

סֵפֶר שְׁבִיעִי וְהוּא סֵפֶר זְרָעִים

הִלְכוֹתָיו שֶׁבַע, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת כִּלְאַיִם, הִלְכוֹת מַתְּנוֹת עֲנִיִּים, הִלְכוֹת תְּרוּמוֹת, הִלְכוֹת מַעֲשְׂרוֹת, הִלְכוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי, הִלְכוֹת בִּכּוּרִים וּשְׁאָר מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה שֶׁבַּגְּבוּלִין, הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל.

הִלְכוֹת כִּלְאַיִם

יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פֵּרָטָן: (א) שֶׁלֹּא לִזְרֹעַ זְרָעִים כִּלְאַיִם; (ב) שֶׁלֹּא לִזְרֹעַ תְּבוּאָה אוֹ יָרָק בַּכֶּרֶם; (ג) שֶׁלֹּא לְהַרְבִּיעַ בְּהֵמָה כִּלְאַיִם; (ד) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּכִלְאֵי בְּהֵמָה כְּאֶחָד; (ה) שֶׁלֹּא לִלְבֹּשׁ כִּלְאַיִם. וּבֵאוּר מִצְוֹות אֵלּוּ - בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

הִלְכוֹת כִּלְאַיִם פֶּרֶק א

א. הַזּוֹרֵעַ שְׁנֵי מִינֵי זְרָעִים כְּאֶחָד בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם";

ב. וְאֶחָד הַזּוֹרֵעַ, אוֹ הַמְנַכֵּשׁ [מסיר צמחים מיותרים מסביבות הכלאים], אוֹ הַמְחַפֶּה - כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה חִטָּה אַחַת וּשְׂעוֹרָה אַחַת, אוֹ פּוֹל אֶחָד וַעֲדָשָׁה אַחַת מֻנָּחִין עַל הָאָרֶץ, וְחִפָּה אוֹתָן בֶּעָפָר, בֵּין בְּיָדוֹ בֵּין בְּרַגְלוֹ בֵּין בִּכְלִי - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה. וְאֶחָד הַזּוֹרֵעַ בָּאָרֶץ, אוֹ בְּעָצִיץ נָקוּב; אֲבָל הַזּוֹרֵעַ בְּעָצִיץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

ג. אָסוּר לִזְרֹעַ כִּלְאַיִם לְגוֹי, וּמֻתָּר לוֹמַר לְגוֹי לִזְרֹעַ לוֹ כִּלְאֵי זְרָעִים. וְאָסוּר לְאָדָם לְקַיֵּם כִּלְאֵי זְרָעִים בְּשָׂדֵהוּ, אֶלָּא עוֹקֵר אוֹתָן; וְאִם קִיֵּם, אֵינוֹ לוֹקֶה. וּמֻתָּר לְיִשְׂרָאֵל לִזְרֹעַ כִּלְאֵי זְרָעִים בְּיָדוֹ, בְּחוּצָה לָאָרֶץ; וַאֲפִלּוּ לְעָרֵב הַזְּרָעִים לְכַתְּחִלָּה, וּלְזָרְעָן בְּחוּצָה לָאָרֶץ - מֻתָּר. וּדְבָרִים אֵלּוּ, דִּבְרֵי קַבָּלָה.

ד. אֵין אָסוּר מִשּׁוּם כִּלְאֵי זְרָעִים, אֶלָּא זְרָעִים הָרְאוּיִין לְמַאֲכַל אָדָם; אֲבָל עֲשָׂבִים הַמָּרִים, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִן הָעִקָּרִין [=שורשים] שֶׁאֵינָן רְאוּיִין אֶלָּא לִרְפוּאָה, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם כִּלְאֵי זְרָעִים.

ה. כִּלְאֵי הָאִילָנוֹת, הֲרֵי הֵן בִּכְלַל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם". כֵּיצַד? הַמַּרְכִּיב אִילָן בְּאִילָן, כְּגוֹן שֶׁהִרְכִּיב יִחוּר [=ענף] שֶׁל תַּפּוּחַ בְּאֶתְרוֹג, אוֹ אֶתְרוֹג בְּתַפּוּחַ - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ; וְכֵן הַמַּרְכִּיב יָרָק בְּאִילָן, אוֹ אִילָן בְּיָרָק - לוֹקֶה בְּכָל מָקוֹם.

ו. וְאָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְהַנִּיחַ הַגּוֹי שֶׁיַּרְכִּיב לוֹ אִילָנוֹ כִּלְאַיִם. וּמֻתָּר לִזְרֹעַ זְרָעִים וְזֶרַע אִילָן, כְּאֶחָד; וְכֵן מֻתָּר לְעָרֵב זַרְעֵי אִילָנוֹת וּלְזָרְעָן כְּאֶחָד - שֶׁאֵין לְךָ כִּלְאַיִם בְּאִילָנוֹת, אֶלָּא הַרְכָּבָה בִּלְבַד.

ז. הַזּוֹרֵעַ זְרָעִים כִּלְאַיִם, וְכֵן הַמַּרְכִּיב אִילָנוֹת כִּלְאַיִם - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא לוֹקֶה - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה, וַאֲפִלּוּ לָזֶה שֶׁעָבַר וּזְרָעָן; שֶׁלֹּא נֶאֱסַר אֶלָּא זְרִיעָתָן בִּלְבַד. וּמֻתָּר לִטַּע יִחוּר מִן הָאִילָן שֶׁהִרְכַּב כִּלְאַיִם, וְלִזְרֹעַ מִזֶּרַע הַיָּרָק שֶׁהִרְכַּב כִּלְאַיִם.

ח. הַזֶּרְעוֹנִין נֶחְלָקִין לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים: הָאֶחָד מֵהֶן, הוּא הַנִּקְרָא 'תְּבוּאָה'; וְהִיא חֲמִשָּׁה מִינִין - הַחִטִּים, וְהַכֻּסְּמִין, וְהַשְּׂעוֹרִין, וְשִׁבֹּלֶת שׁוּעָל, וְהַשִּׁפּוֹן. וְהַשֵּׁנִי מֵהֶן, הוּא הַנִּקְרָא 'קִטְנִיּוֹת'; וְהֵם כָּל זֶרְעוֹן הַנֶּאֱכָל לָאָדָם, חוּץ מִן הַתְּבוּאָה - כְּגוֹן הַפּוֹל, וְהָאֲפוּנִים, וְהָעֲדָשִׁים, וְהַדֹּחַן, וְהָאֹרֶז, וְהַשַّמְשְׁמִין, וְהַפְּרָגִין, וְהַסַּפִּיר, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְהַשְּׁלִישִׁי מֵהֶן, הוּא הַנִּקְרָא 'זֶרְעוֹנֵי גִּנָּה'; וְהֵן שְׁאָר הַזֶּרְעוֹנִין שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לְמַאֲכַל אָדָם, וְהַפְּרִי שֶׁל אוֹתוֹ הַזֶּרַע מַאֲכַל אָדָם - כְּגוֹן זֶרַע

הַבְּצָלִים וְהַשּׁוּמִין, וְזֶרַע הֶחָצִיר וְהַקֵּצַח, וְזֶרַע לֶפֶת, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם; וְזֶרַע פִּשְׁתָּן, הֲרֵי הוּא בִּכְלַל זֶרְעוֹנֵי גִּנָּה. כְּשֶׁיִּזְרְעוּ כָּל מִינֵי זֶרְעוֹנִים אֵלּוּ, וְיִצְמְחוּ - נִקְרָא הַצֶּמַח כֻּלּוֹ כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִכַּר הַזֶּרַע, 'דֶּשֶׁא', וְנִקְרָא 'יֶרֶק'.

ט. וְיֵשׁ מִזֶּרְעוֹנֵי גִּנָּה זֶרְעוֹנִים שֶׁדַּרְכָּן לִזְרֹעַ מֵהֶן שָׂדוֹת, כְּגוֹן הַפִּשְׁתָּן וְהַחַרְדָּל; וְאֵלּוּ הֵן הַנִּקְרָאִין 'מִינֵי זְרָעִים'. וְיֵשׁ מִזֶּרְעוֹנֵי גִּנָּה זְרָעִים שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לִזְרֹעַ מֵהֶן אֶלָּא עֲרוּגוֹת עֲרוּגוֹת קְטַנּוֹת, כְּגוֹן הַלֶּפֶת וְהַצִּנּוֹן וְהַתְּרִדִּין וְהַבְּצָלִים וְהַכֶּסְבָּר וְהַכַּרְפַּס וְהַמָּרוֹר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; וְאֵלּוּ הֵן הַנִּקְרָאִין 'מִינֵי יְרָקוֹת'.

הִלְכוֹת כִּלְאַיִם פֶּרֶק ב

א. זֶרַע שֶׁנִּתְעָרֵב בּוֹ זֶרַע אַחֵר - אִם הָיָה אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה, כְּגוֹן סְאָה שֶׁל חִטִּים שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּשָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים סְאָה שֶׁל שְׂעוֹרִים - הֲרֵי זֶה אָסוּר לִזְרֹעַ אֶת הַמְעֹרָב, עַד שֶׁיִּמְעֵט הַחִטִּין אוֹ יוֹסִיף עַל הַשְּׂעוֹרִים; וְאִם זָרַע, לוֹקֶה.

ב. וְכֹל שֶׁהוּא כִּלְאַיִם עִם הַזֶּרַע, מִצְטָרֵף לְאֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה. כֵּיצַד? שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים סְאָה שֶׁל חִטִּים, שֶׁנִּתְעָרֵב בָּהּ שְׁנֵי קַבִּין שְׂעוֹרִין, וּשְׁנֵי קַבִּין עֲדָשִׁים, וּשְׁנֵי קַבִּין פּוֹלִים - הֲרֵי זֶה לֹא יִזְרַע הַכֹּל, עַד שֶׁיִּמְעַט סְאָה שֶׁל תַּעֲרֹבֶת, וְיָבֹר מִקְצָתָהּ אוֹ יוֹסִיף עַל הַחִטִּים; שֶׁהַשְּׂעוֹרִים וְהָעֲדָשִׁים וְהַפּוֹל, כֻּלָּן כִּלְאַיִם עִם הַחִטִּים.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁנִּתְעָרְבוּ מִינֵי תְּבוּאָה זֶה בָּזֶה, אוֹ מִינֵי קִטְנִיּוֹת זֶה בָּזֶה, אוֹ שֶׁנִּתְעָרְבָה תְּבוּאָה בְּקִטְנִיּוֹת, אוֹ קִטְנִיּוֹת בִּתְבוּאָה. אֲבָל זֶרְעוֹנֵי גִּנָּה שֶׁנִּתְעָרֵב אֶחָד מֵהֶן בִּתְבוּאָה אוֹ בְּקִטְנִיּוֹת, שְׁעוּרָן אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִמַּה שֶּׁזּוֹרְעִין בְּבֵית סְאָה מֵאוֹתוֹ הַמִּין: אִם נִתְעָרֵב בִּסְאָה שֶׁל תְּבוּאָה אוֹ קִטְנִית - לֹא יִזְרַע, עַד שֶׁיִּמְעַט אוֹ יוֹסִיף עַל הַתְּבוּאָה.

ד. כֵּיצַד? חַרְדָּל שֶׁנִּתְעָרֵב בִּתְבוּאָה, וַהֲרֵי הַחַרְדָּל זוֹרְעִין מִמֶּנּוּ קַב בְּכָל בֵּית סְאָה - אִם נִתְעָרֵב מִמֶּנּוּ אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִן הַקַּב בִּסְאָה שֶׁל תְּבוּאָה אוֹ שֶׁל קִטְנִית, חַיָּב לְמַעֵט; וְכֵן אִם הָיָה מִין זֶה מִזֶּרְעוֹנֵי גִּנָּה זוֹרְעִין מִמֶּנּוּ סָאתַיִם בְּכָל בֵּית סְאָה - אִם נִתְעָרֵב מִמֶּנּוּ חֲצִי קַב בְּכָל סְאָה שֶׁל תְּבוּאָה אוֹ שֶׁל קִטְנִית, יְמַעֵט.

ה. לְפִיכָךְ, תְּבוּאָה שֶׁנִּתְעָרֵב בָּהּ זֶרַע פִּשְׁתָּן - אִם הָיָה שְׁלֹשֶׁת רְבָעִים בְּכָל סְאָה, הֲרֵי זֶה יְמַעֵט; וְאִם לָאו, אֵינוֹ צָרִיךְ לְמַעֵט; לְפִי שֶׁבֵּית סְאָה זוֹרְעִין בּוֹ שָׁלֹשׁ סְאִים זֶרַע פִּשְׁתָּן. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה, מְשַׁעֲרִין בְּכָל הַזְּרָעִים הָאֲחֵרִים.

ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לְעָרֵב, וּבְשֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לִזְרֹעַ הַשְּׁנֵי מִינִין שֶׁנִּתְעָרְבוּ. אֲבָל אִם נִתְכַּוֵּן לְעָרֵב זֶרַע בְּזֶרַע אַחֵר, אוֹ לִזְרֹעַ הַשְּׁנֵי מִינִין שֶׁנִּתְעָרְבוּ - אֲפִלּוּ הָיְתָה חִטָּה אַחַת בְּתוֹךְ כְּרִי שֶׁל שְׂעוֹרִים, אֲסוּרָה לִזְרָעָהּ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ז. הַזּוֹרֵעַ שָׁדֵהוּ מִין מִן הַמִּינִין, וּכְשֶׁצָּמַח רָאָה בּוֹ כִּלְאַיִם - אִם הָיָה הַמִּין הָאַחֵר אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה בַּשָּׂדֶה - הֲרֵי זֶה יְלַקֵּט [יעקור], עַד שֶׁיִּמְעַטֶנּוּ, מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: 'כִּלְאַיִם זֶרַע בְּכַרְמוֹ'; בֵּין שֶׁהָיָה הַמִּין הָאַחֵר שֶׁצָּמַח תְּבוּאָה וְקִטְנִית בִּתְבוּאָה וְקִטְנִית, אוֹ זֶרְעוֹנֵי גִּנָּה בִּתְבוּאָה וְקִטְנִית וּבְזֶרְעוֹנֵי גִּנָּה. וְאִם הָיָה הַצּוֹמֵחַ פָּחוֹת מִכָּאן, אֵינוֹ צָרִיךְ לְמַעֲטוֹ.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ מָקוֹם לַחֲשֹׁד; אֲבָל בִּזְמַן שֶׁהַדְּבָרִים מַרְאִין שֶׁאֵין זֶה מִדַּעְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַשָּׂדֶה, אֶלָּא מֵאֲלֵיהֶן עָלוּ - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְמַעֵט.

ט. כֵּיצַד? כְּגוֹן תְּבוּאָה שֶׁעָלוּ בָּהּ סְפִיחֵי אִיסְטִיס, וְתִלְתָּן שֶׁזְّרָעָהּ לְמַאֲכַל אָדָם שֶׁעָלוּ בָּהּ מִינֵי עֲשָׂבִים - שֶׁזֶּה [מצב שבוודאי לא נגרם בכוונה, שהרי הזרע הנוסף מזיק ו-] מַפְסִיד הוּא. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

י. וּבַמֶּה יְוָדַע שֶׁהַתִּלְתָּן זְרוּעָה לְמַאֲכַל אָדָם? בְּשֶׁהָיְתָה זְרוּעָה עֲרוּגוֹת עֲרוּגוֹת, וְעָשָׂה לָהּ גְּבוּל סָבִיב. וְכֵן מְקוֹם הַגַּרְנוֹת שֶׁעָלוּ בּוֹ מִינִין הַרְבֵּה, אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לַעֲקֹר - שֶׁהֲרֵי הַדָּבָר יָדוּעַ, שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה שֶׁיִּצְמַח בִּמְקוֹם הַגַּרְנוֹת; וְאִם הֵסִיר מִקְצָתָן - אוֹמְרִין לוֹ: 'עֲקֹר הַכֹּל חוּץ מִמִּין אֶחָד', שֶׁהֲרֵי גִּלָּה דַּעְתּוֹ שֶׁהוּא רוֹצֶה בְּקִיּוּם הַשְּׁאָר.

יא. אֵין נוֹטְעִין יְרָקוֹת בְּתוֹךְ סַדָּן [מקום חיתוך הענפים] שֶׁל שִׁקְמָה [תאנה מדברית]. וְכַיּוֹצֵא בָּהּ. הַטּוֹמֵן אֲגֻדַּת לֶפֶת וּצְנוֹן וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן תַּחַת הָאִילָן, אֲפִלּוּ תַּחַת הַגֶּפֶן - אִם הָיוּ מִקְצָת הֶעָלִין מְגַלִּין, אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ; שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ רוֹצֶה בְּהַשְׁרָשָׁתָן. וְאִם אֵינָן אֲגֻדָּה, אוֹ שֶׁלֹּא הָיוּ הֶעָלִין מְגַלִּין - חוֹשֵׁשׁ מִשּׁוּם כִּלְאַיִם.

יב. שָׂדֶה שֶׁהָיְתָה זְרוּעָה, וְקָצַר הַזֶּרַע, וְנִשְׁאֲרוּ הָעִקָּרִין בָּאָרֶץ - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מוֹצִיאִין צֶמַח אֶלָּא אַחַר כַּמָּה שָׁנִים - לֹא יִהְיֶה זוֹרֵעַ בְּאוֹתָהּ שָׂדֶה מִין אַחֵר, עַד שֶׁיַּעֲקֹר הָעִקָּרִין.

יג. הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה חִטִּים, וְנִמְלַךְ לְזָרְעָהּ שְׂעוֹרִים קֹדֶם שֶׁיִּצְמְחוּ הַחִטִּים - יַמְתִּין לָהּ עַד שֶׁיִּפָּסְדוּ הַחִטִּים וַיַּתְלִיעוּ בָּאָרֶץ, כְּמוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים אִם הָיְתָה שָׂדֵהוּ רָוָה [במים], וְאַחַר כָּךְ יְהַפֵּךְ אוֹתָן בְּמַחֲרֵשָׁה, וְיִזְרַע הַמִּין הָאַחֵר. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ, עַד שֶׁלֹּא תִּשָּׁאֵר חִטָּה שֶׁלֹּא נֶעֱקָרָה; אֶלָּא חוֹרֵשׁ אֶת הַשָּׂדֶה כְּדֶרֶךְ שֶׁחוֹרְשִׁין אוֹתָהּ קֹדֶם הַמָּטָר כְּדֵי שֶׁתִּרְוֶה.

יד. צָמְחוּ הַחִטִּים, וְאַחַר כָּךְ נִמְלַךְ לְזָרְעָהּ שְׂעוֹרִים - יְהַפֵּךְ, וְאַחַר כָּךְ יִזְרַע; וְאִם הוֹרִיד בְּהֶמְתּוֹ לְתוֹכָהּ, וְקִרְסְמָה אֶת הַצּוֹמֵחַ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִזְרֹעַ שָׁם מִין אַחֵר.

טו. בְּאֶחָד בַּאֲדָר מְשַׁמְּעִין עַל הַכִּלְאַיִם; וְכָל אָדָם יוֹצֵא לְגִנָּתוֹ וּלְשָׂדֵהוּ, וּמְנַקֵּין אוֹתָן מִן הַכִּלְאַיִם. וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ, יוֹצְאִין שְׁלוּחֵי בֵּית דִּין, וּמְסַבְּבִין לִבְדֹּק.

טז. בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ עוֹקְרִין וּמַשְׁלִיכִין, וְהָיוּ בַּעֲלֵי בָּתִּים שִׁמְּחִין שֶׁמְּנַקֵּין לָהֶן שְׂדוֹתֵיהֶן. הִתְקִינוּ שֶׁיְּהִיוּ מַפְקִירִין אֶת כָּל הַשָּׂדֶה שֶׁמָּצְאוּ בָּהּ כִּלְאַיִם - וְהוּא שֶׁיִּמְצְאוּ בָּהּ מִין אַחֵר, אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה; אֲבָל פָּחוֹת מִכֵּן, לֹא יִגְּעוּ בָּהּ.

יז. וְחוֹזְרִין שְׁלוּחֵי בֵּית דִּין בְּחֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד הַפֶּסַח, לִרְאוֹת הָאָפִיל [הזרעים המאחרים לצמוח] שֶׁיָּצָא. וְכִלְאַיִם שֶׁהֻנְּצוּ [ביצבוצו] - אֵין מַמְתִּינִים לָהֶן, אֶלָּא יוֹצְאִין עֲלֵיהֶן מִיָּד; וּמַפְקִירִין אֶת כָּל הַשָּׂדֶה, אִם יֵשׁ בָּהּ אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה.

יום חמישי כ"ח אלול ה'תשס"ט

הִלְכוֹת כִּלְאַיִם פֶּרֶק ג

א. יֵשׁ מִינִין בַּזְּרָעִים, שֶׁיִּהְיֶה הַמִּין הָאֶחָד נִפְרָד לְצוּרוֹת הַרְבֵּה, מִפְּנֵי שִׁנּוּי הַמְּקוֹמוֹת וְהָעֲבוֹדָה שֶׁעוֹבְדִין הָאָרֶץ, עַד שֶׁיֵּרָאֶה כִּשְׁנֵי מִינִין; וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין דּוֹמִין זֶה לָזֶה, הוֹאִיל וְהֵן מִין אֶחָד, אֵינָן כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה.

ב. וְיֵשׁ בַּזְּרָעִים שְׁנֵי מִינִין, שֶׁהֵן דּוֹמִין זֶה לָזֶה וְצוּרַת שְׁנֵיהֶן קְרוֹבָה לִהְיוֹת צוּרָה אַחַת; וְאַף עַל פִּי כֵן, הוֹאִיל וְהֵן שְׁנֵי מִינִין, הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין זֶה עִם זֶה.

ג. כֵּיצַד? הַחֲזֶרֶת עִם חֲזֶרֶת גַּלִּים, וְהָעֲלָשִׁין עִם עֲלָשֵׁי שָׂדֶה, וְהַכְּרִשִׁין עִם כְּרִשֵׁי שָׂדֶה, וְהַכֶּסְבָּר עִם כֶּסְבָּר הָרִים, וְהַחַרְדָּל עִם חַרְדָּל מִצְרִי, וּדְלַעַת הַמִּצְרִית עִם הַדְּלַעַת הָרְמוּצָה - אֵינָן כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה. וְכֵן הַחִטִּים עִם הַזּוּנִין, וְהַשְּׂעוֹרִים עִם שִׁבֹּלֶת שׁוּעָל, וְהַכֻּסְּמִין עִם הַשִּׁפּוֹן, וְהַפּוֹל עִם הַסַּפִּיר, וְהַפֶּרְקֶדָן עִם הַטַּפַּח, וּפוֹל לָבָן עִם הַשְּׁעוּעִית, וְהַקִּשּׁוּת עִם הַמְּלָפְפוֹן, וְהַכְּרוּב עִם הַתְּרוּבְתּוֹר [כרוב מדברי], וְהַתְּרָדִין עִם הַלְּעוּנִין - אֵינָן כִּלְאַיִם זֶה עִם זֶה. אֲבָל הַצְּנוֹן עִם הַנַּפּוּס [דומה ללפת], וְהַחַרְדָּל עִם הַלַּפְסָן, וּדְלַעַת יְוָנִית עִם דְּלַעַת מִצְרִית אוֹ עִם דְּלַעַת הָרְמוּצָה - אַף עַל פִּי שֶׁדּוֹמִין זֶה לָזֶה, הֲרֵי אֵלּוּ כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה.

ד. וְכֵן בְּאִילָן - שְׁנֵי מִינִין שֶׁדּוֹמִין זֶה לָזֶה בְּעָלִין אוֹ בְּפֵרוֹת, הוֹאִיל וְהֵן שְׁנֵי מִינִין, הֲרֵי אֵלּוּ כִּלְאַיִם. כֵּיצַד? הַתַּפּוּחַ עִם הַחַזְרוּר, וְהַפַּרְסְקִין עִם הַשְּׁקֵדִים, וְהַשֵּׁיזָפִין עִם הָרִימִּין - אַף עַל פִּי שֶׁדּוֹמִין זֶה לָזֶה, הֲרֵי הֵן כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה; אֲבָל הָאַגָּסִין עִם הַקְּרוּסְטֶמְלִין, וְהַפְּרִישִׁין עִם עֲזְרוּרִין - אֵינָן כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה.

ה. וְכֵן יֵשׁ שָׁם זְרָעִים וְאִילָנוֹת אֲחֵרוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁהֵם שְׁנֵי מִינִין בְּטִבְעָן, הוֹאִיל וְעָלִין שֶׁל זֶה דּוֹמִין לְעָלִין שֶׁל זֶה, אוֹ פְּרִי שֶׁל זֶה דּוֹמֶה לִפְרִי שֶׁל זֶה דְּמְיוֹן גָּדוֹל עַד שֶׁיֵּרָאוּ כִּשְׁנֵי גְּוָנִין מִמִּין אֶחָד - לֹא חָשְׁשׁוּ לָהֶן לְכִלְאַיִם זֶה עִם זֶה; שֶׁאֵין הוֹלְכִין בְּכִלְאַיִם אֶלָּא אַחַר מַרְאִית הָעַיִן.

ו. כֵּיצַד? הַלֶּפֶת עִם הַצְּנוֹן - אֵינָן כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה, מִפְּנֵי שֶׁפְּרִי שֶׁל זֶה דּוֹמֶה לִפְרִי שֶׁל זֶה; וְהַלֶּפֶת עִם הַנַּפּוּס - אֵינָן כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה, מִפְּנֵי שֶׁהֶעָלִין דּוֹמִין לְעָלִין. אֲבָל צְנוֹן עִם הַנַּפּוּס - אַף עַל פִּי שֶׁהֶעָלִין דּוֹמִין זֶה לָזֶה, וְהַפְּרִי דּוֹמֶה לַפְּרִי - הֲרֵי אֵלּוּ כִּלְאַיִם, הוֹאִיל וְטַעַם פְּרִי זֶה רָחוֹק מִטַּעַם פְּרִי זֶה בְּיוֹתֵר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ.

ז. וְכַמָּה מַרְחִיקִין בֵּין שְׁנֵי מִינֵי זְרָעִים שֶׁהֵן כִּלְאַיִם זֶה עִם זֶה? כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ נִרְאִין מֻבְדָּלִין זֶה מִזֶּה; אֲבָל אִם נִרְאִין שֶׁנִּזְרְעוּ בְּעַרְבּוּבִית, הֲרֵי זֶה אָסוּר.

ח. וְשְׁעוּרִין רַבִּים יֵשׁ בַּהַרְחָקָה הַזֹּאת - הַכֹּל לְפִי גֹּדֶל הַשָּׂדֶה הַנִּזְרַעַת, וּלְפִי רֹחַב הֶעָלִין, וְשִׁלּוּחַ הַיּוֹנְקוֹת [השורשים].

ט. כֵּיצַד? שֶׁדֵּהוּ שֶׁהָיְתָה זְרוּעָה מִין תְּבוּאָה, וּבִקֵּשׁ לִזְרֹעַ בְּצִדָּהּ מִין תְּבוּאָה אַחֵר בְּשָׂדֶה אַחֶרֶת - מַרְחִיק בֵּינֵיהֶן בֵּית רֹבַע, וְהוּא כְּעֶשֶׂר אַמּוֹת וַחֲצִי אַמָּה עַל עֶשֶׂר אַמּוֹת וַחֲצִי אַמָּה מְרֻבָּע, בֵּין מִן הָאֶמְצַע בֵּין מִן הַצַּד. וְאִם לֹא הָיָה בֵּינֵיהֶן כַּשִּׁעוּר הַזֶּה, אָסוּר; וְאֵינוֹ לוֹקֶה, עַד שֶׁיִּהְיוּ קְרוֹבִין בְּתוֹךְ שִׁשָּׁה טְפָחִים.

י. הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה יָרָק, וּבִקֵּשׁ לִזְרֹעַ בְּצִדָּהּ שָׂדֶה יָרָק אַחֵר, אֲפִלּוּ דְּלַעַת - מַרְחִיק בֵּין שְׁתֵּי הַשָּׂדוֹת שִׁשָּׁה טְפָחִים עַל שִׁשָּׁה טְפָחִים מְרֻבָּע, בֵּין מִן הָאֶמְצַע בֵּין מִן הַצַּד. וּפָחוֹת מִשִּׁעוּר זֶה, אָסוּר; וְאֵינוֹ לוֹקֶה, עַד שֶׁיִּהְיוּ קְרוֹבִין בְּתוֹךְ טֶפַח.

יא. הָיְתָה אַחַת מִשְּׁתֵּי הַשָּׂדוֹת זְרוּעָה תְּבוּאָה, וְהַשְּׁנִיָּה שֶׁבְּצִדָּהּ יָרָק אוֹ דְּלַעַת - מַרְחִיק בֵּינֵיהֶן בֵּית רֹבַע.

יב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁצָּרִיךְ לְהַרְחָקָה בַּשְּׁעוּרִין הָאֵלּוּ? בֵּין שְׁתֵּי שָׂדוֹת. אֲבָל אִם הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה יָרָק, וְרָצָה לִזְרֹעַ בְּצִדָּהּ שׁוּרָה שֶׁל יָרָק מִמִּין אַחֵר - דַּיּוֹ לַעֲשׂוֹת בֵּין הַשָּׂדֶה וּבֵין הַשּׁוּרָה תֶּלֶם [חפירה] אֶחָד, אָרְכּוֹ שִׁשָּׁה טְפָחִים בִּלְבַד וְרָחְבּוֹ כְּעָמְקוֹ.

יג. הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה תְּבוּאָה, וְרָצָה לִזְרֹעַ בְּתוֹכָהּ שׁוּרָה אַחַת שֶׁל יָרָק - אֲפִלּוּ שׁוּרָה שֶׁל דְּלוּעִין, שֶׁהֶעָלִין שֶׁלָּהּ אֲרֻכִּין וּמִסְתַּבְּכִין - מַרְחִיק בֵּינֵיהֶן שִׁשָּׁה טְפָחִים; וְאִם נִמְשְׁכוּ הֶעָלִין שֶׁל דְּלַעַת וְנִכְנְסוּ לַתְּבוּאָה וְנִסְתַּבְּכוּ בָּהּ - יַעֲקֹר מִן הַתְּבוּאָה שֶׁלִּפְנֵי הַדְּלַעַת, עַד שֶׁלֹּא יִתְעָרְבוּ הֶעָלִין. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאִם זָרַע שׁוּרָה מִמִּין זֶה, וְשׁוּרָה מִמִּין אַחֵר - שֶׁדַּיּוֹ לִהְיוֹת בֵּינֵיהֶן תֶּלֶם אֶחָד, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

יד. הִרְחִיק בֵּין שְׁנֵי הַמִּינִין הַרְחָקָה הָרְאוּיָה לָהֶן, וְהָיָה מִין זֶה נוֹטֶה עַל גַּבֵּי מִין זֶה - בֵּין שֶׁנָּטַת תְּבוּאָה עַל הַתְּבוּאָה, אוֹ יָרָק עַל גַּבֵּי יָרָק, אוֹ יָרָק עַל הַתְּבוּאָה, אוֹ תְּבוּאָה עַל הַיָּרָק - הַכֹּל מֻתָּר, שֶׁהֲרֵי הִרְחִיק כַּשִּׁעוּר; חוּץ מִדְּלַעַת יְוָנִית, שֶׁהִיא נִמְשֶׁכֶת הַרְבֵּה; לְפִיכָךְ, אִם נָטַת - יַעֲקֹר מִלְּפָנֶיהָ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

טו. הָיָה בֵּין שְׁנֵי הַמִּינִין בּוּר [שדה שוממה], אוֹ נִיר [שדה חרושה], אוֹ גַּפָּה [גדר מערימת אבנים], אוֹ דֶּרֶךְ, אוֹ גָּדֵר שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, אוֹ חָרִיץ שֶׁהוּא עָמֹק עֲשָׂרָה טְפָחִים וְרָחָב אַרְבָּעָה, אוֹ אִילָן שֶׁהוּא מֵסֵךְ עַל הָאָרֶץ, אוֹ סֶלַע שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְרָחָב אַרְבָּעָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִסְמֹךְ הַמִּין לְצַד אֶחָד מֵאֵלּוּ, וְהַמִּין הָאֶחָד לַצַּד הַשֵּׁנִי; הוֹאִיל וְאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ מַבְדִּיל בֵּינֵיהֶן, הֲרֵי הֵן נִרְאִין מֻבְדָּלִין זֶה מִזֶּה.

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁצָּרִיךְ הַרְחָקָה אוֹ דָּבָר הַמַּבְדִּיל? בְּשֶׁזָּרַע בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ. אֲבָל אִם הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה חִטִּים - מֻתָּר לַחֲבֵרוֹ לִזְרֹעַ בְּצִדָּהּ שְׂעוֹרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם"; אֵין הָאִסּוּר אֶלָּא שֶׁיִּזְרַע שָׂדֵהוּ כִּלְאַיִם, וְלֹא נֶאֱמַר "הָאָרֶץ לֹא תִזְרַע כִּלְאַיִם". וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ זָרַע בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ שְׂעוֹרִים סָמוּךְ לַחִטִּים, וּמָשַׁךְ זֶרַע הַשְּׂעוֹרִים עַד שֶׁסָּמְכוֹ לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ שֶׁהִיא זְרוּעָה שְׂעוֹרִים - הֲרֵי זֶה מֻתָּר; מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאוּ הַשְּׂעוֹרִים שֶׁבְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ, שֶׁהֵן סוֹף שְׂדֵה חֲבֵרוֹ.

יז. הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה חִטִּים, וּשְׂדֵה חֲבֵרוֹ בְּצִדָּהּ זְרוּעָה חִטִּים - מֻתָּר לוֹ לִזְרֹעַ תֶּלֶם אֶחָד שֶׁל פִּשְׁתָּן בְּצַד חִטִּים שֶׁלּוֹ, סָמוּךְ לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ; שֶׁהָרוֹאֶה יוֹדֵעַ שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הָעָם לִזְרֹעַ תֶּלֶם אֶחָד שֶׁל פִּשְׁתָּן, וְלֹא נִתְכַּוֵּן זֶה אֶלָּא לִבְדֹּק

שֶׁדֵּהוּ אִם רְאוּיָה הִיא לִזְרֹעַ פִּשְׁתָּן אִם לֹא, וְנִמְצָא כְּזוֹרֵעַ לְהַשְׁחָתָה. לְפִיכָךְ, אָסוּר לִזְרֹעַ מִין אַחֵר בֵּין שְׁתֵּי שׁוּרוֹת אֵלּוּ שֶׁהֵן מִמִּין אֶחָד, עַד שֶׁיַּרְחִיק בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ.

יח. הָיְתָה שָׂדֵהוּ וּשְׂדֵה חֲבֵרוֹ שֶׁבְּצִדָּהּ זְרוּעִין שְׁנֵי מִינֵי תְּבוּאָה - לֹא יִזְרַע בֵּינֵיהֶן חַרְדָּל וַחֲרִיעַ, אֲפִלּוּ תֶּלֶם אֶחָד; מִפְּנֵי שֶׁהָעָם זוֹרְעִין מֵאֵלּוּ תֶּלֶם אֶחָד. אֲבָל אִם הָיוּ שְׁתֵּי הַשָּׂדוֹת זְרוּעִין שְׁנֵי מִינֵי יְרָקוֹת, מֻתָּר לִזְרֹעַ בֵּינֵיהֶן חַרְדָּל אוֹ חֲרִיעַ - שֶׁמֻּתָּר לְהַקִּיף חַרְדָּל אוֹ חֲרִיעַ לְכָל מִין, חוּץ מִן הַתְּבוּאָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן מַזִּיקִין אוֹתָהּ. וְכֵן אִם הָיְתָה זָרִית שֶׁל זֶרַע זֶה נוֹגַעַת בְּצֶלַע שֶׁל זֶרַע הָאַחֵר בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁהֵן נִרְאִין מֻבְדָּלִין זֶה מִזֶּה. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם הָיְתָה זָרִית שֶׁל זֶרַע זֶה נוֹגַעַת בְּזָרִית שֶׁל זֶרַע הָאַחֵר - מִפְּנֵי שֶׁהֵם נִרְאִין כְּסוֹף שָׂדֶה שֶׁנָּגַע בְּסוֹף שָׂדֶה, שֶׁהוּא מֻתָּר בְּלֹא הַרְחָקָה וְלֹא הַבְדָּלָה, כְּמוֹ שֶׁבַּאֲרְנוּ.

הִלְכוֹת כִּלְאַיִם פֶּרֶק ד

א. מֻתָּר לִזְרֹעַ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת זוֹ בְּצַד זוֹ שֶׁל קִשּׁוּאִין, וּשְׁתֵּי שׁוּרוֹת בְּצִדָּן שֶׁל דְּלוּעִין, וּשְׁתֵּי שׁוּרוֹת שֶׁל פּוֹל הַמִּצְרִי, וְתֶלֶם [חפירה] בֵּין כָּל מִין וָמִין. אֲבָל לֹא יִזְרַע שׁוּרָה אַחַת שֶׁל קִשּׁוּאִין, וְשׁוּרָה אַחַת שֶׁל דְּלוּעִין, וְשׁוּרָה אַחַת שֶׁל פּוֹל הַמִּצְרִי - אַף עַל פִּי שֶׁהַתֶּלֶם מַבְדִּיל בֵּין כָּל מִין וָמִין; מִפְּנֵי שֶׁמִּינִין אֵלּוּ עָלִין שֶׁלָּהֶן אֲרֻכִּין וְנִמְשָׁכִין וּמִסְתַּבְּכִין, וְאִם זָרָעָן שׁוּרָה בְּצַד שׁוּרָה, יִתְעָרֵב הַכֹּל וְיֵרָאוּ כְּנִזְרָעִין בְּעֵרְבּוּבְיָה.

ב. הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה מִין מִמִּינֵי יְרָקוֹת, וּבִקֵּשׁ לִזְרֹעַ בְּתוֹכָהּ שׁוּרוֹת שֶׁל דְּלוּעִין - עוֹקֵר מִן הַיָּרָק מָקוֹם שֶׁזּוֹרֵעַ בּוֹ שׁוּרָה שֶׁל דְּלוּעִין, וּמַבְדִּיל בֵּינָהּ וּבֵין הַיָּרָק בְּתֶלֶם, וּמַנִּיחַ מִן הַיָּרָק רֹחַב שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה אַמָּה, וְעוֹשֶׂה שׁוּרָה שְׁנִיָּה שֶׁל דְּלוּעִין, וּמַבְדִּיל בֵּינָהּ וּבֵין הַיָּרָק בְּתֶלֶם; וְכֵן עַד מָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה, שֶׁנִּמְצָא בֵּין כָּל שְׁתֵּי שׁוּרוֹת שֶׁל דְּלוּעִין שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה אַמָּה. אֲבָל פָּחוֹת מִכֵּן, אָסוּר - מִפְּנֵי שֶׁהָעָלִין מִסְתַּבְּכִין מִכָּאן וּמִכָּאן בַּיָּרָק שֶׁבֵּינֵיהֶן, וְנִרְאֶה הַכֹּל כְּאִלּוּ נִזְרַע בְּעֵרְבּוּבְיָה.

ג. הָיְתָה שׁוּרָה שֶׁל דְּלַעַת זְרוּעָה, אֲפִלּוּ דְּלַעַת יְחִידִית, וּבָא לִזְרֹעַ בְּצִדָּהּ תְּבוּאָה - מַרְחִיק בֵּית רֹבַע; שֶׁהֲרֵי נִמְשְׁכוּ עָלֶיהָ, וְהֶחְזִיקָה מָקוֹם גָּדוֹל. וְכָל דָּבָר שֶׁיִּהְיֶה בְּתוֹךְ בֵּית הָרֹבַע שֶׁמַּרְחִיקִין בֵּין שְׁנֵי הַמִּינִין - עוֹלֶה מִן הַמִּדָּה, כְּגוֹן הַקֶּבֶר וְהַסֶּלַע וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

ד. הַתֶּלֶם אוֹ אַמַּת [=תעלת] הַמַּיִם שֶׁהֵן עֲמֻקִּין טֶפַח - זוֹרְעִין לְתוֹכָן שְׁלֹשָׁה מִינֵי זֵרְעוֹנִין, אֶחָד עַל שְׂפַת הַתֶּלֶם מִכָּאן וְאֶחָד מִכָּאן וְאֶחָד בָּאֶמְצַע.

ה. וּמֻתָּר לִנְטֹעַ שְׁנֵי מִינִין בְּתוֹךְ גֻּמָּה אַחַת, וַאֲפִלּוּ קִשּׁוּת וּדְלַעַת; וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה מִין זֶה נוֹטֶה מֵעַל שְׂפַת הַגֻּמָּה לְכָאן וְהַמִּין הָאַחֵר נוֹטֶה לַצַּד הַשֵּׁנִי, וְיֵרָאוּ נִבְדָּלִין זֶה מִזֶּה. וְכֵן אִם נָטַע אַרְבָּעָה מִינִין בְּתוֹךְ הַגֻּמָּה, וַהֲפָכָן לְאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

ו. הָרוֹצֶה לִזְרֹעַ שָׂדֵהוּ מֵשֶׁר [=שורה] מֵשֶׁר מִכָּל מִין - מַרְחִיק בֵּין כָּל מֵשֶׁר וּמֵשֶׁר שְׁתֵּי אַמּוֹת עַל שְׁתֵּי אַמּוֹת, וּמֵצַר וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר בֵּינֵיהֶם בְּסוֹף הַמֵּשֶׁר אֶלָּא כָּל שֶׁהוּא; שֶׁהֲרֵי הֵן נִרְאִין שֶׁלֹּא נִזְרְעוּ בְּעֵרְבּוּבְיָה.

ז. רָצָה לַעֲשׂוֹת שָׂדֵהוּ קָרַחַת [=חלקת שדה] קָרַחַת מִכָּל מִין - לֹא יַעֲשֶׂה בְּתוֹךְ כָּל בֵּית סְאָה יָתֵר עַל תֵּשַׁע קָרָחוֹת, כָּל קָרַחַת מֵהֶן בֵּית רֹבַע; וְנִמְצָא רָחוֹק בֵּין כָּל קָרַחַת וְקָרַחַת, קָרוֹב לְעֶשֶׂר אַמּוֹת פָּחוֹת רְבִיעַ - שֶׁכָּל בֵּית סְאָה, חֲמִשִּׁים עַל חֲמִשִּׁים.

ח. וּמַה בֵּין הַמֵּשֶׁר לַקָּרַחַת? שֶׁהַמֵּשֶׁר אֹרֶךְ, וְהַקָּרַחַת מְרֻבַּעַת.

ט. מִינֵי יְרָקוֹת שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לִזְרֹעַ מֵהֶן אֶלָּא מְעַט מְעַט, כְּמוֹ שֶׁבַּאֲרְנוּ - מֻתָּר לִזְרֹעַ מֵהֶן אֲפִלּוּ חֲמִשָּׁה מִינִין בְּתוֹךְ עֲרוּגָה אַחַת, שֶׁהִיא שִׁשָּׁה טְפָחִים עַל שִׁשָּׁה טְפָחִים; וְהוּא, שֶׁיִּזְרַע אַרְבָּעָה מִינִין בְּאַרְבַּע רוּחוֹת עֲרוּגָה, וְאֶחָד בָּאֶמְצַע, וַיַּרְחִיק בֵּין כָּל מִין וָמִין כְּמוֹ טֶפַח וּמֶחֱצָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִינָקוּ זֶה מִזֶּה. אֲבָל יוֹתֵר עַל חֲמִשָּׁה מִינִין - לֹא יִזְרַע, וַאַף עַל פִּי שֶׁמַּרְחִיק בֵּינֵיהֶן; לְפִי שֶׁמִּינִין הַרְבֵּה בַּעֲרוּגָה כָּזוֹ, הֲרֵי הֵן כִּנְטוּעִין בְּעֵרְבּוּבְיָה.

י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בַּעֲרוּגָה שֶׁהִיא בְּחֲרָבָה וְאֵין שָׁם זֶרַע חוּצָה לָהּ. אֲבָל עֲרוּגָה בֵּין עֲרוּגוֹת, אָסוּר לִזְרֹעַ בָּהּ חֲמִשָּׁה מִינִין; שֶׁאִם יִזְרַע בְּכָל רוּחַ [צד] מֵעֲרוּגָה זוֹ, וּבְכָל רוּחַ מֵעֲרוּגוֹת שֶׁסְּבִיבוֹתֶיהָ - יֵרָאֶה הַכֹּל כִּמְעֹרָב. וְאִם הִטָּה עָלִין שֶׁבַּעֲרוּגָה זוֹ לְכָאן, וְעָלִין שֶׁבַּעֲרוּגָה שֶׁבְּצִדָּהּ מִכָּאן, עַד שֶׁיֵּרָאוּ מֻבְדָּלִין - מֻתָּר; וְכֵן אִם עָשָׂה תֶּלֶם בֵּין כָּל עֲרוּגָה לַעֲרוּגָה, מֻתָּר.

יא. וְאָסוּר לִזְרֹעַ חוּץ לַעֲרוּגָה בְּלֹא תֶּלֶם וּבְלֹא נְטִיָּה, וַאֲפִלּוּ כְּנֶגֶד הַקָּרָנוֹת שֶׁל עֲרוּגָה שֶׁאֵין בָּהֶן זֶרַע; גְּזֵרָה - שֶׁמָּא יִזְרַע אַרְבַּעַת הַמִּינִין בְּאַרְבַּע זָוִיּוֹת עֲרוּגָה, וְיִזְרַע מִינִין אֲחֵרִים חוּצָה לָהּ כְּנֶגֶד הַזָּוִיּוֹת, וְנִמְצָא הַכֹּל מְעֹרָב.

יב. הָיְתָה הָעֲרוּגָה שִׁשָּׁה עַל שִׁשָּׁה, וְהָיָה לָהּ גְּבוּל טֶפַח סָבִיב - מֻתָּר לִזְרֹעַ בָּהּ וַאֲפִלּוּ שְׁמוֹנָה עָשָׂר מִין, שְׁלֹשָׁה עַל כָּל גְּבוּל וּגְבוּל, וְשִׁשָּׁה בָּאֶמְצַע; וַיַּרְחִיק בֵּין כָּל מִין וָמִין טֶפַח וּמֶחֱצָה. וְלֹא יִזְרַע רֹאשׁ הַלֶּפֶת בְּתוֹךְ הַגְּבוּל, שֶׁמָּא יְמַלְּאֵהוּ. יָתֵר עַל זֶה, לֹא יִזְרַע.

יג. וְאָסוּר לִזְרֹעַ בַּעֲרוּגָה מִינֵי זְרָעִים כְּעִנְּיָן זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן נִרְאִין כִּלְאַיִם; אֲבָל מִינֵי יְרָקוֹת - הוֹאִיל וְאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לִזְרֹעַ מֵהֶן אֶלָּא מְעַט מְעַט, הֲרֵי זֶה מֻתָּר, כְּמוֹ שֶׁבַּאֲרְנוּ.

יד. גְּבוּל שֶׁהָיָה גָּבוֹהַּ טֶפַח, וְזָרְעוּ בּוֹ מִינִין הַרְבֵּה כְּמוֹ שֶׁבַּאֲרְנוּ, וְנִתְמַעֵט מִטֶּפַח מֵאַחַר שֶׁנִּזְרַע בּוֹ - כָּשֵׁר, שֶׁהָיָה כָּשֵׁר מִתְּחִלָּתוֹ.

טו. הָרוֹצֶה לְמַלֹּאת כָּל גִּנָּתוֹ מִינֵי יָרָק רַבִּים, וְלֹא יַרְחִיק בֵּינֵיהֶן - עוֹשֶׂה הַגִּנָּה כֻּלָּהּ עֲרוּגוֹת עֲרוּגוֹת מְרֻבָּעוֹת, אֲפִלּוּ שִׁשָּׁה עַל שִׁשָּׁה, וְעוֹשֶׂה בְּכָל עֲרוּגָה חֲמִשָּׁה עִגּוּלִין, אַרְבָּעָה בְּאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ וְאֶחָד בָּאֶמְצַע; וְזוֹרֵעַ מִין בְּכָל עִגּוּל, וְזוֹרֵעַ אַרְבָּעָה מִינִין אֲחֵרִים בְּאַרְבַּע קַרְנוֹת עֲרוּגָה - נִמְצְאוּ תִּשְׁעָה מִינִין בְּכָל עֲרוּגָה, וְהֵן נִרְאִין מֻבְדָּלִין זֶה מִזֶּה; וְאֵינוֹ מַפְסִיד אֶלָּא מַה שֶּׁבֵּין הָעִגּוּלִין בִּלְבַד - שֶׁהוּא מַנִּיחוֹ חָרֵב, כְּדֵי שֶׁיֵּרָאוּ הָעִגּוּלִין מֻבְדָּלִין מִן הַקָּרָנוֹת, וּמֻבְדָּלִין זֶה מִזֶּה. וְאִם רָצָה שֶׁלֹּא יַפְסִיד כְּלוּם - אִם הָיוּ הָעִגּוּלִין זְרוּעִין שְׁתֵּי, זוֹרֵעַ מַה שֶּׁבֵּינֵיהֶן עֵרֶב;

וְאִם הָיוּ זְרוּעִין עֵרֶב, זוֹרֵעַ מַה שֶּׁבֵּינֵיהֶן שְׁתִּי; כְּדֵי שֶׁיֵּרָאוּ מֻבְדָּלִין.

טז. מִכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁבִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ בֵּין שְׁנֵי הַמִּינִין הַרְחָקָה הָרְאוּיָה לָהֶן כְּדֵי שֶׁלֹּא יִינָקוּ זֶה מִזֶּה - אֵין חוֹשְׁשִׁין לְמַרְאִית הָעַיִן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ; וּבִזְמַן שֶׁיֵּרָאוּ מֻבְדָּלִין זֶה מִזֶּה - אֵין חוֹשְׁשִׁין לִינִיקָתוֹ, אֲפִלּוּ הֵן זֶה בְּצַד זֶה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר עַתָּה.

הִלְכוֹת כִּלְאַיִם פֶּרֶק ה

א. הַזּוֹרֵעַ שְׁנֵי מִינֵי תְּבוּאָה אוֹ שְׁנֵי מִינֵי יְרָקוֹת, עִם זֶרַע הַכֶּרֶם - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה שְׁתַּיִם: אַחַת מִשּׁוּם "שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם", וְאַחַת מִשּׁוּם "לֹא תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם".

ב. וְאֵינוֹ לוֹקֶה מִשּׁוּם זוֹרֵעַ כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, עַד שֶׁיִּזְרַע בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְחַרְצָן בְּמַפֹּלֶת יָד; וְכֵן אִם חִפָּה אוֹתָן בְּעָפָר, לוֹקֶה. וְכֵן אִם זָרַע שְׁנֵי מִינֵי יָרָק וְחַרְצָן, אוֹ זֶרַע אֶחָד יָרָק וְזֶרַע אֶחָד מִין תְּבוּאָה וְחַרְצָן, בְּמַפֹּלֶת יָד - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה.

ג. וְאֵינוֹ חַיָּב מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא עַל קַנַּבּוֹס, וְלוּף, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִזְּרָעִים שֶׁנִּגְמָרִין עִם גְּמַר תְּבוּאַת הַכֶּרֶם; אֲבָל שְׁאָר הַזְּרָעִים, אֲסוּרִין מִדִּבְרֵיהֶם. וְכֵן אָסוּר מִדִּבְרֵיהֶם לִזְרֹעַ כִּלְאֵי הַכֶּרֶם בְּחוּצָה לָאָרֶץ.

ד. וְלָמָּה אָסְרוּ לִזְרֹעַ כִּלְאֵי הַכֶּרֶם בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְלֹא אָסְרוּ כִּלְאֵי זְרָעִים? מִפְּנֵי שֶׁכִּלְאֵי הַכֶּרֶם חֲמוּרִין הֵן - שֶׁאִם נִזְרְעוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי הֵן אֲסוּרִין בַּהֲנָיָה; וְכֵיוָן שֶׁהֵן אֲסוּרִין בַּהֲנָיָה בְּאָרֶץ, אָסְרוּ לִזְרָעָן בְּחוּצָה לָאָרֶץ.

ה. וְאֵין עוֹדְרִין [חופרים] עִם הַגּוֹי בְּכִלְאַיִם, אֲבָל עוֹקְרִין עִמּוֹ [ולמרות שיקח הגוי את הכלאים, הקלו -] כְּדֵי לְמַעֵט הַתְּפִלָּה [=דבר המגונה].

ו. אֵין אָסוּר מִשּׁוּם כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, אֶלָּא מִינֵי תְּבוּאָה וּמִינֵי יְרָקוֹת בִּלְבַד. אֲבָל שְׁאָר מִינֵי זְרָעִים, מֻתָּר לִזְרָעָן בְּכֶרֶם; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שְׁאָר אִילָנוֹת.

ז. אָסוּר לִזְרֹעַ יְרָקוֹת אוֹ תְּבוּאָה בְּצַד הַגְּפָנִים, אוֹ לִטַּע גֶּפֶן בְּצַד הַיָּרָק אוֹ תְּבוּאָה. וְאִם עָשָׂה כֵּן - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה, הֲרֵי זֶה קָדֵשׁ [אסר בהנאה], וְנֶאֱסְרוּ שְׁנֵיהֶן בַּהֲנָיָה - הַיָּרָק אוֹ הַתְּבוּאָה, וְהַגְּפָנִים. וְשׁוֹרְפִין אֶת שְׁתֵּיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "פֶּן תִּקְדָּשׁ [ודרשו בו: תוקד אש] הַמְּלֵאָה, הַזֶּרַע וְכוּ'"; וַאֲפִלּוּ הַקַּשׁ שֶׁל תְּבוּאָה, וְהָעֲצִים שֶׁל גְּפָנִים הָאֵלּוּ - אֲסוּרִין בַּהֲנָיָה, וְשׁוֹרְפִין אוֹתָן. וְלֹא יַסִּיק בָּהֶן תַּנּוּר וְכִירַיִם, וְלֹא יְבַשֵּׁל בָּהֶן בִּשְׁעַת שְׂרִפָתָן.

ח. אֶחָד הַנּוֹטֵעַ, וְאֶחָד הַמְקַיֵּם, כְּגוֹן שֶׁרָאָה כִּלְאַיִם צָמְחוּ בְּכַרְמוֹ וְהִנִּיחָן - הֲרֵי זֶה קָדֵשׁ. וְאֵין אָדָם מְקַדֵּשׁ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ; לְפִיכָךְ, הַמְסַכֵּךְ גַּפְנוֹ עַל גַּבֵּי תְּבוּאָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ - קָדֵשׁ גַּפְנוֹ, וְלֹא נִתְקַדְּשָׁה הַתְּבוּאָה; סִכֵּךְ גֶּפֶן חֲבֵרוֹ עַל תְּבוּאָתוֹ - קָדֵשׁ תְּבוּאָתוֹ, וְלֹא קִדֵּשׁ גֶּפֶן חֲבֵרוֹ; סִכֵּךְ גֶּפֶן חֲבֵרוֹ עַל תְּבוּאַת חֲבֵרוֹ, לֹא קִדֵּשׁ אֶחָד מֵהֶן. וּמִפְּנֵי זֶה, הַזּוֹרֵעַ כַּרְמוֹ בַּשְּׁבִיעִית [שהכל הפקר] - לֹא קָדֵשׁ.

ט. הָרוֹאֶה כִּלְאַיִם בְּכֶרֶם חֲבֵרוֹ, וְקִיְּמוֹ - הֲרֵי זֶה הָרוֹאֶה אָסוּר בַּהֲנָיָתָן, וְכָל אָדָם מֻתָּרִין בָּהֶן. וְאִלּוּ קִיְּמָן בַּעַל הַכֶּרֶם - הָיָה מְקַדֵּשׁ אוֹתָן לְכָל אָדָם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

י. הָאַנָּס [גזלן] שֶׁזָּרַע כִּלְאַיִם בְּכֶרֶם חֲבֵרוֹ - אִם נִשְׁתַּקְּעוּ [התחבא] הַבְּעָלִים, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְיָאֲשׁוּ - הֲרֵי זֶה קָדֵשׁ מִן הַתּוֹרָה; וְאִם לֹא נִשְׁתַּקְּעוּ הַבְּעָלִים, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ - אֵינוֹ מְקַדֵּשׁ אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

יא. הָרוּחַ שֶׁעָקְרָה פֹּארוֹת [=ענפי] הַגֶּפֶן, וְשִׁלְּחָה אוֹתָן עַל הַתְּבוּאָה - יִגְרֹד אוֹתָן מִיָּד; וְאִם אֵרְעוֹ אֹנֶס, וְלֹא סִלְּקָן - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין, וְלֹא נִתְקַדְּשׁוּ.

יב. אֹנֶס שֶׁזָּרַע הַכֶּרֶם - כְּשֶׁיֵּצֵא הָאֹנֶס, יְקַצֵּר הַזֶּרַע מִיָּד, וַאֲפִלּוּ בְּחֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד. וְאִם לֹא מָצָא פּוֹעֲלִין, יוֹסִיף לָהֶן עַד שְׁלִישׁ בִּשְׂכָרָן; בִּקְּשׁוּ מִמֶּנּוּ יוֹתֵר מִכָּאן, עַד שֶׁלֹּא מָצָא פּוֹעֲלִים - הֲרֵי זֶה מְבַקֵּשׁ בְּנַחַת וְקוֹצֵר. וְאִם נִשְׁתַּהָה הַזֶּרַע עַד שֶׁהִגִּיעַ לָעוֹנָת שֶׁיְּקַדֵּשׁ - הֲרֵי זֶה יִקְדַּשׁ, וְיֵאָסְרוּ שְׁנֵיהֶן.

יג. מֵאֵימָתַי תְּבוּאָה אוֹ יָרָק מִתְקַדְּשִׁין? מִשֶּׁיַּשְׁרִישׁוּ; עֲנָבִים, מִשֶּׁיֵּעָשׂוּ כַּפּוֹל הַלָּבָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַמְּלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע, וּתְבוּאַת הַכֶּרֶם" - עַד שֶׁיַּזְרִיעַ זֶה, וְיִהְיֶה זֶה תְּבוּאָה; אֲבָל תְּבוּאָה שֶׁיְּבָשָׁה כָּל צָרְכָּהּ, וַעֲנָבִים שֶׁבִּשְׁלוּ כָּל צָרְכָּן - אֵינָן מִתְקַדְּשׁוֹת. כֵּיצַד? תְּבוּאָה שֶׁיְּבָשָׁה כָּל צָרְכָּהּ, וּבָא וְנָטַע גֶּפֶן בְּתוֹכָהּ, וְכֵן עֲנָבִים שֶׁבִּשְׁלוּ כָּל צָרְכָּן, וְזָרַע תְּבוּאָה אוֹ יָרָק בְּצִדָּן - אַף עַל פִּי שֶׁזֶּה אָסוּר, אֵינָן מִתְקַדְּשׁוֹת.

יד. כֶּרֶם שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ עֲנָבָיו לִהְיוֹת כַּפּוֹל הַלָּבָן, אֶלָּא עֲדַיִן הֵן בֹּסֶר, וְזָרַע בְּתוֹכוֹ יָרָק אוֹ תְּבוּאָה, וְהִשְׁרִישׁוּ - הֲרֵי זֶה לֹא קָדֵשׁ. וְאַף עַל פִּי כֵן קוֹנְסִין אוֹתוֹ, וְאוֹסְרִין אֶת הַזֶּרַע; אֲבָל הַבֹּסֶר, מֻתָּר. וְאִם עָקַר הַזֶּרַע קֹדֶם שֶׁיֵּעָשׂוּ הָעֲנָבִים כַּפּוֹל הַלָּבָן, הֲרֵי הוּא מֻתָּר בַּהֲנָיָה. מִקְצָתָן נַעֲשׂוּ כַּפּוֹל הַלָּבָן, וּמִקְצָתָן לֹא נַעֲשׂוּ - אֶת שֶׁנַּעֲשׂוּ, נִתְקַדְּשׁוּ; וְשֶׁלֹּא נַעֲשׂוּ, מֻתָּרִין.

טו. עֲנָבִים שֶׁנַּעֲשׂוּ כַּפּוֹל הַלָּבָן, וְזָרַע בְּצִדָּן תְּבוּאָה אוֹ מִינֵי יְרָקוֹת, וְלִקֵּט הַזֶּרַע קֹדֶם שֶׁיַּשְׁרִישׁ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּהֲנָיָה; וְאִם הִשְׁרִישׁ, אָסוּר.

טז. גֶּפֶן שֶׁיָּבְשׁוּ הֶעָלִין שֶׁלָּהּ, וְנָפְלוּ כְּדֶרֶךְ שֶׁתִּיבַשׁ הַגֶּפֶן בִּימֵי הַקֹּר - אָסוּר לִזְרֹעַ בְּצִדָּהּ יָרָק אוֹ תְּבוּאָה; וְאִם זָרַע, לֹא קָדֵשׁ. וְכֵן הַזּוֹרֵעַ בְּעָצִיץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב הַמֻּנָּח בַּכֶּרֶם - לֹא קָדֵשׁ; וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. אֲבָל עָצִיץ נָקוּב, הֲרֵי הוּא כָּאָרֶץ.

יז. הָיָה עוֹבֵר בַּכֶּרֶם וְנָפְלוּ מִמֶּנּוּ זְרָעִים, אוֹ שֶׁיָּצְאוּ מִן הַזְּבָלִים אוֹ עִם הַמַּיִם, אוֹ שֶׁהָיָה זוֹרֵעַ אוֹ זוֹרֶה בִּשְׂדֵה לָבָן וְסִעֲרַתּוּ הָרוּחַ לַאֲחוֹרָיו וְנָפְלוּ הַזְּרָעִים בַּכֶּרֶם, וְצָמְחוּ - הֲרֵי זֶה לֹא נִתְקַדֵּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר תִּזְרָע", וְזֶה לֹא זָרַע. וְחַיָּב לַעֲקֹר, כְּשֶׁיִּרְאֶה; וְאִם קִיְּמָן, הֲרֵי זֶה קָדֵשׁ. סִעֲרַתּוּ הָרוּחַ לְפָנָיו, וְרָאָה הַזְּרָעִים שֶׁנָּפְלוּ לַכֶּרֶם - הֲרֵי זֶה כְּזוֹרֵעַ. וְכֵיצַד יַעֲשֶׂה? אִם צָמְחוּ הָעֲשָׂבִים - יְהַפֵּךְ אוֹתוֹ בַּמַּחֲרֵשָׁה, וְדַיּוֹ. וְאִם מְצָאָן שֶׁנַּעֲשׂוּ אָבִיב - יְנַפֵּץ אוֹתוֹ אָבִיב כְּדֵי לְהַשְׁחִיתוֹ, שֶׁהַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָיָה; וְאִם מְצָאָהּ שֶׁנַּעֲשָׂת דָּגָן, הֲרֵי זוֹ תִּשָּׂרֵף. וְאִם רָאָה אוֹתָן, וְקִיְּמָן - הֲרֵי אֵלּוּ יִשָּׂרְפוּ עִם הַגְּפָנִים הַסְּמוּכוֹת לָהֶן.

יח. הָרוֹאֶה בַּכֶּרֶם עֵשֶׂב שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְזָרְעוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא רוֹצֶה בְּקִיּוּמוֹ לִבְהֵמָה אוֹ לִרְפוּאָה, הֲרֵי זֶה לֹא

קִדֵּשׁ; עַד שֶׁיִּקְיֵם דָּבָר שֶׁכָּמוֹהוּ מְקַיְּמִין רֹב הָעָם בְּאוֹתוֹ מָקוֹם. כֵּיצַד? הַמְקַיֵּם קוֹצִים בַּכֶּרֶם בַּעֲרָב, שֶׁרוֹצִים בַּקּוֹצִים לִגְמַלִּיהֶם - הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ.

יט. הָאִירוּס וְהַקִּיסוֹס וְשוֹשַׁנַּת הַמֶּלֶךְ וּשְׁאָר כָּל מִינֵי זְרָעִים, אֵינָן כִּלְאַיִם בַּכֶּרֶם; וְהַקַּנְבּוֹס וְהַקִּנְרֵס וְצֶמֶר גֶּפֶן - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר מִינֵי יְרָקוֹת, וּמְקַדְּשִׁין בַּכֶּרֶם. וְכֵן כָּל מִינֵי דְּשָׁאִים שֶׁעוֹלִין מֵאֵלֵיהֶן בַּשָּׂדֶה, הֲרֵי הֵן מְקַדְּשִׁין בַּכֶּרֶם. וּפוֹל הַמִּצְרִי - מִין זְרָעִים, וְאֵינוֹ מְקַדֵּשׁ. הַקָּנִים וְהַגֶּרֶד וְהָאֲטָדִין - מִינֵי אִילָן, וְאֵינָן כִּלְאַיִם בַּכֶּרֶם.

כ. זֶה הַכְּלָל: כָּל הַמּוֹצִיא עָלִין מֵעִקָּרוֹ, הֲרֵי זֶה יָרָק; וְכָל שֶׁאֵינוֹ מוֹצִיא עָלִין מֵעִקָּרוֹ, הֲרֵי זֶה אִילָן. וְהַצָּלָף, אִילָן לְכָל דָּבָר.

כא. הָרוֹאֶה יָרָק בַּכֶּרֶם, וְאָמַר: 'כְּשֶׁאַגִּיעַ לוֹ אֲלַקְּקֶנּוּ' - מֻתָּר; הִגִּיעַ לוֹ, וְעָבַר מֵעָלָיו וְאָמַר: 'כְּשֶׁאֶחְזֹר לוֹ אֲלַקְּקֶנּוּ' - אִם שָׁהָה עַד שֶׁהוֹסִיף אֶחָד מִמָּאתַיִם, הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ.

כב. וְכֵיצַד מְשַׁעֲרִין שִׁעוּר זֶה? רוֹאִין: אִם נָחְתַּךְ יָרָק זֶה אוֹ מִין תְּבוּאָה זֶה מִן הָאָרֶץ, בְּכַמָּה זְמַן יִיבַשׁ - הַגַּע עַצְמְךָ שֶׁיִּיבַשׁ עַד שֶׁלֹּא תִּשָּׁאֵר בּוֹ לֵחָה, בְּמֵאָה שָׁעָה. אִם נִשְׁתַּהָה בָּאָרֶץ מִשֶּׁהִגִּיעַ לוֹ חֲצִי שָׁעָה, הֲרֵי הוֹסִיף וְאָסוּר; וְאִם נִשְׁתַּהָה פָּחוֹת מֵחֲצִי שָׁעָה, מֻתָּר.

כג. אָסוּר לַעֲבֹר בְּעָצִיץ נָקוּב שֶׁזָּרוּעַ בּוֹ יָרָק, בְּתוֹךְ הַכֶּרֶם; וְאִם הִנִּיחוֹ תַּחַת הַגֶּפֶן, וְנִשְׁתַּהָה שָׁם בָּאָרֶץ כְּדֵי לְהוֹסִיף אֶחָד מִמָּאתַיִם - הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ.

כד. בָּצָל שֶׁנְּטָעוֹ בַּכֶּרֶם, וְאַחַר כָּךְ נֶעֱקַר הַכֶּרֶם, וְאַחַר כָּךְ צָמְחוּ הַבְּצָלִים מִן הָעִקָּר הַנָּטוּעַ - אַף עַל פִּי שֶׁרַבּוּ הַגִּדּוּלִים עַל עִקָּרוֹ בְּמָאתַיִם, הֲרֵי אוֹתוֹ הָעִקָּר בְּאִסּוּרוֹ: שֶׁאֵין גִּדּוּלֵי הֶתֵּר, מַעֲלִין אֶת הָעִקָּר הָאָסוּר.

יום שישי כ"ט אלול ה'תשס"ט

הִלְכוֹת כִּלְאַיִם פֶּרֶק ו

א. הַזּוֹרֵעַ יָרָק אוֹ תְּבוּאָה בַּכֶּרֶם, אוֹ הַמְקַיְּמוֹ עַד שֶׁהוֹסִיף בְּמָאתַיִם - הֲרֵי זֶה מְקַדֵּשׁ מִן הַגְּפָנִים שֶׁסְּבִיבוֹתָיו שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה לְכָל רוּחַ, עֲגֻלּוֹת וְלֹא מְרֻבָּעוֹת; וְרוֹאִין כָּל הָעִגּוּל שֶׁרָחְבּוֹ שְׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה, כְּאִלּוּ הוּא כֻּלּוֹ מָלֵא יָרָק - וְכָל גֶּפֶן שֶׁתְּהֵיֶה בְּתוֹךְ כָּל עִגּוּל זֶה, נִתְקַדְּשָׁה עִם הַיָּרָק, וְכָל שֶׁחוּץ לָעִגּוּל, אֵינָן מִתְקַדְּשׁוֹת.

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה בֵּין שְׂפַת הָעִגּוּל הַזֶּה וּבֵין שׁוּרוֹת הַגְּפָנִים שֶׁחוּצָה לוֹ יָתֵר עַל אַרְבַּע אַמּוֹת. אֲבָל אִם הָיָה בֵּינֵיהֶן אַרְבַּע אַמּוֹת מְצֻמְצָמוֹת אוֹ פָּחוֹת - רוֹאִין אֶת הָעִגּוּל כְּאִלּוּ הִגִּיעַ לַשּׁוּרָה הַסְּמוּכָה לוֹ, וּכְאִלּוּ רֹחַב הָעִגּוּל אַרְבָּעִים אַמָּה; וְרוֹאִין כָּל גֶּפֶן שֶׁתִּפֹּל בְּתוֹךְ עִגּוּל זֶה שֶׁל אַרְבָּעִים אַמָּה, הֲרֵי הִיא מִתְקַדֶּשֶׁת.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּזוֹרֵעַ אוֹ מְקַיֵּם בְּתוֹךְ הַכֶּרֶם; אֲבָל הַזּוֹרֵעַ חוּצָה לַכֶּרֶם, וְסָמַךְ לוֹ - הֲרֵי זֶה מְקַדֵּשׁ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת שֶׁל גְּפָנִים הַסְּמוּכוֹת לַזֶּרַע, בְּאֹרֶךְ כָּל הַזֶּרַע וְיָתֵר אַרְבַּע אַמּוֹת חוּץ לַזֶּרַע; וּמִתְקַדֵּשׁ מִן הַזֶּרַע רֹחַב אַרְבַּע אַמּוֹת, בְּאֹרֶךְ כָּל הַשּׁוּרָה שֶׁל כֶּרֶם. וְאִם זָרַע בְּצַד גֶּפֶן יְחִידִית, אֵינוֹ מְקַדֵּשׁ מִן הַזֶּרַע אֶלָּא שִׁשָּׁה טְפָחִים לְכָל רוּחַ.

ד. יַלְדָּה [=גפן צעירה] פָּחוֹת מִטֶּפַח, אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת אֶת הַזְּרָעִים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם, וְאַחַת יוֹצֵאת זָנָב [החמישית בולטת כזנב]; אֲבָל אִם הָיָה כָּל הַכֶּרֶם כֵּן, הֲרֵי זֶה מְקַדֵּשׁ.

ה. שְׁתֵּי גַּנּוֹת זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ, הַתַּחְתּוֹנָה עֲשׂוּיָה כֶּרֶם - זוֹרֵעַ אֶת הָעֶלְיוֹנָה, עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לַאֲוִיר עֲשָׂרָה טְפָחִים קָרוֹב לַכֶּרֶם; שֶׁאֲוִיר עֲשָׂרָה טְפָחִים סָמוּךְ לַכֶּרֶם אוֹ לְגֶפֶן יְחִידִית, אָסוּר לִזְרֹעַ בּוֹ זְרָעִים. וְאִם הָיְתָה הָעֶלְיוֹנָה עֲשׂוּיָה כֶּרֶם - הֲרֵי זֶה זוֹרֵעַ אֶת הַתַּחְתּוֹנָה, עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְמַטָּה מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים מֵעִקַּר הַגְּפָנִים.

ו. מִי שֶׁהָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה יָרָק אוֹ תְּבוּאָה, וְנִמְלַךְ לִטַּע בָּהּ גְּפָנִים - הוֹפֵךְ אֶת הַזְּרָעִים בַּמַּחֲרֵשָׁה, וְאַחַר כָּךְ נוֹטֵעַ; וְלֹא יִטַּע וְאַחַר כָּךְ יַהֲפֹךְ. הָיְתָה נְטוּעָה גְּפָנִים, וְנִמְלַךְ לִזְרָעָהּ זְרָעִים - מְשָׁרֵשׁ אֶת הַגְּפָנִים, וְאַחַר כָּךְ זוֹרֵעַ אֶת הַזְּרָעִים; וְאִם רָצָה לָקֹץ אֶת הַגְּפָנִים עַד שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר מֵהֶן אֶלָּא פָּחוֹת מִטֶּפַח סָמוּךְ לָאָרֶץ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִזְרֹעַ, וְאַחַר כָּךְ יַחֲזֹר וִישָׁרֵשׁ אֶת הַנִּשְׁאָר בָּאָרֶץ מִן הַגְּפָנִים.

ז. הַמַּבְרִיךְ [=המטמין] אֶת הַגֶּפֶן בָּאָרֶץ, אֲפִלּוּ הִבְרִיכָהּ בְּתוֹךְ הַדְּלַעַת שֶׁיָּבְשָׁה וְנַעֲשָׂת כְּסִילוֹן [=צינור], אוֹ בְּתוֹךְ סִילוֹן שֶׁל חֶרֶשׂ - אִם הָיָה עָפָר עַל גַּבָּהּ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים אוֹ יָתֵר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִזְרֹעַ עַל גַּבָּהּ; וְאִם הָיָה עַל גַּבָּהּ פָּחוֹת מִזֶּה - אָסוּר לִזְרֹעַ עַל גַּבָּהּ, וּמֻתָּר לִזְרֹעַ בְּצִדָּהּ.

ח. הִבְרִיכָהּ בְּסֶלַע - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עָפָר עַל גַּבָּהּ אֶלָּא שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת, מֻתָּר לְהָבִיא זֶרַע עָלֶיהָ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁאֵין עִקַּר הַגֶּפֶן נִרְאֶה; אֲבָל אִם הָיָה עִקָּרָהּ נִרְאֶה - צָרִיךְ לְהַרְחִיק שִׁשָּׁה טְפָחִים לְכָל רוּחַ, וְאַחַר כָּךְ יִזְרַע, כְּמוֹ שֶׁמַּרְחִיק מִכָּל גֶּפֶן יְחִידִית שֶׁלֹּא הֻבְרְכָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

ט. הַמַּבְרִיךְ שָׁלֹשׁ גְּפָנִים, וְעִקְּרֵיהֶן נִרְאִין - אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶן מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעַד שְׁמוֹנֶה - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת לִשְׁאָר גְּפָנִים הָעוֹמְדוֹת, וּכְאִלּוּ לֹא הִבְרִיכָן; וְאִם לָאו, אֵינָן מִצְטָרְפוֹת.

י. הָיוּ פָּחוֹת מִשָּׁלֹשׁ - אֵין מִצְטָרְפוֹת, אֶלָּא מַרְחִיק מֵהֶן שִׁשָּׁה טְפָחִים לְכָל רוּחַ וְזוֹרֵעַ.

יא. כָּל הַזּוֹרֵעַ תַּחַת הַשָּׂרִיגִים [=הענפים] וְהָעָלִין הַיּוֹצְאִין מִן הַגֶּפֶן - הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַזֶּרַע רָחוֹק מֵעִקַּר הַגֶּפֶן כַּמָּה אַמּוֹת.

יב. הִדְלָה [=הגביה] אֶת הַגֶּפֶן עַל מִקְצָת אַפִּפְיָרוֹת [קנים] - לֹא יִזְרַע תַּחַת מוֹתַר הָאַפִּפְיָרוֹת, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין עֲלֵיהֶן לֹא שָׂרִיגִין וְלֹא עָלִין; וְאִם זָרַע - הוֹאִיל וְאֵין הַזֶּרַע תַּחַת סִכּוּךְ הַגֶּפֶן, הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וְכֵן אִם הִדְלָה הַגֶּפֶן עַל מִקְצָת בַּדֵּי [=ענפי] אִילָן שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה פְּרִי, כְּגוֹן הָאֶרֶז וְהַבְּרוֹשׁ. אֲבָל אִם הִדְלָה עַל מִקְצָת אִילָן מַאֲכָל - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִזְרֹעַ תַּחַת מוֹתַר בַּדֵּי הָאִילָן שֶׁלֹּא נִמְשְׁכוּ עֲלֵיהֶן שָׂרִיגֵי הַגֶּפֶן; שֶׁאֵין אָדָם מְבַטֵּל אִילָן מַאֲכָל וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ אַפִּפְיָרוֹת לַגֶּפֶן. וְאִם נִמְשְׁכוּ הַשָּׂרִיגִים אַחַר שֶׁזָּרַע, וְסִכְּכוּ עַל הַזֶּרַע - הֲרֵי זֶה מַחְזִירָן לְמָקוֹם אַחֵר.

יג. הַזּוֹרֵעַ תַּחַת מוֹתַר הָאַפִּפְיָרוֹת אוֹ תַּחַת מוֹתַר אִילָן

שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה פֵּרוֹת, וְנִמְשְׁכוּ שָׂרִיגֵי הַגֶּפֶן וְסִכְּכוּ עַל הַזֶּרַע - הֲרֵי זֶה אָסוּר לְקַיְּמוֹ, אוֹ לְהַחְזִיר הַשָּׂרִיגִים. אֶלָּא כֵּיצַד עוֹשֶׂה? עוֹקֵר הַזֶּרַע.

יד. קָנִים הַיּוֹצְאִין מִן הֶעָרִיס [ערסית הקנים שהגפן שוכבת עליה], וְחָס עֲלֵיהֶן לְפָסְקָן [לחותכן] כְּדֵי שֶׁלֹּא יַשְׁחִית הָאַפִּפְיָרוֹת - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִזְרֹעַ תַּחְתֵּיהֶן; וְאִם עֲשָׂאָן כְּדֵי שֶׁיְּהַלְּכוּ עֲלֵיהֶן הַשָּׂרִיגִים וְהֶעָלִין הַיּוֹצְאִין, הֲרֵי זֶה אָסוּר לִזְרֹעַ תַּחְתֵּיהֶן.

טו. פֶּרַח הַיּוֹצֵא מִן הֶעָרִיס, אוֹ מִן הַדָּלִית [גפן מוגבהת] - רוֹאִין כְּאִלּוּ מִשְׁקֹלֶת תְּלוּיָה בּוֹ עַד הָאָרֶץ, וְאָסוּר לִזְרֹעַ תַּחְתָּיו; וְכֵן הַמּוֹתֵחַ זְמוֹרָה מֵאִילָן לְאִילָן, אָסוּר לִזְרֹעַ תַּחְתֶּיהָ.

טז. קֶשֶׁר חֶבֶל אוֹ גֶּמִי בִּזְמוֹרָה, וְקָשַׁר הָרֹאשׁ הָאַחֵר בְּאִילָן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִזְרֹעַ תַּחַת הַחֶבֶל; וְאִם מָתַח חֶבֶל זֶה כְּדֵי שֶׁיְּהַלְּכוּ עָלָיו הַשָּׂרִיגִים וְהֶעָלִים - הֲרֵי הוּא כְּאַפִּפְיָרוֹת, וְאָסוּר לוֹ לִזְרֹעַ תַּחְתָּיו.

הִלְכוֹת כִּלְאַיִם פֶּרֶק ז

א. הַבָּא לִזְרֹעַ בְּצַד הַכֶּרֶם - מַרְחִיק מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת מֵעִקְּרֵי הַגְּפָנִים, וְזוֹרֵעַ; וְאִם גֶּפֶן יְחִידִית הִיא - מַרְחִיק מִמֶּנָּה שִׁשָּׁה טְפָחִים, וְזוֹרֵעַ. הָיְתָה שׁוּרָה אַחַת שֶׁל גְּפָנִים זוֹ בְּצַד זוֹ, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה - אֵין זֶה כֶּרֶם, אֶלָּא כְּגֶפֶן יְחִידִית; וּמַרְחִיק מִן הַשּׁוּרָה שִׁשָּׁה טְפָחִים, וְזוֹרֵעַ. הָיוּ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת, הֲרֵי אֵלּוּ כֶּרֶם, וְצָרִיךְ לְהַרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת מִכָּל צַד, וְאַחַר כָּךְ יִזְרַע.

ב. וְכַמָּה יִהְיֶה בְּכָל שׁוּרָה? שָׁלֹשׁ גְּפָנִים אוֹ יוֹתֵר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה בֵּין כָּל גֶּפֶן וְגֶפֶן מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעַד שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת. אֲבָל אִם הָיָה בֵּין שְׁתֵּי הַשּׁוּרוֹת שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת, חוּץ מִמְּקוֹם הַגְּפָנִים עַצְמָן - הֲרֵי אֵלּוּ כְּמֻבְדָּלוֹת זוֹ מִזּוֹ, וְאֵינָן כֶּרֶם אֶחָד, וְאֵינוֹ מַרְחִיק אֶלָּא שִׁשָּׁה טְפָחִים מִכָּל שׁוּרָה. וְכֵן אִם הָיָה בֵּינֵיהֶן פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ כְּגֶפֶן אַחַת, וּמַרְחִיק שִׁשָּׁה טְפָחִים לְכָל רוּחַ.

ג. הָיוּ שָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶן פָּחוֹת מֵאַרְבַּע, הֲרֵי אֵלּוּ כֶּרֶם; וְרוֹאִין אֶת הָאֶמְצַע, כְּאִלּוּ אֵינָהּ. וְכֵן אִם הָיוּ שָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת, וּבֵין כָּל שׁוּרָה וְשׁוּרָה שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת אוֹ יָתֵר - הֲרֵי זֶה זוֹרֵעַ בֵּין הַשּׁוּרוֹת.

ד. לְפִיכָךְ, הַנּוֹטֵעַ אֶת כַּרְמוֹ מִתְּחִלָּה, וְהִרְחִיק בֵּין כָּל שׁוּרָה וְשׁוּרָה שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת - מֻתָּר לְהָבִיא זֶרַע בְּתוֹכוֹ, וְיַרְחִיק מִכָּל שׁוּרָה שִׁשָּׁה טְפָחִים בִּלְבַד; אֲבָל אִם זָרַע חוּצָה לוֹ, צָרִיךְ לְהַרְחִיק מִשּׁוּרָה הַחִיצוֹנָה אַרְבַּע אַמּוֹת כִּשְׁאָר הַכְּרָמִים. וְאֵין דִּין בֵּין הַשּׁוּרוֹת שֶׁל זֶה הַכֶּרֶם, כְּכֶרֶם שֶׁחָרַב מֵאֶמְצָעוֹ - שֶׁהֲרֵי מִתְּחִלָּה נְטָעָן מְרֻחָקִין.

ה. הָיְתָה בְּשָׂדֶה זוֹ שׁוּרָה אַחַת שֶׁל גְּפָנִים, וּבִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ שׁוּרָה שְׁנִיָּה כְּנֶגְדָּהּ קְרוֹבָה לָהּ - אַף עַל פִּי שֶׁמַּפְסִיק בֵּינֵיהֶן דֶּרֶךְ הַיָּחִיד, אוֹ דֶּרֶךְ {לָרַבִּים} (הרבים), אוֹ גֶּדֶר שֶׁהוּא נָמוּךְ מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת לִהְיוֹת שְׁתֵּיהֶן כֶּרֶם; וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה בֵּינֵיהֶן פָּחוֹת מִשְּׁמוֹנֶה.

ו. נָטַע שׁוּרָה אַחַת בָּאָרֶץ, וְשׁוּרָה אַחַת בַּמַּדְרֵגָה - אִם גְּבוֹהָה הַמַּדְרֵגָה מִן הָאָרֶץ עֲשָׂרָה טְפָחִים, אֵין מִצְטָרְפוֹת; פָּחוֹת מִכֵּן, מִצְטָרְפוֹת.

ז. הַנּוֹטֵעַ חָמֵשׁ גְּפָנִים, שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצֵאת בְּזָנָב - הֲרֵי זֶה נִקְרָא 'כֶּרֶם קָטָן', וְצָרִיךְ לְהַרְחִיק מֵהֶן אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל רוּחַ. אֲבָל אִם נְטָעָן שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת בָּאֶמְצַע, אוֹ שָׁלֹשׁ בְּשׁוּרָה זוֹ וּשְׁתַּיִם כְּנֶגְדָּן בְּשׁוּרָה שְׁנִיָּה - אֵינָן כֶּרֶם, וְאֵינוֹ מַרְחִיק מֵהֶן אֶלָּא שִׁשָּׁה טְפָחִים לְכָל רוּחַ.

ח. כֶּרֶם שֶׁחָרַב - אִם יֵשׁ בּוֹ לְלַקֵּט עֶשֶׂר גְּפָנִים לְכָל בֵּית סְאָה, וְיִהְיוּ נְטוּעוֹת שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצֵאת זָנָב [בולטת כזנב], אוֹ יֵשׁ בּוֹ לְכַוֵּן שָׁלֹשׁ כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ - הֲרֵי זֶה נִקְרָא 'כֶּרֶם דַּל', וְאָסוּר לִזְרֹעַ בְּכֻלּוֹ.

ט. כֶּרֶם שֶׁאֵינוֹ נָטוּעַ שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת, אֶלָּא מְעֹרְבָּב - אִם יֵשׁ בּוֹ לְכַוֵּן שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ, הֲרֵי זֶה כֶּרֶם. וְאִם לָאו, אֵינוֹ כֶּרֶם; אֶלָּא דַּיּוֹ לְהַרְחִיק שִׁשָּׁה טְפָחִים מִכָּל גֶּפֶן, וְזוֹרֵעַ.

י. הָיוּ הָעִקָּרִים מְכֻוָּנִין, וְהַנּוֹף אֵינוֹ מְכֻוָּן - הֲרֵי זֶה כֶּרֶם; הַנּוֹף מְכֻוָּן, וְהָעִקָּר אֵינוֹ מְכֻוָּן - אֵינוֹ כֶּרֶם. הָיוּ דַּקּוֹת וְאֵינָן מְכֻוָּנוֹת, הֶעֱבוּ וַהֲרֵי הֵן מְכֻוָּנוֹת - הֲרֵי זֶה כֶּרֶם. כֵּיצַד הוּא יוֹדֵעַ אִם הֵן מְכֻוָּנוֹת? מֵבִיא חוּט הַמִּדָּה, וּמוֹתֵחַ מִזּוֹ לָזוֹ.

יא. כֶּרֶם שֶׁחָרַב בְּאֶמְצָעוֹ, וְנִשְׁאַר שָׁלֵם מִכָּל סְבִיבָיו - אִם יֵשׁ בַּקָּרַחַת שֶׁבְּאֶמְצָעוֹ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה - הֲרֵי זֶה מַרְחִיק מֵעִקְּרֵי הַגְּפָנִים אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל רוּחַ, וְזוֹרֵעַ בְּאֶמְצַע הַקָּרַחַת. וְאִם אֵין בָּהּ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה, הֲרֵי זֶה לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם; וְאִם הֵבִיא - הוֹאִיל וְהִרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל רוּחַ מִן הַגְּפָנִים שֶׁל כֶּרֶם, הֲרֵי זֶה לֹא קִדֵּשׁ.

יב. וְכֵן מָקוֹם שֶׁנִּשְׁאַר פָּנוּי בְּלֹא גְּפָנִים, בֵּין סוֹף הַכֶּרֶם וּבֵין הַגָּדֵר שֶׁלּוֹ, וְהוּא הַנִּקְרָא 'מְחוֹל הַכֶּרֶם' - אִם יֵשׁ בּוֹ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַמָּה - מַרְחִיק מִן הַגְּפָנִים אַרְבַּע אַמּוֹת, וְזוֹרֵעַ אֶת הַשְּׁאָר.

יג. הָיָה בּוֹ פָּחוֹת מִשְּׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַמָּה, לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם; וְאִם הֵבִיא - הוֹאִיל וְהִרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת, הֲרֵי זֶה לֹא קִדֵּשׁ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּכֶרֶם גָּדוֹל; אֲבָל כֶּרֶם קָטָן - אֵין לוֹ מָחוֹל, אֶלָּא מַרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת מִסּוֹף הַגְּפָנִים, וְזוֹרֵעַ עַד הַגָּדֵר. וְכֵן כֶּרֶם גָּדוֹל שֶׁהָיָה בֵּין כָּל שׁוּרָה וְשׁוּרָה שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת אוֹ יָתֵר, אֵין לוֹ מָחוֹל.

יד. הָיָה הַגָּדֵר הַמַּקִּיף אֶת הַכֶּרֶם פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, אוֹ שֶׁהָיָה גָּבְהוֹ עֲשָׂרָה טְפָחִים וְאֵין בּוֹ רֹחַב אַרְבָּעָה טְפָחִים - אֵין לוֹ מָחוֹל, אֶלָּא מַרְחִיק מִסּוֹף הַגְּפָנִים אַרְבַּע אַמּוֹת, וְזוֹרֵעַ עַד הַמְּחִיצָה; אֲפִלּוּ הָיָה בֵּין הַגְּפָנִים וּבֵין הַמְּחִיצָה אַרְבַּע אַמּוֹת וּמֶחֱצָה, זוֹרֵעַ אֶת חֲצִי הָאַמָּה.

טו. גָּדֵר שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְכֵן חָרִיץ שֶׁהוּא עָמֹק עֲשָׂרָה טְפָחִים וְרָחָב אַרְבָּעָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִטַּע כֶּרֶם בְּצִדּוֹ מִכָּאן, וִירָקוֹת בְּצִדּוֹ מִכָּאן; אֲפִלּוּ מְחִצָּה שֶׁל קָנִים - אִם אֵין בֵּין קָנֶה לַחֲבֵרוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, הֲרֵי זוֹ מַבְדֶּלֶת בֵּין הַכֶּרֶם וְהַיָּרָק כְּגֶדֶר.

טז. גָּדֵר הַמַּבְדִּיל בֵּין כֶּרֶם וְיָרָק, שֶׁנִּפְרַץ - עַד עֶשֶׂר אַמּוֹת - הֲרֵי זֶה כְּפֻתָּח, וּמֻתָּר; הָיְתָה פִּרְצָה יָתֵר מֵעֶשֶׂר - כְּנֶגֶד הַפִּרְצָה אָסוּר, עַד שֶׁיַּרְחִיק מִן הַגְּפָנִים כַּשִּׁעוּר. נִפְרְצוּ בּוֹ פְּרָצוֹת רַבּוֹת - אִם הָיָה הָעוֹמֵד כַּפָּרוּץ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר,

וּכְאִלּוּ אֵין שָׁם פִּרְצָה; הָיָה [החלק] הַפָּרוּץ מְרֻבֶּה עַל הָעוֹמֵד [-החלק המגודר] - לֹא יִזְרַע כְּנֶגֶד כָּל הַמְּקוֹמוֹת הַפְּרוּצִים, עַד שֶׁיַּרְחִיק כַּשְּׁעוּר.

יז. מִחְצַת הַכֶּרֶם שֶׁנִּפְרְצָה - אוֹמְרִין לוֹ: 'גְּדֹר'; גְּדָרָהּ וְנִפְרְצָה - אוֹמְרִין לוֹ: 'גְּדֹר'. נִתְיָאֵשׁ מִמֶּנָּה, וְלֹא גְּדָרָהּ - הֲרֵי זֶה קָדֵשׁ.

יח. בַּיִת שֶׁהָיָה חֶצְיוֹ מְקֹרֶה וְחֶצְיוֹ אֵינוֹ מְקֹרֶה, וּגְפָנִים נְטוּעִים בְּצַד זֶה - מֻתָּר לִזְרֹעַ יְרָקוֹת בַּצַּד הָאַחֵר; שֶׁהֲרֵי פִּי תִּקְרָה כְּאִלּוּ יָרַד וְסָתַם, וְנַעֲשָׂה בֵּינֵיהֶן כִּמְחִיצָה. לְפִיכָךְ, אִם הִשְׁוָה אֶת קֵרוּיוֹ, אָסוּר.

יט. חָצֵר קְטַנָּה שֶׁנִּפְרְצָה בִּמְלוֹאָהּ לִגְדוֹלָה, וְהָיוּ גְּפָנִים בַּגְּדוֹלָה - אָסוּר לִזְרֹעַ בַּקְּטַנָּה; וְאִם זָרַע - הַזְּרָעִים אֲסוּרִין, וְהַגְּפָנִים מֻתָּרוֹת. הָיוּ גְּפָנִים בַּקְּטַנָּה - מֻתָּר לִזְרֹעַ בַּגְּדוֹלָה; הוֹאִיל וְיֵשׁ לַגְּדוֹלָה פַּסִּין מִכָּאן וּמִכָּאן, הֲרֵי הִיא כְּמַבְדֶּלֶת מִן הַקְּטַנָּה, וְאֵין הַקְּטַנָּה מֻבְדֶּלֶת מִן הַגְּדוֹלָה.

כ. חָרִיץ שֶׁהוּא עוֹבֵר בַּכֶּרֶם, עָמֹק עֲשָׂרָה וְרָחָב אַרְבָּעָה - אִם הָיָה מְפֻלָּשׁ מֵרֹאשׁ הַכֶּרֶם וְעַד רֹאשׁוֹ - הֲרֵי זֶה נִרְאֶה כְּבֵין שְׁנֵי הַכְּרָמִים, וּמֻתָּר לִזְרֹעַ בְּתוֹכוֹ; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַגְּפָנִים מְסַכְּכִין עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְאִם לֹא הָיָה מְפֻלָּשׁ - הֲרֵי הִיא כְּגַת שֶׁבְּאֶמְצַע הַכֶּרֶם, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהִיא עֲמֻקָּה עֲשָׂרָה וּרְחָבָהּ אַרְבָּעָה אוֹ יָתֵר, אָסוּר לוֹ לִזְרֹעַ בְּתוֹכָהּ - אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה בַּקַּרְחַת שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה.

כא. שְׁבִיל שֶׁבֵּין שְׁנֵי כְּרָמִים, הֲרֵי הוּא כְּכֶרֶם שֶׁחָרַב מֵאֶמְצָעוֹ: אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶן שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה - מַרְחִיק מִזֶּה אַרְבַּע אַמּוֹת וּמִזֶּה אַרְבַּע אַמּוֹת, וְזוֹרֵעַ אֶת הַמּוֹתָר; וְאִם הָיָה פָּחוֹת מִכָּאן, לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם.

כב. שׁוֹמֶרָה [ביתן השומר] שֶׁבַּכֶּרֶם - אִם גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה וּרְחָבָהּ אַרְבָּעָה, מֻתָּר לִזְרֹעַ בְּרֹאשָׁהּ יָרָק; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַשָּׂרִיגִין נוֹגְעִין בָּהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵרָאֶה יָרָק בְּתוֹךְ הַכֶּרֶם מִלְּמַעְלָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּמְרֻבַּעַת. אֲבָל אִם הָיְתָה הַשּׁוֹמֶרָה עֲגֻלָּה - צְרִיכָה שֶׁיִּהְיֶה בְּתוֹכָהּ חָלָל אַרְבָּעָה טְפָחִים, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה מֻפְלֶגֶת מִן הָאָרֶץ; וּצְרִיכָה עָפָר עַל רֹאשָׁהּ מִלְּמַעְלָה, שְׁלֹשָׁה טְפָחִים.

כג. הַבַּיִת שֶׁבַּכֶּרֶם - אִם הָיָה יָתֵר מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים עַל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, זוֹרְעִין בְּתוֹכוֹ יָרָק; וְאִם הָיָה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה - הֲרֵי הוּא כְּסָתוּם, וְאֵין זוֹרְעִין בְּתוֹכוֹ.

כד. גֶּפֶן יְחִידִית שֶׁהָיְתָה נְטוּעָה בְּתוֹךְ הַנֶּקַע [שקע באדמה], אוֹ בְּתוֹךְ הֶחָרִיץ - מַרְחִיק מִמֶּנָּה שִׁשָּׁה טְפָחִים לְכָל רוּחַ וְזוֹרֵעַ אֶת כָּל הֶחָרִיץ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשֶׂה בַּמִּישׁוֹר; וְאִם הָיָה עָמֹק עֲשָׂרָה, וְהָיָה רֹחַב שְׂפַת הֶחָרִיץ אַרְבָּעָה - אָסוּר לִזְרֹעַ בְּתוֹכוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהִרְחִיק שִׁשָּׁה.

כה. וְכֵן גֶּפֶן יְחִידִית שֶׁהָיְתָה מֻקֶּפֶת גֶּדֶר גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְרָחָב אַרְבָּעָה - לֹא יִזְרַע בְּכָל הַמַּחִיצָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִרְחִיק שִׁשָּׁה; וְאִם הִרְחִיק שִׁשָּׁה וְזָרַע, לֹא קֹדֶשׁ. וְכַמָּה יַרְחִיק לְכַתְּחִלָּה, וְיִזְרַע? אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל רוּחַ, וְאַחַר כָּךְ יִזְרַע שְׁאָר הֶחָרִיץ, אוֹ שְׁאָר הַמָּקוֹם הַמֻּקָּף גֶּדֶר.

הִלְכוֹת כִּלְאַיִם פֶּרֶק ח

א. הַגְּפָנִים שֶׁגָּדְלוּ כִּבְרִיָּתָן, וַהֲרֵי הַשָּׂרִיגִים שֶׁלָּהֶן וְהָאֶשְׁכּוֹלוֹת מֻשְׁלָכִין עַל הָאָרֶץ - הֵן הַנִּקְרָאִין 'כֶּרֶם'. אֲבָל הָעוֹשֶׂה כְּמוֹ מִטָּה, אוֹ כְּמוֹ שְׁבָכָה גְּבוֹהָה מֵעַל הָאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַשָּׂרִיגִים וְהָאֶשְׁכּוֹלוֹת נִסְמָכִין עָלֶיהָ, וְהִגְבִּיהַּ נוֹף הַגְּפָנִים מֵעַל הָאָרֶץ עַל אוֹתָהּ הַמִּטָּה, וְהִדְלָה אוֹתָן - הֲרֵי זֶה נִקְרָא 'עָרִיס'; וְאוֹתָן הַקָּנִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁעָשָׂה מֵהֶן מִטָּה אוֹ שְׁבָכָה, וְהִדְלָה עֲלֵיהֶן אֶת נוֹף הַגֶּפֶן - הֵן הַנִּקְרָאִין 'אַפִּפְיָרוֹת'. וְדִינִים אֲחֵרִים יֵשׁ בָּעָרִיס.

ב. הַנּוֹטֵעַ שׁוּרָה אַחַת שֶׁל חָמֵשׁ גְּפָנִים אוֹ יָתֵר, וְעֵרְסָן עַל גַּבֵּי כֹּתֶל שֶׁגָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְכַיּוֹצֵא בוֹ, אוֹ שֶׁנִּטְּעָן בְּצַד חָרִיץ עָמֹק עֲשָׂרָה וְרָחָב אַרְבָּעָה - הֲרֵי אֵלּוּ נִקְרָאִין 'עָרִיס'; וְצָרִיךְ לְהַרְחִיק מִן הָעָרִיס אַרְבַּע אַמּוֹת, וְאַחַר כָּךְ יִזְרַע - כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּרְחִיק מִן הַכֶּרֶם.

ג. וּמֵהֵיכָן מוֹדְדִין? מִן עִקַּר הַגֶּדֶר שֶׁעֵרְסָן עָלָיו. כֵּיצַד? הִרְחִיק אֶת הַשּׁוּרָה שֶׁל גְּפָנִים מִן הַכֹּתֶל אַמָּה, וְנִמְצָא הָעָרִיס מִן הַגְּפָנִים וְלַכֹּתֶל - מוֹדֵד מִן הַכֹּתֶל אַרְבַּע אַמּוֹת, וְזוֹרֵעַ; וְנִמְצָא בֵּין הַזֶּרַע וּבֵין עִקְּרֵי הַגְּפָנִים חָמֵשׁ אַמּוֹת. וְאִם בָּא לִזְרֹעַ מִצַּד הַגְּפָנִים - מַרְחִיק מֵעִקְּרֵי הַגְּפָנִים אַרְבַּע אַמּוֹת, שֶׁנִּמְצָא רָחוֹק מִן הַכֹּתֶל חָמֵשׁ אַמּוֹת. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ, דָּנִין בְּכָל עָרִיס.

ד. אֶחָד הַבּוֹנֶה אֶת הַגֶּדֶר וְאַחַר כָּךְ נָטַע, אוֹ שֶׁנָּטַע וְאַחַר כָּךְ עָשָׂה הַגֶּדֶר - הוֹאִיל וְעֵרְסָן, הֲרֵי זֶה עָרִיס; נֶהֱרַס הַגֶּדֶר אוֹ נִסְתַּם הֶחָרִיץ - אֵין כָּאן עָרִיס, אֶלָּא הֲרֵי כָּל הַשּׁוּרָה כִּגְפָנִים יְחִידִים.

ה. עָרִיס שֶׁחָרַב אֶמְצָעוֹ, וְנִשְׁתַּיְּרוּ בוֹ חָמֵשׁ גְּפָנִים בְּצַד הַגֶּדֶר מִכָּאן, וְחָמֵשׁ גְּפָנִים בְּצַד הַגֶּדֶר הָאַחֵר מִכְּנֶגְדָּן - זֶה הוּא הַנִּקְרָא 'פִּסְקֵי עָרִיס'. אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶם שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת וְאֶחָד מִשִּׁשִּׁים בָּאַמָּה - הֲרֵי זֶה מַרְחִיק מִכָּל שׁוּרָה שִׁשָּׁה טְפָחִים, וְזוֹרֵעַ; וְהוּא, שֶׁלֹּא יִזְרַע תַּחַת הָאַפִּפְיָרוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ו. הָיָה בֵּינֵיהֶן שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת בְּצִמְצוּם, הֲרֵי זֶה לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם; וְאִם זָרַע - הוֹאִיל וְהִרְחִיק מִכָּל שׁוּרָה שִׁשָּׁה טְפָחִים, הֲרֵי זֶה לֹא קֹדֶשׁ. וְאִם אֵין שָׁם גֶּדֶר - מַרְחִיק שִׁשָּׁה טְפָחִים מִכָּל שׁוּרָה, וְזוֹרֵעַ; שֶׁאֵין כָּאן לֹא עָרִיס, וְלֹא פִּסְקֵי עָרִיס. חָזַר וּבָנָה הַגֶּדֶר - חָזַר עָרִיס לִמְקוֹמוֹ, וְחָזְרוּ פִּסְקֵי עָרִיס לִמְקוֹמָם.

ז. גִּנָּה קְטַנָּה שֶׁהִיא מֻקֶּפֶת גֶּדֶר, וְעֵרֵס אֶת הַגְּפָנִים סָבִיב לָהּ מִבַּחוּץ עַל כָּל כְּתָלֶיהָ - אִם יֵשׁ בָּהּ מְלֹא בוֹצֵר וְסָלוֹ מִכָּאן, וּמְלֹא בוֹצֵר וְסָלוֹ מִכָּאן - הוֹאִיל וְהִיא מֻקֶּפֶת גֶּדֶר, זוֹרְעִין בְּתוֹכָהּ יְרָקוֹת; וְאִם אֵין בָּהּ כַּשִּׁעוּר הַזֶּה - אֵין זוֹרְעִים בְּתוֹכָהּ, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה הַכֹּל כְּעָרִיס אֶחָד וְיָרָק בְּתוֹכוֹ.

ח. גְּפָנִים שֶׁהָיוּ זְרוּעִין בְּמִדְרֵגָה גְּבוֹהָה, וְהֶעָרִיס שֶׁלָּהֶן יוֹצֵא וּמְסוֹכֵךְ עַל הַשָּׂדֶה - אִם עוֹמֵד בָּאָרֶץ וּבוֹצֵר אֶת כֻּלּוֹ - רוֹאִין כָּל הַמָּקוֹם שֶׁתַּחַת הָעָרִיס כְּאִלּוּ הוּא מְקוֹם עִקְּרֵי הַגְּפָנִים, וְאוֹסֵר אַרְבַּע אַמּוֹת בַּשָּׂדֶה לְכָל רוּחַ מִשְּׁפַת הָעָרִיס; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לִבְצֹר עַד שֶׁיַּעֲלֶה בַּמַּדְרֵגָה אוֹ בַּסֻּלָּם - אֵין אָסוּר לִזְרֹעַ, אֶלָּא תַּחַת הָעָרִיס בִּלְבַד.

ט. שְׁנֵי כְּתָלִים הַסְּמוּכִין זֶה לָזֶה, וְהַגְּפָנִים נְטוּעִין בַּזָּוִית בֵּינֵיהֶן, וְהֶעָרִיס יוֹצֵא עִם הַכְּתָלִים מִתּוֹךְ הַקֶּרֶן וְכֻלָּהּ -

מַרְחִיק מֵעִקְּרֵי הַגְּפָנִים כַּשִּׁעוּר, וְזוֹרֵעַ בַּמָּקוֹם הַכָּלֶה שֶׁאֵין עָלָיו עָרִיס; וְאַף עַל פִּי שֶׁהַזֶּרַע מְכֻוָּן בֵּין שְׁנֵי הַכְּתָלִים שֶׁבֵּינֵיהֶן הֶעָרִיס - הוֹאִיל וְהִרְחִיק כַּשִּׁעוּר, הֲרֵי זֶה זוֹרֵעַ בֵּין הַכְּתָלִים.

י. גֶּפֶן שֶׁעָלָה הָעֵץ שֶׁלָּהּ מִן הָאָרֶץ מְעַט, וְאַחַר כָּךְ נֶעֱקַם וְנִמְשַׁךְ עַל הָאָרֶץ, וְחָזַר וְעָלָה כְּמוֹ אַרְכֻּבָּה [פרק הרגל] - כְּשֶׁמּוֹדְדִין בֵּין הַגֶּפֶן וּבֵין הַזֶּרַע שִׁשָּׁה טְפָחִים, אוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת - אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא מִסּוֹף הָאַרְכֻּבָּה, לֹא מֵעִקַּר הַגֶּפֶן הָרִאשׁוֹן.

יא. כְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁמַּרְחִיק בֵּין הַזֶּרַע וְהַגְּפָנִים כַּשִּׁעוּר - צָרִיךְ לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא תְּסַבֵּךְ הַגֶּפֶן עַל הַיָּרָק, אוֹ יְסַבֵּךְ הַיָּרָק עַל הַגֶּפֶן; זָרַע יָרָק אוֹ תְּבוּאָה, וְצָמְחָה, וְאַחַר כָּךְ סִבֵּךְ עָלֶיהָ אֶת הַגֶּפֶן - הַקַּשִּׁים מַתִּירִין, וְהַדָּגָן יִדָּלֵק. הָיוּ שָׁרְשֵׁי הַכֶּרֶם יוֹצְאִין לְתוֹךְ הָאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁבֵּין הַכֶּרֶם וְהַתְּבוּאָה, יַעֲקֹר; הָיוּ שָׁרְשֵׁי הַתְּבוּאָה יוֹצְאִין לְתוֹךְ הָאַרְבַּע אַמּוֹת, מֻתָּר.

יב. כָּל הַהַרְחָקוֹת וְהַשִּׁעוּרִין הָאֲמוּרִין בְּכִלְאַיִם - בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה טְפָחִים שׁוֹחֲקוֹת [=מרווחות]; וְלֹא יְצַמְּצֵם בְּמִדּוֹת הַכִּלְאַיִם, שֶׁאֵין מְצַמְּצְמִים אֶלָּא לְהַחְמִיר.

יג. כָּל הַשִּׁעוּרִין הָאֵלּוּ שֶׁמַּרְחִיק בֵּין הַגְּפָנִים וְהַתְּבוּאָה אוֹ הַיָּרָק - אֵינָן אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוֹ בְּסוּרְיָה. אֲבָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ, מֻתָּר לִזְרֹעַ בְּצַד הַגְּפָנִים בְּתוֹךְ הַכֶּרֶם לְכַתְּחִלָּה; וְלֹא אָסְרוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ, אֶלָּא לִזְרֹעַ שְׁנֵי מִינֵי יָרָק אוֹ תְּבוּאָה עִם הַחַרְצָן בְּמַפֹּלֶת יָד. וְאִם אָמַר לְתִינוֹק גּוֹי לִזְרֹעַ לוֹ בְּחוּצָה לָאָרֶץ, מֻתָּר; אֲבָל לֹא יֹאמַר לְגוֹי גָּדוֹל, שֶׁלֹּא יִתְחַלֵּף בְּיִשְׂרָאֵל.

יד. וְאַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּר לִזְרֹעַ הַיָּרָק בְּצַד הַכֶּרֶם בְּחוּצָה לָאָרֶץ - הֲרֵי אוֹתוֹ הַיָּרָק הַזָּרוּעַ שָׁם אָסוּר בַּאֲכִילָה, וַאֲפִלּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ; וְהוּא, שֶׁיִּרְאֶה אוֹתוֹ לוֹקֵט וּמוֹכֵר; אֲבָל סְפֵקוֹ מֻתָּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת.

יום שבת קודש א' תשרי ה'תש"ע

הִלְכוֹת כִּלְאַיִם פֶּרֶק ט

א. הַמַּרְכִּיב זָכָר עַל נְקֵבָה שֶׁאֵינָהּ מִינוֹ - בֵּין בִּבְהֵמָה בֵּין בְּחַיָּה וּבְעוֹפוֹת, וַאֲפִלּוּ בְּמִינֵי חַיָּה שֶׁבַּיָּם - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּהֶמְתְּךָ לֹא תַרְבִּיעַ כִּלְאָיִם". וְאֶחָד בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף שֶׁלּוֹ, אוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ. וְאֵינוֹ לוֹקֶה, עַד שֶׁיַּכְנִיס בְּיָדוֹ כְּמִכְחוֹל בִּשְׁפוֹפֶרֶת; אֲבָל אִם הֶעֱלָם זֶה עַל זֶה בִּלְבַד, אוֹ שֶׁעוֹרְרָן בְּקוֹל - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

ב. מֻתָּר לְהַכְנִיס שְׁנֵי מִינִין לְסַהַר [=כלוב] אֶחָד; וְאִם רָאָה אוֹתָן רָבְעוּ זֶה אֶת זֶה, אֵינוֹ זָקוּק לְהַפְרִישָׁן. וְאָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לִתֵּן בְּהֶמְתּוֹ לְגוֹי לְהַרְבִּיעָהּ לוֹ.

ג. מִי שֶׁעָבַר וְהִרְכִּיב בְּהֶמְתּוֹ כִּלְאַיִם, הֲרֵי הַנּוֹלָד מֵהֶן מֻתָּר בַּהֲנָאָה; וְאִם הָיָה מִין טְהוֹרָה עִם מִין טְהוֹרָה - מֻתָּר בַּאֲכִילָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת.

ד. שְׁנֵי מִינֵי בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה שֶׁדּוֹמִין זֶה לָזֶה - אַף עַל פִּי שֶׁמִּתְעַבְּרִין זֶה מִזֶּה, וְדוֹמִין זֶה לָזֶה - הוֹאִיל וְהֵן שְׁנֵי מִינִין, הֲרֵי אֵלּוּ כִּלְאַיִם וְאָסוּר לְהַרְכִּיבָן. כֵּיצַד? הַזְּאֵב עִם הַכֶּלֶב, וְהַכֶּלֶב הַכֵּפְרִי עִם הַשּׁוּעָל, וְהַצְּבָאִים עִם הָעִזִּים, וְהַיְּעֵלִים עִם הָרְחֵלִים, וְהַסּוּס עִם הַפֶּרֶד, וְהַפֶּרֶד עִם הַחֲמוֹר, וְהַחֲמוֹר עִם הָעָרוֹד - אַף עַל פִּי שֶׁדּוֹמִין זֶה לָזֶה, הֲרֵי הֵן כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה.

ה. מִין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִדְּבָרֵי וְיִשּׁוּבִי, כְּגוֹן שׁוֹר הַבָּר עִם הַשּׁוֹר, וְהָרַמְּךָ [מין סוס] עִם הַסּוּס - מֻתָּר לְהַרְכִּיבָן זֶה עִם זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִין אֶחָד. אֲבָל אַוָּז עִם אַוָּז בָּר, כִּלְאַיִם זֶה עִם זֶה; שֶׁהָאַוָּז בֵּיצָיו מִבִּפְנִים, וְאַוָּז הַבָּר בֵּיצָיו מִבַּחוּץ - מִכְּלָל שֶׁהֵם שְׁנֵי מִינִין. וְהַכּוּי [מין שהוא ספק חיה ספק בהמה] - כִּלְאַיִם עִם הַחַיָּה, וְעִם הַבְּהֵמָה; וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק.

ו. הַיְּלוּדִין מִן הַכִּלְאַיִם - אִם הָיוּ אִמּוֹתֵיהֶן מִין אֶחָד, מֻתָּר לְהַרְכִּיבָן זֶה עַל זֶה. וְאִם הָיוּ אִמּוֹתֵיהֶן מִשְּׁנֵי מִינִין, אָסוּר לְהַרְכִּיבָן זֶה עַל זֶה; וְאִם הִרְכִּיב, לוֹקֶה. וְכֵן אִם הִרְכִּיב זֶה הַנּוֹלָד, אֲפִלּוּ עַל מִין אִמּוֹ - לוֹקֶה. כֵּיצַד? פֶּרֶד [נולד מסוס וחמורה] שֶׁאִמּוֹ חֲמוֹר - מֻתָּר לְהַרְכִּיבוֹ עַל פִּרְדָּה שֶׁאִמָּהּ חֲמוֹר, וְאָסוּר לְהַרְכִּיבוֹ אֲפִלּוּ עַל הַחֲמוֹר; אֲבָל פֶּרֶד שֶׁאִמּוֹ סוּס, אָסוּר לְהַרְכִּיבוֹ עַל פִּרְדָּה שֶׁאִמָּהּ חֲמוֹר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. לְפִיכָךְ, הָרוֹצֶה לְהַרְכִּיב פֶּרֶד עַל פִּרְדָּה, אוֹ לִמְשֹׁךְ בִּשְׂתֵּי פִּרְדּוֹת - בּוֹדֵק בְּסִימָנֵי אָזְנַיִם וְזָנָב וְקוֹל: אִם דּוֹמִין זֶה לָזֶה - בְּיָדוּעַ שֶׁאִמָּן מִמִּין אֶחָד, וּמֻתָּרִין.

ז. כָּל הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בִּשְׁנֵי מִינֵי בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה כְּאֶחָד, וְהָיָה אֶחָד מֵהֶן מִין טְהוֹרָה, וְהַשֵּׁנִי מִין טְמֵאָה - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה בְּכָל מָקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמֹר יַחְדָּו". אֶחָד הַחוֹרֵשׁ, אוֹ הַזּוֹרֵעַ, אוֹ הַמּוֹשֵׁךְ בָּהֶן עֲגָלָה אוֹ אֶבֶן כְּאֶחָד; וַאֲפִלּוּ מְשָׁכָן כְּאֶחָד אוֹ הִנְהִיגָן כְּאֶחָד, וַאֲפִלּוּ בְּקוֹל - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "יַחְדָּו", מִכָּל מָקוֹם; אֲבָל הַמְזַוְּגָן [רותם אותם יחדיו], פָּטוּר עַד שֶׁיִּמְשֹׁךְ אוֹ יַנְהִיג.

ח. אֶחָד שׁוֹר וַחֲמוֹר, וְאֶחָד כָּל שְׁנֵי מִינִין שֶׁאֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר - בֵּין בְּהֵמָה עִם בְּהֵמָה, כַּחֲזִיר עִם הַכֶּבֶשׂ, אוֹ חַיָּה עִם חַיָּה, כְּיַחְמוּר עִם הַפִּיל, אוֹ חַיָּה עִם בְּהֵמָה, כְּכֶלֶב עִם הָעֵז אוֹ צְבִי עִם הַחֲזִיר, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - עַל כָּל אֵלּוּ, לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה; שֶׁחַיָּה בִּכְלַל בְּהֵמָה הִיא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת. אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים - כָּל שְׁנֵי מִינִין שֶׁהֵן כִּלְאַיִם בְּהַרְבָּעָה, אֲסוּרִין לַחֲרֹשׁ בָּהֶן כְּאֶחָד וְלִמְשֹׁךְ אוֹתָן וּלְהַנְהִיגָן; וְאִם עָשָׂה בָּהֶן מְלָאכָה כְּאֶחָד, אוֹ מָשַׁךְ, אוֹ הִנְהִיג - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. וְאָסוּר לְהַנְהִיג בְּהֵמָה מִן הַיַּבָּשָׁה עִם חַיָּה שֶׁבַּיָּם, כְּגוֹן עֵז עִם שִׁבּוּט; וְאִם עָשָׂה, פָּטוּר.

ט. עֲגָלָה שֶׁהָיוּ מוֹשְׁכִין אוֹתָהּ כִּלְאַיִם - הַיּוֹשֵׁב בָּעֲגָלָה לוֹקֶה, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִנְהִיג; שֶׁשִּׁיבָתוֹ גּוֹרֶמֶת לַבְּהֵמָה שֶׁתִּמְשֹׁךְ הָעֲגָלָה. וְכֵן אִם הָיָה אֶחָד יוֹשֵׁב בָּעֲגָלָה, וְאֶחָד מַנְהִיג - שְׁנֵיהֶן לוֹקִין; וַאֲפִלּוּ מֵאָה שֶׁהִנְהִיגוּ כִּלְאַיִם כְּאֶחָד, כֻּלָּן לוֹקִין.

י. מֻתָּר לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּאָדָם וּבְהֵמָה אוֹ חַיָּה כְּאֶחָד - כְּגוֹן אָדָם שֶׁחוֹרֵשׁ עִם הַשּׁוֹר, אוֹ מוֹשֵׁךְ עֲגָלָה עִם הַחֲמוֹר, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּשׁוֹר וּבַחֲמֹר יַחְדָּו", לֹא בְּאָדָם וַחֲמוֹר אוֹ בְּאָדָם וְשׁוֹר.

יא. בְּהֵמַת פְּסוּלֵי הַמִּקְדָּשִׁין - אַף עַל פִּי שֶׁהִיא גּוּף אֶחָד, הַכָּתוּב עָשָׂה אוֹתָהּ כִּשְׁנֵי גּוּפִין; מִפְּנֵי שֶׁהָיְתָה קֹדֶשׁ, נַעֲשֵׂית כְּקֹדֶשׁ וְחוֹל מְעֹרָבִין זֶה בָּזֶה; וְנִמְצֵאת בְּהֵמָה זוֹ, כִּבְהֵמָה טְמֵאָה עִם הַטְּהוֹרָה הַמְעֹרָבִין כְּאֶחָד - הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "וְאִם כָּל בְּהֵמָה טְמֵאָה, אֲשֶׁר לֹא יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַה'", מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בִּפְסוּלֵי הַמִּקְדָּשִׁין. לְפִיכָךְ, הַחוֹרֵשׁ בְּשׁוֹר פְּסוּלֵי הַמִּקְדָּשִׁין, אוֹ הַמַּרְבִּיעַ בּוֹ - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה מִשּׁוּם כִּלְאַיִם; וְאִסּוּר זֶה, מִדִּבְרֵי קַבָּלָה.

הִלְכוֹת כִּלְאַיִם פֶּרֶק י

א. אֵין אִסּוּר בְּכִלְאֵי בְּגָדִים, אֶלָּא צֶמֶר וּפִשְׁתִּים בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז, צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו". וְיֵשׁ בִּכְרָכֵי הַיָּם כְּמוֹ צֶמֶר שֶׁגָּדֵל עַל הָאֲבָנִים שֶׁבְּיָם הַמֶּלַח [ים שמימיו מלוחים], תַּבְנִיתוֹ כְּתַבְנִית הַזָּהָב, וְהוּא רַךְ בְּיוֹתֵר, וְכָלָךְ שְׁמוֹ; וְאָסוּר עִם הַפִּשְׁתָּן מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן, שֶׁהוּא דּוֹמֶה לְצֶמֶר רְחֵלִים. וְכֵן הַשִּׁירַיִם [=משי] וְהַכָּלָךְ, אֲסוּרִין מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן.

ב. רְחֵל בַּת עֵז - צֶמֶר שֶׁלָּהּ, אֵין לוֹקִין עָלָיו מִשּׁוּם כִּלְאַיִם; אֲבָל אָסוּר הוּא מִדִּבְרֵיהֶם, מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן. כֵּיצַד שֶׁנִּתְחַבֵּר הַצֶּמֶר עִם הַפִּשְׁתָּן צַד חִבּוּר בָּעוֹלָם - הֲרֵי זֶה כִּלְאַיִם מִן הַתּוֹרָה. כֵּיצַד? צֶמֶר וּפִשְׁתִּים שֶׁטָּרְפָן [=ערבם] זֶה בָּזֶה, וְשָׁעָ [סרקם והחליקם] אוֹתָן, וְעָשָׂה מֵהֶן לְבָדִין - הֲרֵי אֵלּוּ כִּלְאַיִם; טְרָפָן, וְטָוָה אוֹתָן כְּאֶחָד, וְאָרַג בֶּגֶד מִטְּוִי זֶה - הֲרֵי זֶה כִּלְאַיִם.

ג. תָּפַר בֶּגֶד שֶׁל צֶמֶר בְּשֶׁל פִּשְׁתָּן, אֲפִלּוּ תְּפָרָן בְּמֶשִׁי, אוֹ שֶׁתָּפַר בֶּגֶד צֶמֶר בְּחוּטֵי פִּשְׁתָּן, אוֹ בֶּגֶד פִּשְׁתִּים בְּחוּטֵי צֶמֶר, אוֹ קָשַׁר חוּט צֶמֶר בְּחוּטֵי פִּשְׁתִּים אוֹ גְּדָלָן, אֲפִלּוּ נָתַן צֶמֶר וּפִשְׁתִּים בְּשֵׂק אוֹ בְּקַפָּה וּכְרָכָן - הֲרֵי אֵלּוּ כִּלְאַיִם. וַאֲפִלּוּ קָשַׁר גְּדִיל שֶׁל צֶמֶר בְּגַדִּיל שֶׁל פִּשְׁתָּן, אַף עַל פִּי שֶׁהָרְצוּעָה בָּאֶמְצַע, וְכֵן אִם קָפַל בִּגְדֵי צֶמֶר וּפִשְׁתָּן, וּקְשָׁרָן - הֲרֵי אֵלּוּ כִּלְאַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו", מִכָּל מָקוֹם [בכל מצב] - כֵּיוָן שֶׁנִּתְאַחֵד, נֶאֱסָר.

ד. וּמִנַּיִן שֶׁכָּל אִסּוּרִין אֵלּוּ שֶׁל תּוֹרָה? שֶׁהֲרֵי צָרַךְ הַכָּתוּב לְהַתִּיר כִּלְאַיִם בְּצִיצִית, כְּמוֹ שֶׁלָּמְדוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, שֶׁלֹּא נִסְמְכָה פָּרָשַׁת כִּלְאַיִם לְפָרָשַׁת צִיצִית, אֶלָּא לְהַתִּיר כִּלְאַיִם בַּצִּיצִית; וְהַצִּיצִית, חוּטִין קְשׁוּרִין בִּלְבַד הֵן - מִכְּלָל, שֶׁחִבּוּר כָּזֶה שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם מִצְוָה אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, שֶׁאֵינוֹ מְמַעֵט בַּתּוֹרָה דָּבָר שֶׁהוּא אָסוּר מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

ה. הַכִּלְאַיִם, אֵין לוֹ שִׁעוּר; אֲפִלּוּ חוּט כָּל שֶׁהוּא שֶׁל צֶמֶר בְּבֶגֶד גָּדוֹל שֶׁל פִּשְׁתָּן, אוֹ שֶׁל פִּשְׁתָּן בְּצֶמֶר - אָסוּר.

ו. צֶמֶר רְחֵלִים וְצֶמֶר גְּמַלִּים וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁטָּרְפָן זֶה בָּזֶה, וְטָוָה מֵהֶן טְוִי - אִם הָיָה הַחֵצִי מִן הָרְחֵלִים - הֲרֵי הַכֹּל כְּצֶמֶר, וַהֲרֵי הוּא כִּלְאַיִם עִם הַפִּשְׁתָּן. וְאִם הָיָה הָרֹב מִן הַגְּמַלִּים - מֵתֵר לְעָרְבוֹ עִם הַפִּשְׁתָּן, מִפְּנֵי שֶׁצּוּרַת הַכֹּל צוּרַת צֶמֶר גְּמַלִּים; וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לְנִימוֹת [=שערות] שֶׁל צֶמֶר הַמְעֹרָבִין בָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן חוּטֵי צֶמֶר.

ז. לְפִיכָךְ, עוֹרוֹת הַכְּבָשִׂים שֶׁעוֹשִׂין מֵהֶן בְּגָדִים - אַף עַל פִּי שֶׁתּוֹפְרִין אוֹתָן בְּפִשְׁתָּן, מֻתָּרִין; וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לְנִימוֹת שֶׁל צֶמֶר, אַף עַל פִּי שֶׁנִּכְרְכוּ בְּכֹלַל חוּט הַפִּשְׁתָּן שֶׁתָּפְרוּ בּוֹ, שֶׁהֲרֵי בָּטְלוּ בְּמִעוּטָן.

ח. וְכֵן הַקַּנַּבּוֹס וְהַפִּשְׁתָּן שֶׁטָּרְפָן זֶה בָּזֶה - אִם רֹב מִן הַקַּנַּבּוֹס, מֻתָּר לֶאֱרֹג הַטָּוִי מֵהֶן עִם חוּטֵי צֶמֶר; וְאִם הָיָה מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה, אָסוּר.

ט. הָעוֹשֶׂה בֶּגֶד כֵּלוֹ צֶמֶר גְּמַלִּים, אוֹ צֶמֶר אַרְנָבִים, אוֹ קַנַּבּוֹס, וְאָרַג בּוֹ חוּט שֶׁל צֶמֶר מִצַּד זֶה, וְחוּט שֶׁל פִּשְׁתָּן מִצַּד זֶה - הֲרֵי זֶה אָסוּר מִשּׁוּם כִּלְאַיִם.

י. בֶּגֶד צֶמֶר שֶׁנִּפְרַם [נקרע] - מֻתָּר לִפְרֹף [לחבר] אוֹתוֹ בְּחוּט פִּשְׁתָּן, וְקוֹשֵׁר [את החוט מסביבם, באופן שניתן להפריד את חלקי הבגד מבלי להתיר הקשר]; אֲבָל לֹא יִתְפֹּר.

יא. לוֹבֵשׁ אָדָם בֶּגֶד צֶמֶר וּבֶגֶד פִּשְׁתָּן, וְחוֹגֵר עֲלֵיהֶן מִבַּחוּץ - וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִטְרֹף [=יערבב] אֶת הַמְּשִׁיחָה [שרוך של שני הבגדים], וְיִקְשֹׁר בָּהּ בֵּין כְּתֵפָיו.

יב. כִּלְאֵי בְּגָדִים - מֻתָּר לַעֲשׂוֹתָן וּלְמָכְרָן, וְאֵין אָסוּר אֶלָּא לִלְבֹּשׁ אוֹתָן אוֹ לְהִתְכַּסּוֹת בָּהֶן בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז", וְנֶאֱמַר: "לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ" - הָעֲלָיָה שֶׁהִיא דֶּרֶךְ לְבִישָׁה. אֲבָל אֹהֶל שֶׁהוּא כִּלְאַיִם, מֻתָּר לֵישֵׁב תַּחְתָּיו; וְכֵן מֻתָּר מִן הַתּוֹרָה לֵישֵׁב עַל מַצָּעוֹת שֶׁל כִּלְאַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ", אֲבָל אַתָּה מַציעוֹ תַּחְתֶּיךָ. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, אֲפִלּוּ עֶשֶׂר מַצָּעוֹת זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ, וְהַתַּחְתּוֹן שֶׁבָּהֶם כִּלְאַיִם - אָסוּר לֵישֵׁב עַל הָעֶלְיוֹן, שֶׁמָּא תִּכָּרֵךְ נִימָה עַל בְּשָׂרוֹ.

יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּרַכִּין, כְּגוֹן יְרִיעוֹת וּשְׂמָלוֹת. אֲבָל אִם הָיוּ קָשִׁין וְאֵינָן נִכְרָכִין, כְּגוֹן כָּרִים וּכְסָתוֹת - מֻתָּר לֵישֵׁב עֲלֵיהֶן וּלְהָסֵב; וְהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּשָׂרוֹ נוֹגֵעַ בָּהֶן.

יד. וְכֵן הַפָּרֹכֶת שֶׁהִיא כִּלְאַיִם - אִם הָיְתָה רַכָּה, אֲסוּרָה; שֶׁמָּא יִסָּמֵךְ לָהּ הַשַּׁמָּשׁ, וְתַעֲלֶה עַל בְּשָׂרוֹ. וְאִם הָיְתָה קָשָׁה שֶׁאֵינָהּ נִכְרֶכֶת, מֻתֶּרֶת.

טו. מִנְעָל שֶׁהוּא כִּלְאַיִם, וְאֵין לוֹ עָקֵב - מֻתָּר לְלָבְשׁוֹ; שֶׁעוֹר הָרֶגֶל קָשֶׁה הוּא, וְאֵינוֹ נֶהֱנֶה כִּשְׂאָר עוֹר הַגּוּף.

טז. תּוֹפְרֵי כְּסוּת [של כלאים], תּוֹפְרִין כְּדַרְכָּן [כהרגלם] - וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוְּנוּ [להנות מהכסות המונח עליהם] בַּחֲמָה מִפְּנֵי הַחַמָּה, וּבַגְּשָׁמִים מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים; וְהַצְּנוּעִין [=המהדרים], תּוֹפְרִין בָּאָרֶץ [תוך הקפדה שלא להניח על גופם]. וְכֵן מוֹכְרֵי כְּסוּת, מוֹכְרִין כְּדַרְכָּן - וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוְּנוּ בַּחַמָּה שֶׁיַּציל לָהֶן הַכִּלְאַיִם שֶׁעַל כִּתְפֵיהֶן מִן הַחַמָּה, וְלֹא יִתְכַּוְּנוּ בַּגְּשָׁמִים לְהִתְחַמֵּם בּוֹ; וְהַצְּנוּעִין, מַפְשִׁילִין בְּמַקֵּל.

יז. לֹא יִקַּח אָדָם בֵּיצָה כְּשֶׁהִיא [חמה ומונחת] בְּבֶגֶד כִּלְאַיִם - שֶׁהֲרֵי הוּא נֶהֱנֶה בַּכִּלְאַיִם [של הבגד המפריד את גופו] מִפְּנֵי הַחַמָּה [שלא יכווה מחום הביצה] אוֹ מִפְּנֵי הַצִּנָּה [שבחורף, שחום הביצה מחמם את הבגד, והבגד מחמם את גופו]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יח. לֹא יִלְבֹּשׁ אָדָם כִּלְאַיִם עֲרָאי, וַאֲפִלּוּ עַל גַּבֵּי עֲשָׂרָה בְּגָדִים, שֶׁאֵינוֹ מְהַנֵּהוּ כֻּלּוּם, וַאֲפִלּוּ לִגְנֹב אֶת הַמֶּכֶס; וְאִם לָבַשׁ כֵּן, לוֹקֶה.

יט. אֵין אָסוּר מִשּׁוּם כִּלְאַיִם, אֶלָּא בְּגָדִים שֶׁהֵן דֶּרֶךְ חִמּוּם - כְּגוֹן הַכֻּתֹּנֶת, וְהַמִּצְנֶפֶת, וְהַמִּכְנָסַיִם, וְהָאַבְנֵט, וְהַשִּׂמְלָה, וּבְגָדִים שֶׁמְּחַפִּין בָּהֶן אֶת הַשּׁוֹקִים וְאֶת הַיָּדַיִם וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. אֲבָל צִלְצוּלִין [=חגורות] קְטַנִּים שֶׁעוֹשִׂין אוֹתָן הָעָם בְּבֵית יָד שֶׁלָּהֶן, לִצְרוֹר בָּהֶן אֶת הַמָּעוֹת, אוֹ לִצְרוֹר בָּהֶן אֶת הַתְּבָלִין, וּסְמַרְטוּט שֶׁמַּנִּיחִין עָלָיו רִטְיָה אוֹ מְלוּגְמָה אוֹ אִסְפְּלוֹנִית [מיני תחבושת] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין, אַף עַל פִּי שֶׁבְּשָׂרוֹ נוֹגֵעַ בָּהֶן; שֶׁהֲרֵי אֵין דֶּרֶךְ חִמּוּם בְּכָךְ.

כ. צִיץ [רצועה המקיפה את הראש] שֶׁל עוֹר אוֹ מֶשִׁי וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁתָּלָה בָּהֶן חוּטֵי צֶמֶר וְחוּטֵי פִּשְׁתָּן מְדֻלְדָּלִין עַל פְּנֵי הָאָדָם, כְּדֵי לְהַפְרִיחַ הַזְּבוּבִין - אֵין בּוֹ מִשּׁוּם כִּלְאַיִם; שֶׁאֵין דֶּרֶךְ חִמּוּם בְּכָךְ.

כא. הַמַּנְהִיג בְּהֵמוֹת וּמַכְנִיס חֲבָלִים לְתוֹךְ יָדוֹ, מֵהֶן פִּשְׁתִּים וּמֵהֶן צֶמֶר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁכּוֹרְכָן עַל יָדוֹ; אֲבָל אִם קְשָׁרָן כֻּלָּן - נַעֲשׂוּ כִּלְאַיִם, וְאָסוּר לוֹ לְכוֹרְכָן עַל יָדוֹ.

כב. מִטְפָּחוֹת שֶׁמְּקַנְּחִין בָּהֶן אֶת הַיָּדַיִם, וּמִטְפָּחוֹת שֶׁמְּסַפְּגִין בָּהֶן הַכֵּלִים וְהַקַּרְקָעוֹת, וּמִטְפָּחוֹת סֵפֶר תּוֹרָה, וּמִטְפָּחוֹת הַסַּפָּרִים - אֲסוּרִין מִשּׁוּם כִּלְאַיִם; שֶׁהֲרֵי הַיָּדַיִם נוֹגְעוֹת בָּהֶן, וְהֵן נִכְרָכִין עַל הַיָּד תָּמִיד וּמְחַמְּמִין.

כג. אוֹתוֹת [=סימנים] שֶׁעוֹשִׂין הַכּוֹבְסִין וְהַגַּרְדִּין [=אורגים] בַּבְּגָדִים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה כָּל אֶחָד מַכִּיר אֶת שֶׁלּוֹ - אִם הָיְתָה אוֹת שֶׁל צֶמֶר בְּפִשְׁתָּן, אוֹ פִּשְׁתָּן בְּצֶמֶר - הֲרֵי זֶה אָסוּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב אֶצְלוֹ.

כד. בֶּגֶד צֶמֶר שֶׁחִבְּרוֹ עִם בֶּגֶד פִּשְׁתָּן, בִּתְכִיפָה [=תפירה] אַחַת - אֵינוֹ חִבּוּר, וְאֵין זֶה כִּלְאַיִם; קִבֵּץ שְׁנֵי רָאשֵׁי הַחוּט כְּאֶחָד, אוֹ שֶׁתָּכַף שְׁתֵּי תְּכִיפוֹת - הֲרֵי זֶה כִּלְאַיִם.

כה. מֻתָּר לַעֲשׂוֹת מִן הַכִּלְאַיִם תַּכְרִיכִין לְמֵת, שֶׁאֵין עַל הַמֵּתִים מִצְוָה; וְלַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ מַרְדַּעַת לַחֲמוֹר, וְיוֹשֵׁב עָלֶיהָ; וְהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּשָׂרוֹ נוֹגֵעַ בָּהּ. וְלֹא יַנִּיחַ מַרְדַּעַת זוֹ עַל כְּתֵפוֹ, אֲפִלּוּ לְהוֹצִיא עָלֶיהָ אֶת הַזֶּבֶל.

כו. הַמֵּת וְהַבְּהֵמָה שֶׁהָיוּ מְלֻבָּשִׁין כִּלְאַיִם, מֻתָּר לְנַשְּׂאָן עַל כְּתֵפוֹ.

כז. בֶּגֶד צֶמֶר שֶׁאָבַד בּוֹ חוּט פִּשְׁתָּן, אוֹ בֶּגֶד פִּשְׁתָּן שֶׁאָבַד בּוֹ חוּט צֶמֶר - הֲרֵי זֶה לֹא יִמְכְּרֶנּוּ לְגוֹי, שֶׁמָּא יִמְכְּרֶנּוּ הַגּוֹי לְיִשְׂרָאֵל; וְלֹא יַעֲשֶׂנּוּ מַרְדַּעַת לַחֲמוֹר, שֶׁמָּא יִמְצָא אוֹתוֹ אַחֵר וְיִקְרָעֶנּוּ מֵעַל הַמַּרְדַּעַת וְיִלְבָּשֶׁנּוּ - שֶׁהֲרֵי אֵין הַכִּלְאַיִם נִכָּר בּוֹ. וְכֵיצַד הִיא תַּקָּנַת בֶּגֶד זֶה? צוֹבְעוֹ - שֶׁאֵין הַצֶּמֶר וְהַפִּשְׁתִּים עוֹלִין בְּצֶבַע אֶחָד - וּמִיָּד הוּא נִכָּר לוֹ, וְשׁוֹמְטוֹ; וְאִם לֹא נִכָּר, הֲרֵי זֶה מֻתָּר, שֶׁמָּא נִשְׁמַט וְהָלַךְ לוֹ, שֶׁהֲרֵי בָּדַק וְלֹא מְצָאוֹ. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּכִיאוֹת אֲסוּרוֹת, שֶׁכָּל אִסּוּרֵי סְפֵקוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים; וּלְפִיכָךְ הֵקֵלּוּ בְּסָפֵק זֶה.

כח. הַלּוֹקֵחַ כְּלֵי צֶמֶר מִן הַגּוֹיִם - צָרִיךְ לְבָדְקָן יָפֶה יָפֶה, שֶׁמָּא תְּפוּרִין הֵן בְּפִשְׁתָּן.

כט. הָרוֹאֶה כִּלְאַיִם שֶׁל תּוֹרָה עַל חֲבֵרוֹ - אֲפִלּוּ הָיָה מְהַלֵּךְ בַּשּׁוּק - קוֹפֵץ לוֹ, וְקוֹרְעוֹ עָלָיו מִיָּד, וַאֲפִלּוּ הָיָה רַבּוֹ שֶׁלְּמְדוֹ חָכְמָה; שֶׁאֵין כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת דּוֹחֶה אִסּוּר לֹא תַעֲשֶׂה הַמְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה. וְלָמָּה נִדְחֶה בְּהֵשֵׁב אֲבֵדָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר? מִפְּנֵי שֶׁהוּא לָאו שֶׁל מָמוֹן; וְלָמָּה נִדְחֶה בְּטֻמְאַת מֵת? הוֹאִיל וּפָרַט הַכָּתוּב וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: "לַאֲחֹתוֹ" אֵינוֹ מְטַמֵּא, אֲבָל מְטַמֵּא לְמֵת מִצְוָה. אֲבָל דָּבָר שֶׁאִסּוּרוֹ מִדִּבְרֵיהֶם - הֲרֵי הוּא נִדְחֶה מִפְּנֵי כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת בְּכָל מָקוֹם; וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה "לֹא תָסוּר מִן הַדָּבָר", הֲרֵי לָאו זֶה נִדְחֶה מִפְּנֵי כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה עָלָיו שַׁעַטְנֵז שֶׁל דִּבְרֵיהֶם - אֵינוֹ קוֹרְעוֹ עָלָיו בַּשּׁוּק, וְאֵינוֹ פּוֹשֵׁט בַּשּׁוּק, עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ; וְאִם הָיָה שֶׁל תּוֹרָה, פּוֹשְׁטוֹ מִיָּד.

ל. הַלּוֹבֵשׁ כִּלְאַיִם, אוֹ הַמִּתְכַּסֶּה בּוֹ - לוֹקֶה; הָיָה לָבוּשׁ בְּכִלְאַיִם כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא אַחַת. הוֹצִיא רֹאשׁוֹ מִן הַבֶּגֶד וְהֶחְזִירוֹ, הוֹצִיא רֹאשׁוֹ וְהֶחְזִירוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פָּשַׁט הַבֶּגֶד כֻּלּוֹ, הֲרֵי זֶה חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁהוּא חַיָּב אַחַת עַל כָּל הַיּוֹם? בְּשֶׁהִתְרוּ בּוֹ הַתְרָאָה אַחַת; אֲבָל אִם הִתְרוּ בּוֹ וְאָמְרוּ לוֹ: 'פְּשֹׁט'! 'פְּשֹׁט'! וְהוּא לָבוּשׁ בּוֹ, וְשָׁהָה כְּדֵי לִפְשֹׁט וְלִלְבֹּשׁ אַחֵר שֶׁהִתְרוּ בּוֹ - הֲרֵי זֶה חַיָּב עַל כָּל שְׁהִיָּה וּשְׁהִיָּה שֶׁהִתְרוּ בּוֹ עָלֶיהָ, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פָּשַׁט.

לא. הַמַּלְבִּישׁ אֶת חֲבֵרוֹ כִּלְאַיִם - אִם הָיָה הַלּוֹבֵשׁ מֵזִיד - הַלּוֹבֵשׁ לוֹקֶה, וְהַמַּלְבִּישׁ עוֹבֵר מִשּׁוּם "וְלִפְנֵי עִוֵּר, לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל"; וְאִם לֹא יָדַע הַלּוֹבֵשׁ שֶׁהַבֶּגֶד כִּלְאַיִם, וְהַמַּלְבִּישׁ מֵזִיד - הַמַּלְבִּישׁ לוֹקֶה, וְהַלּוֹבֵשׁ פָּטוּר.

לב. כֹּהֲנִים שֶׁלָּבְשׁוּ בִּגְדֵי כְּהֻנָּה שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה - אֲפִלּוּ בַּמִּקְדָּשׁ - לוֹקִין, מִפְּנֵי הָאַבְנֵט שֶׁהוּא כִּלְאַיִם; וְלֹא הֻתְּרוּ בּוֹ אֶלָּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה, שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה כְּמוֹ הַצִּיצִית.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן

הִלְכוֹת מַתְּנוֹת עֲנִיִּים

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹות - שֶׁבַע מִצְוֹות עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פֵּרָטָן: (א) לְהַנִּיחַ פֵּאָה; (ב) שֶׁלֹּא יְכַלֶּה הַפֵּאָה; (ג) לְהַנִּיחַ לֶקֶט; (ד) שֶׁלֹּא יְלַקֵּט הַלֶּקֶט; (ה) לַעֲזֹב עוֹלְלוֹת בַּכֶּרֶם; (ו) שֶׁלֹּא יְעוֹלֵל הַכֶּרֶם; (ז) לַעֲזֹב פֶּרֶט הַכֶּרֶם; (ח) שֶׁלֹּא יְלַקֵּט פֶּרֶט הַכֶּרֶם; (ט) לְהַנִּיחַ הַשִּׁכְחָה; (י) שֶׁלֹּא יָשׁוּב לָקַחַת הַשִּׁכְחָה; (יא) לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר לָעֲנִיִּים; (יב) לִתֵּן צְדָקָה כְּמִסַּת יָד; (יג) שֶׁלֹּא יְאַמֵּץ לְבָבוֹ עַל הָעָנִי. וּבֵאוּר מִצְוֹות אֵלּוּ - בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

הִלְכוֹת מַתְּנוֹת עֲנִיִּים פֶּרֶק א

א. הַקּוֹצֵר אֶת שָׂדֵהוּ - לֹא יְקַצֵּר כָּל הַשָּׂדֶה כֻּלָּהּ, אֶלָּא יַנִּיחַ קָמָה מְעַט לָעֲנִיִּים בְּסוֹף הַשָּׂדֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ"; אֶחָד הַקּוֹצֵר, וְאֶחָד הַתּוֹלֵשׁ. וְזֶה שֶׁמַּנִּיחַ, הוּא הַנִּקְרָא 'פֵּאָה'.

ב. וּכְשֵׁם שֶׁמַּנִּיחַ בַּשָּׂדֶה - כָּךְ מַנִּיחַ בָּאִילָנוֹת כְּשֶׁאוֹסֵף אֶת פֵּרוֹתֵיהֶן, מְעַט לָעֲנִיִּים. עָבַר וְקָצַר אֶת כָּל הַשָּׂדֶה, אוֹ אָסַף כָּל פֵּרוֹת הָאִילָן - לוֹקֵחַ מִמֶּה שֶׁקָּצַר אוֹ אָסַף מְעַט, וְנוֹתְנוֹ לָעֲנִיִּים; שֶׁנִּתְּנָתוּ מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם". וַאֲפִלּוּ טָחַן הַקֶּמַח וְלָשׁוֹ, וְאָפָהוּ פַּת - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן פֵּאָה מִן הַפַּת לָעֲנִיִּים.

ג. אָבַד כָּל הַקָּצִיר שֶׁקָּצַר, אוֹ נִשְׂרַף, קֹדֶם שֶׁיִּתֵּן הַפֵּאָה - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה; שֶׁהֲרֵי עָבַר עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְקַיֵּם עֲשֵׂה שֶׁנִּתַּק לוֹ.

ד. וְכֵן בְּלֶקֶט, כְּשֶׁקּוֹצֵר וּמְאַלֵּם [- אלומות] - לֹא יְלַקֵּט הַשִּׁבֳּלִים הַנּוֹפְלוֹת בִּשְׁעַת הַקָּצִיר, אֶלָּא יַנִּיחֵם לָעֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט". עָבַר וְלִקְּטָן - אֲפִלּוּ טָחַן וְאָפָה - נוֹתֵן לָעֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם"; אָבְדוּ אוֹ נִשְׂרְפוּ אַחַר שֶׁלִּקְּטָן, קֹדֶם שֶׁיִּתֵּן לָעֲנִיִּים - לוֹקֶה.

ה. וְכֵן בְּפֶרֶט שֶׁנִּפְרַט מִן הָעֲנָבִים בִּשְׁעַת הַבְּצִירָה, וְכֵן בְּעוֹלֵלוֹת - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל, וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט; לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם". וְכֵן הַמַּעֲמֵר [חבילות], וְשָׁכַח אֲלֻמָּה אַחַת בַּשָּׂדֶה - הֲרֵי זֶה לֹא יִקָּחֶנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה, לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ". עָבַר וּלְקָחוֹ - אֲפִלּוּ טְחָנוֹ וְאָפָהוּ, הֲרֵי זֶה נוֹתְנוֹ לָעֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה", זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכֵּלָּן מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה; וְאִם לֹא קִיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהֶן, לוֹקֶה.

ו. כְּשֵׁם שֶׁהַשִּׁכְחָה בָּעֲמָרִין, כָּךְ הִיא בַּקֶּמָה - אִם שָׁכַח מִקְצָת הַקֶּמָה וְלֹא קְצָרָהּ, הֲרֵי זוֹ לָעֲנִיִּים. וּכְשֵׁם שֶׁהַשִּׁכְחָה בַּתְּבוּאָה וְכֵיוֹצֵא בָהּ - כָּךְ יֵשׁ שִׁכְחָה לָאִילָנוֹת כֻּלָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי תַחְבֹּט זֵיתְךָ, לֹא תְפָאֵר אַחֲרֶיךָ" [ודרשו: "אחריך" זו שכחה]; וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הָאִילָנוֹת, שֶׁיֵּשׁ לָהֶן שִׁכְחָה כַּזֵּיתִים.

ז. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁאַרְבַּע מַתָּנוֹת לָעֲנִיִּים בַּכֶּרֶם - הַפֶּרֶט, וְהָעוֹלֵלוֹת, וְהַפֵּאָה, וְהַשִּׁכְחָה; וְשָׁלֹשׁ מַתָּנוֹת בַּתְּבוּאָה - הַלֶּקֶט, וְהַשִּׁכְחָה, וְהַפֵּאָה; וּשְׁתַּיִם בִּשְׁאָר הָאִילָנוֹת - הַשִּׁכְחָה, וְהַפֵּאָה.

ח. כָּל מַתְּנוֹת עֲנִיִּים אֵלּוּ - אֵין בָּהֶן טוֹבַת הֲנָיָה לַבְּעָלִים [=אין לו רשות לתתם למי שירצה על מנת שיחזיק לו טובה], אֶלָּא הָעֲנִיִּים בָּאִין וְנוֹטְלִין אוֹתָן עַל כָּרְחָן שֶׁל בְּעָלִים; וַאֲפִלּוּ עָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, מוֹצִיאִין אוֹתָן מִיָּדוֹ.

ט. כָּל גֵּר הָאָמוּר בְּמַתְּנוֹת עֲנִיִּים, אֵינוֹ אֶלָּא גֵּר צֶדֶק - שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר בְּמַעֲשֵׂר: "וּבָא הַלֵּוִי וְהַגֵּר", מַה לֵּוִי בֶּן בְּרִית אַף הַגֵּר בֶּן בְּרִית. וְאַף עַל פִּי כֵן, אֵין מוֹנְעִין עָנְיֵי גוֹיִם מִמַּתְּנוֹת אֵלּוּ, אֶלָּא בָּאִין בִּכְלַל עָנְיֵי יִשְׂרָאֵל וְנוֹטְלִין אוֹתָן - מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם.

י. נֶאֱמַר בְּמַתְּנוֹת עֲנִיִּים: "לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם", כָּל זְמַן שֶׁהָעֲנִיִּים תּוֹבְעִין אוֹתָן. פָּסְקוּ הָעֲנִיִּים מִלְּבַקֵּשׁ וְלַחְזֹר עֲלֵיהֶן - הֲרֵי הַנִּשְׁאָר מֵהֶן מֻתָּר לְכָל אָדָם; שֶׁאֵין גּוּפָן קָדוֹשׁ כִּתְרוּמוֹת. וְאֵינוֹ חַיָּב לִתֵּן דְּמֵיהֶן; שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהֶן "וְנָתַן לָעֲנִיִּים", אֶלָּא "תַּעֲזֹב אֹתָם"; וְאֵינוֹ מְצַוֶּה לַעֲזֹב אוֹתָן לְחַיָּה וּלְעוֹפוֹת אֶלָּא לָעֲנִיִּים, וַהֲרֵי אֵין עֲנִיִּים.

יא. וּמֵאֵימָתַי כָּל אָדָם מֻתָּרִין בְּלֶקֶט? מִשֶּׁיִּכָּנְסוּ הַמְּלַקְּטִים הַשְּׁנִיִּים וּילַקְּטוּ אַחַר מְלַקְּטִים הָרִאשׁוֹנִים, וְיָצְאוּ. וּמֵאֵימָתַי כָּל אָדָם מֻתָּרִין בְּפֶרֶט וּבְעוֹלֵלוֹת? מִשֶּׁיְּהַלְּכוּ הָעֲנִיִּים בַּכֶּרֶם וְיָבוֹאוּ, הַנִּשְׁאָר אַחֲרֵי כֵן מֻתָּר לְכָל אָדָם. וּמֵאֵימָתַי כָּל אָדָם מֻתָּרִין בִּשְׁכִחָה שֶׁל זֵיתִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל? אִם שָׁכַח אוֹתָהּ בְּרֹאשׁ הַזַּיִת - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בָּהּ מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵו, שֶׁהוּא זְמַן רְבִיעָה [מטר] שְׁנִיָּה בְּשָׁנָה אֲפִלָּה [כלומר: המועד השני לירידת המטר בשנה שהגשמים מאחרים]; אֲבָל צִבּוּרֵי זֵיתִים שֶׁיִּשָּׁכְחוּ תַּחַת הָאִילָן, הֲרֵי זֶה מֻתָּר בָּהֶן מִשֶּׁיִּפְסְקוּ עֲנִיִּים מִלְּחַזֵּר אַחֲרֵיהֶן.

יב. כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ לָעֲנִי לִטֹּל שִׁכְחַת הַזֵּיתִים הַמֻּנָּחוֹת בָּאָרֶץ תַּחַת הָאִילָנוֹת - נוֹטֵל, וְאַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר הֻתַּר כָּל אָדָם בַּשִּׁכְחָה שֶׁבְּרֹאשׁ הָאִילָנוֹת; וְכָל זְמַן שֶׁיֵּשׁ לוֹ לִטֹּל שִׁכְחָה שֶׁבְּרֹאשׁ הָאִילָן - נוֹטֵל, וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן אֵין לוֹ שִׁכְחָה תַּחְתָּיו.

יג. מַתְּנוֹת עֲנִיִּים שֶׁבַּשָּׂדֶה שֶׁאֵין הָעֲנִיִּים מַקְפִּידִין עֲלֵיהֶן - הֲרֵי הֵן שֶׁל בַּעַל הַשָּׂדֶה, וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא פָּסְקוּ הָעֲנִיִּים מִלְּחַזֵּר עַל מַתְּנוֹתֵיהֶן.

יד. כָּל מַתְּנוֹת עֲנִיִּים הָאֵלּוּ - אֵינָן נוֹהֲגוֹת מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כִּתְרוּמוֹת וּכְמַעֲשְׂרוֹת; הֲרֵי הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וּבְקַצְרְכֶם אֶת קְצִיר אַרְצְכֶם", וְ"כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְשָׂדֶךָ". וּכְבָר נִתְפָּרֵשׁ בַּתַּלְמוּד, שֶׁהַפֵּאָה נוֹהֶגֶת בְּחוּצָה לָאָרֶץ מִדִּבְרֵיהֶם; וְיֵרֵאָה לִי, שֶׁהוּא הַדִּין לִשְׁאָר מַתְּנוֹת עֲנִיִּים אֵלּוּ, שֶׁהֵן נוֹהֲגוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

טו. כַּמָּה הוּא שִׁעוּר הַפֵּאָה? מִן הַתּוֹרָה, אֵין לָהּ שִׁעוּר; אֲפִלּוּ הִנִּיחַ שִׁבֹּלֶת אַחַת, יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. אֲבָל מִדִּבְרֵיהֶם, אֵין פָּחוֹת מֵאֶחָד מִשִּׁשִּׁים, בֵּין בָּאָרֶץ, בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ; וּמוֹסִיף עַל הָאֶחָד מִשִּׁשִּׁים לְפִי גֹּדֶל הַשָּׂדֶה, וּלְפִי רֹב הָעֲנִיִּים, וּלְפִי בְּרִכַּת הַזֶּרַע. כֵּיצַד? שָׂדֶה שֶׁהִיא קְטַנָּה בְּיוֹתֵר, שֶׁאִם הִנִּיחַ מִמֶּנָּה אֶחָד מִשִּׁשִּׁים, אֵינוֹ מוֹעִיל לָעֲנִי - הֲרֵי זֶה מוֹסִיף עַל הַשִּׁעוּר; וְכֵן אִם הָיוּ הָעֲנִיִּים מְרֻבִּין, מוֹסִיף. וְאִם זָרַע מְעַט וְאָסַף הַרְבֵּה, שֶׁהֲרֵי נִתְבָּרֵךְ - מוֹסִיף לְפִי הַבְּרָכָה. וְכָל הַמּוֹסִיף בְּפֵאָה, מוֹסִיפִין לוֹ שָׂכָר; וְאֵין לַהוֹסָפָה הַזּאת שִׁעוּר.

יום ראשון ב' תשרי ה'תש"ע

הִלְכוֹת מַתְּנוֹת עֲנִיִּים פֶּרֶק ב

א. כָּל אֹכֶל, שֶׁגִּדּוּלָיו מִן הָאָרֶץ, וְנִשְׁמָר, וּלְקִיטָתוֹ כֻּלּוֹ כְּאַחַת, וּמַכְנִיסִין אוֹתוֹ לְקִיּוּם - חַיָּב בְּפֵאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְקַצְרְכֶם אֶת קְצִיר אַרְצְכֶם".

ב. כָּל הַדּוֹמֶה לְקָצִיר בְּחָמֵשׁ דְּרָכִים הָאֵלּוּ, הוּא שֶׁחַיָּב בְּפֵאָה - כְּגוֹן הַתְּבוּאָה, וְהַקִּטְנִיּוֹת, וְהֶחָרוּבִין, וְהָאֲגוּזִין, וְהַשְּׁקֵדִים, וְהָרִמּוֹנִים, וְהָעֲנָבִים, וְהַזֵּיתִים, וְהַתְּמָרִים בֵּין רְטֻבִּים בֵּין יְבֵשִׁים, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ. אֲבָל אִיסְטִיס וּפוּאָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן פְּטוּרִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן אֹכֶל. וְכֵן כְּמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת פְּטוּרִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵין גִּדּוּלֵיהֶן מִן הָאָרֶץ כִּשְׁאָר פֵּרוֹת הָאָרֶץ. וְכֵן הַהֶפְקֵר פָּטוּר, שֶׁאֵין לוֹ מִי שֶׁיִּשְׁמְרֶנּוּ, שֶׁהֲרֵי הוּא מֻפְקָר לַכֹּל. וְכֵן הַתְּאֵנִים אֵינָן חַיָּבִין בְּפֵאָה, שֶׁאֵין לְקִיטָתָן כְּאֶחָד, אֶלָּא יֵשׁ בְּאִילָן זֶה מַה שֶּׁיִּגְמֹר הַיּוֹם וְיֵשׁ בּוֹ מַה שֶּׁיִּגְמֹר לְאַחַר כַּמָּה יָמִים. וְכֵן הַיָּרָק פָּטוּר, שֶׁאֵין מַכְנִיסִין אוֹתוֹ לְקִיּוּם. הַשּׁוּמִים וְהַבְּצָלִים חַיָּבִין בַּפֵּאָה, שֶׁהֲרֵי מְיַבְּשִׁין אוֹתָן וּמַכְנִיסִין אוֹתָן לַקִּיּוּם; וְכֵן הָאַמָּהוֹת שֶׁל בְּצָלִים שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתָן בָּאָרֶץ לִקַּח מֵהֶן הַזֶּרַע, חַיָּבוֹת בְּפֵאָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָהֶן.

ג. קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא חַיָּב בְּפֵאָה, וַאֲפִלּוּ הָיְתָה שֶׁל שֵׁתְּפִין - שֶׁנֶּאֱמַר: "קְצִיר אַרְצְכֶם", אֲפִלּוּ שֶׁל רַבִּים.

ד. שָׂדֶה שֶׁקְּצָרוּהָ גּוֹיִם לְעַצְמָן, אוֹ קְצָרוּהָ לִסְטִים, אוֹ קִרְסְמוּהָ נְמָלִים, אוֹ שִׁבְּרַתְּהָ הָרוּחַ אוֹ בְּהֵמָה - הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה מִן הַפֵּאָה; שֶׁחוֹבַת הַפֵּאָה בַּקָּמָה.

ה. קָצַר חֶצְיָהּ, וְקָצְרוּ הַלִּסְטִים חֶצְיָהּ שֶׁנִּשְׁאַר - הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה; שֶׁהַחִיּוּב - בַּחֵצִי שֶׁקָּצְרוּ הַלִּסְטִים. אֲבָל אִם קָצְרוּ הַלִּסְטִים חֶצְיָהּ, וְחָזַר הוּא וְקָצַר הַשְּׁאָר - נוֹתֵן פֵּאָה לְשִׁעוּר מַה שֶּׁקָּצַר; קָצַר חֶצְיָהּ, וּמָכַר חֶצְיָהּ - הַלּוֹקֵחַ נוֹתֵן פֵּאָה לַכֹּל. קָצַר חֶצְיָהּ, וְהִקְדִּישׁ חֶצְיָהּ - הַפּוֹדֶה מִיַּד הַגִּזְבָּר נוֹתֵן פֵּאָה לַכֹּל; קָצַר חֶצְיָהּ, וְהִקְדִּישׁוֹ - הֲרֵי זֶה מַנִּיחַ מִן הַנִּשְׁאָר פֵּאָה הָרְאוּיָה לַכֹּל.

ו. כֶּרֶם שֶׁהָיָה בּוֹצֵר מִמֶּנּוּ עֲנָבִים לִמְכֹּר בַּשּׁוּק, וּבְדַעְתּוֹ שֶׁיַּנִּיחַ הַשְּׁאָר לַגַּת לִדְרֹךְ אוֹתוֹ - אִם הָיָה בּוֹצֵר לַשּׁוּק מִכָּאן וּמִכָּאן - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן פֵּאָה לְמַה שֶּׁבּוֹצֵר לַגַּת, כְּפִי הַנִּשְׁאָר. וְאִם הָיָה בּוֹצֵר לַשּׁוּק מֵרוּחַ אַחַת בִּלְבַד - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן פֵּאָה מִן הַנִּשְׁאָר, כְּפִי הָרְאוּי לְכָל הַכֶּרֶם; הוֹאִיל וּבָצַר מֵרוּחַ אַחַת - אֵינוֹ כְּבוֹצֵר עֲרַאי מְעַט מִכָּאן וּמְעַט מִכָּאן, שֶׁהוּא פָּטוּר. וְכֵן הַקּוֹטֵף מְלִילוֹת [קטיפה עראית של שבלים] מְעַט מְעַט וּמַכְנִיס לְבֵיתוֹ - אֲפִלּוּ קָטַף כָּל שָׂדֵהוּ, פָּטוּר מִן הַלֶּקֶט וּמִן הַשִּׁכְחָה וּמִן הַפֵּאָה.

ז. הַקּוֹצֵר כָּל שָׂדֵהוּ - קֹדֶם שֶׁתֵּגְמַר וַעֲדַיִן לֹא הֵבִיאָה שְׁלִישׁ, הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה; וְאִם הִגִּיעָה לִשְׁלִישׁ, חַיֶּבֶת. וְכֵן בְּפֵרוֹת הָאִילָן - אִם נִגְמְרוּ שְׁלִישׁ גְּמִירָתָן, חַיָּבִין.

ח. הַמַּקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ וְהִיא קָמָה, וּפְדָאָהּ וְהִיא קָמָה - חַיֶּבֶת בְּפֵאָה. קְצָרָהּ הַגִּזְבָּר, וְאַחַר כָּךְ פְּדָאָהּ - פְּטוּרָה; שֶׁבִּשְׁעַת חִיּוּב הַפֵּאָה, הָיְתָה קֹדֶשׁ שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּפֵאָה.

ט. גּוֹי שֶׁקָּצַר שָׂדֵהוּ, וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּיֵּר - הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה מִן הַפֵּאָה וּמִן הַלֶּקֶט וּמִן הַשִּׁכְחָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַשִּׁכְחָה אֶלָּא בִּשְׁעַת הָעִמּוּר.

י. אֵין שׁוֹכְרִין פּוֹעֲלִים גּוֹיִם לִקְצֹר, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן בְּקִיאִין בְּלֶקֶט וּפֵאָה; וְאִם שָׂכַר וְקָצְרוּ אֶת כֻּלָּהּ, הֲרֵי זוֹ חַיֶּבֶת בְּפֵאָה.

יא. בַּעַל הַבַּיִת שֶׁקָּצַר כָּל שָׂדֵהוּ, וְלֹא הִנִּיחַ פֵּאָה - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן מִן הַשִּׁבֳּלִים פֵּאָה לָעֲנִיִּים, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְעַשֵּׁר; וַאֲפִלּוּ נָתַן לָהֶן רֹב הַקָּצִיר מִשּׁוּם פֵּאָה, הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַמַּעַשְׂרוֹת. וְכֵן אִם דָּשׁ וַעֲדַיִן לֹא זָרָה, נוֹתֵן לָהֶן פֵּאָה קֹדֶם שֶׁיְּעַשֵּׁר; אֲבָל דָּשׁ וְזָרָה בְּרֵחַת וּבְמִזְרֶה, וְגָמַר מְלַאכְתּוֹ - מְעַשֵּׁר, וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן לָהֶן מִן הַפֵּרוֹת הַמְעֻשָּׂרִין, שִׁעוּר הַפֵּאָה הָרְאוּיָה לְאוֹתָהּ שָׂדֶה. וְכֵן בְּאִילָנוֹת.

יב. אֵין מַנִּיחִין אֶת הַפֵּאָה אֶלָּא בְּסוֹף הַשָּׂדֶה - כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הָעֲנִיִּים יוֹדְעִין מָקוֹם שֶׁיָּבוֹאוּ לוֹ, וּכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה נִכֶּרֶת לָעוֹבְרִים וְלַשֹּׁבִים וְלֹא יֵחָשֵׁד, וּמִפְּנֵי הָרַמָּאִין - שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּן לִקְצֹר הַכֹּל, וְאוֹמֵר לְאֵלּוּ שֶׁרּוֹאִין אוֹתוֹ קוֹצֵר סוֹף הַשָּׂדֶה, 'בִּתְחִלַּת הַשָּׂדֶה הִנַּחְתִּי'. וְעוֹד, שֶׁלֹּא יִשְׁמֹר שָׁעָה שֶׁאֵין שָׁם אָדָם, וַיְנִיחֶנָּה, וְיִתְּנֶנָּה לָעָנִי הַקָּרוֹב לוֹ. עָבַר וְהִנִּיחַ הַפֵּאָה בִּתְחִלַּת הַשָּׂדֶה, אוֹ בְּאֶמְצָעָהּ - הֲרֵי זוֹ פֵּאָה; וְצָרִיךְ שֶׁיַּנִּיחַ בְּסוֹף הַשָּׂדֶה, כְּשֶׁעוּר הַפֵּאָה הָרְאוּיָה לְמַה שֶּׁנִּשְׁאַר בַּשָּׂדֶה אַחַר שֶׁהִפְרִישׁ אֶת הָרִאשׁוֹנָה.

יג. בַּעַל הַבַּיִת שֶׁנָּתַן פֵּאָה לָעֲנִיִּים, וְאָמְרוּ לוֹ: 'תֵּן לָנוּ מִצַּד זֶה', וְנָתַן לָהֶם - זוֹ וְזוֹ פֵּאָה; וְכֵן בַּעַל הַשָּׂדֶה שֶׁהִפְרִישׁ פֵּאָה, וְאָמַר: 'הֲרֵי זוֹ פֵּאָה, וְגַם זוֹ', אוֹ שֶׁאָמַר: 'הֲרֵי זוֹ פֵּאָה, וְזוֹ' - הֲרֵי שְׁתֵּיהֶן פֵּאָה.

יד. אָסוּר לַפּוֹעֲלִים לִקְצֹר אֶת כָּל הַשָּׂדֶה, אֶלָּא מַנִּיחִין בְּסוֹף הַשָּׂדֶה כְּשֶׁעוּר הַפֵּאָה; וְאֵין לָעֲנִיִּים בָּהּ כְּלוּם, עַד שֶׁיַּפְרִישֶׁנָּה בַּעַל הַבַּיִת מִדַּעְתּוֹ. לְפִיכָךְ, עָנִי שֶׁרָאָה פֵּאָה בְּסוֹף שָׂדֶה - אָסוּר לִגַּע בָּהּ מִשּׁוּם גָּזֵל, עַד שֶׁיִּוָּדַע לוֹ שֶׁהִיא מְדַעַת בַּעַל הַבַּיִת.

טו. הַפֵּאָה שֶׁל תְּבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן מִזְּרָעִים הַנִּקְצָרִין, וְכֵן פְּאַת הַכֶּרֶם וְהָאִילָנוֹת - נִתֶּנֶת בִּמְחֻבָּר לַקַּרְקַע, וְהָעֲנִיִּים בּוֹזְזִין אוֹתָהּ בְּיָדָם; וְאֵין קוֹצְרִין אוֹתָהּ בְּמַגָּלוֹת, וְלֹא עוֹקְרִין אוֹתָהּ בְּקַרְדֳּמוֹת - כְּדֵי שֶׁלֹּא יַכּוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ. רָצוּ אוֹתָן הָעֲנִיִּים לְחַלֵּק אוֹתָהּ בֵּינֵיהֶן, הֲרֵי מְחַלְּקִין; אֲפִלּוּ תִּשְׁעִים וְתִשְׁעָה אוֹמְרִין לְחַלֵּק, וְאֶחָד אוֹמֵר לָבוֹז - לָזֶה הָאֶחָד שׁוֹמְעִין, שֶׁאָמַר כַּהֲלָכָה.

טז. פֵּאָה שֶׁל דָּלִית [=גפן מוגבהת] וְשֶׁל דֶּקֶל, שֶׁאֵין הָעֲנִיִּים מַגִּיעִין לָבוֹז אוֹתָהּ אֶלָּא בְּסַכָּנָה גְּדוֹלָה - בַּעַל הַבַּיִת מוֹרִיד אוֹתָהּ, וּמְחַלֵּק בֵּין הָעֲנִיִּים; וְאִם רָצוּ כֻּלָּן לָבוֹז אוֹתָהּ לְעַצְמָן, בּוֹזְזִין; וַאֲפִלּוּ תִּשְׁעִים וְתִשְׁעָה אוֹמְרִין לָבוֹז, וְאֶחָד אוֹמֵר לְחַלֵּק - שׁוֹמְעִין לָאֶחָד שֶׁאָמַר כַּהֲלָכָה, וּמְחַיְּבִין בַּעַל הַבַּיִת לְהוֹרִיד וּלְחַלֵּק בֵּינֵיהֶן.

יז. בְּשָׁלֹשׁ עִתּוֹת בַּיּוֹם מְחַלְּקִין אֶת הַפֵּאָה לָעֲנִיִּים בַּשָּׂדֶה, אוֹ מַנִּיחִין אוֹתָן לָבוֹז אוֹתָהּ - בַּשַּׁחַר, וּבַחֲצוֹת הַיּוֹם, וּבְמִנְחָה; וְעָנִי שֶׁבָּא שֶׁלֹּא בִּזְמַן זֶה, אֵין מַנִּיחִין אוֹתוֹ לִטֹּל - כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה עֵת קָבוּעַ לָעֲנִיִּים שֶׁיִּתְקַבְּצוּ בּוֹ כֻּלָּן לִטֹּל. וְלָמָּה לֹא קָבְעוּ לָהּ עֵת אַחַת בַּיּוֹם? מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֲנִיּוּת מְנִיקוֹת שֶׁצְּרִיכִין לֶאֱכֹל בִּתְחִלַּת הַיּוֹם, וְיֵשׁ שָׁם קְטַנִּים שֶׁאֵינָן נֵעוֹרִין בַּבֹּקֶר וְלֹא יַגִּיעוּ לַשָּׂדֶה עַד חֲצִי הַיּוֹם, וְיֵשׁ שָׁם זְקֵנִים שֶׁאֵינָן מַגִּיעִין עַד הַמִּנְחָה.

יח. עָנִי שֶׁנָּטַל מִקְצָת הַפֵּאָה וְזָרַק עַל הַשְּׁאָר, אוֹ שֶׁנָּפַל עָלֶיהָ, אוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ טַלִּיתוֹ עָלֶיהָ - קוֹנְסִין אוֹתוֹ, וּמַעֲבִירִין אוֹתוֹ מִמֶּנָּה; וַאֲפִלּוּ מַה שֶּׁנָּטַל - לוֹקְחִין אוֹתוֹ מִיָּדוֹ, וְיִנָּתֵן לְעָנִי אַחֵר.

יט. מִי שֶׁלִּקֵּט אֶת הַפֵּאָה, וְאָמַר: 'הֲרֵי זֶה לְאִישׁ פְּלוֹנִי הֶעָנִי' - אִם עָנִי הוּא זֶה שֶׁלִּקֵּט - מִתּוֹךְ שֶׁזּוֹכֶה בָּהּ לְעַצְמוֹ, זָכָה בָּהּ לְאוֹתוֹ פְּלוֹנִי; וְאִם עָשִׁיר הוּא - לֹא זָכָה לוֹ, אֶלָּא יִתְּנֶנָּה לָעָנִי שֶׁנִּמְצָא רִאשׁוֹן.

כ. בַּעַל הַבַּיִת שֶׁהִנִּיחַ פֵּאָה לַעֲנִיִּים אֵלּוּ הָעוֹמְדִין לְפָנָיו, וּבָא עָנִי אַחֵר וּנְטָלָהּ - זָכָה בָּהּ; שֶׁאֵין אָדָם זוֹכֶה בְּלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה וְסֶלַע שֶׁל מְציאָה, עַד שֶׁיַּגִּיעוּ לְיָדוֹ.

הִלְכוֹת מַתְּנוֹת עֲנִיִּים פֶּרֶק ג

א. אֵין מַנִּיחִין אֶת הַפֵּאָה מִשָּׂדֶה עַל חֲבֵרְתָּהּ. כֵּיצַד? הָיוּ לוֹ שְׁתֵּי שָׂדוֹת - לֹא יִקְצֹר אֶת הָאַחַת כֻּלָּהּ, וַיַּנִּיחַ בַּשְּׁנִיָּה פֵּאָה הָרְאוּיָה לִשְׁתֵּיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ

בְּקַצְרְךָ", שֶׁנִּיחַ בְּכָל אַחַת וְאַחַת פֵּאָה הָרְאוּיָה לָהּ. וְאִם הִנִּיחַ מִשָּׂדֶה עַל חֲבֵרְתָּהּ, אֵינָהּ פֵּאָה.

ב. הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה כֻּלָּהּ מִין אֶחָד, וְהָיָה נַחַל בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מוֹשֵׁךְ, אוֹ אַמַּת [=תעלת] הַמַּיִם שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִקְצֹר מַה שֶּׁבִּשְׁנֵי צִדָּדֶיהָ כְּאַחַת, וְהוּא שֶׁתִּהְיֶה מוֹשֶׁכֶת וּקְבוּעָה - הֲרֵי זוֹ כִּשְׁתֵּי שָׂדוֹת, וְנוֹתֵן פֵּאָה מִצַּד זֶה לְעַצְמוֹ וּפֵאָה מִצַּד זֶה לְעַצְמוֹ.

ג. וְכֵן אִם הָיָה מַפְסִיק [מפריד] בָּהּ דֶּרֶךְ הַיָּחִיד שֶׁהוּא רָחָב אַרְבַּע אַמּוֹת, אוֹ דֶּרֶךְ הָרַבִּים הָרָחָב שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה. אֲבָל שְׁבִיל הַיָּחִיד, וְהוּא הַפָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, אוֹ שְׁבִיל הָרַבִּים הַפָּחוֹת מִשֵּׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה - אִם הָיָה קָבוּעַ בִּימוֹת הַחַמָּה וּבִימוֹת הַגְּשָׁמִים, מַפְסִיק; וְאִם אֵינוֹ קָבוּעַ בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים - אֵינוֹ מַפְסִיק, אֶלָּא הֲרֵי הִיא כְּשָׂדֶה אַחַת.

ד. הָיָה מַפְסִיק בָּהּ אֶרֶץ בּוּרָה שֶׁאֵינָהּ זְרוּעָה וְלֹא חֲרוּשָׁה, אוֹ אֶרֶץ נִירָה - וְהִיא שֶׁנֶּחְרְשָׁה וְלֹא נִזְרְעָה - אוֹ שֶׁהִפְסִיק בָּהּ זֶרַע אַחֵר, כְּגוֹן שֶׁהָיָה חִטִּים מִכָּאן וְחִטִּים מִכָּאן וּשְׂעוֹרִים בָּאֶמְצַע, אוֹ שֶׁקָּצַר בְּאֶמְצָעָהּ אֲפִלּוּ קֹדֶם שֶׁתָּבִיא שְׁלִישׁ וְחָרַשׁ מָקוֹם שֶׁקָּצַר - הֲרֵי זוֹ נִפְסֶקֶת לִשְׁתֵּי שָׂדוֹת; וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה רֹחַב כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ, כִּשְׁלֹשָׁה תְּלָמִים שֶׁל פָּתִישׁ [=תחילת החרישה] - וְהוּא פָּחוֹת מִבֵּית רֹבַע. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשָׂדֶה קְטַנָּה שֶׁהִיא חֲמִשִּׁים אַמָּה עַל שְׁתֵּי אַמּוֹת אוֹ פָּחוֹת; אֲבָל אִם הָיְתָה יְתֵרָה עַל זוֹ, אֵין הַבּוּר אוֹ הַנִּיר מַפְסִיקָהּ לִשְׁנַיִם, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה בּוֹ רֹחַב בֵּית רֹבַע. אֲבָל זֶרַע אַחֵר כָּל שֶׁהוּא, מַפְסִיק בָּהּ.

ה. אֲכָלָהּ גּוֹבַאי [מין ארבה], אוֹ קִרְסְמוּהָ נְמָלִים בְּאֶמְצָעָהּ - אִם חָרַשׁ מָקוֹם שֶׁאָכְלוּ, הֲרֵי זֶה מַפְסִיק.

ו. הַזּוֹרֵעַ בְּהַר שֶׁאֵינוֹ כֻּלּוֹ שָׁוֶה, אֶלָּא יֵשׁ בּוֹ תִּלִּים תִּלִּים גְּבוֹהִין וּמְקוֹמוֹת מְקוֹמוֹת עֲמֻקּוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲרֹשׁ אוֹתוֹ כֻּלּוֹ וְלִזְרֹעַ אוֹתוֹ כְּאֶחָד, אֶלָּא נֶחֱרָשׁ הַמָּקוֹם הַגָּבוֹהַּ בִּפְנֵי עַצְמוֹ - הֲרֵי זֶה כְּשָׂדֶה אַחַת, וּמַנִּיחַ פֵּאָה אַחַת בְּסוֹף הָהָר עַל כָּל הָהָר.

ז. מַדְרֵגוֹת שֶׁהֵן גְּבוֹהוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים, נוֹתֵן פֵּאָה מִכָּל אַחַת וְאַחַת; וְאִם הָיוּ רָאשֵׁי שׁוּרוֹת מְעֹרָבִין, נוֹתֵן מֵאַחַת עַל הַכֹּל. הָיוּ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רָאשֵׁי הַשּׁוּרוֹת מְעֹרָבִין, נוֹתֵן מֵאַחַת עַל הַכֹּל. הָיָה סֶלַע עַל פְּנֵי כָּל הַשָּׂדֶה - אִם עוֹקֵר הוּא אֶת הַמַּחֲרֵשָׁה מִצַּד זֶה וְנוֹתְנָהּ מִצַּד זֶה, מַפְסִיק; וְאִם לָאו, אֵינוֹ מַפְסִיק.

ח. הַזּוֹרֵעַ שָׂדֶה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אִילָנוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מַלְבְּנוֹת מַלְבְּנוֹת [ערוגות מרובעות] בֵּין הָאִילָנוֹת, וְאֵין כָּל הַזֶּרַע מְעֹרָב - נוֹתֵן פֵּאָה אַחַת לְכָל הַשָּׂדֶה; שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁשָּׂדֶה אַחַת הִיא, וּמִפְּנֵי מְקוֹם הָאִילָנוֹת נֶחְלַק הַזֶּרַע.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיוּ הָאִילָנוֹת כָּל עֲשָׂרָה בְּתוֹךְ בֵּית סְאָה; אֲבָל אִם הָיוּ כָּל עֲשָׂרָה אִילָנוֹת בְּיָתֵר מִבֵּית סְאָה, הֲרֵי זֶה נוֹתֵן פֵּאָה מִכָּל מַלְבֵּן וּמַלְבֵּן - שֶׁהֲרֵי הָאִילָנוֹת מְרֻחָקִין הַרְבֵּה, וְלֹא מִפְּנֵי הָאִילָנוֹת זֶרַע מַלְבְּנוֹת מַלְבְּנוֹת.

י. וְכֵן מַלְבְּנוֹת הַבְּצָלִים שֶׁבֵּין הַיָּרָק - נוֹתֵן פֵּאָה אַחַת לְכָל הַבְּצָלִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַיָּרָק מַבְדִּיל בֵּינֵיהֶן וּמִשִּׁימוֹ מַלְבְּנוֹת מַלְבְּנוֹת.

יא. שָׂדֶה שֶׁהִיא כֻּלָּהּ זְרוּעָה מִין אֶחָד, וְכֵיוָן שֶׁהִתְחִילוּ בָּהּ מְקוֹמוֹת לְיַבֵּשׁ קָצַר אוֹ תָּלַשׁ מַה שֶּׁיָּבֵשׁ מִכָּאן וּמִכָּאן, עַד שֶׁנִּשְׁאַר הַלַּח מְפֹרָד מַלְבְּנוֹת מַלְבְּנוֹת מְרֻחָקוֹת זוֹ מִזּוֹ - אִם הָיָה דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם שָׁם לִזְרֹעַ מֵאוֹתוֹ הַמִּין עֲרוּגוֹת עֲרוּגוֹת, כְּגוֹן שֶׁבֶּת אוֹ חַרְדָּל - הֲרֵי זֶה מַנִּיחַ פֵּאָה מִכָּל מַלְבֵּן וּמַלְבֵּן, שֶׁהָרוֹאֶה אוֹמֵר: 'עֲרוּגוֹת עֲרוּגוֹת נִזְרְעוּ'; וְאִם הָיָה מִין שֶׁזּוֹרְעִין אוֹתוֹ שָׂדוֹת, כְּגוֹן תְּבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת - נוֹתֵן פֵּאָה אַחַת לַכֹּל.

יב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה יָבֵשׁ מִכָּאן וְיָבֵשׁ מִכָּאן וְלַח בָּאֶמְצַע [ומתחיל לקצוד בקצה השדה כדרך כל הקוצרים]; אֲבָל לַח מִכָּאן וְלַח מִכָּאן וְיָבֵשׁ בָּאֶמְצַע, מַנִּיחַ מִן הַיָּבֵשׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ וּמִן הַלַּח בִּפְנֵי עַצְמוֹ.

יג. שָׂדֶה שֶׁזְּרָעָהּ בְּצָלִים אוֹ אֲפוּנִים אוֹ פּוֹלִין וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְהָיָה בְּדַעְתּוֹ לִמְכֹּר מִקְצָתָן לַחִין בַּשּׁוּק, וּמַנִּיחַ מִקְצָת הַשָּׂדֶה יָבֵשׁ וְיַעֲשֶׂה מִמֶּנּוּ גֹּרֶן - חַיָּב לְהַנִּיחַ פֵּאָה לָזֶה שֶׁמּוֹכֵר אוֹתוֹ לַח בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְלָזֶה שֶׁקּוֹצֵר אוֹתוֹ יָבֵשׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ; שֶׁהַשּׁוּק וְהַגֹּרֶן, כִּשְׁנֵי מִינִין הֵן.

יד. הַזּוֹרֵעַ אֶת שָׂדֵהוּ מִין אֶחָד - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹשֵׂהוּ שְׁנֵי גְּרָנוֹת, מַנִּיחַ פֵּאָה אַחַת; זְרָעָהּ שְׁנֵי מִינִין - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה אוֹתָן גֹּרֶן אֶחָד, נוֹתֵן פֵּאָה לְמִין זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וּפֵאָה לְמִין זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ.

טו. זְרָעָהּ שְׁנֵי גְּוָנִים מִמִּין אֶחָד, כְּגוֹן שֶׁזְּרָעָהּ שְׁנֵי מִינֵי חִטִּים אוֹ שְׁנֵי מִינֵי שְׂעוֹרִים - אִם עֲשָׂיָן גֹּרֶן אֶחָד, נוֹתֵן פֵּאָה אַחַת; שְׁתֵּי גְּרָנוֹת, נוֹתֵן שְׁתֵּי פֵּאוֹת; וְדָבָר זֶה, הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי.

טז. הָאַחִין שֶׁחָלְקוּ, נוֹתְנִין שְׁתֵּי פֵּאוֹת; חָזְרוּ וְנִשְׁתַּתְּפוּ, נוֹתְנִין פֵּאָה אַחַת. הַשֻּׁתָּפִין שֶׁקָּצְרוּ חֲצִי הַשָּׂדֶה, וְאַחַר כָּךְ חִלְקוּ - זֶה שֶׁלָּקַח הַקָּצוּר, אֵינוֹ מַפְרִישׁ כְּלוּם; וְזֶה שֶׁלָּקַח הַקָּמָה, מַפְרִישׁ עַל הַחֲצִי שֶׁלָּקַח בִּלְבַד. חָזְרוּ וְנִשְׁתַּתְּפוּ, וְקָצְרוּ הַחֲצִי הָאַחֵר בְּשֻׁתָּפוּת - כָּל אֶחָד מֵהֶן מַפְרִישׁ מֵחֶלְקוֹ שֶׁבַּקָּמָה עַל חֵלֶק חֲבֵרוֹ שֶׁבַּקָּמָה, אֲבָל לֹא עַל הַחֲצִי שֶׁנִּקְצַר.

יז. שָׂדֶה שֶׁהִגִּיעַ חֶצְיָהּ עַד שְׁלִישׁ, וְחֶצְיָהּ לֹא הִגִּיעַ, וְהִתְחִיל וְקָצַר בַּחֲצִי שֶׁהִגִּיעַ חֶצְיוֹ, וְאַחַר כָּךְ הֵבִיאָה כֻּלָּהּ שְׁלִישׁ, וְאַחַר כָּךְ גָּמַר הַחֲצִי הָרִאשׁוֹן שֶׁהִגִּיעַ בַּתְּחִלָּה - מַפְרִישׁ מִן הָרִאשׁוֹן עַל הָאֶמְצָעִיִּים, וּמִן הָאֶמְצָעִיִּים עַל הָרִאשׁוֹן וְעַל הָאַחֲרוֹן; אֲבָל לֹא מִן הָרִאשׁוֹן עַל הָאַחֲרוֹן.

יח. הַמּוֹכֵר מְקוֹמוֹת מְקוֹמוֹת מִשָּׂדֵהוּ לַאֲנָשִׁים הַרְבֵּה - אִם מָכַר כָּל הַשָּׂדֶה, כָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹתֵן פֵּאָה מֵחֶלְקוֹ שֶׁלָּקַח. וְאִם הִתְחִיל בַּעַל הַשָּׂדֶה לִקְצֹר, וּמָכַר מִקְצָת וְשִׁיֵּר מִקְצָת - בַּעַל הַשָּׂדֶה נוֹתֵן פֵּאָה הָרְאוּיָה לַכֹּל; שֶׁכֵּיוָן שֶׁהִתְחִיל לִקְצֹר, נִתְחַיֵּב בַּכֹּל. וְאִם מָכַר תְּחִלָּה - מַפְרִישׁ הַלּוֹקֵחַ עַל מַה שֶּׁלָּקַח, וּבַעַל הַשָּׂדֶה עַל מַה שֶּׁשִּׁיֵּר.

יט. שְׂדֵה אִילָן, אֵין מַפְסִיק בָּהּ אֶלָּא גֶּדֶר גְּבוֹהַּ הַמַּבְדִּיל בֵּין הָאִילָנוֹת; אֲבָל אִם הָיָה הַגֶּדֶר מַבְדִּיל מִלְּמַטָּה, וְהַבַּדִּים וְהַפֹּארוֹת מְעֹרָבִין מִלְּמַעְלָן וְנוֹגְעִין בַּגֶּדֶר עַל גַּבּוֹ - הֲרֵי זֶה כְּשָׂדֶה אַחַת, וְנוֹתְנִין פֵּאָה לַכֹּל.

כ. שְׁנַיִם שֶׁלָּקְחוּ אִילָן אֶחָד, נוֹתְנִין מִמֶּנּוּ פֵּאָה אַחַת; לָקַח

זֶה צְפוֹנוֹ וְזֶה דְּרוֹמוֹ - זֶה נוֹתֵן פֵּאָה לְעַצְמוֹ, וְזֶה נוֹתֵן פֵּאָה לְעַצְמוֹ.

כא. הֶחָרוּבִין - כָּל שֶׁאָדָם עוֹמֵד בְּצַד חָרוּב זֶה וַחֲבֵרוֹ בְּצַד חָרוּב אַחֵר, וְרוֹאִין זֶה אֶת זֶה - הֲרֵי הֵן כֻּלָּן כְּשֶׁדֶה אַחַת, וּפֵאָה אַחַת לְכֻלָּן; הָיוּ שְׁנֵי הַצְּדָדִין רוֹאִין אֶת הָאֶמְצָעִיִּים, וְאֵין הַצְּדָדִין רוֹאִין זֶה אֶת זֶה - מַפְרִישׁ מִצַּד אֶחָד מִן הָרִאשׁוֹנִים עַל הָאֶמְצָעִיִּים וּמִן הָאֶמְצָעִיִּים עַל הָרִאשׁוֹנִים, אֲבָל לֹא יַפְרִישׁ מִצַּד רִאשׁוֹן זֶה עַל צַד הָאַחֵר.

כב. הַזֵּיתִים - כָּל שֶׁיֵּשׁ מֵהֶן בְּרוּחַ אַחַת מְרוּחוֹת הָעִיר, כְּגוֹן זֵיתִים שֶׁיֵּשׁ בְּמַעֲרַב הָעִיר כֻּלָּן, אוֹ בְּמִזְרָחָהּ - הֲרֵי הֵן כְּשָׂדֶה אַחַת, וּפֵאָה אַחַת לְכֻלָּן.

כג. הַבּוֹצֵר אֶת מִקְצָת כַּרְמוֹ מִכָּאן וּמִכָּאן, כְּדֵי לְהָקֵל מֵעַל הַגֶּפֶן עַד שֶׁיִּמְצְאוּ שְׁאָר הָאֶשְׁכּוֹלוֹת רֶוַח וְיוֹסִיפוּ - הוּא הַנִּקְרָא 'מִדֵּל'; וּכְבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁהַבּוֹצֵר מֵרוּחַ אַחַת אֵינוֹ מֵדֵל, וּלְפִיכָךְ נוֹתֵן מִן הַנִּשְׁאָר פֵּאָה הָרְאוּיָה לַכֹּל - וְאַף עַל פִּי שֶׁבָּצַר לַשּׁוּק. אֲבָל אִם הֵדֵל לִמְכֹּר בַּשּׁוּק, אֵינוֹ נוֹתֵן פֵּאָה לָזֶה שֶׁהֵדֵל; הֵדֵל לְהָבִיא לְבֵיתוֹ - נוֹתֵן מִן הַשְּׁאָר שֶׁהִנִּיחַ לִדְרוֹךְ, פֵּאָה הָרְאוּיָה לַכֹּל.

הִלְכוֹת מַתְּנוֹת עֲנִיִּים פֶּרֶק ד

א. אֵיזֶה הוּא לֶקֶט? זֶה הַנּוֹפֵל מִתּוֹךְ הַמַּגָּל בִּשְׁעַת הַקְּצִירָה, אוֹ הַנּוֹפֵל מִתּוֹךְ יָדוֹ כְּשֶׁיְּקַבֵּץ הַשִּׁבֳּלִים וְיִקְצֹר; וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה הַנּוֹפֵל שִׁבֹּלֶת אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם; אֲבָל אִם נָפְלוּ שָׁלֹשׁ כְּאַחַת, הֲרֵי שְׁלִשְׁתָּן לְבַעַל הַשָּׂדֶה. וְהַנּוֹפֵל מֵאַחַר הַמַּגָּל, אוֹ מֵאַחַר הַיָּד - אֲפִלּוּ שִׁבֹּלֶת אַחַת, אֵינָהּ לֶקֶט.

ב. הָיָה קוֹצֵר בְּיָדוֹ בְּלֹא מַגָּל - הַנּוֹפֵל מִתּוֹךְ יָדוֹ אֵינוֹ לֶקֶט; אֲבָל הַתּוֹלֵשׁ דְּבָרִים שֶׁתּוֹלְשִׁין אוֹתָן - הַנּוֹפֵל מִתּוֹךְ יָדוֹ לֶקֶט. הָיָה קוֹצֵר אוֹ תּוֹלֵשׁ דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְהִתָּלֵשׁ, וְאַחַר שֶׁקָּצַר מְלֹא זְרוֹעוֹ אוֹ תָּלַשׁ מְלֹא קֶמְצוֹ, הִכָּהוּ קוֹץ וְנָפַל מִיָּדוֹ עַל הָאָרֶץ - הֲרֵי זֶה שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת.

ג. הָיָה קוֹצֵר וְנִשְׁאֲרָה שִׁבֹּלֶת אַחַת לֹא נִקְצְרָה, וְנִקְצַר כָּל סְבִיבוֹתֶיהָ - אִם הָיָה רֹאשָׁהּ מַגִּיעַ לַקֶּמָה שֶׁבְּצִדָּהּ וְיוּכְלָה לְהִקָּצֵר עִם הַקֶּמָה, הֲרֵי הִיא שֶׁל בַּעַל הַשָּׂדֶה; וְאִם לָאו, הֲרֵי הִיא שֶׁל עֲנִיִּים.

ד. הָיוּ שְׁתֵּי שִׁבֹּלוֹת זוֹ בְּצַד זוֹ - הַפְּנִימִית יְכוֹלָה לְהִקָּצֵר עִם הַקֶּמָה, וְהַחִיצוֹנָה יְכוֹלָה לְהִקָּצֵר עִם הַפְּנִימִית וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִקָּצֵר עִם הַקֶּמָה - הַפְּנִימִית נִצֶּלֶת, וּמַצֶּלֶת אֶת הַחִיצוֹנָה; שֶׁהֲרֵי הִיא [השבולת שאין ראשה מגיע לקמה] כְּנוֹפֶלֶת מִתּוֹךְ הַמַּגָּל, וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נִקְצְרָה. וְהַשִּׁבֳּלִים שֶׁבְּקַשׁ, הֲרֵי הֵן שֶׁל בַּעַל הַשָּׂדֶה.

ה. הָרוּחַ שֶׁפִּזְּרָה אֶת הָעֲמָרִים, וְנִתְעָרֵב קָצִיר שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת עִם הַלֶּקֶט - אוֹמְדִין אֶת הַשָּׂדֶה כַּמָּה לֶקֶט הִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת, וְנוֹתֵן לָעֲנִיִּים; מִפְּנֵי שֶׁזֶּה אֹנֶס. וְכַמָּה הוּא שִׁעוּר זֶה? אַרְבַּעַת קַבִּין תְּבוּאָה לְכָל בֵּית כּוֹר.

ו. לֶקֶט שֶׁנָּפַל לָאָרֶץ, וְלֹא לִקְּטוּהוּ עֲנִיִּים, וּבָא בַּעַל הַבַּיִת וְהִגְדִּישׁ אֶת הַקָּצִיר שֶׁלּוֹ עַל הָאָרֶץ - כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? מְכַפֶּנָּה הַגְּדִישׁ שֶׁלּוֹ כֻּלּוֹ לְמָקוֹם אַחֵר, וְכָל הַשִּׁבֳּלִים הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ - כֻּלָּן לָעֲנִיִּים; מִפְּנֵי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין אֵיזוֹ הִיא מֵהֶן שֶׁהָיְתָה לֶקֶט, וּסְפֵק מַתְּנוֹת עֲנִיִּים לָעֲנִיִּים - שֶׁנֶּאֱמַר: "תַּעֲזֹב", הַנַּח לִפְנֵיהֶן מִשֶּׁלְּךָ.

ז. וְלָמָּה אֵין אוֹמְדִין אוֹתָהּ, וְיִתֵּן לָעֲנִיִּים מַה שֶּׁרְאוּיָה לַעֲשׂוֹת לֶקֶט? מִפְּנֵי שֶׁעָבַר וְהִגְדִּישׁ עַל הַלֶּקֶט, קָנָסוּהוּ; וַאֲפִלּוּ הָיָה שׁוֹגֵג, וַאֲפִלּוּ הָיָה הַלֶּקֶט שְׁעוֹרִים וְהִגְדִּישׁ עָלָיו חִטִּים, וַאֲפִלּוּ קָרָא לָעֲנִיִּים וְלֹא בָּאוּ, וַאֲפִלּוּ הִגְדִּישׁוּהוּ אֲחֵרִים שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ - כָּל הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ, הֲרֵי הֵן לָעֲנִיִּים.

ח. הֵצָרֵךְ לְרַבֵּץ [=להרטיב] אֶת שָׂדֵהוּ קֹדֶם שֶׁיְּלַקֵּטוּ הָעֲנִיִּים לֶקֶט שֶׁבָּהּ - אִם הֶזִּיקוֹ מְרַבֵּה עַל הֶפְסֵד הַלֶּקֶט, מֻתָּר לְרַבֵּץ; וְאִם הֶפְסֵד הַלֶּקֶט מְרַבֶּה עַל הֶפְסֵדוֹ, אָסוּר לְרַבֵּץ. וְאִם קִבֵּץ אֶת כָּל הַלֶּקֶט, וְהִנִּיחוֹ עַל הַגָּדֵר עַד שֶׁיָּבוֹא הֶעָנִי וְיִטְּלֶנּוּ - הֲרֵי זוֹ מִדַּת חֲסִידוּת.

ט. זְרָעִים הַנִּמְצָאִים בְּחַרְרֵי הַנְּמָלִים - אִם הָיוּ הַחֹרִים בְּתוֹךְ הַקֶּמָה, הֲרֵי הוּא שֶׁל בַּעַל הַשָּׂדֶה; שֶׁאֵין לָעֲנִיִּים מַתָּנָה בְּתוֹךְ הַקֶּמָה. וְאִם הָיוּ בְּמָקוֹם שֶׁנִּקְצַר - הֲרֵי זֶה שֶׁל עֲנִיִּים; שֶׁמָּא מִן הַלֶּקֶט גְּרָרוּהוּ. וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּמְצָא שָׁחוֹר, אֵין אוֹמְרִין: 'הֲרֵי זֶה מִשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה' - שֶׁסְּפֵק הַלֶּקֶט, לֶקֶט.

י. שִׁבֹּלֶת שֶׁל לֶקֶט שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּגָדִישׁ - הֲרֵי זֶה מַפְרִישׁ שְׁתֵּי שִׁבּוֹלוֹת, וְאוֹמֵר עַל אַחַת מֵהֶן: 'אִם הַלֶּקֶט הִיא זוֹ, הֲרֵי הִיא לָעֲנִיִּים; וְאִם אֵינָהּ לֶקֶט - הֲרֵי הַמַּעֲשְׂרוֹת שֶׁהִיא חַיֶּבֶת בָּהֶן שִׁבֹּלֶת זוֹ, קְבוּעִים בְּשִׁבֹּלֶת שְׁנִיָּה'; וְחוֹזֵר וּמַתְּנֶה כֵּן עַל שִׁבֹּלֶת שְׁנִיָּה, וְנוֹתֵן אֶת אַחַת מֵהֶן לְעָנִי, וְהָאַחֶרֶת תִּהְיֶה מַעֲשֵׂר.

יא. לֹא יִשְׂכֹּר אָדָם אֶת הַפּוֹעֵל, עַל מְנָת שֶׁיְּלַקֵּט בְּנוֹ אַחֲרָיו; אֲבָל הָאֲרִיסִין וְהַחֲכוּרוֹת וְהַמּוֹכֵר קֶמְתּוֹ לַחֲבֵרוֹ לִקְצֹר, יְלַקֵּט בְּנוֹ אַחֲרָיו. וְיֵשׁ לַפּוֹעֵל לְהָבִיא אֶת אִשְׁתּוֹ וּבְנָיו לְלַקֵּט אַחֲרָיו, וַאֲפִלּוּ שְׂכָרוֹ לִטֹּל חֲצִי הַקָּצִיר אוֹ שְׁלִישׁוֹ אוֹ רְבִיעוֹ בִּשְׂכָרוֹ.

יב. מִי שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ אֶת הָעֲנִיִּים לְלַקֵּט, אוֹ שֶׁהוּא מַנִּיחַ אֶת אֶחָד וּמוֹנֵעַ אֶת אֶחָד, אוֹ שֶׁסִּיֵּעַ אֶת אֶחָד מֵהֶן עַל חֲבֵרוֹ - הֲרֵי זֶה גּוֹזֵל אֶת הָעֲנִיִּים.

יג. וְאָסוּר לְאָדָם לְהַרְבִּיץ אֲרִי וְכַיּוֹצֵא בּוֹ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ, כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ הָעֲנִיִּים וְיִבְרְחוּ. הָיוּ שָׁם עֲנִיִּים שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִטֹּל לֶקֶט - אִם יָכוֹל בַּעַל הַבַּיִת לִמְחוֹת בְּיָדָן, מְמַחֶה; וְאִם לָאו, מַנִּיחָן מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם.

יד. הַמַּפְקִיר אֶת הַלֶּקֶט עִם נְפִילַת רֵבוֹ - אֵינוֹ הֶפְקֵר; מֵאַחַר שֶׁנָּשַׂר רֵבוֹ, אֵין לוֹ בּוֹ רְשׁוּת.

טו. אֵיזֶה הוּא פֶּרֶט? זֶה גַּרְגֵּר אֶחָד אוֹ שְׁנֵי גַּרְגְּרִין, הַנִּפְרָטִין מִן הָאֶשְׁכּוֹל בִּשְׁעַת הַבְּצִירָה; נָפְלוּ שְׁלֹשָׁה גַּרְגְּרִין בְּבַת אַחַת, אֵינוֹ פֶּרֶט.

טז. הָיָה בּוֹצֵר וְכוֹרֵת אֶת הָאֶשְׁכּוֹל, וְהֵסִבּוּהוּ בְּעָלִין וְנָפַל לָאָרֶץ וְנִפְרַט - אֵינוֹ פֶּרֶט. הָיָה בּוֹצֵר וּמַשְׁלִיךְ לָאָרֶץ - כְּשֶׁמְּפַנֶּה הָאֶשְׁכּוֹלוֹת, אֲפִלּוּ חֲצִי אֶשְׁכּוֹל הַנִּמְצָא שָׁם, פֶּרֶט; וְכֵן אֶשְׁכּוֹל שָׁלֵם שֶׁנִּפְרַט שָׁם, הֲרֵי הוּא פֶּרֶט [כמגדיש על הלקט שהוזכר למעלה]. וְהַמַּנִּיחַ אֶת הַכַּלְכָּלָה תַּחַת הַגֶּפֶן בְּשָׁעָה שֶׁהוּא בּוֹצֵר, הֲרֵי זֶה גּוֹזֵל אֶת הָעֲנִיִּים.

יז. אֵיזוֹ הִיא עוֹלֵלוֹת? זֶה אֶשְׁכּוֹל הַקָּטָן שֶׁאֵינוֹ מְעֻבֶּה כָּאֶשְׁכּוֹלוֹת, שֶׁאֵין לוֹ כָּתֵף, וְאֵין עֲנָבָיו נוֹטְפוֹת זוֹ עַל זוֹ אֶלָּא מְפֻזָּרוֹת. יֵשׁ לָהּ כָּתֵף וְאֵין לָהּ נָטֵף, נָטֵף וְאֵין לָהּ כָּתֵף - הֲרֵי הִיא שֶׁל בַּעַל הַכֶּרֶם; וְאִם סָפֵק - לָעֲנִיִּים.

יח. אֵיזֶה הוּא כָּתֵף? פְּסִיגִין הַמְחֻבָּרוֹת בַּשִּׁדְרָה זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ; נָטֵף, עֲנָבִים הַמְחֻבָּרוֹת בַּשִּׁדְרָה וְיוֹרְדוֹת; וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ כָּל הָעֲנָבִים שֶׁבָּעוֹלֵלוֹת, נוֹגְעִין בְּפַס יָדוֹ [שיכול לגעת בכל גרגר בנפרד]. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ 'עוֹלֵל'? מִפְּנֵי שֶׁהוּא לִשְׁאָר הָאֶשְׁכּוֹלוֹת כְּעוֹלֵל לְאִישׁ.

יט. וְאֵין בַּעַל הַבַּיִת חַיָּב לִבְצֹר הָעוֹלֵלוֹת וְלִתְּנָן לָעֲנִיִּים, אֶלָּא הֵן בּוֹצְרִין אוֹתָן לְעַצְמָן; וְגַרְגֵּר יְחִידִי, הֲרֵי הוּא עוֹלֵלוֹת.

כ. זְמוֹרָה שֶׁהָיָה בָּהּ אֶשְׁכּוֹל, וּבָאַרְכֻּבָּה שֶׁל זְמוֹרָה עוֹלֶלֶת - אִם נִקְרֶצֶת [=נחתכת] עִם הָאֶשְׁכּוֹל, הֲרֵי הִיא שֶׁל בַּעַל הַכֶּרֶם; וְאִם לָאו, הֲרֵי הִיא לָעֲנִיִּים.

כא. כֶּרֶם שֶׁכֻּלּוֹ עוֹלֵלוֹת, הֲרֵי הוּא שֶׁל עֲנִיִּים - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל", אֲפִלּוּ כֻּלּוֹ עוֹלֵלוֹת. וְאֵין הַפֶּרֶט וְהָעוֹלֵלוֹת נוֹהֲגִין אֶלָּא בַּכֶּרֶם בִּלְבַד.

כב. אֵין הָעֲנִיִּים זוֹכִין לִקַּח פֶּרֶט וְעוֹלֵלוֹת, עַד שֶׁיַּתְחִיל בַּעַל הַכֶּרֶם לִבְצֹר אֶת כַּרְמוֹ - שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי תִבְצֹר כַּרְמְךָ, לֹא תְעוֹלֵל"; וְכַמָּה יִבְצֹר וְיִהְיוּ זוֹכִין בָּהֶן? שְׁלֹשָׁה אֶשְׁכּוֹלוֹת שֶׁהֵן עוֹשִׂין רְבִיעַ.

כג. הַמַּקְדִּישׁ אֶת כַּרְמוֹ עַד שֶׁלֹּא נוֹדְעוּ הָעוֹלֵלוֹת, אֵין הָעוֹלֵלוֹת לָעֲנִיִּים; וְאִם מִשֶּׁנּוֹדְעוּ הָעוֹלֵלוֹת - הָעוֹלֵלוֹת לָעֲנִיִּים, וְיִתְּנוּ שְׂכַר גְּדוּלָּם לַהֶקְדֵּשׁ.

כד. הַזּוֹמֵר אֶת הַגֶּפֶן אַחַר שֶׁנּוֹדְעוּ הָעוֹלֵלוֹת, הֲרֵי זֶה זוֹמֵר כְּדַרְכּוֹ; וּכְשֵׁם שֶׁכּוֹרַת הָאֶשְׁכּוֹלוֹת, כָּךְ כּוֹרַת הָעוֹלֵלוֹת.

כה. גּוֹי שֶׁמָּכַר כַּרְמוֹ לְיִשְׂרָאֵל לִבְצֹר, חַיָּב בְּעוֹלֵלוֹת; יִשְׂרָאֵל וְגוֹי שֶׁהָיוּ שֻׁתָּפִין בְּכֶרֶם - חֶלְקוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל חַיָּב, וְשֶׁל גּוֹי פָּטוּר.

כו. בֶּן לֵוִי שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ מַעֲשֵׂר טֶבֶל, וּמָצָא בוֹ עוֹלֵלוֹת - נוֹתְנָן לְעָנִי; וְאִם נִקְרֶצֶת עִם הָאֶשְׁכּוֹל [הרי היא שלו] - יֵשׁ לוֹ [אף] לַעֲשׂוֹתָהּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עַל מָקוֹם אַחֵר.

כז. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ חָמֵשׁ גְּפָנִים, וּבְצָרָן לְתוֹךְ בֵּיתוֹ - אִם לְאָכְלָן עֲנָבִים [בציר עראי] - פָּטוּר מִן הַפֶּרֶט וּמִן הַשִּׁכְחָה וּמִן הָרְבָעִי, וְחַיָּב בְּעוֹלֵלוֹת [שאין החיוב בעוללות מותנה בבציר]; וְאִם בְּצָרָן יַיִן - חַיָּב בַּכֹּל, אֶלָּא אִם כֵּן שִׁיֵּר מִקְצָתָן.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"ד אלול ה'תשס"ט־ב' תשרי ה'תש"ע

יום ראשון כ"ד אלול ה'תשס"ט

הִלְכוֹת שַׁבָּת פֶּרֶק ח

א. הַחוֹרֵשׁ כָּל שֶׁהוּא, חַיָּב. הַמְנַכֵּשׁ [עוקר עשבים שוטים] בְּעִקְּרֵי [סמוך לשורש] הָאִילָנוֹת, וְהַמְקָרְסֵם [כורת] עֲשָׂבִים, אוֹ הַמְזָרֵד [חותך] אֶת הַשָּׂרִיגִים [של הגפן], כְּדֵי לְיַפּוֹת הַקַּרְקַע - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת חוֹרֵשׁ; וּמִשֶּׁיַּעֲשֶׂה כָּל שֶׁהוּא, חַיָּב. וְכֵן הַמַּשְׁוֶה פְּנֵי הַשָּׂדֶה - כְּגוֹן שֶׁהִשְׁפִּיל הַתֵּל וְרִדְּדוֹ [השווהו לפני הקרקע], אוֹ מִלֵּא הַגֵּיא [גומא] - חַיָּב מִשּׁוּם חוֹרֵשׁ; וְשִׁעוּרָן, כָּל שֶׁהוּא. וְכֵן כָּל הַמַּשְׁוֶה גֻּמּוֹת, שִׁעוּרָן כָּל שֶׁהוּא.

ב. הַזּוֹרֵעַ כָּל שֶׁהוּא, חַיָּב. הַזּוֹמֵר אֶת הָאִילָן כְּדֵי שֶׁיִּצְמַח - הֲרֵי זֶה מֵעִין זוֹרֵעַ. אֲבָל הַמַּשְׁקֶה צְמָחִין וְאִילָנוֹת בְּשַׁבָּת - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת זוֹרֵעַ, וְחַיָּב בְּכָל שֶׁהוּא; וְכֵן הַשּׁוֹרֶה חִטִּין וּשְׁעוֹרִין וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן בַּמַּיִם - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת זוֹרֵעַ, וְחַיָּב.

ג. הַקּוֹצֵר כִּגְרוֹגֶרֶת [- כשליש ביצה], חַיָּב. וְהַתּוֹלֵשׁ, תּוֹלֶדֶת קוֹצֵר הוּא; וְכָל הָעוֹקֵר דָּבָר מִגִּדּוּלָיו, חַיָּב מִשּׁוּם קוֹצֵר. לְפִיכָךְ, צְרוֹר [רגב אדמה] שֶׁעָלוּ בוֹ עֲשָׂבִים, וּכְשׁוּת [מין עשב] שֶׁעָלָה בִּסְנֶה, וַעֲשָׂבִים שֶׁצָּמְחוּ עַל גַּב הֶחָבִית - הַתּוֹלֵשׁ מֵהֶן, חַיָּב; שֶׁזֶּה הוּא מְקוֹם גִּדּוּלוֹ. אֲבָל הַתּוֹלֵשׁ מֵעָצִיץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב - פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁאֵין זֶה מְקוֹם גִּדּוּלוֹ. וְעָצִיץ נָקוּב בִּכְדֵי שֹׁרֶשׁ קָטָן, הֲרֵי הוּא כָּאָרֶץ; וְהַתּוֹלֵשׁ מִמֶּנּוּ, חַיָּב.

ד. כָּל זֶרַע שֶׁקִּצִּירָתוֹ מְצַמַּחַת אוֹתוֹ וּמְגַדֵּלְתּוֹ, כְּגוֹן אַסְפַּסְתָּא [חציר] וְסִלְקָא [סלק] - הַקּוֹצְרוֹ בִּשְׁגָגָה, חַיָּב שְׁתֵּי חַטָּאוֹת: אַחַת מִפְּנֵי שֶׁהוּא קוֹצֵר, וְאַחַת מִפְּנֵי שֶׁהוּא נוֹטֵעַ. וְכֵן הַזּוֹמֵר, וְהוּא צָרִיךְ לָעֵצִים - חַיָּב מִשּׁוּם קוֹצֵר, וּמִשּׁוּם נוֹטֵעַ. גַּבְשׁוּשִׁית שֶׁל עָפָר שֶׁעָלוּ בָּהּ עֲשָׂבִים - הִגְבִּיהָהּ מֵעַל הָאָרֶץ וְהִנִּיחָהּ עַל גַּבֵּי יְתֵדוֹת, חַיָּב מִשּׁוּם תּוֹלֵשׁ; הָיְתָה עַל גַּבֵּי יְתֵדוֹת וְהִנִּיחָהּ עַל הָאָרֶץ, חַיָּב מִשּׁוּם זוֹרֵעַ. תְּאֵנִים שֶׁיָּבְשׁוּ בְּאִבֵּיהֶן [- בעודן על העץ], וְכֵן אִילָן שֶׁיָּבְשׁוּ פֵּרוֹתָיו בּוֹ - הַתּוֹלֵשׁ מֵהֶן בְּשַׁבָּת חַיָּב, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן כַּעֲקוּרִין לְעִנְיַן [קבלת] טֻמְאָה.

ה. הַתּוֹלֵשׁ עֲלָשִׁים [מין צמח], וְהַמְזָרֵד זְרָדִין [ענפים לחים] - אִם לַאֲכִילָה, שִׁעוּרוֹ כִּגְרוֹגֶרֶת; וְאִם לִבְהֵמָה, שִׁעוּרוֹ כִּמְלֹא פִּי גְדִי; וְאִם לְהַסָּקָה, שִׁעוּרוֹ כְּדֵי לְבַשֵּׁל בֵּיצָה. הַמְעַמֵּר [אוסף] אֲכָלִין, שִׁעוּרוֹ כִּגְרוֹגֶרֶת; וְאִם עִמֵּר לִבְהֵמָה, שִׁעוּרוֹ כִּמְלֹא פִּי גְדִי; וְאִם לְהַסָּקָה, שִׁעוּרוֹ כְּדֵי לְבַשֵּׁל בֵּיצָה. וּבֵיצָה הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם, הִיא בֵּיצָה בֵּינוֹנִית שֶׁל תַּרְנְגוֹלִין; וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'כְּדֵי לְבַשֵּׁל בֵּיצָה', הוּא כְּדֵי לְבַשֵּׁל כִּגְרוֹגֶרֶת מִבֵּיצָה; וּגְרוֹגֶרֶת, אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה בְּבֵיצָה. וְאֵין עִמּוּר, אֶלָּא בְּגִדּוּלֵי קַרְקַע.

ו. הַמְקַבֵּץ דְּבֵלָה [תאנים יבשות] וְעָשָׂה מִמֶּנָּה עִגּוּל [גוש], אוֹ שֶׁנִּקֵּב תְּאֵנִים וְהִכְנִיס הַחֶבֶל בָּהֶן עַד שֶׁנִּתְקַבְּצוּ גּוּף אֶחָד - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת מְעַמֵּר, וְחַיָּב. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ז. הַדָּשׁ [מפריד קליפת גידולי קרקע] כִּגְרוֹגֶרֶת, חַיָּב; וְאֵין דִּישָׁה, אֶלָּא בְּגִדּוּלֵי קַרְקַע. וְהַמְפָרֵק [דגן משבליו], הֲרֵי הוּא תּוֹלֶדֶת הַדָּשׁ. הַחוֹלֵב אֶת הַבְּהֵמָה - חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְפָרֵק. וְכֵן הַחוֹבֵל בְּחַי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עוֹר, חַיָּב מִשּׁוּם מְפָרֵק - וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה צָרִיךְ לַדָּם שֶׁיֵּצֵא מִן הַחַבּוּרָה; אֲבָל אִם נִתְכַּוֵּן לְהַזִּיק בִּלְבַד - פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְקַלְקֵל. וְאֵינוֹ חַיָּב, עַד שֶׁיִּהְיֶה בַּדָּם אוֹ בֶּחָלָב שֶׁהוֹצִיא, כִּגְרוֹגֶרֶת.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּחוֹבֵל בִּבְהֵמָה וְחַיָּה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. אֲבָל הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְהַזִּיק - חַיָּב, מִפְּנֵי נַחַת רוּחוֹ; שֶׁהֲרֵי נִתְקָרְרָה [נתיישבה] דַּעְתּוֹ וְשָׁכְכָה חֲמָתוֹ, וַהֲרֵי הוּא כִּמְתַקֵּן; וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לַדָּם שֶׁהוֹצִיא מִמְּנוּ, חַיָּב.

ט. שְׁמוֹנָה שְׁרָצִים הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה, הֵן שֶׁיֵּשׁ לָהֶן עוֹרוֹת [שנזקם בלתי הפיך] לְעִנְיַן [לדיני] שַׁבָּת כְּמוֹ חַיָּה וּבְהֵמָה וָעוֹף. אֲבָל שְׁאָר שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, אֵין לָהֶן עוֹר; לְפִיכָךְ, הַחוֹבֵל בָּהֶן - פָּטוּר. וְאֶחָד הַחוֹבֵל בִּבְהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, אוֹ בִּשְׁמוֹנָה שְׁרָצִים, וְעָשָׂה חַבּוּרָה וְיָצָא דָם, אוֹ שֶׁנִּצְרַר [נאסף] הַדָּם [תחת העור] אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָצָא - חַיָּב.

י. הַסּוֹחֵט אֶת הַפֵּרוֹת, חַיָּב מִשּׁוּם מְפָרֵק; וְאֵינוֹ חַיָּב, עַד שֶׁיִּהְיֶה בַּמַּשְׁקִין שֶׁסָּחַט כִּגְרוֹגֶרֶת. וְאֵין חַיָּבִים מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא עַל דְּרִיכַת זֵיתִים [סחיטת] וַעֲנָבִים בִּלְבַד. וּמֻתָּר לִסְחֹט אֶשְׁכּוֹל שֶׁל עֲנָבִים לְתוֹךְ הָאֹכֶל, שֶׁמַּשְׁקֶה הַבָּא לָאֹכֶל - אֹכֶל הוּא, וְנִמְצָא כִּמְפָרֵק אֹכֶל מֵאֹכֶל; אֲבָל אִם סָחַט לִכְלִי שֶׁאֵין בּוֹ אֹכֶל - הֲרֵי זֶה דּוֹרֵךְ, וְחַיָּב. וְהַחוֹלֵב לְתוֹךְ הָאֹכֶל, אוֹ הַיּוֹנֵק בְּפִיו - פָּטוּר, וְאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּחְלֹב לְתוֹךְ הַכְּלִי.

יא. הַזּוֹרֶה אוֹ הַבּוֹרֵר כִּגְרוֹגֶרֶת, חַיָּב; וְהַמְחַבֵּץ [עושה חמאה], הֲרֵי הוּא תּוֹלֶדֶת הַבּוֹרֵר. וְכֵן הַמְמַחֶה [מוציא] שְׁמָרִים מִתּוֹךְ הַמַּשְׁקִין - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת בּוֹרֵר אוֹ תּוֹלֶדֶת מְרַדֵּד, וְחַיָּב; שֶׁהַזּוֹרֶה וְהַבּוֹרֵר וְהַמְרַדֵּד, דּוֹמִין עִנְיָנֵיהֶם זֶה לָזֶה; וּמִפְּנֵי מָה מָנוּ אוֹתָן בִּשְׁלֹשָׁה? מִפְּנֵי שֶׁכָּל מְלָאכָה שֶׁהָיְתָה בַּמִּשְׁכָּן, מוֹנִין אוֹתָהּ בִּפְנֵי עַצְמָהּ.

יב. הַבּוֹרֵר אֹכֶל מִתּוֹךְ פְּסֹלֶת, אוֹ שֶׁהָיוּ לְפָנָיו שְׁנֵי מִינֵי אֲכָלִין וּבֵרֵר מִין מִמִּין אַחֵר - בְּנָפָה וּבִכְבָרָה [נפה גדולה], חַיָּב; בְּקָנוֹן [צינור המשמש לברירה] וּבְתַמְחוּי [קערה גדולה], פָּטוּר; וְאִם בֵּרַר בְּיָדוֹ לֶאֱכֹל לְאַלְתַּר, מֻתָּר.

יג. וְהַבּוֹרֵר פְּסֹלֶת מִתּוֹךְ הָאֹכֶל, אֲפִלּוּ בְּיָדָיו - חַיָּב. וְהַבּוֹרֵר תּוּרְמוּסִין [מין קטנית] מִתּוֹךְ פְּסֹלֶת שֶׁלָּהֶן - חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהַפְּסֹלֶת שֶׁלָּהֶן מְמַתֶּקֶת אוֹתָן כְּשֶׁיִּשָּׁלְקוּ [יתבשלו] עִמָּהּ, וְנִמְצָא כְּבוֹרֵר פְּסֹלֶת מִתּוֹךְ אֹכֶל, וְחַיָּב. הַבּוֹרֵר אֹכֶל מִתּוֹךְ פְּסֹלֶת בְּיָדוֹ לְהַנִּיחוֹ [לאחר זמן], אֲפִלּוּ לְבוֹ בַּיּוֹם - נַעֲשָׂה כְּבוֹרֵר לָאוֹצָר [לאחסון], וְחַיָּב. הָיוּ לְפָנָיו שְׁנֵי מִינֵי אֲכָלִין מְעֹרָבִין - בּוֹרֵר אֶחָד מֵאֶחָד, וּמַנִּיחַ לָאֱכֹל מִיָּד; וְאִם בֵּרַר וְהִנִּיחַ לְאַחַר זְמַן, אֲפִלּוּ לְבוֹ בַּיּוֹם - כְּגוֹן שֶׁבֵּרַר בְּשַׁחֲרִית לָאֱכֹל בֵּין הָעַרְבַּיִם - חַיָּב.

יד. הַמְשַׁמֵּר [מסנן] יַיִן אוֹ שֶׁמֶן אוֹ מַיִם [משמרים], וְכֵן שְׁאָר הַמַּשְׁקִין, בִּמְשַׁמֶּרֶת [מסננת] שֶׁלָּהֶן - חַיָּב; וְהוּא, שֶׁיְּשַׁמֵּר כִּגְרוֹגֶרֶת. אֲבָל מְסַנְּנִין יַיִן שֶׁאֵין בּוֹ שְׁמָרִים, אוֹ מַיִם צְלוּלִין, בְּסוּדָרִין וּבִכְפִיפָה מִצְרִית [- סל], כְּדֵי שֶׁיְּהֵא צָלוּל בְּיוֹתֵר. וְנוֹתְנִין מַיִם עַל גַּבֵּי שְׁמָרִים [שבמסננת] בְּשֶׁבִיל שֶׁיֵּצְאוּ [יהיו צלולים ונקיים]. וְנוֹתְנִין בֵּיצָה טְרוּפָה [מעורבת] לְמְסַנֶּנֶת שֶׁל [גרעיני] חַרְדָּל כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא [החרדל]; וְחַרְדָּל שֶׁלָּשׁוֹ מֵעֶרֶב שַׁבָּת - לְמָחָר מִמַּחוֹ [עושהו נוזל], בֵּין בַּיָּד בֵּין בִּכְלִי. וְכֵן יַיִן מִגִּתּוֹ, כָּל זְמַן שֶׁהוּא תּוֹסֵס - טוֹרֵף [מערבב] חָבִית בִּשְׁמָרֶיהָ, וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַסּוּדָרִין; שֶׁעֲדַיִן לֹא נִפְרְשׁוּ הַשְּׁמָרִים מִן הַיַּיִן יָפֶה יָפֶה, וְכָל הַיַּיִן כְּגוּף אֶחָד הוּא. וְכֵן הַחַרְדָּל, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בּוֹ.

טו. הַטּוֹחֵן כִּגְרוֹגֶרֶת, חַיָּב. וְכָל הַשּׁוֹחֵק [כותש] תַּבְלִין וְסַמָּנִין בְּמַכְתֶּשֶׁת - הֲרֵי זֶה טוֹחֵן, וְחַיָּב. הַמְחַתֵּךְ יָרָק [דק דק] תָּלוּשׁ, הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת טוֹחֵן. וְכֵן הַנּוֹסֵר עֵצִים לְהָנוֹת בַּגְּסֹרֶת שֶׁלָּהֶן, אוֹ שֶׁשָּׁף [גרד] לָשׁוֹן שֶׁל מַתֶּכֶת - חַיָּב מִשֶּׁיָּשׁוּף כָּל שֶׁהוּא; אֲבָל הַמְחַתֵּךְ עֵצִים, אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּדַקֵּק [יחתוך דק] מֵהֶן כְּדֵי לְבַשֵּׁל כִּגְרוֹגֶרֶת מִבֵּיצָה.

טז. וְהַמְרַדֵּד [מנפה] כִּגְרוֹגֶרֶת, חַיָּב. הַלָּשׁ כִּגְרוֹגֶרֶת, חַיָּב. וְהַמְגַבֵּל [מערבב] אֶת הֶעָפָר, הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת לָשׁ; וְכַמָּה שֶׁעוּרוֹ? כְּדֵי לַעֲשׂוֹת פִּי [שפת] כּוּר שֶׁל צוֹרְפֵי זָהָב. וְאֵין גִּבּוּל בְּאֵפֶר, וְלֹא בְּחוֹל הַגַּס, וְלֹא בְּמֶרֶסֶן [קליפות תבואה עבות], וְלֹא בְּכַיּוֹצֵא בָהֶן. וְהַנּוֹתֵן זֶרַע שֶׁמְּשִׁמִּין אוֹ זֶרַע פִּשְׁתָּן וְכַיּוֹצֵא בָהֶן בְּמַיִם - חַיָּב מִשּׁוּם לָשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִתְעָרְבִין וְנִתְלִין [נדבקין] זֶה בָּזֶה.

יום שני כ"ה אלול ה'תשס"ט

הִלְכוֹת שַׁבָּת פֶּרֶק ט

א. הָאוֹפֶה כִּגְרוֹגֶרֶת [- כשליש ביצה], חַיָּב. אֶחָד הָאוֹפֶה אֶת הַפַּת, אוֹ הַמְבַשֵּׁל אֶת הַמַּאֲכָל אוֹ אֶת הַסַּמָּנִין [צבע], אוֹ הַמְחַמֵּם אֶת הַמַּיִם - הַכֹּל מֵעֵין [ענין] אֶחָד הוּא. שֶׁעִוּר הַמְחַמֵּם אֶת הַמַּיִם, כְּדֵי לִרְחֹץ בָּהֶן אֵבֶר קָטָן; וְשִׁעוּר מְבַשֵּׁל סַמָּנִין, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ רְאוּיִין לַדָּבָר שֶׁמְּבַשְּׁלִין אוֹתָן לוֹ.

ב. הַנּוֹתֵן בֵּיצָה בְּצַד הַמֵּחַם [דוד] בִּשְׁבִיל שֶׁתִּתְגַּלְגֵּל [תתבשל מעט], וְנִתְגַּלְגְּלָה - חַיָּב; שֶׁהַמְבַשֵּׁל בְּתוֹלֶדֶת הָאוּר, כִּמְבַשֵּׁל בָּאוּר עַצְמָהּ. וְכֵן הַמֵּדִיחַ בְּחַמִּין [דג] מָלִיחַ הַיָּשָׁן [שנמלח לפני שנה], אוֹ קוֹלְיָס הָאַסְפָּנוֹן וְהוּא דָּג דַּק וְרַךְ בְּיוֹתֵר - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲדַחְתָּן בְּחַמִּין, זֶה הוּא גְּמַר בִּשּׁוּלָן. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן.

ג. הַמַּפְקִיעַ [שובר] אֶת הַבֵּיצָה בְּבֶגֶד חַם, אוֹ בְּחוֹל וּבַאֲבַק דְּרָכִים שֶׁהֵן חַמִּין מִפְּנֵי הַשֶّמֶשׁ - אַף עַל פִּי שֶׁנִּצְלָת, פָּטוּר; שֶׁתּוֹלְדוֹת חַמָּה אֵינָן כְּתוֹלְדוֹת הָאֵשׁ, אֲבָל גָּזְרוּ עַלֵּיהֶן מִפְּנֵי תּוֹלְדוֹת הָאוּר. וְכֵן הַמְבַשֵּׁל בְּחַמֵּי טְבֶרְיָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, פָּטוּר. הַמְבַשֵּׁל עַל הָאוּר דָּבָר שֶׁהָיָה מְבֻשָּׁל כָּל צָרְכּוֹ, אוֹ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ בִּשּׁוּל כְּלָל - פָּטוּר.

ד. אֶחָד נָתַן אֶת הָאוּר, וְאֶחָד נָתַן אֶת הָעֵצִים, וְאֶחָד נָתַן אֶת הַקִּדְרָה, וְאֶחָד נָתַן אֶת הַמַּיִם, וְאֶחָד נָתַן אֶת הַבָּשָׂר, וְאֶחָד נָתַן אֶת הַתַּבְלִין, וּבָא אֶחָד וְהֵגִיס [ערבב] - כֻּלָּם חַיָּבִים מִשּׁוּם מְבַשֵּׁל; שֶׁכָּל הָעוֹשֶׂה דָּבָר מִצָּרְכֵי הַבִּשּׁוּל, הֲרֵי זֶה מְבַשֵּׁל. אֲבָל אִם שָׁפַת [- הניח] אֶחָד אֶת הַקִּדְרָה תְּחִלָּה, וּבָא אַחֵר וְנָתַן אֶת הַמַּיִם, וּבָא אַחֵר וְנָתַן אֶת הַבָּשָׂר, וּבָא אַחֵר וְנָתַן אֶת הַתַּבְלִין, וּבָא אַחֵר וְנָתַן אֶת

הָאוּר, וּבָא אַחֵר וְנָתַן עֵצִים עַל הָאוּר, וּבָא אַחֵר וְהֵגִיס - שְׁנַיִם הָאַחֲרוֹנִים בִּלְבַד חַיָּבִין מִשּׁוּם מְבַשֵּׁל.

ה. הִנִּיחַ בָּשָׂר עַל גַּבֵּי גֶּחָלִים - אִם נִצְלָה בּוֹ כִּגְרוֹגֶרֶת, אֲפִלּוּ בִּשְׁנַיִם וּשְׁלִשָׁה מְקוֹמוֹת - חַיָּב; לֹא נִצְלָה בּוֹ כִּגְרוֹגֶרֶת, אֲבָל נִתְבַּשֵּׁל כֻּלּוֹ חֲצִי בִּשּׁוּל - חַיָּב. נִתְבַּשֵּׁל חֲצִי בִּשּׁוּל מִצַּד אֶחָד - פָּטוּר, עַד שֶׁיַּהֲפֹךְ בּוֹ וְיִתְבַּשֵּׁל חֲצִי בִּשּׁוּל מִשְּׁנֵי צְדָדִין. שָׁכַח וְהִדְבִּיק [הניח] פַּת בַּתַּנּוּר בְּשַׁבָּת, וְנִזְכַּר - מֻתָּר לוֹ לִרְדּוֹתָהּ [להוציאה], קֹדֶם שֶׁתֵּאָפֶה וְיָבוֹא לִידֵי מְלָאכָה.

ו. הַמַּתִּיךְ [ממיס] אֶחָד מִמִּינֵי מַתֶּכוֹת כָּל שֶׁהוּא, אוֹ הַמְחַמֵּם אֶת הַמַּתֶּכֶת עַד שֶׁתֵּעָשֶׂה גַּחֶלֶת - חַיָּב זֶה תּוֹלֶדֶת מְבַשֵּׁל. וְכֵן הַמְמַסְמֵס אֶת הַדּוֹנַג [שעוה], אוֹ אֶת הַחֵלֶב, אוֹ אֶת הַזֶּפֶת, וְהַכֹּפֶר [מעין זפת], וְהַגָּפְרִית [חומר דליק מעמקי האדמה], וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם - חַיָּב זֶה תּוֹלֶדֶת מְבַשֵּׁל. וְכֵן הַמְבַשֵּׁל כְּלֵי אֲדָמָה עַד שֶׁיֵּעָשׂוּ חֶרֶשׂ, חַיָּב מִשּׁוּם מְבַשֵּׁל. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: בֵּין שֶׁרִפָּה גּוּף קָשֶׁה בָּאֵשׁ, אוֹ שֶׁהִקְשָׁה גּוּף רַךְ - חַיָּב זֶה מִשּׁוּם מְבַשֵּׁל.

ז. הַגּוֹזֵז צֶמֶר אוֹ שֵׂעָר - בֵּין מִן הַבְּהֵמָה בֵּין מִן הַחַיָּה, בֵּין מִן הַחַי בֵּין מִן הַמֵּת, אֲפִלּוּ מִן הַשֶּׁלַח שֶׁלָּהֶן [עור שנפשט מהם] - חַיָּב. כַּמָּה שִׁעוּרוֹ? כְּדֵי לִטְוּוֹת מִמֶּנּוּ חוּט שֶׁאָרְכּוֹ כְּרֹחַב הַסִּיט [- שם מדה] כָּפוּל; וְכַמָּה רֹחַב הַסִּיט? כְּדֵי לִמְתֹּחַ מִן בֹּהֶן שֶׁל יָד עַד הָאֶצְבַּע הָרִאשׁוֹנָה, כְּשֶׁיִּפְתַּח בֵּינֵיהֶן בְּכָל כֹּחוֹ, וְהוּא קָרוֹב לִשְׁנֵי שְׁלִישֵׁי זֶרֶת. הַתּוֹלֵשׁ כָּנָף מִן הָעוֹף, חַיָּב זֶה תּוֹלֶדֶת גּוֹזֵז. הַטּוֹוֶה אֶת הַצֶּמֶר מִן [- על] הַחַי - פָּטוּר, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ גְּזִיזָה בְּכָךְ, וְאֵין דֶּרֶךְ נִפּוּץ [סירוק] בְּכָךְ, וְאֵין דֶּרֶךְ טְוִיָּה בְּכָךְ.

ח. הַנּוֹטֵל צִפָּרְנָיו, אוֹ שְׂעָרוֹ, אוֹ שְׁפָמוֹ, אוֹ זְקָנוֹ - חַיָּב זֶה תּוֹלֶדֶת גּוֹזֵז, וְחַיָּב; וְהוּא, שֶׁיִּטֹּל בִּכְלִי; אֲבָל אִם נְטָלָן בְּיָדוֹ, בֵּין לוֹ בֵּין לְאַחֵר - פָּטוּר. וְכֵן הַחוֹתֵךְ יַבֹּלֶת מִגּוּפוֹ, בֵּין בַּיָּד בֵּין בִּכְלִי - פָּטוּר, בֵּין לוֹ בֵּין לְאַחֵר. וּמֻתָּר לַחְתּוֹךְ יַבֹּלֶת בַּמִּקְדָּשׁ בְּיָד, אֲבָל לֹא בִּכְלִי; וְאִם הָיְתָה יְבֵשָׁה - חוֹתְכָהּ אַף בִּכְלִי, וְעוֹבֵד [עבודתו, הכהן].

ט. הַנּוֹטֵל [גוזר] שְׂעָרוֹ בִּכְלִי, כַּמָּה יִטֹּל וְיִהְיֶה חַיָּב? שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת; וְאִם לִקֵּט לְבֵנוֹת מִתּוֹךְ שְׁחֹרוֹת - אֲפִלּוּ אַחַת, חַיָּב. צִפֹּרֶן שֶׁפֵּרֵשׁ רֻבָּהּ, וְצִיצִין שֶׁל עוֹר [- קילופי עור] שֶׁפֵּרְשׁוּ רֻבָּן [וקרובים להיתלש] - אִם פֵּרְשׁוּ כְּלַפֵּי מַעְלָה, וּמְצַעֲרוֹת אוֹתוֹ - מֻתָּר לִטֹּל אוֹתָן בְּיָדוֹ, אֲבָל לֹא בִּכְלִי; וְאִם נְטָלָן בִּכְלִי, פָּטוּר. וְאִם אֵינָן מְצַעֲרוֹת אוֹתוֹ, אֲפִלּוּ בְּיָדוֹ אָסוּר. וְאִם לֹא פֵּרֵשׁ רֻבָּן - אֲפִלּוּ מְצַעֲרוֹת אוֹתוֹ, אָסוּר לִטְלָן בְּיָדוֹ; וְאִם נְטָלָן בִּכְלִי, חַיָּב.

י. הַמְלַבֵּן [מכבס] אֶת הַצֶּמֶר, אוֹ אֶת הַפִּשְׁתָּן, אוֹ אֶת הַשָּׁנִי [מלבנים אותו לפני צביעתו], וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן מִמַּה שֶּׁדַּרְכָּן לְהִתְלַבֵּן - חַיָּב. וְכַמָּה שִׁעוּרוֹ? כְּדֵי לִטְוּוֹת מִמֶּנּוּ חוּט אֶחָד, אָרְכּוֹ כִּמְלֹא רֹחַב הַסִּיט כָּפוּל, שֶׁהוּא אֹרֶךְ אַרְבָּעָה טְפָחִים.

יא. וְהַמְכַבֵּס בְּגָדִים - הֲרֵי הוּא תּוֹלֶדֶת הַמְלַבֵּן, וְחַיָּב. וְהַסּוֹחֵט אֶת הַבֶּגֶד עַד שֶׁיּוֹצִיא הַמַּיִם שֶׁבּוֹ - הֲרֵי זֶה מְכַבְּסוֹ, וְחַיָּב; שֶׁהַסְּחִיטָה מִצָּרְכֵי כִּבּוּס הִיא, כְּמוֹ שֶׁהַהֲגָסָה [ערבוב] מִצָּרְכֵי הַבִּשּׁוּל. וְאֵין סְחִיטָה בְּשֵׁעָר; וְהוּא הַדִּין לְעוֹר, שֶׁאֵין חַיָּבִין עַל סְחִיטָתוֹ.

יב. הַמְנַפֵּץ [מסרק ומנער] אֶת הַצֶּמֶר, אוֹ אֶת הַפִּשְׁתָּן, אוֹ אֶת הַשָּׁנִי, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - חַיָּב. וְכַמָּה שִׁעוּרוֹ? כְּדֵי לִטְוּוֹת מִמֶּנּוּ חוּט אֶחָד, אָרְכּוֹ אַרְבָּעָה טְפָחִים. וְהַמְנַפֵּץ אֶת הַגִּידִים עַד שֶׁיֵּעָשׂוּ כְּצֶמֶר, כְּדֵי לִטְוּוֹת אוֹתָן - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת מְנַפֵּץ, וְחַיָּב.

יג. הַצּוֹבֵעַ חוּט שֶׁאָרְכּוֹ אַרְבָּעָה טְפָחִים, אוֹ דָּבָר שֶׁאֶפְשָׁר לִטְוּוֹת מִמֶּנּוּ חוּט כָּזֶה [- כגון צמר] - חַיָּב. וְאֵין הַצּוֹבֵעַ חַיָּב, עַד שֶׁיִּהְיֶה צֶבַע הַמִּתְקַיֵּם [בר קיימא]; אֲבָל צֶבַע שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם כְּלָל, כְּגוֹן שֶׁהֶעֱבִיר סָרָק [צבע צהוב] אוֹ שָׁשָׁר [צבע אדום] עַל גַּבֵּי בַרְזֶל אוֹ נְחֹשֶׁת וּצְבָעוֹ - פָּטוּר; שֶׁהֲרֵי אַתָּה מַעֲבִירוֹ לְשַׁעְתּוֹ, וְאֵינוֹ צוֹבֵעַ כְּלוּם; וְכֹל שֶׁאֵין מְלַאכְתּוֹ מִתְקַיֶּמֶת בַּשַּׁבָּת, פָּטוּר.

יד. הָעוֹשֶׂה עֵין הַצֶּבַע [- מראה של צבע] - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת צוֹבֵעַ, וְחַיָּב. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁנָּתַן קַלְקַנְתּוֹס לְתוֹךְ מֵי עַפְצָא [- מיני דיו], שֶׁנַּעֲשָׂה הַכֹּל שָׁחֹר; אוֹ שֶׁנָּתַן אִיסְטִיס לְתוֹךְ מֵי כַרְכֹּם [- מיני צבעים], שֶׁנַּעֲשָׂה הַכֹּל יָרֹק; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכַמָּה שִׁעוּרוֹ? כְּדֵי לִצְבֹּעַ בּוֹ חוּט שֶׁאָרְכּוֹ אַרְבָּעָה טְפָחִים.

טו. הַטּוֹוֶה אֹרֶךְ אַרְבָּעָה טְפָחִים מִכָּל דָּבָר הַנִּטְוֶה, חַיָּב; אֶחָד הַטּוֹוֶה אֶת הַצֶּמֶר, אוֹ אֶת הַפִּשְׁתָּן, אוֹ אֶת הַשֵּׂעָר, אוֹ אֶת הַגּוּצָה, אוֹ אֶת הַגִּידִין, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן. הָעוֹשֶׂה אֶת הַלֶּבֶד [בגד עשוי מכבישת צמר ללא אריגה] - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת טוֹוֶה, וְחַיָּב; וְהוּא, שֶׁיְּלַבֵּד דָּבָר שֶׁאֶפְשָׁר לִטְוּוֹת מִמֶּנּוּ אֹרֶךְ אַרְבָּעָה טְפָחִים בְּעֹבִי בֵּינוֹנִי.

טז. הָעוֹשֶׂה שְׁנֵי בָתֵּי נִירִין [מכניס חוטי השתי למקומם במכשיר האריגה], חַיָּב. הָעוֹשֶׂה נָפָה, אוֹ כְּבָרָה, אוֹ סַל, אוֹ סְבָכָה [כיסוי לראש], אוֹ שֶׁסָּרַג מִטָּה בַּחֲבָלִים - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת עוֹשֶׂה נִירִין; וּמִשֶּׁיַּעֲשֶׂה שְׁנֵי בָתִּים [- שתי וערב] בְּאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ, חַיָּב. וְכֵן כָּל הָעוֹשֶׂה שְׁנֵי בָתִּים בְּדָבָר שֶׁעוֹשִׂין אוֹתוֹ בָּתִּים בָּתִּים כְּגוֹן אֵלּוּ, חַיָּב.

יז. דֶּרֶךְ הָאוֹרְגִין, שֶׁמּוֹתְחִין הַחוּטִין תְּחִלָּה בְּאֹרֶךְ הַיְרִיעָה וּבְרָחְבָּהּ, וּשְׁנַיִם אוֹחֲזִין זֶה מִכָּאן וְזֶה מִכָּאן, וְאֶחָד שׁוֹבֵט בְּשֵׁבֶט עַל הַחוּטִין [מפריד ומותח באמצעות מקל] וּמְתַקֵּן אוֹתָן זֶה בְּצַד זֶה, עַד שֶׁתֵּעָשֶׂה כֻּלָּהּ שְׁתִּי בְּלֹא עֵרֶב. וּמִתִּיחַת הַחוּטִין כְּדֶרֶךְ הָאוֹרְגִין, הִיא הַנְּסֻכַת הַמַּסֵּכָה; וְזֶה הַמּוֹתֵחַ, נִקְרָא 'מֵסֵךְ'. וּכְשֶׁכּוֹפְלִין אוֹתָהּ וּמַתְחִיל לְהַכְנִיס הָעֵרֶב בַּשְּׁתִי, נִקְרָא 'אוֹרֵג'.

יח. הַמֵּסֵךְ חַיָּב, וְהִיא מְלָאכָה מֵאֲבוֹת מְלָאכוֹת. וְהַשּׁוֹבֵט [- מותח] עַל הַחוּטִין עַד שֶׁיִּתְפָּרְקוּ [מסבכיהם] וְיִתַּקְּנֶם, הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת מֵסֵךְ. וְכַמָּה שִׁעוּרָן? מִשֶּׁיְּתַקֵּן רֹחַב שְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת. וְכֵן הָאוֹרֵג שְׁנֵי חוּטִין בְּרֹחַב שְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת, חַיָּב. בֵּין שֶׁאָרַגָּן בַּתְּחִלָּה, בֵּין שֶׁהָיָה מִקְצָת הַבֶּגֶד אָרוּג וְאָרַג עַל הָאָרִיג - שִׁעוּרוֹ שְׁנֵי חוּטִין; וְאִם אָרַג חוּט אֶחָד, וְהִשְׁלִים [סיים] בּוֹ [מלאכת] הַבֶּגֶד - חַיָּב. אָרַג בִּשְׂפַת

הַיְרִיעָה שְׁנֵי חוּטִין בְּרֹחַב שְׁלֹשָׁה בָּתֵּי נִירִין - חַיָּב; הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְאוֹרֶג צִלְצוּל קָטָן [- חגורה] בְּרֹחַב שְׁלֹשָׁה בָּתֵּי נִירִין.

יט. הַמְדַקְדֵּק [משווה ו'מחליק'] אֶת הַחוּטִין וְהַמַּפְרִידָן בְּעֵת הָאֲרִיגָה - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת אוֹרֵג. וְכֵן הַקּוֹלֵעַ [- קליעה] אֶת הַנִּימִין [חוטים הבולטים מן הבגד], הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת אוֹרֵג; וְשִׁעוּרוֹ, מִשֶּׁיַּעֲשֶׂה קְלִיעָה בְּאֹרֶךְ שְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת.

כ. הַבּוֹצֵעַ [פורם] שְׁנֵי חוּטִין, חַיָּב; וּבוֹצֵעַ, הוּא הַמַּפְרִיד [סותר] אֶת [שארית] הָאָרִיג [- שבמכונת האריגה]. בֵּין שֶׁהוֹצִיא הָעֵרֶב מִן הַשְּׁתִי, אוֹ שֶׁהֶעֱבִיר הַשְּׁתִי מֵעַל הָעֵרֶב, הֲרֵי זֶה בּוֹצֵעַ וְחַיָּב; וְהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה מְקַלְקֵל, אֶלָּא יִתְכַּוֵּן לְתַקֵּן, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין אֵלּוּ שֶׁמְּאַחִין [תופרים] אֶת הַבְּגָדִים הַקַּלִּים בְּיוֹתֵר - שֶׁבּוֹצְעִין, וְאַחַר כָּךְ מְאַחִין, וְחוֹזְרִין וְאוֹרְגִין חוּטִין שֶׁבָּצְעוּ, עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ שְׁנֵי הַבְּגָדִים אוֹ שְׁנֵי הַקְּרָעִים אֶחָד. וְהַסּוֹתֵר אֶת הַקְּלִיעָה לְתַקֵּן, הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת בּוֹצֵעַ; וְשִׁעוּרוֹ, כְּשִׁעוּר הַבּוֹצֵעַ.

יום שלישי כ"ו אלול ה'תשס"ט

הִלְכוֹת שַׁבָּת פֶּרֶק י

א. הַקּוֹשֵׁר קֶשֶׁר שֶׁל קַיָּמָה, וְהוּא מַעֲשֵׂה אֻמָּן [- קשר חזק] - חַיָּב; כְּגוֹן קֶשֶׁר הַגַּמָּלִין, וְקֶשֶׁר הַסַּפָּנִין, וְקִשְׁרֵי רְצוּעוֹת מִנְעָל וְסַנְדָּל שֶׁקּוֹשְׁרִין הָרַצְעָנִין בִּשְׁעַת עֲשִׂיָּתָן, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲבָל הַקּוֹשֵׁר קֶשֶׁר שֶׁל קַיָּמָה, וְאֵינוֹ מַעֲשֵׂה אֻמָּן - פָּטוּר; וְקֶשֶׁר שֶׁאֵינוֹ שֶׁל קַיָּמָה, וְאֵינוֹ מַעֲשֵׂה אֻמָּן - מֻתָּר לְקָשְׁרוֹ לְכַתְּחִלָּה.

ב. כֵּיצַד? נִפְסְקָה [נקרעה] לוֹ רְצוּעָה [של נעלו] וּקְשָׁרָהּ, נִפְסַק הַחֶבֶל וּקְשָׁרוֹ, אוֹ שֶׁקָּשַׁר חֶבֶל בִּדְלִי, אוֹ שֶׁקָּשַׁר רֶסֶן בְּהֵמָה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ הַקְּשָׁרִים, שֶׁהֵן מַעֲשֵׂה הֶדְיוֹט וְכָל אָדָם קוֹשֵׁר אוֹתָן לְקַיָּמָה. וְכָל קֶשֶׁר שֶׁאֵינוֹ שֶׁל קַיָּמָה - אִם קְשָׁרוֹ קֶשֶׁר אֻמָּן, הֲרֵי זֶה אָסוּר.

ג. קוֹשֶׁרֶת אִשָּׁה מַפְתְּחֵי הֶחָלוּק, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי פְּתָחִים [ויכולה לפושטה בהתרת קשר אחד]; וְחוּטֵי סְבָכָה [כיפה עבה], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא רָפוּי [אינו צמוד וניתן להסירו ללא התרת הקשר]; וּרְצוּעוֹת מִנְעָל וְסַנְדָּל שֶׁקּוֹשְׁרִין אוֹתָן עַל הָרֶגֶל בִּשְׁעַת מַלְבּוּשׁ; וְנוֹדוֹת יַיִן וְשֶׁמֶן, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי אָזְנַיִם [פתחי יציאת המשקה]; וּקְדֵרָה שֶׁל בָּשָׂר, אַף עַל פִּי שֶׁיְּכוֹלָה לְהוֹצִיא הַבָּשָׂר וְלֹא תַּתִּיר הַקֶּשֶׁר. וְקוֹשְׁרִין דְּלִי בִּמְשִׁיחָה [חבל דק] אוֹ בְּאַבְנֵט וְכַיּוֹצֵא בוֹ - אֲבָל לֹא בְּחֶבֶל [עבה]. וְקוֹשְׁרִין לִפְנֵי הַבְּהֵמָה אוֹ בְּרַגְלָהּ, בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא תֵּצֵא, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁנֵי אִסָּרוֹת [קשרים]. וְחֶבֶל שֶׁהָיָה קָשׁוּר בַּפָּרָה, קוֹשְׁרוֹ בָּאֲבוּס [כלי להאכלת הבהמה]; הָיָה קָשׁוּר בָּאֲבוּס, קוֹשְׁרוֹ בַּפָּרָה. אֲבָל לֹא יָבִיא חֶבֶל מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ, וְיִקְשֹׁר בַּפָּרָה וּבָאֲבוּס; וְאִם הָיָה חֶבֶל גַּרְדִּי [- אורג] שֶׁמֻּתָּר לְטַלְטְלוֹ, הֲרֵי זֶה מֵבִיא וְקוֹשֵׁר בַּפָּרָה וּבָאֲבוּס. מִפְּנֵי שֶׁכָּל אֵלּוּ הַקְּשָׁרִים, מַעֲשֵׂה הֶדְיוֹט הֵן, וְאֵינָן לְקַיָּמָה, אֶלָּא פַּעַם קוֹשֵׁר וּפַעַם מַתִּיר, וּלְפִיכָךְ מֻתָּר לְקָשְׁרוֹ אוֹתָן לְכַתְּחִלָּה. חוּתָלוֹת [סלים] שֶׁל תְּמָרִים וְשֶׁל גְּרוֹגְרוֹת [תאנים יבשים] - מַתִּיר [קשירת הסל], וּמַפְקִיעַ [קשרי התאנים], וְחוֹתֵךְ [התאנים], וְנוֹטֵל וְאוֹכֵל.

ד. כֹּל שֶׁרָאוּי לְמַאֲכַל בְּהֵמָה, מֻתָּר לִקְשֹׁר אוֹתוֹ בְּשַׁבָּת; לְפִיכָךְ, אִם נִפְסְקָה רְצוּעוֹת סַנְדָּלוֹ בְּכַרְמְלִית [מקום שאינו רה"ר ואינו רה"י] - נוֹטֵל גֶּמִי לַח הָרָאוּי לְמַאֲכַל בְּהֵמָה, וְכוֹרֵךְ עָלָיו וְקוֹשֵׁר הַגֶּמִי. נִשְׁמְטָה לוֹ רְצוּעוֹת מִנְעָל וְסַנְדָּל, אוֹ שֶׁנִּשְׁמַט רֹב הָרֶגֶל [מהם] - מֻתָּר לְהַחְזִיר הָרְצוּעוֹת לִמְקוֹמָן, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִקְשֹׁר.

ה. הָעֲנִיבָה - מֻתֶּרֶת, לְפִי שֶׁאֵינָהּ מִתְחַלֶּפֶת בִּקְשִׁירָה [ואין צורך לגזור עליה]; לְפִיכָךְ, הַחֶבֶל שֶׁנִּפְסַק - מְקַבֵּץ שְׁנֵי קְצוֹתָיו, וְכוֹרֵךְ עָלָיו מְשִׁיחָה [חבל דק], וְעוֹנֵב עֲנִיבָה.

ו. מֻתָּר לִקְשֹׁר קֶשֶׁר שֶׁאֵינוֹ שֶׁל קַיָּמָה לִדְבַר מִצְוָה, כְּגוֹן שֶׁיִּקְשֹׁר לִמְדֹּד שִׁעוּר מִשְׁעוּרֵי הַתּוֹרָה. נִימַת [מיתר] כִּנּוֹר שֶׁנִּפְסְקָה - קוֹשְׁרִין אוֹתָהּ בַּמִּקְדָּשׁ, אֲבָל לֹא בַּמְּדִינָה [שאר המקומות]; וְלֹא יִקְשֹׁר נִימָא לְכַתְּחִלָּה, אֲפִלּוּ בַּמִּקְדָּשׁ.

ז. כָּל קֶשֶׁר שֶׁחַיָּבִין עַל קִשּׁוּרוֹ, כָּךְ חַיָּבִין עַל הֶתֵּרוֹ; וְכָל קֶשֶׁר שֶׁהַקּוֹשֵׁר אוֹתוֹ פָּטוּר, כָּךְ הַמַּתִּיר אוֹתוֹ פָּטוּר; וְכָל קֶשֶׁר שֶׁמֻּתָּר לְקָשְׁרוֹ, כָּךְ מֻתָּר לְהַתִּירוֹ.

ח. הַפּוֹתֵל [שוזר] חֲבָלִים מִן הַהוּצִין [עלי התמר], וּמִן הַחֵלֶף [מין צמח עשב], אוֹ מִחוּטֵי צֶמֶר, אוֹ מִחוּטֵי פִּשְׁתָּן, אוֹ חוּטֵי שֵׂעָר, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת קוֹשֵׁר, וְחַיָּב. וְשִׁעוּרוֹ, כְּדֵי שֶׁיַּעֲמֹד הַחֶבֶל בִּפְתִילָתוֹ בְּלֹא קְשִׁירָה - שֶׁנִּמְצֵאת מְלַאכְתּוֹ מִתְקַיֶּמֶת [בת-קיום]. וְכֵן הַמַּפְרִיד אֶת הַפְּתִיל - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת מַתִּיר, וְחַיָּב; וְהוּא, שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּן לְקַלְקֵל בִּלְבַד. וְשִׁעוּרוֹ, כְּשִׁעוּר הַפּוֹתֵל.

ט. הַתּוֹפֵר שְׁתֵּי תְּפִירוֹת, חַיָּב; וְהוּא, שֶׁקָּשַׁר רֹאשֵׁי הַחוּט מִכָּאן וּמִכָּאן, כְּדֵי שֶׁתַּעֲמֹד הַתְּפִירָה וְלֹא תִּשָּׁמֵט. אֲבָל אִם תָּפַר יָתֵר עַל שְׁתֵּי תְּפִירוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קָשַׁר, חַיָּב; שֶׁהֲרֵי מִתְקַיֶּמֶת הַתְּפִירָה. וְהַמּוֹתֵחַ חוּט שֶׁל תְּפִירָה בְּשַׁבָּת - חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִצָּרְכֵי הַתְּפִירָה.

י. הַקּוֹרֵעַ כְּדֵי [שיעור קריעה שאפשר ממנה -] לִתְפֹּר שְׁתֵּי תְּפִירוֹת עַל מְנָת לִתְפֹּר שְׁתֵּי תְּפִירוֹת - חַיָּב; אֲבָל הַקּוֹרֵעַ לְהַפְסִידָהּ - פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְקַלְקֵל. הַקּוֹרֵעַ בַּחֲמָתוֹ [בכעסו], אוֹ עַל מֵת שֶׁהוּא חַיָּב לִקְרֹעַ עָלָיו - חַיָּב; מִפְּנֵי שֶׁמְּיַשֵּׁב אֶת דַּעְתּוֹ בְּדָבָר זֶה, וְיָנוּחַ יִצְרוֹ, וְהוֹאִיל וַחֲמָתוֹ שׁוֹכֶכֶת בְּדָבָר זֶה, הֲרֵי הוּא כִּמְתַקֵּן, וְחַיָּב. וְהַפּוֹתֵחַ בֵּית הַצַּוָּאר בְּשַׁבָּת, חַיָּב.

יא. הַמְדַבֵּק נְיָרוֹת אוֹ עוֹרוֹת בְּקוֹלֶן [דבק] שֶׁל סוֹפְרִים וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת תּוֹפֵר, וְחַיָּב. וְכֵן הַמְפָרֵק נְיָרוֹת דְּבוּקִין אוֹ עוֹרוֹת דְּבוּקִין, וְלֹא נִתְכַּוֵּן לְקַלְקֵל בִּלְבַד - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת קוֹרֵעַ.

יב. הַבּוֹנֶה כָּל שֶׁהוּא, חַיָּב. הַמַּשְׁוֶה פְּנֵי הַקַּרְקַע בַּבַּיִת, כְּגוֹן שֶׁהִשְׁפִּיל הַתֵּל, אוֹ מִלֵּא גַּיְא [גומא] - הֲרֵי זֶה בּוֹנֶה, וְחַיָּב. אֶחָד נָתַן אֶת הָאֶבֶן, וְאֶחָד נָתַן אֶת הַטִּיט - הַנּוֹתֵן אֶת הַטִּיט חַיָּב; וּבַנִּדְבָּךְ [שורת אבנים] הָעֶלְיוֹן, אֲפִלּוּ הֶעֱלָה אֶת הָאֶבֶן וְהִנִּיחָהּ עַל גַּבֵּי הַטִּיט - חַיָּב, שֶׁהֲרֵי אֵין מַנִּיחִין עָלֶיהָ טִיט. וְהַבּוֹנֶה עַל גַּבֵּי כֵּלִים, פָּטוּר.

יג. הָעוֹשֶׂה אֹהֶל קָבוּעַ - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת בּוֹנֶה, וְחַיָּב. וְכֵן הָעוֹשֶׂה כְּלֵי אֲדָמָה, כְּגוֹן תַּנּוּר וְחָבִית קֹדֶם שֶׁיִּשָּׂרְפוּ [בכבשן לסיום מלאכתן] - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת בּוֹנֶה, וְחַיָּב. וְכֵן הַמְגַבֵּן אֶת הַגְּבִינָה, הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת בּוֹנֶה; וְאֵינוֹ חַיָּב, עַד שֶׁיְּגַבֵּן כְּגִרוּגֶרֶת. הַמַּכְנִיס יַד [קת] הַקַּרְדֹּם [הגרזן] בְּתוֹךְ הָעֵין [החור] שֶׁלּוֹ, הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת בּוֹנֶה; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בּוֹ. וְכֵן כָּל הַתּוֹקֵעַ עֵץ בְּעֵץ - בֵּין שֶׁתָּקַע בְּמַסְמֵר, בֵּין שֶׁתָּקַע בָּעֵץ עַצְמוֹ [חתיכת עץ בחברתה] עַד שֶׁנִּתְאַחֵד - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת בּוֹנֶה, וְחַיָּב.

יד. הָעוֹשֶׂה נֶקֶב כָּל שֶׁהוּא בְּלוּל שֶׁל תַּרְנְגוֹלִין, כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס לָהֶם הָאוֹר - חַיָּב מִשּׁוּם בּוֹנֶה. הַמַּחֲזִיר דֶּלֶת שֶׁל בּוֹר, וְשֶׁל דּוּת [בור הבנוי מעל הקרקע], וְשֶׁל יָצִיעַ [חדרון שלפני הבית] - חַיָּב מִשּׁוּם בּוֹנֶה.

טו. הַסּוֹתֵר כָּל שֶׁהוּא, חַיָּב; וְהוּא, שֶׁיִּסְתּוֹר עַל מְנָת לִבְנוֹת; אֲבָל אִם סָתַר דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה, פָּטוּר. הַסּוֹתֵר אֹהֶל קָבוּעַ, אוֹ שֶׁפֵּרַק עֵץ תָּקוּעַ - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת סוֹתֵר, וְחַיָּב; וְהוּא, שֶׁיִּתְכַּוֵּן לְתַקֵּן.

טז. הַמַּכֶּה בַּפַּטִּישׁ הַכָּיָה אַחַת, חַיָּב. וְכָל הָעוֹשֶׂה דָּבָר שֶׁהוּא גְּמַר מְלָאכָה - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת מַכֶּה בַּפַּטִּישׁ, וְחַיָּב. כֵּיצַד? הַמְנַפֵּחַ בִּכְלִי זְכוּכִית, וְהַצָּר בִּכְלִי צוּרָה אֲפִלּוּ מִקְצָת הַצּוּרָה, וְהַמְגָרֵד [מיישר הבליטות] כָּל שֶׁהוּא, וְהָעוֹשֶׂה נֶקֶב כָּל שֶׁהוּא בֵּין בְּעֵץ בֵּין בְּבִנְיָן בֵּין בְּמַתֶּכֶת בֵּין בִּכְלִים - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת מַכֶּה בַּפַּטִּישׁ, וְחַיָּב. וְכָל פֶּתַח שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי לְהַכְנִיס וּלְהוֹצִיא, אֵין חַיָּבִין עַל עֲשִׂיָּתוֹ.

יז. הַמִּפְּישׁ [מבקע] שְׁחִין [ובו מוגלה] בְּשַׁבָּת כְּדֵי לְהַרְחִיב פִּי הַמַּכָּה כְּדֶרֶךְ שֶׁהָרוֹפְאִין עוֹשִׂין, שֶׁהֵן מִתְכַּוְּנִין בִּרְפוּאָה לְהַרְחִיב פִּי הַמַּכָּה - הֲרֵי זֶה חַיָּב מִשּׁוּם מַכֶּה בַּפַּטִּישׁ, שֶׁזּוֹ הִיא מְלֶאכֶת הָרוֹפֵא; וְאִם הֶפִּישָׁהּ לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה הַלֵּחָה שֶׁבָּהּ, הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

יח. הַמְסַתֵּת אֶת הָאֶבֶן כָּל שֶׁהוּא, חַיָּב מִשּׁוּם מַכֶּה בַּפַּטִּישׁ. הַמְצַדֵּד [מסדר] אֶת הָאֶבֶן בִּיסוֹד הַבִּנְיָן, וְתִקְּנָהּ בְּיָדוֹ וְהוֹשִׁיבָהּ בַּמָּקוֹם הָרָאוּי לָהּ - חַיָּב מִשּׁוּם מַכֶּה בַּפַּטִּישׁ. הַלּוֹקֵחַ יְבֹלֶת שֶׁעַל הַבְּגָדִים [נסורת עץ שנתערבה בבגד] בְּיָדוֹ, כְּגוֹן אֵלּוּ הַיְבוֹלוֹת שֶׁבִּכְלֵי צֶמֶר - חַיָּב מִשּׁוּם מַכֶּה בַּפַּטִּישׁ; וְהוּא, שֶׁיַּקְפִּיד עֲלֵיהֶן; אֲבָל אִם הֵסִירָן דֶּרֶךְ עֵסֶק [בלי כוונה], הֲרֵי זֶה פָּטוּר. הַמְנַעֵר טַלִּית חֲדָשָׁה שְׁחֹרָה, כְּדֵי לְנָאוֹתָהּ וּלְהָסִיר הַצֹּהוּב הַלָּבָן הַנִּתְלֶה בָּהּ, כְּדֶרֶךְ שֶׁהָאֻמָּנִין עוֹשִׂין - חַיָּב חַטָּאת; וְאִם אֵינוֹ מַקְפִּיד, מֻתָּר.

יט. הַצָּד דָּבָר שֶׁדֶּרֶךְ מִינוֹ לְצוּד אוֹתוֹ - חַיָּב, כְּגוֹן חַיָּה וְעוֹפוֹת וְדָגִים; וְהוּא, שֶׁיְּצוּד אוֹתָן לְמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ מְחֻסַּר צִידָה. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁרָדַף אַחַר צְבִי עַד שֶׁהִכְנִיסוֹ לְבַיִת אוֹ לְגִנָּה אוֹ לְחָצֵר, וְנָעַל עָלָיו, אוֹ שֶׁהִפְרִיחַ אֶת הָעוֹף עַד שֶׁהִכְנִיסוֹ לְמִגְדָּל, וְנָעַל עָלָיו, אוֹ שֶׁשָּׁלָה דָּג מִן הַיָּם, בְּתוֹךְ סֵפֶל שֶׁל מַיִם - הֲרֵי זֶה חַיָּב. אֲבָל אִם הִפְרִיחַ צִפּוֹר לְבַיִת, וְנָעַל עָלָיו, אוֹ שֶׁהִבְרִיחַ דָּג וַעֲקָרוֹ מִן הַיָּם לְבִרְכָה שֶׁל מַיִם, אוֹ שֶׁרָדַף אַחַר צְבִי עַד שֶׁנִּכְנַס לִטְרַקְלִין רָחָב, וְנָעַל עָלָיו - הֲרֵי זֶה פָּטוּר; שֶׁאֵין זוֹ צִידָה גְּמוּרָה - שֶׁאִם יָבוֹא לְקַחְתּוֹ, צָרִיךְ לִרְדֹּף אַחֲרָיו וְלָצוּד אוֹתוֹ מִשָּׁם. לְפִיכָךְ, הַצָּד אֲרִי - אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּכְנִיסֶנּוּ לַכִּפָּה [חדר קטן] שֶׁלּוֹ שֶׁהוּא נֶאֱסָר בָּהּ.

כ. כָּל מָקוֹם שֶׁאִם יָרוּץ בּוֹ יַגִּיעַ לַחַיָּה בִּשְׁחִיָּה [תנועה] אַחַת, אוֹ שֶׁהָיוּ הַכִּתָּלִים קְרוֹבִין זֶה לָזֶה עַד שֶׁיִּפֹּל צֵל שְׁנֵיהֶם לָאֶמְצַע כְּאֶחָד - הֲרֵי זֶה מָקוֹם קָטָן; וְאִם הִבְרִיחַ הַצְּבִי וְכַיּוֹצֵא בּוֹ לְתוֹכוֹ, חַיָּב. וּמָקוֹם שֶׁהוּא גָּדוֹל מִזֶּה - הַמַּבְרִיחַ חַיָּה לְתוֹכוֹ, פָּטוּר.

כא. אֶחָד שְׁמוֹנָה שְׁרָצִים הָאֲמוּרִין בַּתּוֹרָה, וְאֶחָד שְׁאָר שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים שֶׁיֵּשׁ לְמִינָם צִידָה - הַצָּד אֶחָד מִכֻּלָּן, בֵּין לְצָרֵךְ בֵּין שֶׁלֹּא לְצָרֵךְ אֶלָּא לְשַׂחֵק בָּהֶם - חַיָּב, הוֹאִיל וְנִתְכַּוֵּן לָצוּד וְצָד; שֶׁמְּלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ, חַיָּב עָלֶיהָ. הַצָּד אֶת הַיַּשָּׁן וְאֶת הַסּוּמָה - חַיָּב.

כב. הַמְשַׁלֵּחַ כְּלָבִים כְּדֵי שֶׁיָּצוּדוּ צְבָיִים וְאַרְנָבִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וּבֵרַח הַצְּבִי מִפְּנֵי הַכֶּלֶב, וְהָיָה הוּא רוֹדֵף אַחַר הַצְּבִי אוֹ שֶׁעָמַד בְּפָנָיו וְהִבְהִילוֹ, עַד שֶׁהִגִּיעַ הַכֶּלֶב וְתָפַשׂ - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת הַצָּד, וְחַיָּב. וְכֵן הָעוֹשֶׂה כַּדֶּרֶךְ הַזּוֹ בְּעוֹפוֹת.

כג. צְבִי שֶׁנִּכְנַס לְבַיִת, וְנָעַל אֶחָד בְּפָנָיו - חַיָּב. נְעָלוּהוּ שְׁנַיִם, פְּטוּרִין; וְאִם אֵין אֶחָד יָכוֹל לִנְעֹל, וּנְעָלוּהוּ שְׁנַיִם - חַיָּבִין. יָשַׁב אֶחָד עַל הַפֶּתַח לֹא מִלָּהוּ [- לא סתמו], וְיָשַׁב הַשֵּׁנִי וּמִלָّהוּ - הַשֵּׁנִי חַיָּב; יָשַׁב הָרִאשׁוֹן וּמִלָّהוּ, וּבָא הַשֵּׁנִי וְיָשַׁב בְּצִדּוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁעָמַד הָרִאשׁוֹן וְהָלַךְ לוֹ, הָרִאשׁוֹן חַיָּב; וְהַשֵּׁנִי לֹא עָשָׂה כְּלוּם, וּמֵתָר לוֹ לֵישֵׁב בִּמְקוֹמוֹ עַד הָעֶרֶב וְלִקַּח הַצְּבִי. לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְנוֹעֵל בֵּיתוֹ לְשָׁמְרוֹ וְנִמְצָא צְבִי שָׁמוּר בְּתוֹכוֹ, שֶׁלֹּא עָשָׂה כְּלוּם. נִכְנְסָה לוֹ צִפּוֹר תַּחַת כְּנָפָיו [- בגדו] - יוֹשֵׁב וּמְשַׁמְּרָהּ עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ, וּמֻתָּר.

כד. הַצָּד צְבִי זָקֵן, אוֹ חִגֵּר, אוֹ חוֹלֶה, אוֹ קָטָן - פָּטוּר. הַמְפָרֵק בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף מִן הַמְּצוּדָה [מלכודת], פָּטוּר. הַצָּד חַיָּה וָעוֹף שֶׁבִּרְשׁוּתוֹ, כְּגוֹן אַוָּזִין וְתַרְנְגוֹלִין וְיוֹנֵי עֲלִיָּה - פָּטוּר. הַצָּד דָּבָר שֶׁאֵין בְּמִינוֹ צִידָה, כְּגוֹן חֲגָבִים חֲזִיזִין [מין דבורים] צוֹרְעִין וַיַּתּוּשִׁין וּפַרְעוֹשִׁין וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר.

כה. רְמָשִׂים הַמַּזִּיקִין, כְּגוֹן נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן מְמִיתִין - הוֹאִיל וְנוֹשְׁכִין, מֻתָּר לָצוּד אוֹתָן בְּשַׁבָּת; וְהוּא, שֶׁיִּתְכַּוֵּן לְהִנָּצֵל מִנְּשִׁיכָתָן. כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? כּוֹפֶה עֲלֵיהֶן כְּלִי, אוֹ מַקִּיף עֲלֵיהֶן [חוסם דרכם], אוֹ קוֹשְׁרָן - כְּדֵי שֶׁלֹּא יַזִּיקוּ.

יום רביעי כ"ז אלול ה'תשס"ט

הִלְכוֹת שַׁבָּת פֶּרֶק יא

א. הַשּׁוֹחֵט, חַיָּב. וְלֹא שׁוֹחֵט בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַנּוֹטֵל נְשָׁמָה לְאֶחָד מִכָּל מִינֵי חַיָּה וּבְהֵמָה וְעוֹף וְדָג וְשֶׁרֶץ - בֵּין בִּשְׁחִיטָה, בֵּין בִּנְחִירָה [דקירה] בֵּין בְּהַכָּיָה - חַיָּב. הַחוֹנֵק אֶת הַחַי עַד שֶׁיָּמוּת, הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת שׁוֹחֵט; לְפִיכָךְ, אִם הֶעֱלָה דָּג מִסֵּפֶל שֶׁל מַיִם, וְהִנִּיחוֹ עַד שֶׁמֵּת - חַיָּב מִשּׁוּם חוֹנֵק; וְלֹא עַד שֶׁיָּמוּת, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁיָּבֵשׁ בּוֹ כְּסֶלַע בֵּין סְנַפִּירָיו - חַיָּב, שֶׁעַדַיִן אֵינוֹ יָכוֹל לִחְיוֹת. הוֹשִׁיט יָדוֹ לִמְעֵי הַבְּהֵמָה, וְדִלְדֵּל עֵבֶר שֶׁבְּמֵעֶיהָ [ניתקו מחיבורו] - חַיָּב.

ב. רְמָשִׂים שֶׁהֵן פָּרִין וְרָבִין מִזְּכָר וּנְקֵבָה, אוֹ נֶהֱוִין מִן הֶעָפָר כְּמוֹ הַפַּרְעוֹשִׁין - הַהוֹרֵג אוֹתָן, חַיָּב כְּהוֹרֵג בְּהֵמָה וְחַיָּה; אֲבָל רְמָשִׂים שֶׁהֲוָיָתָן מִן הַגְּלָלִים וּמִן הַפֵּרוֹת שֶׁהִבְאִישׁוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - כְּגוֹן תּוֹלָעִים שֶׁל בָּשָׂר וְתוֹלָעִים שֶׁבְּתוֹךְ הַקִּטְנִיּוֹת - הַהוֹרְגָן, פָּטוּר.

ג. הַמַּפְלֶה כֵּלָיו [מנכה בגדיו מכינים] בְּשַׁבָּת - מוֹלֵל [משפשף באצבעותיו] אֶת הַכִּנִּים, וְזוֹרְקָן; וּמֵתֵר לַהֲרֹג אֶת הַכִּנִּים בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִן הַזֵּעָה.

ד. חַיָּה וָרֶמֶשׂ שֶׁהֵם נוֹשְׁכִין וּמְמִיתִין וַדַּאי - כְּגוֹן זְבוּב שֶׁבְּמִצְרַיִם, וְצִרְעָה שֶׁבְּנִינְוֵה, וְעַקְרָב שֶׁבְּחַדְרָיָב, וְנָחָשׁ שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְכֶלֶב שׁוֹטֶה בְּכָל מָקוֹם - מֵתֵר לְהָרְגָן בְּשַׁבָּת, כְּשֶׁיֵּרָאוּ. וּשְׁאָר כָּל הַמַּזִּיקִין - אִם הָיוּ רָצִין אַחֲרָיו, מֵתֵר לְהָרְגָן; וְאִם הָיוּ יוֹשְׁבִין בִּמְקוֹמָן אוֹ בּוֹרְחִין מִלְּפָנָיו, אָסוּר לְהָרְגָן; וְאִם דְּרָסָן לְפִי תֻּמּוֹ בִּשְׁעַת הִלּוּכוֹ וַהֲרָגָן, מֻתָּר.

ה. הַמַּפְשִׁיט מִן הָעוֹר כְּדֵי לַעֲשׂוֹת [לכסות] קָמִיעַ [קלף עם שמות הקודש לסגולה ורפואה], חַיָּב. וְכֵן הַמְעַבֵּד מִן הָעוֹר כְּדֵי לַעֲשׂוֹת קָמִיעַ, חַיָּב. וְאֶחָד הַמְעַבֵּד, וְאֶחָד הַמּוֹלֵחַ - שֶׁהַמְּלִיחָה, מִין עִבּוּד הוּא. וְאֵין עִבּוּד בָּאֲכָלִין. וְכֵן הַמּוֹחֵק מִן הָעוֹר כְּדֵי לַעֲשׂוֹת קָמִיעַ, חַיָּב. וְאֵיזֶה הוּא מוֹחֵק? זֶה הַמַּעֲבִיר שֵׂעָר אוֹ הַצֶּמֶר מֵעַל הָעוֹר אַחַר מִיתָה, עַד שֶׁיַּחְלִיק פְּנֵי הָעוֹר.

ו. הַמְפָרֵק [מפריד] דּוּכְסוּסְטוֹס [- העור החיצוני] מֵעַל הַקֶּלֶף [- העור הפנימי] - חֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת מַפְשִׁיט, וְחַיָּב. הַדּוֹרֵס עַל הָעוֹר בְּרַגְלוֹ עַד שֶׁיִּתְקַשֶּׁה, אוֹ הַמְרַכְּכוֹ בְּיָדוֹ וּמוֹשְׁכוֹ וּמַשְׁוֶה אוֹתוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁהָרַצְעָנִין עוֹשִׂין - חֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת מְעַבֵּד, וְחַיָּב. הַמּוֹרֵט נוֹצָה מִן הָאֶבְרָה [כנף העוף] - חֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת מוֹחֵק, וְחַיָּב. וְכֵן הַמְמָרֵחַ רְטִיָּה [תחבושת] כָּל שֶׁהוּא, אוֹ שַׁעֲוָה, אוֹ זֶפֶת, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִדְּבָרִים הַמִּתְמָרְחִין, עַד שֶׁיַּחְלִיק פָּנִים [- פניהם] - חַיָּב מִשּׁוּם מוֹחֵק. וְכֵן הַשָּׂף בְּיָדוֹ עַל הָעוֹר הַמְּתוּחַ בֵּין הָעַמּוּדִים, חַיָּב מִשּׁוּם מוֹחֵק.

ז. הַמְחַתֵּךְ מִן הָעוֹר כְּדֵי לַעֲשׂוֹת קָמִיעַ, חַיָּב; וְהוּא שֶׁיִּתְכַּוֵּן לְמִידַּת אָרְכּוֹ וּמִדַּת רָחְבּוֹ, וַיַּחְתֹּךְ בְּכַוָּנָה - הוּא שֶׁהִיא מְלֶאכָה; אֲבָל אִם חָתַךְ דֶּרֶךְ הֶפְסֵד [השחתה], אוֹ בְּלֹא כַוָּנָה לְמִידָתוֹ, אֶלָּא כְּמִתְעַסֵּק [בלי כוונה] אוֹ כִּמְשַׁחֵק - חֲרֵי זֶה פָּטוּר. וְהַקּוֹמֵט אֶת הַכָּנָף [חותך ראשו הקשה] - חֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת מְחַתֵּךְ, וְחַיָּב. וְכֵן הַמְגָרֵד רָאשֵׁי כְּלוֹנָסוֹת [קרשים] שֶׁל אֶרֶז, חַיָּב מִשּׁוּם מְחַתֵּךְ. וְכֵן כָּל חֲתִיכָה שֶׁיַּחְתֹּךְ חָרֵשׁ [נגר] הָעֵץ מִן הָעֲצִים [שדרכו לחתוך], אוֹ חָרֵשׁ מַתֶּכֶת מִן הַמַּתָּכוֹת - חַיָּב מִשּׁוּם מְחַתֵּךְ. הַנּוֹטֵל קֵיסָם שֶׁל עֵץ מִלְּפָנָיו, וּקְטָמוֹ [עשאו חד] לַחְצוֹת בּוֹ שִׁנָּיו אוֹ לִפְתֹּחַ בּוֹ אֶת הַדֶּלֶת - חַיָּב.

ח. כָּל דָּבָר שֶׁהוּא רָאוּי לְמַאֲכַל בְּהֵמָה - כְּגוֹן תֶּבֶן, וַעֲשָׂבִים לַחִים, וְהוּצִין [עלי התמר], וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - מֻתָּר לִקְטֹם אוֹתָן [לחותכם ביד] בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן תִּקּוּן כֵּלִים. וּמֻתָּר לִקְטֹם עֲצֵי בְשָׂמִים לְהָרִיחַ בָּהֶן, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן קָשִׁים וִיבֵשִׁין; וּמְפַשֵּׁחַ [שובר] מֵהֶן כָּל שֶׁיִּרְצֶה, בֵּין שֶׁפִּשֵּׁחַ עֵץ גָּדוֹל, בֵּין שֶׁפִּשֵּׁחַ עֵץ קָטָן.

ט. הַכּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתוֹת [אותיות], חַיָּב. וְהַמּוֹחֵק כְּתָב עַל מְנָת לִכְתֹּב בִּמְקוֹם הַמְּחָק שְׁתֵּי אוֹתוֹת, חַיָּב. הַכּוֹתֵב אוֹת אַחַת גְּדוֹלָה כִּשְׁתַּיִם, פָּטוּר; מָחַק אוֹת אַחַת גְּדוֹלָה, וְיֵשׁ בִּמְקוֹמָהּ כְּדֵי לִכְתֹּב שְׁתַּיִם - חַיָּב. כָּתַב אוֹת אַחַת וְהִשְׁלִים [סיים] בָּהּ אֶת הַסֵּפֶר, חַיָּב. הַכּוֹתֵב עַל מְנָת לְקַלְקֵל הָעוֹר - חַיָּב; שֶׁאֵין חִיּוּבוֹ עַל מְקוֹם הַכְּתָב, אֶלָּא עַל הַכְּתָב; אֲבָל הַמּוֹחֵק עַל מְנָת לְקַלְקֵל, פָּטוּר. נָפְלָה דְיוֹ עַל גַּבֵּי סֵפֶר וּמָחַק אוֹתָהּ, נָפְלָה שַׁעֲוָה עַל גַּבֵּי הַפִּנְקָס [לוח רשימות] וּמָחַק אוֹתָהּ - אִם יֵשׁ בִּמְקוֹמָהּ כְּדֵי לִכְתֹּב שְׁתֵּי אוֹתוֹת, חַיָּב.

י. הַכּוֹתֵב אוֹת כְּפוּלָה פַּעֲמַיִם וְהוּא שֵׁם אֶחָד [- בעל משמעות], כְּמוֹ {רָר תֵּת גַּג} (דד תת גג רר שש סס חח) - חַיָּב. וְהַכּוֹתֵב בְּכָל כְּתָב וּבְכָל לָשׁוֹן - חַיָּב, וַאֲפִלּוּ מִשְּׁנֵי סִמְיוֹנוֹת [ב' סוגי דיו].

יא. הַכּוֹתֵב אוֹת אַחַת סָמוּךְ לַכְּתָב, אוֹ כְּתָב עַל גַּבֵּי כְּתָב [כותב על אותיות שכבר כתובות], הַמִּתְכַּוֵּן לִכְתֹּב חֵית וְכָתַב שְׁנֵי זַיְנִין, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה מִשְּׁאָר אוֹתִיּוֹת, הַכּוֹתֵב אוֹת אַחַת בָּאָרֶץ וְאוֹת אַחַת בַּקּוֹרָה שֶׁהֲרֵי אֵין נֶהְגִּין [נקראים] זֶה עִם זֶה, אוֹ שֶׁכָּתַב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת בִּשְׁנֵי דַּפֵּי פִּנְקָס וְאֵין נֶהְגִּין זֶה עִם זֶה - פָּטוּר; כְּתָבָן בִּשְׁנֵי כָּתְלֵי זָוִית, אוֹ בִּשְׁנֵי דַּפֵּי פִּנְקָס [הסמוכים], וְהֵן נֶהְגִּין זֶה עִם זֶה - חַיָּב.

יב. לָקַח גְּוִיל [עור מעובד] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, וְכָתַב עָלָיו אוֹת אַחַת בִּמְדִינָה זוֹ, וְהָלַךְ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, וְכָתַב אוֹת שְׁנִיָּה בִּמְדִינָה אַחֶרֶת בִּמְגִלָּה אַחֶרֶת - חַיָּב; שֶׁבִּזְמַן שֶׁמְּקָרְבָן, נֶהְגִּין זֶה עִם זֶה, וְאֵינָן מְחֻסָּרִין מַעֲשֶׂה לְקָרִיבָתָן.

יג. הַכּוֹתֵב אוֹת אַחַת - אַף עַל פִּי שֶׁקּוֹרִין מִמֶּנָּה תֵּבָה שְׁלֵמָה, פָּטוּר. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁכָּתַב מֵם, וְהַכֹּל קוֹרִין אוֹתָהּ מַעֲשַׂר, אוֹ שֶׁכְּתָבָהּ בִּמְקוֹם מִנְיָן [מספר], שֶׁהֲרֵי הִיא כְּמִי שֶׁכָּתַב אַרְבָּעִים - חֲרֵי זֶה פָּטוּר. הַמַּגִּיהַּ אוֹת אַחַת, וְעָשָׂה אוֹתָהּ שְׁתַּיִם - כְּגוֹן שֶׁחִלֵּק גַּג הַחֵית, וְנַעֲשָׂה שְׁנֵי זַיְנִין - חַיָּב. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יד. הַכּוֹתֵב בִּשְׂמֹאלוֹ, אוֹ לְאַחַר יָדוֹ, בְּרַגְלוֹ, בְּפִיו, וּבְמַרְפְּקוֹ - פָּטוּר. אִטֵּר שֶׁכָּתַב בִּימִינוֹ, שֶׁהִיא לוֹ כִּשְׂמֹאל כָּל אָדָם - פָּטוּר; וְאִם כָּתַב בִּשְׂמֹאלוֹ, חַיָּב. וְהַשּׁוֹלֵט בִּשְׁתֵּי יָדָיו בְּשָׁוֶה, וְכָתַב בֵּין בִּימִינוֹ בֵּין בִּשְׂמֹאלוֹ - חַיָּב. קָטָן אוֹחֵז בַּקַּלְמוֹס, וְגָדוֹל אוֹחֵז בְּיָדוֹ וְכוֹתֵב - חַיָּב; גָּדוֹל אוֹחֵז בַּקַּלְמוֹס, וְקָטָן אוֹחֵז בְּיָדוֹ וְכָתַב - פָּטוּר.

טו. אֵין הַכּוֹתֵב חַיָּב - עַד שֶׁיִּכְתֹּב בְּדָבָר הָרוֹשֵׁם וְעוֹמֵד [- מתקיים], כְּגוֹן דְּיוֹ, וּשְׁחוֹר, וְסִקְרָה, וְקֵמוֹס, וְקַלְקַנְתּוֹס, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם; וְיִכְתֹּב עַל דָּבָר שֶׁמִּתְקַיֵּם הַכְּתָב עָלָיו, כְּגוֹן עוֹר, וּקְלָף, וּנְיָר, וְעֵץ, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. אֲבָל הַכּוֹתֵב בְּדָבָר שֶׁאֵין רִשּׁוּמוֹ עוֹמֵד, כְּגוֹן מַשְׁקִין וּמֵי פֵּרוֹת, אוֹ שֶׁכָּתַב בִּדְיוֹ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ עַל עֲלֵי יְרָקוֹת וְעַל כָּל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד - פָּטוּר. אֵינוֹ חַיָּב - עַד שֶׁיִּכְתֹּב בְּדָבָר הָעוֹמֵד, עַל דָּבָר הָעוֹמֵד; וְכֵן אֵין הַמּוֹחֵק חַיָּב - עַד שֶׁיִּמְחֹק כְּתָב הָעוֹמֵד, מֵעַל דָּבָר הָעוֹמֵד.

טז. הַכּוֹתֵב עַל בְּשָׂרוֹ - חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹר; אַף עַל פִּי שֶׁחֲמִימוּת בְּשָׂרוֹ מַעֲבֶרֶת הַכְּתָב לְאַחַר זְמַן, חֲרֵי זֶה דּוֹמֶה

לִכְתָּב שֶׁנִּמְחַק. אֲבָל הַמְשָׁרֵט עַל בְּשָׂרוֹ צוּרַת כְּתָב, פָּטוּר. הַקּוֹרֵעַ עַל הָעוֹר כְּתַבְנִית כְּתָב, חַיָּב מִשּׁוּם כּוֹתֵב; הָרוֹשֵׁם עַל הָעוֹר כְּתַבְנִית כְּתָב, פָּטוּר. הַמַּעֲבִיר דְּיוֹ [שחור] עַל גַּבֵּי סִקְרָא [דיו אדום] - חַיָּב שְׁתַּיִם; אַחַת מִשּׁוּם כּוֹתֵב, וְאַחַת מִשּׁוּם מוֹחֵק. הֶעֱבִיר דְּיוֹ עַל גַּבֵּי דְּיוֹ, וְסִקְרָא עַל גַּבֵּי סִקְרָא, אוֹ סִקְרָא עַל גַּבֵּי דְּיוֹ - פָּטוּר.

יז. רוֹשֵׁם, תּוֹלֶדֶת כּוֹתֵב הוּא. כֵּיצַד? הָרוֹשֵׁם רְשָׁמִין וְצוּרוֹת בְּכֹחַל [מכחול העין] וּבְשָׁשַׁר [צבע אדום] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַצַּיָּרִין רוֹשְׁמִין - הֲרֵי זֶה חַיָּב מִשּׁוּם כּוֹתֵב; וְכֵן הַמּוֹחֵק אֶת הָרָשׁוּם [על מנת] לְתַקֵּן - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת מוֹחֵק, וְחַיָּב. הַמְשָׁרְטֵט [קו] כְּדֵי לִכְתֹּב שְׁתֵּי אוֹתוֹת תַּחַת אוֹתוֹ שִׁרְטוּט, חַיָּב. חָרָשֵׁי [- נגרי] הָעֵצִים שֶׁמַּעֲבִירִין חוּט שֶׁל סִקְרָא [פס אדום] עַל גַּבֵּי הַקּוֹרָה כְּדֵי שֶׁיִּנְסֹר בְּשָׁוֶה - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת מְשָׁרְטֵט; וְכֵן הַגַּבָּלִים [מסתתי אבנים] שֶׁעוֹשִׂין כֵּן בָּאֲבָנִים כְּדֵי שֶׁיִּפְצֵל הָאֶבֶן בְּשָׁוֶה. וְאֶחָד הַמְשָׁרְטֵט בְּצֶבַע, אוֹ בְּלֹא צֶבַע - הֲרֵי זֶה חַיָּב.

יום חמישי כ"ח אלול ה'תשס"ט

הִלְכוֹת שַׁבָּת פֶּרֶק יב

א. הַמַּבְעִיר כָּל שֶׁהוּא, חַיָּב; וְהוּא שֶׁיְּהֵא צָרִיךְ לָאֵפֶר; אֲבָל אִם הִבְעִיר דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה - פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְקַלְקֵל. וְהַמַּבְעִיר גְּדִישׁוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, אוֹ הַשּׁוֹרֵף דִּירָתוֹ - חַיָּב, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מַשְׁחִית; מִפְּנֵי שֶׁכַּוָּנָתוֹ לְהִנָּקֵם מִשּׂוֹנְאוֹ, וַהֲרֵי נִתְקָרְרָה [נתיישבה] דַּעְתּוֹ וְשָׁכְכָה חֲמָתוֹ, וְנַעֲשָׂה כְּקוֹרֵעַ עַל מֵתוֹ אוֹ בְּחֲמָתוֹ, שֶׁהוּא חַיָּב, וּכְחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ בִּשְׁעַת מְרִיבָה - שֶׁכָּל אֵלּוּ מִתְקַנִּין הֵן אֵצֶל יִצְרָן הָרַע. וְכֵן הַמַּדְלִיק אֶת הַגֵּר אוֹ אֶת הָעֵצִים, בֵּין לְהִתְחַמֵּם בֵּין לְהָאִיר - הֲרֵי זֶה חַיָּב. הַמְחַמֵּם אֶת הַבַּרְזֶל כְּדֵי לְצָרְפוֹ [לחזקו] בַּמַּיִם - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת מַבְעִיר, וְחַיָּב.

ב. הַמְכַבֶּה כָּל שֶׁהוּא, חַיָּב. אֶחָד הַמְכַבֶּה אֶת הַגֵּר, וְאֶחָד הַמְכַבֶּה אֶת הַגַּחֶלֶת שֶׁל עֵץ. אֲבָל הַמְכַבֶּה גַּחֶלֶת שֶׁל מַתֶּכֶת, פָּטוּר; וְאִם נִתְכַּוֵּן לְצָרֵף - חַיָּב, שֶׁכֵּן לוֹטְשֵׁי הַבַּרְזֶל עוֹשִׂים, מְחַמִּים אֶת הַבַּרְזֶל עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה גַּחֶלֶת, וּמְכַבִּין אוֹתוֹ בַּמַּיִם כְּדֵי לְחַסְּמוֹ; וְזֶה הוּא לְצָרֵף, שֶׁהָעוֹשֶׂה אוֹתוֹ חַיָּב, וְהוּא תּוֹלֶדֶת הַמְכַבֶּה. וּמֵתֶר לְכַבּוֹת גַּחֶלֶת שֶׁל מַתֶּכֶת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַזִּיקוּ בָהּ רַבִּים. הַנּוֹתֵן שֶׁמֶן לְתוֹךְ הַגֵּר הַדָּלוּק, חַיָּב מִשּׁוּם מַבְעִיר; וְהַמִּסְתַּפֵּק [נוטל] מִן הַשֶּׁמֶן שֶׁבַּגֵּר, חַיָּב מִשּׁוּם מְכַבֶּה.

ג. דְּלֵקָה שֶׁנָּפְלָה בְּשַׁבָּת - הַמְכַבֶּה אוֹתָהּ מִפְּנֵי אִבּוּד הַמָּמוֹן, חַיָּב; שֶׁאֵין אִבּוּד הַמָּמוֹן דּוֹחֶה שַׁבָּת, אֶלָּא אִבּוּד נְפָשׁוֹת. לְפִיכָךְ, יֵצְאוּ בְּנֵי אָדָם כְּדֵי שֶׁלֹּא יָמוּתוּ, וְיַנִּיחוּ הָאֵשׁ תְּלַהֵט, וַאֲפִלּוּ שׁוֹרֶפֶת כָּל הַמְּדִינָה כֻּלָּהּ.

ד. וּמֵתֶר לַעֲשׂוֹת מְחִיצָה בְּכָל הַכֵּלִים, בֵּין מְלֵאִים בֵּין רֵיקָנִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא תַעֲבֹר הַדְּלֵקָה. אֲפִלּוּ כְּלֵי חֶרֶשׂ חֲדָשִׁים מְלֵאִים מַיִם - עוֹשִׂין מֵהֶן מְחִיצָה, אַף עַל פִּי שֶׁוַּדַּאי מִתְבַּקְּעִין וּמְכַבִּין; שֶׁגְּרַם כִּבּוּי, מֵתֶר. וְכוֹפִין קְעָרָה עַל גַּבֵּי הַגֵּר, בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא תֶּאֱחֹז בַּקּוֹרָה.

ה. תֵּבָה שִׂדָּה [תיבה קטנה] וּמִגְדָּל [ארון] שֶׁאָחַז בָּהֶן הָאוּר - מֵבִיא עוֹר גְּדִי וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִדְּבָרִים שֶׁאֵין הָאוּר מְלַהֶטֶת אוֹתָן, וּפוֹרְשׂוֹ עַל הַקָּצֶה שֶׁעֲדַיִן לֹא נִשְׂרַף, כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּעֲבֹר לוֹ הָאֵשׁ.

ו. טַלִּית שֶׁאָחַז בָּהּ הָאוּר, פּוֹשְׁטָהּ וּמִתְכַּסֶּה בָּהּ; וְאִם כָּבְתָה, כָּבְתָה. וְכֵן סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁאָחַז בּוֹ הָאוּר, פּוֹשְׁטוֹ וְקוֹרֵא בּוֹ; וְאִם כָּבָה, כָּבָה. וְנוֹתֵן מַיִם מִן הַצַּד שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְלַית בּוֹ הָאוּר; וְאִם כָּבְתָה, כָּבְתָה. שָׁכַח נֵר דָּלוּק עַל גַּבֵּי הַטַּבְלָה, נוֹעֵר אֶת הַטַּבְלָה וְהוּא נוֹפֵל; וְאִם כָּבָה, כָּבָה; אֲבָל אִם הִנִּיחוֹ מִבָּעֶרֶב - אַף עַל פִּי שֶׁכָּבָה, אָסוּר לְטַלְטְלוֹ.

ז. נָכְרִי שֶׁבָּא לְכַבּוֹת - אֵין אוֹמְרִים לוֹ 'כַּבֵּה' וְ'אַל תְּכַבֶּה', מִפְּנֵי שֶׁאֵין שְׁבִיתָתוֹ עָלֵינוּ. אֲבָל קָטָן שֶׁבָּא לְכַבּוֹת, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ - וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה עוֹשֶׂה עַל דַּעַת אָבִיו [מבין שהכיבוי להנאת אביו]; אֲבָל מִדַּעַת עַצְמוֹ, אֵין בֵּית דִּין מְצַוִּין עָלָיו לְהַפְרִישׁוֹ. וּבִדְלֵקָה הִתִּירוּ לוֹמַר: 'כָּל הַמְכַבֶּה אֵינוֹ מַפְסִיד'.

ח. הַהוֹצָאָה מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת, מְלָאכָה מֵאָבוֹת הַמְּלָאכוֹת הִיא. וְאַף עַל פִּי שֶׁדָּבָר זֶה, עִם כָּל גּוּפֵי תּוֹרָה, מִפִּי מֹשֶׁה מִסִּינַי נֶאֱמָרוּ - הֲרֵי הוּא אוֹמֵר בַּתּוֹרָה: "אִישׁ וְאִשָּׁה אַל יַעֲשׂוּ עוֹד מְלָאכָה לִתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ, וַיִּכָּלֵא הָעָם מֵהָבִיא"; הָא לַמַּדְתָּ, שֶׁהַהֲבָאָה - 'מְלָאכָה' קוֹרֵא אוֹתָהּ. וְכֵן לָמְדוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, שֶׁהַמַּעֲבִיר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים מִתְּחִלַּת אַרְבַּע לְסוֹף אַרְבַּע - הֲרֵי הוּא כְּמוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת, וְחַיָּב.

ט. אֵין הַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת חַיָּב, עַד שֶׁיּוֹצִיא כְּשִׁעוּר הַמּוֹעִיל, מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לִרְשׁוּת הַיָּחִיד; וְיַעֲקֹר מֵרְשׁוּת זוֹ, וְיַנִּיחַ בִּרְשׁוּת שְׁנִיָּה. אֲבָל אִם עָקַר וְלֹא הִנִּיחַ, אוֹ הִנִּיחַ וְלֹא עָקַר, אוֹ שֶׁהוֹצִיא פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר - פָּטוּר. וְכֵן הַמַּעֲבִיר מִתְּחִלַּת אַרְבַּע לְסוֹף אַרְבַּע בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּעֲקֹר כַּשִּׁעוּר מִצַּד זֶה, וְיַנִּיחוֹ בְּצַד אַחֶרֶת.

י. הַזּוֹרֵק מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת, אוֹ הַמּוֹשִׁיט - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת מוֹצִיא, וְחַיָּב. וְכֵן הַזּוֹרֵק אוֹ הַמּוֹשִׁיט מִתְּחִלַּת אַרְבַּע לְסוֹף אַרְבַּע - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת מוֹצִיא, וְחַיָּב. וְהַזּוֹרֵק כִּלְאַחַר יָד [שלא כדרך], פָּטוּר.

יא. הַמּוֹצִיא מִקְצָת הַחֵפֶץ מֵרְשׁוּת מִשְׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת אֵלּוּ [רה"י או רה"ר] לִרְשׁוּת שְׁנִיָּה - פָּטוּר, עַד שֶׁיּוֹצִיא אֶת כָּל הַחֵפֶץ כֻּלּוֹ, מֵרְשׁוּת זוֹ לִרְשׁוּת זוֹ. קֶפָּה שֶׁהִיא מְלֵאָה חֲפָצִים, אֲפִלּוּ מְלֵאָה [גרעיני] חַרְדָּל, וְהוֹצִיא רֻבָּהּ מֵרְשׁוּת זוֹ לִרְשׁוּת זוֹ - פָּטוּר, עַד שֶׁיּוֹצִיא אֶת כָּל הַקֶּפָּה. וְכֵן כָּל הַדּוֹמֶה לָזֶה. שֶׁהַכְּלִי מֵשִׂים [- מחשיב] כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּחֵפֶץ אֶחָד.

יב. הַמּוֹצִיא בֵּין בִּימִינוֹ, בֵּין בִּשְׂמֹאלוֹ, בֵּין בְּתוֹךְ חֵיקוֹ, אוֹ שֶׁיָּצָא בְּמָעוֹת צְרוּרִין לוֹ בְּסִדִינוֹ - חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהוֹצִיא כְּדֶרֶךְ הַמּוֹצִיאִין. וְכֵן הַמּוֹצִיא עַל כְּתֵפוֹ - חַיָּב, אַף עַל פִּי שֶׁהַמַּשָּׂאוֹי לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים; שֶׁכֵּן הָיָה מַשָּׂא בְּנֵי קְהָת בַּמִּשְׁכָּן לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ"; וְכָל הַמְּלָאכוֹת, מִמִּשְׁכָּן לוֹמְדִין אוֹתָן.

יג. אֲבָל הַמּוֹצִיא לְאַחַר יָדוֹ [שלא כדרך], בְּפִיו, וּבְמַרְפֵּקוֹ, בְּאָזְנוֹ, וּבִשְׂעָרוֹ, וּבְכִיס שֶׁתָּפוּר בְּבִגְדוֹ וּפִי הַכִּיס לְמַטָּה, בֵּין בֶּגֶד וּבֶגֶד, בְּפִי בִּגְדוֹ, בְּמִנְעָלוֹ, וּבְסַנְדָּלוֹ - פָּטוּר, שֶׁלֹּא הוֹצִיא כְּדֶרֶךְ הַמּוֹצִיאִין.

יד. הַמּוֹצִיא מַשֹּׂאוֹי עַל רֹאשׁוֹ - אִם הָיָה מַשֹּׂאוֹי כָּבֵד, כְּגוֹן שַׂק מָלֵא אוֹ תֵּבָה וּמִגְדָּל [ארון] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁהוּא מֵשִׂים עַל רֹאשׁוֹ וְתוֹפֵשׂ בְּיָדוֹ - חַיָּב; שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ הַמּוֹצִיאִין, וְנִמְצָא כְּמוֹצִיא עַל כְּתֵפוֹ אוֹ בְּיָדוֹ. אֲבָל אִם לָקַח חֵפֶץ קַל, כְּגוֹן שֶׁהִנִּיחַ בֶּגֶד אוֹ סַכִּין אוֹ סֵפֶר עַל רֹאשׁוֹ, וְהוֹצִיאוֹ, וְהוּא אֵינוֹ אוֹחֵז בְּיָדָיו - חֲרֵי זֶה פָּטוּר; שֶׁלֹּא הוֹצִיא כְּדֶרֶךְ הַמּוֹצִיאִין, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ רֹב הָעוֹלָם לְהוֹצִיא הַחֲפָצִין מֻנָּחִין עַל רָאשֵׁיהֶן. הַמַּעֲבִיר חֵפֶץ מִתְּחִלַּת אַרְבַּע לְסוֹף אַרְבַּע בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - אַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱבִירוֹ לְמַעְלָה מֵרֹאשׁוֹ, חַיָּב.

טו. מֻתָּר לְאָדָם לְטַלְטֵל בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּצִדָּן; וְיֵשׁ לוֹ לְטַלְטֵל בְּכָל הַמְּרֻבָּע הַזֶּה. וּבָאַמָּה שֶׁלּוֹ מוֹדִדִין לוֹ; וְאִם הָיָה נָגֵשׁ בְּאֵבָרָיו, נוֹתְנִין לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּבֵינוֹנִית שֶׁל כָּל אָדָם. וּמִפִּי הַקַּבָּלָה [ממשה רבינו] אָמְרוּ, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה "שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו" - שֶׁלֹּא יְטַלְטֵל חוּץ לִמְרֻבָּע זֶה; אֲבָל בְּמְרֻבָּע זֶה, שֶׁהוּא כְּמִדַּת אֹרֶךְ הָאָדָם כְּשֶׁיִּפְשֹׁט יָדָיו וְרַגְלָיו - בּוֹ בִּלְבַד יֵשׁ לוֹ לְטַלְטֵל.

טז. הָיוּ שְׁנַיִם, מִקְצָת אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל זֶה לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל זֶה - מְבִיאִין וְאוֹכְלִין בָּאֶמְצַע, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא זֶה מִתּוֹךְ שֶׁלּוֹ לְתוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ; וְאִם הָיוּ שְׁלֹשָׁה, וְהָאֶמְצָעִי מֻבְלָע בֵּינְתַיִם [- ד' אמותיו הם בין ח' האמות שלהם] - הוּא מֻתָּר [לאכול] עִמָּהֶם וְהֵם מֻתָּרִין עִמּוֹ, וּשְׁנַיִם הַחִיצוֹנִים אֲסוּרִים זֶה עִם זֶה.

יז. לְפִיכָךְ, מֻתָּר לְאָדָם לַעֲקֹר חֵפֶץ מִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְלִתְּנוֹ לַחֲבֵרוֹ שֶׁעִמּוֹ בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת; וְכֵן חֲבֵרוֹ לַחֲבֵרוֹ הָאַחֵר שֶׁבְּצִדּוֹ, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה; וְאַף עַל פִּי שֶׁהַחֵפֶץ הוֹלֵךְ כַּמָּה מִילִין בְּשַׁבָּת - מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם לֹא טִלְטֵל אֶלָּא בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלּוֹ.

יח. הוֹאִיל וְיֵשׁ לוֹ לָאָדָם לְטַלְטֵל בְּכָל הַמְּרֻבָּע שֶׁהוּא אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, נִמְצָא מְטַלְטֵל בְּאֹרֶךְ אֲלַכְסוֹנוֹ שֶׁל מְרֻבָּע זֶה, חָמֵשׁ אַמּוֹת וּשְׁלֹשָׁה חֲמִשֵּׁי אַמָּה. לְפִיכָךְ, אֵין הַמַּעֲבִיר אוֹ הַזּוֹרֵק בִּרְשׁוּת הָרַבִּים חַיָּב, עַד שֶׁיַּעֲבִיר חוּץ לְחָמֵשׁ אַמּוֹת וּשְׁלֹשָׁה חֲמִשֵּׁי אַמָּה. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ 'מִתְּחִלַּת אַרְבַּע לְסוֹף אַרְבַּע', אוֹ 'הַמַּעֲבִיר אַרְבַּע אַמּוֹת חַיָּב' - הוּא מִתְּחִלַּת הָאֲלַכְסוֹן שֶׁל אַרְבַּע אַמּוֹת, עַד סוֹפוֹ; וְאִם הֶעֱבִיר פָּחוֹת מִזֶּה, פָּטוּר.

יט. נִמְצָא כָּאן שֶׁלֹּשׁ מִדּוֹת. כֵּיצַד? הָעוֹקֵר חֵפֶץ מֵרְשׁוּת הָרַבִּים מִמָּקוֹם זֶה, וְהִנִּיחוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - אִם הָיָה בֵּין שְׁנֵי הַמְּקוֹמוֹת עַד אַרְבַּע אַמּוֹת, חֲרֵי זֶה מֻתָּר; הָיָה בֵּינֵיהֶן יָתֵר מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וַעֲדַיִן הֵן בְּתוֹךְ חָמֵשׁ אַמּוֹת וּשְׁלֹשָׁה חֲמִשֵּׁי אַמָּה, פָּטוּר; הָיָה בֵּינֵיהֶן חָמֵשׁ אַמּוֹת וּשְׁלֹשָׁה חֲמִשֵּׁי אַמָּה בְּשָׁוֶה - חֲרֵי זֶה חַיָּב, שֶׁחֲרֵי הֶעֱבִיר הַחֵפֶץ חוּץ לַאֲלַכְסוֹנוֹ שֶׁל מְרֻבָּע.

יום שישי כ"ט אלול ה'תשס"ט

הִלְכוֹת שַׁבָּת פֶּרֶק יג

א. אֵין הַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת אוֹ הַמַּעֲבִיר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת חַיָּב, עַד שֶׁיַּעֲקֹר מֵעַל גַּבֵּי מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה טְפָחִים עַל אַרְבָּעָה טְפָחִים אוֹ יָתֵר, וְיַנִּיחַ עַל גַּבֵּי מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה.

ב. יָדוֹ שֶׁל אָדָם, חֲשׁוּבָה לוֹ כְּאַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה; לְפִיכָךְ, אִם עָקַר הַחֵפֶץ מִיַּד אָדָם הָעוֹמֵד בִּרְשׁוּת זוֹ, וְהִנִּיחוֹ בְּיַד אָדָם אַחֵר הָעוֹמֵד בִּרְשׁוּת שְׁנִיָּה - חַיָּב. וְכֵן אִם הָיָה עוֹמֵד בְּאַחַת מִשְּׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת אֵלּוּ, וּפָשַׁט יָדוֹ לִרְשׁוּת שְׁנִיָּה וְעָקַר הַחֵפֶץ מִמֶּנָּה, אוֹ מִיַּד אָדָם הָעוֹמֵד בָּהּ, וְהֶחְזִיר יָדוֹ אֵלָיו - חַיָּב; וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִנִּיחַ הַחֵפֶץ בְּמָקוֹם שֶׁהוּא עוֹמֵד בּוֹ, הוֹאִיל וְהוּא בְּיָדוֹ, חֲרֵי הוּא כְּמֻנָּח בָּאָרֶץ.

ג. הָיָה אוֹכֵל וְיָצָא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת, וְחָשַׁב לְהוֹצִיא הָאֹכֶל שֶׁבְּפִיו מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת - חַיָּב; מִפְּנֵי שֶׁמַּחֲשַׁבְתּוֹ מְשִׁימָה פִּיו [מחשיבה את -] מָקוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הוֹצִיא כְּדֶרֶךְ הַמּוֹצִיאִין. וְכֵן מִי שֶׁהָיָה עוֹמֵד בְּאַחַת מִשְּׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת אֵלּוּ, וְהִשְׁתִּין מַיִם אוֹ רָקָק [ירק] בִּרְשׁוּת שְׁנִיָּה - חַיָּב; שֶׁחֲרֵי עָקַר מֵרְשׁוּת, וְהִנִּיחַ בִּרְשׁוּת שְׁנִיָּה, וּמַחֲשַׁבְתּוֹ עוֹשָׂה אוֹתוֹ כְּאִלּוּ עָקַר מֵעַל גַּבֵּי מָקוֹם. הָיָה עוֹמֵד בִּרְשׁוּת זוֹ, וּפִי אַמָּה בִּרְשׁוּת שְׁנִיָּה, וְהִשְׁתִּין בָּהּ - פָּטוּר.

ד. הָיָה עוֹמֵד בְּאַחַת מִשְּׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת, וּפָשַׁט יָדוֹ לִרְשׁוּת שְׁנִיָּה, וְנָטַל מִשָּׁם מַיִם מֵעַל גַּבֵּי גֻּמָּה מְלֵאָה מַיִם, וְהוֹצִיאָן - חַיָּב; שֶׁהַמַּיִם כֻּלָּן, כְּאִלּוּ הֵן מֻנָּחִין עַל הָאָרֶץ. אֲבָל אִם הָיָה כְּלִי צָף עַל גַּבֵּי הַמַּיִם, וּפֵרוֹת עַל גַּבֵּי הַכְּלִי, וּפָשַׁט יָדוֹ וְלָקַח מִן הַפֵּרוֹת, וְהוֹצִיא - פָּטוּר; שֶׁחֲרֵי לֹא נָחוּ הַפֵּרוֹת עַל גַּבֵּי הָאָרֶץ, וְנִמְצָא שֶׁלֹּא עָקַר מֵעַל גַּבֵּי מָקוֹם אַרְבָּעָה. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם הָיוּ הַפֵּרוֹת צָפִין עַל פְּנֵי הַמַּיִם, וְהוֹצִיאָן - שֶׁהוּא פָּטוּר. וְכֵן אִם הָיָה שֶׁמֶן צָף עַל גַּבֵּי הַמַּיִם, וְקָלַט מִן הַשֶּׁמֶן, וְהוֹצִיאוֹ - פָּטוּר.

ה. כְּבָר אָמַרְנוּ, שֶׁאֵין הַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת חַיָּב, עַד שֶׁיַּעֲקֹר וְיַנִּיחַ; אֲבָל אִם עָקַר וְלֹא הִנִּיחַ, אוֹ הִנִּיחַ וְלֹא עָקַר - פָּטוּר. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁהָיָה עוֹמֵד בְּאַחַת מִשְּׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת, וּפָשַׁט יָדוֹ לִרְשׁוּת שְׁנִיָּה וְחֵפֶץ בְּיָדוֹ, וּנְטָלוֹ אֶחָד מִמֶּנּוּ; אוֹ שֶׁנָּתַן אֶחָד לְיָדוֹ חֵפֶץ, וְהֶחְזִיר יָדָיו אֵלָיו [כלפי עצמו] - שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִים; מִפְּנֵי שֶׁזֶּה עָקַר, וְזֶה הִנִּיחַ.

ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיְתָה יָדוֹ לְמַעְלָה מִשְּׁלֹשָׁה; אֲבָל אִם הָיְתָה יָדוֹ בְּתוֹךְ שְׁלֹשָׁה סָמוּךְ לָאָרֶץ - חֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁהִנִּיחַ בָּאָרֶץ, וְחַיָּב.

ז. הָיָה עוֹמֵד בְּאַחַת מִשְּׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת אֵלּוּ, וּפָשַׁט חֲבֵרוֹ יָדוֹ מֵרְשׁוּת שְׁנִיָּה, וְנָטַל חֵפֶץ מִיַּד זֶה הָעוֹמֵד בִּרְשׁוּת זוֹ, וְהִכְנִיסוֹ אֶצְלוֹ; אוֹ שֶׁהוֹצִיא חֵפֶץ מֵאֶצְלוֹ, וְהִנִּיחוֹ בְּיַד זֶה הָעוֹמֵד - זֶה הָעוֹמֵד לֹא עָשָׂה כְּלוּם, שֶׁחֲרֵי חֲבֵרוֹ נָתַן בְּיָדוֹ, אוֹ נָטַל מִיָּדוֹ; וַחֲבֵרוֹ חַיָּב - שֶׁחֲרֵי עָקַר וְהִנִּיחַ.

ח. הָיָה עוֹמֵד בְּאַחַת מִשְּׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת אֵלּוּ, וְנָתַן חֲבֵרוֹ חֵפֶץ בְּיָדוֹ אוֹ עַל גַּבָּיו, וְיָצָא בְּאוֹתוֹ הַחֵפֶץ לִרְשׁוּת שְׁנִיָּה, וְעָמַד שָׁם - חַיָּב; מִפְּנֵי שֶׁעֲקִירַת גּוּפוֹ בְּחֵפֶץ שֶׁעָלָיו, כַּעֲקִירַת

הַחֵפֶץ מֵאוֹתָהּ רְשׁוּת; וַעֲמִידָתוֹ בְּאוֹתוֹ הַחֵפֶץ, כְּהַנָּחַת הַחֵפֶץ בַּקַּרְקַע שֶׁעָמַד בָּהּ. לְפִיכָךְ, אִם יָצָא בַּחֵפֶץ שֶׁבְּיָדוֹ, אוֹ עַל גַּבָּיו, וְלֹא עָמַד בִּרְשׁוּת שְׁנִיָּה, אֶלָּא חָזַר וְנִכְנַס וְהוּא בְּיָדוֹ - אֲפִלּוּ יָצָא וְנִכְנַס כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, עַד שֶׁיָּצָא הַיּוֹם - פָּטוּר; לְפִי שֶׁעָקַר וְלֹא הִנִּיחַ. וַאֲפִלּוּ עָמַד לְתַקֵּן הַמַּשֹּׂאוֹ עָלָיו, עַדַיִן פָּטוּר הוּא - עַד שֶׁיַּעֲמֹד לָנוּחַ.

ט. וְכֵן מִי שֶׁהָיְתָה חֲבִילָתוֹ עַל כְּתֵפוֹ - רָץ בָּהּ אֲפִלּוּ כָּל הַיּוֹם, וְאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּעֲמֹד; וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה רָץ בָּהּ; אֲבָל אִם הָלַךְ מְעַט מְעַט - הֲרֵי זֶה כְּעוֹקֵר וּמַנִּיחַ, וְאָסוּר. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁקָּדַשׁ עָלָיו הַיּוֹם, וַחֲבִילָתוֹ עַל כְּתֵפוֹ - רָץ בָּהּ עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ, וְזוֹרְקָהּ שָׁם כְּלְאַחַר יָד.

י. עָקַר חֵפֶץ מִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהָלַךְ בּוֹ פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעָמַד, וְחָזַר וְהָלַךְ פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעָמַד - אֲפִלּוּ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ - מֻתָּר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁעָמַד לָנוּחַ; אֲבָל אִם עָמַד לְתַקֵּן מַשָּׂאוֹ, הֲרֵי זֶה כִּמְהַלֵּךְ, וּכְשֶׁיַּעֲמֹד חוּץ לְאַרְבַּע הָאַמּוֹת, חַיָּב; וְהוּא שֶׁיַּעֲמֹד חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת לָנוּחַ, אֲבָל אִם יַעֲמֹד לְתַקֵּן מַשָּׂאוֹ, עַדַיִן הוּא כִּמְהַלֵּךְ, וְאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּעֲמֹד לָנוּחַ חוּץ לְאַרְבַּע הָאַמּוֹת.

יא. הָיָה קָנֶה אוֹ רֹמַח וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מֻנָּח עַל הָאָרֶץ, וְהִגְבִּיהַּ הַקָּצֶה הָאֶחָד, וְהָיָה הַקָּצֶה הַשֵּׁנִי מֻנָּח בָּאָרֶץ, וְהִשְׁלִיכוֹ לְפָנָיו, וְחָזַר וְהִגְבִּיהַּ הַקָּצֶה שֶׁהָיָה מֻנָּח וְהִשְׁלִיכוֹ לְפָנָיו עַל דֶּרֶךְ זוֹ, עַד שֶׁהֶעֱבִיר הַחֵפֶץ כַּמָּה מִילִין - פָּטוּר; לְפִי שֶׁלֹּא עָקַר הַחֵפֶץ כֻּלּוֹ מֵעַל גַּבֵּי הָאָרֶץ. וְאִם מָשַׁךְ הַחֵפֶץ וּגְרָרוֹ עַל הָאָרֶץ מִתְּחִלַּת אַרְבַּע לְסוֹף אַרְבַּע - חַיָּב; שֶׁהַמְגַלְגֵּל, עוֹקֵר הוּא.

יב. עָקַר חֵפֶץ מִזְּוִית זוֹ לְהַנִּיחוֹ בְּזְוִית אַחֶרֶת [באותו בית], שֶׁנִּמְצֵאת זוֹ הָעֲקִירָה עֲקִירָה הַמֻּתֶּרֶת, וְנִמְלַךְ בַּדֶּרֶךְ, וְהוֹצִיאוֹ לִרְשׁוּת שְׁנִיָּה - פָּטוּר; מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיְתָה עֲקִירָה רִאשׁוֹנָה לְכָךְ, וְנִמְצֵאת כָּאן הַנָּחָה בְּלֹא עֲקִירָה. וְכֵן הָעוֹקֵר חֵפֶץ וְהִנִּיחוֹ עַל חֲבֵרוֹ כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ, וּבְעֵת שֶׁיִּרְצֶה חֲבֵרוֹ לַעֲמֹד, נוֹטְלוֹ מֵעַל גַּבֵּי חֲבֵרוֹ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ כָּאן עֲקִירָה בְּלֹא הַנָּחָה.

יג. הַזּוֹרֵק חֵפֶץ מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת, אוֹ מִתְּחִלַּת אַרְבַּע לְסוֹף אַרְבַּע בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְקֹדֶם שֶׁנּוּחַ קָלָטוֹ [תפשו] אַחֵר בְּיָדוֹ, אוֹ קָלָטוֹ כֶּלֶב, אוֹ נִשְׂרַף - פָּטוּר; מִפְּנֵי שֶׁאֵין זוֹ הַנָּחָה שֶׁנִּתְכַּוֵּן לָהּ. לְפִיכָךְ, אִם נִתְכַּוֵּן בִּשְׁעַת זְרִיקָה לְכָךְ - חַיָּב.

יד. הַזּוֹרֵק חֵפֶץ מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת, וְהָיָה קָשׁוּר בְּחֶבֶל וַאֲגָדוֹ [- תופס אותו] בְּיָדוֹ - אִם יָכוֹל לִמְשֹׁךְ הַחֵפֶץ אֶצְלוֹ, פָּטוּר; שֶׁהֲרֵי אֵין כָּאן הַנָּחָה גְּמוּרָה, וְנִמְצָא כְּמִי שֶׁעָקַר וְלֹא הִנִּיחַ.

טו. הַזּוֹרֵק, וְנָחָה בְּתוֹךְ יָדוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ - אִם עָמַד חֲבֵרוֹ בִּמְקוֹמוֹ וְקִבְּלָהּ - הַזּוֹרֵק חַיָּב, שֶׁהֲרֵי עָקַר וְהִנִּיחַ; וְאִם נֶעֱקַר חֲבֵרוֹ מִמְּקוֹמוֹ וְקִבְּלָהּ - פָּטוּר. זָרַק, וְרָץ הַזּוֹרֵק עַצְמוֹ אַחַר הַחֵפֶץ, וְקִבְּלוֹ בְּיָדוֹ בִּרְשׁוּת אַחֶרֶת, אוֹ חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת - פָּטוּר, כְּאִלּוּ נֶעֱקַר וְקִבְּלוֹ; שֶׁאֵין הַהַנָּחָה הַגְּמוּרָה, אֶלָּא שֶׁנּוּחַ הַחֵפֶץ בַּמָּקוֹם שֶׁהָיָה לוֹ לָנוּחַ בִּשְׁעַת עֲקִירָה.

טז. הַזּוֹרֵק מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הַיָּחִיד, וּרְשׁוּת הָרַבִּים בָּאֶמְצַע - אַף עַל פִּי שֶׁעָבַר הַחֵפֶץ בַּאֲוִיר רְשׁוּת הָרַבִּים, פָּטוּר; וְהוּא, שֶׁיַּעֲבֹר לְמַעְלָה מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים; אֲבָל אִם עָבַר בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה סָמוּךְ לָאָרֶץ, וְנָח עַל גַּבֵּי מַשֶּׂהוּ - אַף עַל פִּי שֶׁנֶּעֱקַר אוֹ נִתְגַּלְגֵּל, וְיָצָא הַחֵפֶץ לִרְשׁוּת הַיָּחִיד הָאַחֶרֶת - הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁנִּשְׁאַר עוֹמֵד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וּלְפִיכָךְ חַיָּב. וְכֵן הַזּוֹרֵק מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וּרְשׁוּת הַיָּחִיד בָּאֶמְצַע - פָּטוּר; וְאִם עָבַר הַחֵפֶץ בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה סָמוּךְ לָאָרֶץ, וְנָח עַל גַּבֵּי מַשֶּׂהוּ - אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר וְנִתְגַּלְגֵּל, וְיָצָא לִרְשׁוּת הָרַבִּים הַשְּׁנִיָּה - הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁנִּשְׁאַר עוֹמֵד בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וּלְפִיכָךְ חַיָּב.

יז. הַמַּעֲבִיר אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים זוֹ עִם רְשׁוּת הָרַבִּים הַשְּׁנִיָּה - חַיָּב; מִפְּנֵי שֶׁאַרְבַּע אַמּוֹת בִּשְׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת הָרַבִּים מִצְטָרְפִים, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נָח הַחֵפֶץ בִּרְשׁוּת שֶׁבֵּינֵיהֶן.

יח. הַמּוֹשִׁיט מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הַיָּחִיד, וּרְשׁוּת הָרַבִּים בָּאֶמְצַע - חַיָּב, וַאֲפִלּוּ הוֹשִׁיט לְמַעְלָה מֵאֲוִיר רְשׁוּת הָרַבִּים [למעלה י' טפחים]; שֶׁכֵּן הָיְתָה עֲבוֹדַת הַלְּוִיִּים בַּמִּשְׁכָּן - מוֹשִׁיטִין אֶת הַקְּרָשִׁים מֵעֲגָלָה לַעֲגָלָה, וּרְשׁוּת הָרַבִּים בֵּין שְׁתֵּי הָעֲגָלוֹת, וְכָל עֲגָלָה וַעֲגָלָה רְשׁוּת הַיָּחִיד הִיא.

יט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיוּ שְׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת הַיָּחִיד בְּאֹרֶךְ רְשׁוּת הָרַבִּים, כְּמוֹ שֶׁהָעֲגָלוֹת מְהַלְּכוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, זוֹ אַחַר זוֹ; אֲבָל אִם הָיוּ שְׁתֵּי הָרְשֻׁיּוֹת בִּשְׁנֵי צִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים - אַף הַמּוֹשִׁיט מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד זוֹ לִרְשׁוּת הַיָּחִיד שֶׁכְּנֶגְדָּהּ, פָּטוּר.

כ. שָׁכַח וּפָשַׁט יָדוֹ וְהִיא מְלֵאָה פֵּרוֹת, וְהוֹצִיאָהּ מֵחָצֵר זוֹ לְהַכְנִיסָהּ לְחָצֵר שֶׁבְּצִדָּהּ, וְנִזְכַּר קֹדֶם שֶׁיַּכְנִיס, וַהֲרֵי יָדוֹ תְּלוּיָה בַּאֲוִיר רְשׁוּת הָרַבִּים - מֻתָּר לְהַחְזִירָהּ אֵלָיו לַחֲצֵרוֹ; אֲבָל לְהַכְנִיסָהּ לְאוֹתָהּ חָצֵר שְׁנִיָּה, אָסוּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה מַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁחָשַׁב בִּשְׁעַת שְׁגָגָה. וְאִם הוֹצִיא יָדוֹ בְּמֵזִיד, הֲרֵי זֶה אָסוּר לְהַחְזִירָהּ אֶצְלוֹ; אֶלָּא קָנְסוּ אוֹתוֹ, שֶׁתְּהֵא יָדוֹ תְּלוּיָה עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ.

כא. הַמִּתְכַּוֵּן לִזְרֹק שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנָח הַחֵפֶץ בְּסוֹף אַרְבַּע - חַיָּב; שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂה שִׁעוּר הַמְּלָאכָה, וְנַעֲשָׂת מַחֲשַׁבְתּוֹ - שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ, שֶׁאֵין זֶה הַחֵפֶץ מַגִּיעַ לְסוֹף שְׁמוֹנֶה, עַד שֶׁיַּעֲבֹר עַל כָּל מָקוֹם וּמָקוֹם מִכָּל הַשְּׁמוֹנֶה. אֲבָל אִם נִתְכַּוֵּן לִזְרֹק אַרְבַּע, וְנָח הַחֵפֶץ בְּסוֹף שְׁמוֹנֶה - פָּטוּר; לְפִי שֶׁנָּח בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא חָשַׁב שֶׁתַּעֲבֹר בּוֹ, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁתְּנוּחַ; לְפִיכָךְ, אִם חָשַׁב בְּעֵת זְרִיקָה, שֶׁיְּנוּחַ הַחֵפֶץ בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה - חַיָּב.

כב. זָרַק לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת, וְנִתְגַּלְגֵּל חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת - פָּטוּר. זָרַק חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת, וְנִתְגַּלְגֵּל לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת - אִם נָח עַל גַּבֵּי מַשֶּׂהוּ חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּלְגֵּל וְנִכְנַס, חַיָּב; וְאִם לֹא נָח כְּלָל, הֲרֵי זֶה פָּטוּר.

יום שבת קודש א' תשרי ה'תש"ע

הִלְכוֹת שַׁבָּת פֶּרֶק יד

א. אֵיזוֹ הִיא רְשׁוּת הָרַבִּים? מִדְבָּרוֹת וִיעָרִים וְשָׂדוֹת, וּדְרָכִים הַמְפַלָּשִׁין לָהֶן [פתוחים לרה"ר משני עבריהם];

וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיֶה רֹחַב הַדֶּרֶךְ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה, וְלֹא תִּהְיֶה עָלָיו תִּקְרָה. וְאֵי זוֹ הִיא רְשׁוּת הַיָּחִיד? תֵּל שֶׁגְּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְרָחָב אַרְבָּעָה טְפָחִים עַל אַרְבָּעָה טְפָחִים אוֹ יָתֵר עַל כֵּן; וְכֵן חָרִיץ שֶׁהוּא עָמֹק עֲשָׂרָה, וְרָחָב אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה אוֹ יָתֵר עַל כֵּן. וְכֵן מָקוֹם שֶׁהוּא מֻקָּף אַרְבַּע מְחִיצוֹת, גָּבְהָן עֲשָׂרָה, וּבֵינֵיהֶן אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה אוֹ יָתֵר עַל כֵּן, אֲפִלּוּ יֵשׁ בָּהּ כַּמָּה מִילִין, אִם הֻקַּף לְדִירָה, כְּגוֹן מְדִינָה הַמֻּקֶּפֶת חוֹמָה שֶׁדַּלְתוֹתֶיהָ נִנְעָלוֹת בַּלַּיְלָה; וּמְבוֹאוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶן שְׁלֹשָׁה כְּתָלִים וּלְחִי [קרש] בְּרוּחַ רְבִיעִית; וְכֵן חָצֵר וְדִיר [מקום מגודר לצאן] וְסַהַר [שטח מגודר] שֶׁהֻקְּפוּ לְדִירָה - כֻּלָּן רְשׁוּת הַיָּחִיד גְּמוּרָה הֵן.

ב. אֲפִלּוּ כֵּלִים, כְּגוֹן סְפִינָה אוֹ מִגְדָּל [ארון] שֶׁל עֵץ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אִם יֵשׁ בָּהֶן אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה בְּגֹבַהּ עֲשָׂרָה, אוֹ יָתֵר עַל זֶה - הֲרֵי הֵן רְשׁוּת הַיָּחִיד גְּמוּרָה.

ג. עֲבִי הַכְּתָלִים שֶׁל רְשׁוּת הַיָּחִיד, כִּרְשׁוּת הַיָּחִיד [מק"ו:]; לַאֲחֵרִים [- המוקפים ממנו] עוֹשֶׂה מְחִיצָה, לְעַצְמוֹ לֹא כָּל שֶׁכֵּן?! אֲוִיר רְשׁוּת הַיָּחִיד, כִּרְשׁוּת הַיָּחִיד; וּרְשׁוּת הַיָּחִיד, אֲוִירָהּ כִּרְשׁוּת הַיָּחִיד עַד לָרָקִיעַ. אֲבָל אֲוִיר רְשׁוּת הָרַבִּים - אֵינוֹ כִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אֶלָּא עַד עֲשָׂרָה טְפָחִים; וּלְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה בַּאֲוִיר רְשׁוּת הָרַבִּים, מָקוֹם פְּטוֹר הוּא.

ד. אַרְבַּע רְשֻׁיּוֹת לְשַׁבָּת: רְשׁוּת הַיָּחִיד, וּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְכַרְמְלִית [- מקום שאינו רה"י ואינו רה"ר], וּמָקוֹם פָּטוּר. אֵיזוֹ הִיא כַּרְמְלִית? תֵּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה אוֹ יָתֵר עַל כֵּן, וְגָבְהוֹ מִשְּׁלֹשָׁה וְעַד עֲשָׂרָה; שֶׁהַכַּרְמְלִית אֵינָהּ תּוֹפֶשֶׂת אֶלָּא עַד עֲשָׂרָה, וְאֵין רָחְבָּהּ פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה; וְכֵן חָרִיץ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה אוֹ יָתֵר עַל כֵּן, וְעָמֹק מִשְּׁלֹשָׁה עַד עֲשָׂרָה; וְכֵן מָקוֹם שֶׁהֻקַּף בְּאַרְבַּע מְחִיצוֹת, גָּבְהָן מִשְּׁלֹשָׁה וְעַד עֲשָׂרָה, וּבֵינֵיהֶן אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה אוֹ יָתֵר עַל כֵּן; וְכֵן קֶרֶן זָוִית [פינה] הַסְּמוּכָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁמֻּקָּף שָׁלֹשׁ מְחִיצוֹת, וְהָרוּחַ הָרְבִיעִית רְשׁוּת הָרַבִּים, כְּגוֹן מָבוֹי שֶׁאֵין לוֹ לְחִי [קרש בצד הפתח] אוֹ קוֹרָה [למעלה מקצה לקצה] בְּרוּחַ רְבִיעִית; וְכֵן הַיַּמִּים, וְהַבִּקְעָה, בֵּין בִּימוֹת הַחַמָּה בֵּין בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים - כָּל אֵלּוּ כַּרְמְלִית הֵן.

ה. אֲוִיר הַכַּרְמְלִית, הֲרֵי הִיא כְּכַרְמְלִית עַד עֲשָׂרָה טְפָחִים; וּלְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה בַּאֲוִיר הַכַּרְמְלִית, הֲרֵי הוּא מָקוֹם פָּטוּר. לְפִיכָךְ, מֵעַל פְּנֵי הַמַּיִם שֶׁבַּיַּמִּים וְשֶׁבַּנְּהָרוֹת - עַד עֲשָׂרָה טְפָחִים בַּאֲוִיר, הֵן כַּרְמְלִית; וּלְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה, מָקוֹם פָּטוּר. אֲבָל כָּל הָעֹמֶק הַמָּלֵא מַיִם, הֲרֵי הוּא כְּקַרְקַע עָבָה.

ו. בּוֹר שֶׁבְּכַרְמְלִית - הֲרֵי הוּא כְּכַרְמְלִית, אֲפִלּוּ עָמֹק מֵאָה אַמָּה וְרָחָב מֵאָה אַמָּה. רְשׁוּת הָרַבִּים שֶׁהָיְתָה עָלֶיהָ תִּקְרָה, אוֹ שֶׁאֵין בְּרָחְבָּהּ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה - הֲרֵי הִיא כְּכַרְמְלִית. אִצְטַבָּה [ספסל] שֶׁבֵּין הָעַמּוּדִים בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, הֲרֵי הִיא כְּכַרְמְלִית; וְצִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים, כְּכַרְמְלִית. אֲבָל בֵּין הָעַמּוּדִים - הוֹאִיל וְרַבִּים דּוֹרְסִין בֵּינֵיהֶן, הֲרֵי הֵן רְשׁוּת הָרַבִּים.

ז. אֵיזֶה הוּא מָקוֹם פָּטוּר? מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, וְגָבְהוֹ שְׁלֹשָׁה עַד לָרָקִיעַ; שֶׁכָּל פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה, הֲרֵי הוּא כָּאָרֶץ. אֲפִלּוּ קוֹצִים וּבַרְקוֹנִים, אוֹ גְּלָלִים בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, גָּבְהָן שְׁלֹשָׁה, וְאֵין בָּהֶן אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה - הֲרֵי הֵן מָקוֹם פָּטוּר. וְכֵן חָרִיץ שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, וְעָמְקוֹ מִשְּׁלֹשָׁה עַד הַתְּהוֹם, וְכֵן מָקוֹם הַמֻּקָּף שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, אֲפִלּוּ הָיָה אָרְכּוֹ אֶלֶף מִיל, וְרָחְבּוֹ אַרְבָּעָה פָּחוֹת שְׁעוֹרָה, וְגָבְהוֹ מִשְּׁלֹשָׁה וָמַעְלָה - הֲרֵי זֶה מָקוֹם פָּטוּר. וְכֵן אֲוִיר רְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ אֲוִיר כַּרְמְלִית, לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה - הֲרֵי הוּא מָקוֹם פָּטוּר.

ח. מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בְּגָבְהוֹ תִּשְׁעָה טְפָחִים מְצֻמְצָמוֹת [- במדויק], לֹא פָּחוֹת וְלֹא יָתֵר, בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - הֲרֵי הוּא כִּרְשׁוּת הָרַבִּים; וְאֵין מַשְׁגִּיחִין עַל מִדַּת אָרְכּוֹ וּמִדַּת רָחְבּוֹ, בֵּין רָחָב בֵּין קָצָר; מִפְּנֵי שֶׁרַבִּים מְכַתְּפִין [נשענים] עָלָיו. אֲבָל אִם הָיָה יָתֵר עַל תִּשְׁעָה אוֹ פָּחוֹת - אִם הָיָה בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה אוֹ יָתֵר, הֲרֵי הוּא כַּרְמְלִית; וְאִם אֵין בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, הֲרֵי הוּא מָקוֹם פָּטוּר.

ט. גַּג הַסָּמוּךְ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה טְפָחִים - הוֹאִיל וְרַבִּים מְכַתְּפִין עָלָיו, אָסוּר לְטַלְטֵל בַּגַּג, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה לוֹ סֵלֶם קָבוּעַ לְהַתִּירוֹ. עַמּוּד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְרָחָב אַרְבָּעָה - הֲרֵי זֶה רְשׁוּת הַיָּחִיד. נָעַץ בְּגָבְהוֹ יָתֵד כָּל שֶׁהוּא, אֲפִלּוּ אֵינָהּ גְּבוֹהָה שְׁלֹשָׁה - הוֹאִיל וְרָאוּי לִתְלוֹת בַּיָּתֵד וּלְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, הֲרֵי זֶה מְמַעֲטוֹ וְנַעֲשֶׂה כַּרְמְלִית, וְאֵין מוֹדְדִין לוֹ אֶלָּא מִן הַיָּתֵד וּלְמַעְלָה. וַאֲפִלּוּ מִלְּאָהוּ כֻּלּוֹ יְתֵדוֹת, הֲרֵי זֶה נִתְמַעֵט גָּבְהוֹ, שֶׁהֲרֵי תּוֹלִין בְּאוֹתָן הַיְתֵדוֹת וּמִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶן.

י. חֹרֵי רְשׁוּת הַיָּחִיד [שבכותל], הֲרֵי הֵן כִּרְשׁוּת הַיָּחִיד; אֲבָל חֹרֵי רְשׁוּת הָרַבִּים - אֵינָם כִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אֶלָּא הֲרֵי הֵן כְּפִי מִדָּתָן. כֵּיצַד? חֹר בְּצַד רְשׁוּת הָרַבִּים - אִם יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה וְגָבְהוֹ עֲשָׂרָה, הֲרֵי זֶה רְשׁוּת הַיָּחִיד; וְאִם אֵין גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה, הֲרֵי זֶה כַּרְמְלִית. וְאִם אֵין בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, הֲרֵי זֶה מָקוֹם פָּטוּר; וְהוּא, שֶׁגָּבוֹהַּ שְׁלֹשָׁה - שֶׁכָּל פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה, הֲרֵי הוּא כָּאָרֶץ.

יא. רְשׁוּת הַיָּחִיד וּמָקוֹם פָּטוּר, מֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלָּן; אֲפִלּוּ הָיָה אֹרֶךְ כָּל אַחַת מִשְּׁתֵּיהֶן כַּמָּה מִילִין, מְטַלְטֵל בְּכֻלָּהּ. אֲבָל רְשׁוּת הָרַבִּים וְהַכַּרְמְלִית - אֵין מְטַלְטְלִין בָּהֶן אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת; וְאִם הֶעֱבִיר, אוֹ הוֹשִׁיט, אוֹ זָרַק חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת - בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, חַיָּב. וּבְכַרְמְלִית - פָּטוּר; שֶׁאֲסוּר הַכַּרְמְלִית מִדִּבְרֵיהֶם [מדרבנן], מִפְּנֵי שֶׁהִיא דּוֹמָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים, שֶׁמָּא תִּתְחַלֵּף בִּרְשׁוּת הָרַבִּים. לְפִיכָךְ, אִם לֹא הָיָה צָרִיךְ לְגוּף הַהוֹצָאָה, כְּגוֹן שֶׁהֶעֱבִיר קוֹץ בְּכַרְמְלִית כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵזָקוּ בּוֹ רַבִּים - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, וַאֲפִלּוּ הֶעֱבִירוֹ כַּמָּה אַמּוֹת; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יב. כְּשֵׁם שֶׁמֻּתָּר לְטַלְטֵל בְּכָל מָקוֹם פָּטוּר - כָּךְ מֻתָּר לְהַכְנִיס מִמֶּנּוּ לִרְשׁוּת הַיָּחִיד אוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְכַרְמְלִית; וּמוֹצִיאִין לוֹ מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד וּמֵרְשׁוּת הָרַבִּים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מִן הַכַּרְמְלִית.

יג. כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לְטַלְטֵל בְּכָל הַכַּרְמְלִית - כָּךְ אָסוּר לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה לִרְשׁוּת הַיָּחִיד אוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ לְהַכְנִיס לְכַרְמְלִית מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד אוֹ מֵרְשׁוּת הָרַבִּים; וְאִם הוֹצִיא אוֹ הִכְנִיס, פָּטוּר.

יד. הַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הַיָּחִיד, אוֹ מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְכַרְמְלִית בָּאֶמְצַע - פָּטוּר; וְכֵן הַמּוֹשִׁיט אוֹ הַזּוֹרֵק מִזּוֹ לָזוֹ, וְכַרְמְלִית בָּאֶמְצַע - פָּטוּר. הַמּוֹצִיא חֵפֶץ מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לְכַרְמְלִית וְהִנִּיחוֹ שָׁם, וְחָזַר וַעֲקָרוֹ מִכַּרְמְלִית וְהִכְנִיסוֹ לִרְשׁוּת הַיָּחִיד, אוֹ שֶׁהוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לְכַרְמְלִית וְהִנִּיחוֹ שָׁם, וְחָזַר וַעֲקָרוֹ מִכַּרְמְלִית וְהוֹצִיאוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים - הֲרֵי זֶה פָּטוּר.

טו. הַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְעָבַר עַל מְקוֹם פְּטוֹר בֵּינֵיהֶן בַּהֲלִיכָתוֹ - חַיָּב, שֶׁהַמְהַלֵּךְ אֵינוֹ כְּעוֹמֵד; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, בְּזוֹרֵק שֶׁעָבַר הַחֵפֶץ בִּמְקוֹם פְּטוֹר - שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב כְּמִי שֶׁנָּח שָׁם. הָיָה עוֹמֵד בִּמְקוֹם פְּטוֹר, וְנָטַל חֵפֶץ מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד, אוֹ מֵאָדָם הָעוֹמֵד שָׁם, וְהִנִּיחוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ בְּיַד אָדָם הָעוֹמֵד שָׁם - פָּטוּר; וְכֵן אִם הִכְנִיס מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לִרְשׁוּת הַיָּחִיד, וְעָמַד בִּמְקוֹם פְּטוֹר - פָּטוּר.

טז. עַמּוּד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְרָחָב אַרְבָּעָה, וְאֵין בְּעָקְרוֹ אַרְבָּעָה, וְאֵין בַּגֹּבַהּ הַקָּצָר שֶׁלּוֹ שְׁלֹשָׁה - הֲרֵי הוּא רְשׁוּת הַיָּחִיד; וְאִם זָרַק מֵרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנָח עַל גַּבּוֹ - חַיָּב. תֵּל הַמִּתְלַקֵּט [- מיתמר ל-] גֹּבַהּ עֲשָׂרָה טְפָחִים מִתּוֹךְ [שבסיסו ב-] אֹרֶךְ אַרְבַּע אַמּוֹת, הֲרֵי הוּא רְשׁוּת הַיָּחִיד; וְאִם זָרַק מֵרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנָח עַל גַּבּוֹ - חַיָּב.

יז. נָעַץ קָנֶה בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, אֲפִלּוּ גָּבוֹהַּ מֵאָה אַמָּה, וְזָרַק מֵרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנָח עַל גַּבָּיו - חַיָּב; שֶׁרְשׁוּת הַיָּחִיד עוֹלָה עַד לָרָקִיעַ. אִילָן שֶׁהוּא עוֹמֵד בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וְנוֹפוֹ נוֹטֶה לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְזָרַק וְנָח עַל נוֹפוֹ - פָּטוּר; שֶׁאֵין הַנּוֹף הוֹלֵךְ אַחַר הָעִקָּר.

יח. נָעַץ קָנֶה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וּבְרֹאשׁוֹ טְרַסְקָל [- סל], וְזָרַק וְנָח עַל גַּבָּיו - פָּטוּר; שֶׁאֵין רְשׁוּת הָרַבִּים, אֶלָּא עַד עֲשָׂרָה. הַזּוֹרֵק אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנָח [נדבק] הַחֵפֶץ בְּכֹתֶל, כְּגוֹן שֶׁזָּרַק חֵלֶב אוֹ בָּצָק, וְנִדְבַּק בְּכֹתֶל - אִם נִדְבַּק לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים - כְּזוֹרֵק בַּאֲוִיר, שֶׁלְּמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים מְקוֹם פְּטוֹר הוּא; נִדְבַּק לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים - כְּזוֹרֵק בָּאָרֶץ, וְחַיָּב. זָרַק לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה, וְנָח בְּחֹר כָּל שֶׁהוּא - פָּטוּר.

יט. זָרַק קָנֶה אוֹ רֹמַח מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד, וְנִתְקַע בִּרְשׁוּת הָרַבִּים כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד - פָּטוּר; שֶׁהֲרֵי מִקְצָתוֹ בִּמְקוֹם פְּטוֹר. זָרַק כְּלִי מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהָיָה אוֹתוֹ כְּלִי גָּדוֹל, וְיֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה בְּגֹבַהּ עֲשָׂרָה - פָּטוּר; מִפְּנֵי שֶׁכְּלִי זֶה רְשׁוּת הַיָּחִיד גְּמוּרָה, וְנִמְצָא כְּמוֹצִיא מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הַיָּחִיד.

כ. בּוֹר תִּשְׁעָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְעָקַר חֲלִיָּה [גוש עפר] מִקַּרְקָעִיתוֹ וְהִשְׁלִימוֹ לַעֲשָׂרָה - אַף עַל פִּי שֶׁעַקִּירַת הַחֵפֶץ וַעֲשִׂיַּת הַמְּחִיצָה בָּאִין כְּאַחַת, פָּטוּר; מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיְתָה הַמְּחִיצָה עֲשָׂרָה בִּתְחִלָּה. הָיָה הַבּוֹר עֲשָׂרָה, וְהִשְׁלִיךְ לוֹ חֲלִיָּה, וּמִעֲטוֹ מֵעֲשָׂרָה - פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי הַנָּחַת הַחֵפֶץ וְסִלּוּק הַמְּחִיצָה בָּאִין כְּאַחַת.

כא. הַזּוֹרֵק דַּף [של עץ], וְנָח עַל גַּבֵּי יְתֵדוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנַעֲשָׂה רְשׁוּת הַיָּחִיד - אֲפִלּוּ הָיָה כְּלִי עַל גַּבֵּי הַדַּף, פָּטוּר; שֶׁהֲרֵי עֲשִׂיַּת הַמְּחִיצָה עִם נִיחַת הַכְּלִי בָּאִין כְּאַחַת.

כב. בּוֹר שֶׁהוּא עָמֹק עֲשָׂרָה וְרָחָב שְׁמוֹנָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְזָרַק מַחְצֶלֶת מֵרְשׁוּת הָרַבִּים, וְחִלְּקָה הַבּוֹר בְּרָחְבּוֹ לִשְׁנַיִם - פָּטוּר; שֶׁהֲרֵי עִם הַנָּחַת הַכְּלִי בְּטֵלוּ הַמְּחִיצוֹת, וְנַעֲשָׂה כָּל מָקוֹם מֵהֶן פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה.

כג. בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים עָמֹק עֲשָׂרָה וְרָחָב אַרְבָּעָה, מָלֵא מַיִם, וְזָרַק לְתוֹכוֹ חֵפֶץ, וְנָח עַל גַּבֵּי הַמַּיִם - חַיָּב, שֶׁאֵין הַמַּיִם מְבַטְּלִין הַמְּחִיצוֹת; הָיָה מָלֵא פֵּרוֹת, וְזָרַק לְתוֹכוֹ - פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי מְעַטוּ הַפֵּרוֹת אֶת שִׁעוּרוֹ.

כד. רְקַק [ביצת] מַיִם שֶׁהוּא עוֹבֵר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְרַבִּים מְהַלְּכִין בּוֹ - אִם אֵין בְּעָמְקוֹ עֲשָׂרָה טְפָחִים, הֲרֵי הוּא כִּרְשׁוּת הָרַבִּים, בֵּין שֶׁהָיָה רָחָב אֶפְלוּ אַרְבַּע אַמּוֹת, בֵּין שֶׁלֹּא הָיָה בְּרָחְבּוֹ אַרְבָּעָה טְפָחִים; שֶׁהֲרֵי רֹב הָעָם מְדַלְּגִין עָלָיו, וְאֵין מְהַלְּכִין בְּתוֹכוֹ, הוֹאִיל וְאֵין בְּעָמְקוֹ עֲשָׂרָה, הֲרֵי הוּא רְשׁוּת הָרַבִּים. וְאִם יֵשׁ בְּעָמְקוֹ עֲשָׂרָה אוֹ יָתֵר, הֲרֵי הוּא כַּרְמְלִית כִּשְׁאָר הַיַּמִּים - וְהוּא שֶׁיֵּשׁ בְּרָחְבּוֹ אַרְבָּעָה טְפָחִים אוֹ יָתֵר עַל כֵּן, שֶׁאֵין כַּרְמְלִית פְּחוּתָה מֵאַרְבָּעָה.

יום ראשון ב' תשרי ה'תש"ע

הִלְכוֹת שַׁבָּת פֶּרֶק טו

א. עוֹמֵד אָדָם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וּמְטַלְטֵל בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד כֻּלָּהּ. וְעוֹמֵד בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וּמְטַלְטֵל בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת; וְאִם הוֹצִיא - פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בִּרְשׁוּת אַחֶרֶת. וְכֵן עוֹמֵד אָדָם בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וּפוֹתֵחַ [דלת במפתח] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים; בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וּפוֹתֵחַ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד. בְּהֵמָה שֶׁהָיְתָה בַּחוּץ, וְרֹאשָׁהּ בִּפְנִים - אוֹבְסִין [מאכילין] אוֹתָהּ; וּבְגָמָל - עַד שֶׁיְּהֵא רֹאשׁוֹ וְרֵבוֹ בִּפְנִים, הוֹאִיל וְצַוָּארוֹ אָרֹךְ.

ב. לֹא יַעֲמֹד אָדָם בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וְיִשְׁתֶּה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים; בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְיִשְׁתֶּה בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד; אֶלָּא אִם כֵּן הִכְנִיס רֹאשׁוֹ וְרֵבוֹ, לַמָּקוֹם שֶׁהוּא שׁוֹתֶה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה שׁוֹתֶה בְּכֵלִים נָאִים שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהֶם - גְּזֵרָה, שֶׁמָּא יוֹצִיאֵם; אֲבָל אִם הָיוּ כֵּלִים שֶׁאֵינָם נָאִים, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לָהֶם, אוֹ שֶׁהָיָה הַבּוֹר בְּכַרְמְלִית, אַף עַל פִּי שֶׁהַכֵּלִים נָאִים - מַכְנִיס רֹאשׁוֹ בִּלְבַד וְשׁוֹתֶה בִּמְקוֹמוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִכְנִיס רֹאשׁוֹ וְרֵבוֹ.

ג. עוֹמֵד אָדָם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְקוֹלֵט [מקבל בכלי] מִן הָאֲוִיר מִן הַמַּיִם הַמְקַלְּחִין מִן הַצִּנּוֹר אוֹ מִן הַכֹּתֶל, וְשׁוֹתֶה; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִגַּע בַּצִּנּוֹר אוֹ בַּכֹּתֶל, וְיִקְלֹט מֵעַל גַּבָּם. וְאִם נָגַע - אִם הָיָה מָקוֹם שֶׁנָּגַע בּוֹ לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה, בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה סָמוּךְ לַגַּג - הֲרֵי זֶה אָסוּר, שֶׁנִּמְצָא כְּעוֹקֵר מֵעַל הַגַּג שֶׁהוּא רְשׁוּת הַיָּחִיד; וְכֵן אִם הָיָה בַּצִּנּוֹר אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, בֵּין שֶׁהָיָה הַצִּנּוֹר בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה בֵּין שֶׁהָיָה לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה, וְקָלַט מִמֶּנּוּ מַיִם - הֲרֵי זֶה אָסוּר. וְלָמָּה אֵינוֹ חַיָּב? מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נָחוּ מַיִם, אֶלָּא הֲרֵי הֵן נִזְחָלִין וְהוֹלְכִין.

ד. זִיז [בליטה] שֶׁלִּפְנֵי הַחַלּוֹן יוֹצֵא בָּאֲוִיר שֶׁעַל רְשׁוּת הָרַבִּים - אִם הָיָה לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים - מֻתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ עָלָיו, שֶׁאֵין רְשׁוּת הָרַבִּים תּוֹפֶסֶת אֶלָּא עַד

עֲשָׂרָה טְפָחִים; לְפִיכָךְ מֻתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָל הַכֹּתֶל, עַד עֲשָׂרָה טְפָחִים הַתַּחְתּוֹנִים.

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה זִיז אֶחָד יוֹצֵא בָּאֲוִיר; אֲבָל אִם הָיוּ יוֹצְאִין בַּכֹּתֶל שְׁנֵי זִיזִין, זֶה לְמַטָּה מִזֶּה - אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה - אִם יֵשׁ בַּזִּיז הָעֶלְיוֹן שֶׁלְּפְנֵי הַחַלּוֹן רֹחַב אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רְשׁוּת בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְהַזִּיז שֶׁתַּחְתָּיו רְשׁוּת אַחֶרֶת, וְאָסְרוּ זֶה עַל זֶה; שֶׁאֵין שְׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת מִשְׁתַּמְּשׁוֹת בִּרְשׁוּת אַחַת.

ו. אֵין בָּעֶלְיוֹן אַרְבָּעָה, וְאֵין בַּתַּחְתּוֹן אַרְבָּעָה - מִשְׁתַּמֵּשׁ בִּשְׁנֵיהֶם, וְכֵן בְּכָל הַכֹּתֶל, עַד עֲשָׂרָה טְפָחִים הַתַּחְתּוֹנִים. הָיָה בַּתַּחְתּוֹן אַרְבָּעָה, וּבָעֶלְיוֹן אֵין בּוֹ אַרְבָּעָה - אֵינוֹ מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּעֶלְיוֹן, אֶלָּא כְּנֶגֶד חַלּוֹנוֹ בִּלְבַד; אֲבָל בִּשְׁאָר הַזִּיז שֶׁבִּשְׁנֵי צִדְדֵי הַחַלּוֹן - אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ, מִפְּנֵי זֶה שֶׁתַּחְתָּיו שֶׁחָלַק רְשׁוּת לְעַצְמוֹ.

ז. כָּל זִיז הַיּוֹצֵא עַל אֲוִיר רְשׁוּת הָרַבִּים שֶׁמֻּתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ עָלָיו - כְּשֶׁהוּא מִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, אֵין נוֹתְנִין עָלָיו וְאֵין נוֹטְלִין מִמֶּנּוּ אֶלָּא כְּלֵי חֶרֶשׂ וּזְכוּכִית וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁאִם יִפְּלוּ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, יִשָּׁבְרוּ; אֲבָל שְׁאָר כֵּלִים וָאֲכָלִין - אָסוּר; שֶׁמָּא יִפְּלוּ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וִיבִיאֵם.

ח. שְׁנֵי בָתִּים בִּשְׁנֵי צִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים - זוֹרֵק מִזּוֹ לָזוֹ לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה; וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם שֶׁלּוֹ, אוֹ שֶׁיִּהְיֶה בֵּינֵיהֶם עֵרוּב; וַאֲפִלּוּ בְּגָדִים וּכְלֵי מַתָּכוֹת, מֻתָּר לִזְרֹק. וְאִם הָיוּ זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה וְלֹא הָיוּ בְּשָׁוֶה - אָסוּר לִזְרֹק בֶּגֶד וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁמָּא יִפְּלוּ וִיבִיאֵם; אֲבָל כְּלֵי חֶרֶשׂ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, זוֹרֵק.

ט. בּוֹר [מים] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְחַלּוֹן עַל גַּבָּיו [בכותל שלידו] - הַבּוֹר וְחֵלְיָתוֹ [עפר שבשפת הבור] מִצְטָרְפִין לַעֲשָׂרָה, וּמְמַלְּאִין מִמֶּנּוּ [מהחלון] בְּשַׁבָּת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה סָמוּךְ לַכֹּתֶל בְּתוֹךְ אַרְבָּעָה טְפָחִים, שֶׁאֵין אָדָם יָכוֹל לַעֲבֹר שָׁם. אֲבָל אִם הָיָה מֻפְלָג - אֵין מְמַלְּאִין מִמֶּנּוּ, אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה חֵלְיָתוֹ גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה, שֶׁנִּמְצָא הַדְּלִי כְּשֶׁיָּצָא מִן הַחֵלְיָה, יָצָא לִמְקוֹם פְּטוּר.

י. אַשְׁפָּה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה, וְחַלּוֹן עַל גַּבָּהּ - שׁוֹפְכִין לָהּ מַיִם בְּשַׁבָּת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאַשְׁפָּה שֶׁל רַבִּים, שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לְהִתְפַּנּוֹת; אֲבָל שֶׁל יָחִיד - אֵין שׁוֹפְכִין עָלֶיהָ; שֶׁמָּא תִּתְפַּנֶּה, וְנִמְצְאוּ שׁוֹפְכִין כְּדַרְכָּן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים.

יא. אַמַּת [תעלת] הַמַּיִם שֶׁהִיא עוֹבֶרֶת בֶּחָצֵר - אִם יֵשׁ בְּגָבְהָהּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, וּבְרָחְבָּהּ אַרְבָּעָה אוֹ יָתֵר עַל כֵּן עַד עֶשֶׂר אַמּוֹת - אֵין מְמַלְּאִין מִמֶּנָּה בְּשַׁבָּת, אֶלָּא אִם כֵּן עָשׂוּ לָהּ מְחִיצָה גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים בַּכְּנִיסָה וּבַיְּצִיאָה [של התעלה]; וְאִם אֵין בְּגָבְהָהּ עֲשָׂרָה, אוֹ שֶׁאֵין בְּרָחְבָּהּ אַרְבָּעָה - מְמַלְּאִין מִמֶּנָּה בְּלֹא מְחִיצָה.

יב. הָיָה בְּרָחְבָּהּ יָתֵר מֵעֶשֶׂר אַמּוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בְּגָבְהָהּ עֲשָׂרָה, אֵין מְמַלְּאִין מִמֶּנָּה עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה לָהּ מְחִיצָה; שֶׁכָּל יָתֵר עַל עֶשֶׂר פְּרִצָה הִיא, וּמַפְסֶדֶת הַמְּחִיצוֹת [נחשבים כאינם]. וּמַה הוּא לְטַלְטֵל בְּכָל הֶחָצֵר? אִם נִשְׁאַר מִצַּד הַפִּרְצָה פַּס [עמוד להיכר] מִכָּאן וּפַס מִכָּאן בְּכָל שֶׁהוּא, אוֹ פַּס רֹחַב אַרְבָּעָה טְפָחִים מֵרוּחַ אַחַת - מֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכָל הֶחָצֵר, וְאֵין אָסוּר אֶלָּא לְמַלֹּאת מִן הָאַמָּה בִּלְבַד. אֲבָל אִם לֹא נִשְׁאַר פַּס כְּלָל - אָסוּר לְטַלְטֵל בְּכָל הֶחָצֵר, שֶׁהֲרֵי נִפְרְצָה חָצֵר לַיָּם שֶׁהוּא כַּרְמְלִית [מקום שאינו רה"י ואינו רה"ר].

יג. וְהֵיאַךְ מַעֲמִידִין אֶת הַמְּחִיצָה בַּמַּיִם? אִם הָיְתָה לְמַעְלָה מִן הַמַּיִם - צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה טֶפַח מִן הַמְּחִיצָה יוֹרֵד בְּתוֹךְ מַיִם; וְאִם הָיְתָה הַמְּחִיצָה כֻּלָּהּ בְּתוֹךְ מַיִם - צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה טֶפַח מִמֶּנָּה יוֹצֵא לְמַעְלָה מִן הַמַּיִם, כְּדֵי שֶׁיְּהוּא הַמַּיִם שֶׁבֶּחָצֵר מַבְדִּילִין; אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַמְּחִיצָה מַגַּעַת עַד הַקַּרְקַע, הוֹאִיל וְיֵשׁ בָּהּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת. וְלֹא הִתִּירוּ מְחִיצָה תְּלוּיָה, אֶלָּא בַּמַּיִם בִּלְבַד; מִפְּנֵי שֶׁאִסּוּר הַטִּלְטוּל בַּמַּיִם מִדִּבְרֵיהֶם - הֵקֵלּוּ בִּמְחִיצָתוֹ, שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא כְּדֵי לַעֲשׂוֹת הֶכֵּר.

יד. אַמַּת הַמַּיִם הָעוֹבֶרֶת בֵּין הַחֲצֵרוֹת, וְהַחַלּוֹנוֹת פְּתוּחוֹת אֵלֶיהָ - אִם אֵין בָּהּ כַּשְׁעוּר [עומק עשרה ורוחב ארבעה], מְשַׁלְשְׁלִין דְּלִי מִן הַחַלּוֹנוֹת וּמְמַלְּאִין מִמֶּנָּה בְּשַׁבָּת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁאֵינָהּ מַפְלֶגֶת מִן הַכֹּתֶל שְׁלֹשָׁה; אֲבָל אִם הָיְתָה מַפְלֶגֶת שְׁלֹשָׁה, אֵין מְמַלְּאִין מִמֶּנָּה, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה פַּסִּין [עמודים] יוֹצְאִין מִן הַכְּתָלִים מִכָּאן וּמִכָּאן, שֶׁנִּמְצֵאת הָאַמָּה כְּאִלּוּ הִיא עוֹבֶרֶת בְּתוֹךְ הֶחָצֵר.

טו. כְּצוֹצְטְרָה [מרפסת] שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִן הַיָּם, וְחַלּוֹן בְּתוֹכָהּ עַל גַּבֵּי הַמַּיִם - אֵין מְמַלְּאִין מִמֶּנָּה [מהמרפסת] בְּשַׁבָּת, אֶלָּא אִם כֵּן עָשׂוּ מְחִיצָה עֲשָׂרָה טְפָחִים גְּבוֹהָה עַל גַּבֵּי הַמַּיִם כְּנֶגֶד הַחַלּוֹן שֶׁבַּכְּצוֹצְטְרָה, אוֹ תִּהְיֶה הַמְּחִיצָה יוֹרֶדֶת מִן הַכְּצוֹצְטְרָה כְּנֶגֶד הַמַּיִם, וְרוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ יָרְדָה וְנָגְעָה עַד הַמַּיִם. וּכְשֵׁם שֶׁמְּמַלְּאִין מִזּוֹ שֶׁעָשׂוּ לָהּ מְחִיצָה, כָּךְ שׁוֹפְכִין מִמֶּנָּה עַל הַיָּם - שֶׁהֲרֵי עַל הַכַּרְמְלִית הֵן שׁוֹפְכִין.

טז. חָצֵר שֶׁהִיא פְּחוּתָה מֵאַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת - אֵין שׁוֹפְכִין בְּתוֹכָהּ מַיִם בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן יוֹצְאִין לִרְשׁוּת הָרַבִּים בִּמְהֵרָה. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת גֵּמָה מַחְזֶקֶת סָאתַיִם בְּתוֹךְ הֶחָצֵר, אוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים בְּצַד הֶחָצֵר, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַמַּיִם נִקְבָּצִין לְתוֹכָהּ, וְצָרִיךְ לִבְנוֹת עָלֶיהָ כִּפָּה [כיסוי בצורת קשת] מִבַּחוּץ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּרָאֶה הָעוּקָה [הגומא] הַזֹּאת מֵרְשׁוּת הָרַבִּים. וְהֶחָצֵר וְהָאַכְסַדְרָה [מרפסת], מִצְטָרְפִין לְאַרְבַּע אַמּוֹת; וְכַמָּה הוּא הַמָּקוֹם שֶׁמַּחְזִיק סָאתַיִם? חֲצִי אַמָּה עַל חֲצִי אַמָּה בְּרוּם שְׁלֹשָׁה חֲמִשֵּׁי אַמָּה.

יז. הָיְתָה הָעוּקָה פְּחוּתָה מִסָּאתַיִם - שׁוֹפְכִין לָהּ מְלוֹאָהּ [עד שתתמלא]; הָיְתָה סָאתַיִם - שׁוֹפְכִין לָהּ אַפְלוּ שִׁשִּׁים סְאָה שֶׁל מַיִם, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַמַּיִם יִתְגַּבְּרוּ וְיָפוּצוּ מֵעַל הַגֵּמָה לַחוּץ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, שֶׁהַחֲצֵרוֹת מִתְקַלְקְלוֹת [מתלכלכות] וּסְתָם צִנּוֹרוֹת מְקַלְּחִין, וְלֹא יָבוֹאוּ הָרוֹאִים לוֹמַר שֶׁזֶּה מִשְׁתַּמֵּשׁ וְהַמַּיִם יוֹצְאִין

מִכֹּחוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים. אֲבָל בִּימוֹת הַחַמָּה - אִם הָיְתָה מַחְזֶקֶת סָאתַיִם, אֵין שׁוֹפְכִין לָהּ אֶלָּא סָאתַיִם; הָיְתָה פְּחוּתָה מִסָּאתַיִם, אֵין שׁוֹפְכִין לָהּ כָּל עִקָּר.

יח. בִּיב [חריץ באדמה] שֶׁשּׁוֹפְכִין לוֹ מַיִם, וְהֵם נִזְחָלִין וְהוֹלְכִין תַּחַת הַקַּרְקַע וְיוֹצְאִין לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְכֵן צִנּוֹר [מרזב] שֶׁשּׁוֹפְכִין עַל פִּיו מַיִם, וְהֵן נִזְחָלִין עַל הַכֹּתֶל וְיוֹרְדִין לִרְשׁוּת הָרַבִּים - אֲפִלּוּ הָיָה אֹרֶךְ הַכֹּתֶל אוֹ אֹרֶךְ הַדֶּרֶךְ שֶׁתַּחַת הָאָרֶץ מֵאָה אַמָּה, אָסוּר לִשְׁפֹּךְ עַל פִּי הַבִּיב אוֹ עַל פִּי הַצִּנּוֹר, מִפְּנֵי שֶׁהַמַּיִם יוֹצְאִין מִכֹּחוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים; אֶלָּא שׁוֹפֵךְ חוּץ לַבִּיב, וְהֵן יוֹרְדִין לַבִּיב.

יט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּימוֹת הַחַמָּה; אֲבָל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, שׁוֹפֵךְ וְשׁוֹנֶה וְאֵינוֹ נִמְנָע, שֶׁסְּתָם צִנּוֹרוֹת מְקַלְּחִין הֵן, וְאָדָם רוֹצֶה שֶׁיִּבָּלְעוּ הַמַּיִם בִּמְקוֹמָן. הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל פִּי הַבִּיב, וְהַמַּיִם יוֹצְאִין לְכַרְמְלִית - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, וַאֲפִלּוּ בִּימוֹת הַחַמָּה; שֶׁלֹּא גָּזְרוּ עַל כֹּחוֹ בְּכַרְמְלִית. לְפִיכָךְ, מֻתָּר לִשְׁפֹּךְ עַל כֹּתֶל הַסְּפִינָה, וְהֵן יוֹרְדִין לַיָּם.

כ. לֹא יִמָּלֵא [מים] מִן הַסְּפִינָה [בים], אֶלָּא אִם כֵּן עָשָׂה מָקוֹם אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה יוֹצֵא מִן הַסְּפִינָה עַל הַיָּם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה; אֲבָל אִם הָיָה לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה מִן הַיָּם, מוֹצִיא זִיז כָּל שֶׁהוּא וּמְמַלֵּא, שֶׁהֲרֵי דֶּרֶךְ מְקוֹם פְּטוֹר מְמַלֵּא; וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְזִיז זֶה אֶלָּא מִשּׁוּם הֶכֵּר.

כא. הַקּוֹרֵא בְּסֵפֶר [קודש העשוי כמגילה] בְּכַרְמְלִית, וְנִתְגַּלְגֵּל מִקְצַת הַסֵּפֶר לִרְשׁוּת הָרַבִּים וּמִקְצָתוֹ בְּיָדוֹ - אִם נִתְגַּלְגֵּל חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת, הוֹפְכוֹ עַל הַכְּתָב וּמַנִּיחוֹ [למנוע ביזוי הקודש]; גְּזֵרָה, שֶׁמָּא יִשָּׁמֵט כֻּלּוֹ מִיָּדוֹ, וְיַעֲבִירֶנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת. נִתְגַּלְגֵּל לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת - גּוֹלְלוֹ אֶצְלוֹ; וְכֵן אִם נִתְגַּלְגֵּל לִרְשׁוּת הַיָּחִיד - גּוֹלְלוֹ אֶצְלוֹ. הָיָה קוֹרֵא בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וְנִתְגַּלְגֵּל לִרְשׁוּת הָרַבִּים - אִם נָח בָּהּ, הוֹפְכוֹ עַל הַכְּתָב; וְאִם לֹא נָח, אֶלָּא הָיָה תָּלוּי בַּאֲוִיר רְשׁוּת הָרַבִּים וְלֹא הִגִּיעַ לָאָרֶץ - גּוֹלְלוֹ אֶצְלוֹ.

כב. הַמַּעֲבִיר [מפנה] קוֹץ כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵזָּקוּ בּוֹ רַבִּים - אִם הָיָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, מוֹלִיכוֹ פָּחוֹת פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת; וְאִם הָיָה בְּכַרְמְלִית - מוֹלִיכוֹ כְּדַרְכּוֹ אֲפִלּוּ מֵאָה אַמָּה. וְכֵן מֵת שֶׁהִסְרִיחַ וְנִתְבַּזָּה יָתֵר מִדַּי, וְלֹא יָכְלוּ שְׁכֵנִים לַעֲמֹד עִמּוֹ - מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לְכַרְמְלִית. הַיּוֹרֵד לִרְחֹץ בַּיָּם, כְּשֶׁהוּא עוֹלֶה - מְנַגֵּב עַצְמוֹ, שֶׁמָּא יַעֲבִיר מַיִם שֶׁעָלָיו אַרְבַּע אַמּוֹת בְּכַרְמְלִית.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"ד אלול ה'תשס"ט־ב' תשרי ה'תש"ע

יום ראשון כ"ד אלול ה'תשס"ט

מצות עשה צג. קיד.

הַמִּצְוָה הַצ"ג —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוָּה הַנָּזִיר בְּגִלּוּחַ רֹאשׁוֹ וַהֲבָאַת קָרְבְּנוֹתָיו כְּתֹם יְמֵי הַנְּזִירוּת. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת מצורע, ויקרא ד, ט): "שְׁלֹשָׁה מְגַלְּחִין וְתִגְלַחְתָּן מִצְוָה: הַנָּזִיר וְהַמְצֹרָע וְהַלְוִיִּם". אָמְנָם תִּגְלַחַת הַלְוִיִּם הָיְתָה בַּמִּדְבָּר וְאֵינָהּ נוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת, אַךְ תִּגְלַחַת נָזִיר וּמְצֹרָע נוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת. וּבְרוּר שֶׁיֵּשׁ לַנָּזִיר שְׁתֵּי תִּגְלָחוֹת: תִּגְלַחַת טֻמְאָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְכִי־יָמוּת מֵת עָלָיו וְגוֹ'" (במדבר ו, ט) וְתִגְלַחַת טָהֳרָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "בְּיוֹם מְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ" (שם), אֲבָל אֵין לִמְנוֹת שְׁתֵּי תִּגְלָחוֹת אֵלּוּ כִּשְׁתֵּי מִצְוֹת, לְפִי שֶׁתִּגְלַחַת טֻמְאָה הִיא מֵהִלְכוֹת מִצְוַת נְזִירוּת, לְפִי שֶׁמִּצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלּוֹ הִיא: שֶׁיַּרְבֶּה פֶּרַע (שיגדל שערו) בִּקְדֻשָּׁה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. אַחַר־כָּךְ הִמְשִׁיךְ הַכָּתוּב וּפָרַט וְאָמַר: אִם נִטְמָא בְּמֵת בִּימֵי הַנְּזִירוּת, יְגַלֵּחַ וְיָבִיא קָרְבָּן וְאַחַר־כָּךְ יָשׁוּב לְגַדֵּל פֶּרַע בִּקְדֻשָּׁה מֵחָדָשׁ, כְּנֶגֶד תְּקוּפַת יְמֵי הַנְּזִירוּת שֶׁחִיֵּב עַצְמוֹ בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ לַמְצֹרָע שְׁתֵּי תִּגְלָחוֹת וְהֵן מִצְוָה אַחַת, כְּמוֹ שֶׁאֲבָאֵר בִּמְקוֹמוֹ (מצות עשה קיא — שיעור ריא). גַּם אֲבָאֵר לְקַמָּן אֶת־הַטַּעַם שֶׁמָּנִינוּ תִּגְלַחַת נָזִיר וְקָרְבְּנוֹתָיו מִצְוָה אַחַת, וְתִגְלַחַת מְצֹרָע וְקָרְבְּנוֹתָיו שְׁתֵּי מִצְוֹת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר: תִּגְלַחַת נָזִיר, בִּמְקוֹמָם בְּמַסֶּכֶת נְזִירוּת (מה.).

הַמִּצְוָה הַקי"ד —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין עֶרְכֵּי אָדָם, וְהוּא: שֶׁהָאוֹמֵר 'עֶרְכִּי עָלַי' אוֹ 'עֵרֶךְ פְּלוֹנִי עָלַי' —— אִם הוּא זָכָר נוֹתֵן כָּךְ; וְאִם הִיא נְקֵבָה נוֹתֵן כָּךְ; וְגַם לְפִי הַגִּיל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, וּלְפִי מַצַּב הַמַּעֲרִיךְ (כפי הישג ידו), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אִישׁ כִּי יַפְלִא נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נְפָשׁוֹת וְגוֹ'" (ויקרא כז, ב). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִים.

יום שני כ"ה אלול ה'תשס"ט

מצות עשה קטו. קטז. קיז.

הַמִּצְוָה הַקט"ו —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין עֶרְכֵּי בְּהֵמָה טְמֵאָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְהֶעֱמִיד אֶת־הַבְּהֵמָה לִפְנֵי הַכֹּהֵן וְהֶעֱרִיךְ הַכֹּהֵן אוֹתָהּ" (ויקרא כז, יא־יב).

וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּתְמוּרָה (לב:) וּמְעִילָה (יב.).

הַמִּצְוָה הַקט"ז —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּעֶרְכֵּי בָּתִּים. וְהוּא אָמְרוֹ: "וְאִישׁ כִּי־יַקְדִּישׁ אֶת־בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ לַה' וְהֶעֱרִיכוֹ הַכֹּהֵן" (שם, יג). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִים (לא.).

הַמִּצְוָה הַקי"ז —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּעֶרְכֵּי שָׂדוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאִם מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ וְגוֹ' (שם, טז); וְאִם אֶת־שְׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ וְגוֹ'" (שם, כב). וְדָן בִּשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ "וְהָיָה עֶרְכְּךָ לְפִי זַרְעוֹ וְגוֹ'" וּבִשְׂדֵה מִקְנָתוֹ "וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת מִכְסַת הָעֶרְכְּךָ". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ כֻּלָּם בִּשְׁלֵמוּת בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִים (פרק ז ופרק ח). וְאַל יַחְשׁוֹב הַחוֹשֵׁב, שֶׁאַרְבַּעַת סוּגֵי עֲרָכִים אֵלּוּ יֵשׁ בֵּינֵיהֶם שִׁתּוּף הַמְחַיֵּב שֶׁיִּמָּנוּ כְּמִצְוָה אַחַת —— אֶלָּא הֵן אַרְבַּע מִצְוֹת: לְכָל־אַחַת מֵהֶן דִּין שֶׁאֵינוֹ בָּאַחֶרֶת, אֲבָל שֵׁם 'עֵרֶךְ' כּוֹלְלָם עַל דֶּרֶךְ שִׁתּוּף הַשֵּׁם. לָכֵן אֵין לִמְנוֹת מִינֵי הָעֲרָכִים כֻּלָּם כְּמִצְוָה אַחַת, כְּמוֹ שֶׁאֵין אָנוּ מוֹנִים מִינֵי הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּם כְּמִצְוָה אֶחָת (אף ששם "קרבן" משותף לכולם). וְזֶה בָּרוּר כְּשֶׁנִּתְבּוֹנֵן.

יום שלישי כ"ו אלול ה'תשס"ט

מצות עשה קמה.

מצות לא תעשה קי.

הַמִּצְוָה הַקמ"ה —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לָדוּן בְּדִינֵי חֲרָמִים, הַיְנוּ שֶׁמִּי שֶׁהֶחֱרִים דָּבָר מֵרְכוּשׁוֹ וְאָמַר 'הֲרֵי זֶה חֵרֶם' —— יִתֵּן אוֹתוֹ הַדָּבָר לַכֹּהֵן; אֶלָּא אִם פֵּרַשׁ לַשֵּׁם, שֶׁאָז הוּא לְבֶדֶק הַבַּיִת. לְפִי שֶׁסְּתָם חֲרָמִים לַכֹּהֲנִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אַךְ כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יַחֲרִים אִישׁ לַה' מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ מֵאָדָם וּבְהֵמָה" (ויקרא כז, כח). וְרָמַז לָנוּ עַל כָּךְ שֶׁסְּתָם חֲרָמִים לַכֹּהֲנִים, בְּאָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ" (שם, כא). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מֵעֲרָכִים (כח.) וּבְרֵישׁ נְדָרִים (פרק ב משנה ד).

הַמִּצְוָה הַק"י —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּמְכֹּר שָׂדֶה שֶׁהֶחֱרִימוּ אוֹתוֹ בְּעָלָיו, וַאֲפִלּוּ לַגִּזְבָּר שֶׁהוּא הַמְמֻנֶּה עַל הַהֶקְדֵּשׁ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כָּל־חֵרֶם וְגוֹ' לֹא יִמָּכֵר" (שם, כח). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת בחוקותי): "לֹא יִמָּכֵר לַגִּזְבָּר". וְחֵרֶם זֶה אֵינוֹ אֶלָּא סְתָם חֲרָמִין (שלא פירש לשמים וכדומה).

יום רביעי כ"ז אלול ה'תשס"ט

מצות לא תעשה קיא. רטו.

הַמִּצְוָה הַקי"א —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּפְדּוֹת סְתָם חֲרָמֵי הָאָרֶץ גַּם־כֵּן, וְהוּא אָמְרוֹ "לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל" (ויקרא כז, כח). וּלְשׁוֹן סִפְרָא: "לֹא יִגָּאֵל לַבְּעָלִים, מַה־יֵּעָשֶׂה בּוֹ? "כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ", יָכוֹל אַף־עַל־פִּי שֶׁפֵּרַשׁ לַשֵּׁם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "הוּא". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר: שְׂדֵה חֲרָמִין בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין (כח:). וְשָׁם נִתְבָּאֵר שֶׁסְּתָם חֲרָמִין לַכֹּהֲנִים. וְשָׁם אָמְרוּ: "חֲרָמֵי כֹּהֲנִים אֵין לָהֶם פִּדְיוֹן אֶלָּא נִתָּנִים לַכֹּהֲנִים כַּתְּרוּמָה".

הַמִּצְוָה הָרט"ו —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּזְרוֹעַ כִּלְאַיִם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "שָׂדְךָ לֹא־תִזְרַע כִּלְאָיִם" (שם יט, יט), וְכִלְאֵי זְרָעִים אֵלּוּ אֵין אָסוּר לִזְרָעָם אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהַזּוֹרְעָם שָׁם —— חַיָּב מַלְקוּת דְּאוֹרַיְתָא; וּבְחוּצָה לָאָרֶץ —— מֻתָּר. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת כִּלְאָיִם.

יום חמישי כ"ח אלול ה'תשס"ט

מצות לא תעשה רטז.

הַמִּצְוָה הָרט"ז —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִّזְרוֹעַ תְּבוּאָה בַּכֶּרֶם, וְכֵן שְׂאָר יְרָקוֹת. וּמִין זֶה מִן־הַכִּלְאַיִם נִקְרָא: כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם" (דברים כב, ט). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת דברים כב, ט): "לֹא־תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם" —— מָה אֲנִי צָרִיךְ, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "שָׂדְךָ לֹא־תִזְרַע כִּלְאָיִם", וְזֶה כּוֹלֵל בְּלִי סָפֵק הַכֶּרֶם וְהַזְּרָעִים? אָמְרוּ: מְלַמֵּד שֶׁכָּל־הַמְקַיֵּם כִּלְאַיִם בַּכֶּרֶם —— עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין. וְדַע שֶׁאֵין כִּלְאֵי הַכֶּרֶם אֲסוּרִים מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהַזּוֹרְעָם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל —— לוֹקֶה מַלְקוּת דְּאוֹרַיְתָא. וּבִתְנַאי שֶׁיִּזְרַע חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְחַרְצָן (= גידולי הכרם) בְּמַפֹּלֶת יָד (בבת אחת). וּמִדְּרַבָּנָן אָסוּר לִזְרָעָם גַּם בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְהַזּוֹרֵעַ בְּחוּצָה לָאָרֶץ חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְחַרְצָן (= גידולי הכרם) בְּמַפֹּלֶת יָד —— לוֹקֶה מִדְּרַבָּנָן. אֲבָל הַרְכָּבַת אִילָן לוֹקִין עָלֶיהָ בְּכָל־מָקוֹם,

וְהָאַזְהָרָה עַל כָּךְ נִכְלֶלֶת בִּכְלַל אָמְרוֹ: "שָׂדְךָ לֹא־תִזְרַע כִּלְאָיִם". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת כִּלְאָיִם.

יום שישי כ"ט אלול ה'תשס"ט

מצות לא תעשה ריז. ריח.

הַמִּצְוָה הָרִי"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּהַרְבִּיעַ (להכליא לצורך גידול צאצאים) כִּלְאֵי (שני מיני) בְּהֵמָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "בְּהֶמְתְּךָ לֹא־תַרְבִּיעַ כִּלְאָיִם" (ויקרא יט, יט), וְאִם הִרְבִּיעַ בְּהֵמָה — לוֹקֶה, וּבִתְנַאי שֶׁיַּרְכִּיב בְּיָדוֹ אֵבֶר הַזָּכָר בַּנְּקֵבָה כַּמִּכְחוֹל בַּשְּׁפוֹפֶרֶת, וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (בבא מציעא צא.) בַּנּוֹאֲפִים (שאינן נסקלין אלא): עַד שֶׁיֵּרָאוּ כְּשֶׁהֵם מְנָאֲפִין, וּבִכְלְאַיִם: עַד שֶׁיַּכְנִיס בְּמִכְחוֹל בִּשְׁפוֹפֶרֶת, וְאָז יִלְקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מִכִּלְאָיִם.

הַמִּצְוָה הָרִי"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּכִלְאֵי בְּהֵמָה בְּיַחַד, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר־וּבַחֲמֹר יַחְדָּו" (דברים כב, י). וְאִם עָשָׂה בָּהֶם מְלָאכָה, כְּגוֹן שֶׁחָרַשׁ בָּהֶם אוֹ דָשׁ אוֹ הִנְהִיגָם יַחַד — לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר "יַחְדָּו" הַכָּתוּב בָּזֶה שֶׁלֹּא יְאַחֵדֵם בְּיַחַד בְּשׁוּם מְלָאכָה מִן־הַמְּלָאכוֹת. מִן־הַתּוֹרָה אֵינוֹ חַיָּב מַלְקוּת אֶלָּא עַל שְׁנֵי מִינִים: שֶׁאֶחָד מֵהֶם בְּהֵמָה טְהוֹרָה וְהָאַחֵר בְּהֵמָה טְמֵאָה כְּשׁוֹר וַחֲמוֹר, שֶׁאִם חָרַשׁ בָּהֶם אוֹ מָשַׁךְ אוֹ הִנְהִיג — לוֹקֶה; אֲבָל מִדְּרַבָּנָן לוֹקֶה עַל כָּל־שְׁנֵי מִינִים שֶׁיִּהְיוּ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מִכִּלְאָיִם.

יום שבת קודש א' תשרי ה'תש"ע

מצות לא תעשה מב.

מצות עשה קכ. מצות לא תעשה רי.

הַמִּצְוָה הַמ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלִּלְבּוֹשׁ בֶּגֶד הָאָרוּג מִצֶּמֶר וּפִשְׁתִּים כְּמוֹ שֶׁהָיוּ לוֹבְשִׁים כָּמְרֵי עֲבוֹדָה זָרָה בְּאוֹתוֹ הַזְּמָן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז" (דברים כב, יא). וְזֶה מְפֹרָסָם הַיּוֹם אֵצֶל נְזִירֵי הַקָּבְּטִים הַמִּצְרִים. הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת; וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת כִּלְאַיִם (פרק ט) וְגַם בְּשַׁבָּת (נד.) וּבְסוֹף מַכּוֹת (כ.).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלֶמֶת ק"כ — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַנִּיחַ פֵּאָה (קצה בשדה) מִן־הַתְּבוּאָה וְהַפֵּרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֵן וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "תַּעֲזֹב אֹתָם" (ויקרא יט, י) אַחַר שֶׁהִזְכִּיר הַפֵּאָה. וּכְבָר נִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא מַכּוֹת (טז:), שֶׁהַפֵּאָה הִיא לָאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה. הַלָּאו — הוּא אָמְרוֹ: "לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ" (לא תעשה רי): וְהָעֲשֵׂה — הוּא אָמְרוֹ (בהמשך): "לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת פֵּאָה. וְדִין תּוֹרָה, שֶׁלֹּא תְהֵא נוֹהֶגֶת אֶלָּא בָּאָרֶץ.

הַמִּצְוָה הָר"י — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלִּקְצוֹר כָּל־הַדָּרוּעַ, אֶלָּא יַנִּיחַ מִמֶּנּוּ שְׁאֵרִית לָעֲנִיִּים בִּפְאַת הַשָּׂדֶה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ" (שם כג, כב), וְלָאו זֶה נִתַּק לַעֲשֵׂה, לְפִי שֶׁאִם עָבַר וְקָצַר כָּל־הַדָّרוּעַ, יִתֵּן לָעֲנִיִּים כְּשִׁעוּר הַפֵּאָה מִן־הַקָּצִיר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם" (שם) כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה (מצות עשה קכ — לעיל). וְהַפֵּאָה חוֹבָה גַּם לָאִילָן כְּמוֹ שֶׁהִיא חוֹבָה לַשָּׂדֶה. וּמִצְוָה זוֹ חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבָד. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בַּמַּסֶּכְתָּא שֶׁחִבְּרָה לָהּ ("פאה").

יום ראשון ב' תשרי ה'תש"ע

מצות עשה קכא. מצות לא תעשה ריא.

מצות עשה קכג. מצות לא תעשה ריב.

הַמִּצְוָה הַקכ"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַנִּיחַ אֶת־הַלֶּקֶט (שבלים הנופלות בשעת הלקט) וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם" (ויקרא כג, כב), וְגַם זֶה לָאו (לא תעשה ריא) שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (טז:) לְגַבֵּי פֵּאָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת פֵּאָה (פרק ד). וְדִין תּוֹרָה, שֶׁלֹּא תְהֵא נוֹהֶגֶת אֶלָּא בָּאָרֶץ.

הַמִּצְוָה הָרִי"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּקַחַת הַשִּׁבֳּלִים הַנּוֹפְלוֹת בִּשְׁעַת הַקְּצִירָה, אֶלָּא יַנִּיחוּ לָעֲנִיִּים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט" (שם). וְגַם זֶה נִתַּק לַעֲשֵׂה (מצות עשה קכא), כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּפֵּאָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת פֵּאָה (פרק ד משנה י).

הַמִּצְוָה הַקכ"ג — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַנִּיחַ לָעֲנִיִּים אֶת־הַשְּׁאָרִיּוֹת הַנִּשְׁאָרוֹת בַּכֶּרֶם בִּשְׁעַת בְּצִיר פֵּרוֹתָיו, וְהֵן הַנִּקְרָאוֹת עוֹלְלוֹת (אשכול קטן שיחסו הגדול כעולל־תינוק), וְגַם בָּהֵן אָמַר הַכָּתוּב: "לֶעָנִי

וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם" (שם יט, י), אַחַר שֶׁהִזְכִּיר אֶת־הָעוֹלְלוֹת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת פֵּאָה (פרק ז). וְאֵינָהּ נוֹהֶגֶת מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בָּאָרֶץ.

הַמִּצְוָה הָרִי"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּכַלּוֹת אֶת־הַכֶּרֶם בִּשְׁעַת בְּצִירָתוֹ (לא לבצור את העוללות), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל" (שם), אֶלָּא יֻנְּחוּ הָאֶשְׁכּוֹלוֹת הַקִּיצוֹנִיּוֹת (העוללות נמצאות בקצה) — לָעֲנִיִּים. אֲבָל אֵין דָּבָר זֶה בִּשְׁאָר הָאִילָנוֹת וַאֲפִלּוּ הַדּוֹמִים לַכֶּרֶם (וזוהי אזהרה יחודית בכרם), לְפִי שֶׁהָאַזְהָרָה בְּאָמְרוֹ: "כִּי תַחְבֹּט זֵיתְךָ לֹא תְפָאֵר אַחֲרֶיךָ" (דברים כד, כ) הִיא שֶׁלֹּא יִקַּח אֶת־הַשִּׁכְחָה וּמִן־הַזַּיִת נִלְמַד הַדִּין (אך ורק) בְּשִׁכְחָה לִשְׁאָר הָאִילָנוֹת. וְגַם זֶה (הלאו של "עוללות") נִתַּק לַעֲשֵׂה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת פֵּאָה (פרק ז משנה ד).

המשך ביאור למסכת בבא בתרא ליום שני עמ' ב

שורשי האילן את הבור, ואילו במשנתינו לגבי אילן הסמוך לעיר מבואר שאף במקרה של ספק חייב הוא לקצוץ את אילנו.

משיבה הגמרא: **הָתָם** – שם להלן, לגבי אילן הסמוך לבור, **דְּוַדַּאי לַאו לְמֵיקַץ קָאֵי** – שאילן שקדם בוודאות לבור אינו עומד לקציצה, שכך נתבאר שם במשנה שאם קדם האילן לבור אינו קוצץ, לפיכך **סְפֵיקוֹ נַמִּי לֵיהּ קוֹץ** – אין מחייבים אותו לקצוץ במקרה של ספק, שהרי יתכן שאינו מחויב בקציצה זו, ועל הניזק להביא ראיה שהוא קדם למזיק.

אבל **הָכָא** – כאן לגבי אילן הסמוך לעיר, **דְּוַדַּאי לְמֵיקַץ קָאֵי** – שאף אילן שקדם בוודאות לעיר מכל מקום חייב הוא בקציצה, כמו שנתבאר במשנה, אלא שנוטל על כך דמים, לפיכך **סְפֵיקוֹ נַמִּי אַמְרִינַן לֵיהּ קוֹץ** – אף במקרה של ספק חייב הוא לקצוץ, שהרי בכל אופן שיהיה, עומד האילן לקציצה, **וְאִי מִשּׁוּם דְּמֵי** – וכאשר בא בעל האילן לתבוע את דמיו, לפי טענתו שקדם אילנו לעיר, **אַמְרִינַן לֵיהּ אַיְיתִי רְאָיָה וּשְׁקוֹל** – אומרים אנו לו שעליו מוטלת חובת ההוכחה שאכן קדם האילן לעיר, כדין כל אדם החפץ להוציא ממון מחבירו, שמוטלת עליו החובה להביא ראיה לדבריו.

משנה

משנה זו עוסקת בדין הרחקת גורן מן העיר, ומנטיעותיו וחרישו של חבירו.

מַרְחִיקִין אֶת הַגֹּרֶן הַקָּבוּעַ מִן קצה **הָעִיר** בשיעור **חֲמִשִּׁים אַמָּה.** דהיינו, אדם החפץ לעשות גורן, שהוא מקום שבו אוספים את התבואה וזורים ודשים אותה, עליו להרחיק חמשים אמה מן העיר, מאחר שהמוץ היוצא מן התבואה בשעת זרייתה ברוח מזיק את בני העיר ומייבש את הזרעים.

וכן **לֹא יַעֲשֶׂה אָדָם גֹּרֶן קָבוּעַ בְּתוֹךְ** השדה **שֶׁלּוֹ** אף שהיא מחוץ לעיר, **אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ** בשדהו שיעור **חֲמִשִּׁים אַמָּה לְכָל רוּחַ,** כדי שלא יזיק את שדותיו של חבירו.

וּמַרְחִיק את הגורן **מִנְּטִיעוֹתָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ וּמִנִּירוֹ** [–שדה חרושה] **בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יַזִּיק** אותם.

גמרא

שואלת הגמרא: **מַאי שְׁנָא רֵישָׁא וּמַאי שְׁנָא סֵיפָא,** דהיינו, מדוע ברישא של המשנה מבואר שצריך להרחיק את הגורן שלו משדותיו של חבירו בשיעור חמשים אמה לכל רוח, ואילו בסיפא מבואר שיש להרחיק רק כפי השיעור שלא יזיקהו, ומשמע שהוא שיעור קטן יותר מחמשים אמה.

משיבה הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, סֵיפָא אָתָאן לְגוֹרֶן שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ** – הסיפא עוסקת בגורן שאינו קבוע, ולפיכך אין צריך להרחיקו חמשים אמה מן שדותיו של חבירו, אלא די בכך שירחיק כשיעור שלא יזיק, אך הרישא עוסקת בגורן קבוע, ולפיכך חייב להרחיק חמשים אמה.

מברר הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי גּוֹרֶן שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרִבִּי חֲנִינָא, כָּל** גורן **שֶׁאֵינוֹ זוֹרֶה** את התבואה **בְּרֹחַת** – כלי עץ גדול העשוי לזרות בו את התבואה ברוח. דהיינו, שאם הגורן קטן עד שאין צריך להגביה את התבואה באויר בכלי מיוחד כדי להפריד המוץ מן הגרעינים, אלא די ברוח שתנשב בכרי והמוץ נידף מאליו, נקרא הוא 'גורן שאינו קבוע', ואין צריך להרחיקו חמשים אמה, אלא די להרחיק בשיעור שאינו יכול להזיק.

הגמרא מביאה דעה אחרת בביאור הסיפא של המשנה: **רַב אַשִׁי אָמַר,** אין כוונת הסיפא ליתן שיעור אחר להרחקה ממה שנתבאר ברישא, אלא **מַה טַּעַם קָאָמַר** – הסיפא באה לבאר את הטעם של הדין שנתבאר ברישא. דהיינו, **מַאי טַעְמָא מַרְחִיקִין גּוֹרֶן קָבוּעַ מִן הָעִיר חֲמִשִּׁים אַמָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַזִּיק** את נטיעותיו וחרישו של חבירו.

הגמרא מקשה על דברי אביי: **מֵיתִיבִי.** שנינו בברייתא, **שֶׁמַּרְחִיקִין גּוֹרֶן קָבוּעַ מִן הָעִיר חֲמִשִּׁים אַמָּה** כדי שלא יזיק את בני העיר. **וְכֵשֵׁם שֶׁמַּרְחִיקִין** את הגורן **מִן הָעִיר חֲמִשִּׁים אַמָּה, כָּךְ מַרְחִיקִין** אותו **מִדְּלוּעָיו וּמִקִּשּׁוּאָיו** [–נטיעות של דלעת וקישואים], **וּמִנְּטִיעוֹתָיו וּמִנִּירוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַזִּיק** את חבירו. ומבואר מדברי הברייתא שבין בעיר ובין בשדה יש להרחיק את הגורן חמשים אמה.

בִּשְׁלָמָא לְרַב אַשִׁי נִיחָא, שהרי לשיטתו אף המשנה סוברת כן, שלעולם יש להרחיק את הגורן חמשים אמה, ואף שאמרה המשנה 'בכדי שלא יזיק' אין זה אלא נתינת טעם להרחקת חמשים אמה. **אֶלָּא** לְדברי **אַבָּיֵי** הסובר ש'בכדי שלא יזיק' הוא שיעור ההרחקה, ודי בהרחקת פחות מחמשים אמה, **קַשְׁיָא** – יש להקשות סתירה בין המשנה לברייתא, שהרי בברייתא מבואר שלעולם יש להרחיק חמשים אמה.

קַשְׁיָא – אכן דברי אביי נותרו מוקשים.

עתה מבררת הגמרא את דברי הברייתא: **בִּשְׁלָמָא מִמִּקְשּׁוּאָיו וּמִדְּלוּעָיו** – לגבי נטיעות של קישואים ודלועים מובן הדבר מדוע צריך להרחיק מהם את הגורן, משום **דְּאָזִיל אַבְקָא וְאָתֵי בְּלִיבֵּיהּ וּמַצְוֵי לֵיהּ** – שהאבק העולה מן הגורן נכנס לתוך הפרח של הנטיעה ומייבשו. **אֶלָּא מִנִּירוֹ אַמַּאי** – אך מדוע צריך להרחיק את הגורן מחרישו של חבירו, ומה ההיזק הנגרם לשדה החרושה מכך.

מבארת הגמרא: **אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר זַבְדָּא, וְאִיתֵּימָא** – ויש אומרים שביאור זה אמרו **רַבִּי אַבָּא בַּר זוּטְרָא, מִפְּנֵי**

שופטים כא יב־כ

יב וַיִּמְצְאוּ מִיּוֹשְׁבֵי יָבֵשׁ גִּלְעָד אַרְבַּע מֵאוֹת נַעֲרָה בְתוּלָה אֲשֶׁר לֹא־יָדְעָה אִישׁ
לְמִשְׁכַּב זָכָר וַיָּבִיאוּ אוֹתָם אֶל־הַמַּחֲנֶה שִׁלֹה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: יג וַיִּשְׁלְחוּ
כָּל־הָעֵדָה וַיְדַבְּרוּ אֶל־בְּנֵי בִנְיָמִן אֲשֶׁר בְּסֶלַע רִמּוֹן וַיִּקְרְאוּ לָהֶם שָׁלוֹם: יד וַיָּשָׁב
בִּנְיָמִן בָּעֵת הַהִיא וַיִּתְּנוּ לָהֶם הַנָּשִׁים אֲשֶׁר חִיּוּ מִנְּשֵׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד וְלֹא־מָצְאוּ
לָהֶם כֵּן: טו וְהָעָם נִחָם לְבִנְיָמִן כִּי־עָשָׂה יְהוָה פֶּרֶץ בְּשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: טז וַיֹּאמְרוּ
זִקְנֵי הָעֵדָה מַה־נַּעֲשֶׂה לַנּוֹתָרִים לְנָשִׁים כִּי־נִשְׁמְדָה מִבִּנְיָמִן אִשָּׁה: יז וַיֹּאמְרוּ
יְרֻשַּׁת פְּלֵיטָה לְבִנְיָמִן וְלֹא־יִמָּחֶה שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל: יח וַאֲנַחְנוּ לֹא נוּכַל
לָתֶת־לָהֶם נָשִׁים מִבְּנוֹתֵינוּ כִּי־נִשְׁבְּעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אָרוּר נֹתֵן אִשָּׁה
לְבִנְיָמִן: יט וַיֹּאמְרוּ הִנֵּה חַג־יְהוָה בְּשִׁלֹו מִיָּמִים יָמִימָה אֲשֶׁר מִצְּפוֹנָה לְבֵית־אֵל
מִזְּרָחָה הַשֶּׁמֶשׁ לִמְסִלָּה הָעֹלָה מִבֵּית־אֵל שְׁכֶמָה וּמִנֶּגֶב לִלְבוֹנָה: כ וַיְצַוּוּ (וַיֹּאצֻוּ כתיב)
אֶת־בְּנֵי בִנְיָמִן לֵאמֹר לְכוּ וַאֲרַבְתֶּם בַּכְּרָמִים:

רש"י

(יב) ארבע מאות נערה בתולה. הושיבום על פי חביות של יין, בעולה ריחה נודף, בתולה אין ריחה נודף: **(יד) ולא מצאו להם.** לא ספקו להם: **(יז) ירושת פליטה.** נחלת השבט נשארה ריקנית, הבו עצה שיולידו בנים ויחזיקו בנחלתם הפליטה הנשארת, ולא ימחה שבט מישראל: **(יט) מזרחה השמש למסלה.** במזרחה של מסילה, שילה בצפונה של בית אל ובדרומה של לבונה, ובמזרחה של מסילה העולה מבית אל שכמה:

מצודת דוד

(יב) וימצאו וגו' בתולה. הושיבום על פי חבית של יין, בעולה ריחה נודף ולא בתולה, כן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (יבמות ס ב): **למשכב זכר.** לשכב עמה משכב זכר, ואמר לתוספת ביאור: **(יג) וידברו.** מה שאמר בסוף המקרא שקראו להם 'שלום', ולא יהרגום עוד מעתה: **(יד) וישב בנימן.** אל העדה: **הנשים אשר חיו.** רצה לומר, הבתולות אשר החיו מבין הבעולות: **לא מצאו.** לא ספקו להם כפי הצורך, כי הבתולות היו ארבע מאות, ובני בנימין נשארו שש מאות (לעיל כ מז): **(טו) נחם לבנימן.** נתחרטו על מה שעשו לבנימן: **כי עשה ה'.** על ידם עשה ה' פרץ בשבטי ישראל, להיות כמעט חסרים שבט אחד: **(טז) לנותרים.** אלו שני המאות הנותרים משש המאות, מה נעשה להמציא להם נשים: **כי נשמדה.** כי מבני בנימן נשמדה כל אשה, ומהיכן ישאו נשים: **(יז) ויאמרו.** השיבו כל העדה ואמרו, הלא ירושת הפליטה מיבש גלעד, הם הבתולות שהחיו, הלא לבנימן נתנום ולא יהיה אם כן עוד נמחה השבט, כי הם יולידו בנים ובנות: **(יח) ואנחנו.** רצה לומר, ואם בעבור חמלת שני המאות איש עצמן, מה נעשה עוד, הלא לא נוכל לתת להם מבנותינו כי כלנו נשבענו וכו': **(יט) ויאמרו.** חזרו זקני העדה ואמרו 'הנה חג ה' בשלו', ובמקום ההוא ימצאו נשים, וכאשר אמרו לבני בנימן (לעיל כ כב): **חג ה'.** יום שמרבים בו קרבנות לה': **מימים ימימה.** קבוע בכל שנה ושנה: **אשר מצפונה וגו'.** נתן סימן על המקום (גיטין ז ב) ואמר, שהיא בצפונה של בית אל, ובמזרחה של המסלה העולה מבית אל לשכם ובדרומה של לבונה: **(כ) ויצוו.** אל העם לא אמרו באיזה אופן ימצאו, כי פן יודע לאנשי שילה ויהיו נשמרים, אבל לבני בנימן אמרו האופן, וציוום לארוב בכרמי שילה:

מצודת ציון

(יד) חיו. החיו: **מצאו.** ענין ספוק, כמו (יהושע יז יט) לא ימצא לנו ההר: **כן.** רוצה לומר, כראוי וכצורך, כמו (לעיל יב ו) ולא יכין לדבר כן: **(טו) פרץ.** ענין שבירה: **(טז) נשמדה.** ענין כליון: **(יז) פליטה.** שארית: **ימחה.** ענין מחיקה, כמו (שמות לב לג) אמחנו מספרי: **(יט) חג.** הקרבן ייקרא חג, כמו (תהלים קיח כז) אסרו חג בעבתים:

דברי הימים־ב יח יח־כה

יח וַיֹּאמֶר לָכֵן שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה רָאִיתִי אֶת־יְהוָה יוֹשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ וְכָל־צְבָא
הַשָּׁמַיִם עֹמְדִים עַל־יְמִינוֹ וּשְׂמֹאלוֹ: יט וַיֹּאמֶר יְהוָה מִי יְפַתֶּה אֶת־אַחְאָב
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וְיַעַל וְיִפֹּל בְּרָמֹת גִּלְעָד וַיֹּאמֶר זֶה אֹמֵר כָּכָה וְזֶה אֹמֵר כָּכָה:
כ וַיֵּצֵא הָרוּחַ וַיַּעֲמֹד לִפְנֵי יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲנִי אֲפַתֶּנּוּ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו בַּמָּה:
כא וַיֹּאמֶר אֵצֵא וְהָיִיתִי לְרוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי כָּל־נְבִיאָיו וַיֹּאמֶר תְּפַתֶּה וְגַם־תּוּכָל
צֵא וַעֲשֵׂה־כֵן: כב וְעַתָּה הִנֵּה נָתַן יְהוָה רוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי נְבִיאֶיךָ אֵלֶּה וַיהוָה
דִּבֶּר עָלֶיךָ רָעָה: כג וַיִּגַּשׁ צִדְקִיָּהוּ בֶן־כְּנַעֲנָה וַיַּךְ אֶת־מִיכָיְהוּ עַל־הַלֶּחִי וַיֹּאמֶר
אֵי זֶה הַדֶּרֶךְ עָבַר רוּחַ־יְהוָה מֵאִתִּי לְדַבֵּר אֹתָךְ: כד וַיֹּאמֶר מִיכָיְהוּ הִנְּךָ רֹאֶה
בַּיּוֹם הַהוּא אֲשֶׁר תָּבוֹא חֶדֶר בְּחֶדֶר לְהֵחָבֵא: כה וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל קְחוּ
אֶת־מִיכָיְהוּ וַהֲשִׁיבֻהוּ אֶל־אָמוֹן שַׂר־הָעִיר וְאֶל־יוֹאָשׁ בֶּן־הַמֶּלֶךְ:

רש"י

(יח) וכל צבא השמים עומדים על ימינו ושמאלו. אלו מלכי השחתה (ס"א מלאכי השרת) עומדים לפניו: **(כ) ויצא הרוח.** פתרון ויצא המלאך שהרי אומר לעיל וכל צבא השמים וגו' ועתה יצא אחד מן המלאכים ויאמר אני אפתנו כדאמר (תהלים קד) עושה מלאכיו רוחות ולפיכך קדם ואמר לעיל וכל צבא השמים עומדים שאל תתמה כשתאמר ויצא הרוח מי הוא ומהיכן יצא וכשאמר וכל צבא השמים עומדים כדי להודיע מהיכן יצא משאר הרוחות העומדים עליו, ורבותינו פירשו זהו רוחו של נבות: **(כא) בפי כל נביאיו.** שישים דבר בפיהם לאמר עלה והצלח ויעלה ויפול מכלל שהיו נביאי אמת שלא היו מתנבאים כי אם מה שישים השם בפיהם: **תפתה וגם תוכל.** לפי שיש מפתה הבא לפתות חבירו פעמים שהמפותה מבין שזה רוצה לפתותו והוא נזהר ואינו שומע להתפתות אבל באחאב תפתה וגם תוכל: **(כד) הנך רואה.** שיהרג אחאב:

מצודת דוד

(יח) לכן. ר"ל הואיל וחשדתני בזה אפרש לך מוצא הדבר ותשכיל לדעת שהאמת אתי: **על ימינו ושמאלו.** ארז"ל על ימינו רמז להמלמדים זכות ושמאלו להמלמדים חובה: **(יט) מי יפתה.** על כי נגמר הדין לחובה אמר מי יפתנו לעלות למלחמה לקבל שם העונש

מצודת ציון

(כא) החלוץ. האנשים המזוינים מכלי מלחמה: **החלו.** התחילו: **(כה) ורכוש.** הוא שם כולל לזהב וכסף ומטלטלין: **וינצלו.** ענין רקות כמו וינצלו את מצרים (שמות יב):

(וכל הדברים האלה נאמרו במשל להסביר את האוזן בדרך מנהגי בני אדם): **ויאמר.** כ"א אמר דברו: **זה אמר ככה.** ר"ל באופן זה יפותה: **(כ) הרוח.** ארז"ל רוחו של נבות היזרעאלי: **(כא) והייתי לרוח שקר.** ר"ל אני אדבר שקר בפי נביאיו להבטיחו על ההצלחה: **תפתה וגם תוכל.** בזה תפתה אותו וגם תוכל לו כי יהיה ניסת וילך למלחמה: **צא ועשה כן.** חזר לזרזו על הדבר: **(כב) הנה נתן ה'.** ר"ל בהשגחה בא הדבר: **וה' דבר.** אבל ה' דבר עליך רעה כאשר אדבר אני בשם ה': **(כד) הנך רואה.** ביום המלחמה תראה שכן יהיה אשר בעבור זה תחביא עצמך לבל יהרגך על היותך סיבה לכל זה: **(כה) והשיבהו.** אולי ישב שם פעם ולזה אמר השיבהו לשם:

אָתוּ אוּמָנֵי וְיָתְבֵי תּוּתַיְיהוּ – שהיו באים מקיזי דם ויושבים תחתם, **וְאָתוּ עוֹרְבֵי אָכְלֵי דָּמָא** – והיו באים עורבים לאכול את הדם, **וְסָלְקֵי אַבֵּי תָּאלֵי וּמַפְסְדֵי תַּמְרֵי** – ועולים ויושבים על הדקלים ומזיקים את התמרים.

אָמַר לְהוּ רַב יוֹסֵף, אַפִּיקוּ לִי קוּרְקוּר מֵהָכָא – הוציאו מכאן את העורבים הקוראים כעין 'קורקור'. כלומר, אל יקיזו האומנים כאן, שמחמת כן נפסדים התמרים. **אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי, וְהָא גָּרְמָא הוּא** – הרי אומנים אלו אינם מזיקים בעצמם, אלא גורמים שיבואו העורבים ויזיקו, וכיצד רשאי אתה להרחיקם.

אָמַר לֵיהּ רב יוסף, **הָכִי אָמַר רַב טוּבִי בַּר מַתְּנָה, זֹאת אוֹמֶרֶת גְּרָמָא בְּנִיזְקִין אָסוּר,** ולכך רשאי אני לעכב בידם. שב אביי ושאלו, **וְהָא אַחֲזִיק** [לְהוּ] – והרי מוחזקים הם להקיז דם תחת אילנות אלו, וכיצד רשאי אתה למחות בידם. השיב לו רב יוסף, **הָא אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהַּ, אֵין חֲזָקָה לְנִזְקִין,** שאף אם הוחזק אדם להזיק את חבירו רשאי הלה למחות בידו. שב אביי ושאלו, **וְלֵאו אִיתְּמַר עֲלָהּ** בבית המדרש, שדין זה שאין מועילה חזקה להזיק, אינו אמור אלא כפי שרַב אָמַר בְּקוּטְרָא – בנזקי עשן, **וְרַב זְבִיד אָמַר** בְּנזקי ריח של **בֵּית הַכִּסֵּא,** שנזקים אלו אין אדם סובלם, אבל בשאר ענייני היזק, אם החזיק המזיק אין הניזק יכול למחות בידו. ואף אתה אינך יכול למחות באומנים שהחזיקו בכך. **אָמַר לֵיהּ** רב יוסף, **הָנֵי** – דם הקזה זה, **לְדִידִי דַּאֲנָנָא דַעְתַּאי** – לי שאני איסטניס, ומפריע לי ביותר, **כִּי קוּטְרָא וּבֵית הַכִּסֵּא דָּמוּ לִי** – הרי זה כנזקי עשן ובית הכסא, שאין מועילה בהם חזקה, ולכך רשאי אני למחות בידם אף אם החזיקו בכך.

משנה

משנה זו עוסקת בשיעור שצריך אדם להרחיק את יוני שובכו, כדי שלא יזיקו בשדות אחרים.

מַרְחִיקִין אֶת הַשּׁוֹבָךְ של היונים **מִן** בתי **הָעִיר חֲמִשִּׁים אַמָּה,** שאין אדם רשאי להעמיד שובך בתוך העיר עד שירחיק חמשים אמה מן הבתים, מאחר שהיונים אוכלות את הזרעים שבגינות.

וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה אָדָם שׁוֹבָךְ בְּתוֹךְ השדה **שֶׁלּוֹ** העומדת מחוץ לעיר, **אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ שִׁיעוּר שלא יהיו שדות אחרים בכל חֲמִשִּׁים אַמָּה לְכָל רוּחַ,** כדי שלא יאכלו היונים מן התבואה שבשדות אחרים.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שאין די בהרחקת חמשים אמה, אלא יש להרחיק בשיעור **בֵּית אַרְבַּעַת כּוֹרִין** – מקום הראוי לזריעת ארבעת כורים תבואה, כור אחד לכל צד, ושיעור זה הוא **כְּמֹלֵא שֶׁגֶר הַיּוֹנָה** – כשיעור שפורחת היונה בפעם אחת.

וְאִם לְקָחוֹ אדם לאותו שובך עם הקרקע שמסביבו, והמוכר הוא שהעמיד את השובך במקום זה, אזי **אֲפִילּוּ** אם אין לו קרקע מסביב אלא כשיעור **בֵּית רוֹבַע** [–מקום הראוי לזריעת רבע קב תבואה] בלבד, **הֲרֵי הוּא** [–השובך] **בְּחֶזְקָתוֹ** כפי שקנאו, ואין צריך לסלקו.

גמרא

הגמרא מקשה על דברי תנא קמא הסובר ששיעור הרחקת היונים הוא חמשים אמה בלבד: וכי שיעור פריחת היונים הוא רק **חֲמִשִּׁים אַמָּה וְתוּ לֹא, וּרְמִינְהִי** – והלא יש להקשות על כך מדברי המשנה (ב"ק עט:), האומרת **שֶׁאֵין פּוֹרְסִין נְשָׁכִין** [–מצודות] **לְיוֹנִים,** כדי שלא יתפסו בהם יוני היישוב, **אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה רָחוֹק מִן הַיִּשּׁוּב שְׁלֹשִׁים רִים** [–שהם ארבעה מילין, והמיל אלפיים אמה], ומוכח מכך ששיעור פריחת היונים הוא עד שמונת אלפים אמה, ומדוע די בהרחקת חמשים אמה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבַּיֵי, מֵישַׁט שַׁיְיטֵי טוּבָא** – אכן היונים פורחות ושטות למרחק רב, ולכך יש להרחיק את המצודות כשיעור פריחתם, **וּכְרֵסַיְיהוּ בַּחֲמִשִּׁים אַמָּתָא מַלְיָא** – אמנם אינן ממלאות את כריסן מן הזרעים שבשדות אלא בחמשים אמה שמתחילת פריחתן, ומשם ואילך הן שבעות, ואינן מזיקות עוד, ולפיכך די בהרחקת השובך חמשים אמה.

עתה מקשה הגמרא על מה שנתבאר שאין היונים פורחות אלא כשיעור שלושים ריס: **וּמֵישַׁט שְׁלֹשִׁים רִים וְתוּ לֹא** – וכי אין היונים פורחות אלא עד שלושים ריס, **וְהָתַנְיָא, וּבְיִשּׁוּב, אֲפִילּוּ** אם הרחיק **מֵאָה מִיל לֹא יִפְרוֹס** מצודות. ומוכח, שאף עד מאה מיל פורחות היונים.

מתרצת הגמרא בשני אופנים: **רַב יוֹסֵף אָמַר,** שהברייתא עוסקת **בְּיִשּׁוּב כְּרָמִים,** שמצויים בו כרמים רבים, ומאחר שהיונה פורחת מכרם לכרם יכולה היא לפרוח אפילו עד מאה מיל. אמנם המשנה עוסקת במקום שאינו מיושב, ובזה אין היונה מרחיקה אלא עד שלושים ריס בלבד.

רָבָא אָמַר, שהברייתא עוסקת **בְּיִשּׁוּב שׁוֹבְכִין,** והיונה פורחת מזה לזה, ואפילו עד מאה מיל.

הגמרא מקשה על דברי רבא: אם כן שיש שובכין אף לאחר בתי העיר, מדוע הוצרכה הברייתא לומר שיש להרחיק את המצודות מאה מיל משום היונים המגיעות מן העיר, **וְתֵיפּוּק לֵיהּ מִשּׁוּם שׁוֹבְכִין גּוּפַיְיהוּ** – היה לה לומר שצריך להרחיק משום היונים הבאות מן השובכים שבדרך.

מתרצת הגמרא בשלושה אופנים: **אִיבָּעֵית אֵימָא,** ניתן לבאר את הברייתא באופן שהשובכים שבדרך הם **דִּידֵיהּ** – של אותו אדם הפורס מצודות, ולכך אינו צריך להרחיק אלא משום יוני העיר המרחיקות עד מאה מיל דרך השובכים שלו.

וְאִיבָּעֵית אֵימָא, ניתן להעמיד באופן ששובכין אלו **דְּכַנְעָנֵי** הם, שאין צריך להרחיק מחמתן. **וְאִיבָּעֵית אֵימָא,** ניתן להעמיד ששובכין אלו **דְּהֶפְקֵר** הן, ואין צריך להרחיק אלא כשיעור פריחת יוני העיר.

שנינו במשנה: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר בֵּית אַרְבַּעַת כּוֹרִין וְכוּ'** ואם לקחו אפילו בית רובע הרי הוא בחזקתו.

מבואר במשנה, שאם כאשר קנה את השדה מיד אדם אחר, כבר היה בו שובך, אין צריך לפנותו משם. הגמרא מבארת את טעם הדבר: **אָמַר רַב פָּפָּא וְאִיתֵּימָא** – ויש אומרים שדין זה אמרו **רַב זְבִיד, זֹאת אוֹמֶרֶת** – מן הדין המבואר במשנה שאם לקח שובך הרי הוא בחזקתו יש ללמוד, **שֶׁטּוֹעֲנִין לְלוֹקֵחַ וְטוֹעֲנִין לְיוֹרֵשׁ.**

דהיינו, מבואר במשנה להלן (מא.) שאם החזיק אדם שלוש שנים בשדה, ואין הוא טוען שקנאה או קיבלה במתנה, אלא רק שלא אמר לו אדם דבר על שהחזיק בה, אין חזקתו מועילה כלל, עד שיטען ויאמר קניתיה מיד פלוני ואבד שטר המכירה, שנאמן הוא בכך, מאחר שאין דרך אדם לשמור את השטר יותר משלש שנים. ועתה לומדת הגמרא מדברי המשנה, שאם ירש אדם שדה מאביו או קנאה מאחר, ובא אחר וערער עליו ששדה זו לא היתה של המוריש או המוכר אלא הם גזלוה ממנו, בזה אין הקונה או היורש צריך לטען 'יודע אני שקנאוה או שקבלוה במתנה ממך', אלא די בכך שיביא עדים שהמוכר או המוריש החזיקו בשדה זו שלש שנים, ומעתה בית דין טוענים עבורו שודאי החזיקו בדין, שקנאוה מיד בעליה הראשונים. וההוכחה לכך ממשנתינו היא, שהרי האדם שקנה את השדה עם השובך אינו יודע אם המוכר העמידו שם כדין ופייס את בעלי השדות שמסביב במעות או לא, ומכל מקום הדין במשנה שאינו צריך להרחיק את שובכו, וזאת משום שטוענים עבורו שודאי כדין עשה.

מקשה הגמרא: מדוע צריך ללמוד ממשנתינו שטוענים עבור **יוֹרֵשׁ,** הרי **תָּנִינָא** כן במשנה להלן (שם), שאדם **הַבָּא מִשּׁוּם יְרוּשָׁה אֵינוֹ צָרִיךְ טַעֲנָה,** אלא בית דין טוענים עבורו. מתרצת הגמרא: **לוֹקֵחַ אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ** – אכן לא הוצרכה המשנה להשמיע דין זה ביורש אלא בלוקח, שאף לו טוענים בית דין שהמוכר החזיק כדין.

שבה הגמרא ומקשה: **לוֹקֵחַ נַמִּי תָּנִינָא** – אף דין זה שטוענים ללוקח נתבאר במשנה להלן (ס.), שבה מבואר שאם אדם **לָקַח** [–קנה] **חָצֵר** מחבירו, **וְיֵשׁ בָּהּ זִיזִין וּגְזוּזְטְרָאוֹת** – קורות קטנות וגדולות הבולטות מן הבית לתוך רשות הרבים, ומפריעות את מעבר ההולכים, **הֲרֵי זֶה** החצר **בְּחֶזְקָתָהּ,** ואינו צריך לחתוך את ראשי הקורות, שבית דין טוענים עבורו שהמוכר נכנס לתוך שטחו ובנה, ונמצא שאת ראשי הקורות הוציא לתוך רשותו, או שפייס את בני רשות הרבים עד שהתירו לו לעשות כן. ואם כן מה צורך יש ללמוד דין זה ממשנתינו.

מתרצת הגמרא: **צְרִיכָא** – יש צורך להשמיע דין זה שטוענים ללוקח, בין לענין שובך, ובין לענין הוצאת זיזים וגזוזטראות. **דְּאִי אַשְׁמְעִינָן הָתָם** – **לְגַבֵּי** מוציא קורותיו **לִרְשׁוּת הָרַבִּים,** אכן יש מקום לומר שעשה כדין, **דְּאֵימוּר כּוֹנֵם לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ הוּא,** ובתוך השטח השייך לו בנה, **אִי נַמִּי אַחוּלֵי אָחוּל בְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים גַּבֵּיהּ** – או שמחלו לו בני רשות הרבים על נזק זה. ומסתבר לומר שעשה בהיתר, שאם לא כן לא היו הרבים מניחים אותו לעשות נגד רצונם, ולפיכך טוענים לו בית דין כן. **אֲבָל הָכָא** במשנתינו, שאין לו עסק אלא עם יחיד שיש לו שדה הסמוכה לשובך, ואף יתכן שרצה לעכב בעדו אלא שהיה בעל השובך חזק ממנו, **לֹא** – היה מקום לומר שאין

המשך בעמוד קד

רש"י

אומני – מקיזי דם. **קורקור** – עורבים, שדומים בצעקתן כקורין "קורקור". **אפיק לי** – כלומר, אל יקיזו לי עוד כאן, שעל כן העורבים באין. **בקוטרא** – עשן. **בבית הכסא** – שעל גבי קרקע, ונראה לעינים. שכך היו בתי כסאות שלהן. **משנה מרחיקין השובך מן העיר** – שהיונים מפסידין זרעוני גנות. **אלא אם כן יש לו כו'** – שלא יפסידו היונים בשדה חבירו. **מלא שנר היונה** – מרוצת פריחתה פעם אחת. **ואם לקחו** – כמו שהוא, עם הקרקע, אפילו אין לו כל סביביו אלא בית רובע הקב – הרי הוא בחזקתו, שהרי הוחזק בו הראשון כן. **גמרא אין פורסין נשבין** – שלא ילכדו בהם יוני היישוב. **שלשים רים** – ארבע מילין. **וכרסייהו בחמשים אמה קמלייא** – במה שהן מלקטין בתוך חמשים אמה מתמלא כריסן, ואין מפסידין בזרעים מכאן ולהלן. **לא יפרוס** – נשבין. **ביישוב כרמים** – שפורחין מכרם לכרם, ושטים הרבה. **ביישוב שובכין** – שמדלג משובך לשובך. **ותיפוק ליה משום שובכין גופייהו** – מאי מאה מיל דקאמר, דמשמע דבשביל יוני העיר מתרחק, שבאין כאן דרך שובכין? **בלאו יוני העיר נמי לא יפרוס, שהרי לוכד יוני שובכות של אחרים טוענין ליורש וטוענין ללוקח** – בית דין פותחים פה וטענה ליורש וללוקח, שערער אדם עליהן ויש לו עדים שהיתה שלו או של אבותיו, וזה אומר: ירשתיו מאבא, או: לקחתיו מפלוני שהוחזק בו ימים רבים. והביא עדים שהוחזק בו אביו או המוכר לו שלש שנים, אף על פי שלא טען: והן לקחו ממך או מאבותיך – טוענין לו בית דין, ופותחים לו פה. ואילו למי שלא ירשה ולא לקחה מאחר, כשאמר לו המעורר: מה אתה עושה בתוך שלי? והוא אומר: החזקתי בה שלוש שנים ולא אמרו לי דבר – תנא במתניתין (לקמן מא, א) דאין לו חזקה. ומתניתין דקתני: הרי הוא בחזקתו – אשמועינן דהיכא דלקחה מאחר, ובאו וערערו עליו – אין צריך להרחיק. אלמא: טענין ליה בשבילו שאותו שלקחה ממנו (ונימא) נתפייס עם סביביו במעות עד שנאותו. **אינו צריך טענה** – אינו צריך לומר: אתה מכרת לאבי, אלא: ראיתי לאבי שהחזיק בה ולא ערער אדם עליו. לקח **חצר וכה זיזין** – במתניתין ב"חזקת הבתים" תנן: אין מוציאין זיזין וגזוזטראות לרשות הרבים. אדם הבונה בית לא יוציא ראשי קורות תקרתו לרשות הרבים, אבל אם רוצה – כונס בנינו לתוך שלו, ובונה ומוציא ראשי קורותיו לחוץ. ואם לקח חצר ובה זיזין וגזוזטראות יוצאים לרשות הרבים – הרי הוא בחזקתה, שבית דין טוענין לו שהראשון כנס לתוך שלו, או נתפייס עם הרבים. **אימא לתוך שלו הוא כונס** – שאילמלא כן היו הרבים מעכבין עליו, ולא היה יכול לעשות בזרוע. אבל כנגד היחיד – אימא בזרוע עשה, שהיה חזק ממנו. **מאן פיים** – מי היה רשאי לקבל מעות: **ומאן שביק** – מי הוא שבידו למחול ולסלוח:

משנה

אָתוּ אוּמְנֵי וְיָתְבִי תּוּתְיֵיהוּ, וְאָתוּ עוֹרְבֵי אָכְלֵי דְּמָא וְסָלְקֵי אַבֵּי תָּאלֵי וּמַפְסְדֵי תַּמְרֵי. אֲמַר לֵהּ רַב יוֹסֵף: אַפִּיקוּ לִי קוֹרְקוֹר מֵהָכָא. אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: וְהָא גְּרָמָא הוּא! אֲמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר רַב טוֹבִי בַּר מַתָּנָה, זֹאת אוֹמֶרֶת: גְּרָמָא בְּנִיזְקִין אָסוּר. - וְהָא אֲחַזִּיק [לְהוּ]! - הָא אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: אֵין חֲזָקָה לְנִזְקִין. - וְלָאו אִיתְּמַר עֲלָהּ, רַב מָרִי אָמַר: בְּקוּטְרָא, וְרַב זְבִיד אָמַר: בְּבֵית הַכִּסֵּא? אֲמַר לֵיהּ: הָנֵי לְדִידִי, דַּאֲנִינָא דַּעֲתָאי, כִּי קוּטְרָא וּבֵית הַכִּסֵּא דָּמוּ לִי. **מִשְׁנָה מַרְחִיקִין אֶת הַשּׁוֹבָךְ מִן הָעִיר חֲמִשִּׁים אַמָּה. וְלֹא יַעֲשֶׂה אָדָם שׁוֹבָךְ בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה לְכָל רוּחַ; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בֵּית אַרְבַּעַת כּוֹרִין מְלֹא שֶׁגֶר הַיּוֹנָה. וְאִם לְקָחוֹ, אֲפִילּוּ בֵּית רוֹבַע - הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקָתוֹ. **גְּמָרָא** חֲמִשִּׁים אַמָּה וְתוּ לָא? וּרְמִינְהִי: אֵין פּוֹרְסִין נְשָׁבִין לְיוֹנִים, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה רָחוֹק מִן הַיִּשּׁוּב שְׁלֹשִׁים רִים! אָמַר אַבַּיֵי: מֵישַׁט שָׁיְיטִי טוּבָא, וּכְרֵסַיְיהוּ בַּחֲמִשִּׁים אַמָּתָא מַלְיָא. - וּמֵישַׁט שְׁלֹשִׁים רִים וְתוּ לָא? וְהָתַנְיָא: וּבִישּׁוּב - אֲפִילּוּ מֵאָה מִיל לֹא יִפְרוֹס! רַב יוֹסֵף אָמַר: בְּיִשּׁוּב כְּרָמִים, רָבָא אָמַר: בְּיִשּׁוּב שׁוֹבְכִין. - וְתֵיפוֹק לֵיהּ מִשּׁוּם שׁוֹבְכִין גּוּפַיְיהוּ! - אִיבְּעֵית אֵימָא: דִּידֵיהּ; וְאִיבְּעֵית אֵימָא: דְּגוֹ; וְאִיבְּעֵית אֵימָא: דְּהֶפְקֵר. "רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בֵּית אַרְבַּעַת כּוֹרִין" וכו'. אֲמַר רַב פַּפָּא, וְאִיתֵּימָא רַב זְבִיד, זֹאת אוֹמֶרֶת: טוֹעֲנִין לְלוֹקֵחַ וְטוֹעֲנִין לְיוֹרֵשׁ. -יוֹרֵשׁ תָּנֵינָא: הַבָּא מִשּׁוּם יְרוּשָׁה - אֵינוֹ צָרִיךְ טַעֲנָה! - לוֹקֵחַ אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ. - לוֹקֵחַ נַמִי תָּנֵינָא: לָקַח חָצֵר וּבָהּ זִיזִין וּגְזוּזְטְרָאוֹת - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקָתָהּ! - צְרִיכָא, דְּאִי אִשְׁמְעִינַן הָתָם גַּבֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים - דְּאֵימוּר כּוֹנֵס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ הוּא, אִי נַמִי אַחוּלֵי אַחוּל בְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים גַּבֵּיהּ, אֲבָל הָכָא לָא; וְאִי אִשְׁמְעִינַן הָכָא, דְּכֵיוָן דְּיָחִיד הוּא - אֵימָא פַּיּוּסֵיהּ פַּיְיסֵיהּ, אִי נַמִי אַחוּלֵי אַחִיל גַּבֵּיהּ, אֲבָל רַבִּים - מַאן פַּיֵּים וּמַאן שָׁבֵיק - אֵימָא לָא, צְרִיכָא. "הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקָתוֹ". וְהָא אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: אֵין חֲזָקָה לְנִזְקִין! - רַב מָרִי אָמַר: בְּקוּטְרָא, רַב זְבִיד אָמַר: בְּבֵית הַכִּסֵּא.

תוספות

אתו אומני ויתבי תותייהו – בקרקע שלהן היו יושבין, ולא בקרקע של רב יוסף, מדפריך בתר הכי: והא גרמא הוא.

והא אחזיקו להו – פירש רבינו יצחק בן רבינו מרדכי: כיון שלא בא להחזיק בקרקע של חבירו ולומר שלו הוא, אלא לתשמיש בעלמא, שנהנה ממנה – מועלת חזקה שלא בטענה. דמסתמא לא היו אומרים שמכר להם רב יוסף תשמיש זה. והוו כי הנהו דלעיל (ו,א) דאתחזוק להורדי דמועלת חזקה שלא בטענה, דמדלא מיחה שלש שנים מחל לו. ואין נראה, דאם לא הקנה לו, כי החזיק להורדי אמאי החזיק לכשורי? אלא על כרחך התם שטוען שהקנה לו, ולהכי אחזיק לכשורי, דאין אדם עושה קנין למחצה. **אין** חזקה לנזקין – אומר רבינו תם: דאפילו הקנה יכול לחזור בו, דקנין בטעות הוא, דסבור היה שיכול לקבל, ועכשיו אין יכול לקבל. ואין נראה, דמדקאמר אין חזקה לנזקין, איכא למידק: הא ראיה – יש, כדדייקינן ב"חזקת הבתים" (בבא בתרא מט,ב) גבי הא דתנן: ולא (לאשה חזקה בנכסי בעלה) [לאיש חזקה בנכסי אשתו].

בקוטרא – נראה לרבינו יצחק: דדוקא בקוטרא דכבשן, שהוא גדול ומזיק ביותר – אין חזקה, כדאמר ב"מרובה" (בבא קמא פב,ב): אין עושין כבשונות בירושלים, מאי טעמא – משום קוטרא. ודוקא נמי בית הכסא שלהן, שהיה למעלה מן הקרקע והיה מסריח ביותר. אבל בשלנו, שהוא מכוסה – יש חזקה.

לדידי דאנינא דעתאי – פירוש: שהיה איסטניס, כדאמרינן ב"ערבי פסחים" (פסחים קי,ב): שלשה חייהם אינן חיים: הרחמנים והרתחנים ואניני הדעת. אמר רב יוסף: וכולהו איתנהו בי.

כקוטרא ובית הכסא דמו – והא דקאמר "אפיקו קורקור מהכא", משמע דמשום עורבים היה אומר – ודאי, אם לא היו עורבים היה סובל, אף על גב דאנינא דעתיה. אי נמי, העורבים היו אוכלים הדם, ופורחים ומקנחים בפירות.

מרחיקין השובך מן העיר חמשים אמה – מפני התבואה הנשטחת בגגות העיר כדי לייבש. אבל לתבואה שבשדות – ליכא למיחש בקרוב לעיר, לפי שהשדות רחוקין מן העיר אלף אמה, כדתנן (ערכין לג,ב): אין עושין מגרש שדה ולא שדה מגרש. **ולא** יעשה שובך תוך שלו – ברחוק מן העיר בין השדות. ואצטריך למיתני תרוייהו, דאי תנא רישא להרחיק מן העיר – התם דוקא מרחיק, מפני שתבואות העיר מגולות, הן בחצר הן בגג. אבל תבואה הנזרעת בשדה ומכוסה – אין צריך להרחיק. ואי תנא סיפא – משום דבשדות שכיחא תבואה, אבל בעיר דלא שכיח כולי האי – אימא לא. **בית** ארבעת כורין כמלא שגר היונה – ורבי יהודה ורבנן לא פליגי בשגר היונה כמה הוי, דמודו רבנן דבית ארבעה כורין הוי שגר היונה. אלא רבנן סברי: כיון דבחמשים אמה מליא כריסייהו, כדאמרינן בגמרא – תו לא מזקי טפי. ורבי יהודה סבר: דכמלא שגר מזקי. **אלא** אם כן הרחיק שלשים ריס – היינו ארבעה מיל, דהמיל שבעה ריס ומחצה. ופעמים שהגמרא נותן שיעור בריסין, ופעמים במיילין, ופעמים בפרסה. **והתניא** ביישוב אפילו מאה מיל – תימה: דמאי סלקא דעתיה דהוי פירוש "וביישוב"? אי קרי העיר יישוב, אם כן אפילו מאה מיל לאו דוקא, כמו שמשמע, אלא אפילו אלף מיל או יותר – אם כן בשום מקום לא יפרוס, אפילו במדבר ורחוק לאין סוף מן העיר ואפילו אם נאמר דמאה מיל דוקא – מכל מקום היאך יפרש את הברייתא? דהכי תניא בתוספתא ד"מרובה": אין פורסין נשבין ליונים אלא אם כן הרחיק מן היישוב שלשים ריס. במה דברים אמורים – במדבר, אבל ביישוב – אפילו מאה מיל לא יפרוס, כיון דעיר קרי "יישוב" ואי סלקא דעתך דהכי פירושו: במה דברים אמורים – במדבר, פירוש: שאין זרעים. אבל ביישוב, פירוש: ביישוב זרעים – אפילו מאה מיל לא יפרוס, אם כן מאי קשיא ליה? ואומר רבינו יצחק בן אברהם: דוראי סלקא דעתיה דאיירי ביישוב זרעים, ולהכי פריך: ומישט שייטי שלשים ריס ותו לא, אפילו ביישוב זרעים? והא מוכח דביישוב זרעים שייטי טובא, ואין זה אלא משום אבילה – אלמא דלא מליא כריסייהו בחמשים אמה ומשני: דלא איירי ביישוב זרעים, אלא ביישוב שובכין ויישוב כרמים, וקרי מדבר היכא דליכא שובכים וכרמים. **יורש** תנינא – וסלקא דעת המקשה דמתניתין אשמעינן ביורש והוא הדין בלוקח. ומיהו רב זביד דנקט נמי יורש – אמתניתין דלקמן סמיך, אבל מתניתין דהכא לא שמעינן מינה יורש, מדאיצטריך מתניתין דלקמן.

וצריכי – ואם תאמר: ביורש נמי ליתני תרתי ויש לומר: דאשמעינן בלוקח, והוא הדין ביורש. **אחולי** אחילו גביה – פירוש: שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר, שהרשות בידם, כדאמר בפרק בתרא דמגילה (כו,א). וכיון דליכא לכל חד בדרך אלא פורתא – מחלי טפי מיחיד.

תוספות

חוץ לחמשים אמה הרי הוא של מוצאו – דאזלינן בתר רובא דעלמא. ואפילו למאן דאמר אין הולכין בממון אחר הרוב – היינו במקום שהוא מוחזק, אבל הכא, דליכא חזקה דממונא – אזלינן בתר רובא. ואם תאמר: בפרק "אלו מציאות" (בבא מציעא כד,א) לרבנן דרבי שמעון בן אלעזר דאמר: אפילו בעיר שרובה גויים חייב להכריז בדבר שיש בו סימן, ואמאי לא אזלינן בתר רובא, כיון דליכא חזקה דממונא? ויש לומר: דתקנת חכמים היא, כדי לקיים מצות השבת אבידה, כיון דיכול להתברר על ידי הכרזה אם היא של ישראל. וישראל נמי לא מייאש, דמסיק אדעתיה דלמא משכח ישראל ויכריז. **רוב** וקרוב הלך אחר הרוב – ואם תאמר: מאי קא משמע לן? מתניתא היא (כתובות טו,א) תשע חנויות, כולן מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבילה (וכו'), ובנמצא הלך אחר הרוב. משמע אפילו נמצא קרוב לחנות המוכרת נבילה ותירץ רבינו יצחק בר מרדכי: דאי ממתניתא הוה אמינא: כגון דאין דלתות מדינה נעולות, דאיכא תרי רובי – קא משמע לן רבי חנינא דאפילו דלתות מדינה נעולות, דליכא אלא חד רובא. ורבי זירא דפריך ליה בסמוך, אף על גב דרבי זירא נמי אית ליה לקמן אפילו דלתות מדינה נעולות – היינו בתר דשני ליה, דקיבלה מרבי חנינא. ואין נראה לרבינו יצחק בן אברהם, דאם כן, מאי פריך ליה מקרא? תיקשי ליה אמתניתא דתשע חנויות ואפילו תוקמה כשאין דלתות מדינה נעולות – הא טעמא דבעינן תרי רובי אינו אלא מדרבנן, משום גזירה, כדאמר בסוף פרק קמא דכתובות (טו,א) ונראה לרבינו יצחק: דאי ממתניתא הוה אמינא בנמצא באמצע. ועוד נראה לרבינו יצחק: דרבי חנינא אתא לאשמועינן דאפילו בקורבא דמוכח – דאזלינן בתר רובא. וכן משמע בסמוך גבי חבית שצפה בנהר, דבעי למימר דרב, דאמר: כנגד עיר שרובה ישראל מותרת – לית ליה דרבי חנינא. והיכי מתוקמא? דהא משמע דמותרת אפילו נמצאת סמוך לבית נברי, וזהו מטעם דאזיל בתר רוב העיר ישראל, וברבי חנינא אלא ודאי לגבי קורבא דביתו של נברי – הוי קורבא דלא מוכח, כיון שדרים רוב ישראל באותה העיר, ורב אזיל בתר רובא היכא דהקורבא לא מוכחא, ודלא כרבי חנינא. אבל אותה עיר כנגד האי דקירא – הוי קורבא דמוכח, ולכך אזיל בתרה. וכל ההלכה תתיישב כמו שאפרש. ולהכי לא מייתי בבוליה גמרא דרבי חנינא אלא לקמן גבי חצבא דאישתכח בפרדיסא של ערלה, דקורבא דמוכח הוא, שנמצא בפרדיסא דערלה גופיה. ובפרק קמא דביצה (י,ב) מייתי ליה נמי גבי הא דתנן: זימן שחורים ומצא לבנים לבנים ומצא שחורים אסורים, ומפרש בגמרא: כגון שזימנן שחורים ולבנים ומצא שחורים במקום לבנים ולבנים במקום שחורים; מהו דתימא: אינהו נינהו, ואיתהפוכי איתהפיך – קא משמע לן דהנך אזול לעלמא והני אחריני נינהו, ומעלמא אתו. ומסיק עלה: לימא מסייע ליה לרבי חנינא כו'. והתם קורבא דמוכח הוא, דהא שחורים ולבנים היו שם, ומוכח דאינהו נינהו. **מתיב** רבי זירא והיה העיר הקרובה כו' מאי לאו דאיכא אחריתי דנפישא מינה – אמתניתא דתשע חנויות נמי הוה ליה לאקשויי. אלא אמתניתא איכא לשנויי: בדליכא, ותו ליכא לאקשויי: ניזיל בתר רובא דעלמא, דלגבי רובא דעלמא הוה קורבת זו העיר קורבא דמוכח. אבל לרבי חנינא, דאפילו בקורבא דמוכח הלך אחר הרוב – פריך שפיר, דכי נמי משנינן: בדליכא – אכתי תיקשי: ניזל בתר רובא דעלמא. **בדליכא** – תימה: דהכא משמע דטעמא דהעיר הקרובה מביאה עגלה ערופה, משום דמתוך הקורבא מוכח שמשם בא ההורג. ובסוטה (מה,ב) תניא: מנין שאם נמצא סמוך לעיר שאין בה בית דין, שמניחין אותה שאין בה בית דין והולכין לעיר אחרת שיש בה בית דין. ואמאי? הלא מתוך הקורבא נראה שמאותה שאין בה בית דין היה **ביושבת** בין ההרים – ואם תאמר: ואמאי איצטריך קרא בסוף פרק "מרובה" (בבא קמא פב,ב) דאין ירושלים מביאה עגלה ערופה? ואף על גב דכתיב (תהלים קכה) "ירושלים הרים סביב לה" מכל מקום כל ישראל היו באין לרגל, וגם בשאר ימות השנה להביא נדרים ונדבות, וגם אומות העולם היו באין שם בסחורה, שקרויה "רוכלת עמים" ויש לומר: שהיו מקומות שלא היו רגילים לבא, רק בני ירושלים. אי נמי, בימי חזקיה, שכל ישראל היו שם ולא היו באין לסחורה. **ניפול** הנמצא בתוך חמשים אמה כו' – ואמתניתא דתשע חנויות לא מצי למיפרך, דהכא הוי קורבא דמוכח דהוי משובך זה, דהוי תוך חמשים, והנך דנפישי הוי חוץ לחמשים. ולעיל אמרינן דכרסייהו בחמשים אמה מליין. **בדליכא** – לא מצי למיפרך דניזל בתר רובא דעלמא, דמיירי דליכא שום שובך תוך שלשים ריס, ואמר לעיל דלא שייטי אלא שלשים ריס, ותו לא. **ואי** דליכא אחריני ודאי מההוא נפל – דבשלמא אי איכא דנפיש מיניה – אתי שפיר דהוי של מוצאו, כגון דהוי ההוא דנפיש של הפקר, או של גויים. אבל השתא, דליכא – ודאי מההוא נפל. ולא מצי לשנויי: כגון דליכא דנפיש, אלא שוין – דמכל מקום אמאי הוי באין לרגל, וגם בשאר ימות השנה להביא נדרים ונדבות, וגם אומות העולם היו באין שם בסחורה, שקרויה "רוכלת עמים" ויש לומר: בין שני שובכין, קרוב לזה – שלו, דכשהן שוין אזלינן בתר קרוב. **ודאי** מההוא נפל – ואם תאמר: ודלמא מעוברי דרכים נפל, כדאמרינן לקמן גבי זיקי דחמרא דאישתכחן בי קופאי ויש לומר: דהיכא דודאי נפל ולא ידענן ממי – תלינן בעוברי דרכים. אבל הכא דמצי למימר דמשובך בא – לית לן למיתלי ולאחזוקי בנפילה, דבני אדם נזהרין שלא יפלו מהם היינים. **ועל** דא אפקוהו לרבי ירמיה מבי מדרשא – אין לפרש משום דבעי מילתא דלא שכיחא כלל, דהיכי איתרמי דרגלו אחת תוך חמשים ורגלו אחת חוץ לחמשים בצמצום – דהא אשכחנא דמתניתין נמי בבהאי גוונא איירי, דקתני: מוחצה על מוחצה – יחלוקו. ונראה לרבינו תם: דמשום הכי אפקוהו, משום דמדדה אינו מדדה כלל יותר מחמשים אמה אפילו רגלו אחת, דכל מדות חכמים כן הוא. **מצאו** בין שני שובכין – ואף על גב דחד מיניידו נפיש. אומר רבינו יצחק: דהך פירכא הוי מצי למיפרך אמתניתא דתשע חנויות, דדאי קורבא דלא מוכח הוא, דאי הוי תוך חמשים לזה – הוי נמי תוך חמשים לזה, ואי הוי חוץ חמשים לזה – הוי נמי חוץ חמשים לזה, אפילו הכי אזלינן בתר קורבא. ומידהו, מצינן למימר דעיקר לא פריך אלא משום דבעי למיפרך: וניזל בתר רובא דעלמא. אבל קשיא לרבינו שמשון בן אברהם: דהיכי מצי למימר אף על גב דחד מיניידו נפישי? דא קתני: מוחצה על מוחצה – שניהם יחלוקו, ואי חד מיניידו נפיש – ניזל בתר רובא ואומר רבינו יצחק: דהוי מצי למימר "וליטעמיך".

וליזיל בתר רובא דעלמא – הוי מצי לשנויי דאין כי אם שני שובכין תוך שלשים ריס. אלא בעי לשנויי דומיא דרישא, דיש שובכין הרבה. אף על גב דהשתא דמוקי לה בשביל של כרמים לא הוי דומיא דרישא, דהא רישא לא מיירי בשביל של כרמים – בהא לא קפיד במאי דלא הוי דומיא דרישא, כיון שאין מזכיר במשנתינו שביל של כרמים בשום מקום. ועוד הוה מצי לשנויי קרוב לזה שלו – תוך חמשים אמה, ובמדדה.

דכל

רש"י

משנה ניפול – גוזל. **הנמצא בתוך חמשים אמה** – של שובך. **נמצא בין שני שובכות** – בתוך חמשים לשניהן. **גמרא רוב וקרוב** – אם בא דבר לפנינו, ויש בו להלך אחר הרוב והוא כך, ואם תלך בו אחר הקרוב אינו כך – הלך בו אחר הרוב. ואף על גב דתרוייהו דאורייתא. רובא דאורייתא – דכתיב "אחרי רבים להטות" (שמות כג), וקורבא דאורייתא – דכתיב "והיה העיר הקרובה" וגו'. **ואף על גב דאיכא אחריתי** – שרחוקה ממנו, שגדולה ממנה ברוב עם. **בדליכא** – רחוקה מזו שגדולה ממנה, אלא כולן שוות. **בין ההרים** – שאין דרך רוצחים לבא ממקומות אחרים לכאן. **לאו אף על גב דאיכא אחרינא** – חוץ לחמשים אמה, דנפישי מהאי? **אימא סיפא כו'** – הוא הדין דהוה מצי למיפרך נמי: ליזיל בתר רובא דעלמא, אלא דאית ליה פירכא דעדיפא. **הכא במאי עסקינן** – כולה מתניתין מתרצא במדדה – בגוזל שאינו יכול לעוף אלא בדידוי מעט מעט. הלכך, תוך חמשים אמה – של בעל השובך, ואף על גב דאיכא אחריני דנפיש, דכל המדדה אינו מדדה יותר מחמשים. וחוץ של חמשים – של מוצאו, דכיון דאין מדדה יותר מחמשים, וזה יצא חוץ לחמשים – נפק ליה מתורת מדדה, וקם ליה בתורת מפריה, ואיכא למיזל ביה בתר רובא דעלמא. **ועל דא אפקוהו** – שהיה מטריח עליהם. **וליזיל בתר רובא דעלמא** – וליהוי של מוצאו דקא סלקא דעתך דנמצא בין שתי שובכות אחוץ לחמשים אמה נמי קאי, דנפיק ליה מתורת מדדה.

בשביל

משנה נִיפּוּל הַנִּמְצָא בְּתוֹךְ חֲמִשִּׁים אַמָּה - הֲרֵי הוּא שֶׁל בַּעַל הַשּׁוֹבָךְ, חוּץ מֵחֲמִשִּׁים אַמָּה - הֲרֵי הוּא שֶׁל מוֹצְאוֹ; נִמְצָא בֵּין שְׁנֵי שׁוֹבָכוֹת, קָרוֹב לָזֶה - שֶׁלּוֹ, קָרוֹב לָזֶה - שֶׁלּוֹ, מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה - שְׁנֵיהֶם יַחֲלוֹקוּ.

גמרא אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: רוֹב וְקָרוֹב - הוֹלְכִין אַחַר הָרוֹב; וְאַף עַל גַּב דְּרוּבָּא דְּאוֹרַיְיתָא וְקוּרְבָּא דְּאוֹרַיְיתָא, אֲפִילּוּ הָכִי רוּבָּא עָדִיף. מְתִיב רַבִּי זֵירָא: "וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל הַחָלָל" - וְאַף עַל גַּב דְּאִיכָּא אַחֲרִיתִי דְּנַפִּישָׁא מִינָּהּ! - בְּדְלֵיכָּא. - וְלֵיזִיל בָּתַר רוּבָּא דְּעָלְמָא! - בְּיוֹשֶׁבֶת בֵּין הָהָרִים. תְּנַן: נִיפּוּל הַנִּמְצָא בְּתוֹךְ חֲמִשִּׁים אַמָּה - הֲרֵי הוּא שֶׁל בַּעַל הַשּׁוֹבָךְ; וְאַף עַל גַּב דְּאִיכָּא אַחֲרִינָא דְּנַפִּישׁ מִינֵּיהּ! - בְּדְלֵיכָּא. - אִי הָכִי, אֵימָא סֵיפָא: חוּץ מֵחֲמִשִּׁים אַמָּה - הֲרֵי הוּא שֶׁל מוֹצְאוֹ; וְאִי דְּלֵיכָּא, וַדַּאי מֵהַהוּא נָפַל! - הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - בְּמִדְדֶּה, דְּאָמַר רַב עוּקְבָא בַּר חָמָא: כָּל הַמִּדְדֶּה - אֵין מִדְדֶּה יוֹתֵר מֵחֲמִשִּׁים. בָּעֵי רַבִּי יִרְמְיָה: רַגְלוֹ אַחַת בְּתוֹךְ חֲמִשִּׁים אַמָּה וְרַגְלוֹ אַחַת חוּץ מֵחֲמִשִּׁים אַמָּה, מַהוּ? וְעַל דָּא אַפְּקוּהוּ לְרַבִּי יִרְמְיָה מִבֵּי מִדְרָשָׁא. תָּא שְׁמַע: נִמְצָא בֵּין שְׁנֵי שׁוֹבָכוֹת, קָרוֹב לָזֶה - שֶׁלּוֹ, וְקָרוֹב לָזֶה - שֶׁלּוֹ; וְאַף עַל גַּב דְּחַד מִינַּיְיהוּ נָפִישׁ מֵחַבְרֵיהּ! - הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - שֶׁשְּׁנֵיהֶן שָׁוִין. - וְלֵיזִיל בָּתַר רוּבָּא דְּעָלְמָא! - הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן -

בשביל

מותרת – לית ליה דרבי חנינא. והיכי מתוקמא? דהא משמע דמותרת אפילו נמצאת סמוך לבית נברי, וזהו מטעם דאזיל בתר רוב העיר ישראל, וברבי חנינא אלא ודאי לגבי קורבא דביתו של נברי – הוי קורבא דלא מוכח, כיון שדרים רוב ישראל באותה העיר, ורב אזיל בתר רובא היכא דהקורבא לא מוכחא, ודלא כרבי חנינא. אבל אותה עיר כנגד האי דקירא – הוי קורבא דמוכח, ולכך אזיל בתרה. וכל ההלכה תתיישב כמו שאפרש. ולהכי לא מייתי בבוליה גמרא דרבי חנינא אלא לקמן גבי חצבא דאישתכח בפרדיסא של ערלה, דקורבא דמוכח הוא, שנמצא בפרדיסא דערלה גופיה. ובפרק קמא דביצה (י,ב) מייתי ליה נמי גבי הא דתנן: זימן שחורים ומצא לבנים לבנים ומצא שחורים אסורים, ומפרש בגמרא: כגון שזימנן שחורים ולבנים ומצא שחורים במקום לבנים ולבנים במקום שחורים; מהו דתימא: אינהו נינהו, ואיתהפוכי איתהפיך – קא משמע לן דהנך אזול לעלמא והני אחריני נינהו, ומעלמא אתו. ומסיק עלה: לימא מסייע ליה לרבי חנינא כו'. והתם קורבא דמוכח הוא, דהא שחורים ולבנים היו שם, ומוכח דאינהו נינהו. **מתיב** רבי זירא והיה העיר הקרובה כו' מאי לאו דאיכא אחריתי דנפישא מינה – אמתניתא דתשע חנויות נמי הוה ליה לאקשויי. אלא אמתניתא איכא לשנויי: בדליכא, ותו ליכא לאקשויי: ניזיל בתר רובא דעלמא, דלגבי רובא דעלמא הוה קורבת זו העיר קורבא דמוכח. אבל לרבי חנינא, דאפילו בקורבא דמוכח הלך אחר הרוב – פריך שפיר, דכי נמי משנינן: בדליכא – אכתי תיקשי: ניזל בתר רובא דעלמא. **בדליכא** – תימה: דהכא משמע דטעמא דהעיר הקרובה מביאה עגלה ערופה, משום דמתוך הקורבא מוכח שמשם בא ההורג. ובסוטה (מה,ב) תניא: מנין שאם נמצא סמוך לעיר שאין בה בית דין, שמניחין אותה שאין בה בית דין והולכין לעיר אחרת שיש בה בית דין. ואמאי? הלא מתוך הקורבא נראה שמאותה שאין בה בית דין היה **ביושבת** בין ההרים – ואם תאמר: ואמאי איצטריך קרא בסוף פרק "מרובה" (בבא קמא פב,ב) דאין ירושלים מביאה עגלה ערופה? ואף על גב דכתיב (תהלים קכה) "ירושלים הרים סביב לה" מכל מקום כל ישראל היו באין לרגל, וגם בשאר ימות השנה להביא נדרים ונדבות, וגם אומות העולם היו באין שם בסחורה, שקרויה "רוכלת עמים" ויש לומר: שהיו מקומות שלא היו רגילים לבא, רק בני ירושלים. אי נמי, בימי חזקיה, שכל ישראל היו שם ולא היו באין לסחורה. **ניפול** הנמצא בתוך חמשים אמה כו' – ואמתניתא דתשע חנויות לא מצי למיפרך, דהכא הוי קורבא דמוכח דהוי משובך זה, דהוי תוך חמשים, והנך דנפישי הוי חוץ לחמשים. ולעיל אמרינן דכרסייהו בחמשים אמה מליין. **בדליכא** – לא מצי למיפרך דניזל בתר רובא דעלמא, דמיירי דליכא שום שובך תוך שלשים ריס, ואמר לעיל דלא שייטי אלא שלשים ריס, ותו לא. **ואי** דליכא אחריני ודאי מההוא נפל – דבשלמא אי איכא דנפיש מיניה – אתי שפיר דהוי של מוצאו, כגון דהוי ההוא דנפיש של הפקר, או של גויים. אבל השתא, דליכא – ודאי מההוא נפל. ולא מצי לשנויי: כגון דליכא דנפיש, אלא שוין – דמכל מקום אמאי הוי באין לרגל, וגם בשאר ימות השנה להביא נדרים ונדבות, וגם אומות העולם היו באין שם בסחורה, שקרויה "רוכלת עמים" ויש לומר: בין שני שובכין, קרוב לזה – שלו, דכשהן שוין אזלינן בתר קרוב. **ודאי** מההוא נפל – ואם תאמר: ודלמא מעוברי דרכים נפל, כדאמרינן לקמן גבי זיקי דחמרא דאישתכחן בי קופאי ויש לומר: דהיכא דודאי נפל ולא ידענן ממי – תלינן בעוברי דרכים. אבל הכא דמצי למימר דמשובך בא – לית לן למיתלי ולאחזוקי בנפילה, דבני אדם נזהרין שלא יפלו מהם היינים. **ועל** דא אפקוהו לרבי ירמיה מבי מדרשא – אין לפרש משום דבעי מילתא דלא שכיחא כלל, דהיכי איתרמי דרגלו אחת תוך חמשים ורגלו אחת חוץ לחמשים בצמצום – דהא אשכחנא דמתניתין נמי בבהאי גוונא איירי, דקתני: מוחצה על מוחצה – יחלוקו. ונראה לרבינו תם: דמשום הכי אפקוהו, משום דמדדה אינו מדדה כלל יותר מחמשים אמה אפילו רגלו אחת, דכל מדות חכמים כן הוא. **מצאו** בין שני שובכין – ואף על גב דחד מיניידו נפיש. אומר רבינו יצחק: דהך פירכא הוי מצי למיפרך אמתניתא דתשע חנויות, דדאי קורבא דלא מוכח הוא, דאי הוי תוך חמשים לזה – הוי נמי תוך חמשים לזה, ואי הוי חוץ חמשים לזה – הוי נמי חוץ חמשים לזה, אפילו הכי אזלינן בתר קורבא. ומידהו, מצינן למימר דעיקר לא פריך אלא משום דבעי למיפרך: וניזל בתר רובא דעלמא. אבל קשיא לרבינו שמשון בן אברהם: דהיכי מצי למימר אף על גב דחד מיניידו נפישי? דא קתני: מוחצה על מוחצה – שניהם יחלוקו, ואי חד מיניידו נפיש – ניזל בתר רובא ואומר רבינו יצחק: דהוי מצי למימר "וליטעמיך".

וליזיל בתר רובא דעלמא – הוי מצי לשנויי דאין כי אם שני שובכין תוך שלשים ריס. אלא בעי לשנויי דומיא דרישא, דיש שובכין הרבה. אף על גב דהשתא דמוקי לה בשביל של כרמים לא הוי דומיא דרישא, דהא רישא לא מיירי בשביל של כרמים – בהא לא קפיד במאי דלא הוי דומיא דרישא, כיון שאין מזכיר במשנתינו שביל של כרמים בשום מקום. ועוד הוה מצי לשנויי קרוב לזה שלו – תוך חמשים אמה, ובמדדה.

משנה

משנה זו עוסקת בדיני גוזָל שנמצא ברשות הרבים בסמוך למקום שובכים. ואף שמשנה זו אין ענינה בפרק זה העוסק בדיני הרחקת נזיקין, אלא בפרק אלו מציאות, מכל מקום נשנית כאן אגב שנתבאר לעיל (ע"א) במשנה דיני הרחקת שובך מן העיר.

נִיפּוּל [–גוזל] **הַנִּמְצָא** ברשות הרבים **בְּתוֹךְ חֲמִשִּׁים אַמָּה** של שובך, **הֲרֵי הוּא שֶׁל בַּעַל הַשּׁוֹבָךְ,** מאחר שיש לתלות שהגיע משם. אך אם נמצא **חוּץ מֵחֲמִשִּׁים אַמָּה** של השובך, **הֲרֵי הוּא שֶׁל מוֹצְאוֹ,** מאחר שיש לתלות שהגיע ממקום אחר, ומכיון שאין בו סימן אין המוצא מחויב להשיבו לבעליו.

ואם **נִמְצָא** הגוזל **בֵּין שְׁנֵי שׁוֹבָכוֹת,** בתוך חמשים אמה לזה ולזה, אם הוא **קָרוֹב** יותר **לְזֶה** – לשובך האחד, הרי הוא **שֶׁלּוֹ** – של בעל שובך זה, ואם נמצא **קָרוֹב** יותר **לְזֶה** – לשובך השני, הרי הוא **שֶׁלּוֹ** – של בעל השובך השני. ואם הוא **מֻחֶצָה עַל מֻחֶצָה,** דהיינו, שאינו קרוב לזה יותר מלזה, הדין הוא **שֶׁשְּׁנֵיהֶם יַחֲלוֹקוּ.**

גמרא

הגמרא מביאה את דברי רבי חנינא לגבי דין הכרעה בספיקות: **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, רוֹב וְקָרוֹב הוֹלְכִין אַחַר הָרוֹב.** כלומר, כאשר ישנו ספק על ממון למי הוא שייך, או על דבר מאכל אם הוא של איסור או היתר, וכל כיוצא בזה, ויש שני אופנים לתלות מהיכן הגיע דבר זה, האופן האחד הוא במקום שבו יש רוב ממין זה, והאופן השני הוא במקום הקרוב ביותר למקום שבו נמצא אותו הדבר, הדין הוא שיש להעדיף את הרוב על הקרוב, ועל כן יש להכריע כך את הספק, שאותו הדבר הגיע מן המקום שבו יש רוב ממין זה.

וְאַף עַל גַּב דְּרוּבָא דְּאוֹרַיְיתָא וְקוּרְבָא דְּאוֹרַיְיתָא – ואף שמצינו במקרא שיש לילך אחר הרוב, כמו שנאמר (שמות כג ב) 'אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּת', וכמו כן מצינו שיש לילך אחר הקרוב, כמו שנאמר לגבי דין עגלה ערופה (דברים כא ג) 'וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל הַחָלָל', שאם נמצא מת שאין ידוע מי הכהו, מוטל על זקני העיר הקרובה לשם להביא עגלה ערופה, מאחר שיש לתלות שהרוצח הגיע מן העיר הסמוכה אל החלל. **אֲפִילּוּ הָכִי** במקום שיש רוב כנגד קרוב, **רוּבָא עָדִיף** – יש להעדיף את הרוב על פני הקרוב, ולהכריע את הספק כך.

רבי זירא מקשה על דברי רבי חנינא מדין 'עגלה ערופה': **מָתִיב רַבִּי זֵירָא,** נאמר במקרא (דברים כא ג) לגבי חלל הנמצא בדרך ואין ידוע מי הכהו, שמוטל על זקני העיר לצאת ולמדוד איזו היא העיר הקרובה ביותר למקום שבו נמצא החלל, 'וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל הֶחָלָל וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא עֶגְלַת בָּקָר' וגו'. דהיינו, מאחר וישנו ספק מהיכן הגיע הרוצח, יש לתלות שבא מן העיר הקרובה אל החלל, **וְאַף עַל גַּב דְּאִיכָּא אַחֲרִיתִי דְּנִפְיְשָׁא מִינָּהּ** – ואף שישנן ערים מרוחקות יותר שמספר האנשים הדרים בהן מרובה ממספר האנשים הדרים בעיר הקרובה אל החלל. ויש להוכיח מכך, שבמקום שיש רוב כנגד קרוב יש לילך אחר הקרוב.

מתרצת הגמרא: **בְּדְלֵיכָּא** – ניתן לבאר את דברי הכתוב באופן שאין כאן עיר אחרת שמספר היושבים בה גדול יותר מן העיר הקרובה אל החלל, אלא כל הערים שוות במספר האנשים הדרים בהן, ולפיכך יש לתלות שבא הרוצח מן העיר הקרובה ביותר. אך במקום שיש עיר רחוקה יותר שמספר היושבים בה גדול מן העיר הקרובה, אכן יש לתלות שבא הרוצח מאותה העיר.

שבה הגמרא ומקשה: אף אם סביב למקום מציאת החלל אין עיר הגדולה יותר מן העיר הקרובה, מכל מקום מדוע מביאים זקני העיר הקרובה עגלה ערופה, **וְלֵיזִיל בָּתַר רוּבָא דְּעָלְמָא** – הרי יש לילך לפי רוב אנשי העולם, ומאחר שרוב האנשים אינם דרים בעיר הקרובה אל החלל, יש לתלות שהרוצח הגיע ממקום אחר.

מתרצת הגמרא: שבהכרח צריך לומר שדין עגלה ערופה לא נאמר אלא **בְּעִיר הִיוֹשֶׁבֶת בֵּין הֶהָרִים,** שאין דרך רוצחים לבוא לשם ממקומות אחרים, אלא ודאי הדבר שהרוצח הגיע מאחת הערים הסמוכות. ולפיכך יש לתלות שהגיע מן העיר הקרובה ביותר אל החלל, אם אין כאן עיר אחרת גדולה יותר.

הגמרא מקשה על דינו של רבי חנינא מדברי משנתינו: **תְּנַן, נִיפּוּל** [–גוזל] **הַנִּמְצָא בְּתוֹךְ חֲמִשִּׁים אַמָּה** של השובך, **הֲרֵי הוּא שֶׁל בַּעַל הַשּׁוֹבָךְ,** שמאחר ויש ספק מנין הגיע הגוזל, יש לתלות שהגיע מן השובך הקרוב ביותר, **וְאַף עַל גַּב דְּאִיכָּא אַחֲרִינָא דְּנָפֵיש מִינֵּיהּ** – ואף שיש כאן שובכים הרחוקים יותר מחמשים אמה מן המקום שבו נמצא הגוזל, שמספר הגוזלים בהם מרובה מן הגוזלים שבשובך הקרוב בתוך חמשים אמה. ויש להוכיח מכאן, שבמקום שיש רוב כנגד קרוב יש לילך אחר הקרוב, ושלא כדברי רבי חנינא.

מתרצת הגמרא: **בְּדְלֵיכָּא** – המשנה עוסקת באופן שאין כאן שובכים אחרים הגדולים יותר משובך זה, ולפיכך יש לתלות שהגיע הגוזל מן השובך הקרוב ביותר.

שבה הגמרא ומקשה: **אִי הָכִי** שהמשנה עוסקת באופן שאין שובך גדול יותר, **אֵימָא סֵיפָא** – כיצד יתבאר הדין שבסיפא, שאם נמצא הגוזל **חוּץ מֵחֲמִשִּׁים אַמָּה** של השובך **הֲרֵי הוּא שֶׁל מוֹצְאוֹ. וְאִי דְּלֵיכָּא** – ואם אין כאן שובך אחר, אם כן מדוע הוא של מוצאו, הרי **וַדַּאי מֵהַהוּא נָפֵל** – ודאי הדבר שנפל הגוזל מן השובך הסמוך ביותר, אף שהוא חוץ לחמשים אמה, מאחר שאין כאן שובכים אחרים.

מתרצת הגמרא: **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן בִּמְדֻדֶּה.** דהיינו, מחמת קושיא זו חוזרת בה הגמרא ממה שנתבאר שהמשנה עוסקת באופן שאין שובך גדול יותר מחוץ לחמשים אמה, אלא אף באופן שיש שובך כזה אין לתלות שהגיע הגוזל ממנו, אפילו לדעת רבי חנינא, אלא רק מן השובך הסמוך בלבד. והיינו מאחר שהמשנה אינה עוסקת בגוזל שיכול לפרוח בכנפיו, אלא בגוזל צעיר שאינו יכול אלא לדדות מעט ברגליו, ולפיכך אין לתלות שהגיע משובך שמחוץ לחמשים אמה, משום **דְּאָמַר רַב עוּקְבָא בַּר חָמָא, כָּל** גוזל **הַמְדֻדֶּה, אֵין מְדֻדֶּה יוֹתֵר מֵחֲמִשִּׁים** אמה. שאין הוא יכול להרחיק יותר מכך. ולפיכך, אם נמצא הגוזל בתוך חמשים אמה לשובך, ודאי יש לתלות שהגיע משם, אך אם נמצא חוץ לחמשים אמה, בהכרח צריך לומר שאין הוא גוזל המדדה אלא כבר יכול הוא לפרוח בכנפיו, ולפיכך אין לתלותו בשובך הסמוך, אלא יש לומר שהגיע ממקום אחר, ומאחר שאין בו סימן הרי הוא של מוצאו.

הגמרא מביאה ספק שנסתפק בו רבי ירמיה בענין גוזל המדדה: **בָּעֵי רַבִּי יִרְמְיָה,** נמצא גוזל **שֶׁרַגְלוֹ אַחַת בְּתוֹךְ חֲמִשִּׁים אַמָּה** לשובך, **וְרַגְלוֹ אַחַת חוּץ מֵחֲמִשִּׁים אַמָּה** לשובך, **מַהוּ** – מה יהא הדין באופן כזה, האם יש לומר שעדיין הוא בגדר 'מדדה', ולפיכך שייך הוא לבעל השובך הסמוך, או שמאחר והוציא רגל אחת חוץ לחמשים אמה נתברר שיכול הוא לפרוח בכנפיו, והרי הוא של מוצאו.

מספרת הגמרא: **וְעַל דָּא** – על שאלה זו, **אַפְּקוּהוּ לְרַבִּי יִרְמְיָה מִבֵּי מִדְרָשָׁא** – הוציאו את רבי ירמיה מבית המדרש, מאחר שהיה מטריח עליהם בשאלה זו שאינה מצויה כלל.

הגמרא מקשה עוד על דברי רבי חנינא מן הסיפא של המשנה: **תָּא שְׁמַע,** שנינו במשנתינו, שאם **נִמְצָא** הגוזל **בֵּין שְׁנֵי שׁוֹבָכוֹת,** אם **קָרוֹב** הוא **לְזֶה** – לשובך האחד, הרי הוא **שֶׁלּוֹ** – של בעל שובך זה, **וְאִם** נמצא **קָרוֹב לְזֶה** – לשני, הרי הוא **שֶׁלּוֹ** – של בעל השובך השני. ומוכח מכאן, שיש לילך אחר הקרוב **וְאַף עַל גַּב דְּחַד מִינַּיְיהוּ נָפֵיש מֵחַבְרֵיהּ** – אף באופן שמספר הגוזלים באחד משני השובכים גדול ממספר הגוזלים שבשובך האחר. ובהכרח, שיש לילך אחר הקרוב ולא אחר הרוב, ושלא כדברי רבי חנינא.

מתרצת הגמרא: **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן** – המשנה עוסקת באופן **שֶׁשְּׁנֵיהֶן שָׁוִין** – שמספר הגוזלים בשני השובכים שוה, ולפיכך יש להעדיף את השובך הקרוב יותר למקום שבו נמצא הגוזל.

שבה הגמרא ושואלת: מדוע יש לתלות שהגוזל בא מאחד מן השובכים הסמוכים, **וְלֵיזִיל בָּתַר רוּבָא דְּעָלְמָא** – נלך אחר רוב העולם, ונאמר שגוזל זה הגיע ממקום אחר, ואין ידוע מי בעליו, ולפיכך הרי הוא של מוצאו.

מתרצת הגמרא: **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן** – המשנה עוסקת באופן שנמצא הגוזל

בְּשְׁבִיל שֶׁל כְּרָמִים. דהיינו, המשנה כולה עוסקת בגוזל שאינו יכול לפרוח אלא לדדות חמשים אמה בלבד. אמנם בשביל של כרמים יכול הוא לדדות יותר מחמשים אמה על ידי הכרמים. ולפיכך אף אם נמצא חוץ לחמשים אמה יש לתלותו בשובך הסמוך לו [באופן שהשובך השני שוה לו במספר הגוזלים]. ואי אפשר לתלות שהגיע ממקום אחר, משום **דְּאִם אִיתָא דְּמֵעֲלְמָא אָתֵי** – שאם היה מגיע ממקום מרוחק, **כֵּיוָן דְּמִידַּדֵּי לֹא מָצֵי אָתֵי** – מאחר שאינו יכול לפרוח בכנפיו אלא רק לדדות ברגליו, לא היה יכול לבוא, שכלל הוא בידינו, **דְּכָל דְּמִידַּדֵּי וַהֲדַר חָזֵי לֵיהּ לְקִינֵּיהּ מִידַּדֵּי** – כל גוזל שבשעה שמדדה עדיין רואה הוא את קינו כשמחזיר את ראשו, הרי הוא ממשיך ומדדה, **וְאִי לֹא לֹא מִידַּדֵּי** – ואם אינו רואה את קינו, אינו ממשיך לדדות. ולפיכך לא יתכן שהגיע הגוזל ממקום אחר לשביל הכרמים, שהרי הכרמים מסתירים לו את קינו.

הגמרא מביאה ראיה לדברי רבי חנינא שרוב עדיף מקרוב: **אָמַר אַבַּיֵי, אַף אָנָן נַמִּי תְּנִינָא** במשנה כדברי רבי חנינא. ששנינו בנדה (יז:), **דָּם שֶׁנִּמְצָא בַּפְּרוֹזְדּוֹר סְפֵיקוֹ טָמֵא שֶׁחֲזָקָתוֹ מִן הַמָּקוֹר.** דהיינו, כל דם הנמצא באשה בין כותלי הרחם מבחוץ, אף שיש להסתפק שמא הגיע ממקום טהור, מכל מקום טמא הוא טומאה ודאית כדם הנדה, מאחר שחזקה היא שבא מן המקור [–הרחם], שרוב דמים שבאשה מן המקור הם באים. **וְאַף עַל גַּב דְּאִיכָּא עֲלָיֶיהָ דְּמָקְרְבָא** – ואף שיתכן שדם זה בא מן המקום ששמו 'עלייה', שהוא סמוך לפרוזדור יותר מן המקור ודמיו טהורים, מכל מקום אין הולכים בזה אחר הקרוב, אלא אחר רוב הדמים. ויש להוכיח מכאן שכאשר יש רוב כנגד קרוב יש לילך אחר הרוב. דוחה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רָבָא לאביי, רוֹב וּמְצוּי קָא אָמְרַת** – כיצד אומר אתה להוכיח משם שרוב עדיף מקרוב, הרי מלבד שבמקור יש ריבוי דמים יותר מעלייה, אף מצויים ותדירים הם לצאת ממקומם יותר מן הדמים שבעלייה, וכאשר יש **רוֹב וּמְצוּי** כנגד קרוב **לֵיכָּא לְמַאן דְּאָמַר** שהולכים אחר הקרוב, אלא הכל מודים בזה שהולכים אחר הרוב, ואין להוכיח מכאן מה יהא הדין במקום שיש רוב כנגד קרוב ששניהם מצויים באופן שוה.

הגמרא מביאה ברייתא שבה מתבאר שדם הנמצא בפרוזדור טמא טומאה ודאית: (ד)**תָּנֵי רַבִּי חִיָּא, דָּם הַנִּמְצָא בַּפְּרוֹזְדּוֹר חַיָּבִין עָלָיו עַל כִּיאַת מִקְדָּשׁ וְשׁוֹרְפִין עָלָיו אֶת הַתְּרוּמָה** – אשה שנטמאה על ידי דם הנמצא בפרוזדור, הרי היא טמאה בטומאה ודאית, ואם נכנסה בטומאתה לבית המקדש חייבת להביא קרבן, ואם נגעה בתרומה יש לשרוף את התרומה.

(ו)**אָמַר רָבָא, שְׁמַע מִינָּהּ מִדְּרַבִּי חִיָּא תְּלָת** – יש ללמוד מדברי רבי חייא. שלשה דינים: א.**שְׁמַע מִינָּהּ** שבכל ספק שיש **רוֹב וְקָרוֹב, חָלֵךְ אַחַר** הכרעת **הָרוֹב,** וכשיטת רבי חנינא. ב.**וּשְׁמַע מִינָּהּ רוּבָּא דְּאוֹרַיְיתָא** – יש ללמוד מדבריו שמן התורה יש לילך אחר הרוב, שהרי דנים את האשה כטמאה בודאי לכל דיני התורה. ג.**וּשְׁמַע מִינָּהּ אִיתָא לִדְרַבִּי זֵירָא** – ויש ללמוד מדבריו שסובר כרבי זירא, לגבי הדין ששנינו בברייתא (כתובות טו.), שאם נמצאה חתיכת בשר במקום שיש תשע חנויות המוכרות בשר כשר ואחת המוכרת בשר נבילה, יש לילך אחר הרוב ולהכשירה, **דְּאָמַר רַבִּי זֵירָא,** שדין זה נאמר **אַף עַל פִּי** שֶׁבאותו מקום **דַּלְתוֹת הַמְּדִינָה נְעוּלוֹת,** ואין באים לשם אנשים מבחוץ, מכל מקום די בכך שיש רוב חנויות כשרות במקום זה, ואין צריך שיהא גם רוב בשר כשר המגיע מחוץ למדינה.

ומבאר רבא כיצד יש ללמוד מדברי רבי חייא שסובר כרבי זירא: **דְּהָא אִשָּׁה דְּכִי דַּלְתוֹת מְדִינָה נְעוּלוֹת דָּמְיָא** – שהרי דם הנמצא באשה אין כאן אלא רוב אחד כדי לטמאו, שרוב דמים באים מן המקור, ולפיכך יש לדמותו למקום שבו דלתות המדינה נעולות ואין בו רוב בשר כשר שמגיע מחוץ למדינה, **וַאֲפִילּוּ הָכִי קָא אַזְלִינַן בָּתַר רוּבָּא** – ומכל מקום סובר רבי חייא שיש לילך אחר רוב אחד ולטמא האשה, ואם כן אף בתשע חנויות יסבור שדי ברוב אחד כדי להכשיר את הבשר.

מקשה הגמרא: כיצד יתכן שרבא מדייק מדברי רבי חייא לגבי דם הנמצא בפרוזדור שרוב עדיף מקרוב, **וְהָא רָבָא הוּא דְּקָאָמַר** – והרי רבא עצמו הוא שאמר לעיל שאין להוכיח משם כשיטת רבי חנינא, משום שהדם מצוי לצאת מן המקור, וכשיש **רוֹב וּמְצוּי** כנגד קרוב **לֵיכָּא לְמַאן דְּאָמַר** שהולכים אחר הקרוב, אלא הכל מודים שיש לילך אחר הרוב ומצוי, ואם כן, כיצד הוא אומר עתה שניתן להוכיח כן מדברי רבי חייא. מתרצת הגמרא: **הָדַר בֵּיהּ רָבָא מֵהַהִיא** – חזר בו רבא ממה שאמר שם, וסובר שדם הנמצא בפרוזדור אינו בגדר 'רוב ומצוי' אלא 'רוב' בלבד, ולפיכך ניתן להוכיח משם שכאשר יש רוב כנגד קרוב, הולכים אחר הכרעת הרוב.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים ודנה האם יש לתלות זאת בדין 'רוב וקרוב': **אִיתְּמַר** – נאמרה מחלוקת בבית המדרש, לגבי **חָבִית** של יין שֶׁנמצאת **צָפָה בִּנְהָר,** ויש להסתפק האם של ישראל היא ומותרת בשתיה, או של גוים היא ואסורה משום יין נסך. **אָמַר רַב,** אם **נִמְצֵאת** החבית **כְּנֶגֶד עִיר שֶׁרּוּבָּהּ יִשְׂרָאֵל,** היין **מוּתָּר,** מאחר שיש לתלות שהיתה של ישראל, אך אם נמצאת **כְּנֶגֶד עִיר שֶׁרּוּבָּהּ נָכְרִים אֲסוּרָה. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אֲפִילּוּ** אם **נִמְצֵאת** החבית **כְּנֶגֶד עִיר שֶׁרּוּבָּהּ יִשְׂרָאֵל,** מכל מקום **אֲסוּרָה, אֵימּוֹר (מהאי דקרא)** [**מֵאִיהִי דְּקִירָא**] **אֲתַאי** – מאחר שיש לחוש שנתגלגלה במורד הנהר ממחוז ששמו 'איהי דקירא', הנמצא על שפת נהר פרת, ואין ישראל דרים בו, ולפיכך יש לאוסרה משום יין נסך.

מבררת הגמרא: **לֵימָא** – לכאורה יש לומר, שרב ושמואל **בִּדְרַבִּי חֲנִינָא קָא מִיפַּלְגִי** – נחלקו בדינו של רבי חנינא הסובר שרוב עדיף מקרוב, **דְּמַר** [–שמואל] **אִית לֵיהּ דְּרַבִּי חֲנִינָא** שרוב עדיף מקרוב, ועל כן הוא חושש שמא הגיעה החבית מן מחוז 'איהי דקירא' המרובה באוכלוסין יותר מן העיר הסמוכה למקום שבו נמצאה החבית, **וּמַר** [–רב] **לֵית לֵיהּ דְּרַבִּי חֲנִינָא,** אלא סובר שיש להעדיף את הקרוב על פני הרוב, ולפיכך סובר שאם העיר הקרובה למקום שבו נמצאה החבית של ישראל היא, יש להתיר את החבית, ואין לחשוש שמא הגיעה ממקום רחוק המרובה יותר באוכלוסין.

דוחה הגמרא: **לָא** – אין הכרח לבאר את מחלוקתם באופן כזה, אלא יתכן לומר **דְּכוּלֵּי עָלְמָא אִית לְהוּ דְּרַבִּי חֲנִינָא** שרוב עדיף מקרוב, **וְהָכָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי** – וכאן נחלקו בענין אחר, האם מסתבר לומר שהחבית הגיעה דרך הנהר מאותו מחוז מרוחק ששמו 'איהי דקירא'. **דְּמַר** [–רב] **סָבַר,** שאין מסתבר לומר שהגיעה משם, **דְּאִם אִיתָא (דמהאי דקרא) [דְּמֵאִיהִי דְּקִירָא] אֲתַאי** – שאם היתה מגיעה מאותו מקום, **עָקוּלֵי** – מערבולות הנהר, **וּפְשׁוּרֵי** – מי הפשרת השלגים, **הֲוָה מַטְבְּעֵי לָהּ** – היו מטביעים את החבית, ולפיכך יש לתלות שהגיעה מן העיר הסמוכה שרוב דייריה ישראלים הם. **וּמַר** [–שמואל] **סָבַר,** שיתכן לומר שהגיעה מאותו מחוז מרוחק, שעל ידי **חֲרִיפָא דְּנַהֲרָא נָקֵט וַאֲתַאי** – שנפלה מתחילה באמצע הנהר, במקום שבו זורמים המים בחוזקה, ומרוצת המים לא הניחה לחבית לנטות ימין ושמאל, אלא הביאתה עד למקום זה, ולפיכך יש לאסור את החבית.

הגמרא מביאה מעשה הנוגע לדיני 'רוב וקרוב': **הַהוּא חַצְבָא דְּחַמְרָא** – מעשה היה בכד של יין, **דְּאִישְׁתַּכַּח בְּפַרְדֵּיסָא דְּעָרְלָה** – שנמצא בכרם של ערלה, **שַׁרְיָא רַבִינָא** – התירו רבינא בשתיה, ולא חשש שהיין נגנב מן הכרם של ערלה שנמצא בתוכו. מבררת הגמרא: **לֵימָא** – לכאורה יש לומר, שהטעם שהתיר רבינא את היין, **מִשּׁוּם דְּסָבַר לָהּ לִדְרַבִּי חֲנִינָא** שיש לילך אחר הרוב ולא אחר הקרוב, ולפיכך יש להתיר את היין, שהרי רוב היינות שבעולם אינם משל ערלה.

דוחה הגמרא: שאין להוכיח כן מדבריו, אלא יתכן שסובר שיש לילך אחר הקרוב, ומכל מקום אינו חושש שיין זה הגיע מן הכרם של ערלה הקרוב אליו, **דְּשַׁאנִי הָתָם** – שונה הדבר שם, **דְּאִי מִינְּנִיב מִינָּהּ אַצְנוּעֵי בְּגַוֵּיהּ לָא מַצְנְעִי** – שאם היה היין נגנב מאותו הכרם, לא היה הגנב מצניעו בתוכו. ולפיכך יש לתלות שהגיע מכרם אחר שאינו של ערלה. ומוסיפה הגמרא: **וְהָנֵי מִילֵּי חַמְרָא** – דין זה לא נאמר אלא באופן שנמצא יין בתוך הכרם, **אֲבָל עֲינְבֵי מַצְנְעֵי** – אבל אם נמצאו ענבים בכרם יש לחוש שמא נגנבו מן הכרם והצניעם הגנב בתוכו, ולפיכך אסורים הם כדין ערלה.

מעשה נוסף: **הַנָּהוּ זִיקֵי דְּחַמְרָא** – מעשה היה בנודות של יין, **דְּאִשְׁתַּכְּחָן בֵּי קוּפָּאֵי** – שנמצאו בין הגפנים בכרם של ישראל, **שָׁרְיָנְהוּ רָבָא** – התירם רבא בשתיה.

מבררת הגמרא: **לֵימָא** – לכאורה יש לומר, **דְּלָא סָבַר לָהּ לִדְרַבִּי חֲנִינָא** – שרבא אינו סובר כרבי חנינא שיש לילך אחר הרוב, שאם כן היה צריך לאסור את היין, שהרי רוב היין שבעולם של נכרים הוא, אלא סובר שיש לילך אחר הקרוב, ובמקום זה מצויים ישראלים יותר מנכרים. דוחה הגמרא: לעולם יתכן שמודה הוא לדברי רבי חנינא שיש לילך אחר הרוב, ומכל מקום התיר את היין, משום **דְּשַׁאנִי הָתָם** – שונה הדבר שם, **דְּרוּבָּא**

רש"י

בשביל של כרמים — דעל ידי כרמים נדדה חוץ לחמשים. ומיהו, בתר רובא דעלמא ליכא למיזל, דכל המדדה וחזי לקיניה כשמחזיר ראשו — מדדה, אי לא — לא מדדה. והאי, אי מעלמא אתא — לא מצי חזי לקיניה, דכרמים מפסיקין לפניו. **אף אנן נמי תנינא** — כרבי חנינא, דרוב וקרוב הלך אחר הרוב. **נמצא בפרוזדור** — נמצא דם לאשה בין כותלי רחם מבחוץ, הקרוי בית החיצון. **ספיקו טמא** — ספק זה טומאה ודאית, מדקתני שחזקתו מן המקור. ומה ספיקא יש כאן? רישא דמתניתין במסכת נדה: משל משלו באשה; החדר והפרוזדור והעלייה. דם החדר טמא, והוא המקור. ומפרש בגמרא: החדר מבפנים בעובי גופה לצד אחוריה, והפרוזדור מבחוץ לצד פניה, והעלייה בנויה על גבי שניהם, ודם העלייה טהור, ולול פתוח מעלייה לפרוזדור. וקתני: נמצא בפרוזדור — חזקתו מן המקור זב, ויצא אל החוץ, הואיל ורוב דמים מצויים בו. ולא אמר מן העלייה נטף דרך הלול, ואף על גב דעלייה קרוב לפרוזדור, שעל גבו. **רוב ומצוי** — דמיו רבים יותר משל עלייה, ועוד שהן תדירין לזוב משם, ודמי העלייה אין תדירין לצאת — בהא ליכא מאן דפליג על רבי חנינא. **חייבין עליו על ביאת מקדש** — דלא מספקינן לה כמביא חולין לעזרה, דודאי דם נדה הוא. **ושורפין עליו תרומה** — ולא אמרינן ספק הוא, ותולין, לא אוכלין ולא שורפין. **שמע מינה** — מדאחזיק ליה בדם נדה ודאי, תלת. **איתא לדרבי זירא** — דאמר גבי תשע חנויות, בשילהי פרק קמא דכתובות: ובנמצא הלך אחר הרוב, ומותר. דאף על פי שדלתות מדינה נעולות, דליתא אלא חד רובא להכשירה — רוב העיר, שתשע חנויות שבה מוכרות בשר שחוטה, והאחת מוכרת נבילה. דאיכא מילתא דבעינן ביה תרתי רובי, כדאמרינן התם: כגון דלתות מדינות פתוחות, ורוב טבחים סביבות המדינה ישראל, דאיכא למיזל בתר תרי רובי להכשירה — רוב העיר ורוב הבאין מחוצה לה. **דהא אשה כדלתות המדינה נעולות** — כלומר, דליכא למימר בה תרתי רובי אלא חד רובא, שרוב דמים מן המקור, וקא אזלי בה בתר רובא להביא קרבן לעזרה, ולשרוף תרומה, דמידי דאסור לעשותו מספק הוא. **והא רבא הוא דאמר** — לעיל: רוב ומצוי ליכא למאן דאמר, ולא תסייעין לרבי חנינא מהא. והכא מסייע ליה מינה, דקאמר: שמע מינה תלת **חבית** — של יין. **מההיא דקרא** — שם מחוז הוא על נהר פרת, כדאמר בקדושין (עא,ב) לענין יוחסין, ובגיטין. ואין ישראל מצויין שם, והוא למעלה מפרת, ויכולה חבית לבוא משם אצלנו. **רב לית ליה דרבי חנינא** — ואזיל בתר קורבא, ושמואל אזל בתר רובא, דאית ליה לדרבי חנינא. **עקולי ופשורי הוו טבעי ליה** — הרבה מקומות יש משם ועד כאן, שהמים מתעקלין ומתגלגלין כגלגל במקום אחד, מחמת כיפי סלעים ארוכים הבאים אל תוך הנהר, והמים מכסין עליהם, והספינות מתגלגלות שם וטובעות. **ופשורי** — הפשרות שלגים הנקוים אצל הנהר, וקוו וקיימי. ואם תבא החבית שם — תעמוד, שאין הנהר מוליכה. **חריפותא דנהרא נקט ואתאי** — שמא מתחלה נפלה באמצעית הנהר, במקום חזקו, ומרוצת המים הביאתה, ולא הניחתה לנטות ימין ושמאל. **כפרדיסא דערלה** — בכרם של ערלה. **שרי רבינא** — ולא חש שמא מכרם זה גנב היין זה. **אי גניב מניה אצנועי בגויה לא מצנעי** — אין דרך גנבים להצניע היין במקום שגנבוהו משם, משום דמתיירא שמא ימצאהו דורך הענבים. **זיקי** – נודות. **כי קופאי** — טמונים בין גפנים שבכרם, והיא של ישראל. **לימא לא סבר לה לדרבי חנינא** — לילך אחר הרוב, אלא אחר הקרוב. וכאן ישראל מצויים יותר מנכרים, ולא אזלינן בתר רובא דעלמא.

דשפוכאי

לימא רבא לית ליה דרבי חנינא — פירוש: והא רבא אית ליה לעיל דרבי חנינא!

מרחיקין

בְּשְׁבִיל שֶׁל כְּרָמִים, דְּאִם אִיתָא דְּמַעֲלְמָא אָתֵי, כֵּיוָן דְּמִידַדֵּי לָא מָצֵי אָתֵי, דְּכָל דְּמִידַדֵּי וְהָדַר חָזֵי לֵיהּ לְקִינְיֵהּ - מִידַדֵּי, וְאִי לָא - לָא מִידַדֵּי. אָמַר אַבָּיֵי, אַף אֲנַן נַמִּי תְּנִינָא: דָּם שֶׁנִּמְצָא בְּפְרוֹזְדוֹר - סְפֵיקוֹ טָמֵא, שֶׁחֶזְקָתוֹ מִן הַמְּקוֹר; וְאַף עַל גַּב דְּאִיכָּא עֲלֵיָּה דְּמִקַּרְבָא! אָמַר לֵיהּ רָבָא: רוֹב וּמְצוּי קָא אָמְרַתְּ? רוֹב וּמְצוּי לֵיכָּא לְמַאן דְּאָמַר, דְּתָנֵי רַבִּי חִיָּיא: דָּם הַנִּמְצָא בַּפְּרוֹזְדוֹר - חַיָּיבִין עָלָיו עַל בִּיאַת מִקְדָּשׁ, וְשׂוֹרְפִין עָלָיו אֶת הַתְּרוּמָה. וְאָמַר רָבָא, שְׁמַע מִינָּהּ מִדְּרַבִּי חִיָּיא תְּלָת: שְׁמַע מִינָּהּ רוֹב וְקָרוֹב - הַלֵּךְ אַחַר הָרוֹב; וּשְׁמַע מִינָּהּ רוּבָּא דְּאוֹרַיְיתָא; וּשְׁמַע מִינָּהּ אִיתָא לְדַרְבִּי זֵירָא, דְּאָמַר רַבִּי זֵירָא: אַף עַל פִּי שֶׁדַּלְתּוֹת מְדִינָה נְעוּלוֹת. דְּהָא אִשָּׁה דְּכִי דַּלְתּוֹת מְדִינָה נְעוּלוֹת דָּמְיָא, וַאֲפִילּוּ הָכִי קָא אָזְלִינַן בָּתַר רוּבָּא. וְהָא רָבָא הוּא דְּקָאָמַר: רוֹב וּמְצוּי לֵיכָּא לְמַאן דְּאָמַר! - הָדַר בֵּיהּ רָבָא מֵהַהִיא. אִיתְּמַר: חָבִית שֶׁצָּפָה בְּנָהָר - אָמַר רַב: נִמְצֵאת כְּנֶגֶד עִיר שֶׁרוּבָּהּ יִשְׂרָאֵל - מוּתָּר, כְּנֶגֶד עִיר שֶׁרוּבָּהּ נָכְרִים - אֲסִירָא; וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אֲפִילּוּ נִמְצֵאת כְּנֶגֶד עִיר שֶׁרוּבָּהּ יִשְׂרָאֵל - אֲסִירָא, אֵימוּר מֵהַאי דְּקָרָא אָתַאי. לֵימָא, בִּדְרַבִּי חֲנִינָא קָא מִיפַּלְגִי, דְּמָר אִית לֵיהּ דְּרַבִּי חֲנִינָא, וּמָר לֵית לֵיהּ דְּרַבִּי חֲנִינָא? - לָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא אִית לְהוּ דְּרַבִּי חֲנִינָא, וְהָכָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי, דְּמָר סָבַר: אִם אִיתָא דְּמֵהַאי דְּקָרָא אָתַאי, עִקּוּלֵי וּפְשׁוּרֵי הַוָּה מַטְבְּעֵי לָהּ; וּמָר סָבַר: חֲרִיפָא דְּנַהֲרָא נְקַט וַאֲתַאי. הַהוּא חָצְבָא דְּחַמְרָא דְּאִישְׁתַּכַּח בְּפַרְדֵּיסָא דְּעָרְלָה, שַׁרְיָא רָבִינָא. לֵימָא, מִשּׁוּם דְּסָבַר לָהּ דְּרַבִּי חֲנִינָא? - שָׁאנֵי הָתָם, דְּאִי מִינְּגִיב מִינָּהּ - אַצְנוּעֵי בְּגַוֵּיהּ לָא מַצְנְעֵי. וְהָנֵי מִילֵּי חַמְרָא, אֲבָל עִינְּבֵי מַצְנְעֵי. הָנָהוּ זִיקֵי דְּחַמְרָא דְּאִשְׁתַּכַּחְן בֵּי קוֹפָאֵי, שָׁרְנְהוּ רָבָא. לֵימָא, לָא סָבַר לָהּ לְדַרְבִּי חֲנִינָא? - שָׁאנֵי הָתָם, דְּרוּבָּא

דשפוכאי

תוספות

דכל דמידדי אי הדר חזי לקיניה מידדי — לא היה צריך למאי דקאמר "אי הדר חזי לקיניה מידדי", כיון דשובכין דעלמא יותר מחמשים מן הכרמים — [אז] ליכא למיחש לרובא דעלמא, דכל המדדה אינו מדדה יותר מחמשים. אבל הנך שני שובכין, שהכרמים בתוך חמשים אמה שלהם — אתי שפיר, דקרוב לזה שלו אפילו נמצא חוץ לחמשים אמה, דלא נפק מתורת מדדה, דעל ידי כרמים מידדי יותר מחמשים. אלא איירי דאפילו אם יהו שובכין דעלמא בין הכרמים. ועוד: מדנקט שביל — משמע שאלו שני השובכין בתוך השביל, והניפול כמו כן נמצא בתוך השביל, דליכא למיחש שהן משובכין דעלמא אפילו אינם רחוקים כלל, כיון דלא מצי חזי לקיניה, אבל מאלו השובכין הוא, דאין דבר מפסיק בינו לבין השובך. **אמר** אביי אף אנן נמי תנינא דם הנמצא בפרוזדור טמא כו' — בנמצא בגג פרוזדור מן הלול ולפנים איירי, כדמוכח בפרק "כל הידי" (נדה יז,ב), וסוגיא דהתם מפרש במקומה. **ואף** על גב דאיכא עלייה דמקרבא — וקרוב דמוכח הוא, דקרוב לעלייה הוא, ומן החדר אינו יכול לבא אלא אם כן שחתה ביותר, כמו שפירש במסכת נדה (שם).

דתני רבי חייא — אי גרסינן "תני" — אתי שפיר, אבל אי גרסינן "דתני" — תימה: היכי מייתי מהכא דרוב ומצוי הוא? דלמא לאו משום דרוב ומצוי קאמר רבי חייא דשורפין עליו את התרומה, אלא משום דרוב וקרוב הלך אחר הרוב כרבי חנינא! ונראה לי: דאפילו גרסינן "דתני" — לא מדברי רבא הוא, אלא גמרא הוא דמייתי לה. דשפיר הוה מוכח אביי ממתניתין דנדה דרוב וקרוב הלך אחר הרוב. דאף על גב דקתני "ספיקו טמא" — על כרחך לאו ספיקא הוא, מדתני רבי חייא דחייבין עליו על ביאת מקדש ושורפין עליו תרומה. (הג"ה) ומורינו הרב רבי מאיר אומר: דרבא מייתי לה, דרוב ומצוי הוא, דאי אינו מצוי — אם כן מאי קא משמע לן רבי חנינא, כיון דשמעינן לה מדתני רבי חייא? אבל ממתניתין דנדה לא היה יכול להוכיח, דאפילו אם אינו רוב ומצוי — הוצרך רבי חנינא לאשמועינן דלא נימא "ספיקו טמא" הוה ספק ממש. ולמאי דהדר ביה רבא, וקאמר דלא הוי רוב ומצוי — איצטריך רבי חנינא לאשמועינן, דאי מדתני רבי חייא הוה אמינא דרוב ומצוי הוא, קא משמע לן רבי חנינא דלאו רוב ומצוי הוא (עד כאן הג"ה).

ושמע מינה איתא לדרבי זירא — נראה לרבינו יצחק בן אברהם: דאף על גב דטעמא דבעינן תרי רובי הוי משום דגזרינן רוב סיעה אטו רוב העיר, מכל מקום איצטריך ליה למימר גבי חנות דלא בעינן תרי רובי. דאף על גב דליכא למימר הכי — מכל מקום איכא למיגזר שמא יקח מן הקבוע, אי לאו דאיכא רובא דעלמא. וגבי אשה נמי, אי גזרינן בעלמא — הוה לן להחמיר שלא לשרוף מן הלול ולפנים אטו מן הלול ולחוץ. ונראה לו דהלכה כרבי חנינא. הג"ה (נוסח אחר: הכי גרסינן): ושמע מינה רובא דאורייתא — חשיב ליה רובא דליתיה קמן, דברובא דאיתיה קמן לא צריך למידק שמע מינה, דקרא כתיב "אחרי רבים להטות", כדפריך פרק קמא דחולין (יא,א) גבי הא דבעי: מנא לן הא דאמרינן זיל בתר רובא? ופריך: מנא לן — דכתיב "אחרי רבים להטות". **אימור** מהאי דקרא אתאי — ולאו דוקא נמצאת כנגד עיר שרובה ישראל אסר שמואל, אלא אפילו עיר שכולה ישראל איכא למיחש להכי. **לימא** משום דסבר לה כרבי חנינא — וליכא למימר דשריא משום דספק ערלה בחוצה לארץ מותרת, דהא אי לית ליה כרבי חנינא, אלא רוב וקרוב אזלינן בתר קרוב — אם כן הויא ודאי ערלה. **ואצנועי** בגויה — ואם תאמר: מכל מקום יהא אסור, דרובא דעלמא נכרים נינהו, והוי יין נסך! ויש לומר: דרוב גנבי ישראל, כדאמר בפרק בתרא דעבודה זרה (ע,א). **כי** קופאי — פירש בערוך: מקום, כדאמרינן (סוטה מו,ב): רב מרדכי אלויה לרב שימי בר אשי לבי קופאי, ובכהאי גוונא היה, דהוה קורבא דמוכח.

תוספות

מרחיקין את האילן [מן העיר] עשרים וחמש אמה — חוששים צריך להרחיק מן העיר עד אלף אמה, דאין עושין מגרש שדה.

מאי שנא מבור דקוצץ ונותן דמים אמר רב כהנא קידרא דבי שותפי ר' — תימה לרבינו שמשון בן אברהם: אם כן, כשהאילן קדם נמי, אמאי נותן דמים מהאי טעמא? ויש לומר: דכשהאילן קדם, כיון דסמך בהיתר — אין לחוש אם יתעצלו וישאר האילן עומד. אבל עוד קשה לו: דמאי שייך הכא קידרא דבי שותפי? והלא קוצץ תחלה קודם שיתנו דמים! ואומר רבינו יצחק, דהכי פירושו: דמשום קידרא דבי שותפי לא חיימא ולא קרירא — לא רצו לתקן שיתנו דמים. דאף על גב דקוצץ תחלה — פעמים שלא ישמע להם לקוץ תחלה אם לא ידע מי יתן לו הדמים, וכל אחד ואחד יתרשל ולא יקוץ כדי שלא ליתן דמים, כי בעל האילן ידרוש מעמו.

ולימא להו הבו לי ברישא והדר איקוץ — גבי בור לא שייך למיפרך הכי, דניחא, כיון שסמך באיסור — שיקוץ תחלה.

קשיא לאביי — תימה: מאי קשיא ליה? הא ברייתא איירי בגורן קבוע, ומתניתין בגורן שאינו קבוע! ויש לומר: דאביי גופיה הוה משני דמה טעם קאמר, אי לאו משום דקשיא ליה מה צריך לפרש טעמא כדי שלא יזיק. והשתא דבברייתא מפרש טעמא כדי שלא יזיק — מתניתין נמי איכא לפרושי הכי.

שעושה

דשפוכאי — שופכי יין מן החבית לנודות למכור לעוברי דרכים במדינה זאת, כדמסיים ואזיל. **ברבי** — דליכא למיחש לרובא דעלמא, למימר מעוברי דרכים נפול. **ואי איכא רבי בהדייהו** — אף הקטנים מותרין, דברבי לאו אורחייהו דעוברי דרכים, אלא כולהו מלוקח יין של מדינה זו נינהו, וישראל הן. וקטנים שאין דרך ללוקח יין להביאם, **אימור באורי הוה מנחי** — להשוות משא החמור, כשיש שתי נודות זה גדול מזה מעט ומכביד המשא לצד אחד — מניחין נוד קטן אצלו, להשוות המשא. **משנה** **מרחיקין את האילן מן העיר** — בגמרא מפרש: משום נויי העיר, לפי שנוי לעיר כשיש מרחב פנוי לפניה. **חרוב ושקמה** — עניפיהם רבים. **ואילן סרק** — גנאי הוא לעיר. **ונותן דמים** — מי שהעיר שלו. **גמרא** **ותיפוק ליה דאין עושין מגרש שדה** — משנה היא בפרק אחרון של ערכין (לג,ב). ומגרש אלף אמה הוא, וכל אלף אמה אסור לעשותו שדה. וקא סלקא דעתך — לא שדה לבן ולא שדה אילן. **לא צריכא לרבי אלעזר** — דפליג התם, ואמר: במה דברים אמורים — בערי הלוים אבל בערי ישראל כו'. **הכי גרסינן: ולרבנן דאמרי אין עושין הני מילי בזרעים אבל באילנות עושין** — בתוך אלף אמה. **והכא** — בתוך עשרים וחמש אמה משום נויי העיר אין עושין. **קרפף יותר מבית סאתים שהוקף לדירה** — סאתים הוא שיעור חצר המשכן, ונתנוהו חכמים שיעור לכל היקף שלא הוקף לדור בתוכו או להשתמש מן הבית לתוכו, כגון קרפף שבבקעה. אבל המוקף לדירה — אפילו בית עשרה כורין מטלטלין בו. וקאמר הכא: יתר מבית סאתים שהוקף לדירה, הוא מותר לטלטל בכולו. **נזרע רובו** — בטלו הזרעים שם דירה ממנו, והרי הוא כגינה שאין חֻקפה לדירה, הואיל ויתר מבית סאתים הוא — אין מטלטלין בו עוד. **אבל ניטע רובו** — באילנות — אין האילנות מבטלין תורת דירתו ממנו, והרי הוא כחצר שלפני הבתים שהקיפוה לדירה, ומותר. **מאי שנא בור** — דבעינן נמי הרחקה, וקתני נמי אם הבור קדמה — קוצץ ונותן בעל הבור דמי האילן לבעל האילן. **לא חמימא ולא קרירא** — שזה סומך על זה. אף כאן, דמי האילן מי יתנם? אם באת להטילם על בני העיר — כל אחד אומר: ממני לא יתחילו. ונמצא האילן עומד, והעיר מגונה, ואין זו תפארת ארץ ישראל. **ומאי קושיא** — מבור לעיר, דאיצטריך לשנויי הכי? **דלמא שאני היזק דרבים מהזיקא דיחיד; לא חייבו חכמים לקוץ אילנו בשביל בור היחיד בלא דמים, אבל בשביל היזק רבים חייבוהו לקוץ**

רש"י

דשפוכאי — שופכי יין מן החבית לנודות למכור לעוברי דרכים במדינה זאת, כדמסיים ואזיל. **ברבי** — דליכא למיחש לרובא דעלמא, למימר מעוברי דרכים נפול. **ואי איכא רבי בהדייהו** — אף הקטנים מותרין, דברבי לאו אורחייהו דעוברי דרכים, אלא כולהו מלוקח יין של מדינה זו נינהו, וישראל הן. וקטנים שאין דרך ללוקח יין להביאם, **אימור באורי הוה מנחי** — להשוות משא החמור, כשיש שתי נודות זה גדול מזה מעט ומכביד המשא לצד אחד — מניחין נוד קטן אצלו, להשוות המשא. **משנה** **מרחיקין את האילן מן העיר** — בגמרא מפרש: משום נויי העיר, לפי שנוי לעיר כשיש מרחב פנוי לפניה. **חרוב ושקמה** — עניפיהם רבים. **ואילן סרק** — גנאי הוא לעיר. **ונותן דמים** — מי שהעיר שלו. **גמרא** **ותיפוק ליה דאין עושין מגרש שדה** — משנה היא בפרק אחרון של ערכין (לג,ב). ומגרש אלף אמה הוא, וכל אלף אמה אסור לעשותו שדה. וקא סלקא דעתך — לא שדה לבן ולא שדה אילן. **לא צריכא לרבי אלעזר** — דפליג התם, ואמר: במה דברים אמורים — בערי הלוים אבל בערי ישראל כו'. **הכי גרסינן: ולרבנן דאמרי אין עושין הני מילי בזרעים אבל באילנות עושין** — בתוך אלף אמה. **והכא** — בתוך עשרים וחמש אמה משום נויי העיר אין עושין. **קרפף יותר מבית סאתים שהוקף לדירה** — סאתים הוא שיעור חצר המשכן, ונתנוהו חכמים שיעור לכל היקף שלא הוקף לדור בתוכו או להשתמש מן הבית לתוכו, כגון קרפף שבבקעה. אבל המוקף לדירה — אפילו בית עשרה כורין מטלטלין בו. וקאמר הכא: יתר מבית סאתים שהוקף לדירה, הוא מותר לטלטל בכולו. **נזרע רובו** — בטלו הזרעים שם דירה ממנו, והרי הוא כגינה שאין חֻקפה לדירה, הואיל ויתר מבית סאתים הוא — אין מטלטלין בו עוד. **אבל ניטע רובו** — באילנות — אין האילנות מבטלין תורת דירתו ממנו, והרי הוא כחצר שלפני הבתים שהקיפוה לדירה, ומותר. **מאי שנא בור** — דבעינן נמי הרחקה, וקתני נמי אם הבור קדמה — קוצץ ונותן בעל הבור דמי האילן לבעל האילן. **לא חמימא ולא קרירא** — שזה סומך על זה. אף כאן, דמי האילן מי יתנם? אם באת להטילם על בני העיר — כל אחד אומר: ממני לא יתחילו. ונמצא האילן עומד, והעיר מגונה, ואין זו תפארת ארץ ישראל. **ומאי קושיא** — מבור לעיר, דאיצטריך לשנויי הכי? **דלמא שאני היזק דרבים מהזיקא דיחיד; לא חייבו חכמים לקוץ אילנו בשביל בור היחיד בלא דמים, אבל בשביל היזק רבים חייבוהו לקוץ**

דְּשִׁפּוּכָאֵי יִשְׂרָאֵל נִינְהוּ. וְהָנֵי מִילֵי בְּרַבְרְבֵי, אֲבָל זוּטְרֵי - אֵימוּר: מֵעוֹבְרֵי דְּרָכִים נְפוּל. וְאִי אִיכָּא רַבְרְבֵי בַּהֲדֵיהוּ - אֵימוּר: בְּאַבַּרְוָרֵי הָוָה מַנְחִי. **מִשְׁנָה** מַרְחִיקִין אֶת הָאִילָן מִן הָעִיר עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אַמָּה, וּבֶחָרוּב וּבַשִּׁקְמָה - חֲמִשִּׁים אַמָּה. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: כָּל אִילָן סָרָק - חֲמִשִּׁים אַמָּה. וְאִם הָעִיר קָדְמָה - קוֹצֵץ וְאֵינוֹ נוֹתֵן דָּמִים, וְאִם אִילָן קָדַם - קוֹצֵץ וְנוֹתֵן דָּמִים, סָפֵק זֶה קָדַם וְסָפֵק זֶה קָדַם - קוֹצֵץ וְאֵינוֹ נוֹתֵן דָּמִים. **גְּמָרָא** מַאי טַעְמָא? אָמַר עוּלָּא: מִשּׁוּם נוֹיֵי הָעִיר. - וְתֵיפוֹק לֵיהּ דְּאֵין עוֹשִׂין שָׂדֶה מִגְּרָשׁ וְלֹא מִגְּרָשׁ שָׂדֶה! - לָא צְרִיכָא, לְרַבִּי אֶלְעָזָר דְּאָמַר: עוֹשִׂין שָׂדֶה מִגְּרָשׁ וּמִגְּרָשׁ שָׂדֶה, הָכָא מִשּׁוּם נוֹיֵי הָעִיר לָא עָבְדִינַן. וּלְרַבָּנַן נַמִּי, דְּאָמְרִי: אֵין עוֹשִׂין שָׂדֶה מִגְּרָשׁ וְלֹא מִגְּרָשׁ שָׂדֶה, הָנֵי מִילֵי זְרָעִים, אֲבָל אִילָנוֹת עָבְדִינַן, וְהָכָא מִשּׁוּם נוֹיֵי הָעִיר לָא. וּמְנָא תֵּימְרָא דְּשָׁאנֵי בֵּין זְרָעִין לְאִילָנוֹת? דְּתַנְיָא: קַרְפַּף יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם שֶׁהוּקַּף לְדִירָה, נִזְרַע רוּבּוֹ - הֲרֵי הוּא כְּגִינָּה וְאָסוּר, נִיטַּע רוּבּוֹ - הֲרֵי הוּא כְּחָצֵר וּמוּתָּר. "וְאִם הָעִיר קָדְמָה - קוֹצֵץ וְאֵינוֹ נוֹתֵן דָּמִים" וכו'. מַאי שְׁנָא גַּבֵּי בּוֹר דְּקָתָנֵי: קוֹצֵץ וְנוֹתֵן דָּמִים, וּמַאי שְׁנָא הָכָא דְּקָתָנֵי: קוֹצֵץ וְאֵינוֹ נוֹתֵן דָּמִים? אָמַר רַב כָּהֲנָא: קִידְרָא דְּבֵי שׁוּתְּפֵי לָא חַמִּימָא וְלָא קְרִירָא. וּמַאי קוּשְׁיָא? דִּלְמָא שָׁאנֵי הֲזֵיקָא דְּרַבִּים מֵהֲזֵיקָא דְּיָחִיד! אֶלָּא אִי אִיתְּמַר דְּרַב כָּהֲנָא - אַסֵּיפָא אִיתְּמַר: אִם הָאִילָן קָדַם - קוֹצֵץ וְנוֹתֵן דָּמִים. וְלֵימָא לְהוּ: הָבוּ לִי בְּרִישָׁא דְּמֵי וַהֲדַר אֵיקוֹץ! אָמַר רַב כָּהֲנָא: קִידְרָא דְּבֵי שׁוּתְּפֵי לָא חַמִּימָא וְלָא קְרִירָא. "סָפֵק זֶה קָדַם וְסָפֵק זֶה קָדַם - קוֹצֵץ וְאֵינוֹ נוֹתֵן דָּמִים". מַאי שְׁנָא מִבּוֹר דְּאָמְרַתְּ: לֹא יָקוּץ? הָתָם דְּוַדַּאי לָאו לְמִיקַּץ קָאֵי - סְפֵיקוֹ נַמִּי לָא אָמְרִינַן לֵיהּ קוֹץ, הָכָא דְּוַדַּאי לְמִיקַּץ קָאֵי - סְפֵיקוֹ נַמִּי אָמְרִינַן לֵיהּ קוֹץ, וְאִי מִשּׁוּם דְּמֵי - אָמְרִינַן לֵיהּ: אֵייתֵי רְאִיָּה וּשְׁקוֹל. **מִשְׁנָה** מַרְחִיקִין אֶת גּוֹרֶן קָבוּעַ מִן הָעִיר חֲמִשִּׁים אַמָּה. לֹא יַעֲשֶׂה אָדָם גּוֹרֶן קָבוּעַ בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ - אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה לְכָל רוּחַ, וּמַרְחִיק מִנְּטִיעוֹתָיו שֶׁל חֲבֵירוֹ וּמִגִּירוֹ בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יַזִּיק. **גְּמָרָא** מַאי שְׁנָא רֵישָׁא וּמַאי שְׁנָא סֵיפָא? אָמַר אַבָּיֵי: סֵיפָא אַתָּאן לְגוֹרֶן שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ. הֵיכִי דָּמֵי גּוֹרֶן שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ? אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא: כָּל שֶׁאֵינוֹ זוֹרֶה בְּרֵחַת. רַב אַשִׁי אָמַר: מַה טַּעַם קָאָמַר, מַאי טַעְמָא מַרְחִיקִין גּוֹרֶן קָבוּעַ מִן הָעִיר חֲמִשִּׁים אַמָּה? כְּדֵי שֶׁלֹּא יַזִּיק. מֵיתִיבֵי: מַרְחִיקִין גּוֹרֶן קָבוּעַ מִן הָעִיר חֲמִשִּׁים אַמָּה; וּכְשֵׁם שֶׁמַּרְחִיקִין מִן הָעִיר חֲמִשִּׁים אַמָּה, כָּךְ מַרְחִיקִין מְדִלּוּעָיו וּמִקְּשׁוּאָיו וּמִנְּטִיעוֹתָיו וּמִגִּירוֹ שֶׁל חֲבֵירוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַזִּיק; בִּשְׁלָמָא לְרַב אַשִׁי נִיחָא, אֶלָּא לְאַבָּיֵי קַשְׁיָא! קַשְׁיָא. בִּשְׁלָמָא מִמַּקְשׁוּאָיו וּמִדְּלוּעָיו, דְּאֲזֵיל אֲבָקָא וְאָתֵי בְּלִיבֵּיהּ וּמְצַוֵּי לֵיהּ, אֶלָּא מִגִּירוֹ אַמַּאי? אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר זַבְדָּא, וְאִיתֵּימָא רַבִּי אַבָּא בַּר זוּטְרָא: מִפְּנֵי

שעושה

לא חמימא כו' — אם באת להמתין עד מתן מעות — יעמוד זה לאורך ימים. בני העיר סומכין זה על זה, ובעל האילן רוצה בכך. לפיכך יקוץ, ואחרי כן יגבה מעותיו מהן בבית דין. **התם** — גבי בור, דודאי של אילן, אם ודאי קדם — לאו למיקץ קאי, כדקתני: אם האילן קדם לא יקוץ — ספיקו נמי לא אמר ליה קוץ, שעל הנזק להביא ראיה. **הכא דודאי** — נמי למיקץ קאי, אלא שנוטל דמים, כדקתני: אם האילן קדם קוצץ ונותן דמים — ספיקו נמי אמר ליה: קוץ ממה נפשך על כרחך. וכשבא לגבות דמים אמר ליה: אייתי ראיה דאת קדמת ושקל. **משנה** גורן קבוע — בגמרא מפרש מאי קביעותא. **חמשים אמה** — מפני המוץ המזיק את בני העיר כשהוא זורה, וגם הזרעים הוא מייבש. **ומגירו של חבירו** — ובגמרא מפרש מאי היזק דמוץ לגיר. גיר היא חרישה שחורשין בימי הקיץ, ואין זורעין בו עד ימות החורף, כדי שימותו שרשי הקוצים והעשבים, כדכתיב: "גירו לכם גיר ואל תזרעו אל קוצים" (ירמיהו ד). **כבדי שלא יזיק** — האי שיעורא משמע בציר מחמשים אמה. ובגמרא פריך: מאי שנא מרישא, דאמרת: אלא אם כן יש לו חמשים אמה לכל רוחו? **גמרא** **שאינו זורה ברחת** — שאין הכרי גדול, ואין צריך לזורות ברחת, אלא הרוח מנשבת בכרי והמוץ נדף מאליו. רחת פל"ה בלעז, כשהכרי גדול צריך להגביה התבואה ברחת, וזורק כלפי מעלה, והרוח מנשבת ודוחפת המוץ למרחוק. **רב אשי אמר** — שיעורא דסיפא כרישא, ומה טעם קאמר. **מקשואיו ומדלועיו** — נטיעה שהקשואין והדלועין גדילין בה. **בשלמא לרב אשי ניחא** — דקתני בכולהו חמשים אמה. **אלא לאביי קשיא קשיא** — [והכי] גרסינן.

שעושה

דִּשְׁפוּכָאֵי יִשְׂרָאֵל נִינְהוּ – שרוב שופכי היין מן החביות לנודות במדינה זו ישראלים הם, ולפיכך אף אם הולכים אחר הרוב מותר היין בשתיה.

מוסיפה הגמרא: **וְהָנֵי מִילֵּי בְּרַבְרְבֵי** – דין זה לא נאמר אלא באופן שנמצאו בכרם נודות גדולים, שאין לתלות שהגיעו ממדינה אחרת על ידי עוברי דרכים, מאחר שאין דרך עוברי דרכים לשאת עמם נודות גדולים. **אֲבָל זוּטְרֵי** – אם נמצאו נודות קטנים, אסורים הם, אף שרוב שופכי היין במדינה זו ישראל הם, **דְּאֵימוּר מֵעוֹבְרֵי דְּרָכִים נָפוּל** – שהרי יתכן שנפלו מעוברי דרכים שהביאום ממדינה אחרת, ורוב היין שבמדינות אחרות של גויים הוא. **וְאִי אִיכָּא רַבְרְבֵי בַּהֲדֵיהוּ** – אמנם אם נמצאו נודות קטנים יחד עם נודות גדולים, יש להתיר אף את הקטנים, שמאחר ואין דרך עוברי דרכים לשאת נודות גדולים, יש לתלות שהיין נקנה במדינה זו מיד שופכי היין הישראלים, והטעם שקנו אף נודות קטנים שאין דרך הקונים בכך, משום **דְּאֵימוּר בְּאַבְרוּרֵי חָוָה מַנְחֵי** – שמא נטלום כדי להשוות את המשא המוטל משני צידי החמור, כדי שלא יכביד צד אחד על החמור יותר ממשנהו.

משנה

במשנה זו יבואר שאסור ליטע אילנות בסמוך לעיר, מפני שאין זה נאה לעיר, וחילוק הדינים בזה בין אם האילן קדם לעיר לבין אם העיר קדמה לאילן.

מַרְחִיקִין אֶת הָאִילָּן מִן קצה הָעִיר עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אַמָּה. דהיינו, אין אדם רשאי ליטע אילן סמוך לגבול העיר, מאחר שגוי הוא לעיר שיהא לפניה מרחב הפנוי מאילנות. **וּבְאילן של חָרוּב וּבְאילן של שִׁקְמָה** שענפיהם מרובים משאר אילנות, יש להרחיקם מן העיר **חֲמִשִּׁים אַמָּה. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, כָּל אִילָּן סָרָק** יש להרחיק מן העיר **חֲמִשִּׁים אַמָּה,** מאחר שגנאי הוא לעיר שיהא אילן סרק סמוך אליה.

עתה מבארת המשנה את הדין באופן שכבר נטע את האילן: **(וְ)אִם** בניית **הָעִיר קָדְמָה** לנטיעת האילן, דהיינו, שנטע אדם אילן סמוך לעיר שלא כדין, אזי **קוֹצִין** אחד מבני העיר את האילן, **וְאֵינוֹ נוֹתֵן דָּמִים** לבעליו. **וְאִם הָאִילָּן קָדַם** לעיר, **קוֹצִין** אחד מבני העיר את האילן, שאף שנטע בעל האילן כדין, מכל מקום עתה יש בזה גנאי לעיר ויש לקוצצו, **וְנוֹתֵן** כל אחד מבני העיר **דָּמִים** לבעל האילן.

סָפֵק זֶה קָדַם וְסָפֵק זֶה קָדַם – וכשיש ספק אם האילן קדם לעיר או להיפך, הדין הוא **שקוֹצִין** אחד מבני העיר את האילן **וְאֵינוֹ נוֹתֵן דָּמִים.**

גמרא

מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** – מהו הטעם שמרחיקין את האילן מן העיר. **אָמַר עוּלָּא, מִשּׁוּם נוֹיֵי הָעִיר** – דנאה הדבר לעיר שיהא מרחב פתוח לפניה.

מקשה הגמרא: מדוע הוצרכה המשנה לאסור נטיעת אילן בעשרים וחמש אמה הסמוכים לעיר, **וְתֵיפּוֹק לֵיהּ** – הרי ניתן להוציא דין זה מן המבואר במשנה במסכת ערכין (לג:), **דְּאֵין עוֹשִׂין שָׂדֶה מִגְרָשׁ וְלֹא מִגְרָשׁ שָׂדֶה.** דהיינו, נתפרש בכתוב (במדבר לה ד־ה) שיש להותיר אלף אמה בסמוך לעיר לצורך מגרש, שהוא שטח הפנוי מזריעה או בנין ועומד לנוי העיר, ולאחריו יש להותיר שטח נוסף לצורך שדות וכרמים. ונתבאר שם במשנה, שאין רשאי אדם לזרוע את המגרש ולהופכו לשדה, שהרי מחריב את נוי העיר. וכמו כן אין אדם רשאי להפוך את השדה למגרש ריק, משום יישוב ארץ ישראל. ואם כן, הרי יש לאסור ליטע אילנות בכל אלף אמה הסמוכים לעיר, ולא רק בעשרים וחמש אמות.

על קושיא זו מתרצת הגמרא בשני אופנים: האופן האחד, **לֹא צְרִיכָא** – לא הוצרכה המשנה לומר דין זה אלא **לְרִבִּי אֶלְעָזָר דְּאָמַר** (ערכין שם) שדין זה שאין עושים מגרש שדה נאמר רק לגבי ערי הלוים, אבל בערי ישראל **עוֹשִׂין שָׂדֶה מִגְרָשׁ וּמִגְרָשׁ שָׂדֶה,** ועל כן הוצרכה המשנה לומר שמכל מקום **הָכָא** – בעשרים וחמש אמה הסמוכים לעיר, מודה רבי אליעזר **שמִּשּׁוּם נוֹיֵי הָעִיר לֹא עָבְרִינַן** – אין עושים שדה, אלא יש להשאיר מרחב פנוי לפני העיר.

ובאופן שני מתרצת הגמרא: **וּלְרַבָּנַן נַמִּי** – אף לדעת חכמים (שם), **דְּאָמְרֵי אֵין עוֹשִׂין שָׂדֶה מִגְרָשׁ וְלֹא מִגְרָשׁ שָׂדֶה,** מכל מקום הוצרכה המשנה לאסור נטיעת אילן בסמוך לעיר, משום **דְּהָנֵי מִילֵּי** – דין זה שאין עושים מגרש שדה, נאמר רק לגבי זריעת **זְרָעִים** בסמוך לעיר, שבזה יש לאסור לדעת חכמים בכל אלף אמה הסמוכים לעיר, משום שעושה את המגרש שדה, **אֲבָל** נטיעת **אִילָנוֹת עַבְדִּינַן** בסמוך לעיר, שאין בזה משום עשיית מגרש שדה, **וְעל כן** הוצרכה המשנה להשמיענו, **דְּהָכָא** – בעשרים וחמש אמה הסמוכים לעיר, **מִשּׁוּם נוֹיֵי הָעִיר לֹא** – יש לאסור אף נטיעת אילנות שאין זה נוי לעיר.

הגמרא מביאה הוכחה ליסוד זה שיש לחלק בין זרעים לאילנות: **וּמְנָא תֵּימְרָא דְּשַׁאנֵי בֵּין זְרָעִין לְאִילָנוֹת** – ומנין יש לומר שיש חילוק לענין זה בין זרעים לאילנות. **דְּתַנְיָא** – יש להוכיח כן מדברי הברייתא, העוסקת בדיני טלטול בשבת, וכך שנינו בה, **קַרְפַּף** [–מקום המוקף מחיצות] ששיעור שטחו הוא **יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם** [–מקום הראוי לזרוע בו שתי סאים], **שֶׁהוּקַּף** במחיצות לְצורך **דִּירָה,** ולפיכך מותר היה לטלטל בכולו אפילו גדול הוא ביותר, ולאחר מכן **נִזְרַע רוּבּוֹ** של הקרפף בזרעים, **הֲרֵי הוּא כְּגִינָה וְאָסוּר** לטלטל בתוכו אלא בארבע אמות, שהרי אין דרך אדם לזרוע בתוך חצירו, ונמצא שבטל ממנו שם 'דירה' ונעשה 'גינה', וגינה שהיא גדולה מבית סאתים אין לטלטל בה אלא בארבע אמות. אבל אם **נִיטַּע רוּבּוֹ** באילנות, **הֲרֵי הוּא כְּחָצֵר וּמוּתָּר** לטלטל בו, שמאחר ודרך אדם לנטוע אילנות בתוך חצירו לא בטל ממנו שם דירה.

ויש להוכיח משם שמקום הזרוע בזרעים יש עליו שם 'גינה' או 'שדה', ולפיכך יש לאסור לזרוע את המגרש הסמוך לעיר בשיעור אלף אמה, לדעת חכמים הסוברים שאין עושים מגרש שדה. אבל מקום הנטוע באילנות אין שם 'שדה' עליו, ולפיכך אין לאסור ליטע אילנות באלף אמה הסמוכים לעיר, אלא רק בעשרים וחמש אמה הראשונים משום נוי העיר.

שנינו במשנה: **וְאִם** בניית **הָעִיר קָדְמָה** לנטיעת האילן, **קוֹצִין** את האילן **וְאֵינוֹ נוֹתֵן דָּמִים** לבעליו **וְכוּ'.**

שואלת הגמרא: **מַאי שְׁנָא** – מדוע שונה הדין **גַּבֵּי** אילן הסמוך **לבוֹר** ומזיקו, **דְּקָתָנֵי** – ששנינו במשנה להלן (כה:) שאם קדמה חפירת הבור לנטיעת האילן, **קוֹצִין** בעל הבור את האילן **וְנוֹתֵן דָּמִים** לבעליו, אף שנטע באיסור, **וּמַאי שְׁנָא הָכָא** לגבי אילן הסמוך לעיר, **דְּקָתָנֵי** במשנתינו שאם קדמה העיר לאילן **קוֹצִין** את האילן **וְאֵינוֹ נוֹתֵן דָּמִים** לבעליו.

משיבה הגמרא: **אָמַר רַב כַּהֲנָא, קִירְדָּא דְּבֵי שׁוּתְּפֵי לֹא חֲמִימָא וְלֹא קְרִירָא** – קדירת השותפים אינה לא חמה ולא קרה. ומשל הוא, שכשם שקדירת השותפים לעולם פושרת היא, מאחר שכל אחד מהם סומך על חבירו שיטפל בה, כך לענין קציצת האילן, אם יהא מוטל על בני העיר לשלם את דמי האילן, ישתמט כל אחד מהם מן התשלום, ונמצא שישאר האילן במקומו ויהא גנאי לעיר, ולפיכך תיקנו חכמים שאם קדמה העיר לאילן לא יטול בעל האילן את דמי אילנו, ומעתה יקצצוהו בני העיר בלא חשש.

שבה הגמרא ושואלת: **וּמַאי קוּשְׁיָא** – כיצד ניתן לדמות בור לעיר ולהקשות מזה על זה, עד שהוצרכנו לתרץ משום קדירת השותפים, **דִּלְמָא שַׁאנֵי הֵיזִקָא דְּרַבִּים מֵהֵיזִקָא דְּיָחִיד** – הרי יתכן לחלק בין היזק הרבים להיזק היחיד, שלגבי בור שאין האילן מזיק אלא אדם יחיד לא תיקנו חכמים לקוצצו בלא ליטול דמים, אך לגבי אילן הסמוך לעיר ומזיק את הרבים, תיקנו חכמים לקוצצו בלא שיטול בעליו דמים.

ומדחמת קושיא זו חוזרת בה הגמרא מדבריה, וסוברת שאכן טעם הדבר שבאילן הסמוך לעיר קוצץ ואינו נותן דמים הוא משום שמזיק את הרבים, ודברי רב כהנא על קדירת השותפים בענין אחר נאמרו: **אֶלָּא אִי אִיתְּמַר דְּרַב כַּהֲנָא אַסִּיפָא אִיתְּמַר** – אלא בהכרח שדברי רב כהנא נאמרו על הסיפא של המשנה, שבה שנינו ש**אִם הָאִילָּן קָדַם** לעיר, **קוֹצִין** את האילן **וְנוֹתֵן דָּמִים** לבעליו. ועל כך יש להקשות, מדוע קוצצים תחילה ורק אחר כך נותנים דמים, **וְלֵימָא לְהוּ** – הרי יכול בעל האילן לומר לבני העיר, **הָבוּ לִי בְּרִישָׁא דְּמֵי וְהָדַר אֵיקוּץ** – תנו לי תחילה את דמי האילן, ורק לאחר מכן אקצצנו. ולתרץ זאת **אָמַר רַב כַּהֲנָא, קִירְדָּא דְּבֵי שׁוּתְּפֵי לֹא חֲמִימָא וְלֹא קְרִירָא** – קדירת השותפים אינה לא חמה ולא קרה, ואם יצטרכו בני העיר ליתן תחילה את הדמים לא יקצץ האילן לעולם, ועל כן תיקנו חכמים שתחילה יקצוץ את האילן, ורק לאחר מכן יתבע מהם בעל האילן את דמיו.

שנינו במשנה, **סָפֵק זֶה קָדַם וְסָפֵק זֶה קָדַם קוֹצִין וְאֵינוֹ נוֹתֵן דָּמִים.**

שואלת הגמרא: **מַאי שְׁנָא** מאילן הסמוך **לבוֹר, דְּאָמְרַת לֹא יָקוּץ** – שנתבאר במשנה להלן (כה:) שכאשר יש ספק אם קדמה נטיעת האילן לחפירת הבור או לא, אין בעל האילן צריך לקצוץ את אילנו, אף אם מזיקים

המשך בעמוד פה

שֶׁעוֹשֶׂה אוֹתוֹ גָּלָל – האבק העולה מן הגורן מזבל את הקרקע יותר מדי, וגורם לייבש את הזרעים הנזרעים בה.

משנה

משנה זו ממשיכה לעסוק בדיני הרחקת נזיקין, ומפרטת כמה ענייני היזק שיש להרחיקם מן העיר, או מן ממונו של חבירו. **מַרְחִיקִין אֶת הַנְּבֵלוֹת, וְאֶת** בית **הַקְּבָרוֹת, וְאֶת הַבּוֹרְסְקִי** [–מקום עיבוד העורות] **מִן** קצה **הָעִיר חֲמִשִּׁים אַמָּה,** מאחר שדברים אלו גורמים לריח רע המזיק את בני העיר.

המשנה מביאה מחלוקת באיזה צד של העיר מותר לעשות בורסקי: דעת תנא קמא היא, **שאֵין עוֹשִׂין בּוֹרְסְקִי אֶלָּא לְמִזְרַח הָעִיר,** מאחר שהרוח המזרחית היא חמה ומנשבת בנחת, ולפיכך אין היא מביאה את הריח לתוך העיר, אך בשאר צידי העיר אסור לעשות אפילו אם מרחיק חמשים אמה.

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, לְכָל רוּחַ הוּא עוֹשֶׂה – רשאי אדם לעשות בורסקי בכל צדדי העיר, **חוּץ מִמַּעֲרָבָהּ** של העיר. **וּמַרְחִיק** את הבורסקי **חֲמִשִּׁים אַמָּה** מן העיר.

וּמַרְחִיקִין אֶת הַמִּשְׁרָה [–מים ששורים בהם פשתן, וריחם רע ביותר], **מִן** גינת **הַיָּרָק,** שאם זרע אדם ירקות בגינתו אסור לשכנו לסמוך לשם את מקום שריית הפשתן, מאחר שמזיק הוא לירק. **וְכֵן** מרחיקים **אֶת** מקום גידול **הַכְּרִישִׁין** [–כרתי] **מִן** מקום גידול **הַבְּצָלִים,** מאחר שמזיקים הם אותם, **וְכֵן** יש להרחיק **אֶת** מקום גידול **הַחַרְדָּל מִן** כוורות **הַדְּבוֹרִים,** מפני שהדבורים אוכלות את החרדל, ונעשה להן מר בפיהן, וחוזרות ואוכלות את הדבש שלהן. **וְרַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר** בְּסמיכת **הַחַרְדָּל** לכוורות הדבורים.

גמרא

הגמרא מסתפקת בהבנת דברי רבי עקיבא: **אִיבַּעְיָא לְהוּ** – נסתפקו בני הישיבה, **רַבִּי עֲקִיבָא הֵיכִי קָאָמַר** – מה היתה כוונתו לומר, האם כוונתו **שלְכָל רוּחַ הוּא עוֹשֶׂה וְסוֹמֵךְ** – שבכל צדדי העיר ניתן לסמוך בורסקי בלא להרחיק כלל, **חוּץ מִמַּעֲרָבָהּ דְּמַרְחִיק חֲמִשִּׁים אַמָּה וְעוֹשֶׂה** – חוץ מצד מערב שאין לעשות בו בורסקי עד שירחיק חמשים אמה מן העיר. **אוֹ דִּלְמָא** – או שמא **לְכָל רוּחַ** מרוחות העיר **הוּא עוֹשֶׂה** בורסקי **וּמַרְחִיק חֲמִשִּׁים אַמָּה, חוּץ מִמַּעֲרָבָהּ דְּאֵינוֹ עוֹשֶׂה כְּלָל,** אפילו אם ירחיק הרבה.

הגמרא פושטת ספק זה מדברי הברייתא: **תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, לְכָל רוּחַ** מרוחות העיר **הוּא עוֹשֶׂה** בורסקי **וּמַרְחִיק חֲמִשִּׁים אַמָּה** מן העיר, **חוּץ מִמַּעֲרָבָהּ** של העיר **דְּאֵינוֹ עוֹשֶׂה** שם בורסקי **כָּל עִיקָּר, מִפְּנֵי שֶׁהִיא תְּדִירָא** – מצויה. ומוכח מדברי הברייתא, שבכל הצדדים מצריך רבי עקיבא הרחקת חמשים אמה, ואילו בצד מערב אוסר הוא לעשות לעולם, אף אם מרחיק הרבה.

הגמרא מבררת את כוונת דברי רבי עקיבא 'מפני שהיא תדירא': **אָמַר לֵיהּ לְרַב נַחְמָן, מַאי** כוונת רבי עקיבא שרוח מערבית **תְּדִירָא. אִילֵּימָא תְּדִירָא בְּרוּחוֹת** – אם נאמר שכוונתו שבצד מערב יש רוחות באופן תדיר, דהיינו שרוח מערבית מנשבת יותר משאר רוחות, ולפיכך אין לעשות שם בורסקי מאחר שהרוח תביא את הריח לעיר, **וְהָא אָמַר רַב חָנָן בַּר אַבָּא אָמַר רַב, אַרְבַּע רוּחוֹת** מארבעה צידי העולם **מְנַשְּׁבוֹת בְּכָל יוֹם, וְרוּחַ צְפוֹנִית** מנשבת **עִם כּוּלָּן** – עם כל אחת מהרוחות, בנוסף למה שמנשבת בפני עצמה, **שֶׁאִילְמָלֵא כֵּן** – שאם לא היתה מנשבת עם כל אחת מן הרוחות, **אֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּים אֲפִילּוּ שָׁעָה אַחַת** מחמת חוזקן של הרוחות. **וְרוּחַ דְּרוֹמִית** היא הרוח הקָשָׁה מִכּוּלָּן, **וְאִילְמָלֵא כֵּן נַיְ** [–מלאך בדמות נץ] **שֶׁמַּעֲמִידָהּ** בכנפיו, היתה **מַחֲרֶבֶת אֶת** כל **הָעוֹלָם,** שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לט כו) 'הֲמִבִינְתְּךָ יַאֲבֶר נֵץ יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו לְתֵימָן', דהיינו, שהמלאך הדומה לנץ פורש את כנפיו לצד דרום [–תימן], כדי לעצור את הרוח הנושבת שם. ומוכח, שרוח צפונית היא התדירה מכל הרוחות.

אֶלָּא בהכרח צריך לומר, **דְּמַאי** כוונת רבי עקיבא שרוח מערבית **תְּדִירָא, שֶׁתְּדִירָא** היא **בְּ**השראת **הַשְּׁכִינָה,** המצויה בה יותר משאר צדדי העולם, ולפיכך הוא אוסר לעשות שם בורסקי.

הגמרא מביאה ראיה שהשראת השכינה מצויה יותר בצד מערב: **דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, בּוֹאוּ וְנַחֲזִיק טוֹבָה לַאֲבוֹתֵינוּ** אנשי כנסת הגדולה, **שֶׁהוֹדִיעוּ** אותנו, על ידי המקרא שאמרו, היכן הוא **הַמָּקוֹם** הראוי לפנות אליו בשעת **הַתְּפִלָּה. דִּכְתִיב** (נחמיה ט ו) 'וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים'. ויש ללמוד מכך, שצבא השמים הלא המה השמש והירח העומדים בצד מזרח, משתחוים כלפי השכינה שהיא בצד מערב, שאין דרך העבד להשתחוות בסמוך ממש לאדונו, אלא בריחוק מקום מעט.

מַתְקִיף לָהּ [–הקשה על כך] **רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב,** כיצד ניתן להוכיח מכאן ששכינה במערב, **וְדִלְמָא** השכינה היא במזרח, ואף על פי כן השמש והירח משתחוים לה בסמוך למקום מעמדם, ודומים הם **כְּעֵבֶד שֶׁנּוֹטֵל פְּרָס** [–מתנה] **וְחוֹזֵר לַאֲחוֹרָיו** כשפניו פונות לעבר האדון, **וּמִשְׁתַּחֲוֶה** בהליכתו לאחור, ונמצא שמתחיל להשתחוות בסמוך למקום מעמד אדונו, ומתרחק ממנו לאיטו, ואף בשמש וירח יתכן לומר כן, שמתחילים להשתחוות לשכינה שבמזרח, ומתקדמים לאחוריהם לעבר מערב. **קָשְׁיָא** – אכן קשה הדבר.

הגמרא מביאה דעה החולקת על כך שעיקר השראת השכינה היא במערב: **וְרַבִּי אוֹשַׁעְיָא סָבַר** שהשראת **הַשְּׁכִינָה בְּכָל מָקוֹם** היא, ואין צד המיוחד יותר מחבירו. **דְּאָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, מַאי דִּכְתִיב** – מה היא כוונת הכתוב (שם) 'אַתָּה הוּא ה' לְבַדֶּךָ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְגוֹ', וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים', והיינו, שכוונת הכתוב הוא לשבח את הבורא בענין השליחות ששולח את צבא השמים, שהוא יחיד לבדו בענין זה, ומה הוא השבח בזה, **שֶׁשְּׁלוּחֶיךָ לֹא כְּשְׁלוּחֵי בָּשָׂר וָדָם** הם, **שֶׁשְּׁלוּחֵי בָשָׂר וָדָם, מִמָּקוֹם שֶׁמִּשְׁתַּלְּחִים לְשָׁם מַחֲזִירִים שְׁלִיחוּתָן,** שאם המשלח נמצא במקום אחד, ושולח את שליחו לעשות שליחות במקום אחר, אזי לאחר גמר השליחות מוטל על השליח לשוב למקומו של המשלח ולהודיעו שעשה את שליחותו. **אֲבָל שְׁלוּחֶיךָ** אינם צריכים לעשות כן, אלא **לַמָּקוֹם שֶׁמִּשְׁתַּלְּחִין מִשָּׁם מַחֲזִירִין שְׁלִיחוּתָן** – באותו מקום שביצעו את שליחותם שם הם מודיעים שעשו את השליחות, מאחר שהשכינה מצויה במקום זה כפי שהיתה מצויה במקום שממנו נשלחו לכאן. **שֶׁנֶּאֱמַר** (איוב לח לה) 'הַתְשַׁלַּח בְּרָקִים וְיֵלְכוּ וְיֹאמְרוּ לְךָ הִנֵּנוּ', ומדייקת הגמרא, 'בָּאוּ וְיֹאמְרוּ' **לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא** 'וְיֵלְכוּ וְיֹאמְרוּ', שאינם צריכים לשוב למקום שממנו נשלחו, אלא הולכים ואומרים במקום שליחותם. ודבר זה **מְלַמֵּד שֶׁהַשְּׁכִינָה בְּכָל מָקוֹם** היא שרויה.

וְאַף רַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר שהשראת **הַשְּׁכִינָה בְּכָל מָקוֹם** היא, **דְּתָנָא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, מִנַּיִן שֶׁשְּׁכִינָה בְּכָל מָקוֹם** היא, **שֶׁנֶּאֱמַר** (זכריה ב ז) 'הִנֵּה הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי יֹצֵא וּמַלְאָךְ אַחֵר יֹצֵא לִקְרָאתוֹ'. מדייקת הגמרא, 'יוצא אַחֵרִיו' **לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא** יוצא לִקְרָאתוֹ', דהיינו, שהמלאך הראשון בא מצד אחד, והשני בא מן הצד שכנגדו, ודבר זה **מְלַמֵּד שֶׁשְּׁכִינָה** שרויה **בְּכָל מָקוֹם.**

וְאַף רַב שֵׁשֶׁת סָבַר שִׁכִּינָה בְּכָל מָקוֹם היא, **דְּאָמַר לֵיהּ רַב שֵׁשֶׁת לְשַׁמָּעֵיהּ** [–למשמשו], בשעה שהיה מעמידו לתפילה, מאחר שרב ששת היה סגי נהור, **לְכָל רוּחָא אוֹקְמָן** – יכול עתה להעמידני להתפלל לכל הצדדים ואין חילוק בדבר, **לְבַר מִמִּזְרָח** – חוץ מצד מזרח שלא תעמידני לשם, **וְלָאו מִשּׁוּם דְּלֵית בֵּיהּ** השראת **הַשְּׁכִינָה,** שהרי שוכנת היא בכל הצדדים בשוה, **אֶלָּא מִשּׁוּם דְּמוֹרוּ בָּהּ מִינֵי** – כדי להוציא מלב עובדי עבודה זרה המורים להתפלל לצד מזרח.

הגמרא מביאה את דעת החולק בזה: **וְרַבִּי אַבָּהוּ אָמַר,** עיקר השראת **הַשְּׁכִינָה בַּמַּעֲרָב** היא, **דְּאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, מַאי אוֹרִיָּה** – מדוע נקרא צד מערב בלשון פרסי בשם 'אוריה', על שם שהוא **אֲוִיר יָה** – הצד שבו שרויה השכינה ביותר.

הגמרא מביאה מימרא המדמה את התורה לארבע הרוחות הנושבות מארבעה צידי העולם: **אָמַר רַב יְהוּדָה, מַאי דִּכְתִיב** (דברים לב ב) 'יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי', **זוֹ רוּחַ מַעֲרָבִית שֶׁבָּאָה מֵעֶרְפּוֹ** [–מאחוריו] **שֶׁל עוֹלָם.** 'תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי', **זוֹ רוּחַ צְפוֹנִית שֶׁמַּזֶּלֶת אֶת הַזָּהָב** – שהיא מחממת את העולם, ועל ידי כך בא רעב לעולם והזהב נעשה זול. **וְכֵן הוּא אוֹמֵר** (ישעיה מו ו) 'הַזָּהָב יָרִיקוּ מִכִּיס', שמצינו במקרא זה שנאמר בו לשון 'זול' לגבי זהב. עוד ממשיך הכתוב (דברים שם), 'כִּשְׂעִירִים עֲלֵי דֶשֶׁא', **זוֹ רוּחַ מִזְרָחִית שֶׁהִיא** חזקה ביותר **וּמַסְעֶרֶת אֶת כָּל הָעוֹלָם כְּשָׂעִיר** [–שד]. 'יִכְרְכִיבִים עֲלֵי עֵשֶׂב', **זוֹ רוּחַ דְּרוֹמִית שֶׁהִיא מַעֲלָה רְכִיבִים** [–טיפות מטר] **וּמְגַדֶּלֶת עֲשָׂבִים.**

וכוונת מימרא זו ללמדנו, שהתורה שבה עוסק פסוק זה נמשלה לארבע הרוחות, שכשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות, כך אי אפשר לו לעולם בלא תורה.

הגמרא מביאה מחלוקת תנאים בסדר מהלך השמש בעולם: **תַּנְיָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הָעוֹלָם**

רש"י

שעושה אותו גלל — מרבה לו זבל, ושורף את הזרעים שנזרעו בו. **משנה את הנבלות ואת הקברות כו'** — משום ריח רע. **אלא למזרח העיר** — שאין הרוח מזרחית קשה תדיר אלא אם כן באה לפורענות, אבל כדרכה היא חמה ומנשבת בנחת, דכתיב (יונה ד) "רוח קדים חרישית ותך השמש" וגו' — לפיכך אינה מביאה הרוח לעיר. **חוץ מן מערבה** — בגמרא מפרש טעמא. **גמרא וסומך** — אינו צריך להרחיק חמשים אמה. **שאינו עושה כלל** — ומרחיק חמשים אמה דקאמר רבי עקיבא — אשאר רוחות דרישא קאי. **תדירא ברוחות** — אותו צד תדיר ברוח, שרוח מערבית מנשבת תדיר משאר רוחות. **רוח צפונית מנשבת עם כל אחת** — מהרוחות, לפי שהיא רכה ומתוקה וצלולה, כדאמר ביבמות (עב,א), וממתקתן. **בן נץ** — מלאך העשוי בדמות נץ. **מעמידה** — בכנפיו. **תדירא בשכינה** — במערב היא שוכנת. **לאבותינו** — אנשי כנסת הגדולה, שאמרו מקרא זה בספר עזרא. **וצבא השמים** — השמש והירח העומדים במזרח. **לך משתחוים** — למערב. **ודלמא** — הם למזרח משתחוים וכי תימא אין דרך להשתחוות סמוך לרב — הם עושין כעבד שנטל פרס מרבו וחזר לאחוריו ומשתחוה כשהוא הולך לאחוריו, משנטל פרס מתרחק תמיד בהשתחויה. **פרס** – מתן. אתה הוא ה' לבדך — בתר "וצבא השמים" כתיב, ועל עסקי שליחות צבא השמים הוא משבח ואומר: אתה הוא לבדך במדה זו. **לשם מחזירין שליחותן** — כשבאין לומר עשינו שליחותך — צריכין לשוב אל מקום שהשולחם עומד שם. **למקום שמשתלחין** — פירוש: באותו מקום שנשתלחו שם — אף שם השכינה מצויה, ואומרים לו עשינו שליחותך. **והנה המלאך הדובר בי יוצא** — בנבואת זכריה, למוד את ירושלים כמה ארכה וגו', ומלאך אחר יוצא לסתור שליחותו של ראשון, שחזור בו המקום ולא יתן בה מדה, ואומר "פרזות תשב ירושלים". והרי שניהם מאת השכינה באים, ו"אחריו" לא נאמר, אלא "לקראתו" — זה בא מכאן וזה בא מכאן. **רב ששת** — מאור עינים הוה. **לכל רוחתא אוקמן** — העמידני להתפלל. **דמורו בה מיני** — תלמידי ישו מורים הוראה להתפלל במזרח. **אוריה** — אני שמעתי כך קורין למערב בלשון פרסי. ולי נראה שכך קורין למזרח בלשון לעז, והיינו דקאמר אויר יה, שהשכינה במערב ופניו למזרח, ונמצא המזרח אוירו. **יערוף כמטר לקחי** — משה רבינו דימה את התורה לארבע רוחות, כשם שאי אפשר בלא הם — כך אי אפשר לעולם בלא תורה. **מערפו של עולם** — אני שמעתי: מחזקו של עולם, על שם שהשכינה במערב, סבירא ליה. ואני אומר: מאחוריו של עולם — שהמערב קרוי אחור, שנאמר "הן קדם אהלך ואיננו ואחור ולא אביין" וגו' (איוב כג). **שמזלת את הזהב** — שמחממת ומביאה שרב, ורעבון בא, והזהב זל. **וכן הוא אומר** — דכתיב זילותא גבי זהב. **כשעיר** – שד.

לאכסדרה

תוספות

שעושה אותו גלל — אף על גב דגלל משביח הקרקע, כשהיא כולה גלל — מזיק. **אין** עושין בורסקי אלא למזרח העיר — משום דרוח מערבי שהוא קשה ירחיק ויוליך הריח מן העיר, כדאמרינן (ברכות מ,א): הישן למזרח גרנו — דמו בראשו, מפני שרוח מערבית מביא הקש בחוטמו. **מפני** שהיא תדירה — לא גרסינן "מאי טעמא", דמן הברייתא היא, דהכי איתא בתוספתא.

וצבא השמים לך משתחוים — ואם תאמר: בלילה נמי במזרח משתחוים! ויש לומר: דאין לנו ללמוד אלא ממה שאנו רואין. ואם תאמר: ואמאי לא נדע מקום תפלה מבית המקדש, שהיתה שם שכינה במערב? ויש לומר: דמשם אין ללמוד, דאף על גב דשכינה בכל מקום — אי אפשר להשים ארון וכפורת אלא בצד אחד. ורבינו יצחק בן אברהם אומר: דמשם אין ללמוד דשכינה במערב, דנהי דבית קדשי הקדשים היה במערב המקדש, מכל מקום הארון שהשכינה שם, כדכתיב (שמות כה) "ונועדתי לך שם" היה במזרח בית קדשי הקדשים. **לכל** רוחתא אוקמן — כל הני אמוראי לית להו הא דתניא בברכות (ל,א) שחייב אדם להתפלל נגד ירושלים, משום דכתיב "והתפללו אליך דרך ארצם". אלא סברי כרבי ישמעאל דאמר: בכל מקום שכינה. ומאן דאמר שכינה במערב — סבר כרבי עקיבא דאמר: מפני שהיא תדירה. ורבי חנינא דשמעתין, דאמר: כגון אתון דיתבון לצפונא דארעא דישראל אדרימו — סבר לה כברייתא דברכות.

אוריה — לשון שפירש הקונטרס, דאוריה מערב, נראה לרבינו תם ולר"ח עיקר.

רוח מערבית שבא מערפו של עולם — כדפירש בקונטרס: מאחורו של עולם, דמערב קרוי אחור, דכתיב "אחור וקדם צרתני", ודרשינן [בחגיגה] (יב,א) לענין מזרח ומערב. וכתיב נמי "ארם מקדם ופלשתים מאחור" (ישעיה ט). וקרי נמי דרום "ימין", ולצפון "שמאל", כדאמרינן בשמעתין. והיינו משום דשכינה במערב, ופני השכינה למזרח, לכך קרוי מערב אחור ומזרח קדם, ודרום ימין, וצפון שמאל. ולמאן דאמר שכינה בכל מקום — צריך לומר דהאי דקרי מזרח "קדם", ומערב "אחור", ודרום "ימין", וצפון "שמאל" — משום שכינה בבית המקדש שהיה במערב, ופני השכינה כלפי ישראל שהיו במזרח, ומשתחוים שם.

הגה"ה ורבינו יצחק בר יהודה פירש דכשעמד אדם הראשון כשנברא היו פניו למזרח. ואין נראה, שהיה ערפו כלפי השכינה למאן דאמר שכינה במערב. עד כאן הגה"ה.

רוח מזרחית שמסערת כל העולם כולו — והא דמשמע במתניתין שהיא נוחה מכל הרוחות — היינו כשהיא באה כדרכה. אבל כשבאה לפורענות — היא מסערת, כדפירש הקונטרס במתניתין.

וממזרים

שֶׁעוֹשֶׂה אוֹתוֹ גֹּלֶל. **מִשְׁנָה** מַרְחִיקִין אֶת הַנְּבֵלוֹת וְאֶת הַקְּבָרוֹת וְאֶת הַבּוּרְסְקִי מִן הָעִיר חֲמִשִּׁים אַמָּה. אֵין עוֹשִׂין בּוּרְסְקִי אֶלָּא לְמִזְרַח הָעִיר; רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: לְכָל רוּחַ הוּא עוֹשֶׂה, חוּץ מִמַּעֲרָבָהּ, וּמַרְחִיק חֲמִשִּׁים אַמָּה. וּמַרְחִיקִין אֶת הַמִּשְׂרָה מִן הַיָּרָק, וְאֶת הַכְּרִישִׁין מִן הַבְּצָלִים, וְאֶת הַחַרְדָּל מִן הַדְּבוֹרִים, וְרַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר בַּחַרְדָּל. **גְּמָרָא** אִיבַּעְיָא לְהוּ: רַבִּי עֲקִיבָא הֵיכִי קָאָמַר? לְכָל רוּחַ הוּא עוֹשֶׂה וְסוֹמֵךְ, חוּץ מִמַּעֲרָבָהּ דְּמַרְחִיק חֲמִשִּׁים אַמָּה וְעוֹשֶׂה. אוֹ דִּלְמָא: לְכָל רוּחַ הוּא עוֹשֶׂה וּמַרְחִיק חֲמִשִּׁים אַמָּה, חוּץ מִמַּעֲרָבָהּ דְּאֵינוֹ עוֹשֶׂה כְּלָל? תָּא שְׁמַע: דְּתַנְיָא, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: לְכָל רוּחַ הוּא עוֹשֶׂה וּמַרְחִיק חֲמִשִּׁים אַמָּה, חוּץ מִמַּעֲרָבָהּ דְּאֵינוֹ עוֹשֶׂה כָּל עִיקָּר, מִפְּנֵי שֶׁהִיא תְּדִירָא. אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן: מַאי תְּדִירָא? אִילִימָא תְּדִירָא בְּרוּחוֹת? וְהָא אָמַר רַב חָנָן בַּר אַבָּא אָמַר רַב: אַרְבַּע רוּחוֹת מְנַשְּׁבוֹת בְּכָל יוֹם, וְרוּחַ צְפוֹנִית עִם כּוּלָּן, שֶׁאִילְמָלֵא כֵּן - אֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּים אֲפִילּוּ שָׁעָה אַחַת. וְרוּחַ דְּרוֹמִית קָשָׁה מִכּוּלָּן, וְאִילְמָלֵא כֵּן נֵץ שֶׁמַּעֲמִידָהּ - מַחֲרֶבֶת אֶת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֲמִבִּינָתְךָ יַאֲבֶר נֵץ יִפְרֹשׂ כְּנָפָו לְתֵימָן"! אֶלָּא מַאי תְּדִירָא? תְּדִירָא בַּשְּׁכִינָה, דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: בּוֹאוּ וְנַחֲזִיק טוֹבָה לַאֲבוֹתֵינוּ שֶׁהוֹדִיעוּ מְקוֹם תְּפִלָּה, דִּכְתִיב: "וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים". מַתְקִיף לָהּ רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: וְדִלְמָא כְּעֶבֶד שֶׁנּוֹטֵל פְּרָס מֵרַבּוֹ, וְחוֹזֵר לַאֲחוֹרָיו וּמִשְׁתַּחֲוֶה! קַשְׁיָא. וְרַבִּי אוֹשַׁעְיָא סָבַר: שְׁכִינָה בְּכָל מָקוֹם, דְּאָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, מַאי דִּכְתִיב: "אַתָּה הוּא ה' לְבַדֶּךָ אַתָּ עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם" וגו'? שְׁלוּחֶיךָ לֹא כִּשְׁלוּחֵי בְּשָׂר וָדָם; שְׁלוּחֵי בָּשָׂר וָדָם - מִמָּקוֹם שֶׁמִּשְׁתַּלְּחִים לְשָׁם מַחֲזִירִים שְׁלִיחוּתָן, אֲבָל שְׁלוּחֶיךָ - לְמָקוֹם שֶׁמִּשְׁתַּלְּחִין מִשָּׁם מַחֲזִירִין שְׁלִיחוּתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַתְשַׁלַּח בָּרָקִים וְיֵלְכוּ וְיֹאמְרוּ לְךָ הִנֵּנוּ"; "בָּוֹאוּ וְיֹאמְרוּ" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא: "וְיֵלְכוּ וְיֹאמְרוּ", מְלַמֵּד שֶׁהַשְּׁכִינָה בְּכָל מָקוֹם. וְאַף רַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר: שְׁכִינָה בְּכָל מָקוֹם, דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: מִנַּיִן שֶׁשְּׁכִינָה בְּכָל מָקוֹם? שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי יֹצֵא וּמַלְאָךְ אַחֵר יֹצֵא לִקְרָאתוֹ"; "אַחֲרָיו" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא: "לִקְרָאתוֹ", מְלַמֵּד שֶׁשְּׁכִינָה בְּכָל מָקוֹם. וְאַף רַב שֵׁשֶׁת סָבַר: שְׁכִינָה בְּכָל מָקוֹם, דַּאֲמַר לֵיהּ רַב שֵׁשֶׁת לְשַׁמָּעֵיהּ: לְכָל רוּחָתָא אוֹקְמָן לְבַר מִמִּזְרָח, וְלָאו מִשּׁוּם דְּלֵית בֵּיהּ שְׁכִינָה, אֶלָּא מִשּׁוּם דְּמוֹרוּ בָּהּ מִינֵי. וְרַבִּי אַבָּהוּ אָמַר: שְׁכִינָה בַּמַּעֲרָב, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: מַאי אוֹרִיָּה? אֲוִיר יָהּ. אָמַר רַב יְהוּדָה: מַאי דִּכְתִיב "יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי"? זוֹ רוּחַ מַעֲרָבִית שֶׁבָּאָה מֵעֶרְפּוֹ שֶׁל עוֹלָם; "תִּזֹּל כַּטַּל אִמְרָתִי" - זוֹ רוּחַ צְפוֹנִית שֶׁמַּזֶּלֶת אֶת הַזָּהָב, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "הַזְּלִים זָהָב מִכִּיס"; "כִּשְׂעִירִים עֲלֵי דֶשֶׁא" - זוֹ רוּחַ מִזְרָחִית שֶׁמַּסְעֶרֶת אֶת כָּל הָעוֹלָם כְּשָׂעִיר; "וְכִרְבִיבִים עֲלֵי עֵשֶׂב" - זוֹ רוּחַ דְּרוֹמִית שֶׁהִיא מַעֲלָה רְבִיבִים וּמְגַדֶּלֶת עֲשָׂבִים. תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: עוֹלָם

לאכסדרה

לְאַכְסַדְרָה הוּא דּוֹמֶה, וְרוּחַ צְפוֹנִית אֵינָהּ מְסוּבֶּבֶת, וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעָה חַמָּה אֵצֶל קֶרֶן מַעֲרָבִית צְפוֹנִית - נִכְפֶּפֶת וְעוֹלָה לְמַעְלָה מִן הָרָקִיעַ; וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: עוֹלָם לְקוּבָּה הוּא דּוֹמֶה, וְרוּחַ צְפוֹנִית מְסוּבֶּבֶת, וְכֵיוָן שֶׁחַמָּה מַגַּעַת לְקֶרֶן מַעֲרָבִית צְפוֹנִית - מַקֶּפֶת וְחוֹזֶרֶת אֲחוֹרֵי כִּיפָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹלֵךְ אֶל דָּרוֹם וְסוֹבֵב אֶל צָפוֹן" וגו', "הוֹלֵךְ אֶל דָּרוֹם" - בַּיּוֹם, "וְסוֹבֵב אֶל צָפוֹן" - בַּלַּיְלָה, "סוֹבֵב סֹבֵב הוֹלֵךְ הָרוּחַ וְעַל סְבִיבֹתָיו שָׁב הָרוּחַ" - אֵלּוּ פְּנֵי מִזְרָח וּפְנֵי מַעֲרָב, שֶׁפְּעָמִים מְסַבַּבְתָּן וּפְעָמִים מְהַלַּכְתָּן. הוּא הָיָה אוֹמֵר, אֲתָאן לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר: "מִן הַחֶדֶר תָּבֹא סוּפָה" - זוֹ רוּחַ דְּרוֹמִית, "וּמִמְּזָרִים קָרָה" - זוֹ רוּחַ צְפוֹנִית, "מִנִּשְׁמַת אֵל יִתֶּן קָרַח" - זוֹ רוּחַ מַעֲרָבִית, "וְרֹחַב מַיִם בְּמוּצָק" - זוֹ רוּחַ מִזְרָחִית. וְהָאָמַר מָר: רוּחַ דְּרוֹמִית מַעֲלָה רְבִיבִים וּמְגַדֶּלֶת עֲשָׂבִים! - לָא קַשְׁיָא: הָא דְּאָתְיָא מִטְרָא בְּנִיחוּתָא, הָא בְּשְׁפִיכוּתָא. אֲמַר רַב חִסְדָּא, מַאי דִּכְתִיב: "מִצָּפוֹן זָהָב יֶאֱתֶה" - זוֹ רוּחַ צְפוֹנִית שֶׁמַּזֶּלֶת אֶת הַזָּהָב, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "הַזָּלִים זָהָב מִכִּיס". אָמַר רַפְרָם בַּר פַּפָּא אָמַר רַב חִסְדָּא: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ - לֹא הוּגְשְׁמָה רוּחַ דְּרוֹמִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּגְזֹר עַל יָמִין וְרָעֵב וַיֹּאכַל עַל שְׂמֹאול וְלֹא שָׂבֵעוּ", וּכְתִיב: "צָפוֹן וְיָמִין אַתָּה בְרָאתָם". וְאָמַר רַפְרָם בַּר פַּפָּא אָמַר רַב חִסְדָּא: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ - אֵין הַגְּשָׁמִים יוֹרְדִין מֵאוֹצָר טוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: "יִפְתַּח ה' לְךָ אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב", בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם וְיִשְׂרָאֵל שְׁרוּיִין עַל אַדְמָתָם - גְּשָׁמִים יוֹרְדִין מֵאוֹצָר טוֹב, בִּזְמַן שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל שְׁרוּיִין עַל אַדְמָתָם - אֵין גְּשָׁמִים יוֹרְדִין מֵאוֹצָר טוֹב. אָמַר רַבִּי יִצְחָק: הָרוֹצֶה שֶׁיַּחְכִּים - יַדְרִים, וְשֶׁיַּעֲשִׁיר - יַצְפִּין, וְסִימָנֵיךְ: שֻׁלְחָן בַּצָּפוֹן וּמְנוֹרָה בַּדָּרוֹם; וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר: לְעוֹלָם יַדְרִים, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁמִּתְחַכֵּם מִתְעַשֵּׁר, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאולָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד". - וְהָא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר: שְׁכִינָה בַּמַּעֲרָב! - דִּמְצַדֵּד אַצְדּוּדֵי. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי חֲנִינָא לְרַב אַשִׁי: כְּגוֹן אַתּוּן דְּיָתְבִיתוּ בִּצְפוֹנָהּ דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - אַדְרִימוּ אַדְרוּמֵי. וּמְנָא לָן דְּבָבֶל לִצְפוֹנָהּ דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קַיְימָא? דִּכְתִיב "מִצָּפוֹן תִּפָּתַח הָרָעָה עַל כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ". "מַרְחִיקִין אֶת הַמִּשְׁרָה מִן הַיָּרָק" וכו'. תָּנָא: רַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר בַּחַרְדָּל, שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר לוֹ: עַד שֶׁאַתָּה אוֹמֵר לִי הַרְחֵק חַרְדָּלְךָ מִן דְּבוֹרַיי, הַרְחֵק דְּבוֹרְךָ מִן חַרְדָּלַיי, שֶׁבָּאוֹת וְאוֹכְלוֹת לִגְלוּגֵי חַרְדָּלַי. **משנה** מַרְחִיקִין אֶת הָאִילָן מִן הַבּוֹר עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אַמָּה, וּבֶחָרוּב וּבַשִּׁקְמָה - חֲמִשִּׁים אַמָּה, בֵּין מִלְמַעְלָה בֵּין מִן הַצַּד. אִם הַבּוֹר קָדְמָה - קוֹצֵץ וְנוֹתֵן דָּמִים, וְאִם אִילָן קָדַם - לֹא יָקוֹץ. סָפֵק זֶה קָדַם וְסָפֵק זֶה קָדַם - לֹא יָקוֹץ; רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף עַל פִּי שֶׁהַבּוֹר קוֹדֶמֶת לָאִילָן - לֹא יָקוֹץ, שֶׁזֶּה חוֹפֵר בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְזֶה נוֹטֵעַ בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ. **גמרא** תָּנָא: בֵּין שֶׁהַבּוֹר לְמַטָּה וְאִילָן לְמַעְלָה, בֵּין שֶׁהַבּוֹר לְמַעְלָה וְאִילָן לְמַטָּה. בִּשְׁלָמָא בּוֹר לְמַטָּה וְאִילָן לְמַעְלָה - קָא אָזְלִין שָׁרָשִׁין מַזְּקִי לָהּ לַבּוֹר, אֶלָּא בּוֹר לְמַעְלָה וְאִילָן לְמַטָּה - אַמַּאי? אָמַר רַבִּי חַגָּא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי: מִפְּנֵי שֶׁמַּחֲלִידִין אֶת הַקַּרְקַע וּמַלְקִין קַרְקָעִיתָהּ שֶׁל בּוֹר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף עַל פִּי שֶׁהַבּוֹר קוֹדֶמֶת לָאִילָן - לֹא יָקוֹץ, שֶׁזֶּה חוֹפֵר בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְזֶה נוֹטֵעַ בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי. אָמַר רַב אַשִׁי, כִּי הֲוָאן בֵּי רַב כָּהֲנָא הֲוָה אָמְרִינַן: מוֹדֵי רַבִּי יוֹסֵי בְּגִירֵי דִּידֵיהּ. פָּאפֵּי יוֹנָאָה עָנִי וְהֶעֱשִׁיר הֲוָה, בָּנָה אַפַּדְנָא, הֲווּ הָנָךְ עָצוֹרֵי בְּשִׁיבָבוּתֵיהּ, דְּכִי הֲווּ דָּיְיקִי שׁוּמְשְׁמֵי הֲוָה נַיְידָא אַפַּדְנֵיהּ; אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב אַשִׁי, אֲמַר לֵיהּ, כִּי הֲוָאן בֵּי רַב כָּהֲנָא הֲוָה אָמְרִינַן: מוֹדֵי רַבִּי יוֹסֵי בְּגִירֵי דִּילֵיהּ. וְכַמָּה?

כדנייד

רש"י

לאכסדרה — שאין לה דופן רביעית. **אינה מסובבת** — במחיצה. **למעלה מן הרקיע** — ומהלכת את רוח צפון בגגו של רקיע. **לקובה** — אהל שכולו מוקף. **לקרן מערבית צפונית** — בלילה, שהחמה לעולם מהלכת רוח צפונית בלילה, ומן המערב היא פונה לצפון. שכך הילוכה: מן המזרח לדרום, מן הדרום למערב, וממערב לצפון. **ומחזרת אחורי כיפה** — דרך חלון. **הולך אל דרום** — היקף היום קרוי הילוך, שהוא בתוך החלל. ואת היקף הלילה קרוי סיבוב, שהוא מקיף בחוץ. וביום לעולם מהלכת בדרום, אפילו ביום קצר אינו מהלך פחות מרוח דרומית. **וסובב אל צפון בלילה** — אף בלילה קצרה של תקופת תמוז אינו סובב פחות מרוח צפונית. **פעמים מהלכתן** — ביום ארוך של תקופת תמוז, שהיא יוצאה בקרן צפונית מזרחית ושוקעת בקרן מערבית צפונית. **פעמים סובבתן** — ביום קצר, שהיא יוצאה בקרן מזרחית דרומית ושוקעת בקרן מערבית דרומית, ומהלכת בלילה שלש רוחות. **אתאן לרבי אליעזר** — שאמר לאכסדרה דומה. **וממזורים קרה זו רוח צפונית** — שהדופן מוזרת ופרוצה. **והאמרת רוח דרומית מעלה רביבים** — וכאן אתה אומר רוח מזרחית מביאה מים **הא דאתיא מטרא בניחותא** — בא מן הדרום, וכי אתיא בשפיכותא — בא מן המזרח, כדכתיב "מים במוצק". **לא הוגשמה רוח דרומית** — שהיתה רגילה להביא רביבים טובים. **וכתיב צפון וימין** — אלמא ימין הוא דרום, וכתיב ביה רעב. **את אוצרו הטוב** — וסיפא "לתת מטר ארצך". **ידרים** — בתפלתו, יחזיר פניו לדרום. **וסימניך** — שלא תחליף. **דמצדדי אצדודי** — מעט לצד דרום. אדרימו — שתהיו פונים לצד ירושלים, משום דכתיב "והתפללו אליך דרך ארצם" וגו' (מלכים א ח). **עד שאתה אומר לי** — שאני מזיק, ועלי להרחיק את עצמי, אני אומר לך שאתה מזיק. **לגלוגי חרדליי** – פרחי חרדליי. **משנה חרוב ושקמה** — שרשיהם מרובים. **בין מלמעלה** — שאחד מהן מלמעלן בגובה שיפוע הר, והשני בשפולו. **בין מן הצד** — בקרקע שוה. **ונותן דמים** — דכיון דברשות נטע, שאינו מזיק עד זמן גדול — לא חייבוהו חכמים לקוץ בלא דמים, בשביל הזיקא דיחיד. **גמרא שמחלידין** — לשון חלדה דהלכות שחיטה (חולין לב,א), שמהלכת מתחת לקרקעית הבור. **הלכה כרבי יוסי** — שעל הניזק להרחיק את עצמו. **בגירי דיליה** — היכא דמטי ליה הזיקא מתוך ידיו של מזיק, כההיא דאמרינן ב"הבית והעלייה" (בבא מציעא קיז,א): הנהו בי תרי חד דייר עילאי וחד דייר תתאי, איפחית מעזיבה, וכל אימת דמשי ידיה נפלי עליה דתתאי. דכשנופלין מידו ממש על התחתון — קרי ליה גירי דיליה, וכי פסקי והדר נפלי — לא קרי ליה גירי דיליה. **פאפי יונאה** — כך שמו, על שם מקומו. **עצורי** — עוצרי שומשמין לעשות שמן. **בגירי דיליה** — והכא נמי מידיהם הוא בא לו, שמכח מכותיהם הוא מרעיד. **וכמה** — תנוד אפדנא, דבעי ארחוקי.

כדנייד

תוספות

וממזרים פירוש: רוח צפונית שכותל שלה מושלך, כלומר שאינה מסובבת לרבי אליעזר. **וכתיב** צפון וימין וכו' — ד"ויגזור על ימין" איכא למימר דבימין ושמאל של אדם מיירי (הג"ה. ועוד נראה: שמא מקרא קמא אין להוכיח שבדרום ימין, ולא נאמר איפכא. עד כאן הג"ה). **תנא** בין שהבור למעלה ואילן למטה כו' — איצטריך לאיתויי הך, אף על גב דבמתניתין נמי תנן "בין מלמעלן בין מלמטן" מכל מקום, דאי ממתניתין הוה אמינא דאחרוב ושקמה קאי, דעלה קאי, קא משמע לן ברייתא בכל אילן. (הגה"ה. ולספרים דלא גרסינן במתניתין "בין מלמטן" אתי שפיר, דאי ממתניתין הוה אמינא: "בין מלמעלן" — אאילן קאי ולא אבור, משום דלא תקשי: אלא בור מלמעלה ואילן מלמטה אמאי? כדפריך אברייתא. עד כאן הגה"ה).

עני ועשיר הוה — רבותא נקט, שהיה עני, ולא איבעי לאסוקי אדעתייהו שיבנה האפדנא — אפילו הכי הוזקקו להרחיק, משום דהוו גירי דידהו. אף על גב דסמך בהיתר אין צריך להרחיק אפילו בגירי דיליה, כדתניא (בבא בתרא כ,ב): אם היה רפת בקר קודמת לאוצר — מותר, והוא הדין חנות של נחתומים וצבעין, ואין חילוק בין דירה לשאר, לפי המסקנא — אומר רבינו תם: דהכא היינו טעמא, משום דלא קביעא תשמישייהו כל כך כי הנך דלעיל. (הג"ה. ועוד: דהכא משום דבאיסור סמך, דכל מרא דמחי — מרפי לארעא. עד כאן הג"ה).

אפומא

לְאַכְסַדְרָה [–מקום המוקף בשלש מחיצות] **הוּא דּוֹמֶה,** שאין הוא מוקף אלא מצד מזרח ומערב ודרום, וְרוּחַ [–צד] **צְפוֹנִית אֵינָהּ מְסוּבֶּבֶת** במחיצה, **וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעָה חַמָּה** בסוף היום **אֵצֶל קֶרֶן** [–פינה] **מַעֲרָבִית צְפוֹנִית,** שוב אינה יכולה להמשיך במהלכה, מאחר שאין שם מחיצה, אלא היא **נִכְפֶּפֶת וְעוֹלָה לְמַעְלָה מִן הָרָקִיעַ,** ומשלימה את הילוך צד צפון בלילה מעל הרקיע, ובאותה שעה שוררת חשיכה בעולם, ובבוקר היא שבה להאיר מתחת הרקיע בקרן מזרחית צפונית.

וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, הָעוֹלָם לְקוּבָּה [–אהל המוקף מחיצה מכל צדדיו] **הוּא דּוֹמֶה,** ואף **רוּחַ צְפוֹנִית מְסוּבֶּבֶת** היא במחיצה, וְמכל מקום אין אורה ניכר בלילה, שמ**כֵּיוָן שֶׁחַמָּה מַגַּעַת** בשעת שקיעתה **לְקֶרֶן מַעֲרָבִית צְפוֹנִית,** הרי היא **מַקֶּפֶת וְחוֹזֶרֶת אֲחוֹרֵי כִּיפָּה.** דהיינו, נכנסת היא בחלון הנמצא בצד צפון, וממשיכה את מהלך צד צפון מחוץ לכיפת העולם, ובאותה שעה חשיכה שוררת בעולם, וחוזרת ובוקעת בבוקר בצד מזרח דרך חלון, ושבה להאיר לעולם.

ומביא רבי יהושע ראיה לשיטתו מן המקרא המתאר את מהלך השמש בבריאה: **שֶׁנֶּאֱמַר** (קהלת א ו) 'הוֹלֵךְ אֶל דָּרוֹם וְסוֹבֵב אֶל צָפוֹן וְגוֹ', סוֹבֵב סֹבֵב הוֹלֵךְ הָרוּחַ וְעַל סְבִיבֹתָיו שָׁב הָרוּחַ'. ומפרש רבי יהושע את דברי המקרא. 'הוֹלֵךְ אֶל דָּרוֹם', היינו מהלך השמש **בַּיּוֹם,** שאף בימי החורף הקצרים מהלכת החמה ביום את צד דרום. 'וְסוֹבֵב אֶל צָפוֹן' היינו מהלך השמש **בַּלַּיְלָה** [הנקרא בשם 'סובב' על שם שהוא מחוץ לכיפת העולם], שאף בלילות הקיץ הקצרים סובבת החמה בלילה את צד צפון. **'סוֹבֵב סוֹבֵב הוֹלֵךְ הָרוּחַ וְעַל סְבִיבֹתָיו שָׁב הָרוּחַ', אֵלּוּ פְּנֵי** [–צד] **מִזְרָח וּפְנֵי** [–צד] **מַעֲרָב,** שֶ**פְּעָמִים** החמה **מְסַבֶּבְתָּן** בלילה, והיינו בחורף שהימים קצרים והלילות ארוכים, והחמה זורחת בקרן דרומית מזרחית, ומהלכת ביום רק את צד דרום, ושוקעת בקרן מערבית דרומית, ומסבבת בלילה את הצדדים מערב וצפון ומזרח. **וּפְעָמִים מְהַלַּכְתָּן** ביום, היינו בקיץ שהימים ארוכים והלילות קצרים, והחמה זורחת בקרן מזרחית צפונית, ומהלכת ביום את הצדדים מזרח ודרום ומערב, עד ששוקעת בקרן מערבית צפונית, ואינה מסבבת בלילה אלא את צד צפון בלבד.

ויש להוכיח מכאן שרוח צפונית של העולם מוקפת אף היא במחיצה ככל שאר הרוחות, שהרי נקט בה המקרא בלשון 'סובב', שהוא הלשון שנקט אף לגבי רוח מזרחית ומערבית, ומאחר שרוחות אלו מוקפות במחיצה לדעת הכל, יש ללמוד מכך שאף רוח צפונית מוקפת.

הגמרא מביאה ברייתא שבה מתבאר שהעולם לאכסדרה הוא דומה: **הוּא** – רבי אליעזר, **הָיָה אוֹמֵר,** ומנין שרבי אליעזר אמרה, שהרי ברייתא זו **אֲתָאן לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** – סוברת היא כשיטת רבי אליעזר שעולם לאכסדרה הוא דומה. וברייתא זו דורשת את המקרא (איוב לז ט־י) 'מִן הַחֶדֶר תָּבוֹא סוּפָה וּמִמְּזָרִים קָרָה, מִנִּשְׁמַת אֵל יִתֵּן קָרַח וְרֹחַב מַיִם בְּמוּצָק'. ומבארת שמקרא זה עוסק בארבע הרוחות הנושבות בעולם. 'מִן הַחֶדֶר תָּבוֹא סוּפָה' זוֹ **רוּחַ דְּרוֹמִית,** הבאה בסופה וסערה. 'וּמִמְּזָרִים קָרָה' זוֹ **רוּחַ צְפוֹנִית,** שהדופן שלה מוזרת [–מושלכת] ופרוצה, והיינו כשיטת רבי אליעזר שרוח צפונית אינה מסובבת במחיצה. 'מִנִּשְׁמַת אֵל יִתֵּן קָרַח' זוֹ **רוּחַ מַעֲרָבִית,** שממנה בא הקור הגדול בחורף, 'וְרֹחַב מַיִם בְּמוּצָק' זוֹ **רוּחַ מִזְרָחִית,** שממנה באים הגשמים.

מקשה הגמרא: כיצד יתכן לומר שהגשמים באים מרוח מזרחית, **וְהָאָמַר מַר** – והלא נאמרה לעיל (ע"א) שמועה בשם אחד החכמים, **שרוּחַ דְּרוֹמִית** היא זו **שמַעֲלָה רְכִיבִים** [–טיפות מטר] **וּמְגַדֶּלֶת** את **הָעֲשָׂבִים.**

מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, הָא** – מה שנאמר לעיל שהגשמים מרוח דרומית הם באים, היינו באופן **דְּאַתְיָא מִטְּרָא בְּנִיחוּתָא** – כאשר באים הגשמים בנחת, **הָא** – מה ששנינו בברייתא שהגשמים מן רוח מזרחית הם באים, היינו כשהמטר בא **בְּשִׁפְּיכוּתָא** – כשהגשמים יורדים בזעף.

הגמרא מביאה מימרות נוספות לגבי הרוחות הנושבות בעולם: **אָמַר רַב חִסְדָּא, מַאי דִּכְתִיב** – מה הוא ביאור דברי הכתוב (איוב לז כב) 'מִצָּפוֹן זָהָב יֵאָתֶה'. ומבאר, **זוֹ רוּחַ צְפוֹנִית שֶׁמַּוֶּלֶת אֶת הַזָּהָב,** שעל ידי שמדממת את העולם בא רעבון והזהב נעשה זול. ומביא ראיה מן המקרא שמצינו לשון 'זול' לגבי זהב, **וְכֵן הוּא אוֹמֵר** (ישעיה מו ו) 'הֲזֹלִים זָהָב מִכִּיס'.

אָמַר רַב פַּפָּא אָמַר רַב חִסְדָּא, מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לֹא הוּגְשְׁמָה רוּחַ דְּרוֹמִית – לא הגיעו הגשמים על ידי רוח דרומית, אף שהיתה רגילה מקודם לכן להביא גשמים טובים. **שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה ט יט) 'וַיִּגְזֹר עַל יָמִין וְרָעֵב, וַיֹּאכַל עַל שְׂמֹאל וְלֹא שָׂבֵעוּ'. ומפורש במקרא זה, שמצד ימין בא הרעב, אמנם עדיין לא נתפרש איזה צד מרוחות העולם נקרא בשם 'ימין'. **וכתיב** (תהלים פט יג) 'צָפוֹן וְיָמִין אַתָּה בְרָאתָם', ויש להוכיח ממקרא זה ש'ימין' הוא הצד ההפוך מצפון, דהיינו דרום. ומאחר שנאמר 'ויגזור על ימין ורעב', יש ללמוד שאין רוח דרומית מביאה גשמים.

וְאָמַר רַפְרָם בַּר פַּפָּא אָמַר רַב חִסְדָּא, מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אֵין הַגְּשָׁמִים יוֹרְדִין מֵאוֹצָר טוֹב. שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כח יב) 'יִפְתַּח ה' לְךָ אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת הַשָּׁמַיִם לָתֵת מְטַר אַרְצְךָ בְּעִתּוֹ'. ויש לדייק מתיבת 'ארצך', שבּ**זְמַן** שֶׁיִּשְׂרָאֵל (עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם וְיִשְׂרָאֵל) שְׁרוּיִין עַל אַדְמָתָם אז הַגְּשָׁמִים יוֹרְדִין מֵאוֹצָר טוֹב, אך בִּזְמַן שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל שְׁרוּיִין עַל אַדְמָתָם, אֵין הַגְּשָׁמִים יוֹרְדִין מֵאוֹצָר טוֹב.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, חֲרוּצָה שֶׁיַּחְכִּים יְדֵרִים – הרוצה להיות חכם, יטה את פניו בשעת תפילתו לצד דרום. **וְהרוצה שֶׁיַּעֲשִׁיר יַצְפִּין** – והרוצה להיות עשיר יטה פניו לצד צפון. **וְסִימָנֵיךָ** – והסימן לכך שצד דרום גורם חכמה וצד צפון עשירות, **שֻׁלְחָן בַּצָּפוֹן וּמְנוֹרָה בַּדָּרוֹם,** דהיינו, בבית המקדש היה עומד השולחן בצד צפון, והוא מרמז על עשירות, ואילו המנורה שהיא מרמזת על החכמה, היתה עומדת בצד דרום.

וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר, לְעוֹלָם יְדֵרִים – אף החפץ להעשיר יפנה בתפילתו לצד דרום, שֶ**מִּתּוֹךְ** שֶׁהוא **מִתְחַכֵּם** הרי הוא אף **מִתְעַשֵּׁר,** שֶׁהרי **נֶאֱמַר** על התורה (משלי ג טז) 'אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד', ומכאן שהמחכים בתורה זוכה גם לעושר.

מקשה הגמרא: **וְהָא** רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר (לעיל ע"א) שה**שְׁכִינָה בַּמַּעֲרָב** היא שרויה, ולפיכך יש לאדם לפנות בתפילתו לצד מערב, וכיצד הוא אומר עתה שיש לפנות לצד דרום.

מתרצת הגמרא: שאכן דעת רבי יהושע בן לוי שיש לאדם לעמוד בתפילתו לצד מערב ששם השכינה שרויה, אלא **דְּמִצַּדַּד אַצִּדּוּדֵי** – יפנה את פניו מעט לצד דרום, ובכך יזכה למעלות החכמה והעושר.

הגמרא מביאה דעה הסוברת שיש לפנות בתפילה לצד ארץ ישראל: **אָמַר** לֵיהּ **רַבִּי חֲנִינָא לְרַב אַשִׁי, כְּגוֹן אַתּוּן דִּיתְבִיתוּ בְּצִפּוֹנָהּ דְּאַרְעָא יִשְׂרָאֵל** – אתם היושבים בבבל שהיא לצפונה של ארץ ישראל, **אַדְרִימוּ אַדְרִימֵי** – עליכם לפנות לצד דרום בתפילתכם, כדי שיהיו פניכם מכוונות לצד ארץ ישראל.

מבררת הגמרא: **וּמְנָא לָן דְּבָבֶל לִצְפוֹנָהּ דְּאַרְעָא יִשְׂרָאֵל קַיְימָא** – מנין שאכן בבל עומדת בצד צפון של ארץ ישראל. מבארת הגמרא, **דִּכְתִיב** לגבי נבואת ירמיה על חורבן הבית ביד מלך בבל (ירמיה א יד), 'מִצָּפוֹן תִּפָּתַח הָרָעָה עַל כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ'.

שנינו במשנה: **מַרְחִיקִין אֶת הַמִּשְׁרָה מִן הַיָּרָק וְכוּ'** ואת הכרישין מן הבצלים ואת החרדל מן הדבורים, ורבי יוסי מתיר בחרדל.

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את שיטת רבי יוסי: **תָּנָא, רַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר בַּחֲרָדָל** לסומכו לכוורת הדבורים, מפני **שֶׁיָּכוֹל** בעל החרדל **לוֹמַר לוֹ** [–לבעל הדבורים], **עַד שֶׁאַתָּה אוֹמֵר לִי הַרְחֵק** את פרחי **חֲרָדָלְךָ מִן** כוורות **דְּבוֹרַיי,** מפני שהחרדל מזיק את הדבורים ועל המזיק מוטל להרחיק עצמו, אומר אני לך **הַרְחֵק** אתה את כוורות **דְּבוֹרְךָ מִן** פרחי **חֲרָדָלַיי,** מפני שֶ**הדבורים בָּאוֹת וְאוֹכְלוֹת** את **לִגְלוּגֵי** [–פרחי] **חֲרָדָלַיי.** ונמצא, שכשם שאני מזיק אותך אף אתה מזיק אותי, וכשם שאתה אינך מרחיק את דבוריך מן חרדליי, כך אני איני צריך להרחיק את חרדליי מן דבוריך.

משנה

משנה זו עוסקת בדיני הרחקת אילן מבור, כדי שלא יזיקו שורשי האילן את דפנות הבור. **מַרְחִיקִין אֶת הָאִילָן מִן הַבּוֹר עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אַמָּה.** דהיינו, אם חפר אדם בור ברשותו, אסור לשכנו לנטוע אילן בתוך שדהו, עד שירחיק מן הבור עשרים וחמש אמה. שכך שיערו חכמים שעד שיעור זה מתפשטים שורשי האילן, ואם לא ירחיק כן, עתידים הם להרוס את כותלי הבור. **וּבְעַץ חָרוּב וּבְעַץ שִׁקְמָה** ששורשיהם מרובים משאר אילנות, עליו להרחיקם **חֲמִשִּׁים אַמָּה** מן הבור.

מוסיפה המשנה, שכל הרחקות אלו הן **בֵּין מִלְּמַעְלָה וּבֵין מִן הַצַּד** – בין אם האחד עומד בגובהו של הר והשני בתחתיתו, ובין אם עומדים שניהם זה בצד זה, צריך שירחיק את האילן מן הבור כפי השיעור שנתבאר.

המשך בעמוד קטז

כִּדְנַיֵּיר נַכְתֻּמָא אַפּוּמֵיהּ דְּחַצְּבָא – כפי השיעור שזו המכסה על פני הכד. דהיינו, אם כאשר מניחים כד מכוסה על פני חומת הבית, נד הכיסוי מחמת המכות של כותשי השומשומין, אזי מוטל עליהם להרחיק ממקום זה.

הגמרא מביאה מעשה נוסף בענין 'גירי דידיה': **דְּבֵי** [–בני ביתו של] **בַּר מָרְיוֹן בְּרֵיהּ דְּרָבִין** שהיו עוסקים במלאכת ניפוץ הפשתן והכשרתו לטויה, **כִּי הֲוָה נַפְּצֵי כִּיתָּנָא** – כאשר היו מנערים את הפשתן כדי להפריד ממנו את הפסולת, **הֲוָה אַזְלָא רַקְתָּא וּמַזְקָא אִינְשֵׁי** – היתה הנעורת עפה ברוח ונכנסת בעיני האנשים ומזיקתם. **אָתוּ** – באו אותם אנשים **לְקַמֵּיהּ דְּרָבִינָא** לתובעם לדין. **אָמַר לְהוּ** רבינא, אין אתם יכולים לטען עליהם מאומה, דכִּי **אַמְרִינָן מוֹדֶה רַבִּי יוֹסֵי בְּגִירֵי דִּילֵיהּ** – שאף שאומרים אנו שמחייב רבי יוסי את המזיק להרחיק כאשר ההיזק דומה לזריקת חץ, **הָנֵי מִילֵּי דְּקָא אַזְלָא מִכֹּחוֹ** – אין הדברים אמורים אלא באופן שהולכים החצים מכחו של הזורק, **הָכָא זִיקָא הוּא דְּקָא מַמְטֵי לֵהּ** – אבל כאן אין הנעורת הולכת מכחם של נופצי הפשתן, אלא הרוח היא שמוליכה אותה, ולפיכך אין הם צריכים להרחיק לשיטת רבי יוסי.

מר בר רב אשי מקשה על סברת רבינא: **מַתְקִיף לֵהּ מַר בַּר רַב אַשֵּׁי, מַאי שְׁנָא מִזּוֹרֶה וְרוּחַ מְסַיַּיעְתּוֹ** – מדוע שונה הדבר מאדם הזורה תבואתו בשבת, כדי להפריד את המוץ מן הגרעינים, שמלאכה זו נעשית בסיוע הרוח, ומכל מקום היא נמנית עם אבות המלאכות האסורות בשבת. ובהכרח יש לומר, שהעושה מלאכה בסיוע הרוח יש לדונו כזורק חץ ממש, ואם כן אף לענין הרחקת נזיקין יש להטיל עליו את חובת ההרחקה. מוסיפה הגמרא: שאכן כאשר **אָמְרוּהָ** לקושיא זו **קַמֵּיהּ דְּמָרֵימַר** – לפני מרימר, **אָמַר לְהוּ הֵיכִינוּ זוֹרֶה וְרוּחַ מְסַיַּיעְתּוֹ** – אמר שכשם שהזורה בשבת חייב כאדם העושה בכחו, כן חייבים נופצי הפשתן להרחיק כדי שלא תזיק הנעורת על ידי הרוח.

הגמרא מקשה קושיא נוספת על סברתו של רבינא: **וּלְרָבִינָא** הסובר שיש לפטור את נופצי הפשתן, מאחר שהרוח היא המזיקה, **מַאי שְׁנָא** – מדוע שונה דין זה **מִדִּין גֵּץ** [–ניצוץ] **הַיּוֹצֵא מִתַּחַת הַפַּטִּישׁ** של הנפח כאשר הוא מכה בו על הברזל, **וְהַזִּיק**, שהדין הוא **דְּחַיָּיב** הנפח **לְשַׁלֵּם** את הנזק, אף שהרוח היא שהוליכה את הניצוץ. מתרצת הגמרא: **הָתָם** – לגבי גץ היוצא מתחת הפטיש, מודה רבינא שיש לחייב את הנפח, אף שהרוח היא שהוליכה את הניצוץ, משום **דְּנִיחָא לֵיהּ דְּלֵיזֵל** – דעתו נוחה מכך שהרוח מוליכה את הניצוץ, שהרי אינו חפץ שישרוף את ביתו. אבל **הָכָא** לגבי נופצי הפשתן, **לֹא נִיחָא לֵיהּ דְּלֵיזֵל** – אין דעתם נוחה מכך שהרוח מעיפה את נעורת הפשתן, ועל כן סובר רבינא שאין לדונם כזורקי חצים.

משנה

משנה זו עוסקת בדין הרחקת נטיעת אילן משדה חבירו, וכן בדינם של שורשי האילן שנכנסו לתוך שדה חבירו.

לֹא יִטַּע אָדָם אִילָן סָמוּךְ לִשְׂדֵה חֲבֵירוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הַרְחִיק מִמֶּנּוּ [–מן השדה] **אַרְבַּע אַמּוֹת.** וטעם ההרחקה בזה, כדי שבשעה שירצה לחרוש את הקרקע שמסביב לאילנותיו, לא יצטרך להכניס את מחרישתו לתוך שדה חבירו. **אֶחָד גְּפָנִים וְאֶחָד כָּל אִילָן** – בין באופן שיש לחבירו כרם של גפנים, ובין באופן שיש לו שדה משאר אילנות. אך אם **הָיָה גָּדֵר בֵּינֵתַיִם** – בין שתי השדות, אין אחד מהם צריך להרחיק את נטיעת אילנותיו, אלא **זֶה סוֹמֵךְ** אילנות **לַגָּדֵר מִכָּאן** – מן הצד האחד, **וְזֶה סוֹמֵךְ** אילנות **לַגָּדֵר מִכָּאן** – מצידה השני, שמאחר ויש גדר ביניהם לא יוכל אחד מהם להכניס את מחרישתו בקרקע חבירו. **הָיוּ שָׁרָשִׁים** של אילנו של האחד **יוֹצְאִים לְתוֹךְ** השדה **שֶׁל חֲבֵירוֹ, מַעֲמִיק שְׁלֹשָׁה טְפָחִים** – רשאי בעל השדה שנכנסים השורשים בתחומו לקוצצם עד לעומק שלשה טפחים, **כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעְכְּבוּ** השורשים **אֶת הַמַּחֲרֵישָׁה** מלחרוש בשדה, שדרך המחרישה להעמיק עד שלשה טפחים. **הָיָה** בעל השדה שנכנסים השורשים בתחומה **חוֹפֵר בּוֹר** או **שִׂיחַ וּמְעָרָה,** ושורשי אילן חבירו מעכבים בעדו מלחפור, הרי הוא **קוֹצֵץ** השורשים **וְיוֹרֵד** כפי העומק הנדרש לחפירת הבור, **וְהָעֲצִים** הקצוצים **שֶׁלּוֹ.**

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא שבה מבואר הטעם שיש לאדם להרחיק אילנו משדה חבירו: **תָּנָא, אַרְבַּע אַמּוֹת** אלו **שֶׁאָמְרוּ** חכמים להרחיק את האילן משדה חבירו, הם **כִּכְדֵי עֲבוֹדַת הַכֶּרֶם** – כפי השיעור הנדרש לצורך חרישת שדה או כרם, כדי שלא יכניס את מחרישתו בשדה חבירו. **אָמַר שְׁמוּאֵל, לֹא שָׁנוּ** חכמים שיש להרחיק ארבע אמות, **אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,** שמחרישתם ארוכה, **אֲבָל בְּבָבֶל** שמחרישתם קצרה, די בהרחקת **שְׁתֵּי אַמּוֹת.** הגמרא מביאה ראיה מברייתא לדברי שמואל: **תַּנְיָא נָמֵי הָכִי, לֹא יִטַּע אָדָם אִילָן סָמוּךְ לִשְׂדֵה חֲבֵירוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הַרְחִיק מִמֶּנּוּ שְׁתֵּי אַמּוֹת.** ולכאורה יש להקשות על כך, **וְהָא אֲנַן תְּנַן** שיש להרחיק **אַרְבַּע אַמּוֹת. אֶלָּא לָאו** – בהכרח צריך לומר **כְּדִשְׁמוּאֵל,** שיש חילוק בזה בין ארץ ישראל לבבל, ולפיכך המשנה שנשנית בארץ ישראל מחייבת להרחיק ארבע אמות, ואילו בברייתא שנאמרה בבבל מבואר שדי בהרחקת שתי אמות. **שְׁמַע מִינַּהּ.**

הגמרא מביאה דעה הסוברת ששמואל אמר מתחילה את דבריו כדי ליישב סתירה זו: **וְאִיכָּא דְּרָמֵי לָהּ מִרְמָא** – ויש השואלים סתירה בין המשנה לברייתא. **תְּנַן** – שנינו במשנתינו, שלֹא **יִטַּע אָדָם אִילָן סָמוּךְ לִשְׂדֵה חֲבֵירוֹ אֶלָּא אִם כֵּן הַרְחִיק מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת.** ועל כך יש להקשות, **וְהָתַנְיָא** בברייתא שדי בהרחק **שְׁתֵּי אַמּוֹת.** ועל כך **אָמַר שְׁמוּאֵל, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** – הברייתא עוסקת **בְּבָבֶל, כָּאן** – המשנה עוסקת **בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.**

הגמרא מביאה מעשה בענין הרחקת אילן משדה חבירו: **רָבָא בַּר רַב חָנָן, הֲווּ לֵיהּ הַנְהוּ דִּיקְלֵי אַמֵּיצְּרָא דְּפַרְדֵּיסָא דְּרַב יוֹסֵף** – היו לו דקלים בסמוך לגבול כרמו של רב יוסף. **הֲווּ אָתוּ צִפּוֹרֵי יָתְבֵי בְּדִיקְלֵי** – היו באות ציפורים ויושבות על הדקלים, **וְנָתְתֵי בְּפַרְדֵּיסָא וּמַפְסְדֵי לֵיהּ** – ומשם היו באות לכרמו של רב יוסף ואוכלות מן הענבים. **אָמַר לֵיהּ** רב יוסף לרבא **זִיל קוֹץ** – לך וקצוץ את הדקלים, מאחר שמזיקים הם לי. **אָמַר לֵיהּ** רבא, **וְהָא אַרְחִיקִי לִי** – והרי הרחקתי את הדקלים מן הכרם ארבע אמות, כפי השיעור המפורש במשנה. **אָמַר לֵיהּ** רב יוסף, **הָנֵי מִילֵּי לְאִילָנוֹת** – דין זה של המשנה, שדי להרחיק ארבע אמות, נאמר לגבי הרחקה משדה אילן, **אֲבָל לִגְפָנִים בְּעֵינָן טְפֵי** – אבל מכרם של גפנים יש להרחיק יותר מארבע אמות, בכדי שלא ינזקו הגפנים מן הציפורים המקננות באילנות.

שב רבא והקשה לרב יוסף: **וְהָא אֲנַן תְּנַן אֶחָד גְּפָנִים וְאֶחָד כָּל אִילָן,** דהיינו, שדין הרחקת ארבע אמות נאמר בין כשמרחיק משדה אילן ובין כשמרחיק מכרם גפנים. **אָמַר לֵיהּ** רב יוסף, **הָנֵי מִילֵּי אִילָן לְאִילָן וּגְפָנִים לִגְפָנִים** – דין זה לא נאמר אלא כשמרחיק אילן משדה אילן, או גפן מכרם של גפנים, **אֲבָל אִילָן לִגְפָנִים בְּעֵינָן טְפֵי** – אבל כשמרחיק אילן מכרם של גפנים עליו להרחיק יותר, מאחר והציפורים יושבות על האילנות שהם גבוהים מן הגפנים, וכשרואות את הגפנים בסמוך להם, הולכות ויושבות על הגפנים ואוכלות מהן. **אָמַר לֵיהּ** רבא, **אֲנָא לֹא קָיְיצְנָא** – אני אינני חפץ לקצוץ בעצמי את הדקלים, משום שיש בזה איסור, **דְּאָמַר רַב, הַאי דִּיקְלָא דְּטָעִין קַבָּא אָסוּר לְמִקְצֵיהּ** – דקל הנותן פירות בשיעור קב אסור לקוצצו. **וְכִמּוֹ כֵן** יש בזה חשש סכנה, **דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא, לֹא שָׁכִיב שִׁכְחַת בְּרִי** – לא נפטר בני ששמו היה 'שכחת', **אֶלָּא** משום **דְּקָץִין תְּאֵנָתָא בְּלֹא זִימְנֵיהּ** – שקצץ עץ תאנה קודם זמנו, כלומר, בזמן שעוד היה נותן פירות. **מַר אִי נִיחָא לֵיהּ לֵיקוֹץ** – אם חפץ אתה לקוצצו בעצמך רשאי הנך לעשות זאת.

הגמרא מביאה מעשה בענין שורשי אילן היוצאים לתוך שדה חבירו: **רַב פָּפָא, הֲווּ לֵיהּ הַנְהוּ דִּיקְלֵי** – היו לו עצי דקלים, שגדלו **אַמֵּיצְּרָא** – בסמוך לגבול שדהו **דְּרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ. אֲזָל אַשְׁכְּחֵיהּ דַּהֲוָה חָפַר וְקָא קָאִיץ שָׁרָשָׁיו** – הלך רב פפא ומצאו לרב הונא בריה דרב יהושע שהוא חופר באדמה, וקוצץ את שורשי הדקלים של רב פפא שנכנסו לתוך שדהו. **אָמַר לֵיהּ** רב פפא לרב הונא, **מַאי הַאי** – מדוע הנך קוצץ את שורשי הדקלים שלי. **אָמַר לֵיהּ** רב הונא, **תְּנַן** – הרי שנינו, שאם **הָיוּ שָׁרָשִׁים** של האילן **יוֹצְאִים לְתוֹךְ** השדה **שֶׁל חֲבֵירוֹ, מַעֲמִיק שְׁלֹשָׁה כְּדֵי שֶׁלֹּא יְעַכֵּב הַמַּחֲרֵישָׁה** – רשאי בעל השדה לקוצצם בעומק שלשה טפחים, כדי שלא יעכבו את מחרשתו מלעבור באותו מקום. **אָמַר לֵיהּ** רב פפא, **הָנֵי מִילֵּי שְׁלֹשָׁה** – דין זה נאמר לגבי קציצת השורשים עד לעומק שלשה טפחים, **מַר קָא חָפַר טְפֵי** – אך אתה קוצץ אף את השורשים העמוקים יותר משלשה טפחים. **אָמַר לֵיהּ** רב הונא, **אֲנָא בּוֹרוֹת שִׂיחִין וּמְעָרוֹת קָא חָפַרְנָא** – חפץ אני לחפור כאן בורות שיחין ומערות, **דִּתְנַן, הָיָה** בעל השדה **חוֹפֵר** בשדהו **בּוֹר שִׂיחַ וּמְעָרָה קוֹצֵץ** את השורשים של אילן חבירו **וְיוֹרֵד** – ומעמיק אפילו יותר משלשה טפחים, כפי השיעור הנצרך לבורו, **וְהָעֲצִים שֶׁלּוֹ. אָמַר רַב פָּפָא, אָמְרִי לֵיהּ כּוּלְּהִי** – אמרתי לרב הונא ראיות הרבה שאין הוא רשאי לקצוץ את השורשים, **וְלֹא יְכִילִי לֵיהּ** – ולא יכולתי לו, מאחר שהיה דוחה את כל ראיותי.

רש"י

כדנייד נכתמא אפומא דחצבא — שאם ינידו כד על חומה וכסויה עליה — ינוע הכיסוי מחמת הרעדה. **רקתא** — מה שמנערין מן הפשתן. **מאי שנא מזורה** — בשבת דחייב, ואף על פי שהרוח מסייעתו חשיב ליה עושה מלאכה. אלמא גירי דיליה נינהו **היינו זורה ורוח מסייעתו** — כי היכי דלענין שבת הוי כחו — לענין נזקין נמי כחו חשיב ליה. **ולרבינא מאי שנא כו'** — בשלמא זורה ורוח מסייעתו — לא הויא ליה פירכא, דקסבר: ממונא מאיסור שבת לא ילפינן, דהתם מלאכת מחשבת אסרה תורה. וכהאי גוונא מתרצינן ליה להא פירכא בבבא קמא ב"הכונס צאן לדיר" (ס,א). **גיץ** – אטנצייל"א, היוצאת מן הברזל כשהפטיש מכה עליו. **חייב** — והרי הוליכן הרוח. **ניחא** ליה דליזיל — לחרץ, שלא ידליק את ביתו. **משנה סמוך לשדה חבירו** — בין שדה הלבן בין שדה האילן. וטעמא — כדי עבודת הכרם, שכשיחרוש את אילנותיו לא יהא צריך להכניס מחרישתו לתוך שדה חבירו. **מעמיק** — להן בעל השדה שיצאו לתוכו. **קוצץ** — בעומק שלשה טפחים. **והעצים שלו** — בגמרא מפרש של מי. **גמרא אבל בבבל שתי אמות** — שמחרישתן קצרה. **פרדיסא** – כרם. **והא ארחיקי לי** — ארבע אמות. **שכחת ברי** — כך שמו. **אשכחיה** — רב פפא לרב הונא דקא חפר וקייץ שרשין. **מאי האי** — אמאי קייצתא? **אמרי ליה כולהי** — הבאתי לו ראיות הרבה שלא יקוץ.

שהחזיקו

כְּדְנָיֵיד נַכְתֻּמָא אַפּוּמֵיהּ דְּחַצְבָּא. דְּבֵי בַּר מָרְיוֹן בְּרֵיהּ דְּרָבִין כִּי הֲוָה נָפְצִי כִּיתְּנָא, הֲוָה אָזְלָא רַקְתָּא וּמַזְּקָא אֱינָשֵׁי; אָתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרָבִינָא, אָמַר לְהוּ: כִּי אָמְרִינַן מוֹדֶה רַבִּי יוֹסֵי בְּגִירֵי דִּילֵיהּ - הָנֵי מִילֵּי דְּקָא אָזְלָא מִכֹּחוֹ, הָכָא זִיקָא הוּא דְּקָא מַמְטֵי לָהּ. מַתְקִיף לָהּ מָר בַּר רַב אַשֵׁי: מַאי שְׁנָא מְזוֹרָה וְרוּחַ מְסַיְּיעָתוֹ? אָמְרוּהָ קַמֵּיהּ דְּמָרֵימָר, אָמַר לְהוּ: הֵיינוּ זוֹרָה וְרוּחַ מְסַיְּיעָתוֹ. וּלְרָבִינָא, מַאי שְׁנָא מִגֵּץ הַיּוֹצֵא מִתַּחַת הַפַּטִּישׁ וְהִזִּיק, דְּחַיָּיב לְשַׁלֵּם? - הָתָם נִיחָא לֵיהּ דְּלֵיזִיל, הָכָא לָא נִיחָא לֵיהּ דְּלֵיזִיל. **משנה** לֹא יִטַּע אָדָם אִילָן סָמוּךְ לִשְׂדֵה חֲבֵירוֹ - אֶלָּא אִם כֵּן הִרְחִיק מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת, אֶחָד גְּפָנִים וְאֶחָד כָּל אִילָן. הָיָה גָּדֵר בֵּינְתַּיִם - זֶה סוֹמֵךְ לַגָּדֵר מִכָּאן וְזֶה סוֹמֵךְ לַגָּדֵר מִכָּאן. הָיוּ שָׂרָשִׁים יוֹצְאִים לְתוֹךְ שֶׁל חֲבֵירוֹ - מַעֲמִיק שְׁלֹשָׁה טְפָחִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲכֹּב אֶת הַמַּחֲרִישָׁה. הָיָה חוֹפֵר בּוֹר, שִׂיחַ וּמְעָרָה - קוֹצֵץ וְיוֹרֵד, וְהָעֵצִים שֶׁלּוֹ. **גמרא** תָּנָא: אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁאָמְרוּ - כְּדֵי עֲבוֹדַת הַכֶּרֶם. אָמַר שְׁמוּאֵל: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲבָל בְּבָבֶל - שְׁתֵּי אַמּוֹת. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: לֹא יִטַּע אָדָם אִילָן סָמוּךְ לִשְׂדֵה חֲבֵירוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הִרְחִיק מִמֶּנּוּ שְׁתֵּי אַמּוֹת; וְהָא אֲנַן תְּנַן: אַרְבַּע אַמּוֹת! אֶלָּא לָאו כְּדִשְׁמוּאֵל, שְׁמַע מִינָּהּ. וְאִיכָּא דְּרָמֵי לָהּ מִירְמָא; תָּנַן: לֹא יִטַּע אָדָם אִילָן סָמוּךְ לִשְׂדֵה חֲבֵירוֹ - אֶלָּא אִם כֵּן הִרְחִיק מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת; וְהָתַנְיָא: שְׁתֵּי אַמּוֹת! אֲמַר שְׁמוּאֵל, לָא קַשְׁיָא: כָּאן בְּבָבֶל, כָּאן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. רָבָא בַּר רַב חָנָן הָווּ לֵיהּ הָנְהוּ דִּיקְלֵי אַמֵּיצְרָא דְּפַרְדֵּיסָא דְּרַב יוֹסֵף, הָווּ אָתוּ צִפּוֹרֵי יָתְבֵי בְּדִיקְלֵי וְנָחֲתֵי בְּפַרְדֵּיסָא וּמַפְסְדֵי לֵיהּ; אֲמַר לֵיהּ: זִיל קוֹץ, אֲמַר לֵיהּ: וְהָא אַרְחִיקִי לִי! אֲמַר לֵיהּ: הָנֵי מִילֵּי לְאִילָנוֹת, אֲבָל לִגְפָנִים בָּעֵינַן טְפֵי. - וְהָא אֲנַן תְּנַן: אֶחָד גְּפָנִים וְאֶחָד כָּל אִילָן! אֲמַר לֵיהּ: הָנֵי מִילֵּי אִילָן לְאִילָן וּגְפָנִים לִגְפָנִים, אֲבָל אִילָן לִגְפָנִים בָּעֵינַן טְפֵי. אֲמַר לֵיהּ: אֲנָא לָא קָיֵיצְנָא, דַּאֲמַר רַב: הַאי דִּיקְלָא דְּטָעֵין קַבָּא - אָסוּר לְמִקְצֵייֵהּ, וְאָמַר רַבִּי חֲנִינָא: לָא שְׁכִיב שִׁכְחַתְּ בְּרִי אֶלָּא דְּקַץ תְּאֵנָתָא בְּלָא זִימְנֵיהּ, מָר אִי נִיחָא לֵיהּ לֵיקוֹץ. רַב פַּפָּא הָווּ לֵיהּ הָנְהוּ דִּיקְלֵי אַמֵּיצְרָא דְּרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, אֲזַל אַשְׁכְּחֵיהּ דַּהֲוָה חָפַר וְקָא קָאֵיץ שָׂרָשָׁיו; אֲמַר לֵיהּ: מַאי הַאי? אֲמַר לֵיהּ, תְּנַן: הָיוּ שָׂרָשִׁים יוֹצְאִים לְתוֹךְ שֶׁל חֲבֵירוֹ - מַעֲמִיק שְׁלֹשָׁה כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲכֹּב הַמַּחֲרִישָׁה. אֲמַר לֵיהּ: הָנֵי מִילֵּי שְׁלֹשָׁה, מָר קָא חָפַר טְפֵי! אֲמַר לֵיהּ: אֲנָא בּוֹרוֹת שִׂיחִין וּמְעָרוֹת קָא חָפַרְנָא, דִּתְנַן: הָיָה חוֹפֵר בּוֹר, שִׂיחַ וּמְעָרָה - קוֹצֵץ וְיוֹרֵד וְהָעֵצִים שֶׁלּוֹ. אֲמַר רַב פַּפָּא: אֲמַרִי לֵיהּ כּוּלְּהִי וְלָא יְכִילִי לֵיהּ,

עד

תוספות

אפומא דחצבא — על פירוש הקונטרס קשיא לרבינו יצחק: דאיך יהא האפדנא ניידי כולי האי עד שתתנדנד הנכתמא? דאם כן הבית קרוב ליפול! ולפי הענין משמע שהיה בנין חזק, שהרי מתוך הערשר בנאה. ובמסכת שבת (עז,ב) נמי אמר: מאי אפדנא — אפיתחא דין, שמאספין שם לדין. משמע דבירה גדולה היא! ונראה לרבינו יצחק: דכד ניידא נכתמא — כשאדם אוחז הכד בידו, שזהו דבר מועט הרבה, אם כך מתנדנד האפדנא — חייב להרחיק. ולרבינו יצחק בן אברהם נראה שאין פירוש הקונטרס דחוק, דבדבר מועט מתנדנד הנכתמא, שהוא דבר קל, אף על פי שהאפדנא אינו מתנדנד כל כך.

זיקא הוא דקא ממטי לה — קשיא לרבינו יצחק: דליחייב משום אש, מידי דהוה אאבנו וסכינו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו, דחייב משום אש, כדאמר בפרק קמא דבבא קמא (ו,א)! והכא דאמטי ליה ברוח מצויה איירי, מדפריך עלה מזורה ורוח מסייעו, דאיירי ברוח מצויה, כדמשמע ב"הכונס" (שם ס,א) גבי ליבה וליבתו הרוח. ומדפריך מגץ היוצא מתחת הפטיש — דהיינו ברוח מצויה, דחייב משום אש, דגבי אש קתני לה ב"הכונס". ואומר רבינו יצחק: דלא דמי לאש, דאין חייב משום אש אלא כשעשה האדם את האש לבדו, כדכתיב "המבעיר את הבערה" בלא סיוע הרוח, ואחר כך הולכת על ידי רוח מצויה. אבל הכא — אין עושה לבדו כל עיקר אלא על ידי הרוח, דאי לאו רוח — לא הוה רקתא אזלא כל עיקר, ודמי לליבה וליבתו הרוח דפטור. והיינו דמשני, כי פריך בסמוך: מאי שנא מגץ? דהוה סלקא דעתך דדמי ממש לגץ. ומשני: התם ניחא ליה דליזיל, ומתכוין להכות בכח עד שיצא הגץ, ומתרחק בלא שום זיקא, וחייב משום אש על מה שגורם והולך על ידי רוח מצויה. אבל הכא — לא ניחא ליה דתיזל. כלומר, ואינו מכה בכח, ואי לאו רוח — אין הרקתא הולכת כלל. ואם תאמר: מכל מקום יהא חייב להרחיק, מידי דהוה אגורן דמתניתין, דחייב להרחיק אף על גב דזיקא ממטי ליה! ויש לומר: דמתניתין כרבנן, והכא איירי אליבא דרבי יוסי דלא מחייב אלא בגירי דילה. והא דפריך מגץ ולא מצי לאוקמי ההיא דגץ כרבנן — משום דלא פליגי רבי יוסי ורבנן לענין חיוב תשלומין, אלא לענין הרחקה. ואם תאמר: מאי שנא מנמייה, דאפילו לרבי יוסי מרחיקין, אף על גב דהיא גופה ממטיא נפשה כמר בר רב אשי! ומיהו, התם משום דזימנין דבהדי דנח כו' כדקאמר לעיל. אבל קשה מעורבין לעיל (כג,א) דאמר רב יוסף: אפיקו לי קורקור מהכא! ויש לומר: דגמרא לא סבר לה כרבינא. דרבינו תם פוסק כמר בר רב אשי וכאמימר. ועוד אומר רבינו יצחק: דבעלי חיים שאני, דחמירי טפי מרוח, דכח אחר מעורב בהן, כדאמרינן בבבא קמא (ו,א).

מאי שנא מזורה ורוח מסייעתו — ורבינא לא חשיב לה פירכא, דסבר: כי היכי דלא גמרינן משבת לענין תשלומין, כדמפרש רב אשי ב"הכונס" (בבא קמא ס,א) דגבי שבת מלאכת מחשבת אסרה תורה, אבל הכא גרמא הוא, וגרמא בנזקין פטור — הכי נמי לא גמרינן מהתם שיהא חייב להרחיק. ומר בר רב אשי סבר: נהי דחיוב תשלומין לא גמרינן, לענין הרחקה דליחשב גירי דיליה — גמרינן שפיר, כיון דגרמא בנזקין אסור. **ורבינא** מאי שנא מגץ — ואם תאמר: ואמאי קאמר ורבינא? לאמימר נמי תיקשי לענין חיוב תשלומין, מאי שנא מגץ? ויש לומר: משום הכי נקט רבינא, דאמימר הוי מצי לדחויי דהכי נמי חייב לדידיה בתשלומין, דלגמרי מדמה לה לזורה ורוח מסייעתו.

אחד גפנים ואחד כל אילן — מתוך פירוש הקונטרס לעיל (יח,א) משמע דנקט אחד גפנים — משום דשייך בהו כלאים, דהביא ראיה מכאן דכשיש גדר ליכא איסור כלאים, וזה סומך לגדר מכאן וזה מכאן. ואין נראה, ד"שדה חבירו" דקתני הכא על כרחך לאו בשל זרעים איירי, דהא מוקמינן בגמרא דמתניתין אילנות לאילנות וגפנים לגפנים, אבל אילנות לגפנים — בעי טפי משום ציפרי, ומהאי טעמא גפנים לזרעים בעי טפי. אלא דנראה דנקט "אחד גפנים ואחד כל אילן", דלא תיסוק אדעתין למימר דשיעור ארבע אמות דמתניתין דוקא בגפנים, שמצינו בהם שיעור זה במקום אחר, לענין כלאים. **אבל** בבבל שתי אמות — תימה: דבפרק "המוכר את הספינה" (בבא בתרא פב,ב ושם פג,א) גבי קנה שלשה קנה קרקע, דאמר רב יוסף: עובדא הוה בדורא דרעותא כו'. משמע מהתם דבבבל נמי בעינן ארבע אמות, דבבבל הוה מעשה! וצריך לומר: דבההיא דורא דרעותא היה להם מחרישה גדולה כמו בארץ ישראל. **אבל** בגפנים בעי טפי — והוא כשנטע דקלים, כשהם גבוהים. אבל אם נטע גרעין — לא, דממילא קא גדל, ולא גירי דיליה הוא. **אנא** לא קייצנא דאמר רב כו' — ואם תאמר: והתנן במתניתא דקוצץ ונותן דמים! ויש לומר: דאיכא לאוקמי בארון סרק. אבל קשה: דאמרינן ב"החובל" (בבא קמא צב,א) גבי הנהו דיקלי דמכחשי בגופני הוו, דקאמר: למחר אייתי לי מקורייהו, אלמא משום היזק גפנים מותר לקוץ דקלים! ויש לפרש: דשאני התם, שיותר מדאי היו מכחישים בגפנים, עד דהוה טעים בהו טעמא דחמרא.

עד

תוספות

עד דאמרי ליה הא דאמר רב יהודה מיצר שהחזיקו בו" — תימה: מאי מייתי מרב יהודה? דרבים שאני, דאי לאו הכי — קשיא מתניתין, דקתני "קוצץ ויורד"! ופירש רבינו חננאל ורבינו יצחק בן מרדכי: דרבים החזיקו במציריה דרב הונא וברשותו, דאי לאו הכי — אין חזקתו מועלת, כדמשמע ב"המניח" (בבא קמא כח,א), ואתא רב הונא וקא חפר ברשות הרבים וקצץ שרשים דרב פפא, ומשום הכי פריך מדרב יהודה, דכיון שהחזיקו בו רבים — אינו רשאי לחפור. והא דקאמר: אמאי לא אמרי ליה כאן בתוך שש עשרה אמה וכו' — הכי פירושו: כלומר כי קאמר רב יהודה מצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו — הני מילי תוך שש עשרה אמה, אבל חוץ לשש עשרה אמה — מותר לקלקלו, כיון שמניח שש עשרה אמה כדין רשות הרבים. ובסוף "חזקת הבתים" (בבא בתרא ס,ב) דאסר רבי יוחנן לאדם שכנס תוך שלו להחזיר כתלים במקומן, אף על גב דאיכא רווחא, כדמשמע התם אליבא דריש לקיש: הכא איכא רווחא. רווחא דקאמר התם — שאינו סותם כל רשות הרבים, אבל ליכא רווחא שש עשרה אמה. אבל אי איכא רווחא שש עשרה אמה — מודה רבי יוחנן דמותר לקלקלו ומחזיר כתלים למקומן, כדאמר הכא. ומיהו קשה: מאי קאמר רב פפא "אמרי ליה מכולהי", מאי "כולהי"? ומפרש הרב רבינו מנחם: ד"מכולהי" — היינו מכל הני דתנן: אם האילן קדם לא יקוץ, ספק כו'. "ולא יכלי ליה" — שהיה דוחה אותו דמיירי באילן עצמו, אבל השרשים יקוץ. ורבינו תם מפרש: דרב הונא היה קוצץ ולוקח השרשים לעצמו. ואמר ליה רב פפא: מאי האי? כלומר, למה אתה לוקח השרשים לעצמך? אמר ליה: דתנן קוצץ ויורד, וכיון שבדין אני קוצץ — כמו כן יהו העצים שלי. ו"אמרי ליה מכולהי" היינו הנהו דמייתי הכא, וההיא דמייתי לקמן: שרשי אילן הדיוט הבאים כו', דמינה מוכח לקמן דהעצים שלו, דקתני במתניתין היינו של בעל האילן. "ולא יכלי ליה" — שדחה לו כדדחי ליה לקמן, עד דאמר ליה מרב יהודה כו', דנהי שלא תועיל חזקתי כחזקת רבים לענין שלא תהא רשאי לקוצצו, לענין זה מיהא תועיל — שיהו העצים שלי. ומסיק: אמאי לא אמרי ליה חוץ לשש עשרה יש להיות העצים שלי, כדאמר רבינא לקמן: כאן תוך שש עשרה כו'.

אלא הכא בגידולין הבאין לאחר מכאן — ויש ספרים דגרסי: מידי איריא, הא בגידולין. וכל זה מדברי המקשה. כלומר, על כרחך לא תוכל לפשוט מכאן, דבגידולין הבאין לאחר מכאן איירי. ואי בתר אילן אזלינן — רישא אשמועינן דאין נהנין, וסיפא אשמועינן דאין מועלין. ואי בתר קרקע אזלינן — רישא אשמועינן דאין מועלין, וסיפא דאין נהנין בגידולין. ואם תאמר: ההיא בבא דאשמועינן דאין מעילה בגידולין — לשמעינן של הקדש הבאין בשל הקדש, דהוי רבותא טפי! ויש לומר: דנקט הכי משום אידך בבא, דאשמועינן דאין נהנין, דהוי רבותא טפי, שאין הכל של הקדש. ורבינו חננאל לא גריס "אלא", והמתרץ הוא דקאמר הכי, דמוקי סיפא דאין מעילה — בגידולין. והא דלא נקט דשל הקדש בשל הקדש — משום דבעי למינקט דומיא דרישא, דאין הכל דהקדש אלא חד דהקדש וחד דהדיוט. אבל אי בתר קרקע אזלינן, ורישא אשמועינן דאין מעילה בגידולין — ליתני רישא של הקדש בשל הקדש, דאין מיושב כל כך לומר תנא רישא אגב סיפא, כמו תנא סיפא אגב רישא. **רבינא** אמר לא קשיא כאן תוך שש עשרה כו' — רישא בתוך שש עשרה אמה, דבתר אילן אזלינן. וסיפא חוץ לשש עשרה אמה, דבתר קרקע אזלינן. ואם תאמר: וליתני אידי ואידי תוך שש עשרה, וליתני סיפא מועלין. אי נמי: אידי ואידי אחר שש עשרה, וליתני ברישא מועלין! ויש לומר: דתנא הכי לאשמועינן דבתרוייהו — בין בתוך שש עשרה אמה בין חוץ לשש עשרה אמה — לא נהנין ולא מועלין. **גזלן** הוא ואין מביאין ממנו בכורים — פירש רבינו חננאל: משום דאין מביאין גזל על גבי המזבח, שנאמר "אני ה' שונא גזל בעולה" (ישעיה סא) וכתיב "והבאתם גזול" וגו' (מלאכי א). ולית לן דעולא, דהא בהדיא פסקינן כרבי יוסי, דאמר: זה נוטע בתוך שלו כו'. ואם תאמר: לפירושו, עולא כמאן סבר? דכרבנן נמי לא הוי, דרבנן לא בעו הרחקה אלא ארבע אמות, ולעולא שש עשרה אמה! ויש לומר: דעולא הוי מוקי מתניתין בצונמא, כדמוקי לה בריש פירקין, ולהכי לא בעי אלא ארבע אמות. ומיהו קשיא לרבי יצחק, דפריך לקמן לעולא מהקונה אילן וקרקעו, מביא וקורא: מאי לאו כל שהוא! ומאי קושיא? שאני התם שקנאו, ולא הוה גזלן! ונראה כפירוש הקונטרס: דאף על גב דמותר לסמוך — אין מביאין ממנו בכורים, דבעינן "אשר תביא מארצך". ולקמן דאמר: אילן הסמוך מביא וקורא, שעל מנת כן הנחיל יהושע את הארץ — לא קאמר שעל מנת כן הנחיל, שיהא מותר לסמוך — דבלאו הכי שרי. אלא על מנת כן הנחיל — שיהא חשוב כמו מארצך, ויכול לומר "אשר נתת לי". **עשר** נטיעות המפוזרות כו' — בסוכה (לד,א) אמר: עשר נטיעות וערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני. ודוקא עשר לתוך בית סאה אבל פחות אין צריכין חרישה כל כך. וכן נמי אם היו בבית סאה יותר מעשר נטיעות אין חורשין, לפי שעומדין ליעקר.

רש"י

עַד דַּאֲמַרִי לֵיהּ הָא דְּאָמַר רַב יְהוּדָה: מֵצַר שֶׁהֶחֱזִיקוּ בּוֹ רַבִּים - אָסוּר לְקַלְקְלוֹ. לְבָתַר דִּנְפַק, אָמַר: אַמַּאי לָא אָמְרִי לֵיהּ: כָּאן בְּתוֹךְ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה, כָּאן חוּץ לְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה. "הָיָה חוֹפֵר בּוֹר, שִׂיחַ וּמְעָרָה - קוֹצֵץ וְיוֹרֵד וְהָעֵצִים שֶׁלּוֹ" (וכו'). בְּעָא מִינֵּיהּ יַעֲקֹב הַדַּיְּיקָא מֵרַב חִסְדָּא: עֵצִים שֶׁל מִי? אָמַר לֵיהּ, תְּנִיתּוּהָ: שָׁרְשֵׁי אִילָן שֶׁל הֶדְיוֹט הַבָּאִין בְּשֶׁל הֶקְדֵּשׁ - לֹא נֶהֱנִין וְלֹא מוֹעֲלִין; אִי אָמַרְתְּ בְּשֶׁלְּמָא בָּתַר אִילָן אָזְלִינַן, מִשּׁוּם הָכִי לֹא מוֹעֲלִין, אֶלָּא אִי אָמַרְתְּ בָּתַר קַרְקַע אָזְלִינַן, אַמַּאי לֹא מוֹעֲלִין? - אֶלָּא מַאי, בָּתַר אִילָן אָזְלִינַן? אֵימָא סֵיפָא: שֶׁל הֶקְדֵּשׁ הַבָּאִים בְּשֶׁל הֶדְיוֹט - לֹא נֶהֱנִין וְלֹא מוֹעֲלִין; וְאִי בָּתַר אִילָן אָזְלִינַן, אַמַּאי לֹא מוֹעֲלִין? מִידֵּי אִירְיָא? בְּגִידּוּלִין הַבָּאִין לְאַחַר מִכָּאן עָסְקִינַן, וְקָא סָבַר: אֵין מְעִילָה בְּגִידּוּלִין. רָבִינָא אָמַר, לָא קַשְׁיָא: כָּאן בְּתוֹךְ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה, כָּאן חוּץ לְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה. אָמַר עוּלָּא: אִילָן הַסָּמוּךְ לְמֶצָּר בְּתוֹךְ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה - גְּזֵלָן הוּא, וְאֵין מְבִיאִין מִמֶּנּוּ בִּכּוּרִים. מְנָא לֵיהּ לְעוּלָּא הָא? אִילֵימָא מִדְּתָנֵן: עֶשֶׂר נְטִיעוֹת הַמְפוּזָּרוֹת בְּתוֹךְ בֵּית סְאָה, חוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סְאָה בְּשְׁבִילָן עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה; כַּמָּה הָווּ לְהוּ? תְּרֵי אַלְפִין וְחָמֵשׁ מֵאָה גַּרְמִידֵי. לְכָל חַד וְחַד, כַּמָּה מִטֵּי לֵיהּ? מְאָתָן וְחַמְשִׁין, הָא לָא הָוֵי דְּעוּלָּא! וְאֶלָּא מִדְּתָנֵן: שְׁלֹשָׁה אִילָנוֹת שֶׁל שְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין, וְחוֹרְשִׁין כָּל בֵּית

שהחזיקו בו רבים — לעשותו להן דרך, אסור לקלקלו, אף על פי שהוא של יחיד. ואנא נמי, הא אחזוקי ליה. **לבתר דנפק** — רב פפא. **אמר** — רב הונא: אמאי לא אמרי ליה. **בתוך שש עשרה אמה** — לאילן, הויא חזקה דאילן. אבל חוץ לשש עשרה אמה אין חזקתו חזקה. שאף על פי שרשיו מתפשטין עשרים וחמש אמה, אינן יונקין אלא בתוך שש עשרה אמה סמוך לאילן, וכדאמרינן לקמן, ואנא הוא חוץ לשש עשרה אמה קייצנא. **הדייבא** – דמן הדייב. **לא נהנין** — מדרבנן. **ולא מועלין** — אם נהנה לא מעל. אלמא לא קדשי. **מידי איריא** — מסקנא דקושיא הוא: כלומר, מכולה לאו איריא היא, לא למשמע מינה בתר אילן, ולא למשמע מינה בתר קרקע. דטעמא, משום דהנך שרשים גידולים הבאים לאחר שהוקדש האילן הוא, ואיכא למאן דאמר במסכת מעילה: אין מועלין בגידולין, אפילו שרשי הקדש בשדה הקדש. לא נהנין איצטריכא ליה. **רבינא אמר לא קשיא** — רישא דקתני בתר אילן אזלינן — היינו בתוך שש עשרה אמה, וסיפא דקתני של הקדש באין בתוך של הדיוט לא מועלין — היינו חוץ לשש עשרה. **גזלן הוא** — שיונק משדה חבירו. **ואין מביאין ממנו בכורים** — אין צריך להביא ממנו בכורים, דבעינן "אשר תביא מארצך" (דברים כו). **עשר נטיעות מפוזרות בבית סאה** — לארכו ולרחבו, כולן בשוה, יונקות מכל בית סאה, וכולם צריך להם. ומותר לחורשו ערב שביעית עד ראש השנה, שהלכה למשה מסיני הוא. ובית סאה — חמשים אמה על חמשים אמה, שחצר המשכן קרוי בית סאתים, והוא מאה על חמשים. **כמה הוי להו** — בית סאה, כי עבדת להו רצועה של אמה רוחב. **תרי אלפים וחמש מאה גרמידי** — שהרי יש כאן חמשים רצועות של חמשים אמה ועולות לאלפים וחמש מאות אמה. חלוק אותן לעשר אילנות — תמצא צירוף קרקע יניקת כל אילן ואילן בין הכל מאתן וחמשין אמה אורך באמה רוחב. **הא לא הוי כדעולא** — דשיעור עולא נפיש, דאמר דאילן יונק שש עשרה לכל צד הרי שלשים ושתים על שלשים ושתים, עשה מהן רצועה אחת של אמה רוחב, כאשר עשית מבית סאה — תמצאנה של אלף ועשרים וארבע אמה, שהרי יש כאן שלשים ושתים רצועות כל אחת ואחת שלשים ושתים אמה. **ואלא מדתנן שלשה אילנות** — גדולים, שיונקים יותר מן הנטיעות ומפוזרין בבית סאה לארכו ולרחבו בשוה, אף על פי שאינו של אדם אחד אלא של שלשה בני אדם — מצטרפין להיות שדה אילן, ולחרוש כל בית סאה בשבילן ערב שביעית עד עצרת, כדין שדה אילן. ואם לאו — אין חורשין אלא כל אחד כדי צרכו, דהיינו תחתיו וחוצה לו כמלא אורה וסלו, והשאר הוי שדה הלבן, ואין חורשין אותו אלא עד הפסח.

בית

עַד דְּאָמְרִי לֵיהּ – עד שהבאתי לו ראיה מהָא **דְּאָמַר רַב יְהוּדָה, מֵצַר** [–גבול שבין שדות] **שֶׁהֶחֱזִיקוּ בּוֹ רַבִּים** לעבור בו, **אָסוּר** לבעל המצר **לְכַלְכְּלוֹ** וללוקחו מהם, כיון שהוחזקו בו. ואף כאן אין אתה רשאי לקצוץ את שורשי הדקלים, מאחר שכבר הוחזקתי בהם.

לְכָתַר דְּנַפַּק – לאחר שיצא רב פפא, **אָמַר** רב הונא בריה דרב יהושע, **אַמַּאי לֹא אָמְרִי לֵיהּ** – מדוע לא השבתי לרב פפא שאין החזוקה מועילה בזה, שהרי **כָּאן בְּתוֹךְ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה כָּאן חוּץ לְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה.** כלומר, אילו הייתי חפץ לקצוץ את שורשי הדקלים בתוך שש עשרה אמה לחיבורם לאילן, אזי נכונה טענתו שאיני רשאי לעשות כן, מאחר שהוחזק בהם. אך אני איני חפץ לקצוץ אלא את השורשים המתפשטים לאחר שש עשרה אמה, אשר אינם משמשים ליניקת האילן, ולפיכך אין כל נזק בקציצתם.

שנינו במשנה: **הָיָה חוֹפֵר בּוֹר שִׂיחַ וּמְעָרָה, קוֹצֵץ וְיוֹרֵד וְהָעֲצִים שֶׁלּוֹ (וְכוּ').**

הגמרא מבררת למי כוונת דברי המשנה באומרה 'והעצים שלו': **בְּעָא מִינֵּיהּ** – שאל **יַעֲקֹב הַדְּיָיקָא** [–הבא ממקום ששמו 'הדייב'] **מֵרַב חִסְדָּא,** שורשי **הָעֲצִים** הנכנסים בתוך השדה **שֶׁל מִי** הם, האם שייכים הם לאילן, ולפיכך אף שרשאי בעל השדה לקוצצם כדי שלא יפריעוהו, חייב הוא להחזירם לבעל האילן, או שהשורשים הולכים אחר הקרקע בה הם נמצאים, ולפיכך שייכים הם לבעל השדה.

אָמַר לֵיהּ רב חסדא, **תְּנִיתוּהָ** – שאלה זו ניתן לפשוט מדברי המשנה במסכת מעילה (יג:), האומרת **שֶׁשָּׁרְשֵׁי אִילָן שֶׁל הֶדְיוֹט הַבָּאִין בְּתוֹךְ** קרקע **שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, לֹא נֶהֱנִין וְלֹא מוֹעֲלִין.** דהיינו, אף שאסרו חכמים ליהנות מהם, מאחר שהם ברשות הקדש, מכל מקום הנהנה מהם אינו עובר על איסור מעילה, מאחר שבאים מאילן של הדיוט.

ומבאר רב חסדא כיצד ניתן לפשוט משם את השאלה: **אִי אָמְרַת בִּשְׁלָמָא בָּתַר אִילָן אַזְלִינָן** – אם נאמר ששורשי האילן הולכים אחר האילן, יהא מובן דין זה, **דִּמְשׁוּם הָכִי לֹא מוֹעֲלִין** בהם, שהרי מאילן של הדיוט הם באים. **אֶלָּא אִי אָמְרַת בָּתַר קַרְקַע אַזְלִינָן** – אך אם נאמר שהשורשים הולכים אחר הקרקע, יש להקשות **אַמַּאי לֹא מוֹעֲלִין** – מדוע הנהנה מהם אינו עובר על איסור מעילה, הרי עתה בקרקע של הקדש הם. ומאחר שיש להוכיח מכאן שהשורשים הולכים אחר האילן, ממילא אין בעל השדה רשאי לקחתם לעצמו, אלא עליו להשיבם לבעל האילן.

הגמרא מקשה על דברי רב חסדא: **אֶלָּא מַאי** – אלא מה ברצונך להוכיח משם, **דִּבָּתַר אִילָן אַזְלִינָן** – שהשורשים הולכים אחר האילן, אם כן **אֵימָא סֵיפָא** – אמור כיצד יש לפרש את הסיפא של המשנה שם, האומרת ששורשי אילן **שֶׁל הֶקְדֵּשׁ הַבָּאִים בְּקַרְקַע שֶׁל הֶדְיוֹט, לֹא נֶהֱנִין** – אסור ליהנות מהם מדרבנן, **וְלֹא מוֹעֲלִין** – אך הנהנה מהם אינו עובר על איסור מעילה. **וְאִי בָּתַר אִילָן אַזְלִינָן** – ואם השורשים הולכים אחר האילן, אם כן **אַמַּאי לֹא מוֹעֲלִין** – מדוע אין בהם דין מעילה, הרי מאילן של הקדש הם באים. ואם כן, לכאורה יש להקשות סתירה בין הרישא של המשנה לסיפא, שמהרישא יש להוכיח שהשורשים הולכים אחר האילן, ומהסיפא יש להוכיח שהם הולכים אחר הקרקע בה הם נמצאים.

מִידֵּי אִירְיָא – אלא בהכרח צריך לומר שאין להביא ראיה לנידון זה לא מהרישא ולא מהסיפא, מאחר **שבְּגִידּוּלִין הַבָּאִין לְאַחַר מִכָּאן עַכְּקִינָן** – המשנה עוסקת בשורשים שגדלו לאחר שהוקדש האילן או הקרקע, **וְקָא סָבַר אֵין מְעִילָה בְּגִידּוּלִין** – וסובר התנא של המשנה שאין דין מעילה בגידולי הקדש. דהיינו, שאפילו באילן של הקדש הגדל בקרקע של הקדש, אין קדוש מן התורה אלא מה שהיה בשעה שהקדישו את האילן, אבל מה שגדל לאחר מכן אינו קדוש אלא מדברי חכמים. ולפיכך, בין אם השורשים הולכים אחר האילן ובין אם הולכים הם אחר הקרקע, אין בהם דין מעילה. הגמרא מביאה דעה נוספת בביאור דברי המשנה: **רָבִינָא אָמַר, לֹא קַשְׁיָא** – אין להקשות סתירה בין הרישא של המשנה הסוברת שהשורשים הולכים אחר האילן לסיפא הסוברת שהולכים אחר הקרקע. **כָּאן** – הרישא, עוסקת באופן שהשורשים הם **בְּתוֹךְ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה** לאילן, ומאחר שהם יונקים מן האילן נמשכים אחריו. **כָּאן** – הסיפא, עוסקת כשהשורשים הם **חוּץ לְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה** מהאילן, ובמרחק זה כבר אינם יונקים מן האילן, ולפיכך אין הם נמשכים אחריו אלא אחר הקרקע בה הם נמצאים. וממילא, אף לענין דיני ממונות הדין כן, שהשורשים הנמצאים בתוך שש עשרה אמה לאילן שייכים לבעל האילן, ואילו השורשים הנמצאים לאחר שש עשרה אמה מן האילן שייכים לבעל הקרקע.

הגמרא מביאה מימרא של עולא בענין שיעור יניקת האילן: **אָמַר עוּלָּא, אִילָן הַסָּמוּךְ לַמֵּצַר** – אילן העומד בסמוך לגבול שבין שתי שדות, **בְּתוֹךְ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה** לשדה האחרת, **גַּזְלָן הוּא,** שיונק משדה חבירו, **וְלִפְיכָךְ אֵין מְבִיאִין מִמֶּנּוּ בְּכוּרִים.** מאחר שלגבי ביכורים נאמר (דברים כו ב) 'אֲשֶׁר תָּבִיא מֵאַרְצְךָ', ואילן היונק משדה של אחרים אינו בכלל 'מארצך'.

מבררת הגמרא: **מְנָא לֵיהּ לְעוּלָּא הָא** – מנין לו לעולא ששיעור יניקת האילן הוא עד שש עשרה אמה לכל רוח. **אִילֵימָא מִדְּתָנֵי** – אם נאמר שלמד זאת מדברי המשנה במסכת שביעית (פ"א מ"ו), **עֶשֶׂר נְטִיעוֹת** [–אילנות קטנים] **הַמְפוּזָּרוֹת בְּתוֹךְ בֵּית סָאָה** [–מקום הראוי לזריעת סאה, והוא חמשים אמה על חמשים אמה] **חוֹרְשִׁין** את **כָּל הַבֵּית סָאָה בְּשִׁבְילָן** בשנה השישית, **עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה** של שנת השמיטה. שכך נאמרה הלכה למשה מסיני, שאף שאסור לחרוש בשדה האילן לאחר חג השבועות של שנה שישית, מכל מקום מותר לחרוש בשדה של נטיעות קטנות כדי שלא יתקלקלו.

ויש ללמוד מכאן ששיעור יניקת האילן הוא עשירית מבית סאה, שהרי עשרה אילנות יונקים מבית סאה אחד. **כַּמָּה הֲווּ לְהוּ** – כמה הוא שיעור שטחו של בית סאה, **תְּרֵי אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מֵאָה גַּרְמִידֵי** – אלפיים וחמש מאות אמות מרובעות, **לְכָל חַד וְחַד כַּמָּה מָטֵי לֵיהּ** – כמה מגיע מתוך כך לכל אילן, **מָאתָן וְחַמְשִׁין** – מאתיים וחמשים אמה מרובעות, **הָא לֹא הֲוֵי דְּעוּלָּא** – הרי אין זה כדברי עולא, שהרי לדבריו שיעור יניקת אילן הוא שש עשרה אמה לכל רוח, שהם שלושים ושתים אמה על שלושים ושתים אמה, שהם אלף ועשרים וארבע אמות מרובעות, ונמצא ששיעור יניקת אילן לדברי עולא גדול בהרבה מן השיעור המבואר במשנה. ובהכרח צריך לומר שאי אפשר ללמוד את שיעור יניקת אילן מן המשנה של עשר נטיעות, מאחר שהנטיעות שהן קטנות אינן יונקות כפי שיעור יניקתו של אילן גדול.

הגמרא מביאה מקור לדבריו של עולא ממשנה אחרת: **וְאֶלָּא מִדְּתָנֵי** – אלא צריך לומר שעולא למד את שיעור יניקת האילן מן המשנה (שם מ"ה) העוסקת באילנות גדולים, ואומרת **שִׁלְשָׁה אִילָנוֹת** הגדלים בבית סאה אחד, אפילו אם הם **שֶׁל שְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם** שונים, **הֲרֵי אֵלּוּ** האילנות **מִצְטָרְפִין** להיות 'שדה אילן', **וְחוֹרְשִׁין** את **כָּל**

הבֵּית סְאָה בִּשְׁבִילָן עד עצרת, שכך הוא דינו של שדה אילן שמותר לחורשו עד עצרת של שנה שישית. ויש ללמוד מכאן ששיעור יניקת כל אילן הוא שליש מבית סאה, שהרי שלושה אילנות יונקים מבית סאה אחד.

כַּמָּה הֲווּ לְהוּ – כמה הוא שטחו של בית סאה, תְּרֵי אַלְפֵי וְחָמֵשׁ מְאָה גַּרְמִידֵי – אלפיים וחמש מאות אמות מרובעות. לְכָל חַד כַּמָּה מָטֵי לֵיהּ – כמה מתוך כך מגיע לכל אילן משלושת האילנות, תַּמְנֵי מֵאָה וּתְלָתִין וּתְלָתָא וְתִילְתָּא – שמונה מאות ושלושים ושלוש אמות ושליש, נמצא דַּאֲכַתִּי נְפִישֵׁי לֵיהּ דְּעוּלָּא – עדיין שיעור יניקת האילן לדברי עולא גדול מן השיעור המפורש במשנה, שהרי לדברי עולא שטח יניקתו של כל אילן הוא אלף עשרים וארבע אמות מרובעות.

מתרצת הגמרא: לֹא דָּק – לא דקדק עולא בדבריו, מאחר ששיעור יניקת האילן לדבריו קרוב לשיעור שנתבאר במשנה.

מקשה הגמרא: אֵימּוֹר דְּאַמְרִינָן לֹא דָּק, לְחוּמְרָא – אימתי יתכן לומר שלא דקדק בדבריו, כשאומר כן להחמיר, אלא לְקוּלָּא לֹא דָּק מִי אַמְרִינָן – אך האם אומרים שלא דקדק בדבריו להקל, ודאי שאין אומרים כן, וכיצד יתכן שעולא הוסיף על שיעור יניקתו של אילן יותר מן המבואר במשנה, ופטר את בעל האילן מהבאת ביכורים שלא כדין.

מתרצת הגמרא: מִי סָבְרַתְּ בְּרִיבּוּעָא קָא אַמְרִינָן – האם סובר אתה שכוונת עולא היתה שהאילן יונק שש עשרה אמה לכל רוח בריבוע, אין הדבר כן, אלא בְּעֵינּוּלָא קָא אַמְרִינָן – כוונתו שיונק שש עשרה אמה בעיגול לכל רוח. דהיינו, מתחילה סברה הגמרא שלדברי עולא יש למדוד ריבוע של שלושים ושתים אמה על שלושים ושתים אמה שבמרכזו עומד האילן, ומן האילן יש שש עשרה אמה לכל רוח, וכאשר יש בתוך ריבוע זה שדות של אחרים, אין מביאים ביכורים מאילן זה. ומאחר ושטחו של ריבוע של שלושים ושתים אמה על שלושים ושתים אמה הוא אלף ועשרים וארבע אמות מרובעות, נמצא ששיעור יניקת האילן לדברי עולא גדול מן השיעור של שמונה מאות ושלושים ושלוש אמות ושליש שנתבאר במשנה. אמנם עתה מבארת הגמרא שלדברי עולא יש למדוד מסביב לאילן עיגול של שש עשרה אמה לכל רוח, ושטחו של עיגול [הנמצא בתוך ריבוע] קטן הוא מן הריבוע, מאחר שאין לו זויות. ולפיכך אין שיעורו של עולא סותר לשיעור המפורש במשנה.

שבה הגמרא ומקשה: מִכְּדֵי – הרי כַּמָּה שטחו של הַמְרוּבָּע יוֹתֵר עַל שטחו של הָעֵינּוּל שבתוכו רְבִיעַ. דהיינו, ששטחו של העיגול שבתוך הריבוע הוא שלושה רבעים משטחו של הריבוע, ואם כן יש להוריד רבע מן אלף עשרים וארבע אמות, פָּשׁוּ לְהוּ שְׁבַע מֵאָה וְשִׁתִּין וּתְמַנְיָא – נשארו שבע מאות ששים ושמונה אמות מרובעות, שזהו שטחו של עיגול שבמרכזו האילן ויש ממנו שש עשרה אמה לכל רוח [דהיינו עיגול שרוחבו שלושים ושתים אמה], והוא שיעור יניקת האילן לדברי עולא. ואם כן יש להקשות, דַּאֲכַתִּי פָּשׁ לֵיהּ פַּלְגָּא דְּאַמְּתָא – שעדיין נשאר הפרש של חצי אמה בין השיעור המפורש במשנה לדברי עולא. שהרי לעולא אין האילן יונק אלא שש עשרה אמה לכל רוח בעיגול, שהם שבע מאות ששים ושמונה אמות מרובעות, ואילו לפי השיעור המפורש במשנה שיעור יניקת האילן הוא שש עשרה אמה וחצי לכל רוח בעיגול, שהם שמונה מאות שלושים ושלוש אמות ושליש.

מתרצת הגמרא: הַיְינוּ דְּלֹא דָּק – זו הכוונה במה שנתבאר לעיל שעולא לא דקדק בדבריו, וּלְחוּמְרָא לֹא דָּק – ולהחמיר אמר את דבריו שלא בדקדוק, שהיה יכול לומר שאילן היונק עד שש עשרה אמה וחצי אין מביאים ביכורים מפירותיו, אלא שלא צמצם דבריו ונקט לחומרא לפטור רק עד שש עשרה אמה.

הגמרא מקשה על דברי עולא ממשנה: תָּא שְׁמַע – בוא ושמע ראיה שלא כדברי עולא. שנינו במשנה (ביכורים פ"א מי"א), הַקּוֹנֶה אִילָן וְקִרְקָעוֹ – אדם הקונה מחבירו אילן פרי יחד עם הקרקע שסביבו, מֵבִיא וְקוֹרֵא – עליו להביא ביכורים מן הפירות הגדלים באילן זה, ורשאי הוא לקרוא עליהם את המקראות האמורים בפרשת ביכורים (דברים כו ה־י). ואף שנאמר בהם (שם פסוק י) 'רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי', מאחר שהקרקע שלו היא. מבררת הגמרא: מַאי לַאו – האם אין כוונת המשנה, שמביא ביכורים אף כשקנה קרקע כָּל שֶׁהוּא – קרקע מועטת מסביב לאילן, ואף שהאילן יונק משדה חבירו, ושלא כדברי עולא הסובר שאין מביאים ביכורים אלא כשיש לו מסביב לאילן קרקע בשיעור שש עשרה אמה לכל צד.

דוחה הגמרא: לֹא – אין להוכיח כן מדברי המשנה, מאחר שיתכן שאין הדברים אמורים אלא כשקנה יחד עם האילן קרקע בשיעור שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה לכל רוח.

הגמרא מקשה עוד על דברי עולא ממשנה: תָּא שְׁמַע, שנינו במשנה (שם מ"ז), שאדם שקָנָה שְׁנֵי אִילָנוֹת בְּתוֹךְ שדהו שֶׁל חֲבֵירוֹ, מֵבִיא הוא ביכורים מפירות האילנות, וְאֵינוֹ קוֹרֵא – אך אינו רשאי לקרוא עליהם את המקראות האמורים בפרשת ביכורים. מכיון שהדין הוא שאדם הקונה שני אילנות אינו קונה את הקרקע עמהם, אם לא פירש כן מתחילה, ומאחר שאין הקרקע שלו אינו יכול לומר 'פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי'.

מדייקת הגמרא: הָא שֶׁלֹּשָׁה – אבל אם קנה שלושה אילנות בשדה חבירו, אזי מֵבִיא ביכורים וְקוֹרֵא עליהם, שהקונה שלושה אילנות קנה קרקע עמהם אף אם לא פירש כן. מַאי לַאו – האם אין הכוונה בזה שקנה עמהם קרקע כָּל שֶׁהוּא, ויש להוכיח מכאן שלא כדברי עולא הסובר שאין אדם מביא ביכורים עד שיהא לו קרקע מסביב לאילן שש עשרה אמה לכל רוח.

דוחה הגמרא: לֹא – אין להוכיח כן מדברי המשנה, דהָכָא נַמִּי שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה – שאף כאן יתכן לומר שקונה הוא עמהם קרקע בשיעור שש עשרה אמה לכל רוח.

הגמרא מקשה שוב על דברי עולא ממשנה: תָּא שְׁמַע, שנינו במשנה (פאה פ"ג מ"ז), רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא – אפילו קטנה ביותר, חַיָּיב בְּפֵאָה – חייב להשאיר קרקע בקצה השדה שלא לקוצרה, וּבְהבאת בִּכּוּרִים, וְכוֹתְבִין עָלָיו פְּרוֹזְבּוּל. כלומר, תקנת חכמים היא שיכתוב המלוה פרוזבול לפני סיום שנת השמיטה כדי שלא ישמט חובו של הלוה. אך לא תיקנו חכמים כן אלא באופן שיש למלוה קרקע. ועל כך אומר רבי עקיבא שדי בזה שיש למלוה קרקע כל שהוא, ומעתה רשאי הוא לכתוב פרוזבול אף אם שטר ההלואה ערכו רב יותר מערך הקרקע.

המשך ביאור למסכת בבא בתרא ל'יום ראשון עמ' א

בית דין טוענים עבורו.

וְאִי אִשְׁמְעִינָן שטוענים ללוקח הָכָא לגבי שובך, היה מקום לומר דְּכֵיוָן דְּיָחִיד הוּא הניזק, אֵימָא פִּיוּסֵיהּ פַּיְיסֵיהּ – שמא פייסו בעל השובך בממון, אִי נַמִּי אַחוּלֵי אָחִיל נַבְיֵהּ – או שמחל לו הלה על נזקו, אֲבָל לגבי מוציא קורותיו שהוא נזק של רַבִּים, מַאן פַּיֵּים – מי הוא זה שהרשות בידו ליטול מעות עבור קבלת הנזק, וּמַאן שָׁבֵיק – ומי הוא זה שהרשות בידו למחול על כך, ולפיכך אֵימָא לֹא – יש לומר שאין בית דין טוענים עבורו. צְרִיכָא – ועל כן יש צורך להשמיענו שבית דין טוענים עבור הלוקח בין לגבי שובך, ובין לגבי המוציא קורותיו.

שנינו במשנה: לקח אדם שדה ובה שובך הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקָתוֹ.

מקשה הגמרא: מדוע רשאי הוא להשאיר את השובך במקומו, וְהָא אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהַּ, אֵין חֲזָקָה לִנְזָקִין – שאם החזיק אדם בדבר המזיק את שכנו, אין לו בזה דין חזקה, ורשאי הניזק לכפותו לסלק את הנזק, ואם כן אף בזה יוכל הניזק לכפותו לסלק השובך. מתרצת הגמרא: שבסתם נזקים מועילה חזקה, ומימרא זו של רבה בר אבוה לא נאמרה אלא בנזקים שאין אדם סובלם. ונחלקו אמוראים באלו נזקים נאמר שאין חזקה מועילה. רַב מָרִי אָמַר, בְּקִטּוּטָרָא – נזקי עשן. רַב זְבִיד אָמַר בְּנזקי ריח היוצא מבֵּית הַכִּסֵּא, שאם הוחזק שכינו להזיקו בזה אין חזקתו מועילה, ורשאי הניזק למחות בידו.

רש"י

בית סאה כמה הוו להו תרי אלפי וחמש מאה גרמידי — על אמה רוחב. **כמה מטי** — לכל חד מהנך אילנות — שמונה מאות שלשים ושלש ותילתא. אכתי נפישין להו שש עשרה אמה דעולא, דהוי אלף ועשרים וארבע. **לא** דק — עולא לא דקדק כל כך, הואיל וקרוב לשיעור זה קאמר, ולא איכפת ליה.

אימור דאמרינן לא דק — היכא דאזיל לחומרא, הכא קא אזיל לקולא, דאינו יונק כל כך וקאמר איהו דיונק, ופטר ליה מביכורים **מי סברת** — שש עשרה אמה דעולא בריבועא קאמר, דליהוי שלשים ושתים על שלשים ושתים כדקאמרינן: **בעיגולא קאמר** — שכל סביביו יונק שש עשרה, והיינו בעיגולא. דאילו ברבוע — נמצא כנגד האלכסון יותר משש עשרה אמה. **וכמה מרובע יתר על העיגול רביע** — דל רביע מאלף ועשרים וארבע, פשו להו שבע מאות ששים ושמונה אמות ברוחב אמה. אכתי לא שוי שיעורי, דהשתא פשו להו שיעורי דמתניתין אדעולא פלגא דאמתא, ונמצא אילן יונק שש עשרה אמה ומחצה לכל צד, דהיינו שלשים ושלש על שלשים ושלש. דשיעורא דעולא שבע מאות ששים ושמונה, ושיעורא דמתניתין שמונה מאות שלשים ושלש, ונפיש שיעורא דמתניתין אדעולא ששים וחמש אמות באמה רוחב. חלוק הרצועה לרוחב — הרי מאה ושלשים אמה אורך ברוחב חצי אמה, הקף מהם האילן שלשים ושתים אמה לצפון וכנגדו לדרום — נמצא מהצפון לדרום שלשים ושלש, שהרי הוספת עליו חצי אמה לכאן וחצי אמה לכאן, ובידך נשארו ששים ושש ברוחב חצי אמה. תן חציין למזרח וחציין למערב — נמצא מוקף ברבוע. ולא דקדק הגמרא כל כך דנקט פלגא אמתא, דהא עולא בעיגול קאמר, ואילו בעיגול הייתי יכול להוסיף עליו שני שלישי אמה לכל צד, אלא משום האי פורתא לא דק כולי האי. ואית דגרסי: פש ליה תרי תילתי דאמתא. **היינו דלא דק** — עולא, דהוה מצי למימר שיתסרי ופלגא, ולחומרא לא דק, ואזיל לחומרא ולא צמצם שיעורו. **מאי לאו כל שהוא** — חוץ לעביו של אילן לכל צד. **הקונה שני אילנות בתוך של חבירו מביא ואינו קורא כו'** — לקמן תנן ב"המוכר את הספינה": המוכר שתי אילנות לחבירו ולא פירש לו קרקע — לא קנה קרקע, אבל קנה שלשה — קנה קרקע, ואף על פי שלא פירש. הלכך, גבי ביכורים נמי, שתי אילנות — מביא ואינו קורא, דלא מצי למימר "פרי האדמה אשר נתתה לי" (דברים כו). **הא שלשה** — דקנה קרקע, מביא וקורא. **מאי לאו** — משום דקנה קרקע מעט סביבם? **לא** — משום דקנה שש עשרה אמה סביב כל אחד. **ובוידוי** — לא גרסינן ליה במתניתין במסכת פאה, דאין וידוי אלא במעשר, והוא אינו תלוי בקרקע. **פרוזבול** — תנן במסכת גיטין (לו,א): הלל תיקן פרוזבול. שראה שנמנעו העם מלהלוות מפני השביעית המשמטת, ועוברים על מה שכתוב "השמר לך פן יהיה דבר" וגו' — עמד והתקין תקנה שלא תשמט, שיהא מוסר שטרותיו לבית דין וכותב עליהן פרוזבול. וזה גופו של פרוזבול: מוסר אני לכם פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני, שכל חוב שיש לי אצל פלוני שאגבנו כל זמן שארצה. ותו לא משמטת ליה שביעית, דלא קרינא ביה "לא יגוש" שאין תובע חובו אלא מבית דין. והתם מוקמינן לה בשביעית בזמן הזה דרבנן, ואמרינן התם: אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע, אבל אין לו קרקע ללוה — לא כתבינן ליה, דהלואה דלא שכיחא היא, דמסתמא אין אדם סומך אלא על קרקע הלוה, וכשאין לו — לא תיקן הלל פרוזבול.

ונקנין

בֵּית סָאָה בִּשְׁבִילָן; כַּמָּה הָווּ לְהוּ? תְּרֵי אַלְפֵי וְחָמֵשׁ מֵאָה גַּרְמִידֵי. לְכָל חַד כַּמָּה מָטֵי לֵיהּ? תְּמָנֵי מֵאָה וְתִלְתִּין וּתְלָתָא וְתִילְתָּא, אַכַּתִּי נְפִישִׁי לֵיהּ דְּעוּלָּא! - לָא דַּק. - אֵימוֹר דְּאָמְרִינַן לָא דַּק - לְחוּמְרָא, לְקוּלָּא לָא דַּק מִי אָמְרִינַן? - מִי סָבְרַתְּ בְּרִיבּוּעָא קָא אָמְרִינַן? בְּעִיגּוּלָּא קָא אָמְרִינַן. - מִכְּדֵי כַּמָּה מְרוּבָּע יוֹתֵר עַל הָעִיגּוּל? רְבִיעַ, פָּשׁוּ לְהוּ שְׁבַע מֵאָה וְשִׁתִּין וּתְמַנְיָא, אַכַּתִּי פַּשׁ לֵיהּ פַּלְגָא דְּאַמָּתָא! - הַיְינוּ דְּלָא דַּק, וּלְחוּמְרָא לָא דַּק. תָּא שְׁמַע: הַקּוֹנֶה אִילָן וְקַרְקָעוֹ - מֵבִיא וְקוֹרֵא; מַאי לָאו כָּל שֶׁהוּא? - לָא, שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה. תָּא שְׁמַע: קָנָה שְׁנֵי אִילָנוֹת בְּתוֹךְ שֶׁל חֲבֵירוֹ - מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא; הָא שְׁלֹשָׁה - מֵבִיא וְקוֹרֵא; מַאי לָאו כָּל שֶׁהוּא? - לָא, הָכָא נַמִּי שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה. תָּא שְׁמַע, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא חַיָּיב בְּפֵאָה וּבְבִכּוּרִים, וְכוֹתְבִין עָלָיו פְּרוֹזְבּוֹל,

ונקנין

תוספות

כמה מרובע יתר על העיגול רביע — הכי איתא בברייתא דמסכת מדות, וכן בעירובין. **הכי** גרס רבינו תם: פש להו תרי תילתא אמתא — פירוש: כשתקיף אילן דעולא רצועה רחבה שני שלישי אמה, יהא גדול כאילן המשנה, שהיה יותר ששים וחמש אמות ושליש ברוחב אמה. שהרי אם תקיף שלשים ושנים על שלשים ושנים מרובעים יצטרך מאה עשרים ושמונה, ולארבע קרנות שמונה שלישים — הרי מאה ושלשים ושני שלישים אורך על שני שלישים רוחב. תחסר הרביע שהעיגול פחות — ישאר תשעים ושמונה. וכן ששים וחמש ושליש תחתון לשלשה חלקים לאורך — תהיה רצועה אחת של מאה תשעים ושש ברוחב שליש, תחתון לשנים ותשים זה בצד זה — תהיה רצועה ארכה תשעים ושמונה על רוחב שני שלישי אמה. עוד מצא רבינו יצחק בספר אחר מפורש בגמרת הספר: להקיף בחותים אילן דעולא, שהוא שלשים ושתים על שלשים ושתים, עד שיהא שני שלישי אמה סביב, תחתוך החוטין ותפשטם — יהיה העליון ארכו מאה, שהוא מקיף שלשים ושלש ושליש, וכל שיש ברחבו טפח — יש בהיקפו שלש. והתחתון תשעים ושש שהוא מקיף שלשים ושתים, הרי התחתון פחות מן העליון מכל צד שני אמות. ותחתוך העודף מצד אחד, ותמלא צד אחד האורך לצד הקצר — תהיה רצועה תשעים ושמונה, וכן הוא ששים וחמש ושליש. דרך אחרת: שלשים ושלש ושליש על שלשים ושלש ושליש מרובעים — עולה אלף ומאה ואחת עשרה אמות ושליש של שליש שהיא תשיעית אמה. תחסר הרביעית — ישאר שמונה מאות שלשים ושלש ושליש — הרי אילן המשנה שלשים ושלש ושליש על שלשים ושלש ושליש (הג"ה — או כעין זה: שליש סאה הוי שש עשרה ושני שלישים על חמשים, חתוך באמצע ושים זה על זה — יהיה עשרים וחמש על שלשים ושלש ושליש). דרך אחרת: בית סאה היא מאה על עשרים וחמש, תקח השליש לאילן אחד — יהיה שלשים ושלש ושליש על עשרים וחמש, והם שלשים ושלש ושליש על שלשים ושלש ושליש עגולים, שהרי מוסיף הרביע מלבר שהיא שליש מלגיו, דהיינו שמונה אמה ושליש באורך שלשים ושלש ושליש — יהיו שלשים ושלש ושליש על שלשים ושלש ושליש מרובעים. (ולספרים דגרסי פש להו פלגא דאמתא) ועשה אותו עגול, שיחסר הרביע שהוספת — ויהי עגול שלשים ושלש ושליש על שלשים ושלש ושליש. ולספרים דגרסי "פש ליה פלגא דאמתא" יש לפרש דחשיב עולא שש עשרה לכל צד, לבד מקום האילן ומקום אילן שליש על שליש, נמצא אילן דעולא שלשים ושתים ושליש על שלשים ושתים ושליש, כשתקיף מכל צד פלגא דאמתא יהיה שלשים ושלש ושליש על שלשים ושלש ושליש. ורבינו משולם מפרש: דעולא לא חשיב מקום האילן, ומקום האילן הוי אמה על אמה. נמצא דהוי אילן דעולא שלשים ושלש על שלשים ושלש, ואם היו מרובעים — היה עולה אלף ושמונים ותשע. תחסר הרביע ישאר שמנה מאות ושש עשרה ושלשה רבעי אמה. ולא גרסינן (והוו) "[פשו] להו שבע מאה ושתין ותמניא". נמצא דאילן המשנה יתר על של עולא שש עשרה אמה ושליש ורביע. ופלגא דאמתא קאי אבית סאה, שהיא חמשים על חמשים, כשתסיר פלגא דאמתא לאורך וכן לרוחב — יעלה החסרון חמשים אמה חסר רביע, דהיינו לשלשה אילנות — ולאילן אחד יעלה שש עשרה אמה ושליש ורביע, וישאר כאילן דעולא.

לחומרא לא דק — ואם תאמר: והא נמי קולא הוא הא דמייתי ביכורים, דמפקע להו מתרומה ומעשר, כדאמרינן ב"המוכר את הספינה" (בבא בתרא פא,ב)! ויש לומר: דעולא לא איירי אלא במאי דאינו מביא בתוך שש עשרה, אבל חוץ לשש עשרה — פעמים מביא, ופעמים אינו מביא. **אילן** וקרקעו כו' — למאי דמוקי לה בשש עשרה אמה צריך לפרש מאי אתא לאשמועינן. ונראה לרבינו שמשון בן אברהם: דאתא לאשמועינן ולמידק: הא קנה אילן סתם — אינו מביא וקורא. ואם קנה שנים, אפילו סתם — מביא וקורא, דקנה קרקע. וכרבי מאיר דאמר (בבא בתרא פא,א): הקונה שני אילנות — קנה קרקע. **הא** שלשה מביא וקורא — הוה מצי למיפרך מסיפא, דקתני בהדיא במסכת ביכורים, בסיפא דהך דמייתי הכא: הקונה שלשה אילנות תוך של חבירו — מביא וקורא. אלא דאורחא דגמרא בכמה מקומות שמדקדק מרישא מה שיכול.

לא שש עשרה אמה — ואם תאמר: והא אמרינן ב"המוכר את הספינה" (לקמן פב,א) גבי שלשה קנה קרקע, וכמה? תחתיהן, וביניהן, וחוצה להן במלא אורה וסלו! ויש לומר: דהתם כשענפי האילן גדולים הרבה, ויוצאין חוץ לשש עשרה אמה. ואם תאמר: קונה אילן אחד אמאי אינו מביא וקורא, למאן דאמר קנין פירות כקנין הגוף דמי, ומאי שנא ממוכר שדהו לפירות דמביא וקורא לדידיה, כדאמרינן בפרק "השולח" (גיטין מז,ב)? וליכא למימר דהאי תנא סבר דקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי — דהא רבי מאיר אית ליה דכקנין הגוף דמי ב"השולח" (שם מח,א), וב"החובל" (בבא קמא צ,א), ואית ליה לקמן (פא,א) דקונה אילן אחד (אינו מביא וקורא) [צריך להיות: מביא ואינו קורא]! ויש לומר: דשאני התם, שהקרקע קנוי לו עד זמן קבוע, אבל הכא אם יתייבש מיד האילן — אין לו בקרקע כלום. אי נמי, התם קרקע קנויה לו לכל דבר, למשטח בה פירי ולמיזרע בה סילקא וירקא, אבל גבי אילן — אין לו אלא יניקה לבדה. **ובוידוי** פירש בקונטרס דלא גרסינן "ובוידוי", דלא כתיב במעשר שני (שיש) שום וידוי, לא "מארצך" ולא "מאדמה אשר נתת לי". אף על גב דכתיב ביה "וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתתה לנו" (דברים כו) — לא שיהא לו לחלק, אלא לכל ישראל. ומיהו, על כרחך אין וידוי בלא קרקע, דתני עלה בירושלמי: אף בוידוי, ומכל מקום לא גרסינן ליה, מדתני עלה בירושלמי — מכלל דבמשנה ליתיה.

ולכתוב עליה פרוזבול — אבל אמטלטלין אין כותבין פרוזבול, מפני שיכול לבלותן, והיא הלואה דלא שכיחא. ועציץ נקוב, אף על פי שיכול לבלותו — כותבין עליו פרוזבול, דלא פלוג רבנן במקרקעי. והא דכותבין אפילו על קרקע כל שהוא פירש רבינו שמואל בן מאיר ב"השולח" (גיטין לז,א) — משום דאין אונאה לקרקעות, והוי כאילו יש לו משכון בכל. ואין נראה, דנהי דאין להן אונאה — ביטול מקח ביתר מפלגא יש להן. אלא היינו טעמא — משום דגבי והדר גבי, כמעשה דקטינא דאביי (כתובות צא,ב), דעל ידי כך ראוי לגבות כל חובו. וכענין זה איכא סוף פרק "כל הגט" (גיטין ל,ב) גבי המלוה מעות את הכהן כו': הניח מלא מחט — גובה מלא קורדום.

תוספות

בחטה — ואם תאמר: והא חטה יניקתה שלשה טפחים, כדמוכח בשבת פרק "אמר רבי עקיבא" בשמעתין דערוגה (פה,א)! ואין לומר ד"כל שהוא" דהכא לאו דוקא, דהא בפרק קמא דקדושין (כו,א) קא מייתי לה בשמעתא דאי בעי צבורין בה או לאו, וקאמר: כל שהוא למאי חזיי? ומשנן: כגון שנעץ בה מחט. וקאמר: איכפל תנא לאשמועינן מחט? מי לא עסקינן דתלי ביה מרגניתא — משמע ד"כל שהוא" דוקא! ויש לומר: דנהי דיניקתה שלשה, מכל מקום עיקר יניקתה אינו אלא כנגדה. ואילן נמי, יניקתו עשרים וחמש, אפילו הכי עיקר יניקתו שש עשרה.

ואחד אילן הנוטה מביא וקורא — בפרק "המקבל" (בבא מציעא קז,א) פליגי רב ושמואל באילן הנוטה על המיצר, רב אמר: הנוטה לכאן — לכאן, והנוטה לכאן — לכאן. ושמואל אמר: חולקין. ופירש בקונטרס התם דבנטיית שרשים איירי, ולפיכך שמעתין דהכא כרב, דאזיל בתר שרשין. ורבינו שמשון בן אברהם פירש שם בענין אחר. **שעל** מנת כן הנחיל יהושע וכו' — ב"מרובה" (בבא קמא פב,א) פריך: אמאי לא חשיב לה בהדי עשרה תנאין של יהושע? ומשני לה. **בדחלולי** סגי — פירש רבינו חננאל: דחלולי — לשון יראה, שעושים צורה של עץ, ונראין בבני אדם, ואין העוף רשאי לישאר שם. קא משמע לן, דאף על פי שברח העוף — פעמים שמשאיר שם בשר המת שמביא בפיו ונשאר שם בענף, הלכך אין לו תקנה אלא בקציצת ענפים כולם.

הדרן עלך לא יחפור

חזקת

וְנִקְנִין עַמָּה נְכָסִים שֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת! - הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - בְּחִטֵּי. דַּיְקָא נַמִּי, דְּקָתָנֵי: כָּל שֶׁהוּא, שְׁמַע מִינָּהּ. תָּא שְׁמַע: אִילָן מִקְצָתוֹ בָּאָרֶץ וּמִקְצָתוֹ בְּחוּץ לָאָרֶץ - טֶבֶל וְחוּלִּין מְעוֹרָבִין זֶה בָּזֶה, דִּבְרֵי רַבִּי. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: הַגָּדֵל בְּחִיּוּב - חַיָּיב, הַגָּדֵל בְּפִטּוּר - פָּטוּר; עַד כָּאן לָא פְּלִיגִי אֶלָּא דְּמָר סָבַר: יֵשׁ בְּרֵירָה, וּמָר סָבַר: אֵין בְּרֵירָה, אֲבָל גָּדֵל בְּפִטּוּר - דִּבְרֵי הַכֹּל פָּטוּר! - הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - דְּמַפְסִיק צוּנְמָא. - אִי הָכִי, מַאי טַעְמֵיהּ דְּרַבִּי? - דְּהָדְרִי עָרְבֵי; וּבְמַאי קָא מִיפַּלְגִי - מָר סָבַר: אֲוִירָא מְבַלְבֵּל, וּמָר סָבַר: הַאי לְחוּדֵיהּ קָאֵי וְהַאי לְחוּדֵיהּ קָאֵי. וְיֵשׁ עֲשָׂרֵה אַמָּה וְתוּ לָא? וְהָא תְּנַן: מַרְחִיקִין אֶת הָאִילָן מִן הַבּוֹר עֲשָׂרִים וְחָמֵשׁ אַמָּה! אָמַר אַבָּיֵי: מֵיזַל טוּבָא אָזְלִי, אַכְחוּשֵׁי לָא מַכְחַשִׁי אֶלָּא עַד שֵׁשׁ עֲשָׂרֵה אַמָּה, טְפֵי לָא מַכְחַשִׁי. כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר, בְּעָא מִינֵּיהּ רֵישׁ לָקִישׁ מֵרַבִּי יוֹחָנָן: אִילָן הַסָּמוּךְ לְמֵיצַר בְּתוֹךְ שֵׁשׁ עֲשָׂרֵה אַמָּה, מַהוּ? אָמַר לֵיהּ: גַּזְלָן הוּא, וְאֵין מְבִיאִין מִמֶּנּוּ בְּכּוּרִים. כִּי אָתָא רָבִין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֶחָד אִילָן הַסָּמוּךְ לְמֵיצַר, וְאֶחָד אִילָן הַנּוֹטֶה - מֵבִיא וְקוֹרֵא, שֶׁעַל מְנַת כֵּן הִנְחִיל יְהוֹשֻׁעַ לְיִשְׂרָאֵל אֶת הָאָרֶץ. **מִשְׁנָה אִילָן שֶׁהוּא נוֹטֶה לִשְׂדֵה חֲבֵירוֹ - קוֹצֵץ מְלֹא הַמַּרְדֵּעַ עַל גַּבֵּי הַמַּחֲרִישָׁה, וּבֶחָרוּב וּבַשִּׁקְמָה - כְּנֶגֶד הַמִּשְׁקוֹלֶת, בֵּית הַשְּׁלָחִין - כָּל הָאִילָן כְּנֶגֶד הַמִּשְׁקוֹלֶת; אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: כָּל אִילָן סָרָק כְּנֶגֶד הַמִּשְׁקוֹלֶת. **גְּמָרָא** אִיבַּעְיָא לְהוּ: אַבָּא שָׁאוּל, אַרִישָׁא קָאֵי אוֹ אַסֵּיפָא קָאֵי? תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא: בֵּית הַשְּׁלָחִין - אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: כָּל הָאִילָן כְּנֶגֶד הַמִּשְׁקוֹלֶת, מִפְּנֵי שֶׁהַצֵּל רַע לְבֵית הַשְּׁלָחִין; שְׁמַע מִינָּהּ אַרִישָׁא קָאֵי, שְׁמַע מִינָּהּ. אָמַר רַב אַשִׁי: מַתְנִיתִין נַמִּי דַּיְקָא, דְּקָתָנֵי: כָּל אִילָן סָרָק; אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא אַרִישָׁא קָאֵי, הַיְינוּ דְּקָתָנֵי כָּל אִילָן, אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ אַסֵּיפָא קָאֵי, אִילָן סָרָק מִיבָּעֵי לֵיהּ? אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ אַרִישָׁא קָאֵי, שְׁמַע מִינָּהּ. **מִשְׁנָה** אִילָן שֶׁהוּא נוֹטֶה לִרְשׁוּת הָרַבִּים - קוֹצֵץ כְּדֵי שֶׁיְּהֵא גָּמָל עוֹבֵר וְרוֹכְבוֹ; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: גָּמָל טָעוּן פִּשְׁתָּן אוֹ חֲבִילֵי זְמוֹרוֹת; רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: כָּל הָאִילָן כְּנֶגֶד הַמִּשְׁקוֹלֶת, מִפְּנֵי הַטּוּמְאָה. **גְּמָרָא** מַאן תַּנָּא דְּבִנְזָקִין בָּתַר אוּמְדָּנָא דְּהָשְׁתָּא אָזְלִינַן? אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: בְּמַחֲלוֹקֶת שְׁנוּיָה, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הִיא; דְּתַנְיָא: אֵין עוֹשִׂין חָלָל תַּחַת רְשׁוּת הָרַבִּים, בּוֹרוֹת, שִׁיחִין וּמְעָרוֹת; רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַתִּיר בִּכְדֵי שֶׁתְּהֵא עֲגָלָה מְהַלֶּכֶת וּטְעוּנָה אֲבָנִים. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבָּנַן, הָתָם - זִימְנִין דְּמִפְחֵית וְלָאו אַדַּעְתֵּיהּ, אֲבָל הָכָא - קַמָּא קַמָּא קָא קָיֵיץ לֵיהּ. "רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: גָּמָל טָעוּן פִּשְׁתָּן אוֹ חֲבִילֵי זְמוֹרוֹת". אִיבַּעְיָא לְהוּ: שִׁיעוּרָא דְּרַבִּי יְהוּדָה נָפִישׁ, אוֹ דִּלְמָא שִׁיעוּרָא דְּרַבָּנַן נָפִישׁ? - פְּשִׁיטָא דְּשִׁיעוּרָא דְּרַבָּנַן נָפִישׁ, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שִׁיעוּרָא דְּרַבִּי יְהוּדָה נָפִישׁ, רַבָּנַן בְּשִׁיעוּרָא דְּרַבִּי יְהוּדָה הֵיכִי עָבְדִי? - וְאֶלָּא מַאי? שִׁיעוּרָא דְּרַבָּנַן נָפִישׁ, רַבִּי יְהוּדָה בְּשִׁיעוּרָא דְּרַבָּנַן מַאי עָבֵיד? - אֶפְשָׁר דְּגָחֵין וְחָלֵיף תּוּתֵיהּ. "רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: כָּל הָאִילָן כְּנֶגֶד הַמִּשְׁקוֹלֶת, מִפְּנֵי הַטּוּמְאָה". תָּנָא: מִפְּנֵי אֹהֶל הַטּוּמְאָה. פְּשִׁיטָא, "מִפְּנֵי הַטּוּמְאָה" תְּנַן! - אִי מִמַּתְנִיתִין, הָוָה אָמִינָא: דִּלְמָא מַיְיתֵי עוֹרֵב טוּמְאָה וְשָׁדֵי הָתָם, וְסַגְיָא בִּדְחָלוּלֵי בְּעָלְמָא, קָא מַשְׁמַע לָן.

הַדְרָן עֲלָךְ לֹא יַחְפּוֹר

חזקת

רש"י

ונקנין עמה נכסים שאין להם אחריות — דתנן בקדושין (כו,א): נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות בכסף בשטר ובחזקה. שהמטלטלין אין נקנין אלא במשיכה, וקרקע נקנה בכסף. ואם מכר לו קרקע ומטלטלין יחד, כיון שנתן דמי הקרקע, או מסר לו שטר מכירת קרקע, או החזיק בקרקע מדעת מוכר — נקנו המטלטלין בלא משיכה. קתני מיהא: קרקע כל שהוא חייב בביכורים, וקא סלקא דעתך ביכורי אילן קאמר. **הכא במאי עסקינן בחטין** — שכל שבעת המינים חייבים בביכורים. **מעורבין זה בזה** — שאין סומכין על הברירה, לחלקו לחצאים ולומר שלצד הארץ חייבין ושלצד החוץ פטורין. **אבל דכולי עלמא הגדל בפטור פטור** — שאם היו כל שרשיו בחוץ לארץ — פטור, ואפילו עומד האילן בתוך שש עשרה אמה לארץ, ולא אמרינן מן הארץ ינק. **דמפסיק צונמא** — באמצע שרשים, שאין שני צדדין יכולין לינק זה מזה. **דהדרי וערבי** — האילן נעשה אחד למעלה בעביו. **אוירא מבלבל** — אף על פי שבתוך הקרקע כשני אילנות, הואיל ולמעלה באויר העולם נעשה אחד — מתערבין יונקותיו. **עשרים וחמש אמה** — קשה לעולא, דאמר: שש עשרה אמה ותו לא. **אכחושי לא מכחשי** — בשדה חבירו אלא עד שיתסרי, הלכך טפי מהכי לאו גזלן הוא. **הנוטה** — נופו לתוך שדה של חבירו. **שעל מנת כן הנחיל יהושע** — התנה עמהם שלא יקפידו על כך. **משנה מרדע** — מַלְמַד בקר. **קוצץ** — הענפים עד גובה מלא מרדע, שלא יעכבוהו מלהוליך מחרשתו שם. **החרוב והשקמה** — שצילם מרובה וקשה לשדה. **כנגד המשקולת** — כל מה שנוטה לתוך שדהו. **משקולת** — חוט האמרכולין שבונין חומה, ותולין בה משקולת של אבר. **ואם בית השלחין היא כל האילן** — אפילו אינו חרוב ושקמה קוצץ כנגד המשקולת, שהצל רע לבית השלחין. **אבא שאול אומר כו'** — בגמרא מפרש אהייא קאי. **גמרא ארישא קאי** — דקאמר תנא קמא: קוצץ מלא מרדע, ואפילו אילן סרק, חוץ מחרוב ושקמה. ואמר ליה אבא שאול: כל אילן סרק נמי כנגד המשקולת. **או אסיפא קאי** — דקאמר תנא קמא: כל האילן כנגד המשקולת, ואפילו אילן העושה פירות. ואמר ליה אבא שאול: כל אילן סרק הוא דכנגד המשקולת, אבל אילן העושה פירות נמי — מלא מרדע ותו לא. **כל האילן** — כל האילנות. **אי אמרת בשלמא ארישא קאי** — ולטפויי אתא [מחרוב ושקמה דקאמר תנא קמא] — היינו דקאמר "כל". **אלא אי אמרת אסיפא קאי** — מאי "כל"? **הא לגרועי אתא משנה** אילן הנוטה לרשות הרבים קוצץ — מן הענפים התחתונות, כדי שיהא גמל עובר תחת העליונות. **מפני הטומאה** — מפרש בגמרא. **גמרא בתר [אומדנא] דהשתא אזלינן** — דקתני: קוצץ מן הענפים כדי שיהא גמל עובר ורוכבו. והרי חוזרין וגדלים לאחר זמן. **כדי שתהא עגלה מהלכת** — אם תקרתה חזקה כל כך — מותר, ואף על גב שסופה שתתליע ותפחת. **קמא קמא** קייץ ליה — כל ענף וענף שיקדים ויצמיח יקצצנו. **בשיעורא דרבי יהודה מאי עבדי ליה** — כשיבא גמל טענן פשתן היאך יעבור? **מפני אהל הטומאה** — שמא יפול כזית מת אצל האילן, והרי הענפים ארוכים מאהילין עליו ועל עוברי הדרכים ומביאים עליהם את הטומאה. **ושדי התם** — על האילן, ומתוך שענפיו רבים הטומאה עומדת שם ואינה נופלת לארץ, ובני אדם עוברים תחתיה. ואי לא חיישינן אלא להכי — בדחלולי בעלמא סגי ליה — לקוץ אחד אחד מבינתים, כדי להרחיק אויר ביניהם ולא תעמוד שם טומאה. **קא משמע לן** — מתניתא, דאפילו לא נותר בו אלא ענף אחד — מזיק הוא את הרבים.

הדרן עלך לא יחפור

וְנִקְנִין עָמָּהּ [–עם הקרקע] **נְכָסִים שֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת** [–מטלטלין]. דהיינו, הדין הוא שקרקע נקנית בכסף או שטר או חזקה, ואילו מטלטלין אינם נקנים אלא במשיכה. אמנם אם קונה אדם מחבירו מטלטלין יחד עם קרקע, אזי די בכך שיקנה את הקרקע בכסף או שטר או חזקה, וקונה בכך אף את המטלטלין אגב הקרקע. ודי לזה אפילו בקרקע כל שהוא. ומאחר ששנינו שאדם שיש לו קרקע כל שהוא חייב להביא ביכורים, סברה הגמרא שהכוונה בזה לאדם שיש לו אילן העומד בקרקע קטנה, שחייב להביא ביכורים אף שבהכרח יונק האילן משדה חבירו. ויש להוכיח מכאן שלא כדברי עולא, הסובר שאין אדם חייב להביא ביכורים אם אין לו קרקע בשיעור שש עשרה אמה לכל רוח, כדי שיעור יניקת האילן.

מתרצת הגמרא: **הָכָא בְּמַאי עַסְקִינָן בְּחִיטֵּי** – המשנה עוסקת באדם שזרע בשדהו חטים, שאף הן משבעת המינים וחייבות בביכורים, ודי להן בקרקע כל שהוא, מאחר שאין החטים יונקות מן הקרקעות שסביבן, אך באילן היונק בשיעור שש עשרה אמה מן השדות שמסביב, יתכן שאין בעליו חייב להביא ביכורים אם אין הקרקעות שלו.

דַּיְקָא נַמִּי – אכן יש לדייק מדברי המשנה שעוסקת היא בחטים, **דְּקָתָנֵי קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא,** דהיינו, קרקע קטנה ביותר, שאינה ראויה לגדל אילן אלא חטים בלבד. **שְׁמַע מִינָּהּ** – אכן יש להוכיח כן מדברי המשנה.

הגמרא מקשה על עולא מברייתא: **תָּא שְׁמַע** – בוא ושמע ראיה שלא כדברי עולא, שנינו בברייתא, **אִילָן** שמִקְצָתוֹ גדל **בָּאָרֶץ** [–בארץ ישראל], **וּמִקְצָתוֹ** גדל **בְּחוּצָה לָאָרֶץ, מֻבָּל וְחוּלִּין מְעוֹרָבִין זֶה בָּזֶה, דִּבְרֵי רַבִּי.** שמאחר והפירות הגדלים בתוך ארץ ישראל טבל הם וחייבים במעשרות, ואילו הפירות הגדלים בחוץ לארץ חולין הם ואינם חייבים במעשרות, נמצא שבכל פרי ופרי מפירות האילן ישנה תערובת של טבל וחולין. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר,** אין הטבל והחולין מתערבים זה בזה, אלא פרי **הַגָּדֵל בְּחִיּוּב** – בחלקו של האילן הגדל בארץ ישראל, **חַיָּיב** בתרומות ומעשרות, ואילו פרי **הַגָּדֵל בְּפָטוּר** – בחלקו של האילן הגדל בחוץ לארץ, **פָּטוּר.**

מדייקת הגמרא: **עַד כָּאן לֹא פְּלִיגִי** רבי ורבן שמעון בן גמליאל **אֶלָּא** בסברא זו, **דְּמַר** [–רבן שמעון בן גמליאל] **סָבַר, יֵשׁ בְּרִירָה** – ניתן לברר איזה פרי גדל בחוץ לארץ ופטור ממעשר, ואיזה פרי גדל בארץ ישראל וחייב במעשר. **וּמַר** [–רבי] **סָבַר, אֵין בְּרִירָה** – אי אפשר לברר זאת, אלא הכל מעורב זה בזה. **אֲבָל** באופן שיהא האילן כולו **גָּדֵל בְּפָטוּר** – בחוץ לארץ, בתוך שש עשרה אמה לארץ ישראל, **דִּבְרֵי הַכֹּל פָּטוּר** – יודו שניהם שפירותיו פטורים ממעשרות. ויש להוכיח מכאן שלא כדברי עולא הסובר שאילן יונק עד שש עשרה אמה לכל צד.

מתרצת הגמרא: **הָכָא בְּמַאי עַסְקִינָן** – ברייתא זו עוסקת ב**דְּמַפְסִיק צוּנְמָא** – שישנו סלע המפסיק בין שורשי האילן הנמצאים בארץ ישראל לשורשי האילן הנמצאים בחוץ לארץ, ואינם יונקים זה מזה, ולפיכך אילו היה האילן כולו עומד בחוץ לארץ היו הכל מודים שאינו חייב במצוות התלויות בארץ, מאחר שאין השורשים יכולים לינק מקרקע ארץ ישראל.

שואלת הגמרא: **אִי הָכִי,** שהסלע מפסיק בין השורשים, **מַאי טַעְמֵיהּ דְּרַבִּי** הסובר שטבל וחולין מעורבים זה בזה, הרי אין שני חלקי האילן יכולים לינק זה מזה. משיבה הגמרא: **דְּהָדְרֵי עָרְבֵי** – מדובר באופן שהגזע חוזר ונעשה אחד מעל הקרקע, ואין הסלע מפסיק אלא בין השורשים שתחת הקרקע. **(וּבְמאי) [וּבְהָא] קָא מִיפַּלְגִי** רבי ורבן שמעון בן גמליאל, **מַר** [–רבי] **סָבַר, אֲוִירָא מְכַלְכֵּל** – כיון שחוזרים הענפים ומתערבים למעלה באויר העולם, מתערבת אף היניקה בין שני צדדי האילן, ולפיכך טבל וחולין מעורבים זה בזה. **וּמַר** [–רבן שמעון בן גמליאל] **סָבַר, הַאי לְחוּדֵיהּ קָאֵי וְהַאי לְחוּדֵיהּ קָאֵי** – צד זה עומד לבדו וצד השני עומד לבדו, שמאחר והסלע מפסיק בין השורשים, אין היניקה חוזרת ומתערבת מעל הקרקע, ולפיכך הגדל בחיוב חייב והגדל בפטור פטור.

הגמרא מקשה על דברי עולא הסובר שאילן יונק רק שש עשרה אמה: **וְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה וְתוּ לֹא** – האם אין אילן יונק אלא שש עשרה אמה ולא יותר, **וְהָא תְּנַן** – והרי שנינו לעיל (כה:) שמַרְחִיקִין **אֶת הָאִילָן מִן הַכּוֹר עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אַמָּה,** כדי שלא יזיקו שורשי האילן את כותלי הבור, ומוכח מכך, שהשורשים מתפשטים ויונקים עד עשרים וחמש אמה. מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבַּיֵי, מֵיזַל טוּבָא אָזְלֵי** – אכן השורשים הולכים מרחק רב, אבל **אַכְחוּשֵׁי לֹא מַכְחֵשֵׁי** – אך אין הם יונקים ומכחישים בקרקע **אֶלָּא עַד שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה, טְפֵי לֹא מַכְחֵשֵׁי** – ובמרחק גדול יותר אין הם מכחישים את הקרקע, ולפיכך אין הוא גזלן אלא כשיש שדה של אחר בתוך שש עשרה אמה לאילן.

הגמרא מביאה דעות נוספות של אמוראים לגבי דין אילן הסמוך למיצר: **כִּי אָתָא רַב דִּימִי** מארץ ישראל לבבל, **אָמַר, בְּעָא מִינֵּיהּ** – שאל **רֵישׁ לָקִישׁ מֵרַבִּי יוֹחָנָן, אִילָן הָעוּמֵד בְּסָמוּךְ לְמֵיצַר** [–גבול שבין השדות], **בְּתוֹךְ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה** לשדה חבירו, **מַהוּ** – האם מביאים ביכורים מפירותיו, או לא. **אָמַר** לֵיהּ רבי יוחנן לריש לקיש, **גַּזְלָן הוּא,** שהרי יונק משדה אחרים, **וְלִפְיכָךְ אֵין מְבִיאִין מִמֶּנּוּ בִּכּוּרִים.**

דעה החולקת: **כִּי אָתָא רָבִין** מארץ ישראל לבבל, **אָמַר** בשם **רַבִּי יוֹחָנָן, אֶחָד אִילָן הַסָּמוּךְ לְמֵיצַר** – בין אילן העומד בסמוך לגבול שבין השדות, **וְאֶחָד אִילָן הַנּוֹטֶה** – ובין אילן שענפיו נוטים לתוך שדה חבירו, **מֵבִיא** בעל האילן ביכורים מפירותיו, **וְקוֹרֵא** עליהם את המקראות האמורים בפרשת ביכורים, מאחר **שֶׁעַל מְנָת כֵּן הִנְחִיל יְהוֹשֻׁעַ לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הָאָרֶץ,** שהתנה עמהם שלא יקפידו זה על זה בענינים אלו. ונמצא, שבעל האילן כדין הוא עושה, ואין חבירו יכול לעכב בידו.

משנה

משנה זו עוסקת בדין אילן שענפיו נוטים לתוך שדה חבירו, ומבארת, אימתי בעל השדה ניזוק מכך ורשאי הוא לעכב על בעל האילן, ואימתי אינו רשאי לעכב.

אִילָן שֶׁהוּא נוֹטֶה על ידי ענפיו **לִשְׂדֵה חֲבֵירוֹ, קוֹצֵץ** בעל השדה מן ענפי האילן עד לגובה **מָלֵא הַמְּרַדֵּעַ** – השוט שמכים בו את הבהמה, כשהוא עומד **עַל גַּבֵּי הַמַּחֲרִישָׁה.** שבשעה שחורש בעל השדה בשדהו, נזקק הוא לעיתים להרים את השוט ולהכות בו מעל גבי הבהמה החורשת, ולפיכך רשאי הוא לקצוץ מן הענפים עד לגובה המרדע מעל המחרישה, כדי שלא יעכבו אותו מלחרוש שם. **וְכָחָרוּב וּכַשִּׁקְמָה** – ואם הענפים של אילן חרוב או שקמה הם, שענפיהם מרובים, וכאשר נכנסים לשדה חבירו הצל שלהם מזיק לשדה, רשאי הוא לקוצצם **כְּנֶגֶד הַמִּשְׁקוֹלֶת** – חוט של אדריכלים המשמש למדידה בקו ישר, כלומר, רשאי הוא לקצוץ כל ענף הנכנס לתוך שדהו.

ואם שדה זו שהענפים נוטים לתוכה **בֵּית הַשְּׁלָחִין** היא, שיבישה היא ונצרכת להשקיה תדיר, והצל מזיק לה ביותר, אזי רשאי בעל השדה לקצוץ את **כָּל** סוגי **הָאִילָן,** ולא רק חרוב ושקמה, **כְּנֶגֶד הַמִּשְׁקוֹלֶת** – כל הנוטה מן הענפים לתוך שדהו.

אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, כָּל אִילָן סָרָק – שאינו נותן פירות, רשאי בעל השדה לקוצצו **כְּנֶגֶד הַמִּשְׁקוֹלֶת.**

גמרא

הגמרא מסתפקת בהבנת דברי אבא שאול: **אִיבַּעְיָא לְהוּ** – נסתפקו בני הישיבה, האם דברי **אַבָּא שָׁאוּל אַרִישָׁא קָאֵי** – על הרישא של המשנה נאמרו, שסובר תנא קמא שאין לקצוץ את כל הענפים הנוטים לשדה אלא בחרוב ושקמה, ועל כך בא אבא שאול להוסיף שאף בכל אילן סרק ניתן לקצוץ את כל ענפיו הנוטים. **אוֹ אַסֵּיפָא קָאֵי** – או שמא נאמרו דבריו על הסיפא, העוסקת בשדה בית השלחין, שלדברי תנא קמא מותר לקצוץ כל ענפי אילן הנוטים לשדה בית השלחין ואף באילן הנותן פירות, ועל כך חולק אבא שאול ואומר שאין לקצוץ לגמרי אלא ענפי אילן סרק, אך ענפי אילן פרי אין לקוצצם אלא כשיעור המרדע מעל גבי המחרישה.

הגמרא פושטת ספק זה מברייתא: **תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא,** שדה **בֵּית הַשְּׁלָחִין** שנכנסים בה ענפי אילנות, **אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר,** רשאי בעל השדה לקצוץ את ענפי **כָּל הָאִילָן** [–כל סוגי האילנות] **כְּנֶגֶד הַמִּשְׁקוֹלֶת, מִפְּנֵי שֶׁהַצֵּל** הנגרם מן הענפים **רַע** [–מזיק] **לְבֵית הַשְּׁלָחִין.** ויש להוכיח מכאן, שאבא שאול אינו חולק על הדין המבואר בסיפא של המשנה, שמותר לקצוץ אף ענפי אילן מאכל הנוטים לשדה בית השלחין. אלא בהכרח **שְׁמַע מִינָּהּ אַרִישָׁא קָאֵי** – שעל הרישא אמר אבא שאול את דבריו, וסובר שבשדה שאינה של בית השלחין רשאי בעל השדה לקצוץ כל ענפי אילן סרק הנוטים לשדהו, ולא רק ענפי חרוב ושקמה. **שְׁמַע מִינָּהּ** – אכן יש להוכיח כן.

המשך בעמוד קכ

פרק שלישי - חזקת הבתים

הפרק שלפנינו דן בענייני חזקה. הן חזקת ראיה והן חזקת קנין. חזקת ראיה היא, שאדם הקונה קרקע ומחזיק בה זמן מסוים כפי שיבואר, נחשב לו בכך לראיה שהקרקע שלו, ואינו צריך להביא ראיה נוספת שקנה את הקרקע. וחזקת קנין, שיכול אדם לקנות קרקע ומעשה הקנין יהא בכך שמחזיק בה, ובאופנים שידונו בסוגיות להלן. חזקות נוספות נידונות בהמשכו של הפרק, כגון חזקת תשמישין, נזקין ועוד.

שונה היא חזקת קרקעות מחזקת מטלטלין. שבמטלטלין, כיון שהחזיק בהם שעה אחת, הרי הם שלו, ונאמן לומר שקנה אותן מידי בעליהן. ואילו קרקעות, אין חזקתו בהם בשעה אחת, אלא על ידי השתמשות זמן מסוים שהיה לו לבעל הנכס למחות. ולהלן במהלך הפרק, ידונו עניינים אלו וטעמיהן בהרחבה.

משנה

המשנה שלפנינו דנה מהו משך הזמן שהחזקת האדם בקרקע תיחשב ראיה שהקרקע שלו, ושוב לא יצטרך להביא ראיה אחרת שקנה את הקרקע.

חֲזָקַת הַבָּתִּים – משך הזמן שהשתמשות האדם בבית נחשבת לו לראיה שהבית שלו, **וְכן** חזקת **הַבּוֹרוֹת** – חפירה עגולה לעומק הקרקע, **וְהַשִּׁיחִין** – חפירה הנמשכת לאורך הקרקע אך קצרה בעומקה, **וְהַמְּעָרוֹת** – חפירה מרובעת ומקורה ופתחה באחד מצדדיה, **וְהַשּׂוֹבָכוֹת** – שובך של יונים, **וְהַמֶּרְחָצָאוֹת** – בתי המרחץ, **וּבֵית הַבַּדִּין** – מקום עשיית השמן מן הזיתים. **וּבֵית הַשְּׁלָחִין** – שדה שיש בתוכו מעיין המשקה את השדה בכל יום, ומתוך כך מצויים פירות בשדה זו בקביעות. **וְהָעֲבָדִים, וְכן כָּל** דבר **שֶׁהוּא עוֹשֶׂה פֵּירוֹת תָּדִיר** – בקביעות, ואינו תלוי בעונות מסוימות, הרי **חֲזָקָתָן** – משך הזמן של השתמשות שנחשב בכך לראיה שהדבר שלו, הוא **שָׁלֹשׁ שָׁנִים** שלימות **מִיּוֹם לְיוֹם.** וכאשר החזיק כן, ולאחר מכן טוען הבעלים הקודמים שהקרקע שלו, והמחזיק טוען מברת לי ואבד השטר, חזקה זו שהחזיק בשדה מועילה לו לדחות בכך טענת המערער. אולם אם לא החזיק שלוש שנים, אין חזקתו מועילה לו לראיה, ותחזור הקרקע לבעליה הקודמים.

דין הקרקעות שמשך הזמן של חזקת הראיה שלהם אינם שלוש שנים מלאות: **שָׂדֶה הַבַּעַל** – שדה המושקית רק על ידי מי גשמים שאינה עושה פירות אלא רק פעם אחת בשנה, משך זמן **חֲזָקָתָהּ** הוא **שָׁלֹשׁ שָׁנִים, וְאֵינָן מִיּוֹם לְיוֹם** – אין צורך בשלש שנים מלאות.

מבארת המשנה כיצד היא חזקה זו. ונחלקו בכך התנאים: **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר,** מחזיק בה הלוקח **שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים** אחרונים בְּשנה **הָרִאשׁוֹנָה,** ושְׁלֹשָׁה חדשים ראשונים בְּשנה **הָאַחֲרוֹנָה, וּשְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ בָּאֶמְצַע** – בשנה האמצעית, שבה מחזיק כל השנה. **חֲרֵי** נמצא משך זמן חזקה זו, **שְׁמוֹנֶה עָשָׂר חֹדֶשׁ.**

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, מחזיק הלוקח **חֹדֶשׁ** אחרון בְּשנה **הָרִאשׁוֹנָה, וְחֹדֶשׁ** ראשון בְּשנה **הָאַחֲרוֹנָה, וּשְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ** – שנה שלימה, **בָּאֶמְצַע, חֲרֵי** בסך הכל, מחזיק **אַרְבָּעָה עָשָׂר חֹדֶשׁ.**

אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שצריך להחזיק שמונה עשר חודש, **בִּשְׂדֵה לָבָן** – שדה תבואה וקטניות שכל פירותיה נלקטים בעונה אחת בלבד, **אֲבָל בִּשְׂדֵה אִילָן** שיש בה אילנות ממינים שונים, כגון ענבים זיתים ותאנים, אשר כל מין נלקט בעונה אחרת במשך השנה, אין צריך שתתמשך החזקה על פני שלוש שנים, אלא אפילו אם בתוך שנה אחת **כָּנַס אֶת תְּבוּאָתוֹ** – ליקט את הענבים ועשה מהם יין, **וּמָסַק** – ליקט **אֶת זֵיתָיו,** וכן **כָּנַס אֶת קַייְצוֹ** – ליקט את התאנים וייבשם, ועשה מהם קציעות, והכניסם לביתו, **חֲרֵי אֵלּוּ** נחשבים כאילו החזיק בשדה זו **שָׁלֹשׁ שָׁנִים.**

גמרא

שנינו במשנה שחזקה זמנה היא שלש שנים, דנה הגמרא במקור של הלכה זו: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן שֶׁמַּעְתִּי מֵהוֹלְכֵי אוּשָׁא שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים, מִנַּיִן לַחֲזָקָה** שהיא **שָׁלֹשׁ שָׁנִים,** וביארו שלומדים זאת **מִשּׁוֹר הַמּוּעָד** – שור שנגח בהמה שלוש פעמים.

מבארת הגמרא את הלימוד משור המועד: **מַה שּׁוֹר הַמּוּעָד, כֵּיוָן שֶׁנָּגַח שָׁלֹשׁ נְגִיחוֹת, נָפַק לֵיהּ מֵחֲזָקַת תָּם וְקָם לֵיהּ בְּחֲזָקַת מוּעָד** – יצא השור מחזקתו כ'שור תם' המשלם חצי נזק, ועומד הוא בחזקת 'שור מועד' ומשלם מעתה נזק שלם, ומוכח שעל ידי שלש פעמים נעשה חזקה להחזיקו כשור מועד, **הָכָא נַמִּי כֵּיוָן דַּאֲכָלָהּ תְּלָת שְׁנִין** – כיון שאכל את פירות הקרקע שלש שנים, **נָפַק לָהּ מֵרְשׁוּת מוֹכֵר וְקַיְימָא לָהּ בִּרְשׁוּת לוֹקֵחַ** – יצאה הקרקע מרשות המוכר ועומדת היא ברשות הלוקח.

מקשה הגמרא: **אִי** – אם אנו למדים משור המועד, יש לנו להוסיף ללמוד, **מַה שּׁוֹר הַמּוּעָד עַד שֶׁנִּגְיחָה רְבִיעִית לֹא מִיחַיֵּיב** בעליו נזק שלם, שדין חזקת 'מועדותו' של השור לשלם נזק שלם הוא רק כאשר יגח נגיחה רביעית, **הָכָא נַמִּי עַד שֶׁנָּגַח רְבִיעִית לֹא קַיְימָא בִּרְשׁוּתֵיהּ** – לא תעמוד הקרקע ברשות המחזיק אלא עד שיחזיק בה שנה רביעית.

דוחה הגמרא קושיא זו: **הָכִי הַשְׁתָּא** – וכי ניתן לדמות ולהקשות כך, **הָתָם** לגבי שור מועד, **מִכִּי נָגַח שָׁלֹשׁ נְגִיחוֹת הָוֵי מוּעָד** – משעה שנגח שלוש נגיחות הרי הוא שור מועד,

---

אגרות קודש

[שלהי אלול, תשי"ח?]

ולפלא שזה זמן רב ביותר שאין ממנו ידיעות, אבל תקותי חזקה שבכל אופן ממשיך הוא בלימוד תורתנו הק' בכותלי ישיבה, שגודל הענין מצד עצמו ידוע ומבואר בכמה מקומות בדברי רבותנו ז"ל, נוסף על זה ששנים אלו הם שני הכנה לכל משך ימי החיים, שכיוונם ושלימותם תלוים בישרות ביסודיות ותוקף ההכנה, שלכן תמיד כדאי להוסיף עוד ועוד בתקיפות ההכנה, כיון שהתועלת נכפלת פי כמה במשך עשיריות שנות החיים הבאות לאחרי זה, ובפרט שלפי גילו אין זה עדיין בגדר ההוספה לזמן הדרוש כ"א זמן הכנה עצמה, שמהנ"ל מובן, שכל שבוע וחדש שעוסקים בתורה בהתמדה ושקידה כדבעי, שענין זה אי אפשרי אלא בדבוק חברים בכותלי ישיבה, ולא רק שאין זה ענין בלתי תועלתי ח"ו אלא אדרבה זוהי תועלת המקסימלית שאפשר לקבל ממשך זמן זה, וכידוע גם על זה המשל, אשר הוספה קטנה בגרעין הנטוע נכפלת פי כמה וכמה באילן שגדל אחר כך.

רש"י

בית השלחין — מתוך שהמעיין בתוכו, שמשקים אותה ממנו תדיר, עושה פירות תדיר, וכל דבר שעושה פירות תדיר חזקתן שלש שנים מיום ליום. אם החזיק בה שלש שנים שלימות — אין צריך להביא שטר מכירה. ואם ערערו עליה בעלים הראשונים, וזה אומר: מכרת לי, ואבד שטרי — חזקתו מועלת לו. ואם לאו — אין חזקתו מועלת לו. לפי שכשאמרו: שלש שנים לחזקה — כל הראוי לצאת ממנה בשלש שנים אמרו. **שדה בית הבעל** — המסתפקת במי גשמים, אינה עושה פירות אלא פעם אחת בשנה — חזקתה שלש שנים ואינה צריכה מיום ליום. ומה היא חזקתה? רבי ישמעאל אומר: שלשה חדשים אחרונים של שנה ראשונה, ושלשה חדשים ראשונים של שנה אחרונה, ואמצעית שלימה. שיש הממהרים לזרוע לפני ראש השנה, וכיון שהחזיק בה סוף שנה ראשונה שלשה חדשים, ויש לו עדים שזרעה באותן שלשה חדשים, וכן בשלשה חדשים ראשונים של אחרונה — הרי זו חזקת שלש שנים רצופות. שאין לך אדם הרואה את חבירו שזורע את שדהו לאבול פרי העשוי לשנה, ושותק. **רבי עקיבא אומר כו'** — מפרש בגמרא במאי פליגי. **כמה דברים אמורים** — שצריך שמנה עשר חדש לשדה בית הבעל. **בשדה הלבן** — שכל פירותיה נלקטין בפרק אחד, לפיכך צריך שלש שנים. **אבל בשדה האילן** — שפירותיה נלקטים לפרקים, ענבים בפרק אחד, וזיתים בפרק אחר, ותאנה בפרק אחר. **כנס את תבואתו** — יין של גפנים. **ומסק את זיתיו וכנס את קייצו** — תאנים ליקט, וייבשן בה, ועשה קציעות והכניסן לבית — הרי זו חזקה כאילו הן שלש שנים. **גמרא** מהולכי **אושא** — שגלתה סנהדרין לאושא, כדאמרינן בראש השנה (לא,א): עשר גליות גלתה סנהדרין כו' מיבנה לאושא, מאושא כו'. **לא מיחייב** — לשלם אלא חצי נזק. אף כאן, עד גמר שנה רביעית לא הויא חזקה.

חֲזָקַת הַבָּתִּים, וְהַבּוֹרוֹת, וְהַשִּׁיחִין, וְהַמְּעָרוֹת, וְהַשּׁוֹבָכוֹת, וְהַמְּרָחֲצָאוֹת, וּבֵית הַדָּיִן, וּבֵית הַשִּׁלְחִין, וְהָעֲבָדִים, וְכָל שֶׁהוּא עוֹשֶׂה פֵּירוֹת תָּדִיר - חֲזָקָתָן שָׁלֹשׁ שָׁנִים מִיּוֹם לְיוֹם. שָׂדֶה הַבַּעַל - חֲזָקָתָהּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְאֵינָן מִיּוֹם לְיוֹם; רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים בָּרִאשׁוֹנָה, שְׁלֹשָׁה בָּאַחֲרוֹנָה, וּשְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ בָּאֶמְצַע - הֲרֵי שְׁמוֹנֶה עָשָׂר חֹדֶשׁ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: חֹדֶשׁ בָּרִאשׁוֹנָה, וְחֹדֶשׁ בָּאַחֲרוֹנָה, וּשְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ בָּאֶמְצַע - הֲרֵי אַרְבָּעָה עָשָׂר חֹדֶשׁ. אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בִּשְׂדֵה לָבָן, אֲבָל בִּשְׂדֵה אִילָן, כָּנַס אֶת תְּבוּאָתוֹ וּמָסַק אֶת זֵיתָיו כָּנַס אֶת קַייְצוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים. גְּמָרָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁמַּעְתִּי מֵהוֹלְכֵי אוּשָׁא שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים: מִנַּיִן לַחֲזָקָה שָׁלֹשׁ שָׁנִים? מִשּׁוֹר הַמּוּעָד; מַה שּׁוֹר הַמּוּעָד כֵּיוָן שֶׁנָּגַח שָׁלֹשׁ נְגִיחוֹת - נְפַק לֵיהּ מֵחֲזָקַת תָּם וְקָם לֵיהּ בְּחֲזָקַת מוּעָד, הָכָא נַמִי כֵּיוָן דַּאֲכָלָהּ תְּלָת שְׁנִין - נְפַק לָהּ מֵרְשׁוּת מוֹכֵר וְקַיְימָא לָהּ בִּרְשׁוּת לוֹקֵחַ. - אִי מָה שּׁוֹר הַמּוּעָד עַד נְגִיחָה רְבִיעִית לָא מִיחַייֵב, הָכָא נַמִי עַד שָׁנָה רְבִיעִית לָא קַיְימָא בִּרְשׁוּתֵיהּ! - הָכִי הָשְׁתָּא? הָתָם מִכִּי נָגַח שָׁלֹשׁ נְגִיחוֹת הָוֵי מוּעָד,

ואידך

תוספות

חזקת הבתים ובית הבדים — פירש רבינו יצחק בר מרדכי: דהא דתנן בפרק "חומר בקדש" (חגיגה כד,ב): עברו הגיתות והבדים, דמשמע שיש להן זמן קבוע — היינו שרוב העולם דורכים אז בזמן לקיטה. אבל יש בני אדם שמצניעין כל השנה, ודורכין במעט מעט.

שלשה חדשים בראשונה — מתוך פירוש הקונטרס משמע דבעי רבי ישמעאל שהוא יזרע ויקצור באותן שלשה חדשים ראשונים, וכן באחרונים. ואין תימה שתהא תבואה הנזרעת אחר ניסן גדילה בשלשה חדשים ואין זמנה עד ניסן הבא, דמצינן כעין זה, דאמרינן בראש השנה (יג,א): כל תבואה הנקצרת בחג — בידוע שהביאה שליש לפני ראש השנה, אלמא גדלה פעמים באותו זמן. אבל קשיא לרבינו יצחק: דאם כן אמאי צריך שמונה עשר חדשים? בחמשה עשר חדשים סגי, שיזרע שלשה חדשים לפני ניסן ויקצור בניסן, ושניה בסוף הקיץ, ושלישית בניסן הבא! ויש לומר: דצריך אבילה חשובה של שנים עשר באמצע. אף על גב דאמרינן בגמרא: אבל תלת פירי לתלתא ירחי, כגון אספסתא, לרבי ישמעאל הויא חזקה — שאני התם, לפי שהוא זמן שלה. אבל קשה לרבינו יצחק: דאמרינן בגמרא (בבא בתרא לו,ב): פירא רבה ופירא זוטא איכא בינייהו דרבי ישמעאל ורבי עקיבא, ופירש הקונטרס: דרבי ישמעאל סבר: פירא רבה — כגון שעורים ושבולת שועל שגדלים בשלשה חדשים, ורבי עקיבא סבר: פירא זוטא — כגון ירק הגדל בחדש אחד. והא אמרינן בגמרא (לקמן עמוד ב) דאספסתא בחדש אחד הויא חזקה לרבי ישמעאל! ונראה לרבינו יצחק: דלא בעי רבי ישמעאל שיזרע התבואה ויקצור, אלא אפילו זרעה הראשון, או הוא יזרענה בשלשה חדשים אחרונים, אף על פי שלא קצרה. ובהא פליגי; דרבי ישמעאל סבר: בעינן שיהא גדל הפרי ברשותו הרבה, כגון שלשה חדשים, והיינו פירא רבה. ורבי עקיבא סבר: דאין צריך שיגדל ברשותו אלא חדש אחד, והיינו פירא זוטא. ואם תאמר: היאך יהא ניכר שיחזיק בה כל שלשה חדשים ראשונים או אחרונים? כי ביום אחד או בשנים יוכל לקצור או לזרוע! וכי תימא שמנכש את השדה ומתקנו — הא לא הויא חזקה, מידי דהוה אניר, דאמר לקמן (לו,ב) דלא הויא חזקה, משום דמימר אמר: כל שיבא דכרבא ניעול בה! ויש לומר: כגון שאוכלה שחת. והא דאמרינן (שם עמוד א): אכלה שחת לא הויא חזקה — הני מילי כשאוכל בענין זה שאין התבואה חוזרת לבא, דשייך לומר "לאו אחזקת כדמחזקי אינשי", לפיכך לא חש למחות. אבל אם אכלה שחת בענין שאין התבואה מתקלקלת, כדרך שבני אדם עושים בעוד שהוא ירק, ולא בא עדיין גבעול שלה — הויא חזקה. ובשדה אילן, דבעו רבנן דפליגי ארבי ישמעאל בגמרא מיום ליום שלש שנים, אף על גב דלא שייך התם אכלה שחת — מכל מקום איכא למימר: כגון שזומר ומעבב העצים לעצמו. ואף על גב דמתקן בכך, והוי כמו ניר, כיון (שמתקן) העצים לעצמו — לא שייך למימר "כל שיבא דכרבא ניעול בה". ועוד אומר רבינו יצחק: דאחזיק בה בכהאי גוונא שנעל וגדר את השדה ונועל במפתח, ואין מניח אדם ליכנס. והא דאמר בגמרא (כט,ב): צונמא במאי קני לה, ולא קאמר כגון שנעלה וגדרה — איכא למימר דאין נעילה מועלת אלא אם כן איכא אבילה בהדה, או זריעה. אבל נעילה גרידא — לא מהני מידי. והשתא אתי שפיר נמי לרבנן דרבי ישמעאל. **שהן** שמנה עשר חדש — תימה: וכי מניינא אתא לאשמועינן? וכהאי גוונא פריך בכמה דוכתי. וליכא למימר דרצופין אתי לאשמועינן, דאם כן מאי קא משמע לן רב הונא? ובגמרא משמע דממתניתין לא הוה שמעינן דבעינן רצופים אי לא דאשמועינן רב הונא. **כנס** את תבואתו — להכי קרי ליה לכרם תבואה, משום דכתיב (דברים כב) "ותבואת הכרם". ואם תאמר: תינח הא דתנא תבואה קודם זיתים, דיין קודם לשמן, כדאמרינן ב"איזהו נשך" (בבא מציעא סג,א): הגיע זמן יין למכור, ובתר הכי קאמר: הגיע זמן למכור שמן. אלא "כנס את קייצו" אמאי תני ליה בתר הכי? הא תאנים קדמי, דהא אמר ב"המקבל" (שם קו,ב): חצי ניסן ואייר וחצי סיון — קציר, חצי סיון ותמוז [וחצי] אב — קיץ, ואילו בציר היה בתשרי, כדאמרינן בברכות (לה,ב), דאמר להו רבא לרבנן: במטותא מינייכו לא תיתחזיאו קמאי לא ביומי ניסן ולא ביומי תשרי. ואמרינן נמי בסנהדרין (כו,ב): גנב וגנב תשרי לא שמיה גנב, והני מילי באריסא ודבר מועט. ואמרינן ב"איזהו נשך" (בבא מציעא עג,ב): חזי מר להנהו רבנן דיהבי דמי אחמרא בתשרי ומבחרי להו בטבת. מכל אלו משמע דבציר הוי בתשרי, וכבר כלה הקיץ! ויש לומר: דהא דקרי "קיץ" לחצי סיון ותמוז וחצי אב — לפי שאז עיקר יובש של תאנים באילן, ומיהו אין קוצצין אותו מן האילן עד לאחר הבציר. אי נמי, לוקטין אותו קודם חצי סיון ומניחים אותו לייבש, ולא זמן כניסתו לבית עד לאחר תבואת הכרם. והא דלא הויא לקיטה חזקה — כי שמא היו רגילין לייבשן באותו שדה שגדלו שם, ולכך לא הויא חזקה עד שיביאם לביתו. ורבינו חננאל מפרש: כנס תבואתו בתשרי, ומסק את זיתיו בשבט, וכנס קייצו באב — הרי זו חזקה, נמצאת חזקה בשנה אחת. ונקט כסדר זה משום דתשרי הוא תחלת השנה. אבל יותר מיושב אי הוה תני להו כסדר גשמי שנה שהן גדילין עליהן. **אי** מה שור המועד עד נגיחה רביעית כו' — מכאן חזר בו רש"י ממה שהיה מפרש בבבא קמא (כג,ב) גבי דפליגי אביי ורבא, דאמר אביי: "תמול" — חד, "מתמול" — תרי, "שלשום" — תלת, "ולא ישמרנו בעליו" — אתאן לנגיחה רביעית. ורבא אמר: "תמול" "מתמול" חד הוא כו'. דאביי סבר דעד נגיחה רביעית לא מיחייב, ורבא סבר דחייב בנגיחה שלישית. דאם כן הוה מסיק הכא גמרא דלא כהלכתא, דקיימא לן כרבא לגבי אביי. וחזר רש"י ופירש דמשמעות דורשין איכא בינייהו. והרב רבינו עזרא מפרש: דודאי לכולי עלמא לא מיחייב עד רביעית, אבל בהא פליגי: דלאביי דמפיק נגיחה רביעית מקרא ד"לא ישמרנו", אם נגח נגיחה רביעית ביום שלישי — לא מיחייב עד שיגח ביום רביעי, ד"לא ישמרנו" קאי אַיָּמִים, דומיא ד"תמול שלשום". אבל לרבא דנגיחה רביעית לא כתיבא בהדיא — אפילו ביום שלישי, אם נגח נגיחה רביעית — מיחייב.

עד נגיחה רביעית לא מיחייב — תימה לרבינו יצחק: דמאי פריך? הא הכי יליף משור המועד: מה התם הוחזק נגחן שלש פעמים — הכי נמי הוחזק שתקן בשלש שנים, אם כן משלש שנים ואילך קמה ליה ברשותיה! ואומר רבינו יצחק: דסלקא דעתיה דמקשה דהכי יליף: מה התם מכי נגח שלש פעמים נפק ליה מחצי נזק שלם, הכא נמי כיון שאכלה שלש שנים ולא מיחה — נפקא ליה מרשות מוכר לרשות לוקח. אף על גב דמילתא בלא טעמא הוא.

אלא

אלא מעתה חזקה שאין עמה טענה כו' — תימה: מאי סלקא דעתיה דמקשה, דהיכי מצי לאוקמי בידיה ביין דלא טעין מידי? ויש לומר: דהכי פריך: כיון דילפת משור המועד, מה התם בשלש נגיחות הוי בחזקת נגחן — הכא נמי כיון דאכלה שלש שנים ולא מיחה הויא בחזקת שלא ימחה עוד, ובלא טענה נמי תהא שלו, דאית לן למימר שמחל לו. אי נמי, הא דקא פריך למימרא דחזקה שלא בטענה תהא חזקה — היינו כגון דאמר ליה "מפלניא זבנתה דזבנה מינך", אף על גב דלא אמר "קמי דידי זבנה", ולא דר בה אפילו חד יומא, ולא ידע אי זבנה מיניה אי לא, אלא דהכי אמר ליה. תימה לרבינו שמשון בן אברהם: הא דמיבעיא לן בפרק "כיצד הרגל" (בבא קמא כד,א) אי לאיעודי תורא אי לאיעודי גברא, תפשוט מהכא דלאיעודי תורא הוא, דקאמרי הולכי אושא: מה שור המועד, כיון שנגח שלש נגיחות — נפקא ליה כו'. ואי לאיעודי גברא — לא מייעד עד נגיחה רביעית, דאז הוא מועד לעבור בהתראות. דכשנגח נגיחה שלישית והתרו בו — עדיין לא עבר על שלש התראות עד שיגח פעם רביעית! ויש לומר: דסוגיא דהכא כמאן דאמר לאיעודי תורא, והולכי אושא לא אמרו אלא דגמרינן משור המועד ולא יותר, וילפינן משלש התראות דגברא ולא משלש נגיחות דתורא. ועוד: דלמאן דאמר לאיעודי גברא — אין צריך שיהו מוחזקות לעבור בהתראות, דאם כן עד נגיחה חמישית לא יחייב. אלא צריך שיודיעוהו בכל פעם כשיגח, כדי שישמור שורו. ומכל מקום, חיובא דשור תליא במה שהוחזק ליגח. **אלא** מעתה מחאה שלא בפניו לא תהא מחאה — פירש רבינו יצחק: כי היכי דילפת משור המועד דהוי חזקה בשלשה זימני — הכי נמי נילף: מה שור צריך העדאה בפניו, ולא אמר קלא אית ליה, ותועיל — הכי נמי מחאה שלא בפניו אית לן למימר דלית ליה קלא, ולא תהא חזקה, אף על פי ששמע החזקה. כיון דאין קול למחאה — מה היה מועיל אם מוחה, כיון שלא תגיע למחזיק מחאתו? ואף על גב שמחאה באה לבטל החזקה, והתעדאה באה לקיים — מכל מקום פריך שפיר. והא דנקט מחאה ולא נקט חזקה — משום דחזקה נשמעת טפי מהעדאה, אבל מחאה אינה נשמעת יותר. ובלא שור המועד הוי מצי למיפרך דלא תהא מחאה, כדפריך אליבא דרבנן, אלא כיון דיליף משור המועד — ניחא ליה למפרך מיניה. ומשנו: חברך חברא אית ליה, ויש קול בין למחאה בין להעדאה. אבל בהעדאה גרידא — גזירת הכתוב הוא דאין נעשה מועד אלא אם כן מעידים בפניו, אפילו יתברר לו באלף עדים שהעידו על שורו בבית דין.

כגון צלף — בתר דשני ליה מתאנה פריך מצלף, דתאנה גדולה היא בשעה שנוטלין חבירתה מן האילן, אלא שלא נתבשלה עדיין. אבל צלף — קטן הפרי הרבה כשנוטלין האחת. כדאמר בשבת (ל,א): עתידין אילנות שיטענו פירות בכל יום, לגלג עליו אותו תלמיד: אין כל חדש תחת השמש! אחוי ליה צלף. ורבינו חננאל גריס ברישא: תלתא פירי בחד יומא, כגון צלף שיש לו שלשה פירות ביחד, ובתר הכי גריס: כגון תאנה. וההיא דשבת משמע כספרים שלנו.

ודלמא עצה טובה קא משמע לן — הכי נמי מצי למיפרך: ודלמא בתוך עשר הה קאי, ומזהיר על תחלת אחת עשרה, דליכא אפילו שנה, ולעולם בשנה אחת הויא חזקה. ורבינו חננאל פירש: דרב יוסף יליף הכי. וגריס: שהרי נביא עומד בתשע ומזהיר על אחת עשרה, שתלכד העיר ויאבדו השטרות ויסמכו על חזקת שלש שנים, ומביא ראיה מסדר עולם דבשנה תשיעית בחדש עשירי היה. ומיהו, בכל הספרים שלנו כתוב "שהרי נביא עומד בעשירי". וכן בסדר עולם שלנו תניא "בשנה העשירית". ועוד, דלגירסתו נמי קשיא: מנא ליה שלש שנים מיום ליום? דלפי גירסת סדר עולם ליכא אלא שמנה עשר חדש, שהרי בשנת אחת עשרה לחדש הרביעי בתשעה לחודש הובקעה העיר.

ואידך — כלומר, ונגיחה רביעית דבעינן — היינו משום דאי לא נגח לאחר שהוחזק, מה ישלם? **שאין עמה טענה** — מפרש במתניתין לקמן (מא,א): אמר לו: מה אתה עושה בתוך שלי? **אמר** לו: **שלא אמר לי אדם דבר מעולם, ולא אמר לו "אתה מברת לי"**. **תיהוי חזקה** — דהא אמרת: שלש שנים מפקי ליה מרשות מוכר. **ומשני: טעמא מאי** — אמרינן שלש שנים מפקי לה מחזקת מרה קמא — דאמרינן: דלמא כדאמר איהו. זה אומר "לקחתיה ממך" וזה אומר "גזלתיה ממני", ואין אנו יודעין האמת עם מי — אתיא חזקת שלש שנים ומוקי לה ברשותיה, ואמרינן: דלמא קושטא הוא כדקאמר. אבל בלא טענה — מהיכן קנאה בשביל אכילת שלש שנים? **מחאה שלא בפניו לא תיהוי מחאה** — אם מיחה המערער בתוך שלש שנים לפני עדים שלא בפני המחזיק, ואמר: דעו שפלוני מחזיק בקרקע שלי בגזילה — לא תיהוי מחאה. **דומיא דשור המועד** — שמעידין ששורו נגחן, ובשלש פעמים שהעידו שלא בפניו אינו נעשה מועד — אף התראת עדות של מחאה לא תיהוי עדות שלא בפניו. דמחאה דומיא דהעדאה היא, שהיא התראה לשמור שורו, ואף המחאה התראה היא — להזהר בראיית זכותו ושטר מכירתו. **התם והועד בבעליו אמר רחמנא כו'** — כלומר: לא דמי; נהי דגמרינן שלש שנים משלש נגיחות, כי היכי דמפקי הני מחזקה הני נמי מפקי מחזקה. אבל מחאה מהעדאה לית לן למיגמר, דהתם, כיון דהעדאה לחייבו ממון על נגיחותיו היא באה, ולהעמיד שורו בחזקת מועד — בעינן בפני בעלים, שידעו לטעון ולהכחיש העדים, ולהביא אחרים להזימן. אבל טעמא דמחאה — להתרות בו להיות זהיר בזכיותיו היא באה, שזה טוען שבגזילה היא בידו, הכא אפילו שלא בפניו נמי איתה. **דחברך חברא אית ליה כו'** — ויאמרו זה לזה, והדבר בא לאזניו, ואינו יכול לומר: אילו שמעתי הייתי זהיר בראיית זכותי. **ולרבי מאיר דאמר כו'** — כלומר, לרבי יהודה דאמר בבבא קמא: איזהו מועד — כל שהעידו בו שלשה ימים, איבא למימר: הכא שלש שנים דומיא דשלשה ימים. אלא לרבי מאיר, דאמר התם דאפילו נגח שלשה פעמים ביום אחד הוי מועד מקל וחומר, הכא נמי אכלה תלת פרי בחד יומא, כגון תאנה שאינה מתבשלת יחד, ויש שאינה מתבשלת שחרית ולערב היא ראויה — הכי נמי דהויא חזקה ומשני: דומיא דשור המועד כו'. &צלף — פרי שלא ניכר בו היום, ונגמר לסוף שלשה ימים. **אספסתא** — מין זרע הוא לעשב בהמות. ולסוף שלשים יום הוא נגמר, ועוקרין אותו, וזורעין אחר במקומו, ובתוך שלשים יום גוזזין אותו שלש פעמים. דקדייס — גדל קצת. **משמט הוא דקא שמיט ואכיל** — ואין זו אכילת כל הפרי. **כתלתא ירחי** — שעקרה בסוף כל חדש וזרע אחרת. **מאן הולכי אושא** — דאמר רבי יוחנן לעיל, להא מילתא משמייהו. **רבי ישמעאל** — לא פירש לי מהיכן, אלא הכי גמירי שהוא היה באותו הזמן. **לרבנן מאי** — רבנן דלית להו הא דרבי ישמעאל, מנא להו חזקה דשלש שנים? **הכי גרסינן: שהרי נביא עומד בעשר ומזהיר על אחת עשרה** — ירמיה בשנה העשירית לצדקיהו, והיה כלוא בחצר המטרה כדכתיב בספר ירמיה, ושם נאמר לו: "הנה חנמאל בן שלום" וגו'. וכתיב בההיא עניינא: "שדות בכסף יקנו וכתוב בספר" וגו'. היה מזהיר לוקחי שדות לכתוב שטרות ולהעמיד עדים בחתימתם, כי יגלו מן העיר בשנת אחת עשרה כשנלכדה העיר, ולא יחזיקו במקח שלש שנים, אלא עשירית ואחת עשרה. אלמא, בהני תרתי שנין לא הוי חזקה. מכאן לחזקה שאינה פחותה משלש שנים. **עצה טובה קא משמע לן** — כלומר, לעולם חזקה הויא בשנה אחת, ועצה טובה קא משמע לן — שידה שטרו בידו מוכן לראיה, ולא יזקק לעדים כשיעוררו עליו.

וְאִידָךְ, כִּי לֹא נָגַח מַאי לְשַׁלֵּם? הָכָא, כֵּיוָן דַּאֲכָלָהּ תְּלָת שְׁנֵי - קַיְימָא לָהּ בִּרְשׁוּתֵיהּ. - אֶלָּא מַעֲתָּה, חֲזָקָה שֶׁאֵין עִמָּהּ טַעֲנָה תֶּיהֱוֵי חֲזָקָה! אַלְּמָה תְּנַן: כָּל חֲזָקָה שֶׁאֵין עִמָּהּ טַעֲנָה אֵינָהּ חֲזָקָה! - טַעֲמָא מַאי? דְּאָמְרִינַן: דִּלְמָא כִּדְקָאָמַר, הָשְׁתָּא אִיהוּ לָא טָעֵין, אָגַן לִיטְעוֹן לֵיהּ? מַתְקִיף לָהּ רַב עֲוִירָא: אֶלָּא מֵעַתָּה, מְחָאָה שֶׁלֹּא בְּפָנָיו לֹא תֶּיהֱוֵי מְחָאָה, דּוּמְיָא דְּשׁוֹר מוּעָד, מַה שּׁוֹר הַמּוּעָד - בְּפָנָיו בָּעֵינַן, אַף הָכָא נַמִּי - בְּפָנָיו בָּעֵינַן! - הָתָם "וְהוּעַד בִּבְעָלָיו" כְּתִיב, הָכָא חַבְרָךְ חַבְרָא אִית לֵיהּ, וְחַבְרָא דְּחַבְרָךְ חַבְרָא אִית לֵיהּ. וּלְרַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר: רִיחֵק גְּנִיחוֹתָיו חַיָּיב, קֵירֵב גְּנִיחוֹתָיו לֹא כָּל שֶׁכֵּן, אֲכָלָהּ תְּלָתָא פֵּירֵי בְּחַד יוֹמָא, כְּגוֹן תְּאֵנָה, לֶיהֱוֵי חֲזָקָה! - דּוּמְיָא דְּשׁוֹר הַמּוּעָד; מַה שּׁוֹר הַמּוּעָד, בְּעִידְּנָא דְּאִית לֵיהּ הָא גְּנִיחָה - לֵיתָא לְהָא גְּנִיחָה, הָכָא נַמִּי, בְּעִידְּנָא דְּאִיתָא לְהַאי פֵּירָא - לֵיתָא לְהַאי פֵּירָא. - אֲכָלָהּ תְּלָתָא פֵּרֵי בְּתְלָתָא יוֹמֵי, כְּגוֹן צָלָף, לֶיהֱוֵי חֲזָקָה! - הָתָם פֵּירָא מִיהָא אִיתֵיהּ, וּמִגְּמַר הוּא דְּקָא גְּמַר וְאָזֵיל. - אֲכָלָהּ תְּלָתָא פֵּרֵי בְּתְלָתִין יוֹמֵי, כְּגוֹן אַסְפַּסְתָּא, לֶיהֱוֵי חֲזָקָה! - הֵיכִי דָּמֵי? דְּקָדְיַיס וַאֲכָלָהּ דְּקָדְיַיס וַאֲכָלָהּ - הָתָם מִשְׁמַט הוּא דְּקָא שָׁמֵיט וְאָכֵיל. - אֲכָלָהּ תְּלָתָא פֵּרֵי בְּתְלָתָא יַרְחֵי, כְּגוֹן אַסְפַּסְתָּא, לֶיהֱוֵי חֲזָקָה! - מַאן הוֹלְכֵי אוּשָׁא? רַבִּי יִשְׁמָעֵאל; לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל הָכִי נַמִּי; דִּתְנַן, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בִּשְׂדֵה הַלָּבָן, אֲבָל בִּשְׂדֵה אִילָן, כָּנַס אֶת תְּבוּאָתוֹ וּמָסַק אֶת זֵיתָיו וְכָנַס אֶת קֵייצוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים. לְרַבָּנַן מַאי? אָמַר רַב יוֹסֵף, קְרָא כְּתִיב: "שָׂדוֹת בַּכֶּסֶף יִקְנוּ וְכָתוֹב בַּסֵּפֶר וְחָתוֹם", שֶׁהֲרֵי נָבִיא עוֹמֵד בְּעָשָׂר וּמַזְהִיר עַל אַחַת עֶשְׂרֵה. - אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: דִּלְמָא הָתָם עֲצָה טוֹבָה קָא מַשְׁמַע לָן!

וְאִידָךְ – ומה שרק בנגיחה הרביעית מתחייב נזק שלם, הוא משום **שכִּי לֹא נָגַח מַאי לְשַׁלֵּם** – אם לא נגח כלל מאז היותו מועד, עבור מה ישלם. אולם **הָכָא** – כאן בשדה, **כֵּיוָן דַּאֲכָלָהּ תְּלָת שְׁנֵי, קַיְימָא לָהּ בִּרְשׁוּתֵיהּ** – כיון שאכל פירות השדה שלש שנות חזקה, עומדת היא ברשותו.

מוסיפה הגמרא להקשות על מה שלמדנו משור המועד. מקשה הגמרא: **אֶלָּא מַעֲתָּה** – מאחר שלומדים אנו חזקת שלש שנים מחזקת שור מועד, אם **כן חֲזָקָה שֶׁאֵין עָמָּהּ טַעֲנָה,** כלומר, שאין למחזיק טענה על כך שהוא בעל השדה, וכגון שעל טענתו של המערער, מה אתה עושה בתוך שלי, משיב לו המחזיק, 'לא אמר לי אדם דבר מעולם', אף חזקה כזו **תְּיֵהֲוֵי חֲזָקָה,** שכן יש לנו ללמוד משור המועד, כשם שנגיחות שלש פעמים משנות מחזקת תם לחזקת מועד, כך אכילת שלש שנים יש לה להוציא את הקרקע מחזקת הבעלים להיות בחזקת המחזיק, וזאת אף אם אין המחזיק טוען דבר, **אַלְמָה תְּנַן** – ומדוע שנינו (להלן מא.) **כָּל חֲזָקָה שֶׁאֵין עָמָּהּ טַעֲנָה, אֵינָהּ חֲזָקָה.**

מתרצת הגמרא: **טַעֲמָא מַאי** – הלא הטעם שמחמתו מעמידים את הקרקע ברשות המחזיק אף שאיננו יודעים אם האמת כדבריו או כטענת המערער שגזלן הוא, הוא משום **דְּאַמְרִינָן,** מאחר וישב שלש שנים כדין, **דִּלְמָא כְּדְקָאָמַר** – מסתבר שהאמת כדבריו, אולם **הַשְׁתָּא אִיהוּ לֹא טָעִין אֲנַן לִיטְעוֹן לֵיהּ** – אם המחזיק עצמו לא טוען כלל שקנה את הקרקע, כיצד נחזיק לו מעצמנו את סיבת אכילת הקרקע בתורת הוכחה לקנין כל שהוא, ולכך מוציאים אותה מידו.

מוסיפה הגמרא להקשות עוד על הדמיון לשור המועד: **מַתְקִיף לָהּ רַב עֲוִירָא, אֶלָּא מַעֲתָּה** – מאחר ולמדים חזקה משור המועד, אם **כן מְחָאָה שֶׁלֹּא בְּפָנָיו לֹא תְּיֵהֲוֵי מְחָאָה** – אם מחה המערער על מה שמחזיק הלה בשדהו שלא בפניו של המחזיק, לא תהא מחאתו מועילה לבטל את החזקה, שכן יש לנו ללמוד **דּוּמְיָא דְּשׁוֹר מוּעָד, מַה שּׁוֹר הַמּוּעָד בְּפָנָיו בְּעֵינָן,** שאינו נעשה מועד בנגיחות שלש פעמים עד שיעידו בפני בעל השור, וזאת משום שעדות זו התראה היא לבעליו שישמור את שורו שלא יגח, **אַף הָכָא נַמִּי בְּפָנָיו בְּעֵינָן** – כך כאן צריכה המחאה להיות בפני המחזיק, שאף המחאה התראה היא למחזיק שיזהר לשמור את שטר המכירה להוכיח על רכישת השדה. ומדוע מבואר להלן (לח:) שאין המחאה צריכה להיות בפניו.

מתרצת הגמרא: אין לנו ללמוד דין המחאה מדין העדאה, שכן **הָתָם** לגבי שור שנגח, 'וְהוּעַד בִּבְעָלָיו' **כְּתִיב** בו (שמות כא כט), ורק בעדות זו הבאה לחייבו ממון הצריכה התורה שתהא דווקא בפני הבעלים, בכדי שיוכל להכחיש את העדים וכן להביא עדים אחרים שיזימו אותם. אולם **הָכָא** לגבי מחאת המערער, שאינה באה להוציא ממון מידי המחזיק אלא להתרותו לשמור את שטר המכירה, מועילה מחאה זו אף שלא בפניו, כיון **שחֲבֵרָךְ, חָבְרָא אִית לֵיהּ** – לחבר שלך, יש חבר אחר, **וְחַבְרָא דְּחַבְרָךְ, חַבְרָא אִית לֵיהּ** – ולאותו חבר גם כן יש חבר אחר, ולכך אף אם מחה המערער בפני שני עדים, יספרו לחבריהם ובסופו של דבר תגיע המחאה לאוזני המחזיק בקרקע, ועליו להיות זהיר בשמירת השטר. ולא יוכל לטעון לא שמעתי את דבר המחאה, ואם לא שמר את השטר, מאבד את זכותו בקרקע.

נחלקו רבי יהודה רבי מאיר (ב"ק כג:), היאך נעשה שור מועד על ידי שלש נגיחות. לרבי יהודה, נעשה מועד דווקא בשלש נגיחות שנעשו בשלושה ימים נפרדים. ולרבי מאיר, נעשה מועד אף אם היו שלושת הנגיחות ביום אחד. וטעמו של רבי מאיר, שאם כאשר ריחק נגיחותיו בשלושה ימים נעשה מועד, הרי כשקירב נגיחותיו ונגח הכל ביום אחד, כל שכן שהועד מחמת כן.

מקשה הגמרא: **וּלְרַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר רִיחֵק נְגִיחוֹתָיו חַיָּיב, קֵרַב נְגִיחוֹתָיו לֹא כָּל שֶׁכֵּן,** אם כן אף כאן לענין חזקה, **אֲכָלָהּ תְּלָתָא פֵּרֵי בְּחַד יוֹמָא כְּגוֹן תְּאַנָּה, לֵיהֲוֵי חֲזָקָה** – אם אכל שלש גידולי פירות ביום אחד כגון תאנה שאין כל התאנים מבשילות בבת אחת, ויתכן שבמשך יום אחד יחשב הדבר כשלש אכילות נפרדות, שכן בבוקר באכילתו הראשונה היו פירות שעדיין לא הבשילו, ורק בצהריים הבשילו, וכשאכלם נחשבת אכילה זו כאכילה חדשה, וכן הפירות שלא הבשילו עד לערב, כשאכלם בערב הרי זה כאכילה חדשה, וכיון שלרבי מאיר כשקירב נגיחותיו סברא הוא שיהא מועד יותר מאשר הרחיק נגיחותיו, כמו כן יחשבו שלש אכילות אלו להיות חזקה כשלש שנים.

הגמרא מחלקת בין נגיחות שור לבין אכילות של פרי התאנה. מתרצת הגמרא: **דּוּמְיָא דְּשׁוֹר הַמּוּעָד** – בכדי שיחשב שלש אכילות לעשות חזקה, צריך שיהא הדבר כעין שלשת הנגיחות של שור המועד, **מַה שּׁוֹר הַמּוּעָד בְּעֵידְנָא דְּאִית לֵיהּ הָא נְגִיחָה לֵיתָא לְהָא נְגִיחָה** – כשם שבשור המועד בזמן שנוגח נגיחה אחת, הנגיחה הבאה לא קיימת כלל, ולכן נחשב הדבר כשלש נגיחות נפרדות שמחמתם נעשה למועד, **הָכָא נַמִּי** לגבי חזקה, צריך שיהיה באותו אופן, והיינו **דבְּעֵידְנָא דְּאִיתָא לְהָאי פֵּירָא לֵיתָא לְהָאי פֵּירָא** – שבשעת אכילת גידול הפרי הראשון, לא יהא הפרי השני קיים כלל. ואילו שלשת התאנים באופן שיכול הוא לאוכלם ביום אחד, בהכרח קיימות על האילן באותו היום, ורק שלא נגמר בישולן באותה שעה. לכן אין נחשב בכך לאכילת גידולים נפרדים.

מקשה אם כן הגמרא: **אֲכָלָהּ תְּלָתָא פֵּרֵי (בִּתְלָתָא יוֹמֵי)** – אכל שלש פירות בשלושה ימים, **כְּגוֹן צְלַף** שעושה שלושה מיני פירות, וכאשר ישנו למין אחד אין ניכר המין האחר, **לֵיהֲוֵי חֲזָקָה** – תהיה חזקה בשלושה ימים. מתרצת הגמרא: אף פרי הצלף אינו דומה לנגיחות, שכן **הָתָם** בפרי הצלף, **פֵּירָא מִיהָא אִיתֵיהּ** – אף אם אין הפרי ניכר מכל מקום קיים הוא, **וּמִגְּמַר הוּא דְּקָא גָּמַר וְאָזֵיל** – ובמהלך שלושת הימים הולך ונגמר בישולו. ולכן אם אכל שלוש פירות בשלושה ימים, לא עולה לו חזקה.

מקשה הגמרא: **אֲכָלָהּ תְּלָתָא פֵּרֵי בִּתְלָתִין יוֹמֵי** – אכל שלשה גידולים בשלושים יום, **כְּגוֹן אַסְפַּסְתָּא** אשר גמר גידולו הוא לשלושים יום, ואחר שלושים יום עוקרים אותו מן השורש, וזורעים גידול חדש במקומו, ובתוך אותם שלושים יום גוזזים אותו שלש פעמים. אם כן על ידי שלש פעמים אלו **לֵיהֲוֵי חֲזָקָה,** שהרי דומות אכילות אלו לנגיחות שור המועד, מאחר שבשעה שאוכל את הגידול הראשון, גידול שני אינו קיים כלל וכלל.

מתרצת הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי** – כיצד נעשית אכילת האספסתא, הלא זהו באופן **דְּקָדְרִיחַ וַאֲכָלָהּ דְּקָדְרִיחַ וַאֲכָלָהּ** – שגדלה קצת, גוזז ואוכל, גדלה עוד קצת ושוב גוזז ואוכל, ואין בכך חזקה, שכן **הָתָם מְשַׁמֵּט הוּא דְּקָא שָׁמִיט וְאָכִיל** – אינו ממתין מלאכול עד שיגמור הפרי את גידולו, ולכך אין זו אכילה שיוצרת חזקה.

מוסיפה הגמרא ומקשה: **אֲכָלָהּ תְּלָתָא פֵּירֵי בִּתְלָתָא יַרְחֵי** – אכל שלשה גידולים ראויים בשלושה חדשים **כְּגוֹן אַסְפַּסְתָּא** שגמר גידולה הוא במשך חודש, ואוכל הוא את כל הפרי, אם כן באופן זה **לֵיהֲוֵי חֲזָקָה** – תהיה חזקה שהרי אכל אכילה ראויה.

מתרצת הגמרא: **מַאן** – מי הם **הוֹלְכֵי אוּשָׁא** הלומדים חזקת שלש שנים בשדה משלש נגיחות של שור, הלא הוא **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל.** ואם כן אין קושיא כלל, שכן לְדעת **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, הָכָא נַמִּי** – אכן באופן זה גם כן תהיה חזקה, **דִּתְנַן** במשנתינו, **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, כַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שצריך שלש שנים לחזקה, **בְּשֵׂדֶה הַלָּבָן** – שדה תבואה המעמיד פירות אחת לשנה, וכל אכילה דומה לנגיחה אחת של שור, ורק בהצטרפות שלש אכילות של שלש שנים, עולה חזקה, וכדין שור המועד, **אֲבָל בְּשֵׂדֶה אִילָן** – שדה שיש בו מיני אילנות שונים, אם **כָּנַס אֶת תְּבוּאָתוֹ, וּמָסַק אֶת זֵיתָיו, וְכָנַס אֶת קַיְיצוֹ** – התאנים, **הֲרֵי אֵלּוּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים,** לפי שאכל שלשה גידולי תבואות אלו, ואף שאכלם בתוך שנה אחת. ואם כן הוא הדין לגבי אספסתא, שאם קצר שלש אכילות תוך שלושה חדשים, גם כן תעלה לו חזקה.

מבררת הגמרא: **לְרַבָּנַן** החולקים על רבי ישמעאל ואינם למדים חזקת שלש שנים משור המועד, **מַאי** – מהו אם כן המקור לדין חזקת שלש שנים. מבארת הגמרא: **אָמַר רַב יוֹסֵף, קְרָא כְּתִיב** – בפסוק נאמר (ירמיה לב מד) 'שָׂדוֹת בַּכֶּסֶף יִקְנוּ וְכָתוֹב בַּסֵּפֶר וְחָתוֹם וְהָעֵד עֵדִים' וגו'. מבארת הגמרא את ההוכחה: **שֶׁהֲרֵי** ירמיה **הִנְבִּיא עוֹמֵד בְּעֶשֶׂר** – בשנה העשירית למלך צדקיהו, **וּמַזְהִיר** היה לכל אלו הקונים שדות בשנה זו העשירית, **עַל** השנה **הָאַחַת עֶשְׂרֵה** שבה תילכד ירושלים על ידי בבל ויגלו ממנה, והזהיר על כך שיכתבו שטר מכירה ויחתימו עדים, וזאת משום שלא יוכלו להחזיק בשדותיהם אלא שנתיים בלבד, שנה זו העשירית ושנת האחת עשרה. ולאחר מכן כשיחזרו מן הגלות יבואו לערער על המכירה ויוציאו מן הקונים לפי שלא החזיקו שלש שנים, לכן ציוה שיכתבו שטרות שתהיה בידיהם הוכחה לקנין השדות. ומכך ששתי שנים אלו לא הספיקו בכדי לעשות חזקה, מוכח שחזקת קרקע בשתי שנים לא מועילה, אלא רק בשלש שנים. ומכאן מקור לדעת חכמים שחזקת הבתים והשדות וכדומה, נעשית בשלש שנים.

דוחה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי,** באמת יתכן שחזקה מועילה אף בשנה אחת, ואילו ירמיהו שהזהירם על כתיבת שטר, **דִּלְמָא הָתָם עֲצָה טוֹבָה קָא מַשְׁמַע לָן** – שמא נתכוין להשמיע רק עצה טובה לרוכשי השדות, שיהיו שטרותיהם מוכנים בידיהם לראיה למקרה שיערערו על הקרקע, ולא יזדקקו להביא עדים שיעידו שהחזיק בה.

מוכיחה הגמרא שירמיהו נתכוין רק לעצה טובה: **דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי** – שאם לא נאמר כך, שכוונת ירמיהו היתה רק לעצה טובה, הרי מה שאמר ירמיהו לאותם אלו שכבר גלו לבבל, 'כְּנוּ בָתִּים וְשַׁבוּ וְנִטְעוּ גַנּוֹת וְאָכְלוּ אֶת פִּרְיָן' (ירמיה כט ה), קשה, **מַאי קָאָמַר** – לאיזה צורך הזהירם כן. **אֶלָּא** בהכרח **שַׁעֲצָה טוֹבָה קָא מַשְׁמַע לָן,** שיבנו בתים וכדומה מאחר ותארך הגלות עד לסוף שבעים שנה. ויש לנו ללמוד **דְּהָכָא נַמִּי** לא הזהירם ירמיהו על כתיבת השטרות אלא **עֲצָה טוֹבָה קָא מַשְׁמַע לָן. תֵּדַע** – יש להוכיח שהיה ירמיהו יגע לייעץ להם עצה טובה, שאף יעץ להם את מקום גניזת שטרותיהם, **דִּכְתִיב** (ירמיה לב יד) 'לְקוֹחַ אֶת הַסְּפָרִים הָאֵלֶּה אֵת סֵפֶר הַמִּקְנָה הַזֶּה וְאֵת הֶחָתוּם וְאֵת סֵפֶר הַגָּלוּי הַזֶּה וּנְתַתָּם בִּכְלִי חָרֶשׂ לְמַעַן יַעַמְדוּ יָמִים רַבִּים'. וודאי שנתינת הספרים [והשטרות] בכלי חרש, אינה אזהרת הלכה, אלא עצה טובה שבכך יתקיימו שטרותיהם זמן רב.

ביאור אחר לטעם דין חזקת שלש שנים לשיטת רבנן: **אֶלָּא אָמַר רָבָא, שַׁתָּא קַמַּיְיתָא מָחִיל אִינִישׁ** – שנה ראשונה מוחל אדם כאשר רואה את חבירו אוכל את פירות שדהו, **תַּרְתֵּי** – שנה שניה, גם כן **מָחִיל,** אולם על **תְּלָת** – שלש שנים, **לָא מָחִיל,** והיה לו למחות. וכיון שלא מחה, ודאי מכר לו את השדה. ומחמת סברא זו שאדם מוחל על אכילת שדהו עד שלש שנים, קבעו חכמים שחזקה מתקיימת רק בשלש שנים ולא בפחות מכך.

מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי** לרבא, **אֶלָּא מֵעַתָּה** – כיון שאדם מוחל על אכילת שנה ושנתיים, אם כן אף מי שהחזיק שדה בגזל במשך שנתיים, **כִּי הַדְרָא אַרְעָא, תִּיהֲדַר לְבַר מִפֵּירֵי** – כאשר חוזרת הקרקע לבעליה, תחזור רק הקרקע ולא הפירות, שכבר מחל לו על פירות שאכל, **אַלְמָה** – מדוע **אָמַר רַב נַחְמָן, הַדְרָא אַרְעָא וְהַדְרֵי פֵּירֵי** – חוזרת הקרקע וחוזרים הפירות, שצריך המחזיק לשלם כל מה שאכל בשנים הללו. הרי מוכח שאין אדם מוחל למחזיק בקרקעו אף על שתי שנים.

רבא חוזר בו ומבאר טעם אחר: **אֶלָּא אָמַר רָבָא, שַׁתָּא קַמַּיְיתָא** – שנה ראשונה **לָא קָפִיד אִינִישׁ** – אין אדם מקפיד על היורד לחצירו בלא רשותו, ומכל מקום אינו מוחל על הפירות שאכל. **תַּרְתֵּי** – אף שנה שניה **לָא קָפִיד,** אולם **תְּלָת קָפִיד** – על שלש שנים מקפיד. וכיון ששתק הבעלים במשך שלש שנים ולא הקפיד, מוכח שמכרו לו.

מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי** לרבא, **אֶלָּא מֵעַתָּה** – כיון שהחזקה נוצרת מחמת שלא מקפיד הבעלים בזמן שהיה ראוי לו להקפיד, אם כן **כְּגוֹן הָנֵי דְּבֵי בַּר אֶלְיָשִׁיב** – אותן אלו ממשפחת 'בר אלישיב' **דְּקָפְדֵי אֲפִילּוּ אַמַּאן דְּחָלִיף אַמִּיצְרָא דִּידְהוּ** – שמקפידים הם אף על מי שנכנס לחצרם ורק חולף שם בדרכו, **הָכִי נַמִּי** האם נאמר שכאשר החזיק אדם בחצרם **דְּלָאלְתַּר הָוֵי חֲזָקָה** – שיועיל לו חזקה מיד. **וְכִי תֵּימָא הָכִי נַמִּי,** שאכן נעשה לו בכך מיד חזקה, **אִם כֵּן נָתַתָּ דְּבָרֶיךָ לְשִׁיעוּרִין** – נמצא שתקנת חכמים אינה קבועה, אלא משתנה לפי טבע המוכר. ואין זו דרך חכמים שמידה קבועה בידם בכל ההלכות והשיעורים.

מסקנת רבא בביאור דין חזקת שלש שנים: **אֶלָּא אָמַר רָבָא, שַׁתָּא קַמַּיְיתָא מִיזְדַּהַר אִינִישׁ בִּשְׁטָרֵיהּ** – שנה ראשונה נזהר אדם לשמור את השטר המעיד על שקנה קרקע, וכאשר מבקש המוכר ראיה על המכירה, מראה הוא לו את השטר. וכן **תַּרְתֵּי וּתְלָת** שנים עדיין **מִיזְדַּהַר** לשמור שטרו, אולם **טְפֵי לָא מִיזְדַּהַר** – אחר השנה השלישית אין דרך בני אדם להיזהר. וכיון שכן, לאחר שלש שנים שהחזיק בקרקע אינו צריך להראות שטרו, ונשארת הקרקע ברשותו.

שואלת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי** לרבא, **אֶלָּא מֵעַתָּה** שחזקת שלש שנים תלויה בשמירת השטר, אם כן כאשר הבעלים עשה **מְחָאָה שֶׁלֹּא בְּפָנָיו** של המחזיק, **לָא תֶּיהֱוֵי מְחָאָה,** מאחר **דְּאָמַר לֵיהּ** המחזיק, **אִי מָחִית בְּאַפַּאי הֱוָה מִיזְדַּהַרְנָא בִּשְׁטָרַאי** – אילו הייתי מוחה בפני הייתי נזהר בשמירת שטרי יותר משלש שנים. עתה, שלא מחית בפני, לא נזהרתי בו, ואין לך להוציא אותי מן הקרקע מחמת כן. משיבה הגמרא: **דְּאָמַר לֵיהּ** המערער למחזיק, **חַכְרָךְ חַכְרָא אִית לֵיהּ, וְחַכְרָא דְּחַכְרָךְ חַכְרָא אִית לֵיהּ** – חבירך יש לו חבר אחר, ואף לחבירו של חבירך יש חבר אחר, וסופה של שמועה שתגיע לאזניך, והיה לך להיזהר בשמירת השטר. וכיון שאין בידך שטר, הרי שהקרקע עדיין שלי היא.

שנינו במשנה שחזקת הבתים היא על ידי שלש שנים, מוסיפה הגמרא תנאי בדין זה: **אָמַר רַב הוּנָא, שָׁלֹשׁ שָׁנִים שֶׁאָמְרוּ הוּא** דווקא **שֶׁאָכְלָן רְצוּפוֹת** זו אחר זו, אולם אם הפסיק שנה שניה ולא זרעה ואחר כך השלים שלישית ורביעית, אין זו חזקה. לפי שיאמר לו בעל השדה, גילית דעתך בהפסקה זו שהשדה לא שלך, ולכן לא מחיתי. מקשה הגמרא: **מַאי קָא מַשְׁמַע לָן,** הלא **תְּנִינָא** דין זה במשנתינו, **חֶזְקַת שָׁלֹשׁ שָׁנִים 'מִיּוֹם לְיוֹם',** כלומר שלא תהיה הפסקה בינתיים. מיישבת הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא** שכוונת המשנה **'מִיּוֹם לְיוֹם' לְאַפּוּקֵי מִקְּוּטְעוֹת** – למעט שנים שאינן שלימות, **וּלְעוֹלָם** – אך אם יהיו שלשת השנים שלימות, מועילה חזקה **וְאֲפִילּוּ** יהיו **מְפוּזָּרוֹת** בזמנים שונים, **קָא מַשְׁמַע לָן** רב הונא, שאין עולה חזקה כאשר השנים אינן רצופות.

אָמַר רַב חָמָא, וּמוֹדֵי רַב הוּנָא שמועילה אכילת שנים בפיזור, **בְּאַתְרֵי דְּמוֹכְרֵי בַּאנֵי** – במקום שבו נוהגים בני אדם להוביר [–להניח השדה בורה ללא חרישה] את שדותיהם שזורעים שנה ומובירים שנה, שאין שנה זו נחשבת להפסקה, מכיון שנהג כמנהג המקום.

שואלת הגמרא: **פְּשִׁיטָא,** שהרי נהג כדרך בני המקום. ומיישבת: **לֹא צְרִיכָא, דְּאִיכָּא דְּמוֹכַר וְאִיכָּא דְּלָא מוֹכַר** – יש כאלו המובירים שדותיהם ויש שאינם מובירים, **וְהַאי נַבְרָא מוֹכְרָה** – אותו המחזיק הובירה בין שדות בורות כמותה. **מַהוּ דְּתֵימָא** שתיחשב הפסקה זו לבטל החזקה, שהרי **אָמַר לֵיהּ** המערער למחזיק, **אִם אִיתָא דְּדִידְךָ הֲוַאי אִיבָּעֵי לָךְ לְמִיזְרְעָהּ** – אם היתה השדה שלך היה לך לזרוע אותה בכדי למהר חזקתך, **קָא מַשְׁמַע לָן** שאכן מועילה חזקה, **דְּאָמַר לֵיהּ** המחזיק למערער, מאחר ושאר שדות בקעה זו עומדות מוברות, **חָדָא אַרְעָא בְּכוּלֵּיהּ בַּאנָא לָא מָצִינָא לִינְטַר** – קרקע אחת בכל הבקעה אין ביכולתי להושיב שומר בשבילה לבדה, ולכך לא זרעתיה. **וְאִי נַמִּי** – כמו כן יוכל המחזיק להשיב למערער, **בָּהָכִי נִיחָא לִי דְּעָבְדָא טְפֵי** – נוח לי להוביר השדה בכדי להשביח את היבול של השנה הבאה.

מביאה הגמרא להקשות ולהוכיח ממשנתינו שאין צריך שנים רצופות: **תְּנַן** במשנתינו, **חֶזְקַת הַבָּתִּים,** שאף בבית כאשר החזיק אדם שלש שנים נעשה בכך חזקה. **וְהָא בָּתִּים דְּבִימְמָא יָדְעֵי בְּלֵילְיָא לָא יָדְעֵי** – והלא המעידים על אדם שהחזיק בבית, יודעים בכך שדר בו בימים, אך אינם יודעים שדר שם בלילות, וכיון שכן, נחשב כמחזיק בזמנים מפוזרים, ולרב הונא יוכל המערער לטעון שמאחר ולא ראיתיו דר בלילות לפיכך לא מחיתי, ומדוע היא חזקה. מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבַּיֵי, מַאן מַסְהִיד אִבָּתִּים** – מי הם אלו הרגילים להעיד על אדם המחזיק בבית, **שִׁיכְבֵי** – השכנים, **שִׁיכְבֵי מַיְדַע יָדְעֵי בִּימְמָא וּבְלֵילְיָא** – שכנים רואים אותו ביום ובלילה, ויכולים הם להעיד על כך, ותיחשב חזקתו שלש שנים רצופות.

תירוץ נוסף: **רָבָא אָמַר, כְּגוֹן דְּאָתוּ בֵּי תְּרֵי וְאָמְרֵי** – שבאו שנים והעידו **אֲנַן אַגְרִינָן מִינֵּיהּ וְדָרֵינַן בֵּיהּ תְּלָת שְׁנִין בִּימְמָא וּבְלֵילְיָא** – אנו שכרנו מן המחזיק את הבית ודרנו בו שלש שנים ביום ובלילה. ונמצא שיש לפנינו עדות על חזקה רצופה, יום ולילה.

הגמרא מקשה על תירוצו של רבא: **אָמַר לֵיהּ רַב יֵימַר לְרַב אַשִׁי,** כיצד נקבל עדותן של אלו, והלא **הָנֵי** – שוכרים אלו, **נוֹגְעִין בְּעֵדוּתָן הֵן** – יש להם תועלת בעדותן זו. משום **דְּאִי לָא אָמְרֵי הָכִי** להעיד שהבית של המחזיק שהשכיר להם, נמצא בכך שאין לו חזקה, ושייך הבית לבעלים הקודמים, וכיון שכן **אַמְרִינָן לְהוּ** בית הדין לאלו השוכרים, **זִילוּ הָכוּ לֵיהּ אֲגַר בֵּיתָא לְהַאי** – לכו ושלמו את דמי השכירות בשנית למערער, שהוא בעל הבית. ואם כך עדות פסולה היא. מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רב אשי לרב יימר, אכן באופן שבו כבר שילמו השוכרים למחזיק ועתה באים הם להעיד על חזקתו, **דַּיְּנֵי דְּשָׁפִילֵי הָכִי דָּאִינֵי** – דיינים שאינם בקיאים בדין מקבלים כזו עדות, שהרי נוגעים הם בעדותן. אך על אופן אחר אמר רבא את תירוצו, שכן **מִי לָא עַסְקִינָן** – וכי לא מדובר **בִּכְגוֹן דְּנָקִיטִי אֲגַר בֵּיתָא** – אוחזין השוכרים עתה במעות השכירות, **וְאָמְרֵי לְמַאן לֵיתְבֵיהּ** – ובאים לברר למי ליתן השכר. ובאופן זה אינם נוגעים בדבר, שהרי בכל מקרה זקוקים הם לשלם דמי שכירות, ורק השאלה למי ישלמו. לפיכך מקבלים את עדותן על שלש שנים רצופות לילה ויום.

הגמרא דנה האם ואימתי צריכים העדים לומר במפורש שראוהו מחזיק שלש שנים ימים ולילות: **אָמַר מַר זוּטְרָא,** מעיקר הדין אין המחזיק חייב להביא עדים על כל יום ולילה, אלא יעידו בסתם שראוהו דר בבית שלש שנים, ומן הסתם שאף בלילות דר בו. **וְאִי טָעֵין וְאָמַר** – אולם אם טען המערער **לֵיתוּ תְּרֵי סַהֲדֵי לְאַסְהוּדֵי לֵיהּ דְּדָר בֵּיהּ תְּלָת שְׁנֵי בִּימְמָא וּבְלֵילְיָא** – לכו הביאו עדים שראו בבירור שדר בבית גם בלילות, **טַעֲנָתֵיהּ טַעֲנָה** – טענתו נחשבת לטענה טובה, משום שהוא טוען שידוע לו בודאות שהמחזיק לא דר בביתו בלילות ולכן לא מחה בו, ובאופן זה צריך המחזיק להביא עדים שאכן ראוהו דר שם בלילות, ולהכחיש טענת המערער.

רש"י

דאי לא תימא הכי — הרי שלח ירמיה לאותן שהיו בבבל שגלו עם יכניה אחת עשרה שנה קודם גלות צדקיהו: "בנו בתים ושבו" כי לא תצאו משם עד מלאת לבבל שבעים שנה — למה ליה להזהירם על זאת? **אלא עצה טובה קא משמע לן דהוא משיא אותם, הכא נמי עצה טובה בעלמא היא. תדע** — דכל עצמו היה יגע לְיַעֲצָם עצה טובה, דקאמר להו נמי מקום גניזת שטרותיהם, היכן הם מתקיימים יותר. **מחיל איניש** — על פירות קרקעו לאדם האוכלן. **אלא מעתה** — כיון דאתרי שנין מחיל תיהדר ארעא ממי שיצא עליו ערעור, לסוף שנתים תיהדר ארעא לבעלים לבר מפירי, דהא מחיל ליה עלייהו. **אלמה אמר רב נחמן** — לקמן בשמעתין.

עד כאן פירוש רש"י וצ"ל מכאן ואילך פירוש רבינו שמואל ב"ר מאיר.

אלמה אמר רב נחמן — לקמן בשמעתין, גבי מחזיק בקרקע חבירו ואזיל אידך ואייתי סהדי דאכלן תרתין שנין ולא יותר, ואמר רב נחמן: הדרא ארעא והדרי פירי של שתי שנים. **תרתי לא קפדי** — על מה שזה יורד לתוך שדהו של חבירו בלא רשותו, ומיהו פירי לא מחיל. **תלת קפיד** — הואיל ושילש באוולתו ליכנס בלא רשות הבעלים, וזה ששתק ולא מיחה — ודאי מכרו לו. **הכי נמי דלאלתר תיהוי חזקה** — למי שירד לנכסי דבי בר אלישיב, הואיל ולא מיחו. **אי מחית באפאי הוה מיזדהרנא בשטראי** — יותר משלש שנים. ומשני: חברך חברא אית ליה, ונודע לך שמחיתי, ואם היתה לקוחה בידך כדבריך — היה לך להזהר בשטרך יותר משלש שנים. **שאכלן רצופות** — אבל אם הניחה שנה שניה, ואחר כך אכלה שתי שנים שלישית ורביעית — מצי אמר בעל השדה: האי דלא מחאי לך — היינו משום דאוברת לה שנה שניה, דגלית אדעתך דלאו דידך הואי, והלכך לא זרעת אותה. **חזקתן שלש שנים מיום ליום** — שלא יהיה הפסק בינתים. מהו דתימא מיום ליום — דקתני מתניתין — למעוטי מקוטעות, דלא תימא שלש שנים מקוטעות קאמר, כי היכי דקתני סיפא: שדה הבעל חזקתה שלש שנים ואינה מיום ליום, אלא שלשה חדשים בראשונה ושלשה חדשים באחרונה ושנים עשר באמצע. **קא משמע לן** — רב הונא, דדוקא קתני, למעוטי מפוזורות. **ומודה רב הונא** — דדי לו בחזקת אכילת שנים מפוזורות. **באתרא דמוברי באני** — במקום שנוהגין לזרוע שנה ולהוביר שנה שלא להכחיש את הקרקע, דהא אחזיק בה כדמחזקי אינשי. ומיהו, שנה שהובירה אינה עולה לחשבון שלש שני חזקה, וצריך לשמור שטרו יותר משלש שנים עד שילקוט שלש שנים. ואי טעין אידך: אני באתי בתוך שלש ומצאתי שדה ריקם ולכך לא מחיתי, מצי אמר ליה: מכל מקום היה לך למחות, שאף על פי שלא זרעתיה — הייתי עושה בה ניר שאחר הקציר, והיה לך להבין שבשביל שלא להכחיש כחה לא חפצתי לזרעה כמנהג שדות העיר. **והאי גברא מוברה** — ועומדת בין שדות בורות כמותה. **חדא ארעא בכולה באנא** — שדה אחת זרועה בתוך בקעה גדולה איני יכול להושיב שם שומר לבדו בשבילה, אבל כשכולן זרועות — שוכרין שומר בין כולם, וגם כן אין מכניסין שם בהמות. **דעבדה טפי** — בשנה הבאה. **בלילא לא ידעי** — ואפילו הכי הויא חזקה. דבשלמא גבי שדה וכל הנך — אין דרכן לעשות מלאכה בלילה, וכשמעמידין עדים על מלאכת ימי שלש שנים — הרי זו חזקה. אבל בתים, שדרך לדור בהן בלילה והוא אין יכול להביא עדים שראוהו דר אף בלילות, וכיון דלית ליה סהדי על הלילות — הוו להו מפוזרות. ואם איתא לדרב הונא — הא מצי אידך למיטען: אני ראיתי שלא היית דר בלילות, ולכך לא חשתי למחות, דגלית אדעתך דלאו דידך הואי, ואמאי הויא חזקה? **שיבבי** — השכנים שלו, שראוהו דר בו יום ולילה, היו רגילין להעיד. **שיבבי מידע ידעי** — ואם יטענו ויאמרו: אייתי לי סהדי דדיירת ביה ביממא ובליליא, יוכלו להעיד לו ומיהו, אנן לא טענינן ליה, כדמפרש בסמוך. **דאי לא** — שאם אין מעידין שהבית של משכיר. **דייני דשפילי** — שאינן בקיאין בדין, דייני הכי, לקבל עדות אלו אם כבר נתנו שכר הבית למשכיר. ומעולם בכי האי גוונא לא איירי רבא. **אמר מר זוטרא אי טעין כו'** — מילתא באנפי נפשה היא, דפשיטא ליה למר זוטרא דאף על גב דבעו כל הנך אמוראי לעיל שלש שנים רצופות, אפילו הכי אין מחזיבין את המחזיק להביא עדים שיעידו בפירוש על כל הימים והלילות, אלא יעידו סתם שראוהו דר שלש שנים, ומסתמא, אם דר בבית — אף בלילות דר בו. וקאמר מר זוטרא דאי טעין מערער, ואמר אייתי סהדי כו' — טענתו טענה, וצריך שיבואו עדים של לילות וימים. דכיון דטעין טענת ברי, דקאמר: אני ראיתיו שלא דר בלילות בביתי ולכך לא מחיתי, ואין חזקתו חזקה, ולכך אני אומר: אייתי סהדי דדר ביה תלת שנין בין ביממא בין בליליא. הלכך צריך להביא עדים להכחישו, ולומר לו שהיה לו למחות.

הכי

דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי, "בְּנוּ בָתִּים וְשַׁבוּ וְנִטְעוּ גַנּוֹת וְאִכְלוּ אֶת פִּרְיָן" מַאי קָאָמַר? אֶלָּא עֵצָה טוֹבָה קָא מַשְׁמַע לָן, הָכָא נַמִּי עֵצָה טוֹבָה קָא מַשְׁמַע לָן; תֵּדַע, דִּכְתִיב: "וּנְתַתָּם בִּכְלִי חָרֶשׂ לְמַעַן יַעֲמֹדוּ יָמִים רַבִּים". אֶלָּא אָמַר רָבָא: שַׁתָּא קַמַּיְיתָא מָחֵיל אִינִישׁ, תְּרֵתֵי מָחֵיל, תְּלָת לָא מָחֵיל. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: אֶלָּא מֵעַתָּה, כִּי הָדְרָא אַרְעָא - תִּיהֲדַר לְבַר מִפֵּירֵי! אַלְמָה אָמַר רַב נַחְמָן: הָדְרָא אַרְעָא וְהָדְרִי פֵּירֵי? אֶלָּא אָמַר רָבָא: שַׁתָּא קַמַּיְיתָא לָא קָפֵיד אִינִישׁ, תַּרְתֵּי לָא קָפֵיד, תְּלָת קָפֵיד. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: אֶלָּא מֵעַתָּה, כְּגוּן הָנֵי דְּבֵי בַּר אֶלְיָשִׁיב דְּקָפְדֵי אֲפִילּוּ אַמַּאן דְּחָלֵיף אַמֵּיצְרָא דִּידְהוּ, הָכִי נַמִּי דְּלַאלְתַּר הָוֵי חֲזָקָה? וְכִי תֵּימָא הָכִי נַמִּי, אִם כֵּן נָתַתָּ דְּבָרֶיךָ לְשִׁעוּרִין! אֶלָּא אָמַר רָבָא: שַׁתָּא קַמַּיְיתָא מִיזְדַּהַר אִינִישׁ בִּשְׁטָרֵיהּ, תַּרְתֵּי וּתְלָת מִיזְדַּהַר, טְפֵי לָא מִיזְדַּהַר. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: אֶלָּא מֵעַתָּה, מָחָאָה שֶׁלֹּא בְּפָנָיו לֹא תֶּיהֱוֵי מָחָאָה, דְּאָמַר לֵיהּ: אִי מָחֵית בְּאַפַּאי הָוָה מִיזְדַּהַרְנָא בִּשְׁטָרַאי! - דְּאָמַר לֵיהּ: חַבְרָךְ חַבְרָא אִית לֵיהּ, וְחַבְרָא דְּחַבְרָךְ חַבְרָא אִית לֵיהּ. אָמַר רַב הוּנָא: שֶׁלֹּשׁ שָׁנִים שֶׁאָמְרוּ, הוּא שֶׁאָכְלָן רְצוּפוֹת. מַאי קָמַשְׁמַע לָן? תָּנֵינָא: חֲזָקָתָן שֶׁלֹּשׁ שָׁנִים מִיּוֹם לְיוֹם! - מַהוּ דְּתֵימָא, "מִיּוֹם לְיוֹם" - לְאַפּוּקֵי מְקוּטָּעוֹת, וּלְעוֹלָם אֲפִילּוּ מְפוּזָּרוֹת קָא מַשְׁמַע לָן. אָמַר רַב חָמָא: וּמוֹדֵי רַב הוּנָא, בְּאַתְרֵי דְּמוֹבְרֵי בָּאנֵי. - פְּשִׁיטָא! - לָא צְרִיכָא, דְּאִיכָּא דְּמוֹבַר וְאִיכָּא דְּלָא מוֹבַר, וְהַאי גַּבְרָא מוֹבְרָה; מַהוּ דְּתֵימָא אָמַר לֵיהּ: אִם אִיתָא דְּדִידְךָ הֲוַאי, אִיבָּעֵי לָךְ לְמִיזְרְעָהּ - קָא מַשְׁמַע לָן דְּאָמַר לֵיהּ: חֲדָא אַרְעָא בְּכוּלֵּיהּ בָּאנָא לָא מָצֵינָא לִינְטַר; וְאִי נַמִּי: בְּהָכִי נִיחָא לִי, דְּעָבְדָא טְפֵי. תָּנֵן: חֲזָקַת הַבָּתִּים; וְהָא בָּתִּים - דְּבִימְמָא יָדְעֵי, בְּלֵילְיָא לָא יָדְעֵי! אָמַר אַבַּיֵי: מַאן מְסַהֵיד אַבָּתִּים? שִׁיבְּבֵי, שִׁיבְּבֵי מֵידַע יָדְעֵי בִּימְמָא וּבְלֵילְיָא. רָבָא אָמַר: כְּגוֹן דְּאָתוּ בֵּי תְּרֵי וְאָמְרִי: אָנָן אַגְּרִינָן מִינֵּיהּ, וְדָרִינָן בֵּיהּ תְּלָת שְׁנִין בִּימְמָא וּבְלֵילְיָא. אָמַר לֵיהּ רַב יֵימָר לְרַב אַשִׁי: הָנֵי נוֹגְעִין בְּעֵדוּתָן הֵן, דְּאִי לָא אָמְרִי הָכִי, אָמְרִינָן לְהוּ: זִילוּ הָבוּ לֵיהּ אַגַּר בֵּיתָא לְהַאי! - אָמַר לֵיהּ: דַּיְּנֵי דִּשְׁפִילֵי הָכִי דְּאִינִי, מִי לָא עָסְקִינַן כְּגוֹן דִּנְקִיטִי אַגַּר בֵּיתָא וְאָמְרִי: לְמַאן לִיתְבֵיהּ? אָמַר מָר זוּטְרָא, וְאִי טָעֵין וְאָמַר: לֵיתוּ תְּרֵי סָהֲדֵי לְאַסְהוּדֵי לֵיהּ דְּדָר בֵּיהּ תְּלָת שְׁנֵי בִּימְמָא וּבְלֵילְיָא, סַגְּיָא טַעֲנָתֵיהּ טַעֲנָה.

ומודי

שתא קמייתא לא קפיד וכו' — תימה: מנא לן דרבי ישמעאל דוקא יליף משור המועד ולא רבנן? אינהו נמי מצי גמרי משור המועד. דהיינו טעמא נמי דלעיל דגמר משור המועד, דכיון דקפיד בשלשה זמנין ולא מיחה אם כן ודאי מכרה או נתנה לו! ויש לומר: דלא דמי, דודאי דרבי ישמעאל דאזיל בתר אכילות שפיר מצי למיגמר משור המועד, דמה התם הוחזק נגחן בשלש פעמים — אף כאן בשלש אכילות, אם לא שמכרה לו היה מקפיד, ואין זה וזה תלויים בשהוי זמן. אבל לרבנן, דתלוי בשהוי זמן כמה ישהה ויקפיד — לא שייך למגמר משור המועד.

אלא מעתה מחאה שלא בפניו כו' — אומר רבינו יצחק: דליכא לאוקמי פירכא דאביי אלא כשהן בעיר אחת, דאי בעיר אחרת — היכי פריך דלא תהא מחאה ותהא חזקה? אדרבה, כיון דלא הויא מחאה — לא הויא חזקה, דהא אינו צריך לבא בעיר אחרת לפני המחזיק ולמחות, כדמוכח לקמן.

הני נוגעין בעדותן הן — ואם תאמר: ואמאי הוו נוגעין בעדותן? הא איכא מיגו, דהוו מצי אמרי: פרענא לך אגר! ואף על גב דבתר דתקון רבנן שבועת היסת לא מהימני לאסהודי בהאי מיגו, כדאיתא בריש "האיש מקדש" (קדושין מג,ב), הכא דאמתניתין קיימינן ואכתי לא ניתקנה שבועת היסת — מאי פריך? להימניה במיגו! ויש לומר: דהאי לאו מיגו הוא, שיראים לומר "פרענו לך", כי שמא יזכה האחר ויתבע מהם פעם שנית. **אמר** מר זוטרא אי טעין ואמר כו' — הקשה רבינו יצחק בר מרדכי לפירוש הקונטרס: כי לא טעין נמי, אמאי לא נשאל מהן? כי שמא אינן יודעין על הלילות, שלא נוציא על פיהן שלא כדין. דבכל עדיות אנו דורשין יפה, וכאן נמי אמאי לא נחקור אותן מספק? ולאו פירכא היא, דכיון שהעידו על הימים, אפילו יאמרו: אין אנו

תוספות

אנו יודעים על הלילות, מסתמא כיון שדר בימים — דר נמי בלילות, אם לא שטוען המערער שבודאי לא דר. ורבינו חננאל פירש: דמר זוטרא קאי אפירכא דרב יימר, דפריך: נוגעין בעדותן הן, וקאמר מר זוטרא: אי טעין ואמר המחזיק: לייתו תרי סהדי דדרו ביה שלש שנים ביום ובלילה והבו לי אגרא, ונפקו ואזלו להו, והנהו דדיירי ביה אחריני נינהו — טענתו טענה, ולא נוגעין בעדותן הן, דלא דיירי בה השתא דמצי למימר להו "הבו לי אגר ביתא", אלא אינהו אמרי "דיירנא" ואינהו אמרו "פרענו", והפה שאסר הוא הפה שהתיר, דאי בעי אמרי "לא דיירנא ביה". וליכא למימר דדילמא מכחיש להו — שהוא לא היה יודע כלל שהיו דרים באותו בית. ובסמוך לא גרסינן: מודה מר זוטרא, אלא: ומודה רבא דבעינן שלש שנין ביממא ובליליא. אם הנך עדים רוכלים המחזרים בעיירות, אף על גב דלא אמרו דדרו ביה שלש שנין ביממא ובליליא, אלא אמרי: בידינו היה זה הבית שלש שנים רצופות, אף על גב שימים רבים הם מחזרים בעיירות ולא היו בזה הבית — עדותן עדות. ורבינו תם גרס: דדיירנא ביה שלש שנין. ופירש דאביי ורבא תרוייהו סבירא להו דאין צריך להביא עדים על הימים ועל הלילות, ורבא לא אמר ביממא ובליליא אלא להרציא המקשה מסברתו, ולא לפלוגי אאביי אתא. וקאמר מר זוטרא, אם אמר: הועידוני סתם שדרתי שלש שנים בחזקת ימים ולילות, אף על פי שלא ראו ממש כל הימים והלילות, אלא שבחזקת כן מחזקין אותו, שכל שעה שהיו נכנסים, פעמים ביום ופעמים בלילה, היו רואין אותו בביתו — טענתיה טענה. וההי ליה למימר "עדותן עדות", אלא אגב דנקיט ברישא דמילתיה "אי טעין" — אומר נמי "טענתיה טענה". ומודה רבא, והוא הדין מר זוטרא ואביי, ברוכלין המחזרין בעיירות, אף על גב דלא טען — טענינן ליה. דאין צריכים להעיד שראו ממש, שהרי הם מחזרין בעיירות ואין יכולין להעיד על הראיה, אלא יעידו שבחזקתו היה זה הבית שלש שנים ימים ולילות.

ומודה רב הונא בחנותא דמחזא דביממא עבדי ובליליא לא עבדי — פירוש: ומועיל להם אם החזיקו שלש שנים. ואף על גב דלאו שלש רצופות אלא מפוזרות, כיון דארחייהו בהכי, דהוי כאתרו דמוברי באגי. ואם תאמר: אם כן פשיטא, דמודה רב הונא, כדפריך לעיל גבי באגי? ויש לומר: לפי שבני אדם שאינם חנוונים דרים בהן בין ביום ובלילה, ואותן צריכים שלש שנים רצופות יום ולילה, וסלקא דעתך דחנוונים נמי יצטרכו כן — קא משמע לן. ומהאי טעמא אתי שפיר דבעינן להו שלש שנים שלימות, דהיינו שש שנים. אף על גב דבשדות ובית הבדים לא בעינן אלא שלש שנים בין הכל, (אלא) היינו משום דכמו שאר בני אדם הדרים שם שאין חנוונים בעו שלש שנים ביום ובלילה — הכי נמי חנוונים בעו שלש שנים שלימות, דהיינו שש שנים. והא דלא אייתי להא לעיל גבי "ומודה רב הונא" — אומר רבינו תם: משום דלא סלקא שמעתתא דבתי. וכי האי גוונא איכא בסוף ["הכונס"] (בבא קמא סא,ב) גבי "ומודו חכמים לרבי יהודה". **דלא**חזקו אהדדי — ואף על גב דתנן לקמן (מב,א): השותפין אין להם חזקה זה על זה, פירש רש"י: דהכא הוזקקו לעשות כן, לפי שלא היה להם עדי שותפות. וקשיא לרבינו יצחק: דאם כן אותו שהחזיק שנה ראשונה יאמר שהוא שלו, כיון שאין עדים שיש לחבירו חלקו ונראה לרבינו יצחק: דלא היו רוצים שיחזיק האחד שלש שנים, שלא תשתכח השותפות.

אבל כתוב עיטרא קלא אית לה — והא דאמר ב"המפקיד" (בבא מציעא לט,א) גבי אין מורידין לנכסי קטן: לא שנא עביד עיטרא לא שנא לא עביד אין מורידין — גבי יתמי החמירו.

בשכוני גוואי הואי — והואי לי אורח עלך. ונראה לי שהיה לו עדים שהיה בשכוני גוואי, אבל לא היו יודעים באיזה דרך היה יוצא. דאי לא היה לו עדים כלל דהוה בשכוני גוואי — היכי הוה קאמר רב נחמן זיל ברור אכילתך? דאטו יש להם לעדי חזקה לידע שלא היה המערער באותו בית כל שלש שנים? ואם יאמר המערער: הייתי עמך שני ימים ואין לך שלש שנים שלימות, והעדים אינן יודעים — יפסידו?

לאו

רש"י

הכי גרסינן: ומודה מר זוטרא ברוכלין המחזירין בעיירות דאף על גב כו' — אף על גב דסבירא למר זוטרא דאי טעין טענתיה טענה, אבל אנו לא נטעון בשבילו — מודי הוא היכא דהוי מערער רוכל המחזר בעיירות למכור קישוטי נשים, ואינו חורר לעירו כי אם לזמן ארוך, דאף על גב דלא טעין "לייתי מחזיק סהדי דדר בה רצופות יומם ולילה" — אנן טענינן ליה. דדילמא משום דלא קביע במתא החזיק זה בביתו, וכי הוה אתי במתא הוי נפיק האי מחזיק מן ביתא, ולא ידע ליה זה המערער מעולם שהחזיק זה בביתו, ולכך שתק ולא מיחה. הלכך יביא המחזיק עדים שלא יצא מן הבית כל שלש השנים אפילו לילה אחת. ולא גרסינן "ומודי רבא", דהא לא איירי רבא לעיל אי טענינן ליה או טעין איהו לנפשיה, וכל מאי דתריץ רבא לעיל — אליבא דרב הונא תריץ. ואי גרסינן הכי, הוה לן למיגרס: ומודה רב הונא. **ומודה רב הונא** — אף על גב דבעי רצופות יום ולילה, בחנוונתא דמחזא — חנויות שמוכרין בהן לחם ויין — דאי טעין אין חוששין לטענתו. דאף על גב דלא דר בו בלילות — חזקה מעלייתא היא, שאין דירתן אלא ביום. **מר אישתמש ראשונה כו'** — עובדת לזה שנה ולזה שנה, שאין אחד מהן יכול להחזיק בה שלש שנים רצופות להפסיד חבירו. **עיטרא** — שטר חלוקה, ובעדים, שתעבוד לזה שנה ולזה שנה. יש מפרשים: קלא אית ליה — והיה לו למחות מיד ולא מיחה, ולאלתר הויא חזקה, דכמי שמכרה להם בפניו דמי, שהרי הניחם להביא עדים ולכתוב עליו שטר חלוקה ושתק. אי נמי, כיון דאיכא תרתי: שני חזקה מפוזרות ועיטרא — איכא קלא, וכחזקה גמורה דמי, דהיה לו למחות ולא מיחה. ואין נראה לי כלל, אלא משלש שנים ראשונות הויא חזקה, כיון דאיכא עדים ושטר בין זה לזה, כדאמרינן לקמן בפירקין (מא,ב): שלש לקוחות מצטרפות, אמר רב: וכולן בשטר. אלמא אמר רב, אף על גב דכל אחד אין מחזיק אלא שנה אחת — מצטרפים שלש השנים לחזקה, משום דמכח שטר קאתו. הכי נמי לא שנא. והיינו טעמא דהויא חזקה — שהיה לו למערער למחות בתוך שלש שנים, ואינו יכול לומר: בשביל שראיתיו מחזיק בדילוג לא מחיתי, שהייתי סבור לכך אתם עושים שאתם יראים להחזיק שנים רצופות. שהשטר מוכיח שלא בשביל כן עושים, אלא שעל מנת כן חלקו, שכן יהו משתמשין. וכן עיקר. **חוץ מבית רובע** — באותו שדה, שלא נעבד בו ולא נזרע. **דבר זריעה היא** — דאמר ליה: אי דידך הואי אמאי לא זרעת? **והלכך לא מחיתי. אלא מעתה** — הלוקח מחבירו צונמא, במאי קני לה? **באיזו אכילה של שלש שנים?** הואיל ואינה בת זריעה, וכי אינו קונה אותה בהעמדת שם בהמותיו לרבוץ ולרעות או לשטיחת פירותיו? **הכא נמי כו'** — ולא קני לה אגב ארעא. **ואכלתיה שני חזקה** — ואבדתי שטרי, ואתה לא מחית לי, שאזדהר בשטרי. **אמר ליה** — מערער. **אנא בשכוני גוואי הואי** — בחדרים הפנימים היתה עיקר דירתי, והייתי עובר דרך עליך ומשתמש עמך בבית החיצון שדרת בו ברשותי, ולכך לא מחיתי. **אמר ליה** — למחזיק. **זיל ברור אכילתך** — הבא עדים שדרת בבית לבדך שלש שנים בלא אותו שבא עמך, כדין כל חזקת שלש שנים, שצריך להביא עדים שהחזיק בה חזקה גמורה. **המוציא מחבירו** — דהיינו מוכר, שהרי לוקח מוחזק. **עליו** — למערער להביא ראיה שנשתמש עמו. וסבירא ליה לרבא דכיון שראו עדים לזה המוחזק שנשתמש בו שלש שנים — אין לנו לחוש שמא גם זה היה עמו, הואיל ולא שמענו בלתי היום. והאי עובדא לא מתוקם אלא בשהיה לו עדות למערער דבית זה שלו היה. אבל בלא עדות — אפילו רב נחמן מודי דהמוחזיק נאמן בלא ראיה, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר, דאי בעי אמר "שלי הוא מעולם", כי אמר נמי "מינך זבינתה" — מהימן.

כל

ומוֹדֵי מָר זוּטְרָא, בְּרוֹכְלִין הַמַּחֲזִירִין בָּעֲיָרוֹת, דְּאַף עַל גַּב דְּלָא טָעַן - טְעֲנִינַן לֵיהּ אֲנַן. וּמוֹדֶה רַב הוּנָא, בְּחָנוּתָא דְּמַחְזָא - דְּלִימְמָא עַבְדָּא, לְלֵילְיָא לָא עַבְדָּא. רָמִי בַּר חָמָא וְרַב עוּקְבָא בַּר חָמָא זְבוּן הַהִיא אַמְתָא בְּהַדֵּי הָדָדֵי, מָר אִישְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ רִאשׁוֹנָה שְׁלִישִׁית וַחֲמִישִׁית, וּמָר אִישְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ שְׁנִיָּה רְבִיעִית וְשִׁשִּׁית; נְפַק עֲרָעָר עִילָּוֹהִי, אָתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא, אָמַר לְהוּ: מַאי טַעְמָא עֲבִדִיתוּ הָכִי? כִּי הֵיכִי דְּלָא תַּחְזְקוּ אַהֲדֵדֵי, כִּי הֵיכִי דְּלִדְיָדִיכוּ לָא הָוֵי חֲזָקָה - לְעָלְמָא נַמִּי לָא הָוֵי חֲזָקָה. וְלָא אָמְרָן אֶלָּא דְּלָא כְּתוּב עִיטְרָא, אֲבָל כְּתוּב עִיטְרָא - קָלָא אִית לֵיהּ. אָמַר רָבָא: אֲכָלָהּ כּוּלָּהּ חוּץ מִבֵּית רוֹבַע - קָנָה כּוּלָּהּ חוּץ מִבֵּית רוֹבַע. אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ: וְלָא אֲמָרַן אֶלָּא דְּבַר זְרִיעָה הִיא, אֲבָל לָאו בַּר זְרִיעָה הִיא - קָנֵי לָהּ אַגַּב אַרְעָא. מַתְקִיף לַהּ רַב בֵּיבִי בַּר אַבַּיֵי: אֶלָּא מֵעַתָּה, צוּנְמָא בְּמָה יְקַנֶּה? אֶלָּא בְּאוֹכְלוֹמֵי בָּהּ חֵיוָתָא וּמַשְׁטְחָא בָּהּ פֵּירֵי - הָכָא נַמִּי אִיבְּעֵי לֵיהּ לְאוֹכְלוֹמֵי בָּהּ חֵיוָתָא, אִי נַמִּי מַשְׁטְחָא בָּהּ פֵּירֵי. הַהוּא דַּאֲמַר לֵיהּ לְחַבְרֵיהּ: מַאי בָּעֵית בְּהַאי בֵּיתָא? אֲמַר לֵיהּ: מִינָּךְ זְבִינְתֵּיהּ וַאֲכָלִית שְׁנֵי חֲזָקָה, אֲמַר לֵיהּ: אֲנָא בִּשְׁכוּנֵי גַּוָּואֵי הֲוַאי; אַתָּא לְקַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן, אֲמַר לֵיהּ: זִיל בְּרוֹר אֲכִילָתָךְ. אֲמַר לֵיהּ רָבָא: הָכִי דִּינָא? הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה! וְרָמֵי דְּרָבָא אַדְּרָבָא, וְרָמֵי דְּרַב נַחְמָן אַדְּרַב נַחְמָן; דְּהַהוּא

דאמר

וְאף שסובר מר זוטרא שרק אם דורש המערער עדות על חזקת יום ולילה צריכים להעיד לו, אולם אם לא תבע זאת אין בית הדין טוענים כן עבורו, **מוֹדֵי מַר זוּטְרָא בְּ**אופן שהיה המערער מאותם **רוֹכְלִין הַמַּחֲזִירִין** [–סובבים] **בְּעֲיָירוֹת** למכור קישוטי נשים וכדומה, שאינו חוזר לעירו אלא לאחר זמן רב, **דְּאַף עַל גַּב דְּלֵא טָעֵן** המערער שיביא המחזיק עדות על יום ולילה, **טַעֲנִינָן לֵיהּ אֲנַן** – אנחנו, בית הדין, טוענים כן עבורו. והטעם, מכיון שלא נמצא בביתו זמן ארוך, יתכן שהחזיק בבית אדם אחר, וכאשר חוזר הרוכל לעירו, יוצא אותו אדם משם, ומאחר שאין הרוכל יודע שמחזיקים בביתו לכך אינו מוחה. הלכך, בית דין מצריכים את המחזיק להביא עדים על כך שהיה שם שלש שנים יום ולילה ולא יצא אפילו לילה אחד.

לעיל הובא דעת רב הונא שצריך חזקת שלש שנים רצופות יום ולילה, מביאה הגמרא אופן שבו אין צריך חזקה רצופה: **וּמוֹדֶה רַב הוּנָא, בְּחָנְוָתָא דְּמָחוֹזָא דְּלִיקְמָא עֲבִידָא לְלֵילְיָא לֵא עֲבִידָא** – בחנויות למזון כגון לחם ויין, שעשויות הן לשימוש רק ביום ולא בלילה, שאף שטוען המערער שלא החזיק בלילה, אין מקבלים טענתו, מאחר וחנויות אלו אינם עשויים לדירת לילה אין זה נחשב להפסקה בחזקה.

הגמרא מביאה מעשה בענין זה של חזקה רצופה: **רָמִי בַּר חָמָא וְרַב עוּקְבָא בַּר חָמָא, זְבוּן הֲהִיא אַמְּתָא בַּחֲדֵי הֲדָדֵי** – קנו יחדיו שפחה. **מַר** – אחד מהם, **אִישְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ** שנה **רִאשׁוֹנָה,** ושנה **שְׁלִישִׁית וְחֲמִישִׁית, וּמַר** – אחד מהם **אִישְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ** שנה **שְׁנִיָּה, רְבִיעִית וּשְׁשִׁית. נָפַק עֲרָעָר עִילָּוֹהִי** – יצא על השפחה ערעור על ידי בעליה הקודמים שאמר שלי היא. **אָתוּ** – באו רמי בר חמא ורב עוקבא בר חמא עם המערער **לְקַמֵּיהּ** – לפני **דְּרָבָא. אָמַר לְהוּ** רבא, **מַאי טַעְמָא עֲבַדְיתוּ הָכִי** – מה הטעם שנהגתם כן להחזיק בה שנה לזה ושנה לזה, **כִּי הֵיכִי דְּלֵא תַּחְזְקוּ אַהֲדֵדֵי** – בכדי שלא תהיה לאחד מכם חזקה על חבירו. אם כן **כִּי הֵיכִי דְּלִדְיִדְכוּ לֵא הָוֵי חֲזָקָה** – כשם שכלפי עצמכם אין חזקה לאחד על חבירו, **לְעָלְמָא נַמִּי לֵא הָוֵי חֲזָקָה** – כך לגבי שאר העולם לא עולה לכם חזקה.

מסיימת הגמרא: **וְלֵא אֲמָרָן** שאין חזקה עולה באופן זה, **אֶלָּא דְּלֵא כָּתוּב עִיטְּרָא** – שלא כתבו ביניהם שטר חלוקה הנעשה על ידי עדים, ובו כתוב שתעבוד שנה לזה ושנה לזה, **אֲבָל** אם **כָּתוּב עִיטְּרָא, קָלָא אִית לֵיהּ** – יש לשטר זה קול ופרסום ומגיע הדבר לאזני המערער, ועולה בכך חזקה לאחר שלש שנים מביניהם יחד. וזאת משום שהיה לו למערער למחות בתוך שלש שנים אלו, שהרי יש שטר ועדים המוכיחים שמה שמחזיקים הם בדילוג הוא מחמת החלוקה שעשו ביניהם, ואינו יכול לומר לא מחיתי מאחר שסברתי שמחזיקים כן מחמת שיראים הם להחזיק ברציפות.

הגמרא דנה בחזקה שלא נעשית בשלימות: **אָמַר רָבָא, אֲכָלָהּ כּוּלָּהּ** – החזיק אדם שלש שנים בכך שאכל בכל השדה **חוּץ** מִשטח מסוים במידה הנקראת **בֵּית רוֹבַע,** שבה לא זרע ולא עבד, **קָנָה** את השדה **כּוּלָּהּ, חוּץ מִבֵּית רוֹבַע** זו שלא החזיק בה. **אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, וְלֵא אֲמָרָן** שלא קנה את אותו בית רובע, **אֶלָּא דְּכַר זְרִיעָה הִיא** – כאשר אותו בית רובע ראוי לזריעה, וכיון שכן, אומר לו המערער לפיכך לא מחיתי, שאם אכן סברת שהשדה שלך היא מדוע לא זרעת, **אֲבָל** אם אותו בית רובע **לֵאו כַּר זְרִיעָה הִיא, קָנֵי לָהּ אַגַּב אַרְעָא** – קונה את אותו בית רובע, אגב כל השדה שבה החזיק על ידי אכילה כדין.

מַתְקִיף לָהּ – הקשה **רַב פִּיכִי בַּר אַבָּיֵי** על דברי רב הונא בריה דרב יהושע, **אֶלָּא מֵעַתָּה** – אם אכן מקום בשדה שאינה בת זריעה אין דרך להחזיק בה רק אגב אכילת שאר השדה, אם כן **צוּנְמָא** – אדמת סלע שכולה אינה בת זריעה, **כַּמָּה יִקְנֶה** – היאך יחזיק בה, באיזו אכילה של שלש שנים, **אֶלָּא** בהכרח מחזיקים בה **בְּאוֹקוֹמֵי בָּהּ חֵיוָתָא וּמִשְׁטְחָא בָּהּ פֵּירֵי** – על ידי כך שמעמיד שם בהמותיו ושוטח שם פירותיו לייבוש. אם כן, **הָכָא נַמִּי** באותו בית רובע, אם אכן אינו בר זריעה, **אִיבְּעֵי לֵיהּ לְאוֹקוֹמֵי בָּהּ חֵיוָתָא** – היה לו למחזיק להעמיד שם בהמותיו, **אִי נַמִּי מִשְׁטְחָא בָּהּ פֵּירֵי** – וכן לשטוח שם פירותיו, וכיון שלא עשה כן, אין מועילה לו החזקה בחלק זה של הבית רובע אף לא אגב חלקה של השדה שבה החזיק על ידי אכילה.

הגמרא דנה עוד בענין חזקה שנעשתה שלא בשלימות: **הַהוּא דְּאָמַר לֵיהּ לְחַבְרֵיהּ** – מעשה באדם שאמר לחבירו, **מַאי בָּעֵית בְּהַאי בֵּיתָא** – מה עושה אתה בביתי זה, ששלי הוא. **אָמַר לֵיהּ** המחזיק בבית, **מִינָּךְ זְבִינְתֵּיהּ וַאֲכָלִית שְׁנֵי חֲזָקָה** – ממך קניתיו והשתמשתי בו שלש שנות חזקה ואיבדתי שטרי, ואתה לא מחית בי בכדי שאזהר בשטר, ולפיכך עלתה לי חזקה. **אָמַר לֵיהּ** המערער, **אֲנָא בִּשְׁכוּנֵי גַּוְוּאֵי הֲוָאי** – אני הייתי דר בחדרים הפנימיים של הבית, והייתי עובר דרכך ומשתמש עמך בחדרים החיצוניים, ואתה שדרת בחדרים החיצוניים דרת בהם ברשותי ולכן לא מחיתי בכך, שהרי לא החזקת בבית לבדך ואין זו חזקה. **(אתא) [אָתוּ]** לְקַמֵּיהּ **דְּרַב נַחְמָן, אָמַר לֵיהּ** רב נחמן למחזיק, **זִיל בְּרוֹר אֲכִילָתָךְ** – לך ותברר חזקתך, כלומר, הבא עדים שאכן דרת בבית לבדך שלש שנים כדין חזקה גמורה. **אָמַר לֵיהּ רָבָא** לרב נחמן, **הָכִי דִּינָא** – וכי כך הוא הדין, הלא כלל הוא בידינו **הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה,** ומאחר שהלוקח כבר מוחזק בבית זה, אם כן המוכר שבא להוציא מהלוקח עליו להביא ראיה שאכן השתמש יחד עם המחזיק בבית.

מקשה הגמרא: **וְרָמִי דְּרָבָא אַדְּרַב** – קשה על דברי רבא מדבריו במקום אחר, **וְרָמִי דְּרַב נַחְמָן אַדְּרַב נַחְמָן** – קשה על דברי רב נחמן מדבריו במקום אחר. **דְּהַהוּא** – מעשה שהיה באדם

אגרות קודש

[שלהי תש״כ]

... לכתבו במכתבו הסיבה שהפסיק לימוד התניא מובן שתמוה ביותר וביותר, שהרי בהנוגע לכל חלקי תורתנו נאמר לא יגעת ומצאת אל תאמין, ומה פלא אם לימוד הנ״ל בכלל זה, ולכתבו שלא הבין אף דבר, גוזמא גדולה בזה, אלא שכרגיל אצל רבים, בטח התחיל ללמוד בסדר הפוך [כי בסוג שלו לימוד האמור צריך להתחילו בחלק של אגרת התשובה ואחר כך חלק ב דתניא ואחר כך חלק ראשון], ועכ״פ יעשה זה כנ״ל עתה, או מתאים יותר שלאחרי שילמוד אגרת התשובה ילמוד קונטרס ומעין, ובהשתדלות יבינהו גם כשילמוד בעצמו, וישיגו אם בלוד או אצל צעירי אגודת חב״ד, אלא שמובן וגם פשוט שבפעם הראשונה שלומדים אין מדייקים על כל תיבה כ״א תופסים כללות הענין ואח״כ לדייק יותר ועל דרך לימוד הגמרא, ויהי רצון שיעשה כהאמור, והשי״ת יצליחו.

דְּאָמַר לֵיהּ לְחַבְרֵיהּ, כָּל נִכְסֵי דְּבֵי בַּר סִיסִין מְזַבִּינָא לָךְ – כל אותם קרקעות שקניתי מאדם ושמו בר סיסין, מכורים לך. **הֲוַאי הַהִיא אַרְעָא דַּהֲוָה מִיקְּרֵי דְּבֵי בַּר סִיסִין** – היתה קרקע אחת שאכן קרויה 'דבי בר סיסין'. אלא **שאָמַר** לֵיהּ המוכר ללוקח, **הָא** – שדה זו, **לַאו דְּבֵי בַּר סִיסִין הִיא** – לא קניתיה מבר סיסין, **וְאִיקְּרוּיֵי הוּא דְּמִיקַּרְיָא** – אלא רק נקראת היא **דְּבֵי בַּר סִיסִין**, ואינה בכלל השדות המכורים לך. **אָתוּ** – באו המוכר והקונה **לְקַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן. אוֹקְמָא בִּידָא דְּלוֹקֵחַ** – העמידה רב נחמן ביד הלוקח. **אָמַר** לֵיהּ **רָבָא** לרב נחמן, **דִּינָא הָכִי** – וכי כך הוא הדין, הלא כלל הוא בידינו, **הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה,** ולוקח זה שמספק רוצה להוציא את הקרקע מידי המוכר המוחזק בה, עליו להוכיח בראיות שאכן קרקע זו נמכרה לו. וכיון שאין לו ראיה, יפסיד.

מסיימת הגמרא את הקושיא: **קַשְׁיָא דְּרָבָא אַדְּרָבָא, קַשְׁיָא דְּרַב נַחְמָן אַדְּרַב נַחְמָן,** שהרי בסוגייתנו בנידון של 'שכוני גוואי' סובר רבא להעמיד את הבית ביד הלוקח, ואילו לענין נכסי בר סיסין סובר שיש להעמיד את השדה ביד המוכר. וכמו כן קשה על רב נחמן שבשכוני גוואי פוסק להעמיד את הבית ביד המוכר, ואילו שם מעמיד רב נחמן את הקרקע ביד הלוקח.

מתרצת הגמרא: **דְּרָבָא אַדְּרָבָא לֵא קַשְׁיָא** – אין להקשות סתירה בדברי רבא, משום שסובר רבא שבכל ספק ממון, יש להעמיד את הממון בידי מי שמוחזק בו. ולכן, **הָתָם** לגבי מי שקנה את נכסי דבי בר סיסין, **מוֹכֵר קָאֵי בְּנִכְסֵיהּ** – המוכר הוא זה שמוחזק בנכסים, שעתה נמצאת הקרקע ברשותו, ורק הנידון האם מכר אותה ללוקח, וכל שאין הלוקח מביא ראיה, מעמידים אותה בחזקתה ביד המוכר. אולם **הָכָא** בנידון לגבי 'שכוני גוואי', **לוֹקֵחַ קָאֵי בְּנִיכְסֵיהּ** – הלוקח, כלומר המחזיק, הוא זה שבבר מוחזק בקרקע שלש שנים, ורק המוכר מבקש עתה להטיל ספק בחזקתו. וכיון שכך מעמידים הקרקע היכן שהיא, והיינו ביד הלוקח, עד שיברר המערער שהדין עמו.

דְּרַב נַחְמָן אַדְּרַב נַחְמָן נַמִּי לֵא קַשְׁיָא, שהטעם שלגבי נכסי בר סיסין העמיד רב נחמן את הקרקע בידי הלוקח, **כֵּיוָן דְּאָמַר** לֵיהּ המוכר 'נכסי **דְּבֵי בַּר סִיסִין** מכורין לך', **וּמִיקַּרְיָא דְּבֵי בַּר סִיסִין** – ואף קרקע זו אכן נקראת בפי כל דבי בר סיסין, הרי שנראים הדברים שלפיכך נקראת כן שאכן מהם קנאה, אלא שהמוכר טוען שלא קנאה מבר סיסין, **לכך עָלֵיהּ דִּידֵיהּ רַמְיָא לְגִלּוּיֵי דְּלַאו דְּבֵי בַּר סִיסִין הִיא** – עליו מוטל להוכיח שאין קרקע זו קנויה מבר סיסין. וכל עוד שלא הוכיח כן בעדים, אין מעמידים את הקרקע בידו אלא בידי הלוקח. **אֲבָל הָכָא** בנידון של 'שכוני גוואי', שרוצה הלוקח להעמיד את הבית ברשותו מכח חזקתו, **לֵא הָא אֶלָּא דְּנָקִיט שְׁטָרָא** – אף אם נדון את החזקה בבמקום שטר הראיה, וכמי שמחזיק בידו שטר ממש, אך כאשר בא המוכר ומערער על החזקה, הלא אף לגבי אדם הקונה שדה, ומוכיח הוא את זכותו על ידי שטר, כאשר מערער המוכר על השטר, **מַי לֵא אַמְרִינָן לֵיהּ קַיֵּים שְׁטָרָךְ וְקוּם בְּנִיכְסֵי** – האם לא אומרים לו קיים שטרך ותעמוד בידך הנכס הנקנה, אף כאן אומרים לו הוכח את חזקתך שהיתה חזקה ראויה, ותזכה בבית.

מעשה נוסף בערעור על חזקה: **הַהוּא דְּאָמַר** לֵיהּ **לְחַבְרֵיהּ מַאי בָּעֵית בְּהַאי בֵּיתָא** – מה עושה הנך בבית זה שהכל יודעים שהוא שלי. **אָמַר** לֵיהּ המחזיק, **מִינָּךְ זְבַנְתֵּיהּ** – ממך קניתי את הבית, **וַאֲכָלְתֵּיהּ** – וכבר החזקתי בו **שְׁנֵי חֲזָקָה. אָמַר** לֵיהּ המערער למחזיק, **בְּשׁוּקֵי בְּדָאֵי חֲוַאי** – בשווקים חיצונים הייתי, כלומר בארץ מרחקים במקום שהשיירות אינם מצויות מכאן לשם, ולא נודע לי שהחזקת בביתי ולכך לא מחיתי, ואין חזקתך חזקה. **אָמַר** לֵיהּ המחזיק, **וְהָא אִית לִי סָהֲדֵי דְּכָל שַׁתָּא הֲוָה אָתִית תְּלָתִין יוֹמֵי** – הלא יש לי עדים שבכל שנה היית מגיע לכאן לשלושים יום, ובאותו זמן היית יכול למחות בי. **אָמַר** לֵיהּ המערער, **תְּלָתִין יוֹמֵי בְּשׁוּקֵי חֲוָה טְרִירְנָא** – בימים אלו עסוק הייתי בשוק לצרכי מסחר, ואף בהם לא נודע לי שהחזקת בביתי. **אָמַר רָבָא,** אכן **עָכִיד אִינִישׁ דְּכָל תְּלָתִין יוֹמֵי טָרִיד בְּשׁוּקָא** – עשוי אדם להיות טרוד במסחרו במשך שלושים יום, וכיון שלא נודע לו שהחזיק זה בביתו לא מחה על כך, וחזקתו אינה חזקה.

הגמרא מביאה מקרים שבהם ערער אדם לומר שהוא בעל הקרקע ולא אותו אדם שמכר הקרקע למחזיק: **הַהוּא דְּאָמַר** לֵיהּ **לְחַבְרֵיהּ, מַאי בָּעֵית בְּהַאי אַרְעָא** – מה עושה הנך בקרקע זו ששלי היא, **אָמַר** לֵיהּ המחזיק, **מִפַּלְגָיָא זְבִינְתָּהּ דְּאָמַר לִי דְּזַבְנָהּ מִינָּךְ** – קניתי את הקרקע מפלוני, ואותו פלוני אמר לי שקנה אותה ממך. **אָמַר** לֵיהּ המערער למחזיק, **אַתְּ לַאו קָא מוֹדֵית** – וכי אינך מודה

המשך ביאור למסכת בבא בתרא ליום שלישי עמ' ב

עתה מבארת המשנה מה יהא הדין באופן שכבר קיימים אילן ובור הסמוכים זה לזה: **אם** חפירת **הַבּוֹר קָדְמָה** לנטיעת האילן, **קוֹצֵץ** בעל האילן את אילנו, **וְנוֹתֵן** לו בעל הבור **דָּמִים** עבורו. **וְאִם הָאִילָן קָדַם** לבור, **לֹא יָקוֹץ** – אין הוא מחויב לקצוץ את אילנו. **סָפֵק זֶה קָדַם וְסָפֵק זֶה קָדַם,** שאין ידוע אם חפירת הבור קדמה לאילן או להיפך, **לֹא יָקוֹץ** בעל האילן את אילנו. שהרי אם האילן קדם אין הוא חייב לקוצצו, ואם כן, על בעל הבור מוטלת חובת ההוכחה שהבור קדם לאילן, שכן 'המוציא מחבירו עליו הראיה'.

זו היא דעת חכמים הסוברים שעל המזיק מוטל להרחיק את עצמו כדי שלא יזיק אחרים, ואם הבור קדם לאילן, נמצא שנטע בעל האילן את אילנו שלא כדין ועליו לקוצצו. אמנם **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, שאַף עַל פִּי שֶׁהַבּוֹר קוֹדֶמֶת לָאִילָן, לֹא** [–בעל הבור] **חוֹפֵר** את בורו **בְּתוֹךְ** רשותו **שֶׁלּוֹ, וְזֶה** [–בעל האילן] **נוֹטֵעַ** את אילנו **בְּתוֹךְ** רשותו **שֶׁלּוֹ.** ומאחר שכל אחד עושה בתוך שלו, סובר רבי יוסי שעל הניזק להרחיק את עצמו כדי שלא ינזק, ולפיכך אין בעל האילן צריך לקצוץ את אילנו.

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא המפרשת את דברי המשנה 'בין מלמעלה בין מן הצד': **תָּנָא, בֵּין שֶׁהַבּוֹר** עומד **לְמַטָּה** בתחתית ההר **וְהָאִילָן** עומד **לְמַעְלָה** בגובה ההר, **וּבֵין שֶׁהַבּוֹר** עומד **לְמַעְלָה וְהָאִילָן לְמַטָּה,** יש להרחיק את האילן מן הבור עשרים וחמש אמה.

שואלת הגמרא: **בְּשֶׁלְּמָא** – אמנם כאשר **הַבּוֹר** עומד **לְמַטָּה וְהָאִילָן לְמַעְלָה** מובן הדבר מדוע יש להרחיק את האילן מן הבור, **דִּקָּא אָזְלִין שָׁרְשִׁין מַזְּקֵי לָהּ לַבּוֹר** – שהרי שורשי האילן מעמיקים באדמה עד שמגיעים לבור והורסים את כותליו. **אֶלָּא** באופן שה**בּוֹר** עומד **לְמַעְלָה וְהָאִילָן לְמַטָּה, אַמַּאי** – מדוע יש להרחיק את האילן מן הבור, הרי אין שורשי האילן מטפסים למעלה לעבר הבור.

משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי חֲנָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי, מִפְּנֵי שֶׁהשורשים מַחֲלִידִין אֶת הַקַּרְקַע** – מהלכים מתחת הקרקע, **וּמַלְקִין** את **קַרְקָעִיתָהּ** שֶׁל **הַבּוֹר,** שעל ידי השורשים נעשית הקרקע שמתחת הבור רכה, וכותלי הבור נופלים.

שנינו במשנה: **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אַף עַל פִּי שֶׁהַבּוֹר קוֹדֶמֶת לָאִילָן לֹא יָקוֹץ שֶׁזֶּה חוֹפֵר בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְזֶה נוֹטֵעַ בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ.**

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי, שעל הניזק להרחיק את עצמו ולא על המזיק, מאחר שעושה בתוך רשותו שלו.

אָמַר רַב אַשֵׁי, כִּי הֲוָאן בֵּי רַב כַּהֲנָא – כשהיינו בבית מדרשו של רב כהנא, **הֲוָה אַמְרִינָן,** – היינו אומרים, **מוֹדֵי רַבִּי יוֹסֵי בְּגִירֵי דִּידֵיהּ** – שמודה רבי יוסי שעל המזיק להרחיק את עצמו באופן שההיזק בא מידיו ממש, כאדם הזורק חץ בחבירו, שאינו יכול לומר אני עושה בתוך שלי, שהרי מזיק הוא בידים. הגמרא מביאה מעשה בענין היזק ב'גירי דידיה': **פַּאפֵּי** [–שם אדם] **יוֹנָאָה** [–כך היה קרוי על שם מקומו], **עָנִי וְהֶעָשִׁיר הָוָה** – היה מתחילה עני ולאחר מכן נתעשר, **בָּנָה אַפַּדְנָא** – ובנה לעצמו בית גדול. **הָווּ הָנָךְ עַצּוּרֵי בְּשֵׁיבְכוּתֵיהּ** – היו בשכונתו אנשים שהיו כותשים שומשומין כדי להוציא מהם את שמנם, **דְּכִי הָווּ דָּיְיקֵי שׁוּמְשְׁמֵי הָוָה נַיְיקָא אַפַּדְנֵיהּ** – שבשעה שהיו מכים בכדי לכתוש את השומשומין, היה הבית מתנדנד מכוח הכאתם. **אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב אַשֵׁי** – בא פאפי לפני רב אשי כדי לתובעם לדין. **אָמַר** לֵיהּ רב אשי, **כִּי הֲוָאן בֵּי רַב כַּהֲנָא** – כשהיינו בבית מדרשו של רב כהנא, **הֲוָה אַמְרִינָן מוֹדֵי רַבִּי יוֹסֵי בְּגִירֵי דִּילֵיהּ** – היינו אומרים שאף רבי יוסי מודה שעל המזיק להרחיק את עצמו, בנזק הבא מידו ממש בזורק חץ. ולפיכך אף כאן חייבים כותשי השומשומין להרחיק מקום כתישתם, שהרי הבית מתנדנד מחמת מכותיהם, והרי זה כח ידיהם ממש.

מבררת הגמרא: **וְכַמָּה** – כמה הוא שיעור נדנוד הבית שמחמתו יהא מוטל על כותשי השומשומין להרחיק את עצמם ממקום זה.

רש"י

כל נכסי דבי בר סיסין — כלומר: כל אותן קרקעות שקניתי מאותו אדם ששמו בר סיסין. **דמקריא דבי בר סיסין** — כך קורין לו, ואין ידוע אם קנאה מבי בר סיסין ולפיכך נקראת כן, או כך שמה מעולם וירושה היא לו מאבותיו. **אוקמה בידא דלוקח** — כדמפרש טעמא לקמיה, דעליה דידיה רמיא לגלויי דלאו בר סיסין היא.

אמר ליה רבא דינא הכי — להרוציאה מספק מתחת יד המוכר שהוא מוחזק? **המוציא מחבירו** — דהיינו לוקח, עליו להביא ראיית זכות, ומאחר שאין לו ראיה — יפסיד! **קשיא דרבא אדרבא קשיא דרב נחמן אדרב נחמן** — דלעיל מוקי לה רב נחמן ביד המוכר ורבא ביד הלוקח, והכא איפכא. **דרבא אדרבא לא קשיא** — דבכל דוכתי מוקי לה ביד המוחזק, והתם מוכר כו'. **כיון** — דכולי עלמא קרו ליה "דבי בר סיסין" ונראין הדברים שלפיכך נקראת כן — שקנאה מבי בר סיסין, והוא אמר: לאו מבר סיסין לקחתיה — עליה דידיה רמיא לגלויי ולהביא ראיה דלאו מבר סיסין לקחה. ואם יביא עדים דאיקרויי הוא דמיקריא הכי, ולא מהני שדות שלקח מבר סיסין היא — מוקמינן לה בידיה. דהא פשיטא לן דהאי דאמר ליה "נכסי דבי בר סיסין מזבנינא לך" הכי קאמר: ניכסי שקניתי ממנו, ולא נכסי שלא קניתי ממנו, אף על פי שנקראין כן. כך נראית השיטה. **מי לא אמרינן ליה קיים שטרך** — אחרי שהמוכר רוצה לפסלו? והחזקה של שלש השנים במקום השטר היא באה, ומאחר שהמוכר מערער על החזקה שאינה חזקה — צריך זה להביא עדים שחזקתו גמורה שלא דר זה עמו. ובהני תרי עובדי סבירא לן כרב נחמן דהלכתא כוותיה בדינא, וכן פוסקין פירושי רבי חנינא איש רומי. **מאי בעית בהאי ביתא** — שהכל ידעין ששלי היה. **אמר אנא בשוקי בראי הואי** — בארץ מרחקים מקום, שאין השיירות מצויות, ולא ידעתי ולכך לא מחיתי. ותנן בפרקין: היה ביהודה והחזיק בגליל — אינה חזקה עד שיהא עמו במדינה באותה מלכות, דהוו שיירות מצויות. אי נמי, איכא לאוקמה בשעת חירום, ואפילו באותה מדינה כדלקמן בהאי פירקין. וכן פירשוה הגאונים כפירוש רבינו חננאל. אבל במקום שהשיירות מצויות וליכא חירום — לא מצי טעין הכי, דקיימא לן בפירקין (לח,ב): מחזיקין בנכסי ברח, דמחאה שלא בפניו הויא מחאה. ואי טעין: לא ידעתי שהחזיק איש פלוני בקרקע שלי, ולכך לא מחיתי — אינו נאמן. דכי היכי דאמרינן מחאה שלא בפניו הויא מחאה, דחברך חברא אית ליה ויאמרו לו למחזיק — כמו כן אמרו לזה שאדם אחד מחזיק בקרקע שלו, הואיל ושיירות מצויות. וכן הלכה. **בשוקאי הוה טרידנא** — למכור סחורתי ולקנות אחרת, ולא ידעתי שאתה דר בביתי. וכגון שיש לו בית אחר באותה העיר שהיה מתאכסן שם כל שלשים יום. ויש מפרשים: בשוקאי הוה טרידנא — ולא היה לי פנאי למחות, אף על פי שידעתי. ואינו נראה בעיני.

אמר

דַּאֲמַר לֵיהּ לְחַבְרֵיהּ: כֹּל נִכְסֵי דְּבֵי בַּר סִיסִין מִזַּבֵּינָא לָךְ. הָוֵאי הַהִיא אַרְעָא דַּהֲוָה מִיקְרֵי "דְּבֵי בַּר סִיסִין", אֲמַר לֵיהּ: הָא לָאו דְּבֵי בַּר סִיסִין הִיא, וְאִיקְרוּיֵי הוּא דְּמִיקְרְיָא "דְּבֵי בַּר סִיסִין"; אָתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן, אוֹקְמָא בִּידָא דְּלוֹקֵחַ. אֲמַר לֵיהּ רָבָא: דִּינָא הָכִי? הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה! קַשְׁיָא דְּרָבָא אַדְּרָבָא, קַשְׁיָא דְּרַב נַחְמָן אַדְּרַב נַחְמָן! - דְּרָבָא אַדְּרָבָא לָא קַשְׁיָא: הָתָם מוֹכֵר קָאֵי בְּנִכְסֵיהּ, הָכָא לוֹקֵחַ קָאֵי בְּנִיכְסֵיהּ; דְּרַב נַחְמָן אַדְּרַב נַחְמָן נַמִּי לָא קַשְׁיָא: כֵּיוָן דַּאֲמַר לֵיהּ "דְּבֵי בַּר סִיסִין" וּמִיקַּרְיָא "דְּבֵי בַּר סִיסִין" - עֲלֵיהּ דִּידֵיהּ רַמְיָא לְגַלּוּיֵי דְּלָאו דְּבֵי בַּר סִיסִין הִיא. אֶבָל הָכָא, לָא יְהֵא אֶלָּא דְּנָקֵיט שְׁטָרָא, מִי לָא אָמְרִינַן לֵיהּ: קַיֵּים שְׁטָרָךְ וְקוּם בְּנִיכְסֵי? הַהוּא דַּאֲמַר לֵיהּ לְחַבְרֵיהּ: מַאי בָּעֵית בְּהַאי בֵּיתָא? אָמַר לֵיהּ: מִינָּךְ זְבִנְתֵּיהּ וַאֲכַלְתֵּיהּ שְׁנֵי חֲזָקָה. אָמַר לֵיהּ: בְּשׁוּקֵי בָּרְאֵי הַוָּאי, אֲמַר לֵיהּ: וְהָא אִית לִי סָהֲדֵי דְּכָל שַׁתָּא הֲוָה אָתֵית תְּלָתִין יוֹמֵי! אֲמַר לֵיהּ: תְּלָתִין יוֹמֵי בְּשׁוּקַאי הֲוָה טָרֵיד בְּשׁוּקָא; אֲמַר רָבָא: עֲבֵיד אִינִישׁ דְּכָל תְּלָתִין יוֹמֵי טָרֵיד בְּשׁוּקָא. הַהוּא דַּאֲמַר לֵיהּ לְחַבְרֵיהּ: מַאי בָּעֵית בְּהַאי אַרְעָא? אָמַר לֵיהּ: מִפְּלָנְיָא זְבִינְתָּהּ דַּאֲמַר לִי דְּזִבְנָהּ מִינָּךְ. אֲמַר לֵיהּ: אַתְּ לָאו קָא מוֹדֵית

דהאי

תוספות

לאו קמודית דהא ארעא דידי הוא — פירש רבינו שמואל: דאם מוחזק זה שלש שנים, וטוען "מפלניא זבנתיה דזבנה מינך קמי דידי" — דנאמן במיגו דאי בעי אמר "מינך זבנתיה ואכלתיה שני חזקה". אי נמי, אם יש לו עדים שהחזיק בה המוכר יום אחד. והביא ראיה מההיא דדר בקשתא בעיליתא דלקמן. וכדבריו כן הוא היכא דיש עדים למערער שהקרקע שלו היתה. אבל בעובדא דהכא משמע שלא היה למערער עדים, מדקאמר: לאו קא מודית בו', אי הוה טעין: "קמי דידי זבנה מינך" או דר בה חד יומא — היה נאמן, אף על פי שלא החזיק שלש שנים, מיגו דאי בעי אמר "לא היתה שלך מעולם". אבל ודאי השתא דאמר "מפלניא זבינתה דזבנה מינך", והודה שהיתה שלו — תו לא מצי למיטען "קמי דידי זבנה מינך" או "קמי דידי דר בה חד יומא" מיגו דאי בעי אמר בתחלה "לא היתה שלך מעולם". דמיגו למפרע לא אמרינן, כדמוכח לקמן (מא,ב) גבי ההוא דדר בקשתא בעיליתא ארבע שנין, ואמר: מפלניא זבינתיה דזבנה מינך, אתא לקמיה דרבי חייא, אמר ליה: אייתי סהדי דדר ביה אפילו חד יומא, ואוקמינא לה בידך. משמע דאי לית ליה סהדי — אין נאמן לומר "קמי דידי דר בה חד יומא" במיגו דאי בעי אמר "מינך זבינתיה", כיון שכבר הודה דלאו מיניה זבנה — לית ליה תו מיגו, ואין לו להאמינו במאי דקאמר השתא מתוך שהיה יכול לשקר בתחילה קודם שהודה, דלא הוה מסיק אדעתיה שהיה זקוק לטענה זו. והא דקאמר התם רב: וחזיתיה לדעתיה דחביבי דאי הוה אמר ליה "קמי דידי זבנה מינך" — הוה מהימן ליה במיגו דאי בעי אמר "מינך זבינתה" — לא קאמר שהיה עדיין נאמן בטענה זו, אלא כלומר, אי הוה טעין מעיקרא קודם שהודה. והוא הדין דאי הוה טעין מעיקרא "קמי דידי דר בה חד יומא" דהוה מהימן. ועוד ראיה מסוף ד"זה בורר" (סנהדרין לא,א) גבי ההיא איתתא דנפק שטרא מתותי ידה, אמרה: ידענא ליה בהאי שטרא דפריע הוא כו'. ולא הימנה רב נחמן. אמר ליה רבא: והא אי בעיא קלתיה? כיון דאתחזק בבי דינא, אי בעיא קלתיה לא אמרינן. אלמא, אף על גב דקודם שראינהו בידה היתה נאמנת לומר דפרע הוא במיגו דאי בעיא קלתיה, השתא דאתחזק בבי דינא, פירוש שראינהו בידה — לא מהימנה, דאין כאן עוד מיגו, שעל כרחך צריכה עכשיו טענה זו שהיא אומרת, אם רוצה לפטור את הלוה. ובקונטרס פירש שם: "אתחזק" — שהיה השטר מקוים. ואין נראה לרבינו יצחק, דמה מועיל? דמכל מקום אי בעיא קלתיה. ועוד ראיה: דתנן בפרק "שבועת הדיינין" (שבועות לח,ב): "מנה לי בידך" אמר לו "הן", למחר אמר לו: "תנהו לי", "נתתיו לך" — פטור. ופריך מינה (שם מא,א) למאן דאמר הבלוה את חבירו בעדים צריך לפרעו בעדים: והא הכא כיון דתביעה בעדים — כמאן דאחפיה בעדים דמי, וקתני פטור. ומאי קושיא? שאני הכא דפטור, מיגו דאי בעי אמר אתמול "לא היו דברים מעולם"! אלא ודאי כי האי גוונא לא אמרינן מיגו. ומה שפירש הקונטרס בפרק בתרא דכתובות (קט,ב) גבי עשאה סימן לאחר, דאם טען ואמר "חזרתי ולקחתיה ממנו לאחר שעשיתיה סימן בשמו" — נאמן, דהפה שאסר הוא הפה שהתיר. דמאחר שיש עדים שהיתה שלו ונגזלה ממנו — אין לו זכות אלא על פיו של זה שעשאה סימן לו, והרי חזר ואמר "לקחתיה ממך" — אין נראה לרבינו יצחק, דבכי האי גוונא לא אמרינן מיגו, כדפרישית, דעל ידי מה שהיה יכול לטען תחילה אינו נאמן עכשיו. אלא נראה לרבינו יצחק: דהתם נמי חזר ואכלה שני חזקה אחר שעשאה סימן. וכי תימא: אי אכלה שני חזקה פשיטא, ומאי קא משמע לן רבי יוחנן דנאמן? מתניתין היא, דחזקה שיש עמה טענה הרי זו חזקה! ויש לומר: דסלקא דעתך דלא מהימן, כיון שערער עליו קודם שאכלה שני חזקה לומר שהיא שלו — לא עביד אינש דליזבנה בתר הכי, קא משמע לן. וכן ההוא עובדא דמייתי בתר הכי איירי בשאכלה שני חזקה. ובעובדא דידן, אי הוה מייתי המחזיק סהדי דדר ביה חד יומא, נראה לרבינו שמשון בן אברהם דהוה לאוקומי לארעא בידיה. אף על גב דליכא מיגו, מכל מקום טענינן ללוקח, מאחר שהיה המוכר נאמן לומר "זבנתיה מינך", במיגו דאי בעי אמר "לא היתה שלך מעולם". ואף על גב דהאי לוקח ידע שהיתה שלו, והוי כחד סהדא — מכל מקום הוי מיגו, כדמשמע לקמן (לג,ב) גבי נסכא דרבי אבא, אי לא הוי מחויב שבועה ואינו יכול לישבע — היה נאמן לומר "דידי חטפי", במיגו דאי בעי אמר "לא חטפי" והיה מכחיש את העד. והכא לא הוי מחויב שבועה, דאין נשבעין על הקרקעות. וכהאי גוונא מצינו בסוף "המוכר" (בבא בתרא ע,א) גבי מפקיד אצל חבירו בשטר, דאף על גב דלא טענינן ליתמי "נאנסו", אפילו הכי טענינן ליה "החזרתיו לך", כיון שאביהם היה נאמן בטענה זו במיגו דאי בעי אמר "נאנסו". ואומר רבינו יצחק: דלא דמי לההיא ד"המוכר את הבית", דהכא, אם היה רוצה המוכר לזכות בטענה זו ד"לא היתה שלך מעולם" — לא היה מעכבה הלוקח, שהרי יודע היה שהיתה שלו. כתב רבינו חננאל: ראינו לרבותינו הגאונים זכרונם לברכה דהאי מחזיק לית ליה למיחת לדינא בהדי מריה דארעא, אלא האי דזבין ליה מחית בהדיה. ואין נראה לרבינו שמשון בן אברהם, דהא כל זכות שתבא לידו מכר ראשון לשני, ולא יוכל לדחות ולומר לו "לאו בעל דברים דידי את". ולקמן אשכחן בהדיא גבי ההוא דדר בקשתא בעיליתא דלא מצי למימר ליה "לאו בעל דברים דידי את", אלא אי הוה משכח סהדי דדר ביה ההוא גברא חד יומא — הוה מוקי לה רבי חייא בידיה.

מפלניא

תוספות

מפלניא זבינתיה דזבנה מינך ואכלתיה שני חזוקה אמר ליה פלניא גזלנא הוא — פירוש: יש לי עדים שהוא גזלן. ואפילו דר ביה חד יומא — הא קיימא לן דגזלן אין לו חזקה. ולא כפירוש הקונטרס דפירש דאין לו עדים שהחזיק בה המוכר אפילו יום אחד, דתו לא הוה מצי טעין פלניא גזלנא הוא. משמע שרוצה לפרש "גזלנא הוא" — לא שיש לו עדים שהוא גזלן, אלא כלומר בגזל היא הקרקע בידו. ואין נראה לרבינו יצחק: דהוה ליה לאסוקי כדמסיק לעיל: לא קמודית לי דארעא דידי הוא ואת מינאי לא זבינתיה? וכו'.

עביד איניש דקרי לשני טובא שני חזוקה — אבל אי לא עביד, אף על גב דאית ליה סהדי דאכלה שבע שנין — לא מהימנינן, דהא איהו דמכחיש להו, דמודה שלא אכלה אלא שני חזקה, דהיינו שלש שנים. אבל

דְּהַאי אַרְעָא דִּידִי הִיא, וְאַתְּ לָא זְבִינְתָּהּ מִינַּאי? זִיל, לָאו בַּעַל דְּבָרִים דִּידִי אַתְּ; אָמַר רָבָא: דִּינָא קָאָמַר לֵיהּ. הַהוּא דַּאֲמַר לֵיהּ לְחַבְרֵיהּ: מַאי בָּעֵית בְּהַאי אַרְעָא? אָמַר לֵיהּ: מִפְּלָנְיָא זְבִינָא וַאֲכַלְתִּיהּ שְׁנֵי חֲזָקָה. אָמַר לֵיהּ: פְּלָנְיָא גַּזְלָנָא הוּא. אָמַר לֵיהּ: וְהָא אִית לִי סָהֲדֵי דַּאֲתַאי אִימְלֵכִי בָּךְ, וְאָמְרַתְּ לִי "זִיל זְבִין"! אָמַר לֵיהּ: הַשְׁתָּא נוֹחַ לִי, הָרִאשׁוֹן קָשֶׁה הֵימֶנּוּ; אָמַר רָבָא: דִּינָא קָאָמַר לֵיהּ. - כְּמַאן, כְּאַדְמוֹן? דִּתְנַן: הָעוֹרֵר עַל הַשָּׂדֶה וְחָתוּם עָלֶיהָ בְּעֵד - אַדְמוֹן אוֹמֵר: הַשֵּׁנִי נוֹחַ לִי, הָרִאשׁוֹן קָשֶׁה הֵימֶנּוּ; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אִיבֵּד אֶת זְכוּתוֹ? - אֲפִילּוּ תִּימָא רַבָּנַן, הָתָם עֲבַד לֵיהּ מַעֲשֶׂה, אֲבָל הָכָא דִּבּוּרָא, עָבִיד אִינִישׁ דְּמִיקְרֵי וְאָמַר. הַהוּא דַּאֲמַר לֵיהּ לְחַבְרֵיהּ: מַאי בָּעֵית בְּהַאי אַרְעָא? אָמַר לֵיהּ: מִפְּלָנְיָא זְבִינְתָּהּ וַאֲכַלְתִּיהּ שְׁנֵי חֲזָקָה. אָמַר לֵיהּ: פְּלָנְיָא גַּזְלָנָא הוּא. אָמַר לֵיהּ: וְהָא אִית לִי סָהֲדֵי דַּאֲתַאי בְּאוֹרְתָא וְאָמְרַתְּ לִי "זַבְּנָהּ נִיהֲלִי"! אָמַר לֵיהּ: אָמִינָא אִיזְבּוּן דִּינַאי; אָמַר רָבָא: עָבִיד אִינִישׁ דְּזָבֵין דִּינֵיהּ. הַהוּא דַּאֲמַר לֵיהּ לְחַבְרֵיהּ: מַאי בָּעֵית בְּהַאי אַרְעָא? אָמַר לֵיהּ: מִפְּלָנְיָא זְבִינָא וַאֲכַלְתִּיהּ שְׁנֵי חֲזָקָה. אָמַר לֵיהּ: וְהָא נָקִיטְנָא שְׁטָרָא דְּזָבְנִי לֵיהּ מִינֵּיהּ הָא אַרְבָּעֵי שְׁנֵי! אָמַר לֵיהּ: מִי סָבְרַתְּ "שְׁנֵי חֲזָקָה" - תְּלָת שְׁנֵי קָא אָמִינָא? שְׁנֵי חֲזָקָה טוּבָא קָא אָמִינָא! - אַמַּר רָבָא: עָבִידִי אֱינָשֵׁי דְּקָרוּ לִשְׁנֵי טוּבָא "שְׁנֵי חֲזָקָה". וְהָנֵי מִילֵּי דַּאֲכָלָהּ שֶׁבַע, דְּקָדֵים חֲזָקָה דְּהַאי לִשְׁמָרָא דְּהָךְ, אבל

רש"י

אמר ליה מפלניא זבינתה דזבנה מינך — כלומר, שאמר לי בשעת מכירה שהוא לקחה ממך, ומאחר שלא טען "ואכלתיה שני חזקה" — שטר מכירה שלו עודנו בידו. ומסקנא דמילתא — מוקמינן ליה ביד המערער. והיינו טעמא: דכיון דמודה דשלו היה הקרקע מתחלה, לא מבעיא היכא דלא החזיק בה שלש שנים, אלא אפילו החזיק בה שלש שנים — נמי אינה חזקה, ומפקינן ליה מיניה. דהא חזקה שאין עמה טענה היא, שהוא אינו יודע אם היתה של אותו שמכרה לו אם לאו, והוה ליה כהכיר בה בשדה שאינה שלו, של מוכר, ויחזירנה למערער והוא יגבה מעותיו מן המוכרו לו, כדפסקינן ב"שנים אוחזין" (בבא מציעא טו,ב). ואף על גב דליכא עדים למערער, מדקאמר: ולא מודית לי כו'. ולא אמרינן: מיגו דאי בעי אמר "אנא זבינתה מינך ואכלתיה שני חזקה", כדאמר "מפלניא זבינתה דזבנה מינך" — נאמן, שהוא עצמו אינו יודע אם זבנה המוכר מיניה דמערער אם לאו. הלכך, כיון דהוא מודי למערער דשלו היתה — הודאת בעל דין כמאה עדים דמי, וגם מודה הוא שאינו יודע אם לקחה המוכרה לו מן הבעלים אם לאו, דהא לא טעין "דזבנה מינך קמאי דידי", וגם אין לו עדים שהחזיק בה המוכר יום אחד — הלכך הפסיד. אבל החזיק זה שלש שנים, וטעין "מפלניא זבינתה דזבנה מינך קמאי דידי", כלומר, שידעתי בברור שלקחה מינך — נאמן, מיגו דאי בעי אמר "אנא זבינתה מינך ואכלתיה שני חזוקה". אי נמי, יש לו עדים שהחזיק בה המוכר יום אחד. והכי אמרינן לקמן בפירקין (מא,ב) גבי ההוא דדר בקשתא בעיליתא ארבע שנין. והכא, בהאי עובדא, אפילו אם באו עדים שהחזיק בה יום אחד אותו המוכר, אבל אין יודע אם לקח אותה אם לאו — אינו מועיל כלום, מאחר שזה לא החזיק שלש שנים, וגם הראשון אין לו שטר מכירה מן הבעלים. **ולא קא מודית לי כו'** — כמו שפירשתי. ועד כאן שייך לעמוד א]. **ואת מינאי לא זבינתה** — שאפילו אם היית טוען דמינאי זבינתה — הלא אין לך לא שטר ולא חזקה. זיל — מקרקע שלי, לאו בעל דברים דידי את, ואני מוחזק בה יותר ממך, שאתה לא החזקת שלש שנים. **אמר רבא דינא קאמר ליה** — המערער. ואפילו אם החזיק בה שלש שנים, כמו שפירשתי. וכן הלכה. **מפלניא זבינתה ואכלתיה שני חזוקה** — ואין לו עדים שהחזיק בו אותו המוכר יום אחד, דתו לא הוי מצי טעין פלניא גזלנא הוא, דהא טוענין ללוקח. והכי מפרש לקמן גבי ההוא דדר בקשתא בעיליתא ארבע שנין. **פלניא גזלנא הוא** — בשדה זו, שממני גזלה. **ואימלכי** – נועצתי. **זיל זבין** – לך קנה. **השני נוח לי** — אתה נוח לי, לריב עמך ולהוציאה ממך בדין. **אמר רבא דינא קאמר ליה** — המערער, ויטול שדהו. דאפילו אדמון ורבנן לא פליגי אלא בדעביד המערער מעשה לסייעו ללוקח לקנות שדהו, אבל בדבורא בעלמא — כולהו מודו, כרבא, כדמפרש ואזיל. ואף על פי שהחזיק בה שלש שנים בלא מחאה — יפסיד, דהא חזקה שאין עמה טענה היא, שמודה הוא שלא לקחה מיד הבעלים כי אם מיד איש נכרי, שאין ידוע שהיה לו חלק בה אפילו יום אחד. ולא מצי טעין אנאי לא מיחה מערער בתוך שלש, דהיכא אמרינן דמפסיד מערער בשתיקתו — היינו היכא דטעין אידך "מינך זבינתה ואכלתיה שני חזקה", דעד שלש שנים מיזדהר אינש בשטריה, טפי לא מיזדהר. הלכך, זה שלא מיחה והוא לא נזהר בשטרו — הפסיד. אבל הכא, דמודי מחזיק דלא מיניה דמערער זבניה, שהוא בעל הקרקע, ובעדים זבנה — לא הורע כחו של מערער בשתיקתו. שהחזקה במקום שטר מכירתו עומדת, וכיון דאין שטרו מועיל לו, שהרי מגזלן לקח — אף חזקתו אינה כלום. **כמאן כאדמון** — ואנן קיימא לן כרבנן, בפרק אחרון דכתובות. **דתנן** — ראובן העורר על שדה שמכר שמעון ללוי, ואומר ראובן כי שמעון גזלו ממנו, והוא ראובן המעורר חתום עליה בעד — באותו שטר מכירה שכתב לו שמעון ללוי חתם ראובן ועד אחר עמו. השני — לוי נוח לי, ולכך חתמתי. **מעשה** — שחתם עד. **דמקרי ואמר** — לשון "ויקר מקרה" (רות ב). **ואמרת לי זיל זבנה ניהלי** — ואם שלך היתה — היה לך להוציא ממנו בדין חנם, ולא לאבד מעותיך. **אמינא למיזבן דינא** — אמרתי בלבי: טוב לי לקנות בדמים מועטים קרקע הראוי לי, ולא לטרוח ולבא בדין. **עביד איניש דזבין דיניה** — אדם תם שאינו רוצה להתקוטט אפילו על שלו — עשוי הוא להוציא מעותיו ליטול את שלו בלא דין ומחלוקת. ובפירוש רבינו חננאל מפורש: אמינא למיזבן דינאי — לקנות המריבות. כלומר, אף על פי שהיא שלי איני מוציאה מידו בלא מריבות ודינין, אקנה אותם הדינין והמריבות באלו המעות, אף על פי שעיקר הארץ שלי. **ואכלתיה שני חזוקה** — ולא נזהרתי בשטרי יותר. **אמר ליה והא נקיטנא שטרא** — שכתוב בה דזבנה לי, כלומר שקנויה אצלי מן המוכר הזה ארבע שנים, ונמצא שקדם מקחי לחזקה שלך שנה אחת, ואת מינאי לא זבינתה — הלכך חזקה שאין עמה טענה היא, שהמוכר לא יכול למוכרה לך, שכבר מכרה לי קודם. **אמר ליה** — מחזיק למערער: מי סברת דמאי דאמינא שני חזקה דהיינו תלת שני בצמצום? **שני חזוקה טובא קאמינא** — שקדמו לשטר שלך הרבה, ויש לי עדים בכל החזקה, כדמפרש לקמיה. אבל לפיכך אמרתי שני חזוקה סתם — שלא הייתי יודע שהיה לך שטר של ארבע שנים שאצטרך לטעון ולפרש שני חזוקה טובא. **אמר רבא עביד איניש דקרי שני טובא שני חזוקה** — סתם, ואם בא לטעון אחרי כן דשני חזוקה טובא יותר משלש שנים — אין זה חוזר וטוען טענות אחרות להכחיש טענות ראשונות. ואנן קיימא לן לקמן דאין אדם טוען בבית דין וחוזר וטוען טענות אחרות להכחיש הראשונות, אלא אחר טענות הראשונות נפסוק הדין. הלכך, כי מייתי סהדי בהני שני חזוקה טובא — מהימנינן ליה, שהרי לא חזר וטען. **והני מילי** — דמוקמינן לה בידיה — דאייתי סהדי דאכלה שבע שנין, שקדמו שני חזוקה שלו למכירת השטר של מערער, שהמוכר עצמו לא יכול למוכרה אחר שהחזיק בה שלש שנים בשופי. אבל אי לית ליה סהדי, אלא משית שני — הדין עם בעל השטר. דאין לך מחאה גדולה מזו שמיחה המוכר בזה המחזיק לסוף שתי שנים, שמכר לאחר, והיה לו לזה להזהר בשטרו לעולם עד שיוציא השטר מיד השני ויקרענו. ויש מפרשים: דאין צריך עדי חזקת שבע שנים אלא של שלש אחרונים, ואנן מהימנינן ליה על השאר. מדאמר רבא: עביד איניש דקרי לשני טובא שני חזוקה למדו כן, דאי איכא סהדי על כל השבע שנים — אמאי איצטריך למימר עביד איניש כו'? ולאו מילתא הוא, שהרי החזוקה במקום השטר עומדת, ולא יהא חזקת שלש שנים האחרונים שיש לו עדים עליהם אלא שטר של שלש שנים, והרי שטר של ארבע שנים הקודם לו פוסלו. ומדברי רבא אין ללמוד דלא צריך עדים לשבע שנים, שהרי רבא להודיענו בא דאינו קרוי חוזר וטוען במאי דאמר לבסוף שני חזקה טובא קאמינא, דעביד איניש כו'. שאילו היה חוזר וטוען להכחיש דברים הראשונים, אפילו כי מייתי סהדי בהני אחרונים — אינו כלום, דהודאת בעל דין כמאה עדים דמי, ואחר טענות הראשונות נלך. ובפירוש רבינו חננאל נמי מצריך עדים לכל השבע שנים.

דְּהַאי אַרְעָא דִּידִי הִיא וְאַתְּ לֵא זְבִינְתָּהּ מִינַּאי – שהקרקע שלי היא, ואילו אתה לא קנית ממני, אם כן **זִיל לַאו בַּעַל דְּבָרִים דִּידִי אַתְּ** – צא מן הקרקע שאינך בעל דין עמי כלל. **אָמַר רָבָא,** אכן **דִּינָא קָאָמַר לֵיהּ** – צודקים הם דברי המערער, ומוציא את הקרקע מהמחזיק.

מעשה נוסף: **הַהוּא דְּאָמַר לֵיהּ לְחַבְרֵיהּ, מַאי בָּעֵית בְּהַאי אַרְעָא** – מה עושה הנך בקרקע זו. **אָמַר לֵיהּ** המחזיק, **מִפְּלָנְיָא זְבִינְנָא וַאֲכַלְתֵּיהּ שְׁנֵי חֲזָקָה** – קניתיה מפלוני וכבר אכלתי בה שנות חזקה. **אָמַר לֵיהּ** המערער, **פְּלָנְיָא גַּזְלָנָא הוּא** – פלוני שמכר לך גזל ממני את השדה. **אָמַר לֵיהּ** המחזיק, **וְהָא אִית לִי סַהֲדֵי דַּאֲתַאי אִימְּלֵכִי בָּךְ וְאָמְרַת לִי זִיל זַבֵּין** – הלא יש לי עדים שהתייעצתי עמך לפני רכישת השדה ויעצת לי לקנותה, ואם היתה השדה שלך כיצד יעצת לי לקנותה, **אָמַר לֵיהּ** המערער למחזיק, אף שהקרקע שלי יעצתי לך לקנותה משום **שֶׁהַשֵּׁנִי נוֹחַ לִי הָרִאשׁוֹן קָשֶׁה הֵימֶנּוּ** – אתה השני שמחזיק בשדה זו, נוח לי יותר שאוכל להוציאה ממך בדין, ואילו הראשון שמכרה לך אדם קשה הוא להוציא ממנו, ואין במה שיעצתי לך לקנותה הודאה שאכן הקרקע אינה שלי. **אָמַר רָבָא,** אכן **דִּינָא קָאָמַר לֵיהּ** – דין אמת אמר המערער, ומוציא את הקרקע מהמחזיק.

מקשה הגמרא: **כְּמַאן** – כדעת מי פסק רבא כך, האם **כְּדַעַת אַדְמוֹן,** וכמו **דְּתָנַן, הָעוֹרֵר עַל הַשָּׂדֶה** – מכר שמעון שדה ללוי וראובן ערער על השדה וטען ששלו היא, **וְחָתוּם עָלֶיהָ בְּעֵד** – ונמצא שבשטר המכירה בין שמעון ללוי היה ראובן חתום עליה בתור עד, **אַדְמוֹן אוֹמֵר** אין בכך הודאה שהשדה אינה שלו, שיכול לטען ולומר **הַשֵּׁנִי נוֹחַ לִי הָרִאשׁוֹן קָשֶׁה הֵימֶנּוּ,** ולכך חתם על המכירה כדי שתתקיים ותצא מיד שמעון ליד לוי. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים,** חתימה זו הרי היא כהודאה שאין השדה שלו **וְאִיבֵּד אֶת זְכוּתוֹ.** והרי ההלכה כחכמים, ומדוע פסק רבא כאדמון.

מתרצת הגמרא: **אֲפִילּוּ תֵּימָא** – אף אם תעמיד דעת רבא כ**רַבָּנָן,** יש לחלק בינידהם, שכן **הָתָם** לגבי המערער שנמצא חתום על מכירת השדה, **עָבַד לֵיהּ מַעֲשֶׂה** – עשה מעשה וחתם, והמעשה חשוב כהודאה גמורה, **אֲבָל הָכָא** שיעץ המערער לקנותה, אינו אלא דיבור בעלמא, **וּדְבוּרָא עָבִיד אִינִישׁ דְּמִיקְּרֵי וְאָמַר** – יתכן שידבר אדם במקרה דברים היכולים לשמש כראיה נגדו, ואף רבנן מודים שיכול לטען שלכך אמר כן משום שהעדיף שתצא השדה לידי השני ויוציא ממנו בדין.

מעשה נוסף: **הַהוּא דְּאָמַר לֵיהּ לְחַבְרֵיהּ, מַאי בָּעֵית בְּהַאי אַרְעָא** – מה עושה הנך בקרקע זו. **אָמַר לֵיהּ** המחזיק, **מִפְּלָנְיָא זְבִינְנָא וַאֲכַלְתֵּיהּ שְׁנֵי חֲזָקָה** – קניתי הקרקע מפלוני ואכלתי בה שנות חזקה. **אָמַר לֵיהּ** המערער, **פְּלָנְיָא גַּזְלָנָא הוּא** – פלוני זה גזל את הקרקע ממני. **אָמַר לֵיהּ** המחזיק למערער, **וְהָא אִית לִי סַהֲדֵי דְּאִתִּית בְּאוּרְתָּא וְאָמְרַת לִי וַזְבָנֵהּ נִיהָלִי** – הלא יש לי עדים שבאת אלי בלילה קודם שקניתי הקרקע, ובקשת ממני שאקנה הקרקע עבורך. ואם אכן היתה הקרקע שלך, היה לך לתובעו למוכר ולהוציא ממנו הקרקע חינם, ולא לאבד מעותיך. **אָמַר לֵיהּ** המערער למחזיק, לכך רציתי לקנות הקרקע ולא לתובעו לדין, משום **דַּאֲמִינָא אִיזְבּוּן דִּינַאי** – אמרתי בלבי, עדיף שאקנה בדמים מועטים את הראוי להגיע לי בדין, ולא לטרוח ולבוא בדין עם הגזלן. **אָמַר רָבָא,** אכן **עָבִיד אִינִישׁ דְּזַבִּין דִּינֵיהּ** – עשוי אדם לקנות את המגיע לו בדין, וכגון אדם תם שאינו רוצה לבוא לקטטה ומחלוקת.

מעשה נוסף: **הַהוּא דְּאָמַר לֵיהּ לְחַבְרֵיהּ, מַאי בָּעֵית בְּהַאי אַרְעָא** – מה עושה הנך בקרקע זו. **אָמַר לֵיהּ** המחזיק, **מִפְּלָנְיָא זְבִינְנָא וַאֲכַלְתֵּיהּ שְׁנֵי חֲזָקָה** – מפלוני קניתיה וכבר אכלתי בה שנות חזקה ולכך לא נזהרתי לשמור את שטר המכירה. **אָמַר לֵיהּ** המערער, **וְהָא נְקִימְנָא שְׁטָרָא דְּזַבְנִי לֵיהּ מִינַּיהּ הָא אַרְבָּעִי שְׁנֵי** – והרי יש לי שטר שקניתי את הקרקע מאותו פלוני לפני ארבע שנים, ואותו פלוני שמכר לך הקרקע לפני שלש שנים מכר לך קרקע שאינה שלו. **אָמַר לֵיהּ** המחזיק, **מִי סָבְרַתְּ** שמה שאמרתי 'שְׁנֵי חֲזָקָה', **תְּלָת שְׁנֵי קָא אֲמִינָא** – כוונתי היתה לשלש שנים בלבד, **שְׁנֵי חֲזָקָה טוּבָא קָא אֲמִינָא** – כוונתי היתה שכבר שנים רבות החזקתי בה, ואף יש לי עדים על כך, ונמצא שקניתי הקרקע מפלוני לפני הזמן הכתוב בשטרך ואותו פלוני מכר לך את הקרקע שלא כדין, שבאותו זמן שמכרה לך היתה כבר שלי. ומה שלא אמרתי בתחילה שהחזקתי בה הרבה שנים לפי שלא הייתי יודע שיש בידך שטר בן ארבע שנים. **אָמַר רָבָא,** אכן **עָבִידִי אִינְשֵׁי דְּקָרוּ לְשֵׁנֵי טוּבָא שְׁנֵי חֲזָקָה** – עשוי אדם לקרוא לשנים רבות 'שני חזקה', ויכול המחזיק לבאר שזו היתה כוונתו.

הגמרא מגבילה דין זה: **וְהָנֵי מִילֵּי** באופן **דַּאֲכָלָהּ שָׁבַע** – שהחזיק זה בקרקע כבר שבע שנים, **דְּקָרִים חֲזָקָה דְּהַאי לִשְׁטָרָא דְּהַהִיא** – שבכך נמצא שכבר החזיק זה שלש שנים קודם שכתב המוכר את השטר למערער,

---

אגרות קודש

ב"ה, כ"ה אלול, ה'תשח"י
ברוקלין, נ.י.

שלום וברכה!

לפני כמה חדשים כתב לי ע"ד השתדלותו בענין ההפרדה, אשר לא עלתה לו אז מפני שיד מנגדי ההפרדה היתה על העליונה, אלא שיש לקוות להטבה ושנוי לטוב.

ותקותי אשר לעונת הלמודים החדשה הי' שנוי ממשי לטוב. ועכ"פ בטוחני אשר כ' ממשיך השתדלותו בזה במרץ המתאים, ובפרט בידעו טענות הצד שכנגד, בטח עשה ועושה כל הדרוש שיסתתמו מעצמם, והרי כנראה ממכתבו עיקר הטענה הוא הוצאות הכסף שבזה, וכשיש תכנית לקמץ בהוצאות במקום האפשר הרי מבטלים טענה זו.

ובטח למותר להדגיש שאפילו אם אי אפשר להציל כולו, הרי הצלת חלק גם כן כדאי, כוונתי לכתות הגדולות בגיל לכל הפחות. וזכות הרבים - התלמידים והתלמידות - מסייעתו להצליח סוף סוף להציל גם כולו.

ולקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני מאחל לכ' ולכל הנלוים אליו ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בכבוד ובברכה

אָמַר רַב אַשִׁי, מַתְנִיתִין נַמִּי דַּיְקָא – אף מדברי המשנה יש לדייק כן, שאבא שאול חולק על הדין המבואר ברישא ולא על הדין המבואר בסיפא. **דְּקָתָנֵי** – שהרי כתוב בדברי אבא שאול ׳**כָּל אֵילָן סָרָק** כנגד המשקולת׳, ומתיבת ׳כל׳ משמע שבא להוסיף על דברי תנא קמא. **אִי אָמְרַת בִּשְׁלָמָא אַרִישָׁא קָאֵי** – אם נאמר שדברי אבא שאול נאמרו על הרישא, יהיו דבריו מובנים, **דְּהַיְינוּ דְּקָתָנֵי כָּל אֵילָן** – שלפיכך נקט בדבריו ׳כל אילן׳, כדי להוסיף על דברי תנא קמא הסובר שאינו קוצץ את כל הענפים הנוטים אלא בחרוב ושקמה. **אֶלָּא אִי אָמְרַת אַסֵּיפָא קָאֵי** – אך אם נאמר שאבא שאול אמר את דבריו על הסיפא של המשנה, העוסקת בשדה בית השלחין, שלדברי תנא קמא ניתן לקצוץ אפילו ענפי אילן פרי, ולדעת אבא שאול אין לקצוץ אלא ענפי אילן סרק, אם כן מדוע אמר ׳כל׳, הרי אינו בא להוסיף על דברי תנא קמא אלא לגרע, ואם כן, **אֵילָן סָרָק מִיבָּעֵי לֵיהּ** – היה לו לומר שאינו קוצץ אלא אילן סרק בלבד. **אֶלָּא לַאו שְׁמַע מִינָּהּ** – בהכרח יש ללמוד מכך, שדברי אבא שאול **אַרִישָׁא קָאֵי** – על הרישא נאמרו. **שְׁמַע מִינָּהּ** – אכן יש להוכיח כן מדברי המשנה.

משנה

משנה זו עוסקת באילן שענפיו נוטים לרשות הרבים, ומבארת עד כמה חייב בעל האילן לקצוץ את הענפים.

אִילָן שֶׁהוּא נוֹטֶה לִרְשׁוּת הָרַבִּים, קוֹצֵץ בעל האילן מן הענפים התחתונים **בְּכְדֵי שֶׁיְּהֵא נָמָל עוֹבֵר וְרוֹכְבוֹ** – כפי השיעור הנדרש שיוכל אדם לעבור תחת הענפים העליונים כשהוא רכוב על גמל. זו היא דעת חכמים.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, קוצץ כפי השיעור הנדרש על מנת שיוכל לעבור תחת הענפים **נָמָל הַטָּעוּן פִּשְׁתָּן אוֹ חֲבִילֵי זְמוֹרוֹת** [–ענפים]. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר,** חייב בעל האילן לקצוץ את **כָּל** ענפי **הָאִילָן כְּנֶגֶד הַמִּשְׁקוֹלֶת,** דהיינו, כל מה שנוטה מהם לתוך רשות הרבים, **מִפְּנֵי הַטּוּמְאָה.**

גמרא

הגמרא מבררת מי הוא התנא ששנה את הדין המבואר במשנה: **מַאן תַּנָּא** – מי הוא התנא הסובר **דְּבִנְזָקִין בָּתַר אוּמְדָּנָא דְּהַשְׁתָּא אַזְלִינַן** – שבנזקים די בכך שנלך כפי האומדן של עכשיו. כלומר, מאחר שהענפים של האילן יוצאים ומזיקים את בני רשות הרבים, היה מקום לומר שיש לחייב את בעל האילן לקצוץ את האילן כולו, ואין די בכך שיקצוץ את הענפים הנוטים לרשות הרבים, שהרי חוזרים הם וגדלים לאחר זמן. אך התנא של המשנה אינו סובר כן, אלא סובר שיש לילך כפי האומדן של עכשיו, ומאחר שעתה קוצץ בעל האילן את הענפים באופן שאינם מפריעים לבני רשות הרבים, די בכך. ולפיכך מבררת הגמרא, מי הוא התנא שסובר כן.

מבארת הגמרא: **אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ,** הלכה זו אם יש לילך לפי האומדן של עכשיו, **בְּמַחֲלוֹקֶת** היא **שְׁנִיָּה,** ומשנתינו **כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הִיא** – הסובר שאם עתה אין חשש נזק, אין אוסרים את הדבר. **דְּתָנֵי** – שנינו במשנה (להלן ס.), **אֵין עוֹשִׂין חָלָל תַּחַת רְשׁוּת הָרַבִּים,** דהיינו, שאין אדם רשאי לחפור תחת רשות הרבים **בּוֹרוֹת שִׂיחִין וּמְעָרוֹת,** מאחר שיש לחוש שמא תיפול תקרת הבור, ויפלו העוברים ושבים לתוכו וינזקו. זו היא שיטת חכמים. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַתִּיר,** ובתנאי שיעשה על גבי הבור כיסוי חזק, **בִּכְדֵי שֶׁתְּהֵא עֲגָלָה מְהַלֶּכֶת וּטְעוּנָה אֲבָנִים** מעל גבי הבור. שבאופן כזה אין חשש שישבר הכיסוי. אמנם חכמים אוסרים אף באופן כזה, מאחר שאף אם עתה הכיסוי חזק, מכל מקום לאחר זמן יכול הוא להתליע ולהישבר. וסובר ריש לקיש שיש לתלות את דין משנתינו במחלוקת רבי אליעזר וחכמים. שדעת חכמים במשנתינו הסוברים שדי בקציצת הענפים היוצאים עתה, אף שעתידים לשוב ולגדול לאחר זמן, היא כדעת רבי אליעזר שם, המתיר לחפור בור תחת רשות הרבים אם מניח עליו כיסוי חזק, אף שעשוי הוא להתליע לאחר זמן ולהישבר. אך לדעת חכמים שם האוסרים בזה, יהא בעל האילן חייב לקצוץ את אילנו לגמרי, מפני הענפים העתידים לצמוח לאחר זמן.

הגמרא מביאה את דעת החולק הסובר שאין לדמות המשניות זו לזו: **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבָּנַן** – אפילו אם תאמר שמשנתינו היא כדעת חכמים שם, אין קושיא בדבר, מאחר שיש לחלק בין המקרים. **הָתָם** – במשנה שם העוסקת בחופר בור תחת רשות הרבים, אוסרים חכמים לעשות כן, משום **דִּזְמִנִּין דְּמַפְּחִית וְלַאו אַדַּעְתֵּיהּ** – לעיתים הכיסוי מתליע ונחסר, ואין אדם שם ליבו לכך, ויכולים העוברים ושבים לילך שם וליפול לתוך הבור. **אֲבָל הָכָא** – במשנתינו לגבי ענפים היוצאים לרשות הרבים, אין לחשוש לכך, משום **דִּקְמָא קָמָא קָא קָיֵיץ לֵיהּ** – כל ענף היוצא ראשון יקדים בעל האילן לקוצצו, ולפיכך לא יבואו להיכשל בו העוברים ושבים.

שנינו במשנה: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר גָּמָל טָעוּן פִּשְׁתָּן אוֹ חֲבִילֵי זְמוֹרוֹת. אִיבַּעְיָא לְהוּ** – נסתפקו בני הישיבה, **הָאִם שִׁיעוּרָא דְּרַבִּי יְהוּדָה נָפִישׁ** – האם השיעור שאמר רבי יהודה, שיש להשאיר מקום לגמל הטעון פשתן או חבילי זמורות, גדול הוא מן השיעור שאמרו חכמים בכדי שיעבור גמל ורוכבו, **אוֹ דִּלְמָא שִׁיעוּרָא דְּרַבָּנַן נָפִישׁ** – או שמא השיעור שאמרו חכמים גדול הוא מן השיעור שאמר רבי יהודה.

פושטת הגמרא: **פְּשִׁיטָא דְּשִׁיעוּרָא דְּרַבָּנַן נָפִישׁ** – פשוט הדבר שהשיעור שאמרו חכמים גדול מן השיעור שאמר רבי יהודה, **דְּאִי סַלְקָא דַּעְתָּךְ שִׁיעוּרָא דְּרַבִּי יְהוּדָה נָפִישׁ** – שאם תעלה על דעתך ששיעורו של רבי יהודה גדול משל חכמים, אם כן, **רַבָּנַן** ששיערו בכדי גמל ורוכבו עליו, **בְּשִׁיעוּרָא דְּרַבִּי יְהוּדָה הֵיכִי עָבְרֵי** – מה יעשו בשיעורו של רבי יהודה. כלומר, אם יצטרך אדם לעבור עם גמל הטעון פשתן או חבילי זמורות, כיצד יוכל לעבור. ובהכרח, ששיעורם של חכמים גדול משיעורו של רבי יהודה, ולפיכך אם יקצוץ בעל האילן את הענפים כשיעור גמל ורוכבו, יוכל אף גמל ומטענו לעבור שם.

שואלת הגמרא: **וְאֶלָּא מַאי** – אלא מה צריך לומר, **דְּשִׁיעוּרָא דְּרַבָּנַן נָפִישׁ** – ששיעורם של חכמים גדול משיעורו של רבי יהודה, אם כן, **רַבִּי יְהוּדָה** ששיער בכדי גמל הטעון פשתן, **בְּשִׁיעוּרָא דְּרַבָּנַן מַאי עָבִיד** – מה יעשה בשיעורם של חכמים. כלומר, אם יצטרך גמל ורוכבו לעבור שם, כיצד יוכל לעבור. משיבה הגמרא: **אֶפְשַׁר דְּנָחֵין וְחָלִיף תּוּתֵיהּ** – יכול הוא להתכופף ולעבור מתחת ענפי האילן, ולפיכך די בהנחת מקום כפי השיעור הנצרך לגמל הטעון פשתן.

שנינו במשנה: **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר כָּל הָאִילָן כְּנֶגֶד הַמִּשְׁקוֹלֶת מִפְּנֵי הַטּוּמְאָה.**

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את דברי רבי שמעון: **תָּנָא** – שנינו בברייתא, שכוונת דבריו של רבי שמעון היא, שיש לקצוץ את כל הענפים היוצאים **מִפְּנֵי אֹהֶל הַטּוּמְאָה.** שיש לחשוש שמא יפול כזית מן המת מתחת לענפי האילן, ויאהילו הענפים על הטומאה ועל האנשים העוברים שם, ויטמאו האנשים בטומאת אהל המת.

שואלת הגמרא: **פְּשִׁיטָא** – פשוט הדבר שזו כוונת דברי רבי שמעון, שהרי **מִפְּנֵי הַטּוּמְאָה תְּנַן** במשנתינו, ומדוע הוצרכה הברייתא לפרש את הדברים. משיבה הגמרא: **אִי מִמַּתְנִיתִין** – אם היינו למדים רק מדברי רבי שמעון במשנה, **הָוָה אָמִינָא** – היה מקום לומר, שיש לחשוש לטומאה באופן כזה, **דִּלְמָא מַיְיתִי עוֹרֵב טוּמְאָה וְשָׁדֵי הָתָם** – שמא יביא עורב כזית מן המת ויזרוק בין ענפי האילן, ומאחר שהענפים רבים וצפופים תעמוד הטומאה שם ולא תפול לארץ, וכל העובר תחת האילן נטמא מחמת כך. **וְאִם אכן זהו החשש, אזי סַגְיָא בְּרַחְלוּלֵי בְּעָלְמָא** – די בכך שיעשה בעל האילן חלל בין הענפים, על ידי שיקוץ כל ענף מתוך שני ענפים, וממילא לא תוכל הטומאה לעמוד בין הענפים אלא תפול לארץ, ואין צריך לקצוץ את כל הענפים הנוטים לרשות הרבים. **קָא מַשְׁמַע לָן** – לכך משמיענו התנא בברייתא, שאין החשש משום כך, אלא אף אם תעמוד הטומאה בארץ יש חשש שיאהיל ענף מן האילן על הטומאה ועל העוברים ושבים, ולפיכך אפילו אם לא נותר אלא ענף אחד הנוטה לרשות הרבים, מזיק הוא את העוברים ושבים, ויש לקוצצו.

הדרן עלך לא יחפור

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך – הלכות שבת

ה. וְטוֹב לִלְבּוֹשׁ בִּגְדֵי שַׁבָּת מִיָּד אַחַר שֶׁרָחַץ עַצְמוֹ לָכֵן טוֹב לִרְחוֹץ סָמוּךְ לָעֶרֶב[ל] וְלִלְבּוֹשׁ בִּגְדֵי שַׁבָּת מִיָּד כְּדֵי שֶׁיִּלְבּוֹשׁ אוֹתָם סָמוּךְ לִכְנִיסַת הַשַּׁבָּת[לא] וְיִהְיֶה נִיכָּר שֶׁבִּשְׁבִיל כְּבוֹד הַשַּׁבָּת הוּא לוֹבְשָׁם:

הלכתא רבתא

ל] **לרחוץ סמוך לערב** – וכן הוא לענין הטבילה בערב שבת שצריכה להיות סמוכה לשבת[33], ויזהר שלא יתאחר כדי שלא יבוא לידי חילול שבת[34].

סדר ועניני הרחצה בערב שבת נתבארו לעיל סימן רס.

לא] **סמוך לכניסת השבת** – גם הנשים נוהגות קודם הדלקת הנרות לרחוץ את עצמן וללבוש בגדי שבת ואשרי להם אמנם בימים הקצרים שמתאחרים לישב בחנות ואח"כ רוחצות ולובשות ובין כך יבואו חס ושלום לספק חילול שבת לכן טוב להזהיר להם שיקדימו לבוא לרחוץ וללבוש וכשמתאחרת מצוה יותר שתדליק כך במלבושי חול מלבוא חו"ש לספק חילול שבת[35].

ציונים והוספות

33) שער הכוונות להאריז"ל ענין ליל ו עמוד כה, ובכמה מקומות.

34) ראה משנ"ב ס"ק י"ב ביאורו בענין זה, ולכאורה אין כן משמעות דברי רבינו.

35) משנ"ב ס"ק יא.

חלק ב סימן רסב, לקדש השבת בשולחן ערוך ובכסות נקייה סעיף ה

שולחן ערוך – הלכות תפלה

ט היוצא לדרך טוב שיטול רשות מגדולי העיר אע"פ שאינם רבותיו כדי שיברכוהו ואל יאמרו לו לך בשלום אלא לך לשלום שהרי יתרו שאמר למשה לך לשלום עלה והצליח ודוד שאמר לאבשלום לך בשלום הלך ונתלה.

וכשהוא בדרך יעסוק בתורה (שנאמר ובלכתך בדרך) ולא יעסוק בעיון הלכה שלא יתעה בדרך אלא א"כ יושב בעגלה ואיש אחר מנהיג הסוסים.

ואל יאכל בדרך יותר משיעור אכילת שני רעבון משום חולי מעיים אלא א"כ יושב בספינה (וכיוצא) בה.

וכשנכנס לעיר ללון יכנס בכי טוב ויצא בכי טוב שמא יפול באחת הפחתים אבל סמוך לעירו שהוא יודע להזהר שם מהפחתים יכול לילך שם בלילה אם אינו הולך יחידי שאין לחוש למזיקים:

י הנכנס לבית המדרש צריך להתפלל בכניסתו שלא יארע דבר תקלה על ידו וביציאתו צריך ליתן הודאה על חלקו.

בכניסתו מה הוא אומר יהי רצון מלפניך ה' או"א שלא אכשל בדבר הלכה כו' וה"ה מי שיושב ללמוד ביחידות ובפרט אם הגיע להוראה צריך להתפלל שלא יטעה בלימוד ובהוראה לומר על טמא טהור ועל אסור מותר וטוב לומר נוסח אחד קצר כולל הרבה וזהו יהי רצון מלפניך ה' או"א שתאיר עיני במאור תורתך והצילני מכל מכשול וטעות הן בדיני איסור והיתר הן בדיני ממונות הן בהוראה הן בלימוד גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך ומה ששגיתי כבר העמידני על האמת ואל תצל מפי דבר אמת עד מאד כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה (וכשלומד בחבורה צריך לבקש ג"כ שלא ישמח בתקלתם ולא ישמחו בתקלתו).

ביציאתו מה הוא אומר מודה אני כו' וה"ה העוסק בתורה ביחידות צריך לומר כן בכל ערב אחר גמר לימודו (אם למד כל היום):

חלק א סימן קי, דין היוצא לדרך ופועלים מה יתפללו וסדר תפלת הדרך ובית המדרש סעיפים ט"י:

א (אע"פ שקריאת שמע וברכותיה מצוה בפני עצמה ותפלה מצוה בפני עצמה) צריך לסמוך ברכת גאולה לתפלה ולא יפסיק ביניהם אפילו באמן אחר גאל ישראל ולא בשום פסוק שנוהגין לומר קודם תפלת י"ח כגון פסוק כי שם ה' אקרא ודומיו חוץ מפסוק אדני שפתי תפתח שהוא חובה מתקנת חכמים ואינו חשוב הפסק שכיון שקבעוהו חכמים בתפלה נעשה מכלל התפלה וכתפלה ארוכה היא וי"א שמותר לענות אמן אחר גאל ישראל וכן נוהגין כמו שנתבאר בסי' ס"ו.

ובמוסף ומנחה שאין שם סמיכת גאולה לתפלה מותר לומר פסוקים קודם אדני שפתי תפתח אבל לא אחריו משום הפסק בתפלה שהרי פסוק זה מכלל התפלה הוא:

ב יש מי שאומר שבשבת א"צ לסמוך גאולה לתפלה מפני שסמיכה זו למדוה חכמים ממה שכתוב יהיו לרצון וגו' צורי וגואלי וכתיב אחריו יענך ה' ביום צרה אבל שבת לאו יום צרה הוא וימים טובים דינם כחול הואיל והם ימי הדין שבפסח העולם נידון על התבואה ובעצרת על פירות האילן ובחג על המים.

ואין לסמוך על סברא זו אם לא במקום שצריך לכך לפי שלימוד זה אינו אלא סמך בעלמא ועיקר סמיכת גאולה לתפלה הוא מדברי חכמים שדימו י"ח ברכות אחר ברכת גאולה לאוהבו של

מלך שבא ודפק על פתח המלך ויצא המלך לקראתו ואם רואהו המלך שהפליג והלך לו אף הוא מפליג ושוב אין מתקרב אליו כשחוזר ודופק כך הוא במפסיק בין גאולה לתפלה:

ג הש"ץ כשמתחיל י"ח בקול צריך לומר תחלה פסוק אדני שפתי תפתח הואיל והוא מכלל התפלה וטוב שיאמרנו בלחש.

אבל שאר פסוקים אין צריך לומר ואם רצה לומר רשאי ואין איסור כלל להפסיק (בעניני התפלה וצרכיה) בין תפלת לחש לתפלה שבקול (אבל להתעסק בדברים אחרים אסור עד אחר נפילת אפים כמו שיתבאר בסי' קל"א):

ד אם עד שלא קרא קריאת שמע וברכותיה מצא צבור שמתפללין לא יתפלל עמהם תחלה ולקרות אח"כ קריאת שמע וברכותיה כמו שעושים בפסוקי דזמרה לפי שסמיכת גאולה לתפלה שחרית גדולה מתפלה עם הצבור (אבל בערבית תפלת הצבור גדולה מסמיכת גאולה לתפלה כמו שיתבאר בסי' רל"ו):

חלק א סימן קיא, דין סמיכות גאולה לתפלה ובו ד' סעיפים:

א ק"כ זקנים ומהם כמה נביאים תקנו י"ח ברכות על הסדר ג' ראשונות להסדיר שבחו של מקום תחלה כעבד שמסדר שבחו של רבו תחלה ואח"כ מבקש פרס מרבו וג' אחרונות הן כעבד שקיבל פרס מרבו ונפטר והולך לו וי"ג האמצעיות הן בקשת פרס לפיכך אם רצה היחיד לשאול צרכיו בברכות האמצעיות רשאי כמו שיתבאר בסי' קי"ט אבל בג' ראשונות וג' אחרונות שהן סידור שבח אין לשאול בה צרכי יחיד אבל צרכי צבור מותר שהרי עבודה ושים שלום בקשת צרכי רבים הן ועם מה שהעבד מסדר שבחו של רבו יכול לשאול צרכי צבור שזהו ג"כ שבח וכבוד להרב שרבים צריכים לו ועל כן נהגו במדינות אלו לומר קרוב"ץ בג' ראשונות וג' אחרונות אע"פ שיש בהן כמה בקשות וגם אין בהם משום הפסק בתפלה אפילו להאומרים שאסור להפסיק בפיוטים בברכות קריאת שמע כמו שנתבאר בסימן ס"ח:

חלק א סימן קיב, שלא להפסיק לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות ובו סעיף אחד:

לקוטי תורה

תוכן הפרק: מהות הנשמה אינה "שכל" אלא "חלק אלקה ממעל"

שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה'. ממעמקים הוא לשון שעושה עומק, משם קראתיך ה'.

פירוש "ממעמקים קראתיך הוי'" לפי פשוטו הוא, שהאדם קורא להקב"ה "מתוך עומק הצרות" אך לפי הפירוש הפנימי, הקריאה "ממעמקים" היא מדריגה בעבודת ה', שהאדם מתייגע בעצמו עד שקריאתו אל השם תהי' מתוך עומק נפשו.

אמנם, תיבת "מעמקים" (ולא "עומקים") משמעה לשון פעולה, שיש כאן "דבר המעמיק" ועושה עומק, והיינו שהאדם "חופר" ו"עושה עומק" בנפשו. ונמצא, ש"מעמקים" אינו סתם עומק הנפש, אלא עומק לפנים מעומק, שהאדם צריך "להעמיק" בתוך עצמו כדי להגיע אליו, ומתוך "עומק" זה הוא קורא אל ה'.

והוא ניתקן לומר בעשרת ימי תשובה.

תיקנו לומר מזמור זה בעשרת ימי תשובה, לפי שזוהי עבודת ימים אלה - "להעמיק" בתוך עצמו ומשם לקרוא אל ה'.

[והולך ומבאר מהו ענין העבודה "להעמיק" בתוך עצמו בעש"ת:]

כי בכל השנה האדם הולך אחר שרירות לבו כמ"ש כי פנו אלי עורף, אבל בעשי"ת בכל יום ויום כאו"א נתקרב אל השי"ת, ונתעלה בכל יום יותר עד יוהכ"פ, ונעשים כל נשמות ישראל עם השי"ת פנים בפנים.

אמרו רז"ל עה"פ דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב - אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים, שאז הקב"ה קרוב לכאו"א מישראל, וזה מעורר את בנ"י להתקרב אל השי"ת יותר ויותר (תמורת ההליכה אחרי שרירות הלב במשך כל השנה), עד שביוהכ"פ מתקרבים בנ"י בתכלית הקירוב אליו יתברך, בבחינת "פנים בפנים".

[ופירוש "פנים בפנים":]

והוא מחמת רצון, שרצונו של כל אדם להתקרב אל השי"ת בבחינת פנים כו'.

הפירוש ד"פנו אלי עורף" אינו רק שהאדם הולך אחר שרירות לבו בתאוות עולם הזה, אלא בזה נכלל גם אדם שומר תורה ומצוות, וכדיוק הלשון "פנו אלי עורף", שהאדם פונה אל ה' (על ידי קיום רצונו יתברך), אלא שפנייתו היא רק ב"עורף", היינו בלי רצון ועונג, דהנאתו היא מענינים גשמיים ואילו קיום התורה והמצוות שלו הוא בקרירות, כמצות אנשים מלומדה; משא"כ הקירוב אל הקב"ה בבחינת "פנים" היינו כאשר הקירוב הוא ברצון שלם.

וזוהי נקודת העבודה דעשרת ימי תשובה, לעורר את הרצון והחשק בעבודתו יתברך, שאז הקירוב אל השי"ת הוא בבחינת "פנים", היינו מעומק הנפש.

[אמנם, אע"פ שהרצון והחשק בעבודת השם נקראים קירוב בבחינת "פנים", מכל מקום, רצון וחשק אלה עדיין אינם בבחינת "עומק" הנפש, וכל־שכן לא בחינת "מעמקים" הדורשת יגיעה גדולה "להעמיק" בתוך עצמו, כנ"ל.

אלא בחינת "מעמקים" שבנפש היא רצון פנימי ועמוק בתוך תוכיות הנשמה, אשר כדי לגלותו צריך האדם "להעמיק" לתוך פנימיות ועמקי נפשו.

וזהו שממשיך:]

והנה צריך להבין ענין נשמות ישראל.

כדי להבין בפרטיות יותר ענין "עומק" הנפש, שאליו צריכים להגיע בעשרת ימי תשובה - יש להקדים תחילה הבנת מהותן של נשמות ישראל.

דלא כמו שסוברים העולם שהנשמה היא רק החיות והשכל שבתוך האדם שבו משיג את השי"ת, כמו שכליים אחרים שמשיג עניינים אחרים.

ה"עולם" סובר שמעלת נשמות ישראל על נפשות אומות העולם היא בטיב שכלה, כמ"ש "עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה".

דהנה גדר של נפש הוא ענין החיות, שעושה את הגוף לדבר חי. אך יתרון נפש האדם על נפש בעל חי הוא בענין השכל, שהיא נפש שכלית, שיש בכח האדם להבין ולהשכיל מהו דבר טוב ומועיל באמת ולהתנהג בהתאם להשגה זו.

ולפי זה - סובר ה"עולם" - שיתרון נשמות ישראל על נפשות אומות העולם הוא ג"כ במעלת השכל, דזה שהיא נשמה קדושה פירושו, שהשכל של נשמות ישראל יכול להשיג אלקות.

לפי הבנה זו, הרי סו"ס בני ישראל הם באותו גדר של שאר אומות העולם (להבדיל) - שכולם בעלי שכל - אלא ששכלם של נשמות ישראל גבוה יותר, כי יש ביכולתו להשיג את השי"ת.

בודאי אינו נקרא נשמות ישראל, כי הנשמה היא חלק אלוה ממעל שהוא למעלה מהשכל.

אבל האמת אינה כן, דזה וודאי שמהות הנשמה אינה חיות ושכל, אלא היא "חלק אלקה ממעל", וכשם שהקב"ה הוא למעלה מגדר השכל והחכמה, כך מהות הנשמה (שהיא "חלק אלקה ממעל") היא למעלה מגדר שכל. דמה שאדם מישראל משיג אלקות הוא רק אחד מכוחות הנשמה, אבל מהות הנשמה עצמה היא חלק אלקה ממעל.

אך הענין שהנשמה הוא בב' בחינות, יעקב וישראל.

ולהבין בפרטיות יותר מהותן של נשמות ישראל, דהנה זה שאמרנו שמהות הנשמה היא חלק אלקה ממעל, אינו שולל ח"ו מה שמבואר (בספרי גדולי ישראל) שמעלת הנשמה היא בשכלה (שיכולה להשיג אלקות) - דשניהם אמת, כי בנשמה עצמה יש שתי מדריגות, הנקראות יעקב וישראל (שהם שני השמות של יעקב אבינו, שבהם נקרא עם ישראל בכמה כתובים); ושתי המעלות הנ"ל (שכל הנשמה, וחלק אלקה ממעל) מכוונות לשתי המדריגות שבנשמה, יעקב וישראל.

[כדי להבין מהות שתי בחינות הללו שבנשמה, יעקב וישראל, יקדים לבאר שתי בחינות כלליות בהאור האלקי למעלה:]

ונקדים להבין פסוק השמים כסאי והארץ הדום רגלי, מהו הדום רגלי שהוא מדרגה התחתונה שהיא שרפרף [שעליו מונחות רגלי האדם]**, והשמים כסאי והוא מדרגה עליונה.**

תוכן שתי המדריגות באלקות יובן על פי ביאור הכתוב "השמים כסאי והארץ הדום רגלי", שהשמים נמשלו לכסאו של הקב"ה (כמו כסא גדול שיושבין עליו), והארץ ל"שרפרף", שהוא כסא קטן שמעמידין תחת הרגלים. והנמשל, דהשמים - כינוי לעולמות ונבראים עליונים - הם "כלים" לאור השכינה עצמו (כמו כסא שעליו יושב האדם), משא"כ בארץ מתגלים רק "רגלי" השכינה, שהיא הבחינה היותר תחתונה בשכינה (כמו השרפרף שעליו נחות הרגלים).

ונמצא, שיש הבדל עצום בין אופן התגלות האלקות בשמים (ששם היא במדריגה גבוהה), להתגלות בארץ שנמשלה ל"הדום רגלי", שזוהי מדריגה תחתונה ביותר.

והאמת כך הוא, שהמלאכים עליונים [שהם נמצאים בשמים] **עומדים תמיד באימה ויראה בלי שום מחשבות זרות כלל, מחמת שהם משיגים תמיד אלהות בהתגלות, אמנם בהארץ** [עולם הזה הגשמי] **אינו כן בהתגלות אלהות.**

ולבאורה הוא תמוה, שהרי נאמר אני הוי' לא שניתי.

אחד מיסודי האמונה הוא, שהקב"ה "אינו משתנה, שאין לו דבר שיגרום לו שינוי . . הרי הוא

אומר אני ה' לא שניתי", ויש להבין איך זה מתאים עם מ"ש השמים כסאי גו', שמשמע שיש הבדל ושינוי בין אופן המצאו של הקב"ה בשמים ואופן המצאו בארץ.

אך התירוץ על זה דהנה יש ב' בחינות, סובב כל עלמין וממלא כל עלמין.

מבואר בזהר דאיהו יתברך ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין (הקב"ה מלא כל העולמות וסובב כל העולמות), והם שני מיני אורות וחיות:

"ממלא כל עלמין" הוא האור והחיות האלקי המצומצם, המתלבש בנבראים להחיותם כמו נפש המלובשת בגוף ועושה אותו לגוף חי, וכמאמר חז"ל מה הנפש ממלא את הגוף כך הקב"ה מלא את העולם;

שגדרו של אור זה הוא - ש(להיותו אור מצומצם, הוא) נתפס ונקלט בכלי המקבל ומתאחד עמו, וכמו חיות הנפש הממלא את הגוף, שאין זה רק שהנפש נמצאת בגוף (כמו איזה דבר הנמצא בכלי), אלא הנפש מלובשת בגוף ומתאחדת עמו באופן שהגוף עצמו משתנה להיות גוף חי. וכך האור והחיות האלקי הנקרא בשם "ממלא כל עלמין", אין הפירוש רק שנמצא בתוך העולם, אלא שהעולם קולט את החיות ומרגיש אותו עד שמתאחד עמו.

משא"כ "סובב כל עלמין" הוא אור אין סוף ב"ה בכבודו ובעצמו, אשר כשמו כן הוא, שאין שום גבול להתפשטותו ונמצא בכל מקום (לית אתר פנוי מיני'), אך אופן המצאו של אור זה אינו בכך שהוא נקלט ונתפס בעולמות - שהרי להיותו אור בלתי מוגבל אינו בגדר תפיסא והשגה, ואין הנבראים מרגישים אותו - אלא שהאור, כפי שהוא בעצמותו, בכל אין סופיותו, נמצא בכל העולמות.

ולכן נקרא "סובב כל עלמין", אע"פ שגם אור זה נמצא בתוך העולמות, לפי שהוא נשאר מובדל ומרומם מנבראים ואינו מתגלה ונתפס בהם כלל

והנה בבחינת סובב כל עלמין אין שום שינוי קודם הבריאה ולאחר הבריאה, בכל עולמות עליונים ותחתונים בשוה.

ומעתה יובן איך שאין שום סתירה בין שני הכתובים - "אני ה' לא שניתי", ו"השמים כסאי גו'" (שמזה משמע שיש שינוי למעלה) - כי תלוי באיזו מדריגה מדובר: "אני ה' לא שניתי" נאמר על אור הסובב, ומ"ש "השמים כסאי והארץ הדום רגלי" קאי באור הממלא.

ביאור הענין:

בבחינת "סובב כל עלמין", שהוא אור אין סוף ב"ה בכבודו ובעצמו, אין שום שינוי כלל בין קודם הבריאה ולאחר הבריאה, כי מאחר שאין העולמות והנבראים תופסים וקולטים אור זה, א"כ אין חילוקי המדריגות שבעולמות ונבראים פועלים שום שינוי באור זה הנמצא בהם, והוא נמצא בכל עצמותו ואין סופיותו בכל העולמות כולם, בלי שום הבדל בין עולמות עליונים (שמים) ועולם הזה התחתון (ארץ).

כעיגול שמתעגל ומסבב אף למטה.

וזהו עוד טעם שאור אין סוף ב"ה נקרא בשם "סובב כל עלמין", לפי שהוא כמשל העיגול שאין בו גדר "מעלה ומטה". פירוש: בעיגול אין שום ראש וסוף, שהרי אין בעיגול קצוות שנוכל לומר שמנקודה וקצה זה היא התחלת העיגול; ומאחר שאין לו קצוות, אין בו מעלה ומטה, כלומר אין בעיגול "צדדים" שנוכל לומר שצד זה הוא למעלה וצד זה למטה. וכך הוא ברוחניות, שאור הסובב כל עלמין, להיותו "אין סוף" ולמעלה מגדר תפיסא בעולמות, אין בו התחלקות של מעלה ומטה, כי נמצא בכל העולמות בשווה ממש.

והוא למעלה מן השכל והזמן, היה הוה ויהיה ברגע א', שאין השכל משיג זה.

כמו שאין שום שינוי "במקום" באור הסובב כל עלמין, שנמצא בכל מקום בשווה ממש - כך אין שום שינוי של זמן באור זה, שאצלו "הי' הוה ויהי'" כולם נמצאים ביחד "ברגע אחד".

ודבר זה הוא למעלה מן השכל, כי אין השכל יכול להשיג ענין של "הי' הוה ויהי' ברגע אחד".

אמנם השינוי הוא בבחינת ממלא כל עלמין.

מאחר ש"אור הממלא כל עלמין" הוא אור וחיות המתלבש ונתפס בנבראים ובעולמות, א"כ בהכרח שיש שינויים באור וחיות זה, שבכל נברא ונברא נמשך אור וחיות כזה המתאים לפי גדריו ותכונותיו. כמו חיות הנפש הממלא את הגוף, שבכל אבר ואבר נמצא כח וחיות אחר מהנפש בהתאם לתכונותיו וגדריו של אבר זה (כמו: כח השכל במוח, כח הראי' בעין, כח השמיעה באוזן, וכו').

דהנה בעשרה מאמרות נברא העולם, שנשתלשלו מאמר יהי אור ויהי כן יהי רקיע ויהי כן.

כללות ההתחלקות באור הממלא כל עלמין - הן העשרה המאמרות שבהם נברא העולם, שכל מאמר ומאמר הוא סוג חיות אחר, שממנו נברא ומשתלשל סוג אחר של נבראים, ולדוגמא: מציאות האור נתהווה ע"י מאמר [היינו כח אלקי] "יהי אור" שירד ונשתלשל עד שנעשה ממנו מציאות האור, וכן בשאר מאמרות

הרי שמצינו שינויים והבדלים באור וחיות האלקי שממנו נבראו כל הנבראים.

וכשם שיש שינויים והבדלים במדריגת האור והחיות המהווה ומחי' את הנבראים - כך יש שינויים באופן התגלות האור האלקי הממלא כל עלמין בין שמים לארץ, בין עולם לעולם (וכן בין נברא לנברא).

והשינוי הוא מצד המקבלים, כי כל עולם משיג לפי שכלו.

אך סיבת ההבדלים בין העולמות והנבראים במידת גילוי אלקות - אינה מצד האור עצמו, אלא רק מצד המקבלים. פירוש: האור מצד עצמו הוא אור אחד פשוט, אך להיות שאור זה הוא בגדר השגה, שהנבראים יכולים להשיג ולתפוס אותו, על כן יש שינויים "מצד המקבלים", שכל נברא ונברא תופס ומשיג את האור רק לפי ערכו והשגתו (ולא כל האור כפי שהוא מצד עצמו).

וזהו השמים כסאי, עולמות עליונים [הנקראים "שמים"] **משיגים יותר אלהות, והארץ הדום רגלי, הם המדרגה התחתונה, שאינם משיגים כ"כ.**

ד"ה שיר המעלות ממעמקים פרק א

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

מאמרים קונטרסים

ואחר כל הנ"ל יתורץ ענין הנ"ל בענין רו"ש דק"ש ותפלה ותו' בב' מיני עבודה הנ"ל הכלולי' בענין דו"ר ורו"ד הנ"ל בפי' הן ירא[ת ה'] היא חכמ' באריכו', דכ"ז אינו מדבר רק בחו"ב שנק' אי"ן וי"ש כמו שנמשכו כבר ממקור' בבחי' עו"ע העלם וגילוי כמו והחכמ' מאי"ן כו', אבל במקור' באי"ן וי"ש האמיתי' היינו תרתי למעליות' דנשמה קדוש' בתכלי' וגוף טהו' בתכלי' כמו ענוה וביטול דאי"ן ומ"ה דמשה, שזהו מצד מעלת הנשמה כמו שהיא בשרשה הראשון באי"ן האמיתי כו' ובחי' הי"ש דגוף אינו מסתיר כלל, ואדרבה מקבל בעצמו מבחי' י"ש האמיתי כמ"ש למעלה באריכו' בענין לבו למעלה ועיניו למטה כמו שיהי' לע"ל בתח[ה"מ ובעוה"ב] דכתי' ונחי' לפניו ממש עד שאין צריך ביטול הי"ש מאי"ן דח"ע כלל וד"ל. ולהבין זה בתו' ביאור הנה אנו מוצאי' גם בתו"מ דעכשיו דעיקרם הוא בבחי' התיקון דמ"ה ואי"ן דח"ע דמברר לב"ן די"ש דתוהו כנ"ל, וכידוע דבח"ע דוקא אתברירו רפ"ח כו'. אך [הנה] מצוה א' מן המצות יצאה מכלל כל המ"ע שהיא ממש כדוגמא דלע"ל גם עתה והוא מצות פרה אדומה שעלי' אמר שלמה אמרתי אחכמ' והיא רחוקה ממני כידוע, דהנה מבואר בלק"ת עיקר ענין מצוה זו דפרה אדומ' שהוא בחי' ב"ן דנוג"ה פרה סוררת כו', שנפלה מב"ן דתוהו וע"י שריפת' עם עץ ארז כו' ומים חיים אל כלי הוא עיקר התיקון כו', וכמ"ש במ"א באריכו' ענין זה בכל פרטי', אך בדרך כלל הנה זהו כללו' ענין דתחה"מ ועוה"ב דמי חטא' דפרה הוא ענין תחה"מ מטלא דבדולחא כו', ומים חיים היינו כמ"ש ביום ההוא יצאו מ"ח כו' שהוא במקור הח"ע הראשון. וזהו ענין טהרה וקדוש' [ש]טהרה דתחה"מ מביאה לידי קדוש' דעוה"ב שנחי' לפניו ממש, וזהו ענין ברכות דאתה גבור ואתה קדוש כו' וד"ל.

וביאור הדברי' הנה באמת להבין עיקר ענין תחה"מ מענין הזא' מי חטא' שמטהר טמאי', יש להקדי' תחלה בענין וייצר ה' את האדם עפר מן האדמ' שצבר עפרו ממקו' בהמ"ק כגולם ונפח בו נשמ' חיים דפרח' מחי העולמי' ממש שזהו כחומר וצורה ממש כמלאכי' וחיו' ודו"צ כו', ואיך [יהי'] חומר גולם עפר ממש לצורה עליונה כזאת דנשמ' חיי החיים ממש כו', וצ"ל דהי' חומר זה מוכן לקבל הצורה הקדוש' בתכלי', וראי' לזה ממה שא' דעקבו של אדה"ר קודם החטא מכהה גלגל חמ', וגם אם הי' העפר הזה טהור בתכלי' הפשט' גסו' כו' [הרי מ"מ] א"א לדמות בעפר [זה] שיהי' מוכן לצורה עליונה כ"כ כו', ואם כבר הי' לעולמי' בנשמ[ת] משה דמ"ן המי"ם עליונים מעה"ח וז"ש כי טוב בטי"ת רבתי וקאי גם על גופו שהי' טוב בעצם באופן שהי' חומר מוכן לקבל צורה עליונה דנשמתו, אבל הי' נשמתו בגוף שנמשך עכ"פ מיחוד גופני דאב ואם אע"פ שהי' בקדוש' יתירה אין לזה ערך כלל לגבי נשמ' אדה"ר דכתי' ויפח כו', וכמו כן יהי' בתחה"מ בטל אורו' כו' שיבנה בנין חומר גוף מן העצם ויפח בו

רוח חיים העליון, וז"ש ביום הג' יקימנו ונחי' לפניו ממש שבודאי כ"ז בא בדילוג המדריגו' ביותר כו' (וגם כמו נשמ' חנוך ואליהו בגופם שעלו למעלה אין זה רק מצד שהיו במדריג' גופו של אדה"ר קודם החטא, אעפ"כ תחה"מ לע"ל למעלה מהם מצד שיהיו בגופם למטה בישותם דוקא כו'), ויהי' איך שיהי' עכ"פ הי' עפר גופו של אדה"ר חומר מוכן לצורת נשמתו העליונה, וזה מצד שלא הי' בעפר זה שום רע רע וגסו' כלל וכלל אפי' שמץ מיני' רק גוף טהור וקדוש מעפר שבקרקע המשכן כו', וכך יהי' גופי' שבתח"ה ממש ובמעלה יותר עליונה כי הרי יהיו בחי' כלי להכיל אור עצמו' אלקו' ממש שלא הי' באדה"ר רק חלק קטן מזה (כמו בבחי' צמצום דא"ק כו').

קונטרס דמלכא משיחא אתא לאתבא צדיקיא בתיובתא

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

דרך מצותיך

לערוף את העגלה בנחל (תק"ל): שלא לעבוד ולזרוע באותה קרקע (תקל"א): שנאמר והורידו זקני העיר ההוא את העגלה אל נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע וערפו שם את העגלה בנחל (דברים כ"א ד'). ופי' כשנמצא הרוג נופל לארץ לא נודע מי הכהו, ב"ד של העיר הקרובה אל החלל מביאים עגלת בקר משל אנשי אותה העיר ומורידים אותה אל נחל ששוטף בחזקה וזהו איתן האמור בתורה, ועורפים אותה שם בקופיץ מאחריה ורוחצים ידיהם ואומרים ידינו לא שפכה וכו' ואם נמצא ההורג אחר עריפתה ה"ז יהרג, והנחל שנערפה בו העגלה אסור בזריעה ועבודה לעולם שנאמר אשר לא יעבד בו ולא יזרע עכ"ל הרמב"ם פ"ט וי' מה' רוצח ע"ש: ולהבין ענין העגלה ערופה שיצאתה מכלל הקרבנות שקריבים בפנים ע"ג המזבח, אך הענין שכל הקרבנות באים לכפר חטא האדם אם עשה בשגגה שלא הודע לו ומתחייב קרבן לכפר על נפשו וענין הכפרה הוא ע"י שמוציאים הדם ומזים ממנו, והענין כי הנפש אלהית שבאדם מצד עצמה לא היתה חוטאת כלל כי היא חלק אלוה ממעל זולתי לפי שמתלבשת בנפש הבהמית והיא הנפש החוטאת ולזאת ע"י שמוציאים דם מן הבהמה שהוא עיקר החיות שלה (שבה מלובש נפשה) ומעלים אותו במקום גבוה ומאד נעלה נמשך משם כפרה עלי' (ר"ל על נפש הבהמי' שבאדם שממנה נמשך החטא ופגם גם בנפש אלהית) ולכך היו קריבים על המזבח דוקא, משא"כ העגלה ערופה שאינה באה לכפר על החוטא כי אינו מתכפר בזה כלל לפי שהוא מזיד והמזיד גדול עונו מנשוא ואיננו מתכפר ע"י קרבן* שהרי כשימצא הרוצח אחר עריפת העגלה יהרג כנ"ל וכן אם הי' ידוע מתחלה מי הרוצח לא הי' מביאים עגלה ערופה וכמש"ל בשם הרמב"ם, רק שהיא באה להסיר הקטרוגים מכל ישראל שהרי כל ישראל עריבים זה לזה וע"י העגלה נפטרים מן החטא המוטל על כללות ישראל מחמת הערבות. והענין כי הנה גם מקרבנות הבאים לכפרת החטא והן הנקרבים ע"ג המזבח, מ"מ היו צריכים ליתן מעט יניקה מן הקרבן לחיצונים בכדי להשתיקם ולסתום פיהם נגד החטא שחטא החוטא, וכמבואר בזוהר שמהעשן שהי' יוצא מהקרבן היו יונקים החיצונים (ועם היות שעיקר כוונת הקרבן הי' להיות העלאת מ"ן מנוגה ועי"ז הי' המשכת מ"ד מז"א שבזה מתכפרים ומתמלאים הפגמים שבנפש הבהמית דנוגה מ"מ מהעשן היו נותנים יניקה לחיצונים להשתיקם כנ"ל) וכמ"כ הי' כל ענין הקרבן של העגלה ערופה שהוא מה שנותנים חלק לחיצונים שינקו משם בכדי שבזה יפטרו כל ישראל ויועבר ויסורו הקטרוגים מעליהם, ודוגמא לזה ענין שעיר המשתלח ביוהכ"פ שהיו שולחים אותו לעזאזל להשתיקו ולפוטרו נגד מה שהי' מגיע לו יניקה מן החטאים והעונות שחטאו ושעוו. והנה גם הוא הי' בא על העוונות שבמזיד (כדתנן פ"ק דשבועות על שאר כל עבירות שבתורה הקלות והחמורות הזדונות והשגגות כו' תשובה ושעיר המשתלח מכפרים) ולא הי' בא לכפר החטא ממש רק להסיר (ומ"ש במשנה מכפרין היינו עם התשובה שהתשו' מכפרת והשעיר גורם הסרת הקטרוגים) הקטרוגים מכל ישראל שהם עריבים זה על זה כנ"ל. ולכך שניהם לא היו קריבים ע"ג המזבח כי אינן שייכים שם כלל מאחר שאינן באים לכפרה*, אדרבה היו צריכים לשולחם אל מקום הטומאה מדור החיצונים. השעיר נשלח אל ארץ גזירה המדברה שהוא שממה מקום מדור החיצונים וכן העגלה אל נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע שהוא ג"כ מקום הקליפות שלכך לא יזרע דאל אחר אסתרס ולא עביד פירין שאין יכולים להשפיע וכמו היתוש מכניס ואינו מוציא וכן לעלוקה שתי בנות הב הב (משלי ל' ט"ו) וכמ"ש במ"א שזהו לעומת והיפוך הקדושה האלהית שטבעה להשפיע טוב וחיים לעולם כמ"ש משמיא מיהב יהבי מישקל לא שקלי (תענית כ"ה א'), וכח הצומח שבארץ הוא מדבר ה' שבעשרה מאמרות תדשא הארץ כו' והמדבר שאינו מצמיח הוא מן הקליפות הרחוקים מאלהות שהם הכל לגרמייהו ולא להשפיע לזולתו ולכן עפר מדבר פסול לכסוי הדם (ע'

חולין פ"ח ב') כמ"ש במ"א. ושם בנחל איתן היו עורפים את העגלה והענין שהשליכוהו להחיצונים שינקו ממנה ולכך הי' מצותה בעריפה דוקא שהיא מן העורף כי מן האחוריים הוא שהחיצונים מקבלים יניקה כידוע שמזה הטעם נקראו אלקים אחרים על היות יניקתם מבחי' אחוריים דקדושה, אך הנה השעיר המשתלח הי' נשלח המדברה בח"ל ששם הוא ודאי מדור הקליפות והעגלה הי' נשלחת לנחל איתן שהיו מוצאים מקום באה"ק עצמה שיש בו חיצונים, ועוד זאת יש הפרש בין שם לכאן ששם הי' שעיר וכאן עגלה והענין שמבחי' שעיר יש לו יניקה גם בתמידית שלכן שערותיו ארוכות ומן השערות הוא מקבל יניקה והנה על עבירות אחרות חוץ מן הרציחה היה מסתפק גם ביניקה זאת לפי שאין חמורות כ"כ כהרציחה אבל על הרציחה הוצרך להביא עגלה פני שור מהשמאל שהוא יותר נעלה מהשעיר ובזה דוקא הי' מסתפק שלא לקטרג עבור הערבות. ונכפר להם לישראל:

הג"ה *) כמבואר באגה"ק (סי' כ"ח) המתחיל למה נסמכה פ' מרים כו' שהשגגות הן מהתגברות נפש הבהמית שמנוגה כמ"ש בלק"ת פ' ויקרא ולפיכך מכפרים עליהם הקרבנות שהן בחי' העלאת מ"ן מנפש הבהמית שמנוגה, משא"כ הזדונות שהם מג' קליפות הטמאות שלמטה מטה מנוגה אין הקרבן והעלאת מ"ן מנוגה מכפר עליהם אלא ע"י המשכת מבחי' נוצר חסד כו' ע"כ הג"ה:

הג"ה *) וזהו ששנינו פ"ק דחולין כשר בפרה פסול בעגלה כו' ופי' הרע"ב פרה אדומה ועגלה ערופה שניהם נעשים בחוץ אלא שפרה אדומה בשחיטה כשרה בעריפה פסולה, עגלה ערופה בעריפה כשרה בשחיטה פסולה נמצא הכשר בפרה פסול בעגלה והכשר העגלה פסול בפרה, והענין כי הפרה חטאת קריי' רחמנא (ע"ז כ"ג ב') לפי שע"י האפר הוא בחי' העלאת מ"ן וקידוש מי חטאת הוא מהשכת מ"ד כבכל הקרבנות הקריבים בפנים שהם לכפרה ואדרבה מעלתה גדולה יותר שנמשך מ"ד מבחי' נוצר חסד דח"ס דא"א שלמעלה מעלה ממ"ד דז"א הנמשך ע"י הקרבנות שבפנים ולכן היא מטהרת טמא מת שלמטה מטה מנוגה משא"כ בכל הקרבנות (וע"כ נעשי' חוץ לג' מחנות אלא שהכהן מתכוין ורואה בפתחו של היכל בשעת הזיית הדם) וכמבואר באגה"ק הנ"ל וג"כ נת' אצלנו במ"א ולפיכך היא כשירה בשחיטה דוקא שהיא מן הצואר ככל הקרבנות שמוציאים דמם ומעלים אותו למעלה באלהות כנ"ל אבל בעריפה היא פסולה שמהאחוריים יונקים החיצונים כנ"ל משא"כ העגלה שהיא מה שנותנים יניקה לחיצונים מצותה בעריפה דוקא שמשם הם יונקים כנ"ל אבל בשחיטה היא פסולה שלא זו הדרך, נמצאת אומר שלש מדות בקרבנות א' קרבנות שבפנים הבאים לכפרה כנ"ל, ב' השעיר והעגלה שבאים בחוץ ליתן יניקה לחיצונים להסיר הקטרוגים כנ"ל, ג' פרה אדומה שהיא ג"כ בחוץ אבל ענינה כמו הקרבנות הנעשים בפנים ואדרבה נעלית מהם ביותר, וכמ"ש באגה"ק הנ"ל שלכך נמשל מיתת צדיקים לפרה אדומה לפי שמכפרי' על הזדונות משא"כ בכל הקרבנות ע"ש:

מצות עגלה ערופה

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל תרל"ב

ובזה יובן מה שהגאולה דעכשיו נק' בשם נר, הגם שיש לנו תורה הנק' בשם אור, כי התורה כמו שהיא למעלה בשרשה הוא אור ממש, אבל מ"מ ה"ה נתלבשה בגשמיות והרע עדיין בשלימות כי לא באו מהגאולה כ"א לבחי' אתכפיא ולכן נק' בשם כיבוי, הגם כי אין עבירה מכבה תורה כמ"ש טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה נרה, נרה דוקא שהוא אור התו' כמו שהיא למעלה עדיין בבחי' מקיף אין שם שום אחיזה כי המקיף מסמא כו' אבל כאשר נתלבשה בגשמיות הקלי' מעלימי' ומסתירי' לגמרי. ועוד כי בתיבת נרה יש שני פירושים מלשון אור ומלשון נר הכלי. כי לימוד התורה היא מצוה ג"כ לכן נק' בשם נר.

והנה כ"ז הוא מפני שהגאולה הי' ע"י בשר ודם כי גוף האדם הוא הווה ונפסד, ואפי' משה רבע"ה, ולכן שרש המשכתו מאתר דאשתני, אלא שהמשיכו הוא"ו במצה ונעשה מצוה. אבל אור התורה כמו שהוא למעלה לא המשיכו, אבל לעתיד תהי' הגאולה ע"י הקב"ה ולכן לא יהי' שינויים כי יהי' מבחי' אני הוי' לא שניתי. וז"ש לע"ל והי' אור הלבנה כאור החמה שהלילה בעצמה כיום תאיר בחי' שמש ה' ויהי' ע"ד אתהפכא, ולכן לא בחיפזון תצאו שלא יהי' צריך לברוח מהרע שכללות העולם יזדכך ויהי' אור הלבנה כאור החמה וממילא יזדכך האדם ג"כ וכמ"ש והסירותי את לב האבן מבשרכם ואת רוה"ט אעביר מן הארץ שלא יהי' רע כלל ולכן לא בחיפזון תצאו כ"א בשובה ונחת תושעון שהוא בחי' ישוב הדעת. אבל יצי"מ מאחר שהוא רק ביטול היש שהרע עדיין בתוקפו הי' צ"ל כי ברח העם בחי' חיפזון.

ובזה יובן הנס דחנוכה שטמאו כל השמנים להורות על

ביטול תורה להשכיחם כו', ומצאו פך א' של שמן חתום ששמור ממגע, שאין שם אחיזה, ומשם הוא החזרת התומ"צ וזהו אור תורה. ומ"מ לא קבעו רק בנרות כי הגאולה הי' ע"י בו"ד שנקרא בשם נר, אבל לע"ל יהי' אל הוי' ויאר לנו בחי' אור, ולא יהי' שינויים ולילה כיום יאיר, שהחשך עצמו יתהפך לאור כי הגאולה יהי' ע"י הקב"ה. וזהו כי עמך מקור חיים באורך נראה אור שלע"ל יאיר אור התו' כמו שהוא למעלה ואז יהי' נראה אור גם למטה.

ד"ה כי עמך מקור חיים [הנחה מוגה]

ש"פ וישב, חנוכה, תרל"ב.

ה.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס העבודה

וע"כ יראה זו דבכללה הו"ע קבעומ"ש היא מוכרחת להיות בכאו"א וא"א בלעדה כלל כי בהעדר זה ה"ה פורק עול וה"ה עלול לכל מיני רע ר"ל כנ"ל. ולזאת ענין קבעומ"ש ויראת אלקים ה"ז מוכרח להיות בכאו"א ממש ועי"ז הוא סר מרע, ונכלל בזה ג"כ ענין ועשה טוב, היינו לעשות כל מה שנצטווה וז"ש סוף דבר כו' את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם, שהעיקר הוא בחי' היראה שעי"ז דוקא הוא סו"מ וע"ט בפו"מ כו' (דאהבה הוא בעובדי ה', וגם אם אינו עובד ה' אין זה שייך מ"מ לקיום המצות לסו"מ וע"ט בפועל רק שאין לו קירוב ודביקות באלקות (והיינו שלא קיים מצות ואהבת) וממילא מתגבר בו החומריות וגסות הנה"ב ועם היותו מקיים תורה ומצות ה"ה חומרי וגס ונתעב בדברים מתועבים בתאוות היתר כו', וכמו"כ אין לו שום חיות אלקי בעסק התורה וקיום המצות (וי"ל דזהו מ"ש בסש"ב ח"א פ"ד ובלעדה אין להן קיום אמיתי כי המקיימן באמת כו', היינו שאין להם חיות וה"ה כגוף בלא נשמה, ודקדוקי מצות הן ודאי ע"י העבודה דוקא וכמשית"ל פ"ז, וכן הידור מצוה הוא ע"י החיות שבהמצוה והיוקר שבה) אבל מ"מ אינו ברע גמור ח"ו ולא יעבור ח"ו על שום דבר, אבל בהעדר היראה הנ"ל הרי נפשו ברע הוא ר"ל וכנ"ל, וע"כ היראה היא מוכרחת וא"א להיות בלעדה וזהו הנקרא יראת שמים שהו"ע קבלת עול מלכות שמים ויראת אלקים) והיא התחלת העבודה ויסודה וכנודע דקבלת עול מלכות שמים קודמת לכל המצות וכמא' קבלו מלכותי ואח"כ קבלו גזרותי, ובפרט בעבודה הרי קודם כל דבר צ"ל שכחי עמך ובית אביך שהיא היציאה מעניניו שהוא מורגל בהם, דהנה עיר פרא אדם יולד בכחותיו וחושיו הטבעים שמהנה"ב דאקדמי' טעניתא המושך אותו לכל ענינים הגופנים והוא מתרגל בענינים אלו ונשרש בהם והיינו שהטבעית עוד מתגברת במשך הזמן, וכ"ז מעלים ומסתיר על הכחות דנה"א שהוא ענין חלישות הנה"א וכמ"ש כשל בעוני כחי. וידוע דעון אין פירושו חטא ועון בפו"מ כ"א ל' עיוות ועיקום והיינו שמעקם דרכו והולך בדרך עקלתון שהוא דרכו של הנה"ב עי"ז נכשל ונחלש כחו האלקית, וכמ"ש עקב הלב מכל ואנוש הוא פי' חלש הוא כו', והחלישות הוא בכמה אופנים אם שלא יש התגלות הכחות דנה"א כלל (ובזה גופא יש חילוקים אם שהוא בהיסח הדעת לגמרי מאיזה ענין והרגש אלקי בנפשו, והיינו שכ"כ נתעלמו כחותיו האלקיות עד שאינו יודע דבר אחר בעולמו כ"א העוה"ז ומלואו. או שמרגיש שאין זה כל האדם לחזות בעניני העוה"ז כסוס וכפרד כו', רק תכליתו הוא איזה ענין נעלה, אבל התגברות הטבעית אינו מניח אותו לעזוב עניניו הצבעים ולהתקרב אל הענין הנעלה, ויש שמקרב א"ע לאיזה ענין אלקי ומייגע א"ע בזה אבל לא יוכל לקבל היינו להשיג ולהרגיש הענין מפרי התעלמות כחותיו שאינו מאיר בהם האור. דהנה"א הוא כדבר מלוטש המקבל בתוכו אור ומתנוצץ עי"ז, וע"כ כל ענין אלקי הוא מתקבל בהנה"א והנפש מאירה ע"י, אבל כאשר יש מכסה עב המכסה ומעלים על הנה"א אינו מתקבל בתוכו האור האלקי, וז"ש כ"א עוונותיכם כו' ביניכם ובין אלקיכם כו' דהעיוות שמהנה"ב מעלים ומסתיר על הנה"א ומפסיק בין הנשמה והאלקות שאינו מאיר בה אור אלקי כו' וכמ"ש במ"א) או שגם בהתגלות קצת דהכחות דנה"א אין ביכלתו להתגבר על הנה"ב וחומריותו.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים ה'תר"ץ

שאלה: מדוע שייך ענין זה היום תחילת מעשיך ליום בריאת האדם דוקא

"**זֶה** הַיּוֹם תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ, זִכָּרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן, כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא, מִשְׁפָּט לֵאלֹקֵי יַעֲקֹב". דְּהַיּוֹם דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ. וְצָרִיךְ לְהָבִין: וַהֲלֹא רֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא יוֹם וָא"ו[א] לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, דִּבְכ"ה בֶּאֱלוּל נִבְרָא הָעוֹלָם, וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא יוֹם בְּרֹא אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁהוּא בְּיוֹם וָא"ו לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, שֶׁעַל זֶה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל "אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי", שֶׁהָאָדָם נִבְרָא אָחוֹר לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, וְהֵינוּ דַּהֲגַם שֶׁהָאָדָם בְּעֶצֶם מַעֲלָתוֹ הֲרֵי הוּא קוֹדֵם לְכָל הַנִּבְרָאִים, אֲבָל בְּרִיאָתוֹ וִיצִירָתוֹ הוּא אָחוֹר לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, וְאִם כֵּן אֵיךְ נִקְרָא זֶה "תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ", וַהֲרֵי כָּל הַנִּבְרָאִים נִבְרְאוּ קֹדֶם הָאָדָם, וּכְמַאֲמַר "אִם יֶחֱטָא אָדָם אוֹמְרִים לוֹ אֲפִלּוּ יַתּוּשׁ קְדָמְךָ", דְּהֵן אֱמֶת שֶׁהָאָדָם הוּא קוֹדֵם לְכָל הַנִּבְרָאִים וְהַיְצוּרִים, וְהוּא כַּאֲשֶׁר מִתְנַהֵג בְּהַנְהָגָה טוֹבָה, אֲבָל אִם הוּא מִתְגָּאֶה בָּזֶה שֶׁהוּא בְּמַעֲלָה עַל כָּל הַנִּבְרָאִים, וְהַנְהָגָתוֹ אֵינָהּ טוֹבָה, אָז אוֹמְרִים לוֹ "יַתּוּשׁ קְדָמְךָ", וְאִם כֵּן אֵיךְ נִקְרָא רֹאשׁ הַשָּׁנָה "תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ". וְעוֹד, מַהוּ "זִכָּרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן", דְּמֵאַחַר דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא בְּיוֹם וָא"ו לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, וְנִקְרָא "תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ", הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר[ב] "זִכָּרוֹן לַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי", וּמַהוּ "לְיוֹם רִאשׁוֹן". וְעוֹד צְרִיכִים לְהָבִין אָמְרוֹ "כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹקֵי יַעֲקֹב", דְּזֶהוּ נְתִינַת טַעַם עַל "זֶה הַיּוֹם תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ", כְּלוֹמַר דְּטַעַם הַדָּבָר דְּהַיּוֹם דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הֲגַם שֶׁהוּא יוֹם וָא"ו לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, שֶׁהוּא יוֹם שֶׁנִּבְרָא הָאָדָם, וְלֹא הַיּוֹם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם, מִכָּל מָקוֹם הֲרֵי נִקְרָא זֶה הַיּוֹם בְּשֵׁם "תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ" לְפִי "כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹקֵי יַעֲקֹב", דְּלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן שַׁיְּכוּת הָעִנְיָנִים זֶה לָזֶה, וְגַם מַהוּ הֶמְשֵׁךְ הָעִנְיָן שֶׁל הַמַּאֲמָר כְּלָלֵי "זֶה הַיּוֹם תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ זִכָּרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן, כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹקֵי יַעֲקֹב, וְעַל הַמְּדִינוֹת בּוֹ יֵאָמֵר אֵיזֶה לַחֶרֶב וְאֵיזֶה לַשָּׁלוֹם, אֵיזוֹ לָרָעָב וְאֵיזוֹ לַשֹּׂבַע, וּבְרִיּוֹת בּוֹ יִפָּקְדוּ לְהַזְכִּירָם לְחַיִּים" כו', דְּנוֹשֵׂא וְתוֹכֶן הָעִנְיָן הוּא דְּהַיּוֹם דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה דַּהֲגַם שֶׁהוּא בְּיוֹם שֶׁנִּבְרָא הָאָדָם מִכָּל מָקוֹם הוּא "תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ", וַהֲגַם דְּיוֹם וָא"ו דְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית שֶׁבּוֹ נִבְרָא הָאָדָם הוּא "תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ", הִנֵּה מִכָּל מָקוֹם הַזִּכָּרוֹן הוּא לְיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁבּוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם, וְלֹא זִכָּרוֹן לְיוֹם וָא"ו, וְטַעַם הַדָּבָר הוּא לְפִי "כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא וּמִשְׁפָּט לֵאלֹקֵי יַעֲקֹב", וְלָזֹאת הִנֵּה בִּכְדֵי שֶׁכַּוָּנָה זוֹ הַמְכֻוֶּנֶת מֵאִתּוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּעִנְיַן בְּרִיאַת הָעוֹלָם וִיצִירַת הָאָדָם תָּבוֹא מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל, הִנֵּה לְזֹאת "וְעַל הַמְּדִינוֹת בּוֹ יֵאָמֵר כו' וּבְרִיּוֹת בּוֹ יִפָּקְדוּ לְהַזְכִּירָם לְחַיִּים", הִנֵּה כָּל זֶה תָּלוּי בְּהָעֲבוֹדָה דְּיִשְׂרָאֵל בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת. וְזֶהוּ הֶמְשֵׁךְ הָעִנְיָן "זֶה הַיּוֹם כו' וְעַל הַמְּדִינוֹת" כו', דְּכָל עִנְיְנֵי הַמְּדִינוֹת וְהַבְּרִיּוֹת כו' הוּא בִּשְׁבִיל לְהַשְׁלִים הַכַּוָּנָה הָעֶלְיוֹנָה בִּבְרִיאַת הָעוֹלָמוֹת.

*) נדפס בספר המאמרים - קונטרסים חלק א עמוס סט ואילך.

א. שישי. ב. היה לו לומר.

ליל ב' דראש השנה, ת"ר צדיק (תר"צ), נויארק.

לקוטי דיבורים

פח. הסבא הרבי מהר"ש אמר לחסיד ר' אלי' אבעלער – איש פשוט מצד כשרונותיו וידיעותיו – כשנכנס אליו ל"יחידות":

– אלי' אני מקנא בך, הנך נוסע לשווקים ונפגש עם הרבה אנשים, וכשבאמצע העסק מזכירים אימרה מ"עין יעקב" ומעוררים ללימוד הנגלה והחסידות, גורמים שמחה למעלה, ואת דמי הסרסרות משלם השי"ת בבני חיי ומזוני. ומה שהשוק גדול יותר, עבודה רבה יותר, הפרנסה גדולה יותר.

כשר' אלי' סיפר על כך, כעבור עשרות שנים, היה כולו אש־להט ורעדו ידיו ורגליו, כאילו שמע את הדברים באותו יום.

פט. בשנות נשיאותו הראשונות היה רבנו הזקן אומר מאמרים קצרים.

פעם אחת אמר מאמר על המשנה[24] "כל בעלי השיר יוצאין בשיר ונמשכין בשיר". "כל בעלי השיר" – נשמות ומלאכים, "יוצאין בשיר ונמשכין בשיר" – ההעלאה וההמשכה שלהם הוא על ידי ניגון ושיר[25].

בימים ההם היו חסידי הרבי בשקלוב במספר מצומצם. ואחד החסידים בעברו דרך שקלוב סיפר וחזר על תורתו של הרבי על המשנה "כל בעלי השיר" שאמרה בדביקות גדולה.

עגמת נפש גדולה היתה לחסידי שקלוב מכך בידעם שיהיה כבר למתנגדים מה לדבר ויטענו שפירוש המשנה הוא בבהמות וחיות כנודע. וכך היה, התעורר רעש גדול בין גאוני שקלוב והדבר התפרסם בכל הגליל.

כעבור זמן מסויים עבר הרבי דרך שקלוב.

אז ידעו כבר בשקלוב שהרבי הוא גאון עצום וגאוני שקלוב באו אליו לשאול שאלותיהם. הרבי לא ענה לאף אחד מהם. והוחלט לעשות אסיפה רבה בבית המדרש הקר, להזמין את הרבי לומר תורה ולתרץ קושיותיהם. הרבי קיבל הזמנתם.

הרבי בא לבית המדרש, עלה על הבימה ואמר:

– אומר לכם תורה, לתרץ קושיותיכם? אנגן ניגון. המשנה אומרת: "כל בעלי השיר" – נשמות ומלאכים – "יוצאין בשיר ונמשכין בשיר" – ההעלאה שלהם היא על ידי שיר וניגון. והתחיל לשיר בדביקות גדולה. בבית המדרש הושלך הס וכולם היו שקועים בעמקי מחשבותיהם, שלשעה לא הרגישו היכן הם נמצאים.

בשעה שהרבי שר, נפתרו אצל כל אחד מגאוני שקלוב קושיותיהם ושאלותיהם.

בניגון הדביקות שלו פתח הרבי את צינורות מעיינות החכמה, ופעל פתיחה בכלי המוח וכלי השכל של גאוני שקלוב. הרבי העלה אותם לדרגא גבוהה יותר וממילא נפתרו קושיותיהם[26].

היה זה באותו זמן שהגאון העילוי ר' יוסף כל בו[27] היה כבר מקורב אל הרבי – תקל"א – אך לפני שנעשה לחסיד ממש. הוא עמד אז על פרשת דרכים. וגם ענין זה של ניגון הדביקות – חסידי שקלוב קראו לניגון זה בשם "הניגון של מתן תורה" – עזר הרבה בהכרעת החלטתו של הגאון ר' יוסף כל בו שנהיה לחסיד.

לגאון ר' יוסף כל בו היו ארבע שאלות חמורות שחדשים מרובים יגע לישבן ושאל אותן אצל גאוני וילנה וסלוצק ואין פותר לו. ובאותה שעה שהרבי שר את ניגון הדביקות שלו – נתיישבו אצלו כל ארבעת הענינים.

כעבור הרבה שנים סיפר הגאון ר' יוסף כל בו לחסיד ר' אברהם שיינעס סיפור המעשה ואמר:

– בשעה שנתיישבו שאלותיי החמורות – הרגשתי כילד קטן.

ניגון מתן התורה – אמר הגאון ר' יוסף כל בו לחסיד ר' אברהם שיינעס – עזר לי הרבה להיעשות לחסיד. אמרתי אז, אם על הבימה בפתיחת המוח לתורה עושה המגיד מליאזנא כל כך טוב הרי מכל שכן שעושה הוא טוב ליד העמוד בפתיחת הלב לעבודת הבורא.

החסיד ר' אברהם שיינעס סיפר סיפור זה לאב־הסבא הרבי ה"צמח צדק" בשנת תקס"ד. הרבי ה"צמח צדק" כתב על סיפור זה בקשר לדביקות, מאמר "להבין ענין טעמים נקודות תגין אותיות" והסביר בארוכה ענין האותיות, ואשר שלימות האותיות היא בתגין, בהירות האותיות היא בנקודות המביעות תוכן ונושא הענין של האותיות, והטעמים מגלים וממשיכים קדמות השכל, את הכוח ההיולי של השכל בשכל גלוי.

סעודת יום שביעי של פסח ה'תש"ג

24) שבת נא, ב.
25) ראה לקו"ת ד"ה מזמור שיר חנוכת (הראשון).
26) להעיר מהוספות לתו"א סוף פרשת כי תשא.
27) ראה אודותו לקו"ד כ"ה שבט תרצ"ו אות יד.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק נ"ח – בעל התשובה

אדם המחפש את הדרך הנכונה נוהג לפי הכלל: "מכל מלמדי השכלתי". הוא מחזיק את עיניו פקוחות מתוך מגמה לקלוט כל עניין חדש שיסייע לו במציאת דרכו. ביתו של אליעזר ראובן הנפח שימש לברוך מקור של גילויים כאלה. בשלושת חתניו של הנפח ראה את שני הסוגים השונים שבעולם התורה, ואילו בר' אליעזר ראובן עצמו השתקפו התמימות והיושר של היהודי העממי והפשוט.

למרות אשר כל מה ששמע וראה באותו ערב פסח הספיקו לברוך לחוש את חריפותה של בעיית העמידה על פרשת הדרכים שבין דרך החסידים לבין דרך המתנגדים - עדיין היה לו מה ללמוד בהמשך שהותו בדוברומיסל בכלל, ובמיוחד בבית הנפח שהיווה בשבילו מעבדה רוחנית.

לקראת החג עמד להגיע לביתו של ר׳ אליעזר ראובן אורח נוסף, שמואל נחום, בנו של הנפח, שלמד בישיבה. כאשר הגיע שמואל נחום, בבוקר ערב פסח, התעניין בו ברוך רבות, שכן נסיעתו לישיבה, לפני שנים מספר, באה על ידי עצתו והשפעתו של ברוך. הדיין של דוברומיסל ושני גיסיו המבוגרים של הנער קבעו בזמנו שהוא לא יוכל לצמוח כלמדן ויעצו לעשותו לשוליה של בעל מלאכה. (היה זה לפני שר׳ יצחק שאול היה לחתנו של ר׳ אליעזר ראובן). שמואל נחום אף החל לעבוד בנפחיתו של אביו. אך כאשר הבחין ברוך, באחד מביקוריו הקודמים בדוברומיסל, בתשוקתו של הנער ללימודים, ובכך שנפשו חשקה בתורה, יעץ לאביו לשלחו לישיבה, וכך אכן נעשה (ראה פרק י"ז).

עתה היה שמואל נחום צעיר מגודל, וניכר בו שינוי בולט. הייתה לו דרך כבושה של עבודת ה׳, מבוססת על תורת המוסר, ונראו אצלו ידיעות ניכרות בתורה, הרבה יותר מהצפוי בתקופה הקצרה שבה שהה בישיבה.

לפיכך היה ברוך סקרן לדעת כיצד הגיע שמואל נחום בזמן כה קצר להישגים כאלה. ואכן התבררו לו דברים מעניינים, אשר מהם הוכח כי כל הרוצה באמת ללמוד תורה מוצא את הדרך לכך. הנה, הכול ראו את שמואל נחום כ"בעל מוח סתום". מלבד זאת נאלץ, בהגיעו לישיבה בארשה, לעבוד מספר שעות ביום אצל נפח מקומי כדי להשיג אמצעים למזון ולינה. דבר זה הכביד, כמובן, עוד יותר על אפשרויותיו להוסיף חכמה.

בתחילה אף סירב ראש הישיבה להושיבו בין התלמידים, כיוון שפיגר אפילו אחרי רמת הידיעות של הכיתה הנמוכה ביותר בישיבה. אך לאחר שהתחנן לפני ראש הישיבה העמיד הלה לרשותו מי שילמד איתו בנפרד. אלא שהיה זה אדם רגזן, שתכופות הרים עליו יד להכותו. בצורה כזו לא היה מסוגל לקלוט הרבה מחומר הלימודים.

באותו בית-מדרש שבו למד שמואל נחום קבע אכסנייתו יהודי זקן בשם ר׳ גבריאל שלמה. הלה הבחין במכות שהוא סופג ממורו, ובעובדה שהוא מקבל אותן באהבה מבלי להשמיע הגה. בהזדמנות מסוימת שאל הזקן את שמואל נחום מדוע הוא נותן את גוו למכות, והצעיר השיבו כי הוא מקבל את המכות באהבה, שכן רצונו עז ללמוד תורה והוא נחשל מאוד בידיעותיו.

הדבר עשה רושם רב על הישיש, שהציע לו מיד ללמוד איתו תורה, אך התנה עימו תנאי שאיש לא ידע מזה. שמואל נחום שָׂש על כך כמוצא שלל רב. לאחר תקופה מסוימת שבה למד איתו ר׳ גבריאל שלמה תורה יכול היה שמואל נחום להתקבל לישיבה. כעבור זמן מסר לו ר׳ גבריאל שלמה מכתב לרבה של דוברובנה, וייעץ לו לנסוע ללמוד תורה בישיבת דוברובנה.

לשמואל נחום נודעו במשך הזמן פרטים מלאים על אישיותו של ר׳ גבריאל שלמה הישיש. הלה נולד בארשה. אביו, ר׳ אהרן זעליג, היה סוחר-סוסים אמיד, יהודי למדן ובעל צדקה. רצונו היה שבנו יהיה למדן, אך לגבריאל שלמה היה חשק מועט ללימודים, למרות שניחן בכישרונות מעולים. הוא היה נער שובב, ואהב להשתולל ולהתבטל. בהיותו בן חמש-עשרה שנה התייתם מאביו, ומאז יצא לתרבות רעה. הוא החל להתחבר עם חברים רעים והפך לגנב. בארשה כינוהו בשם "הדבקן", זאת משום שכאשר נתפס בשעת גניבה היה מתנצל ואומר כי החפץ "נדבק" מאליו לידו.

פעם הגיע לארשה אורח מכובד, אשר לאחר זמן קצר נוכח לדעת כי הטלית והתפילין שלו חסרות. החשד נפל על גבריאל שלמה, והגניבה אכן נמצאה אצלו. עתה לא היו מוכנים לוותר לו, ואישי הציבור החליטו להענישו. אלא שכאן התערב האורח ומנע את הענשת הנער, בהודיעו כי הוא סולח לו על כך. אשר לעתיד - ביקש שגבריאל שלמה יימסר לידיו. מיד ראו הכול שהאורח פרש חסותו על גבריאל שלמה. הוא קיים איתו שיחות ממושכות, להשתאותם של אנשי המקום. ועוד בטרם עמדו על זהותו של האורח - עזב את ארשה כאשר גבריאל שלמה מצטרף אליו.

כעבור עשרים וחמש שנה השתקעה בארשה משפחה מכובדת. כעבור זמן, ב"יום כיפור קטן", לאחר שרב העיר סיים את דרשת התוכחה לפני הציבור, עלה התושב החדש על הבימה והתוודה בפני כל עם ועדה כי הוא גבריאל שלמה, הגנב לשעבר. הוא הגיע לכאן בכוונה להחזיר לכל מי שנגנב על ידו את תמורת הגניבה. נוסף לכך מסר סכום גדול לצרכי הרבים, לבניית בית כנסת ובניינים ציבוריים אחרים.

לעת זקנתו, כאשר נותר לבדו ולאחר שילדיו הקימו בתים משלהם, חילק את כל רכושו לצדקה וקבע אכסנייתו בבית המדרש, שם ישב ועסק בתורה.

בדוברובנה שמע שמואל נחום כי האורח שנטל עימו את גבריאל שלמה היה אחד הנסתרים, וכי בהשפעתו הפך גבריאל שלמה ללמדן גדול ומצוין במידות ומעשים טובים.

כשם ששמואל נחום למד תורה מפי בעל-תשובה מופלא זה, ר' גבריאל שלמה, ובזכותו עלה על דרך ידיעת התורה, כך, מאוחר יותר, הייתה לו הזדמנות ללמוד מוסר ומידות טובות אצל ר' שלום יחיאל מהרקי, אשר, כפי שהתברר, היה חברו של ר' יצחק שאול, גיסו הצעיר של שמואל נחום. הלה היה נתון להשפעת תורת החסידות שהופיעה אז, והדריך את שמואל נחום ברוח תורת הבעל-שם-טוב. כך היו כבר במשפחתו של הנפח מדוברומיסל שניים שהיו מושפעים מתורת החסידות.

בינתיים התרחש בליל הסדר בדוברומיסל מאורע ששימש מוסר השכל לברוך ולאחרים.

היה זה כאשר ירד הערב, ויהודי דוברומיסל התאספו בבית הכנסת לקראת ליל התקדש החג. מכל הבתים נצנצו נרות יום טוב, וקדושת החג הורגשה בכל פינה. תפילת המנחה רק הסתיימה, החמה שקעה, ובבית הכנסת פרצה סערה. לאהרן שמואל ובצלאל חיים, שהחזיקו בשותפות מבשלת שכר שתוצרתה שווקה לכפרים, התברר לפתע כי שכחו למכור את החמץ שבמבשלה, ובינתיים התקדש החג.

שני השותפים טענו זה כלפי זה כי האשמה תלויה בו. כל אחד מהם סמך על חברו שימכור את החמץ ורק עתה כאשר נפגשו בבית המדרש נתחוור להם כי החמץ לא נמכר. בצלאל חיים, שעסק בשיווק התוצרת בכפרים, טען כי הגיע הביתה, עייף וְיָגֵעַ, רק בשעות הצהריים המאוחרות, ומיהר להתכונן לחג, ללכת לבית המרחץ וללבוש בגדי חג, כן סייע בבית בהכנות האחרונות לחג. ועניין מכירת החמץ לא היה כלל בראשו. ואילו אהרן שמואל מצידו טען טענה אחרת. אבל מה לעשות עכשיו? חמץ בפסח לאו מילתא זוטרתא היא!

מיד הגיעה השאלה אל הרב, אשר הזמין אליו את הדיין. כן ניגשו למדני כותל המזרח, והשתתפו בהתייעצות.

הפסק יצא כי את חביות הבירה יש לשפוך ולא ליהנות מהן. את הכלים ואת הדגנים יש לנעול עד אחרי החג.

אלא שבזה לא הסתיים העניין. בצלאל חיים חשש שמא לא יצא ידי חובתו בכך. מיד לאחר תפילת ערבית ניגש אל הדיין וביקש ממנו להורות לו סדר של תשובה: "יהודי פשוט אני" - התייפח - "שכל

ימיו מכתת רגליו בין הגויים, אני מטופל במשפחה גדולה, ומחזיק נוסף לכך אלמנות וילדיהן. יאמר נא לי מה עלי לעשות כדי שהעבירה הגדולה שעברנו תכופר לנו". גם אהרן שמואל הצטרף ומשאלה דומה בפיו.

הדיין חש רגשי השתתפות בצערם של יהודים פשוטים ותמימים אלו. הוא החל להרגיעם, בהבטיחו להם כי לא ייענשו חלילה על כך.

תוך כדי כך נשמעה יללת נשים בבית הכנסת. נשיהם ובנותיהם של השותפים התפרצו לבית הכנסת ופילסו לעצמן דרך ביללות גדולות אל ארון הקודש. הן שמעו את אשר אירע והיו בטוחות כי, רחמנא לצלן, עונשם יהא חמור מאוד. הדיין עלה על הבימה והשמיע באוזניהן, ובאוזני כל הקהילה דברי הסבר והרגעה, בקראו להם ללכת לבתיהם ולחוג את הסדר בשמחה.

הציבור החל להתפזר, כאשר נושא השיחות בדרך ובבתים היה המאורע שהסעיר את העיירה. הלמדנים שבעיירה, ובכללם שני החתנים המבוגרים של ר' אליעזר ראובן הנפח, התפלפלו בפרטי ההלכה ובענייני חמץ בכלל. ר' יצחק שאול וברוך דיברו ביניהם, בדרכם הביתה, על התמימות ויראת השמים של שני השותפים. "הדבר מוכיח עד כמה זך ליבם של היהודים הפשוטים הללו" - העיר ר' יצחק שאול, וברוך הסכים איתו.

אגרות קודש

ב"ה, ה' בדר"ח אייר תרפ"ו

ליענינגראד

ידידי וו"ח אי"א מו"ה דוד שי'

שלום וברכה,

הנה בטח קיבלו מכתבי מי"ג לחדש העבר, אשר בו הודעתי מקבלת סך שלש מאות שקל ביום ג' א' ניסן, ע"ש בתי תי', כנראה עתה אשר לא כן הוא (כי הסך הנ"ל לא מאתם היתה כ"א מידידנו רמ"י שי' שפירא) והנה זה עתה קבלתי ביום ד' כ"ג ניסן ע"י ידידנו ראי"ד שי' סך שלש מאות שקל, ותודה וברכה לכל העוסקים העושים והמעשים להתברך בברכה משולשת בגו"ר.

הנהוג פה בעת קבלת כסף דורשים כי יגידו שם המשלח והסכום, או מקום השילוח, ולעת מן העתים דורשים גם להראות להם המכתב, ובכן ראוי הדבר, דכאשר ישלחו גמ"ח, הנה בו ביום יכתבו מכתב קצר, ע"ש מי שישלחו, כי שלחו סך כזה, ובקבלתם להודיע, ומובן אשר בהמכתב ההוא יהי' נכתב רק בהנוגע להשילוח ההוא, לאמר שולח הנני לכבודו או לכבודכן גמ"ח ע"י באנק הלזה לשלם בדאל' ומקבלתן נא להודיע.

בטח קבלו גם הצעטיל קטן שהי' מונח בהמכתב ההוא בדבר מצבו הפרטי. חושב הנני כי ראוי לתת לב מיוחדה לענין זה בעוד מועד, והוא לסדר משולחים קבועים, אשר שתים טובות בזה, כי כאשר יסעו מהאברכים התמימים יחיו, לא אפונה כי יפיחו רוח חיים באנ"ש שי' הרעבים ותאבים להקשיב מלה חי', א לעבעדיקין וארט, וגם אם לא יביא תועלת כספי, אבל הלא העיקר הוא הפנימיות והחיות רוחני.

אמת הדבר כי ידידנו אנ"ש שי' מפוזרים במאד, וגם בטח כל אחד טרוד למחייתו, יברכם השי"ת בתוך כלל אחב"י יחיו ויתן להם פרנסה בריוח ובנקל ובמנוחה, אבל עם זה הלא ת"ל כל אחד ואחד הנה לבבו ער להתעורר בהתעוררות טובה הן בהנוגע לעצמו לקבוע שיעורי לימוד, והן בהנוגע גם לחבירו אוהבו ורעו, וכאשר בא מעורר אז נקבצים כולם יחדיו, וכבר גזרו אומר כי כנוס צדיקים הנאה להם והנאה לעולם.

כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם נאום הוי', ורז"ל אמרו כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות כך אי אפשר לעולם בלי ישראל, שהפיזור הנה גם בו יש דבר של תועלת וכוונה פנימית והדבר ידוע ומפורסם, ואין כאן המקום להאריך בזה, ורק דורש יגיעה והסתדרות איך להביאה מהכח אל הפועל.

יואיל נא להגיד ברכה בשמי לידידינו אנ"ש, ד' עליהם יחיו.

והיו ברכה ושלום כאו"נ והדו"ש ומברכם

יוסף יצחק שניאורסאהן

מכתב ידידנו הרמא"ל שי' וההעתקה מהמכ' להגר"י שי' נתקבל ואי"ה אחר ש"ק אכתוב לו בארוכה בל"נ.

[אג"ק מוהריי"צ כרך א' עמ' תקח]

"בשבת ראש חודש מפטירין בציבור הפטרה הקשורה עם ראש חודש – "השמים כסאי" עד והי' מידי חודש בחדשו גו'", ולא ההפטרה דפרשת השבוע. ואף על פי כן, ידוע המנהג שנתפרסם על ידי כ"ק מורי וחמי אדמו"ר, שביחיד – יש לומר גם את ההפטרה דפרשת השבוע. ועל דרך זה בנוגע לשבת חול המועד, שבציבור מפטירין בהפטרה המיוחדת לשבת חול המועד, אבל ביחיד – יש לומר גם את ההפטרה הקשורה עם פרשת השבוע".

תורת מנחם התוועדויות תשמ"ה, חלק א עמוד 351

הפטרה ליום ראשון של ראש השנה שמואל א פרק א־ב

א א וַיְהִי֩ אִ֨ישׁ אֶחָ֜ד מִן־הָרָמָתַ֗יִם צוֹפִ֤ים מֵהַר֙ אֶפְרַ֔יִם וּשְׁמ֥וֹ אֶלְקָנָ֖ה בֶּן־יְרֹחָ֑ם בֶּן־אֱלִיה֥וּא בֶן־תֹּ֖חוּ
בֶּן־צ֥וּף אֶפְרָתִֽי׃ ב וְל֣וֹ שְׁתֵּ֔י נָשִׁ֖ים שֵׁ֣ם אַחַ֑ת חַנָּ֗ה וְשֵׁ֤ם הַשֵּׁנִּית֙ פְּנִנָּ֔ה וַיְהִ֥י לִפְנִנָּ֖ה יְלָדִ֑ים וּלְחַנָּ֖ה אֵ֥ין יְלָדִֽים׃
ג וְעָלָה֩ הָאִ֨ישׁ הַה֜וּא מֵעִירוֹ֙ מִיָּמִ֣ים יָמִ֔ימָה לְהִשְׁתַּחֲוֹ֥ת וְלִזְבֹּ֖חַ לַיהוָ֣ה צְבָאֹ֑ות בְּשִׁלֹ֗ה וְשָׁ֤ם שְׁנֵֽי־בְנֵי־עֵלִי֙
חָפְנִ֣י וּפִנְחָ֔ס כֹּהֲנִ֖ים לַיהוָֽה׃ ד וַיְהִ֣י הַיּ֗וֹם וַיִּזְבַּ֤ח אֶלְקָנָה֙ וְנָתַ֣ן לִפְנִנָּ֔ה אִשְׁתּ֖וֹ וּלְכָל־בָּנֶ֥יהָ וּבְנוֹתֶ֖יהָ מָנֹ֑ות׃
ה וּלְחַנָּ֣ה יִתֵּ֔ן מָנָ֥ה אַחַ֖ת אַפָּ֑יִם כִּ֤י אֶת־חַנָּה֙ אָהֵ֔ב וַיהוָ֖ה סָגַ֥ר רַחְמָֽהּ׃ ו וְכִעַסַּתָּ֥ה צָרָתָ֖הּ גַּם־כַּ֑עַס בַּעֲב֗וּר
הַרְעִמָ֤הּ כִּי־סָגַ֙ר יְהוָ֔ה בְּעַ֖ד רַחְמָֽהּ׃ ז וְכֵ֣ן יַעֲשֶׂ֔ה שָׁנָ֥ה בְשָׁנָ֖ה מִדֵּ֣י עֲלֹתָ֑הּ בְּבֵ֣ית יְהוָ֔ה כֵּ֣ן תַּכְעִסֶ֔נָּה וַתִּבְכֶּ֖ה
וְלֹ֥א תֹאכַֽל׃ ח וַיֹּ֣אמֶר לָ֔הּ אֶלְקָנָ֥ה אִישָׁ֖הּ חַנָּ֑ה לָ֣מָּה תִבְכִּ֔י וְלָ֥מָּה לֹ֖א תֹאכְלִ֑י וְלָ֣מָּה יֵרַ֔ע לְבָבֵ֖ךְ הֲלוֹא֙ אָנֹכִ֣י
טֹ֔וב לָ֖ךְ מֵעֲשָׂרָ֥ה בָנִֽים׃ ט וַתָּ֣קָם חַנָּ֗ה אַחֲרֵ֤י אָכְלָה֙ בְשִׁלֹ֔ה וְאַחֲרֵ֖י שָׁתֹ֑ה וְעֵלִ֤י הַכֹּהֵן֙ יֹשֵׁ֣ב עַל־הַכִּסֵּ֔א
עַל־מְזוּזַ֥ת הֵיכַ֖ל יְהוָֽה׃ י וְהִ֥יא מָ֖רַת נָ֑פֶשׁ וַתִּתְפַּלֵּ֥ל עַל־יְהוָ֖ה וּבָכֹ֥ה תִבְכֶּֽה׃ יא וַתִּדֹּ֣ר נֶ֔דֶר וַתֹּ֣אמַר֮ יְהוָ֣ה
צְבָאֹ֒ות אִם־רָא֣ה תִרְאֶ֣ה בָעֳנִ֣י אֲמָתֶ֗ךָ וּזְכַרְתַּנִי֙ וְלֹֽא־תִשְׁכַּ֣ח אֶת־אֲמָתֶ֔ךָ וְנָתַתָּ֥ה לַאֲמָתְךָ֖ זֶ֣רַע אֲנָשִׁ֑ים
וּנְתַתִּ֥יו לַיהוָ֖ה כָּל־יְמֵ֣י חַיָּ֑יו וּמוֹרָה֙ לֹא־יַעֲלֶ֣ה עַל־רֹאשׁ֔וֹ׃ יב וְהָיָ֕ה כִּֽי־הִרְבְּתָ֥ה לְהִתְפַּלֵּ֖ל לִפְנֵ֣י יְהוָ֑ה וְעֵלִ֖י
שֹׁמֵ֥ר אֶת־פִּיהָ׃ יג וְחַנָּ֣ה הִ֔יא מְדַבֶּ֖רֶת עַל־לִבָּ֑הּ רַ֣ק שְׂפָתֶ֗יהָ נָּעֹ֤ות וְקוֹלָהּ֙ לֹ֣א יִשָּׁמֵ֔עַ וַיַּחְשְׁבֶ֥הָ עֵלִ֖י לְשִׁכּֽוֹרָה׃
יד וַיֹּ֣אמֶר אֵלֶ֔יהָ עֵלִ֖י עַד־מָתַ֑י תִּשְׁתַּכָּרִ֣ין הָסִ֔ירִי אֶת־יֵינֵ֖ךְ מֵעָלָֽיִךְ׃ טו וַתַּ֣עַן חַנָּ֔ה וַתֹּ֣אמֶר לֹ֔א אֲדֹנִ֖י אִשָּׁ֣ה
קְשַׁת־רוּחַ֑ אָנֹכִ֤י יַ֙יִן֙ וְשֵׁכָ֔ר לֹ֣א שָׁתִ֔יתִי וָאֶשְׁפֹּ֖ךְ אֶת־נַפְשִׁ֥י לִפְנֵ֖י יְהוָֽה׃ טז אַל־תִּתֵּ֣ן אֶת־אֲמָתְךָ֗ לִפְנֵי
בַּת־בְּלִיָּ֤עַל כִּֽי־מֵרֹ֙ב שִׂיחִ֔י וְכַעְסִ֖י דִּבַּרְתִּ֑י עַד־הֵֽנָּה׃ יז וַיַּ֣עַן עֵלִ֔י וַיֹּ֖אמֶר לְכִ֣י לְשָׁלֹ֑ום וֵאלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל יִתֵּ֣ן
אֶת־שֵׁלָתֵ֔ךְ אֲשֶׁ֥ר שָׁאַלְתְּ מֵעִמֹּ֖ו׃ יח וַתֹּ֣אמֶר תִּמְצָ֣א שִׁפְחָתְךָ֗ חֵן֙ בְּעֵינֶ֔יךָ וַתֵּ֣לֶךְ הָאִשָּׁ֔ה לְדַרְכָּ֖הּ וַתֹּ֑אכַל
וּפָנֶ֥יהָ לֹא־הָיוּ־לָ֖הּ עֹֽוד׃ יט וַיַּשְׁכִּ֣מוּ בַבֹּ֗קֶר וַיִּשְׁתַּחֲוּ֙ לִפְנֵ֣י יְהוָ֔ה וַיָּשֻׁ֖בוּ וַיָּבֹ֣אוּ אֶל־בֵּיתָ֑ם הָרָמָ֔תָה וַיֵּ֣דַע
אֶלְקָנָ֔ה אֶת־חַנָּ֖ה אִשְׁתּ֑וֹ וַיִּזְכְּרֶ֥הָ יְהוָֽה׃ כ וַיְהִ֣י לִתְקֻפ֔וֹת הַיָּמִ֖ים וַתַּ֣הַר חַנָּ֑ה וַתֵּ֣לֶד בֵּ֔ן וַתִּקְרָ֥א אֶת־שְׁמ֖וֹ
שְׁמוּאֵ֑ל כִּ֥י מֵיהוָ֖ה שְׁאִלְתִּֽיו׃ כא וַיַּ֗עַל הָאִ֤ישׁ אֶלְקָנָה֙ וְכָל־בֵּית֔וֹ לִזְבֹּ֖חַ לַיהוָ֑ה אֶת־זֶ֖בַח הַיָּמִ֥ים וְאֶת־נִדְרֹֽו׃
כב וְחַנָּ֣ה לֹ֔א עָלָ֖תָה כִּי־אָמְרָ֣ה לְאִישָׁ֑הּ עַ֤ד יִגָּמֵל֙ הַנַּ֔עַר וַהֲבִאֹתִ֖יו וְנִרְאָ֣ה אֶת־פְּנֵ֣י יְהוָ֔ה וְיָשַׁ֥ב שָׁ֖ם
עַד־עֹולָֽם׃ כג וַיֹּ֣אמֶר לָ֔הּ אֶלְקָנָ֥ה אִישָׁ֖הּ עֲשִׂ֣י הַטֹּ֑וב בְּעֵינַ֗יִךְ שְׁבִ֤י עַד־גָּמְלֵךְ֙ אֹתֹ֔ו אַ֣ךְ יָקֵ֥ם יְהוָ֖ה אֶת־דְּבָרֹ֑ו
וַתֵּ֣שֶׁב הָאִשָּׁ֔ה וַתֵּינִ֖ק אֶת־בְּנָ֑הּ עַד־גָּמְלָ֥הּ אֹתֹֽו׃ כד וַתַּעֲלֵ֥הוּ עִמָּ֖הּ כַּאֲשֶׁ֣ר גְּמַלַתּ֑וּ בְּפָרִ֤ים שְׁלֹשָׁה֙ וְאֵיפָ֣ה
אַחַ֔ת קֶ֖מַח וְנֵבֶ֣ל יַ֑יִן וַתְּבִאֵ֣הוּ בֵית־יְהוָ֔ה שִׁלֹ֖ו וְהַנַּ֥עַר נָֽעַר׃ כה וַיִּשְׁחֲטוּ֙ אֶת־הַפָּ֔ר וַיָּבִ֖אוּ אֶת־הַנַּ֑עַר אֶל־עֵלִֽי׃
כו וַתֹּ֣אמֶר בִּ֔י אֲדֹנִ֖י חֵ֣י נַפְשְׁךָ֑ אֲנִ֤י הָאִשָּׁה֙ הַנִּצֶּ֣בֶת עִמְּכָ֔ה בָּזֶ֖ה לְהִתְפַּלֵּ֥ל אֶל־יְהוָֽה׃ כז אֶל־הַנַּ֥עַר הַזֶּ֖ה

הִתְפַּלַּלְתִּי וַיִּתֵּן יְהוָה לִי אֶת־שְׁאֵלָתִי אֲשֶׁר שָׁאַלְתִּי מֵעִמּוֹ: כח וְגַם אָנֹכִי הִשְׁאִלְתִּיהוּ לַיהוָה כָּל־הַיָּמִים
אֲשֶׁר הָיָה הוּא שָׁאוּל לַיהוָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁם לַיהוָה: **ב** א וַתִּתְפַּלֵּל חַנָּה וַתֹּאמַר עָלַץ לִבִּי בַּיהוָה רָמָה
קַרְנִי בַּיהוָה רָחַב פִּי עַל־אֹיְבָי כִּי שָׂמַחְתִּי בִּישׁוּעָתֶךָ: ב אֵין־קָדוֹשׁ כַּיהוָה כִּי־אֵין בִּלְתֶּךָ וְאֵין צוּר
כֵּאלֹהֵינוּ: ג אַל־תַּרְבּוּ תְדַבְּרוּ גְבֹהָה גְבֹהָה יֵצֵא עָתָק מִפִּיכֶם כִּי אֵל דֵּעוֹת יְהוָה וְלוֹ נִתְכְּנוּ עֲלִלוֹת:
ד קֶשֶׁת גִּבֹּרִים חַתִּים וְנִכְשָׁלִים אָזְרוּ חָיִל: ה שְׂבֵעִים בַּלֶּחֶם נִשְׂכָּרוּ וּרְעֵבִים חָדֵלוּ עַד־עֲקָרָה יָלְדָה שִׁבְעָה
וְרַבַּת בָּנִים אֻמְלָלָה: ו יְהוָה מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל: ז יְהוָה מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר מַשְׁפִּיל אַף־מְרוֹמֵם:
ח מֵקִים מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיב עִם־נְדִיבִים וְכִסֵּא כָבוֹד יַנְחִלֵם כִּי לַיהוָה מְצֻקֵי אֶרֶץ
וַיָּשֶׁת עֲלֵיהֶם תֵּבֵל: ט רַגְלֵי חֲסִידָיו יִשְׁמֹר וּרְשָׁעִים בַּחֹשֶׁךְ יִדָּמוּ כִּי־לֹא בְכֹחַ יִגְבַּר־אִישׁ: י יְהוָה יֵחַתּוּ
מְרִיבָיו עָלָיו בַּשָּׁמַיִם יַרְעֵם יְהוָה יָדִין אַפְסֵי־אָרֶץ וְיִתֵּן־עֹז לְמַלְכּוֹ וְיָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ:

הפטרה לפרשת האזינו בהושע פרק יד

יד ב שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֹנֶךָ: ג קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אִמְרוּ
אֵלָיו כָּל־תִּשָּׂא עָוֹן וְקַח־טוֹב וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ: ד אַשּׁוּר | לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ עַל־סוּס לֹא נִרְכָּב וְלֹא־נֹאמַר
עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ אֲשֶׁר־בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם: ה אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם נְדָבָה כִּי שָׁב אַפִּי מִמֶּנּוּ:
ו אֶהְיֶה כַּטַּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְיַךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן: ז יֵלְכוּ יוֹנְקוֹתָיו וִיהִי כַזַּיִת הוֹדוֹ וְרֵיחַ לוֹ
כַּלְּבָנוֹן: ח יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ יְחַיּוּ דָגָן וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן זִכְרוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן: ט אֶפְרַיִם מַה־לִּי עוֹד לָעֲצַבִּים אֲנִי
עָנִיתִי וַאֲשׁוּרֶנּוּ אֲנִי כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן מִמֶּנִּי פִּרְיְךָ נִמְצָא: י מִי חָכָם וְיָבֵן אֵלֶּה נָבוֹן וְיֵדָעֵם כִּי־יְשָׁרִים דַּרְכֵי
יְהוָה וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם: **ז** יח מִי־אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ
לֹא־הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא: יט יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם
כָּל־חַטֹּאתָם: כ תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם:

הפטרה לפרשת האזינו בשמואל ב פרק כב

א וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיהוָה אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הִצִּיל יְהוָה אֹתוֹ מִכַּף כָּל־אֹיְבָיו וּמִכַּף שָׁאוּל: ב וַיֹּאמַר
יְהוָה סַלְעִי וּמְצָדָתִי וּמְפַלְטִי־לִי: ג אֱלֹהֵי צוּרִי אֶחֱסֶה־בּוֹ מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי וּמְנוּסִי מֹשִׁעִי מֵחָמָס
תֹּשִׁיעֵנִי: ד מְהֻלָּל אֶקְרָא יְהוָה וּמֵאֹיְבַי אִוָּשֵׁעַ: ה כִּי אֲפָפֻנִי מִשְׁבְּרֵי־מָוֶת נַחֲלֵי בְלִיַּעַל יְבַעֲתֻנִי: ו חֶבְלֵי
שְׁאוֹל סַבֻּנִי קִדְּמֻנִי מֹקְשֵׁי־מָוֶת: ז בַּצַּר־לִי אֶקְרָא יְהוָה וְאֶל־אֱלֹהַי אֶקְרָא וַיִּשְׁמַע מֵהֵיכָלוֹ קוֹלִי וְשַׁוְעָתִי
בְּאָזְנָיו: ח וַיִּתְגָּעַשׁ וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ וַיִּתְגָּעֲשׁוּ כִּי־חָרָה לוֹ: ט עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ וְאֵשׁ
מִפִּיו תֹּאכֵל גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ: י וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרֶד וַעֲרָפֶל תַּחַת רַגְלָיו: יא וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוּב וַיָּעָף וַיֵּרָא
עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ: יב וַיָּשֶׁת חֹשֶׁךְ סְבִיבֹתָיו סֻכָּה חַשְׁרַת־מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים: יג מִנֹּגַהּ נֶגְדּוֹ בָּעֲרוּ גַּחֲלֵי־אֵשׁ:
יד יַרְעֵם מִן־שָׁמַיִם יְהוָה וְעֶלְיוֹן יִתֵּן קוֹלוֹ: טו וַיִּשְׁלַח חִצִּים וַיְפִיצֵם בָּרָק וַיָּהֹם: טז וַיֵּרָאוּ אֲפִקֵי יָם יִגָּלוּ

מִסְּדוֹת תֵּבֵל בְּגַעֲרַת יְהוָה מִנִּשְׁמַת רוּחַ אַפּוֹ: יז יִשְׁלַח מִמָּרוֹם יִקָּחֵנִי יַמְשֵׁנִי מִמַּיִם רַבִּים: יח יַצִּילֵנִי מֵאֹיְבִי
עָז מִשֹּׂנְאַי כִּי אָמְצוּ מִמֶּנִּי: יט יְקַדְּמֻנִי בְּיוֹם אֵידִי וַיְהִי יְהוָה מִשְׁעָן לִי: כ וַיּוֹצֵא לַמֶּרְחָב אֹתִי יְחַלְּצֵנִי
כִּי־חָפֵץ בִּי: כא יִגְמְלֵנִי יְהוָה כְּצִדְקָתִי כְּבֹר יָדַי יָשִׁיב לִי: כב כִּי שָׁמַרְתִּי דַּרְכֵי יְהוָה וְלֹא רָשַׁעְתִּי מֵאֱלֹהָי:
כג כִּי כָל־מִשְׁפָּטָיו לְנֶגְדִּי וְחֻקֹּתָיו לֹא־אָסוּר מִמֶּנָּה: כד וָאֱהִי תָמִים לוֹ וָאֶשְׁתַּמְּרָה מֵעֲוֹנִי: כה וַיָּשֶׁב יְהוָה
לִי כְּצִדְקָתִי כְּבֹרִי לְנֶגֶד עֵינָיו: כו עִם־חָסִיד תִּתְחַסָּד עִם־גִּבּוֹר תָּמִים תִּתַּמָּם: כז עִם־נָבָר תִּתָּבָר וְעִם־עִקֵּשׁ
תִּתַּפָּל: כח וְאֶת־עַם עָנִי תּוֹשִׁיעַ וְעֵינֶיךָ עַל־רָמִים תַּשְׁפִּיל: כט כִּי־אַתָּה נִירִי יְהוָה וַיהוָה יַגִּיהַ חָשְׁכִּי: ל כִּי
בְכָה אָרוּץ גְּדוּד בֵּאלֹהַי אֲדַלֶּג־שׁוּר: לא הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְהוָה צְרוּפָה מָגֵן הוּא לְכֹל הַחֹסִים
בּוֹ: לב כִּי מִי־אֵל מִבַּלְעֲדֵי יְהוָה וּמִי צוּר מִבַּלְעֲדֵי אֱלֹהֵינוּ: לג הָאֵל מָעוּזִּי חָיִל וַיַּתֵּר תָּמִים דַּרְכִּי: לד מְשַׁוֶּה
רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת וְעַל־בָּמֹתַי יַעֲמִידֵנִי: לה מְלַמֵּד יָדַי לַמִּלְחָמָה וְנִחַת קֶשֶׁת־נְחוּשָׁה זְרֹעֹתָי: לו וַתִּתֶּן־לִי מָגֵן
יִשְׁעֶךָ וַעֲנָוָתְךָ תַּרְבֵּנִי: לז תַּרְחִיב צַעֲדִי תַּחְתָּנִי וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי: לח אֶרְדְּפָה אֹיְבַי וָאַשִּׂיגֵם וְלֹא אָשׁוּב
עַד־כַּלּוֹתָם: לט וָאֲכַלֵּם וָאֶמְחָצֵם וְלֹא יָקוּמוּן וַיִּפְּלוּ תַּחַת רַגְלָי: מ וַתַּזְּרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה תַּכְרִיעַ קָמַי
תַּחְתָּנִי: מא וְאֹיְבַי תַּתָּה לִּי עֹרֶף מְשַׂנְאַי וָאַצְמִיתֵם: מב יִשְׁעוּ וְאֵין מוֹשִׁיעַ אֶל־יְהוָה וְלֹא עָנָם: מג וְאֶשְׁחָקֵם
כַּעֲפַר אֶרֶץ כְּטִיט־חוּצוֹת אֲדַקֵּם אֶרְקָעֵם: מד תְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי עַמִּי תִּשְׁמְרֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם עַם לֹא־יָדַעְתִּי
יַעֲבֹדֻנִי: מה בְּנֵי נֵכָר יִתְכַּחֲשׁוּ־לִי לִשְׁמֹעַ אֹזֶן יִשָּׁמְעוּ לִי: מו בְּנֵי נֵכָר יִבֹּלוּ וְיַחְגְּרוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם: מז חַי־יְהוָה
וּבָרוּךְ צוּרִי וְיָרֹם אֱלֹהֵי צוּר יִשְׁעִי: מח הָאֵל הַנֹּתֵן נְקָמוֹת לִי וּמוֹרִיד עַמִּים תַּחְתָּנִי: מט וּמוֹצִיאִי מֵאֹיְבָי
וּמִקָּמַי תְּרוֹמְמֵנִי מֵאִישׁ חֲמָסִים תַּצִּילֵנִי: נ עַל־כֵּן אוֹדְךָ יְהוָה בַּגּוֹיִם וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּר: נ מִגְדּוֹל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ
וְעֹשֶׂה־חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם:

הפטרה ליום שני של ראש השנה ירמיה פרק לא

לא א כֹּה אָמַר יְהוָה מָצָא חֵן בַּמִּדְבָּר עַם שְׂרִידֵי חָרֶב הָלוֹךְ לְהַרְגִּיעוֹ יִשְׂרָאֵל: ב מֵרָחוֹק יְהוָה נִרְאָה
לִי וְאַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתִּיךְ עַל־כֵּן מְשַׁכְתִּיךְ חָסֶד: ג עוֹד אֶבְנֵךְ וְנִבְנֵית בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל עוֹד תַּעְדִּי תֻפַּיִךְ
וְיָצָאת בִּמְחוֹל מְשַׂחֲקִים: ד עוֹד תִּטְּעִי כְרָמִים בְּהָרֵי שֹׁמְרוֹן נָטְעוּ נֹטְעִים וְחִלֵּלוּ: ה כִּי יֵשׁ־יוֹם קָרְאוּ
נֹצְרִים בְּהַר אֶפְרָיִם קוּמוּ וְנַעֲלֶה צִיּוֹן אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: ו כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה רָנּוּ לְיַעֲקֹב שִׂמְחָה וְצַהֲלוּ
בְּרֹאשׁ הַגּוֹיִם הַשְׁמִיעוּ הַלְלוּ וְאִמְרוּ הוֹשַׁע יְהוָה אֶת־עַמְּךָ אֵת שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל: ז הִנְנִי מֵבִיא אוֹתָם
מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְקִבַּצְתִּים מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ בָּם עִוֵּר וּפִסֵּחַ הָרָה וְיֹלֶדֶת יַחְדָּו קָהָל גָּדוֹל יָשׁוּבוּ הֵנָּה: ח בִּבְכִי
יָבֹאוּ וּבְתַחֲנוּנִים אוֹבִילֵם אֶל־נַחֲלֵי מַיִם בְּדֶרֶךְ יָשָׁר לֹא יִכָּשְׁלוּ בָהּ כִּי־הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל לְאָב
וְאֶפְרַיִם בְּכֹרִי הוּא: ט שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה גוֹיִם וְהַגִּידוּ בָאִיִּים מִמֶּרְחָק וְאִמְרוּ מְזָרֵה יִשְׂרָאֵל יְקַבְּצֶנּוּ וּשְׁמָרוֹ
כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ: י כִּי־פָדָה יְהוָה אֶת־יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ: יא וּבָאוּ וְרִנְּנוּ בִּמְרוֹם־צִיּוֹן וְנָהֲרוּ אֶל־טוּב
יְהוָה עַל־דָּגָן וְעַל־תִּירֹשׁ וְעַל־יִצְהָר וְעַל־בְּנֵי־צֹאן וּבָקָר וְהָיְתָה נַפְשָׁם כְּגַן רָוֶה וְלֹא־יוֹסִיפוּ לְדַאֲבָה עוֹד:

יב אָז תִּשְׂמַח בְּתוּלָה בְּמָחוֹל וּבַחֻרִים וּזְקֵנִים יַחְדָּו וְהָפַכְתִּי אֶבְלָם לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם:
יג וְרִוִּיתִי נֶפֶשׁ הַכֹּהֲנִים דֶּשֶׁן וְעַמִּי אֶת־טוּבִי יִשְׂבָּעוּ נְאֻם־יְהוָה: יד כֹּה אָמַר יְהוָה קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי
בְּכִי תַמְרוּרִים רָחֵל מְבַכָּה עַל־בָּנֶיהָ מֵאֲנָה לְהִנָּחֵם עַל־בָּנֶיהָ כִּי אֵינֶנּוּ: טו כֹּה אָמַר יְהוָה מִנְעִי קוֹלֵךְ
מִבֶּכִי וְעֵינַיִךְ מִדִּמְעָה כִּי יֵשׁ שָׂכָר לִפְעֻלָּתֵךְ נְאֻם־יְהוָה וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב: טז וְיֵשׁ־תִּקְוָה לְאַחֲרִיתֵךְ
נְאֻם־יְהוָה וְשָׁבוּ בָנִים לִגְבוּלָם: יז שָׁמוֹעַ שָׁמַעְתִּי אֶפְרַיִם מִתְנוֹדֵד יִסַּרְתַּנִי וָאִוָּסֵר כְּעֵגֶל לֹא לֻמָּד הֲשִׁיבֵנִי
וְאָשׁוּבָה כִּי אַתָּה יְהוָה אֱלֹהָי: יח כִּי־אַחֲרֵי שוּבִי נִחַמְתִּי וְאַחֲרֵי הִוָּדְעִי סָפַקְתִּי עַל־יָרֵךְ בֹּשְׁתִּי וְגַם־נִכְלַמְתִּי
כִּי נָשָׂאתִי חֶרְפַּת נְעוּרָי: יט הֲבֵן יַקִּיר לִי אֶפְרַיִם אִם יֶלֶד שַׁעֲשׁוּעִים כִּי־מִדֵּי דַבְּרִי בּוֹ זָכֹר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד
עַל־כֵּן הָמוּ מֵעַי לוֹ רַחֵם אֲרַחֲמֶנּוּ נְאֻם־יְהוָה:

אגרות קודש

ב״ה, כ״ב אלול, תשי״ז
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו, בו כותב על דבר המאורע המבהיל אשר הבת המירה דתה ר״ל.

בעת רצון אזכירה על הציון הק׳ של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע מתאים לתוכן כתבו.

במקרים רבים מאורע מבהיל כזה הוא כתוצאה מזה שנולדה שלא בטהרה, שבשעה שנתעברה האם עמה, לא היו זהירים בחוקי ודיני טהרת המשפחה, ואם ח״ו בענינם כן הוא, אזי עליהם לקבל בתוקף החלטה שעליהם מעתה להיות זהירים בחוקי ודיני טהרת המשפחה כדרישת תורתנו תורת חיים וכן להשפיע על אחרים שיזהרו בכגון דא, אשר זה יהי׳ תקון במקצת על העבר. והשי״ת הרואה ללבב יראה כי החליטו כן באמת וגם יתנהגו ככה, נוסף על שמירת המצות בכלל, תתרבה על ידי זה ברכת השי״ת בהמצטרך להם ובענין הבת ביחוד.

כן מהראוי שיבדקו התפילין שלו כן את המזוזות בדירתם שיהיו כולן כשרות כדין, ויבערו מביתם כל ענין שיש בו שמץ של ע״ז ח״ו.

מובן שצריך גם כן לחקור ולדרוש, אם ישנה סיבה בגלוי להנ״ל על ידי עוני וכיו״ב, ולהשתדל לבטל הסיבה. ויהי רצון שיבשר טוב בהאמור.

בברכה לבשו״ט ולכתיבה וחתימה טובה,

בשם כ״ק אדמו״ר שליט״א

מזכיר

לב א הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה וְתִשְׁמַע
הָאָרֶץ אִמְרֵי־פִי רס״י׃ ב יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל
כַּטַּל אִמְרָתִי כִּשְׂעִירִם עֲלֵי־דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים
עֲלֵי־עֵשֶׂב רס״י׃ ג כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל
לֵאלֹהֵינוּ רס״י׃ לוי ד הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל־
דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר
הוּא רס״י׃ ה שִׁחֵת לוֹ לֹא בָנָיו מוּמָם דּוֹר עִקֵּשׁ

א אַצִיתוּ שְׁמַיָא וֶאֱמַלֵּל וְתִשְׁמַע
אַרְעָא אִמְרֵי פֻמִי׃ ב יְבַסַּם
כְּמִטְרָא אוּלְפָנִי יִתְקַבַּל כְּטַלָּא
מֵימְרִי כְּרוּחֵי מִטְרָא דְנָשְׁבִין עַל
דִּתְאָה וּכְרְסִיסֵי מַלְקוֹשָׁא דִּי עַל
עִשְׂבָּא׃ ג אֲרֵי בִּשְׁמָא דַיְיָ אֲנָא
מְצַלֵּי הָבוּ רְבוּתָא קָדָם אֱלָהָנָא׃
ד תַּקִּיפָא דְשָׁלְמִין עוֹבָדוֹהִי אֲרֵי
כָּל אֹרְחָתֵהּ דִּינָא אֱלָהָא מְהֵימְנָא
דְּמִן קָדָמוֹהִי עַוְלָה לָא נָפֵק דְּמִן
קֳדָם זַכַּי וְקַשִׁיט הוּא׃ ה חֲבִילוּ

רש״י

(א) הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם. שֶׁאֲנִי מַתְרֶה בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל, וְתִהְיוּ אַתֶּם עֵדִים בַּדָּבָר שֶׁכָּךְ אָמַרְתִּי לָהֶם שֶׁאַתֶּם תִּהְיוּ עֵדִים, וְכֵן ״וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ״. וְלָמָּה הֵעִיד בָּהֶם שָׁמַיִם וָאָרֶץ? אָמַר מֹשֶׁה: ׳אֲנִי בָּשָׂר וָדָם, לְמָחָר אֲנִי מֵת, אִם יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל: לֹא קִבַּלְנוּ עָלֵינוּ הַבְּרִית, מִי בָּא וּמַכְחִישָׁם׳? לְפִיכָךְ הֵעִיד בָּהֶם שָׁמַיִם וָאָרֶץ, עֵדִים שֶׁהֵם קַיָּמִים לְעוֹלָם, וְעוֹד, שֶׁאִם יִזְכּוּ, יָבוֹאוּ הָעֵדִים וְיִתְּנוּ שְׂכָרָם: הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ וְהָאָרֶץ תִּתֵּן יְבוּלָהּ, וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טַלָּם, וְאִם יִתְחַיְּבוּ תִּהְיֶה בָּהֶם יַד הָעֵדִים תְּחִלָּה: (לעיל יא) ״וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ״, וְאַחַר כָּךְ: ״וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה״, עַל יְדֵי הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים: **(ב) יַעֲרֹף כַּמָּטָר.** זוֹ הִיא הָעֵדוּת שֶׁתָּעִידוּ, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר בִּפְנֵיכֶם, תּוֹרָה שֶׁנָּתַתִּי לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא חַיִּים לְעוֹלָם, כַּמָּטָר הַזֶּה שֶׁהוּא חַיִּים לָעוֹלָם, (ספרי) כַּאֲשֶׁר יַעַרְפוּ הַשָּׁמַיִם טַל וּמָטָר: **יַעֲרֹף.** לְשׁוֹן יַטִּיף, וְכֵן (תהלים סה) ״יִרְעָפוּן דָּשֶׁן״, (לקמן לג) ״יַעַרְפוּ טָל״: **תִּזַּל כַּטַּל.** (ספרי) שֶׁהַכֹּל שְׂמֵחִים בּוֹ, לְפִי שֶׁהַמָּטָר יֵשׁ בּוֹ עֲצָבִים לַבְּרִיּוֹת (סְפָרִים אֲחֵרִים: יֵשׁ עֲצָבִים בּוֹ), כְּגוֹן הוֹלְכֵי דְרָכִים וּמִי שֶׁהָיָה בּוֹרוֹ מָלֵא יַיִן: **כִּשְׂעִירִם.** לְשׁוֹן רוּחַ סְעָרָה כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳כְּרוּחֵי מִטְרָא׳, מַה הָרוּחוֹת הַלָּלוּ מַחֲזִיקִין אֶת הָעֲשָׂבִים וּמְגַדְּלִין אוֹתָם, אַף דִּבְרֵי תּוֹרָה מְגַדְּלִין אֶת לוֹמְדֵיהֶן: **וְכִרְבִיבִים.** טִפֵּי מָטָר. וְנִרְאֶה לִי עַל שֵׁם שֶׁיּוֹרֶה כַּחֵץ נִקְרָא רָבִיב כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: (בראשית כא) ״רוֹבֶה קֶשֶׁת״: **דֶּשֶׁא.** ארברי״ץ (גראזגוויכס), עֲטִיפַת הָאָרֶץ מְכֻסָּה בְּיֶרֶק: **עֵשֶׂב.** קֶלַח אֶחָד קָרוּי עֵשֶׂב, וְכָל מִין וּמִין לְעַצְמוֹ קָרוּי עֵשֶׂב: **(ג) כִּי שֵׁם ה׳ אֶקְרָא.** הֲרֵי ׳כִּי׳ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן ׳כַּאֲשֶׁר׳, כְּמוֹ (ויקרא כג): ״כִּי תָבוֹאוּ אֶל הָאָרֶץ״, כְּשֶׁאֶקְרָא וְאֶזְכֹּר שֵׁם ה׳, אַתֶּם הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ וּבָרְכוּ שְׁמוֹ. מִכָּאן אָמְרוּ שֶׁעוֹנִין: ״בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ״, אַחַר בְּרָכָה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ (תענית טז): **(ד) הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ.** אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חָזָק, כְּשֶׁמֵּבִיא פֶּרְעָנוּת עַל עוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ, לֹא בְּשֶׁטֶף הוּא מֵבִיא כִּי אִם בְּדִין, כִּי תָּמִים פָּעֳלוֹ: **אֵל אֱמוּנָה.** לְשַׁלֵּם לַצַּדִּיקִים צִדְקָתָם לָעוֹלָם הַבָּא, וְאַף עַל פִּי שֶׁמְּאַחֵר אֶת תַּגְמוּלָם, סוֹפוֹ לְאָמֵן אֶת דְּבָרָיו: **וְאֵין עָוֶל.** אַף לָרְשָׁעִים מְשַׁלֵּם שְׂכַר צִדְקָתָם בָּעוֹלָם הַזֶּה: **צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא.** הַכֹּל מַצְדִּיקִים עֲלֵיהֶם אֶת דִּינוֹ, וְכָךְ רָאוּי וְיָשָׁר לָהֶם. צַדִּיק מִפִּי הַבְּרִיּוֹת וְיָשָׁר הוּא וְרָאוּי לְהַצְדִּיקוֹ: **(ה) שִׁחֵת לוֹ וְגוֹ׳.** כְּתַרְגּוּמוֹ: חַבִּילוּ לְהוֹן וְלָא לֵיהּ: **בָּנָיו מוּמָם.** בָּנָיו הָיוּ, וְהַשְּׁחָתָה שֶׁהִשְׁחִיתוּ הִיא מוּמָם: **בָּנָיו מוּמָם.** מוּמָם שֶׁל בָּנָיו הָיָה וְלֹא מוּמוֹ: **דּוֹר עִקֵּשׁ.** עָקוּם וּמְעֻקָּל, כְּמוֹ: (מיכה ג) ״וְאֶת כָּל הַיְשָׁרָה יְעַקֵּשׁוּ״, וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה: ׳חֵלְדָּה שֶׁשִּׁנֶּיהָ עֲקוּמוֹת וַעֲקוּשׁוֹת׳: **וּפִתַּלְתֹּל.** אנטורטיליי״ש (פערדרעהט, פערוויקקעלט), כַּפְתִּיל הַזֶּה שֶׁגּוֹדְלִין אוֹתוֹ וּמַקִּיפִין אוֹתוֹ סְבִיבוֹת

לְהוֹן לָא לֵהּ בְּנַיָּא דִּי פְּלָחוּ
לְטַעֲוָתָא דָּרָא דְּאַשְׁנִיוּ עוֹבָדוֹהִי
וְאִשְׁתַּנִּיוּ: ו הָא קֳדָם יְיָ אַתּוּן
גָּמְלִין דָּא עַמָּא דְּקַבִּילוּ אוֹרַיְתָא
וְלָא חַכִּימוּ הֲלָא הוּא אֲבוּךְ וְאַתְּ
דִּי לֵהּ הוּא עָבְדָךְ וְאַתְקְנָךְ:
ז אִדְכַּר יוֹמִין דְּמִן עָלְמָא אִסְתַּכַּל
בְּשִׁנֵּי דַּר וְדָר שְׁאַל אֲבוּךְ וִיחַוִּי
לָךְ סָבָיךְ וְיֵימְרוּן לָךְ: ח בְּאַחֲסָנָא
עִלָּאָה עַמְמַיָּא בְּפָרְשׁוּתֵהּ בְּנֵי
אֲנָשָׁא קַיֵּים תְּחוּמֵי עַמְמַיָּא לְמִנְיַן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ט אֲרֵי חֶלְקָא דַיְיָ
עַמֵּהּ יַעֲקֹב עֲדַב אַחֲסַנְתֵּהּ:
י סַפִּיק צָרְכֵּיהוֹן בְּאַרְעָא מַדְבְּרָא וּבֵית צַחֲנָא אֲתַר דִּי לֵית מַיָּא אַשְׁרְנוּן סְחוֹר סְחוֹר לִשְׁכִנְתֵּהּ אַלֵּפְנוּן

וּפְתַלְתֹּל רש״י׃ ו הַ לַיהוָה תִּגְמְלוּ־זֹאת עַם נָבָל
וְלֹא חָכָם הֲלוֹא־הוּא אָבִיךָ קָנֶךָ הוּא עָשְׂךָ
וַיְכוֹנְנֶךָ רש״י׃ ז זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ שְׁנוֹת
דֹּר וָדֹר שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֵּדְךָ זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ־
לָךְ רש״י׃ ח בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי
אָדָם יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל רש״י׃ ט כִּי חֵלֶק יְהוָה עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל
נַחֲלָתוֹ רש״י׃ י יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתֹהוּ יְלֵל

רש״י

הַגְּדִיל: **פְּתַלְתֹּל.** מִן הַתֵּבוֹת הַכְּפוּלוֹת, כְּמוֹ: יְרַקְרַק, אֲדַמְדָּם, סְחַרְחָר, סְגַלְגַּל: **(ו) הַלְזֹ׳ תִּגְמְלוּ־זֹאת.** לְשׁוֹן תִּימַהּ, וְכִי לְפָנָיו אַתֶּם מַעֲצִיבִין, שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִיפְרַע מִכֶּם, וְשֶׁהֵטִיב לָכֶם בְּכָל הַטּוֹבוֹת?: **עַם נָבָל.** שֶׁשָּׁכְחוּ אֶת הֶעָשׂוּי לָהֶם: **וְלֹא חָכָם.** לְהָבִין אֶת הַנּוֹלָדוֹת, שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לְהֵטִיב וּלְהָרַע: **הֲלוֹא־הוּא אָבִיךָ קָנֶךָ.** שֶׁקִּנְאָךְ, שֶׁקִּנְּנָךְ בְּקַן הַסְּלָעִים וּבְאֶרֶץ חֲזָקָה, שֶׁתִּקְּנָךְ בְּכָל מִינֵי תַקָּנָה: **הוּא עָשְׂךָ.** אֵמָּה בָּאֻמּוֹת: **וַיְכוֹנְנֶךָ.** אַחֲרֵי כֵן בְּכָל מִינֵי בָּסִיס וָכַן, מִכֶּם כֹּהֲנִים, מִכֶּם נְבִיאִים וּמִכֶּם מְלָכִים, כְּרָךְ שֶׁהַכֹּל תָּלוּי בּוֹ: **(ז) זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם.** מֶה עָשָׂה בָּרִאשׁוֹנִים שֶׁהִכְעִיסוּ לְפָנָיו: **בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר־וָדֹר.** דּוֹר אֱנוֹשׁ, שֶׁהֵצִיף עֲלֵיהֶם מֵי אוֹקְיָנוֹס, וְדוֹר הַמַּבּוּל שֶׁשְּׁטָפָם. דָּבָר אַחֵר: לֹא נִתַּתֶּם לְבַבְכֶם עַל שֶׁעָבַר: **בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר־וָדֹר.** לְהַכִּיר לְהַבָּא, שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לְהֵטִיב לָכֶם וּלְהַנְחִיל לָכֶם יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ וְהָעוֹלָם הַבָּא: **שְׁאַל אָבִיךָ.** אֵלּוּ הַנְּבִיאִים שֶׁנִּקְרְאוּ אָבוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּאֵלִיָּהוּ: (מלכים ב) ״אֲבִי אֲבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל״: **זְקֵנֶיךָ.** (קידושין לב) אֵלּוּ הַחֲכָמִים: **וְיֹאמְרוּ־לָךְ.** הָרִאשׁוֹנוֹת: **(ח) בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם.** כְּשֶׁהִנְחִיל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמַכְעִיסָיו אֶת חֵלֶק נַחֲלָתָם, הֵצִיפָם וּשְׁטָפָם: **בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם.** כְּשֶׁהִפִּיץ דּוֹר הַפַּלָּגָה הָיָה בְּיָדוֹ לְהַעֲבִירָם מִן הָעוֹלָם וְלֹא עָשָׂה כֵן, אֶלָּא ״יַצֵּב גְּבוּלוֹת עַמִּים״, קִיְּמָם וְלֹא אִבְּדָם: **לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.** בִּשְׁבִיל מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁעֲתִידִין לָצֵאת מִבְּנֵי שֵׁם, וּלְמִסְפַּר שִׁבְעִים נֶפֶשׁ שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּרְדוּ לְמִצְרַיִם, הִצִּיב גְּבוּלוֹת עַמִּים שִׁבְעִים לָשׁוֹן: **(ט) כִּי חֵלֶק ה׳ עַמּוֹ.** לָמָּה כָּל זֹאת? לְפִי שֶׁהָיָה חֶלְקוֹ כָּבוּשׁ בֵּינֵיהֶם וְעָתִיד לָצֵאת. וּמִי הוּא חֶלְקוֹ? עַמּוֹ, וּמִי הוּא עַמּוֹ?: **יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ.** וְהוּא הַשְּׁלִישִׁי בָּאָבוֹת, הַמְּשֻׁלָּשׁ בְּשָׁלֹשׁ זְכִיּוֹת: זְכוּת אֲבִי אָבִיו, וּזְכוּת אָבִיו, וּזְכוּתוֹ, הֲרֵי שָׁלֹשׁ, כַּחֶבֶל הַזֶּה שֶׁהוּא עָשׂוּי בְּגִ׳ גְּדִילִים. וְהוּא וּבָנָיו הָיוּ לוֹ לְנַחֲלָה, וְלֹא יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם, וְלֹא עֵשָׂו בְּנוֹ שֶׁל יִצְחָק: **(י) יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר.** אוֹתָם מָצָא לוֹ נֶאֱמָנִים בְּאֶרֶץ מִדְבָּר, שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם תּוֹרָתוֹ וּמַלְכוּתוֹ וְעֵלּוֹ, מַה שֶּׁלֹּא עָשׂוּ יִשְׁמָעֵאל וְעֵשָׂו, שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן לג) ״וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ, הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן״: **וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן.** אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה, מְקוֹם יְלֵלַת תַּנִּינִים וּבְנוֹת יַעֲנָה, אַף שָׁם נִמְשְׁכוּ אַחַר הָאֱמוּנָה, וְלֹא אָמְרוּ לְמֹשֶׁה: ״הֵיאָךְ נֵצֵא לַמִּדְבָּרוֹת, מְקוֹם צִיָּה וּשְׁמָמוֹן״? כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה ב) ״לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר״: **יְסֹבְבֶנְהוּ.** שָׁם סִבְּבָם וְהִקִּיפָם בַּעֲנָנִים

יִשְׁמֹן יִסְבְּבֻנְהוּ יְבוֹנְנֻנְהוּ יִצְּרֻנְהוּ כְּאִישׁוֹן
עֵינוֹ רס״י: יא כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ עַל־גּוֹזָלָיו יְרַחֵף
יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ יִשָּׂאֵהוּ עַל־אֶבְרָתוֹ רס״י:
יב יְהוָה בָּדָד יַנְחֶנּוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר רס״י: ע״כ בחול
שלישי יג יַרְכִּבֵהוּ כתיב על־במותי קרי עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ
וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדַי וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן

פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא נְטָרְנוּן כְּבָבַת
עֵינֵיהוֹן: יא כְּנִשְׁרָא דִּמְחַיֵּשׁ
לְקִנֵּהּ עַל בְּנוֹהִי מִתְחוֹפֵף פָּרִיס
גַּדְפּוֹהִי מְקַבֵּלְהוֹן מְנַטֵּלְהוֹן עַל
תְּקוֹף אֶבְרוֹהִי: יב יְיָ בִּלְחוֹדוֹהִי
עֲתִיד לְאִתְחַדָּתָא וְלָא יִתְקַיַּם
קָדָמוֹהִי פָּלְחַן טַעֲוָן: יג אַשְׁרְנוּן
עַל תְּקִפֵּי אַרְעָא וְאוֹכְלְנוּן בִּזַּת

רש״י

וְסִבְּבָם בִּדְגָלִים לְאַרְבַּע רוּחוֹת, וְסִבְּבָם בְּתַחְתִּית הָהָר, שֶׁכָּפָהוּ עֲלֵיהֶם כְּגִיגִית: **יְבוֹנְנֻהוּ.** שָׁם, בְּתוֹרָה וּבִינָה: **יִצְּרֻנְהוּ.** מִנָּחָשׁ, שָׂרָף, וְעַקְרָב וּמִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים: **כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ.** הוּא הַשָּׁחוֹר שֶׁבָּעַיִן שֶׁהַמָּאוֹר יוֹצֵא הֵימֶנּוּ. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: ״יִמְצָאֵהוּ״, ״יַסְפִּיקֵהוּ כָּל צָרְכּוֹ בַּמִּדְבָּר״, כְּמוֹ: (במדבר יא) ״וּמָצָא לָהֶם״, (יהושע יז) ״לֹא יִמָּצֵא לָנוּ הָהָר״: **יְסֹבְבֶנְהוּ.** ״אַשְׁרְנוּן סְחוֹר סְחוֹר לִשְׁכִנְתֵּהּ״, אֹהֶל מוֹעֵד בָּאֶמְצַע וְאַרְבָּעָה דְּגָלִים לְד׳ רוּחוֹת: **(יא) כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ.** נְהָגָם בְּרַחֲמִים וּבְחֶמְלָה כַּנֶּשֶׁר הַזֶּה רַחֲמָנִי עַל בָּנָיו, וְאֵינוֹ נִכְנָס לְקִנּוֹ פִּתְאֹם, עַד שֶׁהוּא מְקַשְׁקֵשׁ וּמְטָרֵף עַל בָּנָיו בִּכְנָפָיו בֵּין אִילָן לְאִילָן, בֵּין שׁוּכָה לַחֲבֵרְתָּהּ, כְּדֵי שֶׁיֵּעוֹרוּ בָּנָיו וְיֵהָא בָּהֶן כֹּחַ לְקַבְּלוֹ: **יָעִיר קִנּוֹ.** יְעוֹרֵר בָּנָיו: **עַל־גּוֹזָלָיו יְרַחֵף.** אֵינוֹ מַכְבִּיד עַצְמוֹ עֲלֵיהֶם, אֶלָּא מְחֹפֵף, נוֹגֵעַ וְאֵינוֹ נוֹגֵעַ, אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, (איוב לז) שַׁדַּי לֹא מְצָאנוּהוּ שַׂגִּיא כֹחַ, כְּשֶׁבָּא לִיתֵּן תּוֹרָה, לֹא נִגְלָה עֲלֵיהֶם מֵרוּחַ אַחַת אֶלָּא מֵאַרְבַּע רוּחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: (להלן לג) ״ה׳ מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ, הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן, וְאָתָה מֵרִבְבוֹת קֹדֶשׁ״, (חבקוק ג) ״אֱלֹהַּ מִתֵּימָן יָבֹא״, זוֹ רוּחַ רְבִיעִית: **יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ.** כְּשֶׁבָּא לִיטְּלָן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אֵינוֹ נוֹטְלָן בְּרַגְלָיו כִּשְׁאָר עוֹפוֹת, לְפִי שֶׁשְּׁאָר עוֹפוֹת יְרֵאִים מִן הַנֶּשֶׁר, שֶׁהוּא מַגְבִּיהַּ לָעוּף וּפוֹרֵחַ עֲלֵיהֶם, לְפִיכָךְ נוֹשְׂאָן בְּרַגְלָיו מִפְּנֵי הַנֶּשֶׁר, אֲבָל הַנֶּשֶׁר אֵינוֹ יָרֵא אֶלָּא מִן הַחֵץ, לְפִיכָךְ נוֹשְׂאָן עַל כְּנָפָיו, אוֹמֵר: ״מוּטָב שֶׁיִּכָּנֵס הַחֵץ בִּי וְלֹא יִכָּנֵס בְּבָנַי״, אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: (שמות יט) ״וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים״, כְּשֶׁנְּסָעוּ מִצָּרִים אַחֲרֵיהֶם וְהִשִּׂיגוּם (חוֹנִים) עַל הַיָּם, הָיוּ זוֹרְקִים בָּהֶם חִצִּים וְאַבְנֵי בַּלִּיסְטְרָאוֹת, מִיָּד: (שמות יד) ״וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים וְגוֹ׳, וַיָּבֹא בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם וְגוֹ׳״: **(יב) ה׳ בָּדָד.** ה׳ — בָּדָד לָבֶטַח נְהָגָם בַּמִּדְבָּר: **וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר.** לֹא הָיָה כֹּחַ בְּאֶחָד מִכָּל אֱלֹהֵי הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לְהַרְאוֹת כֹּחוֹ וּלְהַלָּחֵם עִמָּהֶם. וְרַבּוֹתֵינוּ דְּרָשׁוּהוּ עַל הֶעָתִיד, וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס. וַאֲנִי אוֹמֵר דִּבְרֵי תּוֹכָחָה הֵם לְהָעִיד הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, וּתְהֵא הַשִּׁירָה לָהֶם לְעֵד, שֶׁסּוֹפָן לִבְגֹּד וְלֹא יִזְכְּרוּ הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁעָשָׂה לָהֶם, וְלֹא הַנּוֹלָדוֹת שֶׁהוּא עָתִיד לַעֲשׂוֹת לָהֶם, לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְיַשֵּׁב הַדָּבָר לְכָאן וּלְכָאן, וְכָל הָעִנְיָן מוּסָב עַל ״זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם, בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר־וָדֹר״, כֵּן עָשָׂה לָהֶם, וְכֵן עָתִיד לַעֲשׂוֹת, כָּל זֶה הָיָה לָהֶם לִזְכֹּר: **(יג) יַרְכִּבֵהוּ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ.** כָּל הַמִּקְרָא כְּתַרְגּוּמוֹ: **יַרְכִּבֵהוּ וְגוֹ׳.** עַל שֵׁם שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גְּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת: **וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדַי.** אֵלּוּ פֵּרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁקַּלִּים לָנוּב וּלְהִתְבַּשֵּׁל מִכָּל פֵּרוֹת הָאֲרָצוֹת: **וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע.** מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁאָמַר לִבְנוֹ בְּסִיכְנִי: ״הָבֵא לִי קְצִיעוֹת מִן הֶחָבִית״. הָלַךְ וּמָצָא הַדְּבַשׁ צָף עַל פִּיהָ, אָמַר לוֹ: ״זוֹ שֶׁל דְּבַשׁ הִיא״, אָמַר לוֹ: ״הַשְׁקַע יָדְךָ לְתוֹכָהּ וְאַתָּה מַעֲלֶה קְצִיעוֹת מִתּוֹכָהּ״ (ספרי): **וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר.** (מנחות פה) אֵלּוּ זֵיתִים שֶׁל גּוּשׁ חָלָב: **בָּמֳתֵי אָרֶץ.** לְשׁוֹן גֹּבַהּ: **שָׂדַי.** לְשׁוֹן שָׂדֶה: **חַלְמִישׁ צוּר.**

מֵחֲלֶמִישׁ צוּר רס״י: יד חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן
עִם־חֵלֶב כָּרִים וְאֵילִים בְּנֵי־בָשָׁן וְעַתּוּדִים
עִם־חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה־
חָמֶר רס״י: טו וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ
כָּשִׂיתָ וַיִּטֹּשׁ אֱלוֹהַּ עָשָׂהוּ וַיְנַבֵּל צוּר
יְשֻׁעָתוֹ רס״י: טז יַקְנִאֻהוּ בְּזָרִים בְּתוֹעֵבֹת
יַכְעִיסֻהוּ רס״י: יז יִזְבְּחוּ לַשֵּׁדִים לֹא אֱלוֹהַּ אֱלֹהִים
לֹא יָדָעוּם חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ לֹא שְׂעָרוּם
אֲבֹתֵיכֶם רס״י: יח צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי וַתִּשְׁכַּח אֵל

סָנְאֵיהוֹן וִיהַב לְהוֹן בִּזַּת שַׁלִּיטֵי קְרוּין וְנִכְסֵי יָתְבֵי כְּרַכִּין תַּקִּיפִין: יד יְהַב לְהוֹן בִּזַּת מַלְכֵיהוֹן וְשַׁלִּיטֵיהוֹן עִם עֹתַר רַבְרְבֵיהוֹן וְתַקִּפֵיהוֹן עַמָּא דְּאַרְעָהוֹן וְאַחֲסַנְתְּהוֹן עִם בִּזַּת חֵילֵיהוֹן וּמַשְׁרְיָתְהוֹן וְדַם גִּבָּרֵיהוֹן אִיתְּשַׁד כְּמַיָּא: טו וְעַתַּר יִשְׂרָאֵל וּבְעַט אַצְלַח תְּקוֹף קְנָא נִכְסִין וּשְׁבַק פָּלְחַן אֱלָהָא דְּעָבְדֵהּ וְאַרְגֵּז קֳדָם תַּקִּיפָא דְּפָרְקֵהּ: טז אַקְנִיאוּ קֳדָמוֹהִי בִּפָלְחָן טַעֲוָן בְּתוֹעֲבָתָא אַרְגִּיזוּ קֳדָמוֹהִי: יז דַּבְּחוּ לְשֵׁדִין דִּלֵּית בְּהוֹן צְרוֹךְ דַּחֲלָן דְּלָא יְדָעֵנוּן חַדְתָּא דִּי מִקָּרִיב אִתְעַבִּידָא לָא אִתְעַסָּקוּ בְּהוֹן אֲבָהָתְכוֹן: יח דַּחֲלָא תַּקִּיפָא דִּבְרָאָךְ אִתְנְשֵׁתָּא

רש״י

תָּקְפּוֹ וְחָזְקוֹ שֶׁל סֶלַע. כְּשֶׁאֵינוֹ דָּבוּק לַתֵּבָה שֶׁלְּאַחֲרָיו נָקוּד ׳חֲלָמִישׁ׳ וּכְשֶׁהוּא דָּבוּק נָקוּד ׳חַלְמִישׁ׳: **(יד) חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן.** זֶה הָיָה בִּימֵי שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: (מלכים א ד) ״עֲשָׂרָה בָקָר בְּרִיאִים וְעֶשְׂרִים בָּקָר רְעִי וּמֵאָה צֹאן״: **עִם־חֵלֶב כָּרִים.** זֶה הָיָה בִּימֵי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (עמוס ו) ״וְאוֹכְלִים כָּרִים מִצֹּאן״: **חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה.** זֶה הָיָה בִּימֵי שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: (מלכים א ד) ״וַיְהִי לֶחֶם שְׁלֹמֹה וְגוֹ׳״: **וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה־חָמֶר.** בִּימֵי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים (עמוס ו) ״הַשֹּׁתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן״: **חֶמְאַת בָּקָר.** הוּא שׁוּמָן הַנִּקְלָט מֵעַל גַּבֵּי הֶחָלָב: **וַחֲלֵב צֹאן.** חֶלֶב שֶׁל צֹאן, וּכְשֶׁהוּא דָּבוּק נָקוּד ׳חֲלֵב׳ בַּחֲטַף פַּתָּח, כְּמוֹ (שמות כג) ״בַּחֲלֵב אִמּוֹ״: **כָּרִים.** כְּבָשִׂים: **וְאֵילִים.** כְּמַשְׁמָעוֹ: **בְּנֵי־בָשָׁן.** שְׁמֵנִים הָיוּ: **כִּלְיוֹת חִטָּה.** חִטִּים שְׁמֵנִים כַּחֲלֵב כְּלָיוֹת, וְגַסִּין כְּכוּלְיָא: **וְדַם־עֵנָב.** הָיָה שׁוֹתֶה עֵנָב וְטוֹעֵם יַיִן חָשׁוּב: **חָמֶר.** יַיִן בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי: **חָמֶר.** אֵין זֶה שֵׁם דָּבָר, אֶלָּא לְשׁוֹן מְשֻׁבָּח בַּטַּעַם, ווינו״ש בְּלַעַ״ז (וויניכט). וְעוֹד יֵשׁ לְפָרֵשׁ שְׁנֵי מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ אַחַר תַּרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס: ׳אַשְׁרִינוּן עַל תָּקְפֵּי אַרְעָא וְגוֹ׳״: **(טו) עָבִיתָ.** לְשׁוֹן עָבִי: **כָּשִׂיתָ.** כְּמוֹ ״כִּסִּיתָ״, לְשׁוֹן: (איוב טז) ״כִּי כִסָּה פָנָיו בְּחֶלְבּוֹ״, כְּאָדָם שֶׁשָּׁמֵן מִבִּפְנִים וּכְסָלָיו נִכְפָּלִים מִבַּחוּץ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (שם) ״וַיַּעַשׂ פִּימָה עֲלֵי כָסֶל״: **כָּשִׂיתָ.** יֵשׁ לָשׁוֹן קַל בִּלְשׁוֹן ׳כִּסּוּי׳ כְּמוֹ: (משלי יב) ״וְכֹסֶה קָלוֹן עָרוּם״, וְאִם כָּתַב ׳כִּשִּׂיתָ׳ דָּגוּשׁ, הָיָה נִשְׁמַע כִּסִּיתָ אֶת אֲחֵרִים, כְּמוֹ: (איוב טו) ״כִּי כִסָּה פָנָיו״: **וַיְנַבֵּל צוּר יְשֻׁעָתוֹ.** גִּנָּהוּ וּבִזָּהוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (יחזקאל ח) ״אֲחוֹרֵיהֶם אֶל הֵיכַל ה׳ וְגוֹ׳״, אֵין נִבּוּל גָּדוֹל מִזֶּה: **(טז) יַקְנִאֻהוּ.** הִבְעִירוּ חֲמָתוֹ וְקִנְאָתוֹ: **בְּתוֹעֵבֹת.** בְּמַעֲשִׂים תְּעוּבִים כְּגוֹן מִשְׁכַּב זָכוּר וּכְשָׁפִים, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם ״תּוֹעֵבָה״: **(יז) לֹא אֱלוֹהַּ.** כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳דְּלֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ׳, אִלּוּ הָיָה בָּהֶם צְרוֹךְ לֹא הָיְתָה קִנְאָה כְּפוּלָה כְּמוֹ עַכְשָׁו: **חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ.** (ספרי) אֲפִלּוּ הָאוּמּוֹת לֹא הָיוּ רְגִילִים בָּהֶם, נָכְרִי שֶׁהָיָה רוֹאֶה אוֹתָם, הָיָה אוֹמֵר: ׳זֶה צֶלֶם יְהוּדִי׳: **לֹא שְׂעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם.** לֹא יָרְאוּ מֵהֶם, לֹא עָמְדָה שַׁעֲרָתָם מִפְּנֵיהֶם. דֶּרֶךְ שַׁעֲרוֹת הָאָדָם לַעֲמֹד מֵחֲמַת יִרְאָה, כָּךְ נִדְרָשׁ בַּסִּפְרִי. וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ עוֹד ״שְׂעָרוּם״, לְשׁוֹן (ישעיה יג) ״וּשְׂעִירִים יְרַקְּדוּ שָׁם״, שְׂעִירִים הֵם שֵׁדִים, לֹא עָשׂוּ אֲבוֹתֵיכֶם שְׂעִירִים הַלָּלוּ: **(יח) תֶּשִׁי.** תִּשְׁכַּח. וְרַבּוֹתֵינוּ

מְחֹלְלֶךָ רש״י: רביעי יט וַיַּרְא יְהוָה וַיִּנְאָץ מִכַּעַס
בָּנָיו וּבְנֹתָיו: כ וַיֹּאמֶר אַסְתִּירָה פָנַי מֵהֶם
אֶרְאֶה מָה אַחֲרִיתָם כִּי דוֹר תַּהְפֻּכֹת הֵמָּה
בָּנִים לֹא־אֵמֻן בָּם רש״י: כא הֵם קִנְאוּנִי בְּלֹא־אֵל
כִּעֲסוּנִי בְּהַבְלֵיהֶם וַאֲנִי אַקְנִיאֵם בְּלֹא־עָם
בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם רש״י: כב כִּי־אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי
וַתִּיקַד עַד־שְׁאוֹל תַּחְתִּית וַתֹּאכַל אֶרֶץ וִיבֻלָּהּ
וַתְּלַהֶט מוֹסְדֵי הָרִים רש״י: כג אַסְפֵּה עָלֵימוֹ
רָעוֹת חִצַּי אֲכַלֶּה־בָּם רש״י: כד מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי
רֶשֶׁף וְקֶטֶב מְרִירִי וְשֶׁן־בְּהֵמוֹת אֲשַׁלַּח־בָּם
בִּישִׁין מְכַתְּשֵׁי אֶשֵּׁצִי בְּהוֹן: כד נְפִיחֵי כָפָן וַאֲכוּלֵי עוּף וּכְתִישֵׁי רוּחִין בִּישָׁן וְשֵׁן חֵיוַת

שְׁבַקְתָּא פָּלְחַן אֱלָהָא דְעָבְדָךְ: יט וּגְלֵי קֶדָם יְיָ וּתְקֵף רָגְזֵהּ מִדְאַרְגִּיזוּ קֳדָמוֹהִי בְּנִין וּבְנָן: כ וַאֲמַר אֶסְלֵק שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן גְּלֵי קֳדָמַי מָא יְהֵי בְּסוֹפֵיהוֹן אֲרֵי דָרָא דְאַשְׁנִיו אִנּוּן בְּנַיָּא דְלֵית בְּהוֹן הֵימָנוּ: כא אִנּוּן אַקְנִיאוּ קֳדָמַי בְּלָא דַחְלָא אַרְגִּיזוּ קֳדָמַי בְּפָלְחַן טַעֲוָן וַאֲנָא אַקְנִנּוּן בְּלָא עַם בְּעַמָּא טַפְשָׁא אַרְגֵּזְנוּן: כב אֲרֵי קִדּוּם תַּקִּיף כְּאֶשָׁא נְפַק מִקֳּדָמַי בִּרְגַז וְשֵׁצִי עַד שְׁאוֹל עֲרָאִית וְאָסֵף אַרְעָא וַעֲלַלְתַּהּ וְשֵׁצִית עַד סְיָפֵי טוּרַיָּא: כג אָסֵף עֲלֵיהוֹן

רש״י

דָּרְשׁוּ: כְּשֶׁבָּא לְהֵטִיב לָכֶם, אַתֶּם מַכְעִיסִין לְפָנָיו וּמַתִּישִׁים כֹּחוֹ מִלְּהֵטִיב לָכֶם: **אֵל מְחֹלְלֶךָ.** מוֹצִיאֲךָ מֵרֶחֶם, לְשׁוֹן (תהלים כט) ״יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת״, (שם מח) ״חִיל כַּיּוֹלֵדָה״: תורה יט **(כ) מָה אַחֲרִיתָם.** מַה תַּעֲלֶה בָּהֶם בְּסוֹפָם: **כִּי דוֹר תַּהְפֻּכֹת הֵמָּה.** מְהַפְּכִין רְצוֹנוֹ לְכַעַס: **לֹא־אֵמֻן בָּם.** אֵין גִּדּוּלֵי נְכָרִים בָּהֶם, כִּי הוֹרִיתִים דֶּרֶךְ טוֹבָה וְסָרוּ מִמֶּנָּה: **אֵמֻן.** לְשׁוֹן (אסתר ב) ״וַיְהִי אוֹמֵן״, נודריטור״ה בְּלַעַ״ז (ערציהען). דָּבָר אַחֵר: ״אֵמֻן״, לְשׁוֹן אֱמוּנָה כְּתַרְגּוּמוֹ, אָמְרוּ בְּסִינַי ״נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע״, וּלְשָׁעָה קַלָּה בִּטְּלוּ הַבְטָחָתָם וְעָשׂוּ הָעֵגֶל: **(כא) קִנְאוּנִי.** הִבְעִירוּ חֲמָתִי: **בְּלֹא־אֵל.** בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ אֱלֹהַּ: **בְּלֹא־עָם.** בְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁאֵין לָהֶם שֵׁם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה כג) ״הֵן אֶרֶץ כַּשְׂדִּים זֶה הָעָם לֹא הָיָה״, וּבְעֵשָׂו הוּא אוֹמֵר: (עובדיה א) ״בָּזוּי אַתָּה מְאֹד״: **בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם.** אֵלּוּ הַכּוֹפְרִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (תהלים יד) ״אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים״: **(כב) קָדְחָה.** בָּעֲרָה: **וַתִּיקַד.** בָּכֶם עַד הַיְסוֹד: **וַתֹּאכַל אֶרֶץ וִיבֻלָּהּ.** אַרְצְכֶם וִיבוּלָהּ: **וַתְּלַהֶט.** יְרוּשָׁלַיִם הַמְּיֻסֶּדֶת עַל הֶהָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם קכה) ״יְרוּשָׁלַיִם הָרִים סָבִיב לָהּ״: **(כג) אַסְפֵּה עָלֵימוֹ רָעוֹת.** אֲחַבֵּר רָעָה עַל רָעָה, לְשׁוֹן (ישעיה כט) ״סְפוּ שָׂנָה עַל שָׂנָה״, (לעיל כט) ״סְפוֹת הָרָוָה״, (ירמיה ז) ״עוֹלוֹתֵיכֶם סְפוּ עַל זִבְחֵיכֶם״. דָּבָר אַחֵר ״אַסְפֵּה״, אֲכַלֶּה, כְּמוֹ (בראשית יט) ״פֶּן תִּסָּפֶה״: **חִצַּי אֲכַלֶּה־בָּם.** כָּל חִצַּי אַשְׁלִים בָּהֶם, וּקְלָלָה זוֹ לְפִי הַפֶּרְעָנוּת לִבְרָכָה הִיא: חִצַּי כָּלִים וְהֵם אֵינָם כָּלִים: **(כד) מְזֵי רָעָב.** אוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: ׳נְפִיחֵי כָפָן׳, וְאֵין לִי עֵד מוֹכִיחַ עָלָיו. וּמִשְׁמוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן מִטּוּלוֹשׁ״א שָׁמַעְתִּי: שְׁעִירֵי רָעָב, אָדָם כָּחוּשׁ מְגַדֵּל שֵׂעָר עַל בְּשָׂרוֹ: **מְזֵי.** לְשׁוֹן אֲרַמִּי שֵׂעָר, מֶזְיָא, דַּהֲוָה מְהַפֵּךְ בְּמֶזְיָא: **וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף.** הַשֵּׁדִים נִלְחָמוּ בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: (איוב ה) ״וּבְנֵי רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוּף״, וְהֵם שֵׁדִים: **וְקֶטֶב מְרִירִי.** וּכְרִיתוּת שֵׁד שֶׁשְּׁמוֹ מְרִירִי: קֶטֶב. כְּרִיתָה, כְּמוֹ (הושע יג) ״אֱהִי קָטְבְּךָ שְׁאוֹל״: **וְשֶׁן־בְּהֵמוֹת.** (ספרי) מַעֲשֶׂה הָיָה וְהָיוּ הָרְחֵלִים נוֹשְׁכִין וּמְמִיתִין: **חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר.** אֶרֶס נְחָשִׁים הַמִּתְהַלְּכִים עַל גְּחוֹנָם עַל הֶעָפָר, כַּמַּיִם

בָּרָא אֲגָרֵי בְּהוֹן עִם חֲמַת תַּנִּינַיָּא דְּזָחֲלִין בְּעַפְרָא: כה מִבָּרָא תְּתַכֵּל חַרְבָּא וּמִתְּוָנַיָּא חַרְגַּת מוֹתָא אַף עוּלֵּמֵיהוֹן אַף עוּלֵּמָתְהוֹן יָנְקֵיהוֹן עִם אֱנַשׁ סָבֵיהוֹן: כו אֲמָרִית אַחוּל רָגְזִי עֲלֵיהוֹן וֶאֱשַׁצְנוּן אֲבַטֵּל מִבְּנֵי אֱנָשָׁא דּוּכְרָנֵיהוֹן: כז אִלּוּלָפוּן רָגְזָא דְּסָנְאָה כְּנִישׁ דִּילְמָא יִתְרַבְּרַב בְּעֵל דְּבָבָא דִּילְמָא יֵימְרוּן יְדָנָא תְּקִיפַת לָנָא וְלָא מִן קֳדָם יְיָ הֲוַת כָּל דָּא: כח אֲרֵי עַם מְאַבְּדֵי עֵצָה אִנּוּן וְלֵית בְּהוֹן סוּכְלְתָנוּ: כט אִלּוּ חַכִּימוּ אִסְתַּכָּלוּ בְּדָא סְבָרוּ מָא יְהֵי בְּסוֹפֵיהוֹן: ל אֶכְדֵין יִרְדּוֹף חַד אַלְפָא וּתְרֵין יֶעֱרְקוּן לְרִבּוֹתָא

עִם־חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר רש״י: כה מִחוּץ תְּשַׁכֵּל־חֶרֶב וּמֵחֲדָרִים אֵימָה גַּם־בָּחוּר גַּם־בְּתוּלָה יוֹנֵק עִם־אִישׁ שֵׂיבָה רש״י: כו אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם רש״י: כז לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר פֶּן־יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ פֶּן־יֹאמְרוּ יָדֵנוּ רָמָה וְלֹא יְהוָה פָּעַל כָּל־זֹאת רש״י: כח כִּי־גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה רש״י: חמישי כט לוּ חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ זֹאת יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם רש״י: ל אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רְבָבָה אִם־לֹא כִּי־צוּרָם מְכָרָם וַיהוָה הִסְגִּירָם רש״י:

רש״י

הַזּוֹחֲלִים עַל הָאָרֶץ. זְחִילָה, לְשׁוֹן מְרוּצַת הַמַּיִם עַל הֶעָפָר, וְכֵן כָּל מְרוּצַת דָּבָר הַמִּשַׁפְשֵׁף עַל הֶעָפָר וְהוֹלֵךְ: **(כה) מִחוּץ תְּשַׁכֵּל־חֶרֶב.** מִחוּץ לָעִיר תְּשַׁכְּלֵם חֶרֶב גְּיָסוֹת: **וּמֵחֲדָרִים אֵימָה.** כְּשֶׁבּוֹרֵחַ וְנִמְלָט מִן הַחֶרֶב, חַדְרֵי לִבּוֹ נוֹקְפִים עָלָיו מֵחֲמַת אֵימָה, וְהוּא מֵת וְהוֹלֵךְ בָּהּ. דָּבָר אַחֵר: ״וּמֵחֲדָרִים אֵימָה״, שֶׁבַּבָּיִת תִּהְיֶה אֵימַת דֶּבֶר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה ט) ״כִּי עָלָה מָוֶת בְּחַלּוֹנֵינוּ״, וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס. (ספרי) דָּבָר אַחֵר: ״מִחוּץ תְּשַׁכֵּל־חֶרֶב״, עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ בַּחוּצוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה יא) ״וּמִסְּפַר חוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם שַׂמְתֶּם מִזְבְּחוֹת לַבֹּשֶׁת״: **וּמֵחֲדָרִים אֵימָה.** עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ בְּחַדְרֵי חֲדָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (יחזקאל ח) ״אֲשֶׁר זְקֵנֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂים בַּחֹשֶׁךְ אִישׁ בְּחַדְרֵי מַשְׂכִּיתוֹ״: **(כו) אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם.** אָמַרְתִּי בְּלִבִּי אַפְאֶה אוֹתָם. וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ ״אַפְאֵיהֶם״, אֲשִׁיתֵם פֵּאָה, לְהַשְׁלִיכָם מֵעָלַי הֶפְקֵר, וְדֻגְמָתוֹ מָצִינוּ בְּעֶזְרָא: (נחמיה ט) ״וַתִּתֵּן לָהֶם מַמְלָכוֹת וַעֲמָמִים וּתְחַלְּקֵם לְפֵאָה״, לְהֶפְקֵר, וְכֵן חִבְּרוּ מְנַחֵם. וְיֵשׁ פּוֹתְרִים אוֹתוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ: ״יְחוּל רָגְזִי עֲלֵיהוֹן״, וְלֹא יִתָּכֵן, שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לִכְתֹּב: ״אֲאַפְּאֵיהֶם״, א׳ אַחַת לְשִׁמּוּשׁ, וְאַחַת לִיסוֹד, כְּמוֹ: (ישעיה מה) ״אֲאַזֶּרְךָ״, (איוב טז) ״אֲאַמְּצֶכֶם בְּמוֹ פִי״, וְהָא׳ הַתִּיכוֹנָה אֵינָהּ רְאוּיָה בּוֹ כְּלָל. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם אַחַר לְשׁוֹן הַבְּרַיְתָא הַשְּׁנוּיָה בַּסִּפְרֵי הַחוֹלֶקֶת תֵּבָה זוֹ לִשְׁלֹשָׁה תֵּבוֹת: אָמַרְתִּי אַף אֵי הֵם, אָמַרְתִּי בְּאַפִּי: ״אֶתְּנֵם כְּאִלּוּ אֵינָם, שֶׁיֹּאמְרוּ רוֹאֵיהֶם עֲלֵיהֶם: אַיֵּה הֵם׳?״: **(כז) לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר.** אִם לֹא שֶׁכַּעַס הָאוֹיֵב כָּנוּס עֲלֵיהֶם לְהַשְׁחִיתָם, וְאִם יוּכַל לָהֶם וַיַּשְׁחִיתֵם, יִתְלֶה הַגְּדֻלָּה בּוֹ, וּבֵאלֹהָיו, וְלֹא יִתְלֶה הַגְּדֻלָּה בִּי, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: ״פֶּן יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ״, יְנַכְּרוּ הַדָּבָר לִתְלוֹת גְּבוּרָתָם בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁאֵין הַגְּדֻלָּה שֶׁלּוֹ: **פֶּן־יֹאמְרוּ יָדֵנוּ רָמָה וְגוֹ׳: (כח) כִּי.** אוֹתוֹ גּוֹי: **אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה.** שֶׁאִלּוּ הָיוּ חֲכָמִים יַשְׂכִּילוּ זֹאת: ״אֵיכָה יִרְדֹּף וְגוֹ׳״: **(כט) יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם.** יִתְּנוּ לֵב לְהִתְבּוֹנֵן לְסוֹף פֶּרְעָנוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל: **(ל) אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד.** מִמֶּנּוּ אֶלֶף מִיִּשְׂרָאֵל: **אִם־לֹא כִּי־צוּרָם מְכָרָם** וַה׳ **הִסְגִּירָם.** מְכָרָם

לא כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים רש״י׃
לב כִּי־מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם וּמִשַּׁדְמֹת עֲמֹרָה
עֲנָבְמוֹ עִנְּבֵי־רוֹשׁ אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ רש״י׃
לג חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם וְרֹאשׁ פְּתָנִים אַכְזָר רש״י׃
לד הֲלֹא־הוּא כָּמֻס עִמָּדִי חָתוּם בְּאֹצְרֹתָי רש״י׃
לה לִי נָקָם וְשִׁלֵּם לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם כִּי קָרוֹב
יוֹם אֵידָם וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ רש״י׃ לו כִּי־יָדִין
יְהוָה עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנָחָם כִּי יִרְאֶה כִּי־

אֶלָהֵן אֲרֵי תַּקִּיפְהוֹן מְסָרְנוּן וַיְיָ אַשְׁלֵמְנוּן׃ לא אֲרֵי לָא כְתָקְפָּנָא תָּקִיפְהוֹן וּבַעֲלֵי דְבָבָנָא הֲווֹ דַיָּנָנָא׃ לב אֲרֵי כְּפֵרְעָנוּת עַמָּא דְסִדוֹם פֵּרְעָנוּתְהוֹן וְלָקוּתְהוֹן כְּעַם עֲמֹרָה מָחָתְהוֹן בִּישִׁין כְּרֵשִׁי חֵוְיָן וְתַשְׁלָמַת עוֹבָדֵיהוֹן כִּמְרָרוּתְהוֹן׃ לג הָא כְּמָרַת תַּנִּינַיָּא כֹּס פֵּרְעָנוּתְהוֹן וּכְרֵישׁ פִּתָּנֵי חֵוְיָן אַכְזָרָאִין׃ לד הֲלָא כָּל עוֹבָדֵיהוֹן גְּלָן קֳדָמַי גְּנִיזִין לְיוֹם דִּינָא בְּאוֹצְרָי׃ לה קֳדָמַי פֵּרְעָנוּתָא וַאֲנָא אֲשַׁלֵּם לְעִדָּן

דִּיגְלוּן מֵאַרְעֲהוֹן אֲרֵי קָרִיב יוֹם תְּבָרְהוֹן וּמַבַּע דְעָתִיד לְהוֹן׃ לו אֲרֵי יְדִין יְיָ דִינָא דְעַמֵּהּ וּפֵרְעָנוּת עַבְדּוֹהִי

רש״י

וּמְסָרָם בְּיָדֵנוּ, דִּילְבַר״ר בְּלַעַ״ז (איבערגעבען): **(לא) כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם.** כָּל זֶה הָיָה לָהֶם לָאוֹיְבִים לְהָבִין שֶׁהַשֵּׁם הִסְגִּירָם, וְלֹא לָהֶם וְלֵאלֹהֵיהֶם הַנִּצָּחוֹן, שֶׁהֲרֵי עַד הֵנָּה לֹא יָכְלוּ כְּלוּם אֱלֹהֵיהֶם כְּנֶגֶד צוּרֵנוּ, כִּי לֹא כְּסַלְעֵנוּ סַלְעָם, כָּל צוּר שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן סֶלַע: **וְאוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים.** וְעַכְשָׁו אוֹיְבֵינוּ שׁוֹפְטִים אוֹתָנוּ, שֶׁהֲרֵי צוּרֵנוּ מְכָרָנוּ לָהֶם, (סְפָרִים אֲחֵרִים: הֲרֵי שֶׁצוּרֵנוּ מְכָרָנוּ לָהֶם): **(לב) כִּי־מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם.** מוּסָב לְמַעְלָה: אָמַרְתִּי בְּלִבִּי אַפְּאֵיהֶם, וְאַשְׁבִּית זִכְרָם, לְפִי שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶם מַעֲשֵׂה סְדֹם וַעֲמוֹרָה: **שַׁדְמֹת.** שְׂדֵה תְּבוּאָה, כְּמוֹ: (חבקוק ג) ״וְשַׁדְמוֹת לֹא עָשָׂה אֹכֶל״, (מלכים ב כג) ״בְּשַׁדְמוֹת קִדְרוֹן״: **עִנְּבֵי־רוֹשׁ.** עֵשֶׂב מַר: **אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ.** מַשְׁקֶה מַר רָאוּי לָהֶם, לְפִי מַעֲשֵׂיהֶם פֵּרְעָנוּתָם, וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס: ׳וְתַשְׁלָמַת עוֹבָדֵיהוֹן כִּמְרָרוּתְהוֹן׳: **(לג) חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם.** כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳הָא כְּמָרַת תַּנִּינַיָּא כֹּס פֵּרְעָנוּתְהוֹן׳, הִנֵּה כִּמְרִירוּת נְחָשִׁים כּוֹס מִשְׁתֶּה פֵּרְעָנוּתָם: **וְרֹאשׁ פְּתָנִים.** כּוֹסָם, שֶׁהוּא אַכְזָר לַנָּשׁוּךְ. אוֹיֵב אַכְזָרִי יָבֹא וְיִפְרַע מֵהֶם: **(לד) הֲלֹא־הוּא כָּמֻס עִמָּדִי.** כְּתַרְגּוּמוֹ, כִּסְבוּרִים הֵם שֶׁשָּׁכַחְתִּי מַעֲשֵׂיהֶם? כֻּלָּם גְּנוּזִים וּשְׁמוּרִים לְפָנַי: **הֲלֹא־הוּא.** פְּרִי גַּפְנָם וּתְבוּאַת שַׁדְמוֹתָם כָּמוּס עִמָּדִי: **(לה) לִי נָקָם וְשִׁלֵּם.** עִמִּי נָכוֹן וּמְזֻמָּן פֵּרְעָנוּת נָקָם וְשִׁלֵּם לָהֶם כְּמַעֲשֵׂיהֶם. הַנָּקָם יְשַׁלֵּם לָהֶם גְּמוּלָם. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים ״וְשִׁלֵּם״, שֵׁם דָּבָר כְּמוֹ ׳וְשָׁלוֹם׳, וְהוּא מִגִּזְרַת (ירמיה ה): ״וְהַדִּבֵּר אֵין בָּהֶם״, כְּמוֹ וְהַדִּבּוּר, וְאִימָתִי אֲשַׁלֵּם לָהֶם: **לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם.** כְּשֶׁתִּתּוֹם זְכוּת אֲבוֹתָם, שֶׁהֵן סְמוּכִים עָלָיו: **כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם.** כְּשֶׁאֶרְצֶה לְהָבִיא עֲלֵיהֶם יוֹם אֵידָם, קָרוֹב וּמְזֻמָּן לְפָנַי לְהָבִיא עַל יְדֵי שְׁלוּחִים הַרְבֵּה: **וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ.** וּמַהֵר יָבֹאוּ הָעֲתִידוֹת לָהֶם: **וְחָשׁ.** כְּמוֹ (ישעיה ה) ״יְמַהֵר יָחִישָׁה״. עַד כָּאן הֵעִיד עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה דִּבְרֵי תּוֹכָחָה לִהְיוֹת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד, כְּשֶׁתָּבֹא עֲלֵיהֶם הַפֵּרְעָנוּת יֵדְעוּ שֶׁאֲנִי הוֹדַעְתִּים מֵרֹאשׁ, מִכָּאן וָאֵילָךְ הֵעִיד עֲלֵיהֶם דִּבְרֵי תַּנְחוּמִין שֶׁיָּבֹאוּ עֲלֵיהֶם כְּכֻלּוֹת הַפֵּרְעָנוּת כְּכָל אֲשֶׁר אָמַר לְמַעְלָה: (לעיל ל) ״וְהָיָה כִּי יָבוֹאוּ עָלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וְגוֹ׳ וְשָׁב ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְגוֹ׳״: **(לו) כִּי־יָדִין ה׳ עַמּוֹ.** כְּשֶׁיִּשְׁפֹּט אוֹתָם בְּיִסּוּרִין הַלָּלוּ הָאֲמוּרִים עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ (איוב לו) ״כִּי בָם יָדִין עַמִּים״, יְיַסֵּר עַמִּים. ׳כִּי׳ זֶה אֵינוֹ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן ׳דְּהָא׳ לָתֵת טַעַם לַדְּבָרִים שֶׁל מַעְלָה, אֶלָּא לְשׁוֹן תְּחִלַּת דִּבּוּר, כְּמוֹ (ויקרא כה) ״כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ״,

אֲזַלַת יָד וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב רס״י׃ לז וְאָמַר אַי
אֱלָהֵימוֹ צוּר חָסָיוּ בוֹ רס״י׃ לח אֲשֶׁר חֵלֶב
זִבְחֵימוֹ יֹאכֵלוּ יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם
יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה רס״י׃ לט רְאוּ ׀ עַתָּה כִּי אֲנִי
אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה
מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל רס״י׃ ששי
מ כִּי־אֶשָּׂא אֶל־שָׁמַיִם יָדִי וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי
לְעֹלָם רס״י׃ מא אִם־שָׁנַנְתִּי בְּרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז
בְּמִשְׁפָּט יָדִי אָשִׁיב נָקָם לְצָרָי וְלִמְשַׂנְאַי

צַדִּיקַיָּא יִתְפְּרַע אֲרֵי גֻּלִּי קָדָמוֹהִי
דִּבְעִדָּן דִּתְתְּקֵף עֲלֵיהוֹן מָחַת
סָנְאָה יְהוֹן מִטַּלְטְלִין וּשְׁבִיקִין׃
לז וְיֵימַר אָן דַּחֲלָתְהוֹן תַּקִּיפָא
דַּהֲווֹ רְחִיצִין בֵּהּ׃ לח דִּי תְּרַב
נִכְסָתְהוֹן הֲווֹ אָכְלִין שָׁתָן חֲמַר
נִסְכֵּיהוֹן יְקוּמוּן כְּעַן וִיסַעֲדוּנְכוֹן
יְהוֹן עֲלֵיכוֹן מָגֵן׃ לט חֲזוֹ כְּעַן
אֲרֵי אֲנָא אֲנָא הוּא וְלֵית אֱלָהּ בַּר
מִנִּי אֲנָא מֵמִית וּמָחֵה מָחֵינָא וְאַף
מַסֵּינָא וְלֵית מִן יְדִי מְשֵׁזֵב׃
מ אֲרֵי אַתְקֵנִית בִּשְׁמַיָּא בֵּית
שְׁכִנְתִּי וַאֲמָרִית קַיָּם אֲנָא
לְעָלְמִין׃ מא אִם עַל חַד תְּרִין
כְּחֵזוּ בַרְקָא מִסּוֹף שְׁמַיָּא וְעַד סוֹף שְׁמַיָּא תִּתְגְּלִי חַרְבִּי וְתִתְקֵף בְּדִינָא יְדִי אָתֵיב פֻּרְעָנוּתָא לְסָנְאַי וּלְבַעֲלֵי

רש״י

כְּשֶׁיָּבֹאוּ עֲלֵיהֶם מִשְׁפָּטִים הַלָּלוּ וְיִתְנַחֵם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל עֲבָדָיו לָשׁוּב וּלְרַחֵם עֲלֵיהֶם: **יִתְנָחֶם.** לְשׁוֹן הֵפֶךְ מַחֲשָׁבָה לְהֵטִיב אוֹ לְהָרַע: **כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת יָד.** כְּשֶׁיִּרְאֶה כִּי יַד הָאוֹיֵב הוֹלֶכֶת וְחוֹזֶקֶת מְאֹד עֲלֵיהֶם וְאֶפֶס בָּהֶם עָצוּר וְעָזוּב: **עָצוּר.** נוֹשַׁע עַל יְדֵי עוֹצֵר וּמוֹשֵׁל שֶׁיַּעֲצֹר בָּהֶם: **עָזוּב.** עַל יְדֵי עוֹזֵב. וְעוֹצֵר הוּא הַמּוֹשֵׁל הָעוֹצֵר בָּעָם שֶׁלֹּא יֵלְכוּ מְפֻזָּרִים בְּצֵאתָם לַצָּבָא עַל הָאוֹיֵב, בִּלְשׁוֹן לַעַ״ז מיינטינדו״ר: **עָצוּר.** הוּא הַנּוֹשָׁע בְּמַעֲצוֹר הַמּוֹשֵׁל: **עָזוּב.** מְחֻזָּק, כְּמוֹ (נחמיה ג) ״וַיַּעַזְבוּ אֶת יְרוּשָׁלַיִם עַד הַחוֹמָה״, (ירמיה מט) ״אֵיךְ לֹא עֻזְּבָה עִיר תְּהִלָּה״: **(לז) וְאָמַר.** הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם: **אַי אֱלֹהֵימוֹ.** עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁעָבְדוּ: **צוּר חָסָיוּ בוֹ.** הַסֶּלַע שֶׁהָיוּ מִתְכַּסִּין בּוֹ מִפְּנֵי הַחַמָּה וְהַצִּנָּה, כְּלוֹמַר שֶׁהָיוּ בְּטוּחִין בּוֹ לְהָגֵן עֲלֵיהֶם מִן הָרָעָה: **(לח) אֲשֶׁר חֵלֶב זִבְחֵימוֹ.** הָיוּ אוֹתָן אֱלֹהוּת אוֹכְלִים, שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִים לִפְנֵיהֶם וְשׁוֹתִים יֵין נְסִיכָם: **יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה.** אוֹתוֹ הַצּוּר יִהְיֶה לָכֶם מַחֲסֶה וּמִסְתּוֹר: **(לט) רְאוּ עַתָּה.** הָבִינוּ מִן הַפֻּרְעָנוּת שֶׁהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם וְאֵין לָכֶם מוֹשִׁיעַ, וּמִן הַתְּשׁוּעָה שֶׁאוֹשִׁיעֲכֶם וְאֵין מוֹחֶה בְּיָדִי: **אֲנִי אֲנִי הוּא.** אֲנִי לְהַשְׁפִּיל וַאֲנִי לְהָרִים: **וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי.** עוֹמֵד כְּנֶגְדִּי לִמְחוֹת: **עִמָּדִי.** דֵּגֶמְתִּי וְכָמוֹנִי: **וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל.** הַפּוֹשְׁעִים בִּי: **(מ) כִּי אֶשָּׂא אֶל־שָׁמַיִם יָדִי.** כִּי בַּחֲרוֹן אַפִּי אֶשָּׂא יָדִי אֶל עַצְמִי בִּשְׁבוּעָה: **וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי.** לְשׁוֹן שְׁבוּעָה הוּא, [כְּמוֹ חַי אָנִי נְאֻם ה׳ אִם לֹא כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם בְּאָזְנָי (במדבר יד יח) אַף כָּאן] אֲנִי נִשְׁבָּע ״חַי אָנֹכִי״: **(מא) אִם־שָׁנַנְתִּי בְּרַק חַרְבִּי.** אִם אֲשַׁנֵּן אֶת לַהַב חַרְבִּי, כְּמוֹ (יחזקאל כא) ״לְמַעַן הֱיוֹת לָהּ בָּרָק״, פלנדו״ר (גלאנץ): **וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי.** לְהַנִּיחַ מִדַּת רַחֲמִים בְּאוֹיְבַי שֶׁהֵרֵעוּ לָכֶם, אֲשֶׁר אֲנִי קָצַפְתִּי מְעַט וְהֵמָּה עָזְרוּ לְרָעָה. דָּבָר אַחֵר: ״וְתֹאחֵז יָדִי״, אֶת מִדַּת הַמִּשְׁפָּט לְהַחֲזִיק בָּהּ וְלִנְקֹם נָקָם: **אָשִׁיב נָקָם וְגוֹ׳.** לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ בָּאַגָּדָה, מִתּוֹךְ לְשׁוֹן הַמִּקְרָא, שֶׁאָמַר ״וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי״, לֹא כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם מִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מִדַּת בָּשָׂר וָדָם זוֹרֵק חֵץ וְאֵינוֹ יָכֹל לַהֲשִׁיבוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא זוֹרֵק חִצָּיו וְיֵשׁ בְּיָדוֹ לַהֲשִׁיבָן כְּאִלּוּ אוֹחֲזָן בְּיָדוֹ, שֶׁהֲרֵי בָּרָק הוּא חִצּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן ״בְּרַק חַרְבִּי,

אֲשַׁלֵּם רס״י׃ מב אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב רס״י׃ מג הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם־עֲבָדָיו יִקּוֹם וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ

דְּבָבֵי אֶשַׁלֵּם׃ מב אֲרַוֵי גִירַי מִדְּמָא וְחַרְבִּי תִּקְטוֹל בְּעַמְמַיָּא מִדַּם קְטִילָן וְשִׁבְיָן לְאַעְדָּאָה כִּתְרִין מֵרֵישׁ סָנְאָה וּבְעֵל דְּבָבָא׃ מג שַׁבְּחוּ עַמְמַיָּא עַמֵּהּ אֲרֵי פֻּרְעָנוּת עַבְדּוֹהִי צַדִּיקַיָּא יִתְפְּרַע

רש״י

וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי״, וְהַמִּשְׁפָּט הַזֶּה לְשׁוֹן פֻּרְעָנוּת הוּא, בְּלַעַ״ז יושטיצא״ה׃ **(מב) אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם.** הָאוֹיֵב׃ **וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר.** בְּשָׂרָם׃ **מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה.** זֹאת תִּהְיֶה לָהֶם מֵעֲוֹן דַּם חַלְלֵי (סְפָרִים אֲחֵרִים׃ חַלְלֵי דָם) יִשְׂרָאֵל וְשִׁבְיָה שֶׁשָּׁבוּ מֵהֶם׃ **מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב.** מִפֶּשַׁע תְּחִלַּת פִּרְצַת הָאוֹיֵב, כִּי כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִפְרָע מֵהָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים, הוּא פּוֹקֵד עֲלֵיהֶם עֲוֹנָם וַעֲוֹנוֹת אֲבוֹתֵיהֶם מֵרֵאשִׁית פִּרְצָה שֶׁפָּרְצוּ בְּיִשְׂרָאֵל׃ **(מג) הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ.** לְאוֹתוֹ הַזְּמַן יְשַׁבְּחוּ הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים אֶת יִשְׂרָאֵל׃ ׳רְאוּ מַה שִּׁבְחָהּ שֶׁל אֻמָּה זוֹ שֶׁדָּבְקוּ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּכָל הַתְּלָאוֹת שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶם וְלֹא עֲזָבוּהוּ, יוֹדְעִים הָיוּ בְּטוּבוֹ וּבְשִׁבְחוֹ׳: **כִּי דַם־עֲבָדָיו יִקּוֹם.** שְׁפִיכוּת דְּמֵיהֶם, כְּמַשְׁמָעוֹ׃ **וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו.** עַל הַגָּזֵל וְעַל הֶחָמָס, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר׃ (יואל ד) ״מִצְרַיִם לְשַׁמָּה תִּהְיֶה, וֶאֱדוֹם לְמִדְבַּר שְׁמָמָה תִּהְיֶה מֵחֲמַס בְּנֵי יְהוּדָה״, וְאוֹמֵר (עובדיה א) ״מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב וְגוֹ׳״: **וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ.** וִיפַיֵּס אַדְמָתוֹ וְעַמּוֹ עַל הַצָּרוֹת שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶם, וְשֶׁעָשָׂה לָהֶם הָאוֹיֵב׃ **וְכִפֶּר.** לְשׁוֹן רְצוּי וּפִיּוּס, כְּמוֹ (בראשית לב) ״אֲכַפְּרָה פָנָיו״, ׳אַנְחִינֵהּ לְרֻגְזֵהּ׳: **וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ.** וּמַה הִיא אַדְמָתוֹ? עַמּוֹ. כְּשֶׁעַמּוֹ מִתְנַחֲמִים, אַרְצוֹ מִתְנַחֶמֶת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר׃ (תהלים פה) ״רָצִיתָ ה׳ אַרְצֶךָ״, בְּמָה רָצִיתָ אַרְצֶךָ? ״שַׁבְתָּ שְׁבוּת יַעֲקֹב״. בְּפָנִים אֲחֵרִים הִיא נִדְרֶשֶׁת בַּסִּפְרֵי, וְנֶחְלְקוּ בָּהּ רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה, רַבִּי יְהוּדָה דּוֹרֵשׁ כֻּלָּהּ כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל, וְרַבִּי נְחֶמְיָה דּוֹרֵשׁ כֻּלָּהּ כְּנֶגֶד הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים, רַבִּי יְהוּדָה דּוֹרְשָׁהּ כְּלַפֵּי יִשְׂרָאֵל׃ ״אָמַרְתִּי אַפְּאֵיהֶם״, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי עַד ״וְלֹא ה׳ פָּעַל כָּל זֹאת״, ״כִּי גוֹי אֹבֵד עֵצוֹת הֵמָּה״, אִבְּדוּ תּוֹרָתִי, שֶׁהִיא לָהֶם עֵצָה נְכוֹנָה. ״וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה״, לְהִתְבּוֹנֵן אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד מִן הָאֻמּוֹת אֶלֶף מֵהֶם אִם לֹא כִּי צוּרָם מְכָרָם, ״כִּי לֹא כְּצוּרֵנוּ צוּרָם״, הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי עַד תַּכְלִיתוֹ. וְרַבִּי נְחֶמְיָה דּוֹרְשָׁהּ כְּלַפֵּי הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים׃ ״כִּי גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה״, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי תְּחִלָּה, עַד ״וְאוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים״: **(לב) כִּי מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם.** שֶׁל הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים׃ **וּמִשַּׂדְמוֹת עֲמֹרָה וְגוֹ׳.** וְלֹא יָשִׂימוּ לִבָּם לִתְלוֹת הַגְּדֻלָּה בִּי׃ **עֲנָבֵמוֹ עִנְּבֵי־רוֹשׁ.** הוּא שֶׁאָמַר׃ ״לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר״, עַל יִשְׂרָאֵל לְהַרְעִילָם וּלְהַמְרִירָם. לְפִיכָךְ ״אַשְׁכֻּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ״, לְהַלְעִיט אוֹתָם עַל מַה שֶׁעָשׂוּ לְבָנַי׃ **(לג) חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם.** מוּכָן לְהַשְׁקוֹתָם עַל מַה שֶׁעוֹשִׂין לָהֶם׃ **(לד) כָּמֵס עִמָּדִי.** אוֹתוֹ הַכּוֹס, שֶׁנֶּאֱמַר׃ (תהלים עה) ״כִּי כוֹס בְּיַד ה׳ וְגוֹ׳״׃ **(לה) לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם.** כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר׃ (ישעיה כו) ״תִּרְמְסֶנָּה רָגֶל״: **(לו) כִּי־יָדִין ה׳ עַמּוֹ.** בְּלָשׁוֹן זֶה מְשַׁמֵּשׁ ״כִּי יָדִין״, בְּלִשׁוֹן ׳דְּהָא׳, וְאֵין יָדִין לְשׁוֹן יִסּוּרִין, אֶלָּא כְּמוֹ׳ ׳כִּי יָרִיב אֶת רִיבָם מִיַּד עוֹשְׁקֵיהֶם, כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד וְגוֹ׳״׃ **(לז) וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ.** וְהָאוֹיֵב יֹאמַר׃ ״אֵי אֱלֹהֵימוֹ״, שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר טִיטוּס הָרָשָׁע כְּשֶׁגִּדֵּר אֶת הַפָּרֹכֶת, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר׃ (מיכה ז) ״וְתֵרֶא אוֹיַבְתִּי וּתְכַסֶּהָ בּוּשָׁה, הָאוֹמְרָה אֵלַי אַיּוֹ ה׳ אֱלֹהָיִךְ״׃ **(לט) רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי וְגוֹ׳.** אָז יְגַלֶּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְשׁוּעָתוֹ וְיֹאמַר׃ ״רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא״, מֵאִתִּי בָּאת עֲלֵיהֶם הָרָעָה, וּמֵאִתִּי תָּבֹא עֲלֵיהֶם הַטּוֹבָה׃ **וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל.** מִי שֶׁיַּצִּיל אֶתְכֶם מִן הָרָעָה אֲשֶׁר אָבִיא עֲלֵיכֶם׃ **(מ) כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי.** כְּמוֹ ׳כִּי נָשָׂאתִי׳, תָּמִיד אֲנִי מַשְׁרֶה מְקוֹם שְׁכִינָתִי בַּשָּׁמַיִם,

וּפַרְעֲנוּת יָתֵיב לְסָנְאוֹהִי וִיכַפֵּר עַל אַרְעֵהּ וְעַל עַמֵּהּ: מד וַאֲתָא מֹשֶׁה וּמַלִּיל יָת כָּל פִּתְגָמֵי תֻּשְׁבַּחְתָּא הָדָא קֳדָם עַמָּא הוּא וְהוֹשֵׁעַ בַּר נוּן: מה וְשֵׁצִי מֹשֶׁה לְמַלָּלָא יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין עִם כָּל יִשְׂרָאֵל: מו וַאֲמַר לְהוֹן שַׁוּוּ לִבְּכוֹן לְכָל פִּתְגָמַיָּא דִּי אֲנָא מַסְהֵד בְּכוֹן יוֹמָא דֵין דִּי תְּפַקְּדוּנוּן יָת בְּנֵיכוֹן לְמִטַּר לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא: מז אֲרֵי לָא פִּתְגָם רֵקָא הוּא מִנְּכוֹן אֲרֵי הוּא חַיֵּיכוֹן וּבְפִתְגָמָא הָדֵין תּוֹרְכוּן יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא תַּמָּן לְמֵירְתַהּ: מח וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בִּכְרַן

עַמּוֹ רש״י: פ שביעי מד וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־
דִּבְרֵי הַשִּׁירָה־הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם הוּא וְהוֹשֵׁעַ
בִּן־נוּן רש״י: מה וַיְכַל מֹשֶׁה לְדַבֵּר אֶת־כָּל־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל: מו וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם שִׂימוּ לְבַבְכֶם לְכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
אָנֹכִי מֵעִיד בָּכֶם הַיּוֹם אֲשֶׁר תְּצַוֻּם אֶת־בְּנֵיכֶם
לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה
הַזֹּאת רש״י: מז כִּי לֹא־דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם
כִּי־הוּא חַיֵּיכֶם וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים
עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן
שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ רש״י: פ מח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה

רש״י

כְּתַרְגּוּמוֹ. אֲפִלּוּ חַלָּשׁ לְמַעְלָה וְגִבּוֹר לְמַטָּה, אֵימַת הָעֶלְיוֹן עַל הַתַּחְתּוֹן, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁגִּבּוֹר מִלְּמַעְלָה וְחַלָּשׁ מִלְּמַטָּה: **יָדִי.** מְקוֹם שְׁכִינָתִי, כְּמוֹ (במדבר ב) ״אִישׁ עַל יָדוֹ״, וְהָיָה בְּיָדִי לְהִפָּרַע מִכֶּם, אֲבָל אָמַרְתִּי שֶׁחַי אָנֹכִי לְעוֹלָם, אֵינִי מְמַהֵר לִפְרֹעַ, לְפִי שֶׁיֵּשׁ לִי שָׁהוּת בַּדָּבָר, כִּי אֲנִי חַי לְעוֹלָם, וּבְדוֹרוֹת אַחֲרוֹנִים אֲנִי נִפְרָע מֵהֶם, וְהַיְכֹלֶת בְּיָדִי לִיפָּרַע מִן הַמֵּתִים וּמִן הַחַיִּים. מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לָמוּת, מְמַהֵר נִקְמָתוֹ לִיפָּרַע בְּחַיָּיו, כִּי שֶׁמָּא יָמוּת הוּא אוֹ אוֹיְבוֹ, וְנִמְצָא שֶׁלֹּא רָאָה נִקְמָתוֹ מִמֶּנּוּ, אֲבָל אֲנִי חַי לְעוֹלָם וְאִם יָמוּתוּ הֵם וְאֵינִי נִפְרָע בְּחַיֵּיהֶם, אֶפָּרַע בְּמוֹתָם: **(מא) אִם שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי.** הַרְבֵּה ׳אִם׳ יֵשׁ שֶׁאֵינָם תְּלוּיִים, כְּשֶׁאֲשַׁנֵּן בְּרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי וְכוּ׳, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה: **(מד) הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן.** (סוטה יג) שַׁבָּת שֶׁל דִּיוּזְגֵי הָיְתָה, נִטְלָה רְשׁוּת מִזֶּה וְנִתְּנָה לָזֶה, הֶעֱמִיד לוֹ מֹשֶׁה מְתֻרְגְּמָן לִיהוֹשֵׁעַ, שֶׁיְּהֵא דּוֹרֵשׁ בְּחַיָּיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל: ׳בְּחַיֵּי רַבְּךָ לֹא הָיָה לְךָ לְהָרִים רֹאשׁ׳. וְלָמָּה קוֹרְאֵהוּ כָּאן ׳הוֹשֵׁעַ׳? לוֹמַר שֶׁלֹּא זָחָה דַּעְתּוֹ עָלָיו, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁנִּתְּנָה לוֹ גְּדֻלָּה, הִשְׁפִּיל עַצְמוֹ כַּאֲשֶׁר מִתְּחִלָּתוֹ (ספרי): תורה מה **(מו) שִׂימוּ לְבַבְכֶם.** צָרִיךְ אָדָם שֶׁיִּהְיוּ עֵינָיו, וְאָזְנָיו וְלִבּוֹ מְכֻוָּנִים לְדִבְרֵי תּוֹרָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (יחזקאל מ) ״בֶּן אָדָם רְאֵה בְּעֵינֶיךָ וּבְאָזְנֶיךָ שְׁמָע וְשִׂים לִבְּךָ וְגוֹ׳״, וַהֲרֵי דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמַה תַּבְנִית הַבַּיִת, שֶׁהוּא נִרְאֶה לָעֵינַיִם וְנִמְדָּד בְּקָנֶה, צָרִיךְ אָדָם שֶׁיִּהְיוּ עֵינָיו וְאָזְנָיו וְלִבּוֹ מְכוּוָּנִים, לְהָבִין דִּבְרֵי תּוֹרָה שֶׁהֵן כַּהֲרָרִין הַתְּלוּיִן בִּשְׂעָרָה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה: **(מז) כִּי לֹא־דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם.** לֹא לְחִנָּם אַתֶּם יְגֵעִים בָּהּ, כִּי הַרְבֵּה שָׂכָר תָּלוּי בָּהּ, ״כִּי הוּא חַיֵּיכֶם״. דָּבָר אַחֵר: אֵין לְךָ דָּבָר רֵיקָן בַּתּוֹרָה שֶׁאִם תִּדְרְשֶׁנּוּ שֶׁאֵין בּוֹ מַתַּן שָׂכָר, תֵּדַע לְךָ שֶׁכֵּן אָמְרוּ חַז״ל: (בראשית לו) ״וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע, וְתִמְנַע הָיְתָה פִּילֶגֶשׁ וְגוֹ׳״, לְפִי שֶׁאָמְרָה: ׳אֵינִי כְּדַאי לִהְיוֹת לוֹ לְאִשָּׁה, הַלְוַאי וְאֶהְיֶה פִּילַגְשׁוֹ׳, וְכָל כָּךְ לָמָּה? לְהוֹדִיעַ שִׁבְחוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁהָיוּ שִׁלְטוֹנִים וּמְלָכִים מִתְאַוִּים לִידָּבֵק בְּזַרְעוֹ: **(מח) וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה.** בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת נֶאֱמַר ״בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה״: נֶאֱמַר בְּנֹחַ (שם ז) ״בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה בָּא נֹחַ וְגוֹ׳״, בְּמַרְאִית אוֹרוֹ שֶׁל

בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר רש״י: מט עֲלֵה אֶל־הַר
הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר־נְבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב
אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרִחוֹ וּרְאֵה אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר
אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לַאֲחֻזָּה: נ וּמֵת בָּהָר
אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה וְהֵאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ
כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ בְּהֹר הָהָר וַיֵּאָסֹף
אֶל־עַמָּיו רש״י: נא עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי־מְרִיבַת קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן עַל
אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל רש״י: נב כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ
וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל רש״י: פפפ

יוֹמָא הָדֵין לְמֵימָר: מט סַק לְטוּרָא דַעֲבָרָאֵי הָדֵין טוּרָא דְנְבוֹ דִי בְּאַרְעָא דְמוֹאָב דִי עַל אַפֵּי יְרֵחוֹ וַחֲזֵי יָת אַרְעָא דִכְנַעַן דִי אֲנָא יָהֵב לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַחֲסָנָא: נ וּמוּת בְּטוּרָא דִי אַתְּ סָלֵק לְתַמָּן וְאִתְכְּנֵשׁ לְעַמָּךְ כְּמָא דְמִית אַהֲרֹן אָחוּךְ בְּהוֹר טוּרָא וְאִתְכְּנִישׁ לְעַמֵּהּ: נא עַל דִי שַׁקַרְתּוּן בְּמֵימְרִי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי מַצּוּת רְקָם מַדְבְּרָא דְצִן עַל דִי לָא קַדִּשְׁתּוּן יָתִי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: נב אֲרֵי מִקֳּבֵל תֶּחֱזֵי יָת אַרְעָא וּלְתַמָּן לָא תֵעוּל לְאַרְעָא דִי אֲנָא יָהֵב לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: פ פ פ

נ״ב פסוקים כלב סימן

רש״י

יוֹם, לְפִי שֶׁהָיוּ בְּנֵי דּוֹרוֹ אוֹמְרִים: ׳בְּכָךְ וְכָךְ, אִם אָנוּ מַרְגִּישִׁין בּוֹ, אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ לִיכָּנֵס בַּתֵּבָה, וְלֹא עוֹד אֶלָּא אָנוּ נוֹטְלִין כַּשִּׁילִין וְקַרְדֻּמּוֹת וּמְבַקְּעִין אֶת הַתֵּבָה׳. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: ׳הֲרֵינִי מַכְנִיסוֹ בַּחֲצִי הַיּוֹם, וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ כֹּחַ לִמְחוֹת, יָבֹא וְיִמְחֶה׳. בְּמִצְרַיִם נֶאֱמַר: (שמות יב) ״בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצִיא ה׳״, לְפִי שֶׁהָיוּ מִצְרִיִּים אוֹמְרִים: ׳בְּכָךְ וְכָךְ אִם אָנוּ מַרְגִּישִׁין בָּהֶם, אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתָם לָצֵאת, וְלֹא עוֹד אֶלָּא אָנוּ נוֹטְלִין סְיָפוֹת וּכְלֵי זַיִן וְהוֹרְגִין לָהֶם׳. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: ׳הֲרֵינִי מוֹצִיאָן בַּחֲצִי הַיּוֹם, וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּחַ לִמְחוֹת, יָבֹא וְיִמְחֶה׳. אַף כָּאן בְּמִיתָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה נֶאֱמַר: ״בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה״, לְפִי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: ׳בְּכָךְ וְכָךְ אִם אָנוּ מַרְגִּישִׁין בּוֹ, אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ, אָדָם שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם, וְקָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם, וְהוֹרִיד לָנוּ אֶת הַמָּן, וְהֵגִיז לָנוּ אֶת הַשְּׂלָו, וְהֶעֱלָה לָנוּ אֶת הַבְּאֵר, וְנָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה, אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ׳. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: ׳הֲרֵינִי מַכְנִיסוֹ בַּחֲצִי הַיּוֹם וְכוּ׳״: תורה מט **(נ) כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ.** בְּאוֹתָהּ מִיתָה שֶׁרָאִיתָ וְחָמַדְתָּ אוֹתָהּ, שֶׁהִפְשִׁיט מֹשֶׁה אֶת אַהֲרֹן בֶּגֶד רִאשׁוֹן וְהִלְבִּישׁוֹ לְאֶלְעָזָר, וְכֵן שֵׁנִי וְכֵן שְׁלִישִׁי, וְרָאָה בְּנוֹ בִּכְבוֹדוֹ. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: ׳אַהֲרֹן אָחִי, עֲלֵה לַמִּטָּה׳! וְעָלָה, ׳פְּשֹׁט יָדֶיךָ׳! וּפָשַׁט, ׳פְּשֹׁט רַגְלֶיךָ׳! וּפָשַׁט, ׳עֲצֹם עֵינֶיךָ׳! וְעָצַם, ׳קְמֹץ פִּיךָ׳! וְקָמַץ, וְהָלַךְ לוֹ. אָמַר מֹשֶׁה אַשְׁרֵי מִי שֶׁמֵּת בְּמִיתָה זוֹ: **(נא) עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי.** גְּרַמְתֶּם לִמְעֹל בִּי: **עַל אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי.** גְּרַמְתֶּם לִי שֶׁלֹּא אֶתְקַדֵּשׁ, אָמַרְתִּי לָכֶם: (במדבר כ) ״וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע״, וְהֵם הִכּוּהוּ, וְהֵצְרְכוּ לְהַכּוֹתוֹ פַּעֲמַיִם, וְאִלּוּ דִּבְּרוּ עִמּוֹ וְנָתַן מֵימָיו בְּלֹא הַכָּאָה, הָיָה מִתְקַדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: ׳וּמַה הַסֶּלַע הַזֶּה שֶׁאֵינוֹ לְשָׁכָר וְלֹא לְפֵרְעָנוּת, אִם זָכָה אֵין לוֹ מַתַּן שָׂכָר, וְאִם חָטָא אֵינוֹ לוֹקֶה, כָּךְ מְקַיְּמִים מִצְוַת בּוֹרְאוֹ, אָנוּ לֹא כָּל שֶׁכֵּן׳?: **(נב) כִּי מִנֶּגֶד.** מֵרָחוֹק: **תִּרְאֶה וְגוֹ׳.** כִּי אִם לֹא תִּרְאֶנָּה עַכְשָׁו, לֹא תִּרְאֶנָּה עוֹד בְּחַיֶּיךָ: **וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא.** כִּי יָדַעְתִּי כִּי חֲבִיבָה הִיא לְךָ, עַל כֵּן אֲנִי אוֹמֵר לְךָ: ׳עֲלֵה וּרְאֵה׳: חסלת פרשת האזינו

ביום א׳ ב׳ תשרי (ב׳ דראש השנה) לומדים בשיעור החומש היומי ״ראשון״ של פרשת האזינו, לעיל עמ׳ קלח.

קמט

לוח זמנים לשבוע ראש השנה בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	6:21	6:24	8:54	8:55	9:26	9:27	10:30	10:30	18:52	18:44	19:16	19:08	18:26	19:17
חיפה (ק)	6:19	6:23	8:53	8:54	9:25	9:26	10:29	10:29	18:52	18:44	19:16	19:08	18:15	19:17
ירושלים (ק)	6:17	6:21	8:52	8:53	9:24	9:25	10:27	10:27	18:52	18:44	19:16	19:08	18:06	19:16
תל אביב (ק)	6:21	6:25	8:54	8:55	9:27	9:28	10:30	10:30	18:52	18:44	19:16	19:08	18:25	19:18
אוסטריה וינה (ק)	6:25	6:33	9:03	9:07	9:35	9:38	10:40	10:41	19:15	19:02	19:45	19:32	18:46	19:45
אוסטרליה מלבורן (ח)	6:21	6:12	8:44	8:39	9:17	9:11	10:17	10:12	18:12	18:17	18:37	18:42	17:58	18:53
אוקראינה אודסה (ק)	6:30	6:37	9:07	9:09	9:39	9:42	10:44	10:45	19:15	19:03	19:44	19:32	18:47	19:36
אוק. דנייפרופטרובסק (ק)	6:11	6:19	8:49	8:52	9:21	9:24	10:26	10:27	19:00	18:47	19:29	19:17	18:31	19:21
אוק. ז'יטומיר (ק)	6:36	6:45	9:14	9:17	9:46	9:50	10:51	10:53	19:26	19:12	19:56	19:43	18:56	19:47
אוקראינה קייב (ק)	6:27	6:36	9:06	9:10	9:38	9:42	10:43	10:45	19:19	19:06	19:50	19:37	18:50	19:41
אוקראינה דונייצק (ק)	6:00	6:08	8:38	8:41	9:10	9:13	10:15	10:16	18:49	18:36	19:18	19:06	18:20	19:10
איטליה מילאנו (ק)	6:56	7:04	9:33	9:36	10:05	10:08	11:10	11:11	19:41	19:29	20:09	19:58	19:13	20:11
אקוואדור קיטו (ח)	5:59	5:57	8:32	8:30	9:02	9:00	10:05	10:03	18:20	18:18	18:41	18:39	18:01	18:43
ארגנטינה ב. איירס (ח)	6:53	6:45	9:17	9:11	9:49	9:44	10:49	10:45	18:46	18:50	19:10	19:15	18:31	19:25
ארגנטינה ברילוצ'ה (ח)	7:44	7:33	10:09	10:03	10:40	10:34	11:41	11:36	19:38	19:44	20:05	20:11	19:25	20:15
ארה"ב בולטימור (ק)	6:44	6:49	9:18	9:20	9:51	9:52	10:54	10:55	19:20	19:10	19:46	19:36	18:54	19:40
ארה"ב ברוקלין נ.י. (ק)	6:31	6:37	9:07	9:09	9:39	9:41	10:43	10:44	19:12	19:01	19:38	19:28	18:45	19:39
ארה"ב ג'רסי (ק)	6:32	6:38	9:07	9:09	9:40	9:42	10:44	10:44	19:11	19:01	19:37	19:27	18:44	19:39
ארה"ב דטרויט (ק)	7:07	7:13	9:43	9:45	10:15	10:17	11:19	11:20	19:49	19:38	20:16	20:05	19:22	20:16
ארה"ב היוסטן (ק)	7:02	7:05	9:35	9:36	10:08	10:08	11:11	11:10	19:31	19:24	19:55	19:48	19:07	19:57
ארה"ב לוס אנג'לס (ק)	6:31	6:35	9:06	9:07	9:38	9:39	10:41	10:41	19:05	18:57	19:30	19:22	18:40	19:31
ארה"ב מיאמי (ק)	7:04	7:06	9:35	9:35	10:08	10:08	11:11	11:10	19:29	19:23	19:52	19:45	19:06	19:54
ארה"ב ניו הייבן (ק)	6:28	6:34	9:03	9:05	9:36	9:38	10:39	10:40	19:06	18:56	19:33	19:22	18:39	19:35
ארה"ב שיקאגו (ק)	6:24	6:30	9:02	9:04	9:33	9:35	10:37	10:38	19:08	18:57	19:35	19:24	18:41	19:34
בוליביה לא פאס (ח)	6:20	6:15	8:53	8:50	9:22	9:19	10:24	10:21	18:37	18:37	18:58	18:59	18:19	19:03
בלגיה אנטוורפן (ק)	7:12	7:21	9:50	9:54	10:23	10:26	11:28	11:29	20:03	19:49	20:34	20:21	19:34	20:37
בלגיה בריסל (ק)	7:11	7:21	9:51	9:54	10:23	10:26	11:28	11:29	20:04	19:51	20:35	20:22	19:35	20:37
בלרוס ליובאוויטש (ק)	6:21	6:32	9:02	9:07	9:34	9:39	10:40	10:42	19:21	19:06	19:55	19:39	18:50	19:43
ברזיל ס.פאולו (ח)	6:01	5:54	8:28	8:24	8:59	8:55	10:00	9:57	18:04	18:06	18:27	18:29	17:48	18:35
ברזיל ריו דה ז'נרו (ח)	5:46	5:40	8:14	8:10	8:46	8:41	9:47	9:43	17:51	17:53	18:13	18:15	17:34	18:21
בריטניה לונדון (ק)	6:28	6:38	9:08	9:12	9:40	9:44	10:45	10:47	19:23	19:09	19:55	19:40	18:53	19:55
בריטניה מנצ'סטר (ק)	6:36	6:46	9:16	9:20	9:48	9:52	10:53	10:55	19:33	19:18	20:06	19:51	19:02	20:07
גרמניה ברלין (ק)	6:34	6:44	9:14	9:18	9:46	9:50	10:51	10:53	19:29	19:15	20:01	19:47	18:59	19:51
גרמניה פרנקפורט (ק)	6:54	7:03	9:34	9:37	10:05	10:09	11:10	11:12	19:47	19:34	20:18	20:05	19:18	20:09
הודו בומביי (ח)	6:24	6:25	8:54	8:54	9:27	9:27	10:30	10:28	18:45	18:40	19:07	19:02	18:22	19:06
הודו פונה (ח)	6:18	6:19	8:50	8:50	9:22	9:22	10:25	10:24	18:42	18:37	19:04	18:59	18:20	19:03
הונגריה בודפשט (ק)	6:15	6:23	8:53	8:56	9:25	9:28	10:30	10:31	19:03	18:50	19:32	19:20	18:34	19:24
טורקיה איסטנבול (ק)	6:40	6:46	9:15	9:17	9:48	9:50	10:52	10:52	19:19	19:09	19:46	19:36	18:53	19:40
יוון אתונה (ק)	7:02	7:07	9:37	9:39	10:09	10:11	11:13	11:13	19:39	19:29	20:05	19:55	19:13	19:59
מולדובה קישינב (ק)	6:37	6:45	9:14	9:17	9:47	9:50	10:51	10:52	19:23	19:10	19:52	19:39	18:54	19:43

לוח זמנים לשבוע ראש השנה בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו מ. סיטי (ק)	7:16	7:18	9:52	9:52	10:22	10:22	11:26	10:25	19:48	19:43	20:10	20:04	19:25	20:08
ניו זינלנד קרייסטצ'רץ'(ח)	6:34	6:23	8:55	8:48	9:28	9:21	10:27	10:22	18:17	18:24	18:45	18:51	18:06	18:55
נפאל קטמנדו (ח)	5:42	5:45	8:18	8:18	8:49	8:49	9:52	9:52	18:17	18:10	18:40	18:33	17:53	18:37
סינגפור סינגפור (ח)	6:55	6:53	9:23	9:21	9:56	9:53	10:57	10:55	19:06	19:04	19:27	19:25	18:46	19:29
פולין ורשא (ק)	6:03	6:13	8:43	8:47	9:15	9:19	10:20	10:22	18:59	18:45	19:32	19:17	18:30	19:21
פרו לימה (ח)	6:02	5:58	8:28	8:25	9:01	8:58	10:02	9:59	18:06	18:06	18:28	18:27	17:48	18:31
צרפת ליאון (ק)	7:13	7:20	9:50	9:53	10:22	10:25	11:27	11:28	19:59	19:48	20:28	20:16	19:32	20:28
צרפת פריז (ק)	7:21	7:29	9:59	10:03	10:31	10:34	11:36	11:38	20:11	19:58	20:41	20:28	19:43	20:42
קולומביה בוגוטה (ח)	5:40	5:39	8:14	8:12	8:44	8:42	9:47	9:45	18:04	18:01	18:25	18:22	17:43	18:26
קנדה טורונטו (ק)	6:51	6:58	9:28	9:30	10:00	10:02	11:04	11:05	19:35	19:24	20:02	19:51	19:07	20:03
קנדה מונטריאול (ק)	6:27	6:34	9:04	9:07	9:36	9:39	10:41	10:42	19:12	19:00	19:40	19:29	18:44	19:41
קפריסין לרנקה (ק)	6:26	6:30	8:58	8:59	9:31	9:32	10:35	10:35	18:56	18:48	19:21	19:12	18:31	19:16
רוסיה מוסקבה (ק)	6:52	7:04	9:35	9:40	10:06	10:11	11:13	11:15	19:57	19:41	20:32	20:16	19:26	20:32
רוסיה רוסטוב נא-דונו (ק)	6:53	7:01	9:30	9:33	10:03	10:06	11:07	11:09	19:40	19:27	20:09	19:56	19:11	20:00
שוייץ ציריך (ק)	6:56	7:04	9:35	9:38	10:07	10:09	11:11	11:13	19:46	19:34	20:16	20:03	19:18	20:15
תאילנד בנגקוק (ח)	6:04	6:04	8:34	8:33	9:07	9:06	10:09	10:08	18:23	18:19	18:45	18:40	18:01	18:44

בלוח זה, הזמנים חושבו על פי "סדר הכנסת שבת" ופסקי אדמוה"ז בסידורו. (פרט לסוף זמן קריאת שמע לשיטת המג"א).

אגרות קודש

ב"ה, י"ט אלול, תשי"ז
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו ממוצש"ק, ולפלא שאינו מאשר קבלת מכתבי מענה על מכתבו הקודם, אף שתקותי חזקה שעשה כהוראת רבנו הזקן ובמילואה ולא נתפתה לפיתויו של הקלוגינקער וכידוע פתגם כ"ק אדמו"ר (אביו של כ"ק מו"ח אדמו"ר) שלפעמים מתלבש הוא היצה"ר בבגד של משי, ועייג"כ בהיום יום כ"ג סיון.

ובשאלתו במכתבו זה, שגם הוא תמוה, והוא אשר כיון שישנה מצות יבום, מדוע אמרו חז"ל שבאם הוא זקן והיא צעירה אומרים לו כלך אצל שכמותך, ומשנים רצון הקב"ה.

כי אין זה שינוי כלל, כיון שהכלך אצל שכמותך הוא ג"כ ציוויו של הקב"ה במקרה של יבום כשאין הגיל מתאים, וכאילו הי' מקשה איך זה עשה דוחה ל"ת, פקו"נ דוחה שבת ומשנים עי"ז ציוויו של הקב"ה, והדוגמאות רבו מלספר.

בטח עכ"פ מכאן ולהבא ישמור על שיעורי חת"ת (חומש תהלים תניא) נוסף על השיעורים בלימוד התורה בכלל.

בברכת כוח"ט,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
מזכיר

סדר מצות הדלקת נרות
ליום א׳ דראש השנה שחל בשבת קודש ויום ב׳ דראש השנה

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה .... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי׳, ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד׳ עמ׳ 378

מנהגן הטוב של בנות ישראל .... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול (בערב שבת וראש השנה נותנים גם עבור היום השני) אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי ההבדלה במוצאי יום שני של ראש השנה.

ליל א׳ של ראש השנה שחל בשבת קודש

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

* יש להדליק – לפני כניסת החג 'נר נשמה' (או שלהבת גז וכדומה) כדי לאפשר העברת אש להדלקת הנרות בלילה השני של ראש השנה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת וְשֶׁל יוֹם הַזִּכָּרוֹן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

ליל שני של ראש השנה

לאחר צאת הכוכבים ולפני כל ההכנות שעושים עבור היום השני כולל ההכנה להדלקה והדלקת נרות החג מברכים:

בָּרוּךְ הַמַּבְדִּיל בֵּין קוֹדֶשׁ לְקוֹדֶשׁ:

זמן הדלקת הנרות וכן הדלקה לצורך דברים אחרים - רק בלילה, לאחר צאת הכוכבים, על ידי העברה מאש הדלוקה לפני ראש השנה. . אסור בשום אופן להדליק על ידי יצירת אש חדשה (גפרור או מצית).

בעת הדלקת הנרות נוהגים להניח לפני המברכת פרי חדש ובעת ברכת 'שהחיינו' תביט בו או שתלבש בגד חדש, ותדליק את הנרות סמוך לקידוש ממש, ואת הפרי הנ"ל תאכל תיכף לאחר הקידוש. ואם אין לה פרי או בגד חדשים - בכל זאת תברך 'שהחיינו'.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם הַזִּכָּרוֹן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **שרח (אולגה)** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

חיש הפצת המעיינות - פקס: 9606761 3 (972)

ת.ד. 2 כפר חב״ד 60840 ישראל - P.O.B 2 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail:Chish@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 פקס: www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00182
13/09/2009

P.P.
שולם
1949
תל אביב